

Η ΠΡΩΤΗ ΕΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Μ*

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

(†) ΜΙΛ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
(†) ΕΥ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ

Ίδιοκτησία Διεύθυνση
1954-56
(†) ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956-73
(†) ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
(†) ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
1973-91
(†) ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
Ίδιοκτησία - Έκδοσις - Διεύθυνσις
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

(†) ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΗΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ Μ. ΟΙΚΟΝΟΜ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ (ἐτήσια)	Δρχ.		
	A*	B**	Γ**
Εσωτερικῶν	1.500	1.000	2.500
Νομικῶν προσώπων καὶ			
Ὄργανισμῶν τραπεζῶν	2.000	1.500	3.500
Κοινοτήτων καὶ Σχολείων	2.000	1.500	3.500
Εξωτερικῶν	15	20	40
Τιμὴ Τεύχους	1.500		

Δ.Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ

(Αδ)
(Θεσ/ν)
(Γάσιον Ρουμα)

Ἀντεπιστέλλονται μέλη τῆς ἐπιτροπῆς

Εμβάσματα «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Ὁδὸς Μελετίου Γεωγράφου 53 Ἰωάννινα τηλ. 26.659

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημοσθένη Κόκκινου: «Παλιὰ Γιάννενα (Ἐλαιογραφία)	2
Πάνου Τζιόβα: Τὸ κληροδότημα τοῦ Δημ. Ζητσαίου (Ἱστορία)	3
Ἀναστασίου Εὐθυμίου: Τουρκικὲς ἐπιγραφές Ἰωαννίνων καὶ Κονίτσης (Ἱστορικὴ Ἔρευνα)	11
Γρηγόρη Κομπίλα: Χουλιαραδῶν καὶ Πετροβουνίου τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων Ἡρωϊκὲς μορφές: Βασίλης Δίπλας, Γέρο - Δήμος καὶ Ἀντώνης Κατσαντώνης (Ἱστορικὰ στοιχεῖα)	16
Δημήτρη Καλούσιου: Τὸ μοναστήρι τῆς Κηπίνας (Ἱστορία)	32
Ἀρχ. Φιλάρету Βιτάλη. Ἕνας σοβαρὸς κίνδυνος διὰ τὴν Θεοφάνειον σχολὴν Πρεβέζης.	47
Μαρία Μιχαὴλ Δέδε: Τὸ παιδί θαῦμα καὶ ὁ ποιητικὸς λόγος (λαογραφικὰ στοιχεῖα).	67
Βασιλείου Δ. Μήση Τὸ δωδεκάημερο στὸ Πωγώνι στὴ Δρέπολη (λαογραφικὴ πραγματεία).	81
Γιώργου Θωμᾶ: Ἀνέκδοτα γλετζεδικά τροπάρια τοῦ Ζαγοριανοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου (λαογρ. συλλογὴ)	104
Εὐαγγελίας Παπαχρήστου - Πάνου. Ὁ ποιητὴς Ράινερ Μαρία Ρίλκε καὶ τὰ φιλοσοφικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του (δοκίμιον).	115
Σταύρου Βασαρδάνη: Ἡ κοιλάδα τῶν Ρόδων τοῦ Πάουλ Ντίνιναχ (φιλοσοφικὸ μελέτημα).	124
Γιώργου Παπαστάμου: Ὁ χρόνος καὶ τὸ μέγα ἐκκρεμὲς τοῦ κόσμου (φιλοσοφία)	138
Γεωργίου Δημοσθένους Κόκκινου: Ἡ ὑφολογικὴ ἐκφραστικότητα στὶς τρεῖς Ὀδύσσειες τοῦ Ἀρθουρ Κλάρκ (δοκίμιον).	147
Ροδάνθης Βαλερά Κουνάβα: Ἀναλυτικὴ ἐργογραφία στὸ διηγηματογραφικὸ ἔργο τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμάντη (μελέτη).	168
Δημοσθένη Κόκκινου: Τὸ ἀντίκρισμα τῆς Ἐπιστημονικῆς φαντασίας (δοκίμιον)	187
Γιώργου Παπαστάμου: Ὁ ἀργοπορημένος ταξειδιώτης (Ποίημα)	190
Δ. Ἀλεξίου: Μπιχλιμπίδια γιὰ ζηλοτύπους	191
Γιώργου Οικονόμου: Φύλλα Τέφρας (διήγημα)	192

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Σημειώματα: Ἡ Ἠπειρωτικὴ Ἑστία ἀπὸ τὸ 40ο στὸ 41ο ἔτος τῆς (Γ.Δ.Κ) Ἀναδρομὲς στὰ πρῶτα χρόνια τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων, (Δημήτρη Λουκάτου) σὴν «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία». Καὶ στὰ λαογραφικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου.

Πνευματικὰ πένθη: Μνήμα Μιχαὴλ Μάνου - Ἡ ὀρφανὴ Ἠπειρωτικὴ Ἑστία - Ἐκδήμια Εὐαγγέλου Φακατσέλη (ΓΔΚ) Μνήμη τῆς ποιήτριας Ρωζάνης Παυλέα (Σαράντου Παυλέα).

Ἡ Ρωζάνη Παυλέα (ΓΚΔ) - Κριτικὴ βιβλίου - Τεχνοκριτικὰ Ι. Θέατρο II Κινηματογράφος

* Τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς μένουν τὰ ἴδια γιὰ φέτος μὲ περίσιν, λόγω μνήμης τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου.

** Α = Συνδρομὴ περιοδικῶν Β = Συνδρομὴ Ἐφημερίδας Γ = Συνδρομὴ περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδας.

Δ/ΝΣΕΙΣ: Συντάξας Γ.Δ. Κόκκινος - Μελετίου Γεωγράφου 53 45333 ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Ἀθηνῶν. Δικηγ. Γραφεῖο Κ.Δ. Κόκκινου - Ἱπποκράτους 4 Ἀθήνα τηλ. 36 18459

Τυπογραφεῖο Γ. Τσόλης - Γ. Μιχαηλίδου 5 Ἰωάννινα

Ἐπιμέλεια κειμένων: Βαρβάρα Λαζαρόγωνα: Ἀκαδημίας 87 10678 ΑΘΗΝΑ τηλ. 3639607

Ἐκτύπωση: Γραφικὲς τέχνες Γ. Τσόλης ὁδὸς Μιχαηλίδου 4 Τηλ. 22877.

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΟΜΟΣ Μ' 1991
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΚΟΚΚΙΝΟΥ «Παλιά Γιάννινα» (ελαιογραφία)

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Μ * ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1992 * Τεύχη 465 - 476

ΠΑΝΟΥ ΤΖΙΟΒΑ

ΤΟ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜ. ΖΗΤΣΑΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

**ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΝΕΩΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΩΝ - ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ
ΖΙΤΣΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ -
ΤΑ ΠΡΟΕΔΡΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ***

Ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν παύση τῶν δύο ἐκτελεστῶν διορίζονται ἰσόβιοι ἐπίτροποι ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ τέως γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδας στὰ Γιάννινα Ν. Μπέτσος καὶ ὁ δικηγόρος Γκούμας ἢ Κούμας. (1)

Τὸν διορισμὸ αὐτὸ δὲν τὸν ἐνέκρινε ἡ ὀλομέλεια τῆς Κοινότητος τῆς Ζίτσας, ἡ ὁποία στὶς 13 τοῦ Δεκεμβρίου 1907, μετὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 880 ἀνέκδοτη αἴτησή της, πού τὴν ὑπόγραφαν 85 δικαιούχοι πολίτες, ζητοῦσε, ἀπὸ τὴ Δημογερον-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ τεύχος 462 - 464 τοῦ περιοδικοῦ καὶ τὰ φύλλα 5 - 9 τῆς ἐφημερίδας μας

1. Βλ. ἐφημερίδα «Φωνὴ τῆς Ἠπείρου», φύλλο 794/1-5-1909, ὁ διορισμὸς αὐτὸς ἐγίνε μετὰ Βασιλικὸ διάταγμα ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν.

τία τῶν τριῶν τμημάτων «ἵνα ληφθῇ πρόνοια ὅπως παρακωλύθῃ πᾶσα σκέψις περὶ διορισμοῦ ἰσοβίων ἐκτελεστῶν, ἥτις σκέψις ἤρχισε κάπως νὰ ἐπικρατῇ παρὰ τοῖς συγχωροίσι αὐτῶν καθότι ὁ τοιοῦτος διορισμὸς εἶνε ὅλων παράνομος ὡς μὴ στηριζόμενος οὔτε ἐπὶ τῶν διατάξεων τῆς διαθήκης. Συνεπῶς ἀποκρούουσι τοιοῦτον διορισμὸν ὡς ἐπηζήμιον καὶ ὡς παραπαίοντα εἰς τὴν λογικὴν, τὸν νόμον καὶ τὴν διαθήκην» (2). Μὲ τὴν αὐτὴ αἴτησίν τοὺς ἀκόμα ζητοῦσαν ἀπὸ τὴν Ἐπαρχιακὴν δημογεροντίαν, «ἵνα ἡ Ἀ. Σεβασμιότης ἐνεργήσῃ ἀρμοδίως πρὸς τὴν ταχεῖαν ἔναρξιν τοῦ κληροδοτήματος καὶ εἴπερ ὑπάρχει πρόσκομμα τὶ πληροφορηθῇ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ λάβῃ μέτρα πρὸς ἄρσιν του (3). Τὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων ἐξέτασε τὴν παραπάνω αἴτηση τῆς Κοινότητος, κατὰ τὴ συνεδρία τῆς 23 τοῦ Γενάρη τοῦ 1908, καὶ μὲ τὴν παρακάτω ἀνέκδοτη ἀπόφασίν του, ἐνέκρινε «ἵκα προπαντὶ γίνῃ ἐπιστολὴ τῆς Ἀ. Σεβασμιότητος εἰς τὸ ἐνταῦθα Γέν. Προξενεῖον τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς ὁποίας νὰ παρακαλῇται τοῦτο ὅπως πληροφορηθῇ ἀρμοδίως εἰς ποῖον σημεῖον εὐρίσκεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ κληροδοτήματος Δ. Ζιτσαίου καὶ ἐν γένει πληροφορηθῇ τὶ μέτρα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἔναρξιν τῆς λειτουργίας του, ἥτις τόσον ἐβράδυνε. "Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ διαλαμβανόμενα ἐν τῇ εἰρημένη αἰτήσῃ ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἀνεφάνη εἰσέτι ἐν τῷ Συμβουλίῳ τὸ περὶ ἐκλογῆς ἐκτελεστοῦ ζήτημα ὡς προσέτι καὶ τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας τοῦ κληροδοτήματος τούτου διὰ ταῦτα λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν αἴτησιν καὶ ἐπιφυλάσσεται νὰ ἀποφανθῇ ἅμα ὡς ἀναπτυχθῶσι τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα κρίνον πάντοτε κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸ ἀληθὲς συμφέρον τῆς Ζίτσης» (4).

Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, ἀποκρούστηκε μὲ σθένος ἀπὸ τὸν διορισμένον ἐκτελεστὴν δικηγόρον Κούμα, ὁ ὁποῖος ἐπιτέθηκε στοὺς Ζιτσαίους τῆς Ἀθήνας καὶ κατηγόρησε γιὰ ὑποκινήτη τὸν Μ. Χρυσόχοο, γυναικάδελφο τοῦ τέως ἐκτελεστῆ Κων. Παπασταύρου (5). Ἀκόμη σὲ σχετικὸν ὑπόμνημά του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ὑποστήριξε ὅτι «ἡ Κοινότης Ζίτσης καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ὁποίου ὑπάγεται αὕτη, ἐν μόνον δικαίωμα ἔχουσι, ν' ἀπαιτήσωσι νὰ ἐκτελῶνται ἀγαθοεργίαι ἐν Ζίτση συνωδᾷ τῇ διαθήκῃ τὰ τῆς ἐκπροσωπήσεως ὁμῶς τοῦ κληροδοτήματος καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως κανονίζει μόνον ὁ κ. Ὑπουργός» (6). Αὐτὰ ὑποστήριξε ὁ ἀδαμάντινος δικηγόρος ποὺ κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ δικαστικοῦ ἀ-

2. Βλ. AMI, ἀνέκδοτα πρακτικὰ τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων ἔτη 1905 - 1909 σ. 271.

3. Βλ. AMI ὁ.π., σ. 272.

4. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 421/23-1-1908 ἀνέκδοτη ἀπόφασιν τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, AMI, ὁ.π., σ. 272 - 273.

5. Βλ. ἐφημερίδα «Φωνὴ τῆς Ἠπείρου», φύλλο 794/1-5-1909.

6. Βλ. ἐφημερίδα «Φωνὴ τῆς Ἠπείρου», φύλλο 794/1-5-1909.

γώνα έγραφε στὸν τύπο, ὅτι ὁ συμβιβασμὸς τοῦ Νικολάου Γύρα ἦταν ἄκυρος γιατί εἶχε γίνει χωρὶς τὴν συνεννόηση τοῦ Μητροπολίτη τῶν Ἰωαννίνων (7). Τώρα ὁμως οἱ καιροὶ εἶχαν ἀλλάξει καὶ ὁ Κούμας εἶχε θέσει στὴν ἐπιτροπὴ τὴν ὁποία ἀγωνίζονταν νὰ μὴν τὴ χάσει. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς νέας διαμάχης ἦταν ἡ διαίρεση τῆς Κοινότητος τῆς Ζίτσας. Ἐτσι στὶς 28 τοῦ Ἰούνη τοῦ 1908 φτάνει στὰ γραφεῖα τῆς Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας ἐπιστολὴ τῶν δύο ἐφόρων τῆς Ζίτσας Ν. Ράγαλη καὶ Γ. Γιούνη μὲ τὴν ὁποία ζητοῦσαν νὰ ἐπικυρωθεῖ ὁ κανονισμὸς ποὺ εἶχαν συντάξει, καὶ ἀφοροῦσε τὸ κληροδότημα τοῦ Ζιτσαίου (8).

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ δέκα παρεπιδημοῦντες Ζιτσιῶτες μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 204/30-5-1908 αἴτησή τους ἐπέμειναν γιὰ τὴν ἔγκριση τοῦ ὑποβλημένου γιὰ ἔγκριση κανονισμοῦ. Τὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων ἐξέτασε ἀμφοτέρους τὶς αἰτήσεις, κατὰ τὴν συνεδρία τῆς 9 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1908 αἴτησή τους ἐπέμειναν γιὰ τὴν ἔγκριση τοῦ ὑποβλημένου γιὰ ἔγκριση κανονισμοῦ. Τὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων ἐξέτασε ἀμφοτέρους τὶς αἰτήσεις, κατὰ τὴν συνεδρία τῆς 9 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1908 καὶ ἀποφάσισε παμψηφεί τὴν ἀπόρριψη τῆς αἴτησης τῶν ἐφόρων τῆς Ζίτσας μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ συντάσσουν κανονισμοὺς καὶ ταυτόχρονα ἀξίωσε «Α/ Νὰ διαταχθεῖ ἡ κοινότης τῆς Ζίτσης ὅπως ἐν γενικῇ συνέλευση συνερχομένη ἐκλέξῃ συντακτικὴν ἐπιτροπὴν, ἥτις νὰ ἐκπονήσῃ κανονισμόν.

Τὰ τῆς γενικῆς δὲ συνελεύεως καὶ τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς κανονίζονται ὡς ἐξῆς: α) διορίζονται οἱ ἱερεῖς τῆς Κοινότητος καὶ οἱ δικαιοῦχοι Ζιτσαῖοι (9) κ.κ. Ν. Βάης, Ν. Γύρας, Ν. Γάγαλης καὶ Ἀθ. Κατσιουλίδης ἵνα συντάξωσι τὸν ἐκλογικὸν κατάλογον τῶν δικαιοῦχων Ζιτσαίων, τῶν ἐχόντων δικαίωμα ψήφου συμφώνως τῷ ἐν ἰσχύι κανονισμῷ τῶν τριῶν τμημάτων (10) β) ὁ ὑπ' αὐτῶν συνταχθησόμενος ἐκλογικὸς κατάλογος νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν Δημογεροντίαν πρὸς ἐπικύρωσιν γ) ἐπικυρουμένου τοῦ ἐκλογικοῦ καταλόγου νὰ χρησιμεύσῃ οὗτος ὡς βάσις ἐκλογῆς δ) νὰ ὀρισθῇ ἡμέρα ἐκλογῆς καθ' ἣν οἱ ἐν τῷ ἐπικυρωθησομένῳ ἐκλογικῷ καταλόγῳ δικαιοῦχοι Ζιτσαῖοι νὰ ἐκλέξουσιν διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας εἴκοσι πέντε (25) δικαιοῦχους Ζιτσαίους, οἵτινες θὰ θεωροῦνται ὅτι ἀντιπροσωπεύουσι τὴν Κοινότητα εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ κανονισμοῦ ε) τὰ ἐκλεχθησόμενα 25 πρόσωπα νὰ ἐκλέξουσιν τρία πρόσωπα, ἅτινα νὰ εἶνε ἐκ τῶν 25 τὰ ὁποῖα θὰ ἀποτελέσουσι τὴν συντακτικὴν τοῦ κανονισμοῦ ἐπιτροπὴν ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκπόνησιν κανονισμοῦ, ἐπὶ τοῦ κληροδοτήματος Δ. Ζιτσαίου τὸν ὁποῖον

7. Βλ. ἐφημερίδα «Φωνὴ τῆς Ἠπείρου», φύλλο 435/22-66-1901.

8. Βλ. ΑΜΙ, δ.π., σ. 317.

9. Δικαιοῦχοι πολῖτες ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν δικαίωμα ψήφου καὶ εἶχαν συμπληρώσει τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας τους. Βλ. Στεφάνου Μπέτη, δ.π., σ. 360.

10. Βλ. Στεφάνου Μπέτη, δ.π., σ. 362.

να υποβάλωσιν εἰς τὴν ἐγκρισιν τῆς 25/μελοῦς ἐπιτροπῆς στ) ἐγκρινομένου καὶ ψηφιομένου τοῦ κανονισμοῦ τούτου ὑπὸ τῆς 25/μελοῦς ἐπιτροπῆς νὰ υποβληθῇ εἰς τὴν Δημογεροντίαν ἵνα ἐν αὐτῇ μελετηθῇ καὶ ψηφισθῇ· ὁ τοιοῦτοτρόπως δὲ ψηφηθησόμενος κανονισμὸς θέλει ἔχει ἰσχύν. Σημειωτέον ὅτι θὰ δικαιούται ἕκαστος δικαιούχος Ζιτσαῖος νὰ υποβάλλει τὰς παρατηρήσεις του ἐπὶ τοῦ κανονισμοῦ ἅτινα θέλει ψηφίσει ἡ 25/μελὴς ἐπιτροπὴ καὶ πρὶν ἢ οὗτος ψηφισθῇ ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας. "Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνεργείας τῶν ἐκλογῶν τῆς 25/μελοῦς ἐπιτροπῆς, τὴν προθεσμίαν τῆς συντάξεως τοῦ κανονισμοῦ καὶ τὰ παρεπόμενα ταῦτα θέλουσι κανονισθῇ διὰ νεωτέρου πρακτικοῦ (11).

Στις 12 τοῦ Ἰούλη, τοῦ 1908 ἡ Μητρόπολις τῶν Ἰωαννίνων κοινοποίησε τὴν ὑπ' ἀριθ. 435 διαταγὴ τῆς πρὸς τὴν Κοινότητα τῆς Ζίτσας μὲ τὴν ὁποία διέταξε τὴν ἐπιτροπὴ τοῦ καταλόγου νὰ προχωρήσει στὴ σύνταξή του (12). Ἀλλὰ στίς 21 τοῦ Ἰούλη τοῦ 1908, οἱ ἱερεῖς τῆς Κοινότητος ἀνέφεραν, στὸ γραφεῖο τῆς Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας, ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ διασπάστηκε καὶ τὸ μέλος τῆς Ἀθαν. Κατσιουλίδης παρετήθηκε. Ἐπίσης εἶχε παραιτηθεῖ καὶ ὁ Νικόλαος Γάγλης παρακαλώντας τὸν Μητροπολίτη, νὰ γράψει στὴν Κοινότητα ἐπιστολὴν, μὲ τὴν ὁποία νὰ ζητάει τὴν Ἀρχιερατικὴ ἐπιχορήγηση, ἡ ὁποία τὸν προηγούμενον χρόνον εἶχε κατατεθεῖ ἀπὸ τὸ κοινοτικὸ ταμεῖο (13). Τὰ δύο ἄλλα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, δηλαδὴ ὁ Δημήτριος Γύρας καὶ ὁ Νικόλαος Βάης ἐκτέλεσαν τὴν ἐντολὴ τῆς Μητρόπολης καὶ σύνταξαν τὸν ἐκλογικὸν κατάλογο μὲ βάση τὸ ἀντίγραφο τοῦ εἰσπράκτορα Μουχαρίμ ἔφενδη ποῦ εἶχε ἀναρτηθεῖ καὶ ἀφοροῦσε τὸ ἐπίμαχον ζήτημα τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου (14).

Αὕτῃ ἡ ἀπαράδεκτη κατάστασις ἀνάγκασε 18 δικαιούχους πολίτες τῆς Ζίτσας νὰ υποβάλλουν, στίς 22 τοῦ Ἰούλη τοῦ 1908, ἔγγραφον διαμαρτυρίαν μὲ τὴν ὁποία κατηγοροῦσαν τὴν ἐφορεία τῶν ἐκπ/ρίων σὰν παράνομη καὶ μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι εἶχε φέρει τὰ σχολεῖα τῆς Κοινότητος σὲ ἀπελπιστικὴν κατάστασιν, ζητοῦσαν τὴν ἐκλογὴν νέων ἐφόρων (15). Τὸ συμβούλιον τῶν τριῶν τμημάτων ἐνέκρινε τὴν αἴτησίν τους καὶ διέταξε τὴν ἐκλογὴν νέας ἐφορείας πρωτοῦ ἢ συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ζιτσαίου κληροδοτήματος υποβάλλει τὸν κανονισμὸν τῆς λει-

11. Βλ. τὴν ὑπ. ἀριθ. 484/9-77-1908 ἀνέκδοτη ἀπόφασιν τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, AMI, δ.π., σ. 318-319.

12. Βλ. AMI, δ.π., σ. 323.

13. Γιὰ τὴν Ἀρχιερατικὴ ἐπιχορήγηση ποῦ καταβάλλονταν ἐτήσια βλ. γενικὰ Ἰωάννου Λαμπρίδου, Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, τεῦχος πρῶτον, Περιγραφή τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, Ἀθῆναι 1887, σ. 59 - 60.

14. Γιὰ τὸν τρόπο εἰσπραξῆς τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου βλ. Δημ. Νικολαΐδης, Ὀθωμανικοὶ Κώδικες, τόμος 4, Κων/πολις 1891, σ. 3836 ἄρθρα 25, 26, 27, 28, 29 καὶ 30.

15. Βλ. AMI, δ.π., σ. 326.

τουργίας του και την ανάρτηση του έκλογικού καταλόγου ἐπὶ 8 ἡμέρες στὴν ἐκκλησία (16).

Ἡ ανάρτηση τοῦ έκλογικοῦ καταλόγου γιὰ ὀκτῶ μέρες στὴν ἐκκλησία ἢ σὲ ἄλλο κεντρικὸ τῆς Κοινότητος σημεῖο, ἦταν ὑποχρεωτικὴ καὶ ἔδινε τὴν δυνατότητα ἐνστάσεων γιὰ κάθε δικαιούχο πολίτη ποὺ παραλείφθηκε χωρὶς αἰτία, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὁποιαδήποτε ἐγγεγραμμένο ποὺ δὲν εἶχε τὰ προσόντα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθε (17).

Ἡ Κοινότητα μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι δῆθεν ἤθελε ἓνα πλατύτερο έκλογικὸ σῶμα ὑπέβαλλε προφορικὰ καὶ ἔγγραφες ἐντάσεις, μὲ τὶς ὁποῖες ζητοῦσε νὰ μὴ ληφθῇ ὑπόψη «ὁ στρατιωτικὸς φόρος καὶ ἡ κατακράτηση βακουφικῶν γαιῶν» (18). Αὐτὸ τὸ ἔκανε ἡ Κοινότητα παρασυρόμενη ἀπὸ τὶς δύο παρατάξεις οἱ ὁποῖες διεκδικοῦσαν τόσο τὴν ἐκλογὴ τῆς ἐφορείας ὅσο καὶ τῆς ἐπιτροπῆς του κληροδοτήματος τοῦ Ζιτσαίου, γιὰτὶ ἀκριβῶς μὲ αὐτὸ τὸν κατάλογο θὰ γίνονταν καὶ οἱ δύο ἐκλογές (19).

Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση αὐτῆς τῆς κατάστασης τὸ συμβούλιο τῶν τμημάτων ἐκτιμώντας τοὺς δύο βασικοὺς λόγους τῆς ἐκλογῆς ἐνέκρινε πανψηφεί «Α/Ὅπως συνταχθῇ νέος έκλογικὸς κατάλογος ἀπάντων παρόντων τε καὶ ἀπόντων κατοίκων Ζίτσης τῶν ἐχόντων συμπεπληρωμένον τὸ 23ον ἔτος τῆς ἡλικίας των (20) ὡς βάσει νὰ λαμβάνηται ὁ Χαμηδιὲς (κεφαλῆτι) ἐξαιρέσει μόνον τῶν ἱερέων, τῶν ἐμίσθων δημοσίων ὑπαλλήλων, οἷον διδασκάλων, δραγατῶν, πρωτογέρον, καὶ λοιπῶν ἐκτὸς τῶν Μουχταροδημογερόντων, τῶν διατελούντων ὑπὸ τὸ βάρος ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιτιμίου καὶ τῶν καταδικασθέντων διὰ ποινικῆς ἀποφάσεως εἰς ἐνὸς ἔτους καὶ πλέον φυλάκισιν» (21).

Β) Ἐπίσης θέλουσιν, ἀπολέση τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου των ὅσοι δὲν θὰ πληρώσωσι πρὸ τῆς ψηφοφορίας τὴν ἀρχιερατικὴν ἐπιχορήγησιν τοῦ παρελθόντος ἔτους. Γ) ὁ οὕτω συνταχθησόμενος έκλογικὸς κατάλογος, ὅστις θέλει συντα-

16. Βλ. τὸ ἄρθρο 11 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων 1909 (Ἀρχαῖο συγγραφέα). Μὲ τὸ αὐτὸ ἄρθρο ρητὰ καθορίζονταν ὅτι ὁ κατάλογος οὗτος ἄμα καταρτισθεὶς ἀναρτᾶται ἐν τῷ νάρθικῳ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἐβδομάδα».

17. Βλ. τὸ ἄρθρον 1 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων 1909, μὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο καθορίζονταν ὅτι «ἐκάστη κοινότης τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων ἀποτελεῖται ἀπὸ παντὸς ὀρθοδόξου χριστιανοῦ ὑπαγομένου εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἐγκατεστημένου ἐν τῇ κοινότητι ἐπὶ συνεχῇ τετραετίαν ἢ ἐξασκούντος ἐπάγγελμά τι».

18. Βλ. τὸ ἄρθρο 7 παράγραφος Α, Β, Γ, Δα, ΣΤ καὶ τὸ ἄρθρο 8 τοῦ κανονισμοῦ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων 1909.

19. Βλ. ΑΜΙ, δ.π., σ. 326.

20. Βλ. τὸ ἄρθρο 6 τοῦ κανονισμοῦ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, ποὺ ἀνεβάζει τὴν ἡλικία σὲ 25 χρόνια.

21. Βλ. τὸ ἄρθρο 7 παράγραφος Δ τοῦ κανονισμοῦ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τοῦ 1909.

χθῇ πάλιν ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ τῶν πρὸς τοῦτο ἀρχικῶς διορισθέντων κ.κ. Ἀθ. Κατζιουλίδου, Ν. Ράγαλη, Ν. Βάη καὶ Δ. Γύρα, νὰ τοιχοκολληθῇ εἰς μέρος κεντρικὸν καὶ νὰ ἀποσταλῇ εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν μετὰ τῶν τυχόν ὑποβληθησομένων αἰτήσεων ἐγγραφῆς καὶ λοιπῶν ἐνστάσεων μέχρι τῆς Πέμπτης (7 ἔλευσομένου Αὐγούστου) πρὸ μεσημβρίας ὅσαι ὁμως ἐκ τοιούτων αἰτήσεων ἢ ἐνστάσεων δύνανται νὰ ἐπιλυθῶσιν ἐν Ζίτση ὑπὸ τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς ἔχει καλῶς, αἱ δὲ ὑπόλοιποι νὰ ἐξαποσταλῶσιν, ὡς εἴρηται, κατὰ τὴν ρηθεῖσαν προθεσμίαν» (22).

Τὸ συμβούλιον τῶν τριῶν τμημάτων ἐκτιμώντας σωστὰ τὴν κατάστασιν τῆς Κοινότητος ἀποφάσισε πέρα ἀπὸ τὴν ἀπαγορεύσεις τοῦ τότε Κοινοτικοῦ κανονισμοῦ, καὶ τὸ παρακάτω νέο ἄρθρο χάρις τὴν ταχεῖα διεκπαιρέωσιν τῶν δύο σπουδαίων, ὅπως τὰ χαρακτήρισε, ζητημάτων «Δ/ ἐγκρίνει ὅπως κατὰ τὴν ἐν τῇ Δημογεροντίᾳ ἐξέλεγχῃ αὐτῶν μὴν ἐπιτραπῇ εἰς οὐδεμίαν μερίδα ἢ διὰ δικηγόρων πληρεξουσίων παράστασις τῆς καὶ συνεπῶς δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ λάβῃ χώραν ἀγῶν διὰ δικηγόρων. Διετάχθη ὁ γραφεὶον ὅπως ἐκδώσῃ τὰς σχετικὰς διατάγας» (23).

Στὶς 6 Αὐγούστου τοῦ 1908 ὑποβλήθηκε ὁ ἐκλογικὸς κατάλογος, ὁ ὁποῖος ἀριθμοῦσε 414 ἄτομα, ποὺ εἶχαν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν. Γιὰ τὸν κατάλογο αὐτὸ ὑποβλήθηκαν ἐνστάσεις ἀπὸ τρεῖς δικαιοῦχους πολῖτες οἱ ὁποῖοι ζητοῦσαν νὰ ἐξαιρεθοῦν πρόσωπα ποὺ ἦταν ἔμμοισοι ὑπάλληλοι τῆς Κοινότητος καὶ μὲ βάση τὸν κανονισμό δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν (24).

Τὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων δέχθηκε τὶς 8 ἀπὸ τὶς 9 ἐνστάσεις καὶ κατάρτησε τὸν ὁριστικὸ ἐκλογικὸν κατάλογο, ἐνῶ ταυτόχρονα διέταξε ἡ ἐκλογὴ τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κανονισμοῦ, τοῦ Ζιτσαίου κληροδοτήματος νὰ προηγηθεῖ. Ἐπίσης ὄριζε προέδρους τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν τὸν Ε. Παππᾶ γιὰ τὴν πρώτη καὶ τὸν Ἐφημέριο τῆς Ἀγίας Μαρίας Ἰωαννίνων Χριστόδουλο γιὰ τὴ δευτέρα μὲ σύνολο ἀμοιβῆς 3 λίρες Τουρκίας καὶ γιὰ τοὺς δύο (25). Τέλος τὸ συμβούλιο διέταξε τὸ μέλος τοῦ Δ. Λιάσκο, Ζιτσαῖο τὴν καταγωγὴν, νὰ καταθέσῃ τρεῖς λίρες ἀπὸ τὰ χρήματα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου τῆς Ζίτσας, ἐπειδὴ δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ τὸ Κοινοτικὸ ταμεῖο μὲ τὸν ὄρο νὰ τὰ πληρώσῃ ἡ ἐκλεγμένη νέα ἐφορεία (26).

22. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 490/30-7-1908 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, ΑΜΙ, ὁ.π., σ. 326.

23. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 490/30-7-1908 ἀνέκδοτο πρακτικὸ, ὁ.π., σ. 327.

24. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 500/13-8-1908 ἀνέκδοτο πρακτικὸ, ὁ.π. σ. 324.

25. Βλ. τὸ 45 ἄρθρο τοῦ κανονισμοῦ τῶν τριῶν τμημάτων, Στεφ. Μπέττη, ὁ.π., σ. 361, ὅπου καθορίζεται ὁ διορισμὸς τοῦ εισηγητῆ ἢ προέδρου τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς.

26. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 500/13-8-1908 ἀνέκδοτο πρακτικὸ, ὁ.π., σ. 344 - 347.

Οί έκλογες γιά τὰ δύο Κοινοτικά ὄργανα, ἔγιναν κανονικά, σύμφωνα μέ τή διαταγή τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, ἀλλά ἡ παράταξη ποῦ τίς ἔχασε ἀμέσως ὑπέβαλλε ἔνσταση, χρησιμοποιώντας πέντε ὁπαδούς της, καί ζητοῦσε «ὅπως τοῖς χορηγηθῇ προθεσία διὰ νά προβῶσιν εἰς τὸν διορισμὸν πληρεξουσίου δικηγόρου καθότι ἔχουσιν ὅπως ὑποβάλῳσι ἐνστάσεις ἐναντίον τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς καθ' ἣν συνέβησαν πολλά, κατὰ τὴν γνώμη τους, παράνομα»(27). Στὴν οὐσία ἡ ἔνσταση τῶν παρακάτω δικαιούχων Ζιτσαίων ἀπέβλεπε νά μὴ ἐπικυρωθοῦν τὰ δύο ἐκλογικά καὶ κατὰ συνέπειαν νά ἐνεργηθοῦν καὶ πάλι νέες ἐκλογές. Κρίνοντας τὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων τὴν ἔνσταση καὶ τὴν αἴτηση τῶν πέντε δικαιούχων πολιτῶν τῆς Ζίτσας καὶ βασισμένο στὰ ἐκλογικά τῶν δύο εἰσηγητῶν (28) καὶ στὶς ἐκθέσεις τους, τίς ἀπέρριψε καὶ ἐνέκρινε τὴν ὑπ' ἀριθ. 522 ἐκθεση τῶν δύο εἰσηγητῶν καὶ ἀνακήρυξε ἐπιτυχόντα μέλη τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κανονισμοῦ τοῦ Ζιτσαίου κληροδοτήματος τους ἐξῆς:

Χρ. Σ. Μπότσιο, Ἀν. Γουδίνο, Σ. Σταμούλη, Κ. Μπότσιο, Ν. Μαντά, Χ. Γρηγορίου, Π. Καρώνη, Χρ. Ἀναστασίου, Χ. Γύρα, Δ. Λιάσκο, Ε. Μπότσιο, Λ. Κοντογιάννη, Θωμά Λιάσκο, Γ. Τρίμμη, Ε. Γεωργάτη, Ἀν. Μαλάμης, Χ. Παπαχρόνης, Ἀθ. Κοσμάς, Ν. Στάμμο, Δ. Τσέτση, Δ. Λιάπη, Κοσμά Μαγγλογιάννη, Μ. Ροζάνη, «διά ψήφων 98 σὲ σύνολο ψηφισάντων 190, πλὴν τῶν Δ.Χ. Λιάσκου ποῦ πῆρε 100 τοῦ Δ.Χ. Λιάπη, ποῦ πῆρε 96 καὶ τοῦ Στ. Παυλίδη ποῦ πῆρε 93».

Ἀπὸ τὴ μερίδα ποῦ ἔχασε ἤλθαν ἐπιλαχόντες οἱ κ.κ. Μιχ. Κόρδης καὶ Σωτ. Πράσσοις (29). Βασισμένο καὶ πάλι στὴν ἐκθεση τῶν δύο εἰσηγητῶν, τὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων, διέταξε, τὸ ταχύτερο, τὰ 25 μέλη τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κανονισμοῦ τοῦ Ζιτσαίου κληροδοτήματος, νά ἐκλέξουν, ἀπὸ τὰ μέλη τους, πέντε ἄτομα γιά τὴ σύνταξη τοῦ κανονισμοῦ καὶ ταυτόχρονα ἐπικύρωνε καὶ τὴν ἐκλογὴ τῆς τριμελοῦς ἐφορείας.(30).

Στὶς 22 τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1908 συνήλθαν τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τῆς σύνταξης τοῦ κανονισμοῦ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Ζιτσαίου, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ

---

27. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 505/3-9-1908 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, ΑΜΙ, δ.π., σ. 357.

28. Σύμφωνα μέ τὸ ἄρθρο 44 τοῦ κανονισμοῦ τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων «περωθείσης τῆς ἐκλογῆς οἱ ἱερεῖς ἐπικυροῦσιν ὑπ' εὐθύνην τῶν τῶν γνησιότητα τῶν ὑπογραφῶν καὶ ὑποβάλλουσιν ἀνυπερθέτως εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν τὰ ἐκλογικά συνοδεύοντας αὐτά, εἰ δυνατόν καὶ δι' ἐκθέσεως των». Βλ. Στεφάνου Μπέττη, Π., σ. 361.

29. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 505/3-9-1908 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων ΑΜΙ, δ.π., σ. 358-359 ὅπου ἐκτενῶς περιγράφεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τοὺς δύο εἰσηγητές.

30. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 505/3-9-1908 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, ΑΜΙ, δ.π., σ. 361. Τὸ συμβούλιο διέταξε τὴν 25/μελὴ ἐπιτροπὴ νά συνέλθῃ ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ ἱερέα Πρωτόπαπα.

Πρωτόπαππα Κων/νου, στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία «καὶ προέβη εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς ἥτις διεξήχθη λαμπρότατα»(31).

Γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς ψήφησαν συνολικὰ 20 ἄτομα καὶ ἔλαβαν οἱ παρακάτω ἐκλεγμένοι τοὺς ἑξῆς σταυροὺς προτίμησης: Δημ. Χ. Λιάσκος ψήφους 20, Ἐμ. Γεωργάτης ψήφους 18, Χρ. Παπαχρόνης 10. Χρυσ. Μπότσιος ψήφους 16, Δημ. Τσέτσης, ψήφους 14, Ἀναστ. Γουδίνος ψήφους 8, καὶ Σταῦρος Παυλίδης ψήφους 13 (32). Μὲ βάση αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα, ἀνακηρύχθηκαν μέλη τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς οἱ Δημ. Χ. Λιάσκος, Ἐμ. Γεωργάτης, Χρυσ. Στ. Μπότσιος, Δημ. Τσέτσης, καὶ Σταῦρος Παυλίδης (33).

Τὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴ τῆς ὡς ἄνω συντακτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ ταυτόχρονα διέταξε μετὰ ἀπὸ τὴ σύνταξη τοῦ κανονισμοῦ «νὰ υποβληθῇ πρὸς ἐγκρισιν καὶ ἐπιψήφησιν εἰς τὴν 25/μελὴ ἐπιτροπὴν, τὴν ἀνακηρυχθεῖσαν διὰ ἐκλογῆς τῆς 17ης Αὐγούστου 1908, μεθ' ὃ νὰ υποβληθῇ οὗτος εἰς τὸ Συμβούλιον πρὸς ἐπικύρωσιν»(34).

Στις 2 τοῦ Γενάρη τοῦ 1909 ἡ 25/μελὴς ἐπιτροπὴ τῆς Κοινότητος τῆς Ζίτσας ἐνέκρινε καὶ ψήφισε τὸν κανονισμό τῆς πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς, ὁ ὁποῖος υποβλήθηκε γιὰ ἐπικύρωση στὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων μετὰ τὴν παρατήρηση «ὅπως οὗτος ἐπικυρωθεῖ ὅπως ἔχει ὡς συνταχθεῖ συμφώνως ταῖς ἀνάγκαις τῆς Κοινότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐπικύρωσίς του, γίνῃ ὅσον οἶον τε ἐγκαίρως πρὸς πρόληψιν τῶν προσγενομένων ἀδικιῶν καὶ παρανομιῶν διὰ τῆς παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπικυρώσεως τοῦ παρανόμου κανονισμοῦ, ἀφορῶντος τὸ ἐν λόγῳ κληροδότημα, τῆς πρώην καὶ ἤδη ἀντικατασταθεῖσης ἐφορείας τῶν ἐκπαιδευτηρίων Ζίτσης»(35).

Τὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων, μετὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 577 ἀνέκδοτη ἀπόφασή του, δὲν κάνει δεχτὴ αὐτὴ τὴν πρόταση καὶ «ἐγκρίνει ὅπως ὁ υποβληθεὶς ὑπὸ τῆς 25/μελοῦς ἐπιτροπῆς Ζίτσης κανονισμὸς οὗτος παραπεμφθῇ πρὸς μελέτην εἰς ἐπιτροπὴν ἀπαρτιζομένην ὑπὸ τῶν νομικῶν κυρίων Ἀθ. Στούπη καὶ Εὐάγ. Χατζῆ καὶ τῶν μελῶν τῆς Δημογεροντίας κυρίων Ε. Παπᾶ καὶ Εὐθ. Ζήκου, ἡ δὲ ἐπιτροπὴ αὕτη μετὰ τὴν μελέτην νὰ υποβάλῃ τὸ πόρισμα αὐτῆς μέχρις τῆς προσεχοῦς Τετάρτης διὰ τὰ περαιτέρω» (36).

συνεχίζεται

31. Βλ. ΑΜΙ, δ.π., σ. 376.

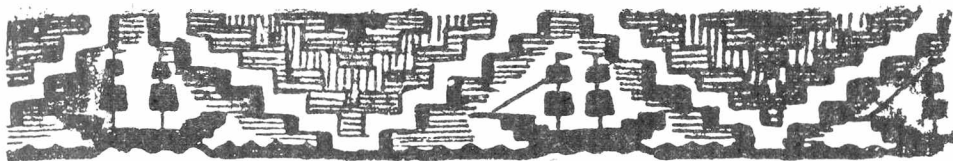
32. Βλ. ΑΜΙ, δ.π., σ. 376.

33. Βλ. ΑΜΙ, δ.π., σ. 376.

34. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 519/1-10-1908 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, δ.π., σ. 376.

35. Βλ. ΑΜΙ, δ.π., σ. 424.

36. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 577/14-1-1909 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, ΑΜΙ, δ.π., σ. 424.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

Απ' ότι γνωρίζομε μέχρι σήμερα, μόνο ό άείμνηστος γυμνασιάρχης τής Ζωσιμαίας Σχολής Χρίστος Σούλης, γνωστός συγγραφέας και Ιστοριοδίφης, άσχολήθηκε κατά τήν προπολεμική έποχή με τές τουρκικές επιγραφές τών Ίωαννίνων οί όποίες ύπήρχαν σέ διάφορα μουσουλμανικά ιδρύματα και σέ έπιτύμβιες στήλες και με τή βοήθεια του τότε μουφτῆ Ίωαννίνων Φουάτ Έφέντη μετέφρασε άρκετές άπ' αυτές (τίς πιό αξιόλογες) και τίς δημοσίευσε στα Ήπειρωτικά Χρονικά του έτους 1933, προσφέροντας όχι μικρή συμβολή στην ιστορία τών Ίωαννίνων και τής Ήπείρου.

Έπειτα από πολλά χρόνια άσχοληθήκαμε έμείς με τές τουρκικές επιγραφές τής Κόνιτσας και δημοσιεύσαμε μιá σειρά άπ' αυτές στο έγκριτο περιοδικό ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ του έτους 1980 τόμ. ΚΘ.

Έίχαμε γράψει τότε πώς ύπήρχαν και μερικές άκόμη Κονιτσιώτικες στο μουσείο Ίωαννίνων, αλλά 3 - 4 κατορθώσαμε νά βρούμε, τίς όποίες πρόθυμα και εύγενέστατα ή Έφορος Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κ. Φραγκίσκα Κωνσάντιου μās βοήθησε νά φωτογραφήσουμε και τίς όποίες μεταφράσαμε και δημοσιεύομε πιό κάτω. Παράλληλα δέ φωτογραφήσαμε και άντιγράψαμε και άρκετές από τές τουρκικές επιγραφές που εύρίσκονται σέ έπιτύμβιες στήλες και πλάκες στον περίβολο του Δημοτικού Μουσείου Ίωαννίνων (τζαμί Άσλάν Πασιά), από τίς όποίες μεταφράσαμε και δημοσιεύομε τήν πρώτη σειρά· έλπίζομε δέ νά ακολουθήσουν και άλλες.

Δυστυχώς όμως ή άντιγραφή και μετάφρασή των είναι πολύ δυσχερής διότι ελάχιστοι τουρκομαθείς ύπάρχουν στην Έλλάδα και στην Τουρκία άκόμη που νά γνωρίζουν καλά τήν Άραβική γραφή και τήν ιδιόρρυθμη τουρκική γλώσσα τής Όθωμανικής αυτοκρατορίας που περιείχε πολλές άραβο-περσικές λέξεις και φράσεις τίς όποίες έξοστράκισε ό Κεμάλ Άτατούρκ.

Έμείς άφοϋ άσχοληθήκαμε άρκετά χρόνια και έχοντας στη διάθεσή μας τά άπαιτούμενα λεξικά, κατορθώσαμε νά είμαστε σέ θέση νά μεταφράζομε τές πιό εύκολες επιγραφές. Για τές δύσκολες καταφύγαμε στο φίλο μουσουλμάνο Ίεροδιδάσκαλο και συγγραφέα κ. Χασάν Πατσαμάν από τήν Κομοτηνή ό όποιος μās βοήθησε άρκετά και τόν εύχαριστοϋμε ιδιαίτερα. Επίσης δέ και τόν καθηγη-

τῇ κ. Ὁρχάν Κόλογλου ἀπὸ τὴν Ἰσταμπούλ - Κων/πολη, ποὺ ἐλπίζομε ὅτι θὰ μᾶς βοηθήσει.

Πρέπει ὅμως νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσο εὐκόλη ἡ ἀντιγραφὴ -καὶ ἀπὸ εἰδικοὺς ἀκόμη- καὶ ἡ μετάφραση τῶν ἐπιγραφῶν, διότι μερικὲς ἀπ' αὐτὲς ἔχουν ὑποστῇ φθορὲς καὶ ὅπως εἶναι γνωστό, στὴν ἀραβικὴ καὶ ἕνας νοκτᾶς (τόνος) νὰ λείπει ἀλλοιώνει τὴ σημασίαν καὶ τὴν προφορά. Π.χ. Τὸ δεῦτερο ψηφίο τοῦ ὀθωμανικοῦ ἀλφαβήτου, ποὺ μοιάζει μὲ τὸ δικό μας ὕψιλον, ὅταν ἔχει ἕνα νοκτᾶ ἀπὸ κάτω (υ) προφέρεται σὰν τὸ Γαλλικὸ Β μπέ. "Ὅταν ἔχεις τρεῖς (υ) προφέρεται σὰν πῖ. "Ὅταν δύο ἀπάνω (ϋ) σὰν τὸ ἑλληνικὸ τ. Καὶ ὅταν τρεῖς ἐπάνω σὰν σῖγμα κ.ο.κ. ὤ.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν ζητοῦμε ἐπιείκεια ἀπὸ τοὺς ἀρίστους τουρκομαθεῖς ἂν θὰ εὗρουν καὶ μικρὰ λάθη στὴ μετάφραση ἢ τὴν ἀντιγραφὴ τῶν κειμένων.

Ἰούλιος 1991 Ἰωάννινα

ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΑΠΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΕΣ ΣΤΗΛΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΜΑΡΙΝΕΣ ΠΛΑΚΕΣ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΕΣ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΒΟΛΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἡ ἀκόλουθη ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ εἶναι ἐνδιαφέρουσα. Οἱ δύο γυναῖκες ποὺ ἀναφέρει, φαίνεται πὼς ἀπεβίωσαν καὶ ἐνταφιάσθηκαν καὶ οἱ δύο μαζί· νὰ εἶχαν δὲ καὶ στενὴ συγγένεια μεταξύ των. Ἡ πρώτη ἢ Φετᾶ (Φέτω κατὰ τὸ γιαννιώτικο ἰδίωμα) ἀναφέρεται ὡς κόρη τοῦ Μουσταφᾶ Πασιοῦμπε, ἀπογόνου τοῦ Ἀσλὰν Πασιᾶ ἰδρυτοῦ τοῦ ὁμώνυμου τζαμιοῦ καὶ τῆς δυναστείας τῶν Ἀσλανιδῶν. Πιθανὸ νὰ ἦταν καὶ ἀδερφὴ τοῦ Ἰσμαῆλ Πασιοῦμπε, τοῦ μετέπειτα ἐχθροῦ καὶ ἀντίπαλου τοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ Τεπελενλῆ. Γιὰ τὸν Ὁμέρμπε τὸ σύζυγο τῆς Φετᾶς, δὲν ἔχομε στοιχεῖα. Ἴσως νὰ ἦταν μακρυνὸς συγγενὴς τῆς ἀπόγονος τοῦ Ἀσλὰν Πασιᾶ κι αὐτός. Καὶ γιὰ τὸν πατέρα τῆς δεύτερης (τῆς Φατιμᾶς) δὲν μποροῦμε πρὸς τὸ παρὸν νὰ τὸν προσδιορίσωμε κι' αὐτὸν διότι ὑπῆρξαν ἀρκετοὶ ποὺ ἔφεραν τὸ ὄνομα «Σουλεϊμάν μπης» κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα».

Ἔτος ἐγίρας 1214 = **1799 - 1800** μετὰ Χριστόν.

Εἰς τὴν αἰῶνια ζωὴ μετέστη ἡ μακαρίτισσα καὶ συγχωρεμένη Φετᾶ θυγατέρα τοῦ Μουσταφᾶ Πασιοῦμπε καὶ σύζυγος τοῦ ἐκλεκτοῦ δημογέροντα Ὁμέρμπε. Ὁ Θεὸς ἅς δώσῃ εἰς αὐτὴν ἄφεση ἁμαρτιῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Φατιμᾶ τὴν κόρη τοῦ Σουλεϊμάνμπε. Ὁ Θεὸς ἅς ἐλεήσει καὶ ἀναπαύσῃ εἰς τὸν παράδεισον καὶ τίς δύο.

Ἔτος ἐγίρας 1292 = **1875** μετὰ Χριστόν.

Ἀπαγγείλατε μία ἐπιμνημόσυνη δέηση (φατιχᾶ). Ἐγκατέλειψε τὸν παρόντα πρόσκαιρον κόσμον καὶ εἰς τὸν αἰώνιον μετέβη, ἡ μακαρίτισσα καὶ συγχωρημένη (καὶ ἐνθάδε κειμένη). Ὁ Θεὸς ἅς ἐλεήσει καὶ καταστήσῃ παντοτινὴν κάτοικον καὶ τρόφιμον τοῦ παραδείσου τὴν ὠραιότατην Φατιμὴν κόρην τοῦ Ὁσμὰν Ἀγᾶ.

Ἔτος (ἐγίρας) 1295 = 1878 μετὰ Χριστόν.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται σὲ κάποιον σοφὸ θεολόγο (οὐλεμᾶ), ἀλλὰ εἶναι σπασμένη ἐλλειπὴς καὶ δὲν ὑπάρχει τὸ ὄνομά του.

Εἰς τὸν κόσμον τῆς αἰωνιότητος καὶ τῆς μέλλουσας ζωῆς μετέστη ἡ μακαρίτισσα καὶ συγχωρημένη (ἀπὸ τὸν Θεό) καὶ ἤδη κάτοικος; τοῦ Παραδείσου, ἡ (σεβαστὴ) δέσποινα καὶ κυρία ἡ Χουριέ, θυγατέρα τοῦ Ἐμποῦ - Μπεκύρ - Μπέη καὶ σύζυγος τοῦ Ἰωαννίτου (Γιαννιώτη) Ἰσμαήλ Ἐφέντη. Διὰ τὴν ψυχὴν τῆς ἀπαγγέilate τὴν δέηση (φατιχᾶ).

Ἔτος (ἐγίρας) 1300 = **1883** μετὰ Χριστόν.

Ἀπὸ τὴν πρόσκαιρη εἰς τὴν αἰώνια ζωὴ μετέστη ἡ μακαρίτισσα καὶ συγχωρημένη Ἐσμᾶ κόρη τοῦ Ἰμπραχίμ Ἀγᾶ, τοῦ γνωστοῦ μὲ τὸ ἐπώνυμο Καμπέρ Ἀγᾶς Ζαδὲς καὶ σύζυγος τοῦ Ὄσμᾶν Ἐφέντη Τηλεγραφητή. Διὰ νὰ ἀναπαύσει ὁ Θεὸς τὴν ψυχὴν (τὸ πνεῦμα) τῆς καὶ νὰ τὴν εἰσαγάγει στὸν παράδεισο, ἀπαγγέilate τὴν ἐπιμνημόσυνη δέηση (φατιχᾶ). Ἀπεβίωσε τὸ ἔτος (ἐγίρας) 1301 Δεκεμβρίου 11. = **1884** μετὰ Χριστόν.

Ἀπὸ τὴν παροῦσα πρόσκαιρη ζωὴ εἰς τὸν κόσμον τῆς αἰωνιότητος μετέστη ἡ μακαρίτισσα καὶ συγχωρημένη Ἀσημὲ κόρη τοῦ Κοντὲ Χαλήλ Ἐφέντη καὶ σύζυγος τοῦ μακαρίτου λοχαγοῦ Βεησέλ Ἀγᾶ. Ἀπαγγέilate τὴν ἐπιμνημόσυνη δέηση (φατιχᾶ), διὰ νὰ ἀναπαύσει ὁ Θεὸς τὴν ψυχὴν τῆς καὶ νὰ τὴν καταστήσει παντοτινὴ κάτοικον καὶ τρόφιμον τοῦ παραδείσου. (Ἀπεβίωσε) 19 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους ἐγίρας 1301 = **1884** μετὰ Χριστόν.

Διὰ τὴν ψυχὴν τῆς μακαρίτισσας καὶ ἀείμνηστης Ἀντηλέ, κόρης τοῦ Χότζα Ὁμέρ Ἐφέντη Διαγκοτὴ ἢ Δραγκοτὴ καὶ συζύγου τοῦ Σεῖχη Ἀλῆ Ἐφέντη, ποὺ ἀπεβίωσε στὶς 24 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους - ἐγίρας - 1302 = **1885** μετὰ Χριστόν, ἀπαγγέilate μία ἐπιμνημόσυνη δέηση (φατιχᾶ), διὰ νὰ κατατάξει ὁ Θεός (ὁ Ἀλλάχ) αὐτὴν μετὰ πνευμάτων δικαίων εἰς τὸν παράδεισο.

Ἀπαγγέilate μία δέηση (φατιχᾶ), ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς Ἀγίας ψυχῆς τοῦ Χουσεῖν Ἀγᾶ, ὁ ὁποῖος διετέλεσε Ἰμάμης καὶ ἱεροκῆρυκας τοῦ ἱεροῦ τούτου τεμένους (τζαμιού). 21 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους (ἐγίρας, 1302 = 2 Νοεμβρίου **1886** μετὰ Χριστόν.

Ὁ θάνατος καὶ τὰ ἐντάφια, ἀρκοῦν ὥς κήρυγμα ὡ πιστοὶ (μουσουλμάνοι). Ὁ ὕψιστος καὶ αἰώνιος (Θεός) ἄς ἀναπαύσει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀειμνήστου καὶ συγχωρημένου, ἐπιδεξιῶ καὶ πολυμαθοῦς διδασκάλου τοῦ Χότζα Ὁμέρ Ἐφέντη Δραγοτὴ..... (υἱοῦ) τοῦ Μεχμέτ Ἀγᾶ.
(Λείπουν τὸ τέλος καὶ ἡ χρονολογία).

Αὐτὸς (ὁ Θεός) μόνον εἶναι αἰώνιος καὶ ἀθάνατος.

Ἐκ τὸν παρόντα πρόσκαιρον καὶ ἁμαρτωλὸν κόσμον εἰς τὸν αἰώνιον καὶ ἄφθαρτον μετέστη ἡ μακαρίτισσα καὶ συχωρεμένη Οὐμοῦ Γκιουλσούμ, θυγατέρα τοῦ Ἰμπραχίμ Ἐφέντη Ναρντεβή (Ἄρτινοῦ) καὶ σύζυγος τοῦ μακαρίτου Χαμήτ Ἐφέντη. Κάνετε διὰ τὴν ψυχὴ της μία ἐπιμνημόσυνη δέηση (φατιχᾶ).
(Λεῖπουν τὸ τέλος καὶ ἡ χρονολογία).

Ἐγκατέλειψες τὸν παρόντα κόσμον καὶ μετέβης εἰς τὸν αἰώνιον.
Εἶθε ὁ μακρόθυμος καὶ ἐλεήμων Θεὸς νὰ σοῦ χαρίσῃ ἀνάπαυση καὶ ἄφεση ἁμαρτιῶν. Εἶθε τὸ παρὸν ποίημά μου νὰ συμβάλῃ, εἰς τὸ νὰ εἶναι πάντοτε βοηθὸς καὶ προστάτης σου ὁ πολυέλεος καὶ πολυεύσπλαχνος Κύριος ὁ Θεός. Μὲ τὴ σφραγίδα τῆς καρδιᾶς μου χαράσω τὸ ἔνδοξο ἱστορικὸ τοῦ θανάτου σου ὦ Κιαζήμ μπέη καὶ εὐχομαι: πλησίον τοῦ προφήτου (Μωάμεθ) καὶ τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, νὰ ἔχεις κάθε ἄνεση καὶ μακαριότητα.

Ἔτος (ἐγίρας) 1238 = **1823** μετὰ Χριστόν.

Ἀπαγγείλατε μία ἐπιμνημόσυνη δέηση διὰ τὴν ἱερὴ ψυχὴ τοῦ Ἱεροδικαστῆ - Ἱεροδιδασκάλου (Μολλᾶ) Χασὰν Ἀγᾶ Κουτσοῦ.

Ἔτος (ἐγίρας) 1269 = **1853** μετὰ Χριστόν, 17 τοῦ ἀραβικοῦ μηνὸς Σιεβάλ.

Ἔτος ἐγίρας 1270 = **1854** μετὰ Χριστόν.

Ἐκ τὸν παρόντα προσωρινὸν κόσμο εἰς τὸν αἰώνιον μετέστη ὁ μακαρίτης καὶ συχωρεμένος Ἰμπραχίμ Ἀγᾶς, υἱὸς τοῦ Μολλᾶ Χασὰν Ἀγᾶ Κουτσοῦ. Ἄς τὸν καταστήσῃ ὁ Θεὸς παντοτινὸν κάτοικο τοῦ παραδείσου.

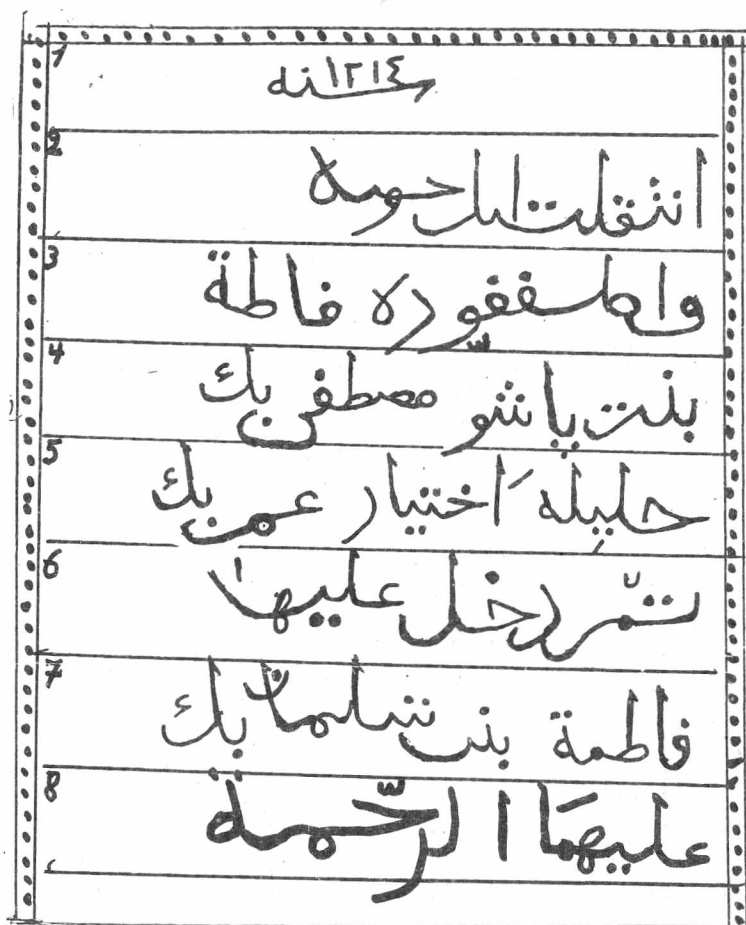
Φαίνεται πὺς ἀπεβίωσαν πατέρας καὶ γιὸς μέσα σ' ἓνα χρόνο.

ΔΥΟ ΣΠΑΣΜΕΝΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

Στὴ μία ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Μουχουντίν, χωρὶς ἄλλα στοιχεῖα καὶ στὴν ἄλλη τὸ Συμπάν, ποῦ μπορεῖ νὰ εἶναι κύριο ὄνομα ἀλλὰ καὶ σεληνιακὸς μῆνας. Ὑπάρχει στὴν ἴδια καὶ τὸ ὄνομα Μεχμέτ.

Σὲ ἄλλο πάλι σπασμένο κομμάτι ἐπιτύμβιας στήλης ἀπαντοῦμε τὸν «Γκιουμουλτζινελή» (Κοροτηναῖο) Μεχμέτ, κατόπι κενό..... καὶ παρακάτω, γραμματεὺς Ὀσμάν.

Ἐλπίζομε νὰ ἐπανέλθωμε μὲ πλουσιώτερο ὑλικὸ ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Στὴν Κόνιτσα δυστυχῶς δὲν βρίσκομε τίποτε νεώτερο. Τὲς ἐνεπίγραφες πλάκες καὶ ἐπιτύμβιες στήλεις τὲς σπάσανε καὶ τὲς ἔχτισαν στοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν τους.

Ἐπιγραφὴ ἐπιτύμβιας στήλης στὸ Μουσεῖο τοῦ τζαμιοῦ τοῦ Ἀσλὰν Πασιᾶ Ἰωαννίνων τῆς Φετᾶς καὶ τῆς Φατμᾶς 1799 - 1800 μ.Χ.

Ἀντίγραφο τῆς ὑπ' ἀριθ. 1 ἐπιγραφῆς.

1. Σενὲ 1214 = 1799 - 1800 μ.Χ.
2. Ιντικαλέτ ἐλ μερχουμέ
3. Β' ἐλ μαγφουρέ Φετά
4. μπίντ Πάσιο Μουσταφά μπέη
5. Χαλιλέτ οὐ ιχτιγιάρ Ομέρ μπέη
6. σουμμέ ντέχαλέτ αλεϊχά
7. Φατμὰ μπίντ Σουλεϊμὰν μπέη
8. Αλεϊχὰ ἐλ ραχμέτ

ΓΡΗΓΟΡΗ ΕΥΘ. ΚΟΜΠΙΛΑ

(Συν/χου Δασκάλου)

**ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ ΚΑΙ ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙΟΥ
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΜΕΓΑΛΕΣ ΗΡΩΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΙΠΛΑΣ, ΓΕΡΟ - ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ**

Με καλή προαίρεση και ειλικρίνεια ζητώ δημόσιο διάλογο με κάθε Ήπειρωτή, Έλληνα και πατριώτη, για την καταγωγή του Βασίλη Δίπλα, του θρυλικού Γέρου - Δήμου και του Έθνομάρτυρα Άντωνη Κατσαντώνη (Μακρυγιάννη).

Ή Ίστορία δεν πάει, δεν βαδίζει σε ευθεία, αλλά έχει καμπύλες, διασταυρώσεις και αντιξοότητες και χρειάζεται αγώνες να εύρει την αλήθεια καθώς και γενική εποικοδομητική κριτική που να έχει επιτυχία. Γιατί στην πραγματικότητα συνεχώς εξελίσσεται.

Ή αλήθεια δεν βρίσκεται από τον ίδιο τον εαυτό σου αλλά και οι άλλοι θα εκφέρουν τη γνώμη τους προπαντός οι γεροντότεροι που γνωρίζουν τα γεγονότα από τους πιο παλιότερους και σε συνεργασία θα βρεθεί το πρόπον, ή πραγματική αλήθεια.

Ή ιστορική αλήθεια δεν βρίσκεται μόνο στα βιβλία, ή στα ανέκδοτα έγγραφα, αλλά και στις παραδόσεις των γεροντότερων που γνωρίζουν τα γεγονότα, έπειδή για πολλούς λόγους και αιτίες δεν μπόρεσαν να τα γράψουν. Με μόνη τη διαφορά ότι: Παραδόσεις και θρύλοι πρέπει να μπαίνουν κάτω από έλεγχο ιστορικής κριτικής. Δηλ. ή Ίστορία πορεύεται συχνά δρόμους σκοτεινούς και σκολιούς, ή ιστορική αναγκαιότητα όμως νικάει πάντα. Πάντοτε στο τέλος, ότι είναι ιστορική ανάγκη πραγματώνεται.

Και άς το ξέρουμε όλοι μας ότι ή Ίστορία είναι μάθημα μέγιστο για τις επερχόμενες γενεές. Γιατί χωρίς γνώση της Ίστορίας είναι σαν ό άνθρωπος που έχει άμνησία... Είναι αλήθεια ότι δεν είμαι ιστορικός, αλλά φιλόστοργος και ή σημερινή ζώσα ιστορία του χωριού μας Χουλιάρδες.

Ή Ίστορία ή πραγματική, γράφεται ύστερα από πολλά χρόνια.

Συμβαίνει συχνά να θέλει κάποιος ειδικά όταν πλησιάζει στο τέλος της ζωής του, να θέλει να συκρατήσει μερικά πράγματα, προπαντός ιστορικά ντοκουμέντα, να μην τα αφήσει να χαθούν.

«Ἡ ὑψηλότερη λειτουργία τῆς Ἱστορίας εἶναι νὰ σώζει τὴν ἀξία ἀπὸ τὴ λησμοσύνη» ΤΑΚΙΤΟΣ «ΧΡΟΝΙΚΑ» III σελ. 65.

Ἐγραψα λοιπὸν τὰ παρακάτω ἐλπίζοντας ὅτι θὰ ἔχουν καὶ γενικότερο ἐνδιαφέρον, προπαντὸς στοὺς νέους τοῦ χωριοῦ μας ποὺ διψοῦν γιὰ μάθηση τῆς Ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Τὸ πιὸ ἐντονὸ χαρακτηριστικὸ μου εἶναι τὸ πάθος τῆς γνώσης, ἡ ἀδιάκοπη καὶ ἀχόρταγη περιέργεια νὰ μάθω καὶ νὰ ζήσω ὅλες τὶς μορφές τοῦ ἱστορικοῦ μας βίου προπαντὸς τῶν πατριωτῶν μας Βασίλη Δίπλα καὶ Γέρου - Δήμου ἀναδόχων καὶ συναγωνιστῶν τοῦ Κατσαντώνη. Μὲ κατακαίει ὁ πυρετὸς ν' ἀνακαλύψω τὸ μυστικὸ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ προπαντὸς τῶν Ἡπειρωτῶν.

Εἶμαι ἀπὸ κείνους ποὺ πάντα παλεύουν μὲ τὴν αἰώνια ἀνησυχία. Καὶ ἔχω κάποιον ἀδύναμο δικαίωμα καὶ κάποια ἀδύναμη πάλι ἱστορικὴ εὐθύνη (ἔστω καὶ στὰ γεράματα) νὰ μὴν ἀφήσω τοὺς ἥρωες Χουλιαράδες Βασίλη Δίπλα καὶ Γέρο - Δήμο νὰ βυθιστοῦν στὴ λήθη. Εἶναι γιὰ μένα αὐτὸ μιὰ ζωερὴ ψυχικὴ ἐπιταγή.

Γιατὶ αὐτοὺς ποὺ παραμελεῖ ἡ ἐποχὴ τους, τοὺς καλεῖ κατὰ προτίμηση κοντὰ τῆς ἡ ἐποχῆ ποὺ ἀκολουθεῖ. Γιατὶ οἱ λεπτότερες δονήσεις τῆς ψυχῆς ἔχουν τὸ μακρύτερο μῆκος κύματος στὸ χρόνο. Ἡ ψυχὴ ὑπολογίζει τὴ ροὴ τοῦ χρόνου μ' ἓναν τρόπο ὁλότελα διαφορετικὸ ἀπ' ὅτι τὸ ψυχρὸ ἡμερολόγιο. Γιατὶ τὸ συγκεχυμένο ἐπιθυμεῖ πάντοτε τὴ διαύγεια, τὸ σκοτεινὸ ἀποζητᾷ τὸ φῶς.

Γιὰ νὰ ἐκπληρώσω λοιπὸν ἓνα ἱερὸ χρέος πρὸς τὴν Ἱστορία τῆς Τουρκοκρατούμενης Ἡπείρου καὶ προπαντὸς τῆς περιοχῆς Χουλιαράδων - Τζουμέρκων ὅπου καὶ ἡ γενέθλιά μου γῆ, ἀφιερώνω τὸ ἄρθρο τοῦτο στὴν καταγωγή τῶν προεπαναστατῶν κλεφταρματολῶν Βασίλη Δίπλα, Γέρου - Δήμου καὶ Ἀντώνη Κατσαντώνη ποὺ εἶναι πασίγνωστο ὅτι ἀλήθεια εἶναι οἱ πρόδρομοι τῆς Μεγάλης Ἐπανάστασης τοῦ 1821, οἱ θρυλικοὶ ἥρωες, οἱ ἐνδοξοὶ Ἕλληνες τῶν Χουλιαράδων καὶ τοῦ Πετροβουνοῦ (πρώην Βασταβετσιοῦ) τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων. (Εἶναι οἱ ἐνδοξότερες μορφές τῶν ὀπλαρχηγῶν μας ποὺ ἔδωσαν τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴ λευτεριά τῆς πατρίδας μας).

Γνώμες μεγάλων ἀνδρῶν γιὰ τὴν κλεφτουριά

1. Ὁ Στρατηγὸς Γιάννης - Μακρυγιάννης «... Ἦταν ἡ μαγιά τῆς λευτεριάς, ὅπου τὴν βάστηξαν ξυπόλητοι καὶ γυμνοὶ τόσους αἰῶνες στὰ βουνὰ κι' ἐρημιές νὰ μὴν χαθεῖ...».

2. Ὁ περιηγητὴς Σιούαζελ Γκούφφιερ «... Ὁ ἔρωτας τῆς ἐλευθερίας ποτὲ δὲν ἔσβησε ἀπὸ τὶς καρδιές τους».

3. «Ἑλληνικὴ Νομαρχία» ποὺ τὴν ἔγραψε ἄγνωστος καὶ μεγάλος Γιαννιώτης δάσκαλος. «Ἡ ἀνδρεία τῶν κλεφτῶν εἶναι ἀδιήγητος καὶ ἡ ἀγάπη διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀπερίγραπτος. Ὁ καθεὶς ἀπὸ αὐτοὺς, ἀξίζει δέκα ἀλλογενεῖς ἀρχιστρατήγους», σελ. 186, 187.

Ίστορικά

Οί κάτοικοι κάθε περιοχής της Ήπειρου, πού διαχωρίζεται ή μία από την άλλη με όροσειρές απόκρυμνες πολλές φορές, διαφέρουν μεταξύ τους ως πρὸς τὴν διάπλαση τοῦ σώματος, τὴ χροιά καὶ χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου, φυλετικῶν γνωρισμάτων, τὴ γλωσσικὴ προφορά, τὴν ἐνδυμασία, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τοῦτο γιατί μετὰ τὴν καταστροφή τῆς Ήπειρου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, τὸ 167 π.Χ. καὶ ἀργότερα κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο πού ἡ χώρα μας δοκιμάστηκε ἀπὸ βάρβαρες ἐπιδρομές, ἐπῆλθε ἀναστάτωση καὶ ἐγιναν πολλές μετακινήσεις τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ. Ὅλοι οἱ τόποι, πεδιάδες καὶ βουνά, χωριά καὶ πολιτείες, λίμνες καὶ ποτάμια, δένδρα καὶ ὄρυκτά, ὅτι ἦταν καὶ δὲν ἦταν στὴν ἀπάνω γῆς, ὅλα ἀνῆκαν στοὺς βασιλιάδες καὶ στοὺς ἀρχοντάδες, ὁ δὲ λαὸς ἦταν δουλοπάροικος σήκου-σήκου, κάτσε-κάτσε καὶ ἀπὸ τὸ οἰκτρὸ κατάντημά του εἶχε χάσει σχεδὸν τὴν ἐθνικὴ του συνείδηση, τὸ εἶναι του.

Ἐφευγαν οἱ Βυζαντινοὶ κυρίαρχοι, ἔρχονταν οἱ Φράγκοι, μετὰ οἱ Σλαῦοι, οἱ Ἀρβανίτες ... καὶ οἱ χειρότεροι ἀπ' ὅλους οἱ Τούρκοι...

Ὁ λαὸς ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ εἶναι ἀδιάφορος. Εὐνοοῦσε μόνον ἐκεῖνον τὸν ἀφέντη πού δὲν θὰ τοῦπαιρνε ὀλόκληρο τὸ γέννημα, τὴν παραγωγή ἀπὸ τὸ χωράφι πού δούλευε, ἀλλὰ θ' ἄφηνε κάτι καὶ σ' αὐτὸν νὰ ψευτοζήσει καὶ νὰ κουναρήσει τὰ παιδιά του, πού θὰ συνέχιζαν τὸ ἔργο τοῦ πατέρα.

Οἱ Τζουμερκιώτες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶναι ξανθοί, ξανθὸ πρόσωπο, ξανθὰ μαλλιά, καστανογάλανα μάτια καὶ ράτσα ἀπὸ γερὴ δυναμικὴ φυλὴ, (βρέθηκαν τάφοι στὸ Πετροβούκι καὶ στοὺς Χουλιαράδες μὲ ἀνθρώπινα ὅστα μεγάλων διαστάσεων), κύρια γνωρίσματα τῆς Δωρικῆς φυλῆς - Ἀθαμάνες. Τοῦτο κατὰ τὴ γνώμη μου ὀφείλεται στὸ θηλασμὸ καὶ τὸ ἀγνὸ γάλα τῶν μανάδων, στὴν ἐπίδραση τοῦ καθαροῦ ἀέρα, τοῦ κρύου νεροῦ καὶ προπαντὸς στὴν ἐπίδραση τῆς ἀδιάκοπης ἀκτινοβολίας τοῦ πράσινου τῶν ἀειθαλῶν δένδρων.

Μὲ τὸ πέσιμο τῆς Πόλης στὰ 1453 ὁ Σουλτάνος γιὰ νὰ ἐξασφαλίσαι τὰ δυτικὰ ὄρια τοῦ ἀπέραντου κράτους του ἄρχισε νὰ ἐξισλαμίζει τὰ χωριά τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ήπειρου.

Ἡ μεγάλη καταπίεση τοῦ Τούρκου τυράννου καὶ καταχτητὴ ἔφερε τὸ ραγιά (δηλ. τὸν Ἕλληνα) σὲ τόση χαμηλὴ κοινωνικὴ κατάπτωση, πού λίγο - λίγο, χρόνο -τὸ χρόνο, ὁ ἐρχόμενος ραγιάς ραγιαδώτερος ἀπὸ τὸν προηγούμενο, ἔχασε τοῦτος τὸ εἶναι του, τὴν ἀξιοπρέπειά του, τὸν ἀνθρωπισμὸ του καὶ κατάντησε ἓνα ὑποτακτικὸ κτῆνος στὶς θελήσεις τοῦ κυρίου του καὶ τὶς ὁρέξεις τοῦ Τούρκου τυράννου. Τὰ βασανιστήρια ἀτέλειωτα καὶ ἀνυπόφορα.

Μέσα στὴ μακραίωνη δουλεία ὅμως δὲ σβῆνει ἀπὸ τὴ ψυχὴ τοῦ βουνήσιου κυρίως Ἕλληνα ὁ πόθος τῆς λευτεριᾶς, ὁ ξεσηκωμός, ἡ ἐπανάσταση ἐνάντια στὸν κατακτητὴ.

Τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος χρωστάει, κατὰ μέγα μέρος, νὰ μὴ ποῦμε τὸ ὅλο, τὴ

διάσωσή του, την απελευθέρωσή του, στους ανθρώπους της υπαίθρου. Με την υποδούλωσή της Πατρίδας μας στους Τούρκους και παρά τὰ ἀβάσταχτα μαρτύρια δὲν τὸ βάζουν κάτω. Ἐγκαταλείπουν τὶς πεδινὲς περιοχὲς καὶ ἀποτραβιούνται στὰ βουνά. Ἐκεῖ ἐγκατασταίνονται οἱ οἰκογένειές τους μέσα σὲ καλύβες στὴν ἀρχή, μετὰ σχηματίζουν χωριά καὶ ζοῦν μετὸν τύραννο σὰν ἡ γάτα μετὸ ποντίκι, στερούμενοι τὰ πάντα. Κι ὅταν οἱ ἐχθροί, τοὺς τὸ φέρουν στὴ μύτη, ἀρπάζουν ὅτι σιδηρικὸ βροῦν μπροστά τους ἀκόμη καὶ πέτρες καὶ ὀρμοῦν σὰν ἐξοργισμένες σφήκες κατ' ἀπάνω τους. Δὲν τοὺς ἀφήνουν σὲ χλωρὸ κλαδί, ὥσπου τοὺς ἀναγκάζουν νὰ πάρουν τὴν καταξυλὴ.

Χωρὶς τοὺς κλεφταρματολούς δὲν καταπολεμοῦνταν μετὰ κανένα τρόπο ἡ ἐξάπλωση τοῦ ἐξισλαμισμοῦ. Οἱ κλεφταρματολοὶ περιορίσαν κι' ἀπόκλεισαν τοὺς τούρκους μέσα στὶς πόλεις.

Ὅλοι οἱ κλέφτες κι' ἄρματολοι στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας προέρχονταν ἀπὸ ἀγροτικὲς οἰκογένειες κι' ὅλες οἱ ἐπαναστάσεις ἀπ' αὐτοὺς προκλήθηκαν. Στους ἀγρότες χρωστάει ἀκόμα τὸ Ἔθνος μας καὶ τὴ διάσωση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας μετὰ τόσες φορτοῦνες ποὺ πέρασε, τῆς γλώσσας τῶν Θεῶν καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας «παγὰς λαλέουσας». Ἡ γενιὰ τοῦ 1800 - 1821 δὲν συγκρίνεται μετὰ καμμία ἄλλη, πλὴν τῆς γενιᾶς τοῦ 1940 - 41. Ἀπὸ ἐξακριβωμένες ἱστορικὲς πηγὲς καὶ οἱ πρῶτοι κλεφταρματολοὶ τῆς δικῆς μας περιφέρειας χωριάτες ἦταν κι' αὐτοί, ὁ Βασίλης Δίππας καὶ ὁ Γέρο - Δῆμος μετὰ τὰ 40 παλληκάρια τοῦ ἀπὸ τοὺς Χουλιαράδες καὶ ὁ Ἀντώνης Κατσαντώνης ἀπὸ τὸ Πετροβούνι στὰ Β.Δ. ἀντερείσματα τῶν Τζουμέρκων στὶς προσβάσεις τῆς Πίνδου, ὅπου ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια οἱ Πετροβουνιώτες, πρὸς τιμὴ τους βέβαια, τοῦ ἔστησαν καὶ ἀνδριάντα.

Τὰ πρῶτα χρόνια - Γέννηση τοῦ Κατσαντώνη

Ὁ Κατσαντώνης γεννήθηκε στὸ Βασταβέτσι (σημερινὸ Πετροβούνι) τοῦ Ν. Ἰωαννίνων στὰ 1770, κατ' ἄλλους 1772 ἀπὸ πατέρα Σαρακατσάνο, τὸ Γιάννη Μακρυγιάννη καὶ ἀπὸ μητέρα ἀπὸ τὸ χωριὸ Χουλιαράδες ποὺ τὴν ἔλεγαν Ἀρετὴ, ἀδελφὴ τοῦ πρωτοκλεφταρματολοῦ Βασίλη Δίππα. (Σαρακατσαναῖοι λεβεντικὴ φυλὴ, οἱ ἀρχαιότεροι Ἕλληνες ποὺ ἀκόμη καὶ σήμερα στὴν ὁμιλίαν τους μεταχειρίζονται Ὀμηρικὲς καὶ ἀρχαϊκὲς λέξεις. Ἀκρίτες καὶ φύλακες τῶν συνόρων. Ἀπὸ τὸ 14ο αἰῶνα μάχονται ἐναντία στους κάθε λογῆς ἐπιδρομεῖς καὶ ξένους βαρβάρους).

Τότε οἱ Χουλιαράδες καὶ τὸ Βασταβέτσι ἦταν μία Κοινότητα. Μεγαλύτερο τὸ Πετροβούνι, συνοικισμὸς οἱ Χουλιαράδες ποὺ οἱ κάτοικοί του οἱ περισσότεροι ἦλθαν ἀπὸ τὸ Βασταβέτσι. Ἀκριβῶς ὅπως ἔγινε ἀργότερα μετὰ τοὺς Χουλιαράδες καὶ τὴ Γκούρα (σημ. Βαπτιστή).

Ὁ πατέρα τοῦ Κατσαντώνη Γιάννης Μακρυγιάννης μὲ τὸ Γέρο-Δῆμο ἦτανε φίλοι ἀπὸ μικροί, βλαμάδες στὸ Εὐαγγέλιο. Εἶχανε μάλιστα λογοδοθεῖ νὰ γίνουν καὶ κουμπάροι.

Ὁ Γέρο - Δῆμος ἀντάμωσε μὲ τὸ Δίπλα καὶ σὰν γείτονοι καὶ χωριανοὶ ἀπὸ τοὺς Χουλιάρδες συννενοήθηκαν καὶ οἱ δυὸ μαζί νὰ πᾶνε στὸ Πετροβούνι νὰ βαπτίσουν τὸ νεογέννητο παιδί τοῦ Μακρυγιάννη. Ὁ ἕνας βλάμης, ὁ ἄλλος συγγενὴς θάταν καὶ οἱ δυὸ κουμπάροι. Ἦταν Ἀπρίλης μήνας, ἀλλὰ τὸ κρὺο τσουχτερό.

Ἡ βάπτισις ἔγινε στὴ στάνη τοῦ τσέλιγκα Γιάννη Μακρυγιάννη καὶ τὸ παιδί τὸ ἔβγαλαν Ἀντώνη.

Μετὰ τὴ βάπτισις φώναξαν οἱ σπιτιακοί:

— Νὰ σᾶς ζήσει νουνοί, νὰ σᾶς μοιάσει...

— Μεγάλος ἄνδρας νὰ γενεῖ, νὰ φέρει τὸ ρωμέϊκο εἶπε καὶ μιὰ γυναίκα συγγένισσα.

Μετὰ ἔφυγαν οἱ νουνοὶ ὁ Δίπλος μὲ τὸ Δῆμο καὶ μὲ τὰ παλληκάρια τοὺς ἔφτασαν πρὸς τὸ Βάλτο καὶ πρὸς τ' Ἀγραφα ὅπου καθημερινὰ ἔδιναν σκληρὲς μάχες μὲ τοὺς Τούρκους.

Χρόνο μὲ τὸ χρόνο μεγάλωνε καὶ ὁ Ἀντώνης Μακρυγιάννης (δηλ. ὁ Κατσαντώνης).

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ 1788 στὰ Γιάννινα εἶχε ἐπικρατήσῃ ὁ αἰμοβόρος Ἀλῆ Πασᾶς ὁ Τεπελενλῆς, ποὺ θέλησε νὰ φτιάξῃ ὀργανωμένο κράτος. Ὁ Ἀλῆ - Πασᾶς ἦταν μιὰ πολυκύμαντη φυσιογνωμία. Ἀφάνταστα φιλόδοξος, φιλοχρήματος καὶ καχύποπτος, δολοπλόκος (μηχανορράφος) ἄφθαστος, ἄγριος καὶ ἀκόλαστος, πανούργος, ἐκδικητικὸς, διπρόσωπος, χρησιμοποιοῦσε κάθε μέσο γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ τοῦ. Ἀγράμματος ἀλλὰ καὶ πανέξυπνος. Μωαμεθανός, ἀλλὰ καὶ ἄθεος γεμᾶτος δεισιδαιμονίες. Ἀρχισε καὶ συνέχισε τὸ στάδιό τοῦ μὲ ἀρπαγές, φόνους καὶ ληστείες. Τὰ βασανιστήρια ποὺ ἔκαμνε στοὺς Ἕλληνες ἀγωνιστὲς εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ συλλάβῃ τὸ μυαλό τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν κυρὰ Φροσύνη μὲ 17 ἄλλες γυναῖκες τὶς ἐπνίξε στὴ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ ἀγχόνη, τὸ γδάρσιμο ζωντανῶν, ἡ φωτιά καὶ τὸ σίδηρο, ὁ θάνατος μὲ δόσεις, οἱ φριχτὲς ἀτιμώσεις καὶ τὸ σφυροκόπημα, ὅπως τοῦ ἥρωα Κατσαντώνη ἦταν ἀπὸ τὰ συνηθισμένα βασανιστήρια, ποὺ διέταξε τὸ τέρας αὐτό, ποὺ ξεπέρασε καὶ τὰ ἄγρια θηρία ἀκόμη.

Τὸν Αὐγουστο τοῦ 1789 ὁ Γέρο - Δῆμος ἀπὸ τοὺς Χουλιάρδες μιὰ νύχτα πέρασε ἀπὸ τὸ Βασταβέτσι καὶ πῆγε στὸν κουμπάρο Μακρυγιάννη. Μαζί του εἶχε ὠραῖο σπαθὶ μὲ χρυσαφένια θήκη καὶ τ' ἄφησε δῶρο στὸν ἀναδεχτὸ τοῦ 17/χρονο Ἀντώνη (Κατσαντώνη). Ὁ βαπτισμιδὸς τὸ λάτρευε καὶ τὸ καμάρωνε.

Μιὰ μέρα τράβηξε τὸ σπαθὶ ἀπὸ τὴ θήκη τοῦ καὶ στὸν κορμὸ ἐνὸς δένδρου χάραξε τοὺς παρακάτω στίχους:

«Ὁ Γέρο - Δῆμος εἶναι ἀητός, ὁ Δίπλος τὸ γεράκι...

κι' ὁ Ἀντώνης λεύτερο πουλί νὰ πιοῦν οἱ ὀχτροὶ φαρμάκι...».

Ἀπὸ τότε ἄρχισε ὁ Κατσαντώνης νὰ νοιώθει ὅτι μεγαλώνουν τὰ ἐπαναστατικά του φτερά...

Οἱ αὐθαίρετες καταπιέσεις τῶν Τούρκων, ἡ φυλάκισή του στὰ μπουντρούμια τ' Ἀλήπασα, ἡ ἄρπαγὴ τοῦ ποιμνίου του καὶ τῆς οἰκογένειάς του τὸν ἔκαμαν (μετὰ τὴ γνωριμία μὲ τὸ Βελῆ - Γκέκα, ποὺ ἔγιναν καὶ ἀδερφοποιητοὶ καὶ μετὰ τὴν ἀποφυλάκισή του) νὰ καταταγῇ στὸν ταῖφά (δηλ. στὸ σῶμα) τῶν νουῶν τοῦ Βασίλη Δίπλα καὶ Γέρου - Δήμου.

Τὸ μίσος ἐνάντια στὴ σκλαβιά φουρτούνιαζε τὰ στήθια του. Τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ ἔφευγε ἄδραξε τὸ σπαθὶ ποὺ τοῦ δώρησε ὁ Χουλιάρης ὁ Γέρο - Δήμος καὶ τὶς μπαλάσκες τοῦ παπποῦ του καὶ πῆγε πρῶτα στὴ μάνα του.

— Μάνα, μανούλα ἔχε γειὰ καὶ δὸς μου τὴν εὐχή σου.

— Κάτσο Ἀντώνη μου καμάρι, κι' ὅταν ἀντρέψεις πιὸ πολὺ σοῦ δίνω τὴν εὐχή μου. Νά, βλέπεις λείπει καὶ ὁ πατέρας σου...

— Μάνα, ἀδέρφια κι ἀδερφὴ ἔχετε γειὰ ἀπὸ μένα...

— Κάτσο Ἀντώνη καὶ μὴ φεύγεις...

— Κάτσο Ἀντώνη στὰ σφαχτά μας τοῦλεγαν παρακαλώντας ὅλοι.

Κι' ἀπ' τὸ Κάτσο Ἀντώνη ἔγινε Κατσαντώνης ποὺ τοῦμεινε σ' ὅλη του τὴ ζωή...

Καὶ ἡ κλαυμομοῖρα ἡ μάνα του:

— Ἀχ! Κατσαντώνη δὲ μ' ἀκοῦς; Εἶσαι μικρὸς γιὰ τ' ἄρματα καὶ θὰ σὲ χάσω ἡ μαύρη...

— Μάνα, ἐγὼ δὲν κάθομαι τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω θὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια.

Μάνα σοῦ λέω δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης, νὰ κάνω χίλια πρόβατα κοπέλια νὰ τὰ βόσκουν καὶ νάμαι σκλάβος τῶν Τούρκων καὶ τῶν κοτσαμπασήδων. Ζῶνω μπαλάσκες καὶ σπαθὶ καὶ παίρνω τὸ ντουφέκι νὰ πάω κλέφτης στὰ βουνά, νὰ βρῶ κι' ἄλλους συντρόφους νὰ πολεμᾶνε τὴν Τουρκία καὶ τοὺς Ἀρβανιτάδες.

Κι' ἀλήθεια, τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1790 ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Βασταβέτσι, ἔφτασε στὰ Τζουμέρκα ὅπου βρῆκε πρῶτα τὸ θεῖο του Βασίλη Δίπλα κι' ὕστερα τὸ Γέρο - Δήμο (ποὺ καὶ οἱ δύο τοὺς ἦταν ἀπὸ τοὺς Χουλιάρδες) καὶ κατατάχτηκε στὸν ταῖφά τους.

Ὁ Κατσαντώνης ποὺ ἔμαθε τὴν τέχνη του πολέμου ἀπὸ τὸ Δίπλα καὶ τὸ Γέρο - Δήμο μάχεται σὰν ἄξιο παλληκάρι γιὰ τὴ λευτεριά καὶ τὴν περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Γιουσούφ Ἀράπης ἀπὸ τὸ 1803 ἐκτελώνοντας διαταγὴ τοῦ Ἀλῆ - Πασᾶ θέλει νὰ συλλάβει τὸν Κατσαντώνη ζωντανό. Γιατί, οἱ μάχες του ἦταν τόσο ἀποφασιστικὲς καὶ γενναῖες ποὺ φαίνεται ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι μὲ τὴ μάχη μὲ τὸν Μουχουντάρη (1804), ποὺ στὸν ταῖφά του ὁ Κατσαντώνης εἶχε σὰν πρωτοπαλλήκαρο τὸν Καραϊσκάκη.

Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Γέρου-Δήμου & τοῦ Βασίλη Δίπλα

*«Ὁ Δίπλος ὅσο εἶναι ζωντανὸς πόλεμος δὲν ἀφήνει,
ἔχει λεβέντες διαλεχτοὺς ὅλους Κατσαντωναίους»!*

Στὴ μάχη μὲ τὸ Μουσταφὰ Βελή - Γκέκα πού ἐγινε τὸ 1806 στὰ ἹΑγραφα, στὴ θέση Ἀλαμάνου, φαίνεται ἡ ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτήρα τοῦ Κατσαντώνη πού εἶπε:

*«Πολλὲς φορὲς τοῦ χάρισα τοῦ Γκέκα τὸ κεφάλι,
τώρα δὲν μοῦ τὴν γλυτώνει πιά κι' ὅς εἶναι παλληκάρη».*

Ὁ Κατσαντώνης, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, θυμόταν ὅτι ὁ Βελή - Γκέκας, αὐτὸς ὁ γενίτσαρος πού ἔδειχνε νεώτερος πὺς θὰ γινόταν καλὸς, εἶχε γίνει κρυφός, πανούργος, βιαστὴς καὶ ἐφευρέτης σὲ φριχτὰ βασανιστήρια πατριωτῶν κι' ἀγωνιστῶν μαρτύρων. Ξέχωρα μάλιστα βασάνισε μὲ φοβερὰ καὶ φριχτὰ μαρτύρια, τὸ 1805, τὸ μέγα ἥρωα καὶ ἐπαναστάτη πρωτοκλέφτη Παππὰ - Βλαχάβα, ἀπὸ προδοσία στὰ Γιάννινα.

Σὲ πεισματικὴ μονομαχία ὁ Κατσαντώνης νίκησε τὸ πρωτοπαλλήκαρο τοῦ σατράπη Βελή - Γκέκα καὶ τότε ὁ Ἀλὴ - Πασάς, ὅταν ἔμαθε τὸ χαμὸ τοῦ γενικοῦ ντερβέναγα, τοῦ πολέμαρχου αὐλάρχη Βελή - Γκέκα, ἐξοργίστηκε, σκύλιασε, σκυλόβριζε, ἀλάλαζε καὶ γινόταν πιδὸ θηριώδης. Σύναξε ὅλα τα ἀσκέρια του, περίπου ἑξὶ χιλιάδες (6.000) καὶ καλεῖ τὸν Ἅγιο Βασιάρη Μουχουρντάρη (1807) νὰ ἐκστρατεύσει ἐνάντια στοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτες στὰ Τζουμέρκα, Βαλτοχώρια κι' ἹΑγραφα. Προπαντός, τοῦ δίνει ἐντολὴ νὰ πιᾶσει μὲ προδοσία ζωντανὸ τὸν Κατσαντώνη... Γίνονται σκληρὲς καὶ ἀποφασιστικὲς μάχες. Στὴν ἀρχὴ λαβώνεται ὁ Χουλιαρὰς ὁ Γέρο - Δήμος καὶ πρῶτος τὸν βρίσκει βαριὰ τραυματισμένο ὁ ἀδερφός του ὁ Θύμιος Σκαλτσοδημός μέσα σὲ μιὰ καλύβα, πού ψυχομαχοῦσε.

Μετὰ ἀπὸ λίγο ἔρχεται ὁ Κατσαντώνης (ὑστερα ἀπὸ γράμμα πού τοῦ ἔστειλε ὁ Γέρο - Δήμος), τὸν ἀγκαλιάζει, τὸν φιλεῖ ἀντάμα καὶ τὸ Θύμιο.

Ἄλλοι τέσσερις ἀρματωλοὶ στέκονταν στὸ πλευρό του. Κι' ὁ Κατσαντώνης εἶπε στὸ νουνοῦ του:

— Νουνέ καὶ καπετάνιε μας, τὴ δύναμη σου παίρνουμε μὲ τὸν αὐτάδελφο τὸ Θύμιο... Δὸς μας σὰ θέλεις τ' ἄρματα καὶ τὴν καλὴ εὐχή σου.

Ὁ Γέρο - Δήμος ἀναστέναξε βαριά, γλυκά, ξαλαφρωμένος. Τοῦρχονταν ἀγάλια ὁ θάνατος, ἀπὸ τὸ βόλι καλεσμένος!...

Ἐσκυψε ὁ Κατσαντώνης καὶ τὸν ξαναφίλησε.

Ὁ ἐτοιμοθάνατος ἤρε μιὰ δύναμη στερνὴ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του κι' εἶπε τὸ παρακάτω μοιρολόγι πού σώθηκε καὶ περιγράφεται σὰ διαθήκη καὶ σὰν ἐπιτάφιος τοῦ ξακουσμένου Γέρο - Δήμου:

Ὁ ἥλιος ἐβασίλευσε κι ὁ Δῆμος παραγγέλει:
 — Σύρτε παιδιά μου στὸ νερό, ψωμί νὰ φάτ' ἀπόψε.
 Καὶ σὺ Ἀντώνη ἀναδεχτὲ καὶ Θύμιο ἀδελφέ μου
 ἐδῶ σιμά μου κάτσετε, τὰ ντέρτια μου σᾶς λέγω:
 Ἀντώνη ἐσύ, νὰ μοῦ δεχτεῖς σπαθὶ καὶ καριοφίλι,
 κι' ὁ Θύμιος τ' ἄλλα μ' ἄρματα νὰ πολεμᾶτε ἀράδα.
 Πράσινα κόψτε μου κλαριά, νὰ γείρω νὰ πεθάνω.
 Ἐγέρασα μωρὲς παιδιὰ πενήντα χρόνους κλέφτης
 τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα καὶ τώρα ἀποσταμένος
 θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ, ἐστέρεψε ἡ καρδιά μου,
 βρῦση τὸ αἷμα τόχυστα σταλαματιὰ δὲν μένει
 τὸ θάνατό μου γύρευα στὸν πόλεμο ἐπάνω!
 Κι' ἓνα ἀπὸ σᾶς τὸ νιότερο ἄς ἀνεβεῖ στὴ ράχη
 ἄς πάρει τὸ ντουφέκι μου τ' ἄξιο μου καριοφίλι
 κι' ἄς τὸ βροντήξει τρεῖς φορὲς καὶ τρεῖς φορὲς ἄς σκούξει
 ὁ Γέρο - Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο - Δῆμος πάει. Ἀχ!
 Παιδιά μου ἂν θέλετ' ἀκούστε με, τὸ ντέρτι τὸ στερνό μου
 Κάντε μου τὸ κιβούρι μου πλατύ, ψηλὸ νὰ γένει,
 νὰ στέκω ὀρθὸς νὰ πολεμῶ, καὶ δίπλα νὰ γεμίζω
 κι' ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δεξί, ἀφήστε παραθύρι,
 τὰ χελιδόνια νᾶρχονται τὴν ἀνοιξη, νὰ φέρουν.
 Ὅλα τ' ἀηδόνια νὰ λαλοῦν, νὰ μὲ γλυκοκοιμίζουν.
 Καὶ τὰ πουλάκια τᾶμορφα τὸ Μάη σ' ὅλους νὰ φέρουν,
 νὰ ψέλλουν μὲ παράπονο γλυκὰ τὸ μοιρολόγι
 Ὁ Γέρο - Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο - Δῆμος πάει...
 καημένα μου παιδιὰ, ὁ Γέρο - Δῆμος πάει! Ἀχ!

Ἦταν Μάης 1807 βράδυ, ψηλὰ στ' Ἀγραφα. Χάθηκε ἡ νύχτα καὶ ξημέρωσε.

Φίλησαν τὸ νεκρὸ τους, τὸν ἐσήκωσαν καὶ τὸν μετέφεραν σ' ἓνα λόφο ὅπου τὸν χωμάτισαν μὲ σεβασμὸ καὶ δέος. Ἐρριξε ὁ Κατσαντώνης τρεῖς ντουφεκιὲς στὸ πρόχειρο τὸ μνήμα του, καὶ τὸν ἀποχαιρέτησαν.

Ὁ Θύμιος πῆρε τὸ δρόμο πρὸς τὸ Ξηρόμερο τοῦ Βάλτου καὶ ὁ Κατσαντώνης μὲ τὸ Δίπλα, τὸ Χασιώτη, Λεπενιώτη, τὸν Καραϊσκάκη καὶ ἄλλους καπεταναίους μὲ 200 παλληκάρια ἐπίασαν στὰ Ἀγραφα τὸ λεμέρι στὴ θέση Βουλγάρα, ἓνα ἀπόμερο, ἀπόκρημνο καὶ δύσβατο μέρος. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, μὲ προδοσίαν κάποιου τουρκόφιλου Ἑλληνα τοὺς αἰφνιδίασαν, πλὴν ὅμως μὲ τὸ θάρρος καὶ τὴν παλληκαριά τοῦ Βασίλη Δίπλα καὶ τῶν Κατσαντωναίων οἱ Ἕλληνες ἔκαναν γενικὴ ἐφοδο, ἐσπασαν τὸν κλοιὸ κι' ἐγίνε τότε ἡ πιὸ τρομερὴ καὶ φονικότερη μάχη ἐπάνω στ' Ἀγραφα, ποὺ οἱ Τουρκαλβανοὶ εἶχαν μεγάλες ἀπώλειες 189 νεκροὺς καὶ 160 λαβωμένους.

Ἀπὸ τοὺς κλέφτες ἦταν 12 νεκροὶ κι' ἄλλοι 30 τραυματίες. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀνάμεσα στοὺς 12 πεσόντες ἦρως πρῶτος καὶ ἀλυσμόνητος ἦταν ὁ ἀρχηγὸς καὶ καπετάνιος τοῦ Κατσαντώνη ὁ γενναῖος καὶ ἀτρόμητος Χουλιάρας Βασίλης Δίπλας (Ἰούνιος 1807). Ὁ Δίπλας ἔπεσε ἡρωϊκὰ σὰν πρωτοπόρος, καὶ ἦταν ἀλήθεια ἡ μαγιά τῆς Ἑλληνικῆς Ἑλευθερίας.

— Πέντε πολέμους ἔκαναν ἀπ' τὴν αὐγὴ ὥς τὸ βράδυ...

Κι' ὁ Δίπλας ἐσκοτώθηκε μὲ ἔντεκα λεβέντες

Τοὺς κλαῖν' οἱ ράχες, τὰ βουνὰ κι' ὅλα τὰ μετερίζια,

τοὺς κλαῖνε κι' οἱ Κατσαντωναῖοι, ψηλὰ στὰ καραούλια.

Εἶναι ἀναμφισβήτητα ἱστορικὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Βασίλης Δίπλας ὑπῆρχε, ἀγωνίστηκε κι' ἔπεσε γιὰ τὴ χιλιάκριβη τὴ λευτεριά!...

Σχετικὰ μὲ τὸν ἡρωϊκὸ καὶ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Δίπλα, ἡ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια «Ο ΦΟΙΝΙΞ», τόμος Θ', στὴ σελ. 247 γράφει ὡς ἑξῆς:

«Δίπλας Βασίλειος: Ἐκ τῶν ἀρματωλῶν τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδας περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος. Φίλος καὶ συναθλητὴς τοῦ Κατσαντώνη καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τῆς Ρούμελης, διεκρίθη διὰ τὴν γενναιότητα αὐτοῦ. Κατὰ τὴν μεγάλῃ κίνησιν ἐναντίον τῶν κλεφτῶν, ἥτις ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1804, ὁ Δίπλας ἐπανειλημμένως συνεκρούσθη πρὸς σώματα Τουρκαλβανῶν εἰς τὴν Ἠπειρον

ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΙΠΛΑΣ

Ὁ Λεοντόμαρδος Χουλιάρας ἀδελφὸς
τῆς μητέρας τοῦ Κατσαντώνη, ὁ
δουλινὸς ἀρχηγὸς τῆς Λευτεριάς,
πρωτοεὐγενὴς καπετάνιος, ἔπαισε
ἡρωϊκὰ μαχόμενος ἀπὸ τουρκενικὰ βέη
στὰ Ὑδραρα τὸ 1807. Τὸν συγγράφισε
ὁ πρῶτος γράμματις ὁ δάσκαλος
Γρηγόριος Εὐδ. Κορσιῆς ἐν Κωνσταντινῇ.

καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἀλλ' ὅταν τῷ 1807 ὁ Ἀλῆ - Πασᾶς ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Λευκάδος καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Καποδιστρίου ὑπὸ τὸν Κατσαντώνην ἠνωμένοι γενναίως ἐπολέμησαν πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῶν, ὁ Δίπλας ἐφονεύθη κατὰ μίαν τῶν συγκρούσεων. Ἐγκαταλειφθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἀποχωρησάντων συντρόφων του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἐσύρθη μέχρι Πρεβέζης, ὅπου νεκρὸς ἐκατατομήθη, ἡ δὲ κεφαλὴ του, αἰμοσταγὲς τρόπαιον, ἐστήθη ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς πόλεως».

Ἐπίσης καὶ τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν «Ἡλιος», Τόμος Στ', στή σελ. 110 γράφει πιδ συνοπτικά:

«**Δίπλας Βασίλειος**: ἄρματωλὸς φίλος τοῦ Κατσαντώνη, διακριθεὶς ἐπὶ γενναιότητι, ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τοῦ Ἀλῆ - Πασᾶ. Οἱ Τουρκαλβανοὶ παραλαμβάνοντες τὸ πτώμα τοῦ Δίπλα τὸ ἔσυραν μέχρι Πρεβέζης, ὅπου ἀποκόψαντες τὴν κεφαλὴν του τὴν ἔστησαν εἰς τὰς ἐπάλξεις (φλάμπουρο) ὡς τρόπαιον τῆς βαρβαρότητός των (καὶ δόξαν τῆς ἐλευθέρης Ἑλλάδος)».

Ἐνιωθάν ὅλοι οἱ κλέφτες μέσα τους θλιβερὴ ὁδύνη καὶ φουρτουνιασμένους τοὺς καημοὺς νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς ἐχθροὺς γιὰ ὅλα τ' ἀδέρφια ποὺ ἔχασαν καὶ γιὰ τὸν καπετάνιο Δίπλα.

Ἑποδοχὴ τοῦ Κατσαντώνη στὴ Λευκάδα

Ὑστερα ἀπὸ ἓνα μῆνα καὶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ λεοντόκαρδου Βασ. Δίπλα ὁ Κατσαντώνης ἔλαβε ἓνα μήνυμα ἀπὸ τὸν ἄρμοστή τῆς 7/νήσου, Ἑλληνορῶσσο στρατηγὸ, ποὺ ἦταν μαζί με τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια καὶ τοὺς ἄλλους καπεταναίους τοῦ Μοριᾶ Θεόδ. Κολοκοτρώνη, Νικηταρᾶ, Βαρνακιώτη, τὸ Χουλιαρὰ Θύμιο Σκαλτσοδήμο κ.ἄ. νὰ πάει με τὰ παλληκάρια του στὴ Λευκάδα ὅπου θὰ συναντηθοῦν ὅλοι μαζί γιὰ νὰ τὸν τιμήσουν καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν σὰν ἀρχηγό. Περισσότερο νὰ συσκεφθοῦν γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τοῦ μεγάλου ἀγῶνα. Σὲ λίγες ὥρες πῆρε καὶ ἄλλη σχετικὴ πρόσκληση ἀπὸ τὸν κληρικὸ Ἰγνάτιο. Ὁ Κατσαντώνης καὶ τὰ παλληκάρια του ξαναγεννήθηκαν ἀπὸ τὴ χαρὰ τους. Ἦταν Ἰούλιος μῆνας 1807. Ὁ ἀρχηγὸς πῆρε μαζί του 250 παλληκάρια. Ὅλοι πάνοπλοι ξεκίνησαν πρὸς τὰ χωριά τοῦ Ξηρομέρου. Ἀφῆσαν τ' Ἀγραφα καὶ κατηφόρισαν πρὸς τὸ Βάλτο. Περπάτησαν ὅλη νύχτα καὶ ξημέρωσαν σ' ἓνα χωριὸ τοῦ Βάλτου, τὴ Βαλμάδα. Ἐκεῖ, ἀνεπάντεχα, ὕστερα ἀπὸ 20 χρόνια βρῆκε καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἀδελφὴ του Κατερινιώ ὁ Κατσαντώνης. Στὸ λαὸ τοῦ χωριοῦ μίλησε με μεγάλο ἐνθουσιασμό:

— Ἀδέρφια μὴ ξανακάνετε ποτέ σας ἄλλη φορὰ τεμενὰ (δηλ. προσκύνημα) σ' ὅποιο βαλὴ, ἀφέντη. Νὰ εἴμαστε ὑπερήφανοι ποὺ γεννηθήκαμε Ἑλληνες. Μόνο με τὸν ἀγῶνα ἀδελφωμένοι θὰ φέρουμε τὸ λυτρωμό. Ἐμπρὸς ἀκολουθήστε μας οἱ πιδ γεροί, γιὰ ν' ἀναστήσουμε τὴ μάνα Ρωμιοσύνη, ὅποχαι τὴν πιδ ἐνδοξη ἀρχαία Ἱστορία. Δὲν εἶναι πρέπο τοῦ Ἑλληνα νὰ σκύβει τὸ κεφάλι, σὲ κάθε δόλιο

τύραννο νὰ στέκει ντροπιασμένος. Ὡς ἀνοίξουμε τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά μας ν' ἀκούσουμε τί γίνεται καὶ στὴν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῶν Γάλλων τοῦ 1789, ποὺ ρίξανε τὸ σύνθημα «Ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδελφосὺνη».

Ὅλοι ζητωκραύγασαν καὶ δάκρυσαν ἀπὸ τὴ χαρὰ τους. Περίπου δέκα Βαλμαδιῶτες νιοὶ ἔξωσαν τ' ἄρματα καὶ ξεκίνησαν κοντὰ στὸν ταῖφά τοῦ Κατσαντώνη. Σὲ λίγῃ ὥρᾳ ἄφησαν οἱ κλέφτες τὸ χωριὸ καὶ ὅπως περπατοῦσαν σ' ἓνα μέρος διάβασης, στὶς Γούστρες, ἔδωσαν σκληρὴ μάχῃ μὲ τοὺς Ἀρβανίτες τοῦ Μουχτάρ Ἀλῆ. Ἀπώλειες: 50 Ὀθωμανοὶ νεκροὶ καὶ 80 τραυματίες, ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἔλλειπαν τρία (3) παλληκάρια... Μόλις ἔπεσε τὸ σούρουπο, συνεννοημένοι οἱ κλέφτες ντουφεκοῦσαν φεύγοντας, νὰ μὴν τοὺς καταλάβουν οἱ Ἀρβανίτες γιὰ ποὺ πᾶνε... Σιγὰ - σιγὰ ἀποσύρθηκαν σ' ἓνα λοφάκι καὶ στὶς 2 Ἀλωνάρῃ (Ἰουλίου) 1807, τὸ βράδυ, ἔφθασαν στὴν παραλία ἀπέναντι τῆς Λευκάδας. Μὲ τὶς φωτιὲς ποὺ ἄναψαν κατάλαβαν οἱ Λευκαδίτες καὶ μὲ πλεούμενο πῆγαν καὶ τοὺς πῆραν στὸ νησί. Ἑκατοντάδες καλεσμένοι, ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ καὶ οἱ πρωτοκλέφτες καπεταναῖοι τοῦ Μοριᾶ πρόσμεναν μὲ λαχταριστὴ χαρὰ, μὲ βάρια καὶ μὲ λουλούδια στὰ χέρια, νὰ ὑποδεχτοῦν τὴν πρῶτη μαρουτοκαπνισμένη Κλεφτουριά τῆς Χώρας.

Ὅταν παρατάχτηκαν οἱ Κατσαντωναῖοι τοὺς ἀγκαλιάζανε καὶ τοὺς φιλοῦσαν. Τὸν Κατσαντώνη τὸν ἐσταυροφίλησε ἀπὸ τοὺς πρώτους ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Νικηταρὰς. Λαὸς καὶ ἀρχηγοὶ ξανοίγανε τὰ μάτια τους ἀχόρταγα καὶ βλέπανε, λεβέντικη τὴν Κλεφτουριά τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνα. Κι' ὁ κληρικὸς Ἰγνάντιος παράγγειλε γενικότερη σιωπὴ, καὶ ὑποδέχτηκε ἀπὸ μεριᾶς λαοῦ καὶ ἀρχηγῶν τοὺς θαυμαστοὺς Κατσαντωναῖους:

— Καλοσωρίζοιμ' ὅλοι ἐδῶ τὸ μέγα τέκνο τῆς πατρίδος, τὸ θρυλικὸ τὸν καπετάνιο μας Ἀντώνη Κατσαντώνη, μ' ὅλα τὰ παλληκάρια του. Εὐλογημένοι ἄς εἶναι ἑσσεῖ, διὰ τὴν λύτρωσιν τοῦ γένους ... Ζήτωωω!

ἀκούστηκαν ὅλες οἱ κραυγὲς ἀπὸ τὸ πλῆθος μὲ ἀπερίγραπτο ἐνθουσιασμό... καὶ παρακάτω...

— Νιώθουμε ὅλοι, ἀπόψε, ἄφταστὴ χαρὰ, εὐγνωμοσύνη, ἀγάπη. Ὡς εἶναι μέγα τ' ὄνομα τῆς Κλεφτουριάς καὶ μέγα τ' ὄνομα τοῦ Κατσαντώνη...

Ἀκούστηκαν πάρα πολλοὶ ἔπαινοι ἀπὸ τὸν Ἑλληνορῶσο ἀρμοστή, ἀπὸ τὸν Καποδίστρια, ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς λοιποὺς καπεταναῖους. Ὁ Κατσαντώνης ἀκούγε ὅλα αὐτά, χωρὶς καμμὴν ὑπεροψία καὶ ἔξαρση. Μόνο ἀπευθύνθηκε μὲ παράγγελμα πρὸς τὰ παλληκάρια του:

— Ἐμπρός, ἐδῶ λεβέντες μου, ἐνώπιον λαοῦ καὶ ἀρχηγῶν, ξεθηκαρῶστε τα σπαθιά, νὰ ὀρκιστοῦμε λευτεριά ἢ θάνατο!...

Τράβηξαν κι' ὅλοι ἀνέμισαν τὰ γιαταγάνια στὸν ἀέρα καὶ ὀρκίστηκαν στὰ ἱερὰ καὶ ὅσια γιὰ λευτεριά τοῦ ἔθνους.

Κι' ὁ Κατσαντώνης ἔκραξε δυνατὰ:

— Καλῶς σᾶς βρίσκουμε λαέ, τρανὲς ἀρχὲς τοῦ τόπου. Φιλοῦμε τ' ἅγιο τοῦτο

χῶμα πού πατοῦμε! "Αγιασαν ὅλα μας τὰ πάτρια τὰ χῶματα ἀπὸ τὴν προαιώνια σκλαβιά! ... Μὰ ἤλθε ἡ ὥρα νὰ τὰ λευτερώσουμε μ' ἀγῶνα καὶ μὲ αἷμα. — Λευτεριά ἢ θάνατος!

— Οἱ ἔχθρες καὶ οἱ κακίες νὰ λείψουν ἀπὸ μᾶς... κι' ἓνα σκοπὸ τὸν βάζουμε νὰ διώξουμε τοὺς Τούρκους καὶ νᾶχουμε ὅλοι λευτεριά, δίκιο, τιμὴ κι' ἀγάπη.

— Ἐμεῖς στὴ δόξα δὲν πιστεύουμε. Πήραμε ὄρκο ν' ἀγωνιστοῦμε καὶ νὰ πεθάνουμε ὁ καθένας ἀπὸ βόλι. Ἐμεῖς τὴ λευτεριά θὰ τὴν κερδίσουμε μόνο μ' ἀγῶνα καὶ μὲ αἷμα!... Δὲν θέλουμε βοήθειες, δὲν θέλουμε ξένους προστάτες. Εἴμαστε Ρωμιοὶ περήφανοι καὶ τίμιοι καὶ μοναχὰ μὲ τὴν ἀξιάδα μας, τὴν πειθαρχία καὶ τὴν ὁμόνοια, ἀλλὰ προπάντων, μὲ τοῦτο τὸ σπαθὶ θὰ τὴν κερδίσουμε αὐτὴ τὴν πολυπόθητη καὶ ἅγια λευτεριά μας.

Κι' ὁ Καραϊσκάκης πετάχτηκε αὐθόρμητα καὶ εἶπε:

— Ναὶ μάλιστα. "Οταν ἤμουνα πρὶν ἀπὸ χρόνια στὰ καημένα Γιάννινα, ἄκουσα πόλεγαν οἱ δάσκαλοι ἐκεῖ, καὶ ὁ Ψαλίδας μοῦ τό ἔμαθε κι' ἐμέ, τοῦτο τοῦ Ρήγα τὸ τραγούδι:

*«Μὴν ἐλπίζετε εἰς ξένους
καὶ υἱοὺς νενοθευμένους
ἢ πατρίς νὰ λυτρωθεῖ.
Τῆς Ἑλλάδος ἡ πρὶν δόξα,
μὲ τῶν τέκνων τῆς τὰ τόξα
μοναχῇ θ' ἀναστηθεῖ....».*

Τὴ λευτεριά, θὰ τήνε φέρουμε, μὲ τὰ δικά μας χέρια μοναχοί, ξανατονίζει ὁ Κατσαντώνης.

— Σωστά, μὲ τὴ καρδιά καὶ τὸ σπαθὶ μας, κράζουνε μαζὶ ὁ Νικηταρὰς κι' ὁ Χουλιαρὰς ὁ Σκαλτσοδημός.

"Υστερα ἀπὸ 3 ἡμέρες τὴν Κυριακὴν 5 Ἰουλίου 1807, ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεΐα ὁμόφωνα ἀνακήρυξε τὸν φημισμένον πρόδρομον τῆς ἀπολυτρώσεως χιλίαρχον ΑΝΤΩΝΗΝ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΝ ὡς Γενικὸν Ἀρχηγὸν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος, γιατί ὅλοι βρῆκανε τοῦ Κατσαντώνη μάχες πρὸ πολλές, χιλιάδες Τούρκους σκοτωμένους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαράμιλλη στὸν κλεφτοπόλεμο στρατηγικὴ καὶ ἐξυπνάδα πού τότε τρέμει Ἀληπασᾶς κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ Σουλτάνος. Ἀκολουθοῦν 12 ὑπογραφές. "Ολοὶ ἐπικρότησαν ἀνάλογα τὴν ἐκλογή τοῦ Κατσαντώνη κι' ὁ Κολοκοτρώνης πέταξε ἐπάνω τὸ φέσι του ἀπὸ χαρὰ κι' ἱκανοποίηση, τὸν φίλησε κι' βροντοφώναξε:

— Νὰ μᾶς ζήσεις σταραυετὲ Ἡεῖρου - Θεσσαλίας - Ρούμελης, γενναῖε Κατσαντώνη, ἄξιε καὶ ὑπεράξιε ἀρχηγὲ τῆς Κλεφτουριάς μας!...

Κι' ὁ Κατσαντώνης εὐχαρίστησε:

— Σᾶς ὀφείλω, εὐγνωμοσύνη πού τιμῆσατε τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σπαθὶ ἐνὸς ἀπλοῦ ἀγωνιστῇ, ἐμένα, ὅπου θὰ βάλω κάθε δύναμη νὰ μεγαλώσω τὸν ἀγῶνα. Νὰ φύγω

γρήγορα και νὰ χτυπήσουμε τὴν Ἄρτα - Γιάννινα - Λάρισα καὶ Μεσολόγγι, ὅπως ὀρκίστηκε παραπροῦς, μ' ὅλα τὰ παλληκάρια μου ἐμπρὸς σας στὸ λιμάνι καὶ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ.

Ὅρκίστηκε καὶ πάλι, ὅτι θὰ πεθάνω γιὰ τὴ λευτεριά τῆς ἀγαπημένης μας πατρίδας. Ὁ ἄνθρωπος γεννήθηκε γιὰ νὰ ξέρει πῶς νὰ ζεῖ καὶ πῶς ἄξια νὰ πεθαίνει!...

Ὁ στρατηγός, ὁ ἀρμοστής κι' ὁ Κατσαντώνης κουβέντιασαν ἀδερφικὰ καὶ κατὰστρωσαν μεγαλεπίβολα σχέδια γιὰ τὸν ἀγῶνα. Μετὰ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Λευκάδας σὲ μιὰ ἐξοχή, στὴν πρασινάδα, ἔστρωσαν τραπέζι κι' ἔκαμαν γλέντι τρικούβερτο. Ὁ Κατσαντώνης ἐβρόντηξε πέντε ντουφέκια στὸν ἀέρα καὶ οἱ κλέφτες, οἱ φλογεροὶ ἐπαναστάτες ἀνοιξαν χορὸ, καὶ χόρεψαν τσάμικα, τσακιστὰ καὶ κλέφτικα τραγούδια.

— Νὰ ζήσει ὁ ἀντρεῖος τῶν ἀντρεῶν Ἀντώνης Κατσαντώνης, ξανάπε ὁ ἀρμοστής Ἑλληνορῶσος στρατηγός.

Ζήτωωω! Κραύγασαν ὅλοι μ' ἀκράτητες χαρὲς καὶ κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα οἱ συνδαιτημόνες γιομαῖτοι εὐχαρίστηση, ὁμόνοια καὶ τάξη γύρισαν στὴν πόλη.

Τὸ βράδυ ὁ ἀρχηγὸς καὶ οἱ καπεταναῖοι πλάγιασαν, μὲ μόνη σκέψη τους τὸ πῶς θὰ ἀνάψουν πὺλ πολλὰς φωτιὰς τῆς ἐπανάστασης στὴ χώρα...

Ἐπιστροφή στὴν Ἠπειρο καὶ ἐπίσκεψη τοῦ Κατσαντώνη στὸ Βασταβέτσι, στὴν γενέθλια γῆ του.

Σώθηκαν οἱ μέρες καὶ ὁ καιρὸς, ὅπου οἱ κλέφτες πέρασαν μιὰ εὐτυχία ἀπερίγραπτη στὴν ὁμορφὴ Λευκάδα. Ὁ Κολοκοτρώνης πῆρε τὰ παλληκάρια του μὲ τὸ Νικητάρη καὶ τράβηξαν γιὰ τὸ Μοριά... Ὁ Θύμιος Σκαλτσοδημὸς τὰ δικά του, γιὰ τὴ Ρούμελη.

Κι' οἱ Κατσαντωναῖοι μὲ τὸν ἀρχηγό τους συντάχθηκαν στὴν παραλία καὶ τοὺς ξεπροβόδισεν ὁ στρατηγός (ὁ ἀρμοστής), ὁ Ἰγνάτιος καὶ ὁ λαὸς μὲ ἀγάπη καὶ τιμὲς καὶ μὲ μεγάλες ἐλπίδες γιὰ τὴ γενικὴ τοῦ ἔθνους ἀπολύτρωση καὶ ἀνεξαρτησία.

Μπῆκαν σὲ καῖκια ὅλοι τους καὶ τράβηξαν κατὰ τὴν Ἠπειρο γιὰ πόλεμο. Σὲ λίγες ὥρες ἔφτασαν κοντὰ στὴ Σαλαῶρα καὶ προχωρώντας στάθηκαν κι' ἀγνάντεψαν, πάνω, πρὸς τὰ Τζουμέρκα.

Μετὰ ἔκοψαν δρόμο, τὸν ἀνήφορο δεξιὰ πρὸς τὸ Κομπότι καὶ προχώρησαν πὺλ πέρα πρὸς τοὺς Σελάδες, ὅπου λιμέριαζε ὁ Κίτσο - Μπότσαρης ἀπὸ τὸ Σούλι μὲ λίγα παλληκάρια. Σὲ συνεννόηση χτύπησαν μαζὶ τὴν Ἄρτα καὶ σ' ἓνα ἀρχοντόσπιτο καθάρισαν τὸν Μχούστη ἀγά, τὸν ὑπασπιστὴ Ὁσμάνη Πλέσσα καὶ 15 Τζοχανταραῖους. Τῷμαθε ὁ Ἀλῆς ποὺ βρίσκονταν στὴν Πρέβεζα καὶ

μουρλάθηκε από τὸ κακό του. Ἀπ' ἐκεῖ ὁ Κίτσο - Μπότσαρης τράβηξε μὲ λιγοστοὺς συντρόφους πρὸς τὰ Ραδοβίζια πέρα. Καὶ οἱ Κατσαντωναῖοι πήδηξαν ἀπάνω στὰ Τζουμέρκα νὰ πάν' τὰ Γιάννινα καὶ πρὸς τὴ Σαμαρίνα. Πέρασαν πρῶτα ἀπὸ τὰ Θεodώριανα καὶ τοὺς Μελισουργοὺς κι' ἔστριψαν ὁλόξερβα κατὰ τὸ Μιχαλίτσι. Σιγὰ - σιγὰ ἀνέβηκαν πρὸς τὸ Χουλιαράτικο βουνό, πέρασαν τὸν Ἄη - Λιὰ καὶ τὴν Ἀγία Τριάδα κι' ἔφτασαν στὴν κορυφή, στὰ λάπατα. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Κατσαντώνης εἶδε τὰ πατρικὰ τὰ χῶματα μ' ἀνείπωτο καημὸ καὶ κατηφόρησαν πρὸς τὸ Βασταβέτσι νὰ ἰδοῦν τὸ χωριό του καὶ νὰ προσκυνήσουν τὸ σπίτι, ὅπου γεννήθηκε καὶ ἔζησε τὰ παιδικὰ του χρόνια.

Δυστυχῶς τ' ἀδέρφια τὰ Μακρυγιαννόπουλα, ὅταν ἔφτασαν στὸ Πετροβούνι, τόβλεπαν καμμένο, ἔρημο κι' ἀγνώριστο τὸ δόλιο Βασταβέτσι. Τῷ χαλάσει ὁ Βεζύρ - Ἀλῆς νὰ ἐκδικηθεῖ τὸν Κατσαντώνη κι' εἶχε κάψει τὸ σπίτι τους κι' ἔμεινε γεβιασμένο τὸ πατρικὸ καλύβι. Ὁ Καπετάνιος ἔσκυψε καὶ φίλησε τὸ χῶμα κι' ἀπὸ κοντὰ ὅλοι τους ἔκαμαν τὸ ἴδιο. Πῆρε μιὰ στάση ἐκστατική, σιωπηλός, συλλογισμένος. Στέναξε μιὰ φορὰ βαθεῖα, τ' ἀνάβρυσε ἓνα δάκρυ καφτερὸ κι' ἔσταξε στὰ ἐρείπια. Αὐτὸ τοῦδωσε μιὰ δύναμη καινούργια γιὰ ἐκδίκηση τ' Ἀλῆ - Πασᾶ κι' ἀποτραβήχτηκε πάνω στὸ μεσοχώρι ποὺ τὸν περίμεναν τ' ἄλλα παλληκάρια.

Μετὰ πέρασαν τὸ Λούντζιο (σημερινὰ Ποτιστικά), κατέβηκαν στὸ Στενό, πέρασαν τὸν Ἀραχθὸ καὶ ρίχτηκαν πίσω στὴν Προσβάλα (σημερινὸ Βαθύπεδο) τοῦ Περιστεριοῦ καὶ στὰ Προσγόλια πέρα. Ἐκεῖ λημέριασαν μὲ ἓνα σκοπό. Νὰ ξεσηκώσουν λαὸ καὶ νὰ χτυπήσουνε τὰ Γιάννινα. Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1807.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Γενάρη τοῦ 1808 ὁ Κατσαντώνης ἔλαβε ἓνα μήνυμα νὰ πάει στὰ Ζαγόρια, στὸ Μονοδέντρι, ὅπου θὰ εἶχε μυστικὴ συνάντηση μὲ Βηλαρά καὶ τὸν Ψαλίδα. Ἡ συνάντηση αὕτὴ δὲν πραγματοποιήθηκε γιὰτὶ ὁ θηριώδης καὶ σατράπης Ἀλῆ - Πασᾶς μυρίστηκε τὰ ἴχνη τῶν Κατσαντωναίων κι' ἔστειλε πολυάριθμο στρατὸ μὲ τὸν Μουχουρντάρη, τὸν Βασιάρη καὶ τὸν Γιουσούφ Ἀράπη νὰ τὸν περικυκλώσουν. Ὁ Κατσαντώνης μέσα στὸ 1808 ἔδωσε πάρα πολλές μάχες μὲ τοὺς Τουρκοαρβανιτάδες στὰ Ζαγόρια, στὸ Βίκο, στὸ Μέτσοβο, πίσω στὴν Κουτσούφλιανη κι' ἔπειτα πάλι στα Τζουμέρκα καὶ στ' Ἀγραφα μὲ πάρα πολλές ἀπώλειες τῶν Τούρκων. Ἔτρεχε, συντόνιζε, κατάστρωνε στρατηγικὰ σχέδια, ἀφύπνιζε τὸ λαό, ἀγρυπνοῦσε. Πολλοὶ τὸν ἀκολουθοῦσαν καὶ τὸν λάτρευαν. Ὁ Κατσαντώνης φημιζόταν σὰ λυτρωτὴς ὅλων τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι ὅλα τὰ λογάριζαν καὶ ὅλα τὰ φοβοῦνταν. Ἔβλεπαν τὰ ξεσηκώματα τῶν ὑποδουλωμένων κι' ἀνησυχούσανε καὶ πλάνταζαν. Ὅλη ἡ Τουρκία καὶ ἡ Ἀλβανιὰ τὸν εἶχε τρόμο καὶ ἐφιάλτη. Τόσο πολὺ, ποὺ κάθε Τουρκαλβανός, ὅταν ὀρκίζονταν στὸ διπλάνο του ἔλεγε:

«Μὰ τὸν Ἀλλάχ, ἂν λέω ψέματα, νὰ μὴ γλυτώσω ἀπ' τὸ σπαθὶ τοῦ Κατσαντώνη τζιάνο μ'...».

Ἔτσι τὸν Αὐγουστο ἐκείνης τῆς χρονιᾶς ἐτοιμάστηκε νὰ προσβάλλει δοκιμαστικὰ καὶ τὴ Λάρισα τῆς Θεσσαλίας. Ἡ βάσκανη μοίρα ὅμως τὸν ἄλλο χρόνο 1809 τοῦ ἔκοψε τὰ φτερά, γιατί ἀρρώστησε βαρεῖα ἀπὸ εὐλογία καὶ ἔτσι ματαίωσε τὴν ἐπιχείρηση.

Ἡ προδοσία καὶ ἡ σύλληψή του

Ὁ Κατσαντώνης νοσηλεύονταν στὸ Μοναστηράκι τῆς Εὐρυτανίας. Κι' ὁ ἴδιος ὁ Ἀλῆ - Πασᾶς εἶχε ἀλαφιάσει ποὺ δὲν ἄκουγε τὸν ἀρχιζορμπὰ γιὰ νὰ φανεῖ σὲ πόλεμο. Ὅταν ὅμως ἔμαθε ὅτι ἀρρώστησε ὁ μέγας πρωτοκλέφτης καπετάνιος, ἔστειλε πολὺ στρατὸ κι' ἀμόλυσε νέα παγὰνα στ' Ἀγραφα νὰ βρεῖ τὸν Κατσαντώνη. Μὲ προδοσιὰ τοῦ δωροδοκηθέντος καλογήρου, βοσκοῦ τοῦ μοναστηριοῦ «Καρδερίνη» στὸν Γιουσούφ - Ἀράπη, συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς. Οἱ πέντε σύντροφοί του φύλακες πολεμοῦντες ἐφονεύθηκαν, ὁ δὲ ἀδελφός του Γιώργος συνελήφθη τραυματισμένος καὶ μαζί μὲ τὸν Κατσαντώνη τοὺς μετέφεραν στὰ Γιάννινα. Χίλιοι τοὺς πᾶν' ἀπὸ μπροστὰ καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω. Ἦταν Ἀπρίλης τοῦ 1809. Στὴ σύλληψή του φαίνεται ὁ ἀδάμαστος, ὁ μέγας κλέφτης σ' ὅλη τὴ μεγαλοπρέπεια. Σύρεται αἰχμάλωτος, ἀλλὰ δὲν παρακαλεῖ τοὺς δῆμιους, τοὺς διατάζει καὶ τραγουδεῖ:

*Βλέπω δυὸ λάφια ποὺ βοσκοῦν
σὲ μιὰ στενὴ σωκὴπα
κι' ὁ κυνηγὸς τὰ βίγλιζε
ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.*

*Φίλοι μου, χαιρετᾶτε μου Τζουμέρκα Βλατοχώρια,
κι' ὅλα τὰ κλεφτολήμερα ὡς πέρα στὰ Ζαγόρια.
Κι' ἂν δεῖτε τὴν Ἀγγέλω μου, παρακαλῶ σας φίλοι
τὸ μοναχό μου, τὸν υἱό, ἀλήθεια νὰ τοὺς πεῖτε:
Ἐμένα πῶς μὲ πιάσανε μὲ προδοσιὰ καὶ δόλο.
Ἀρρωστημένο μ' ἤβρανε, ξαρμάτωτο στὸ στρῶμα.
σὰν τὸ μωρὸ στὴν κούνια του, στὰ σπάργανα δεμένο.*

*Ἀρρωστημένο μ' ἤβρανε μέσ' σὲ σπηλιὰ βλογιάρη
κι' οὔτε μποροῦσα νὰ κρατῶ στὴ γῆ κανὰ ποδάρι.
Βουνά σας ἔχω μαρτυριά, ἐσεῖς νὰ μολογᾶτε πῶς:
τὴν Τουρκιὰ πολέμαγα καὶ πάντα τὴ νικοῦσα.
Τρομάρα τα ντουφέκια μας καὶ φρίκη τὰ σπαθιά μας
προξέναγαν στὸν τύραννο καὶ σ' ὅλους τοὺς δικούς του.
Τὰ λίγα παλληκάρια μου χιλιάδες κυνηγοῦσαν....
κι' οἱ βρόντοι ἀπ' τὰ ντουφέκια μας, φαρᾶγγια ἀχολογοῦσαν.*

Ὁ Κατσαντώνης τὴν ὥρα ποὺ συλλαμβάνεται, ἀπὸ παλῆα γκραβούρα τῆς ἐποχῆς.

Ἐχετε γειὰ ψηλὰ βουνὰ
καὶ σεῖς κοντὲς ραχοῦλες!
Ἐσεῖς Τζουμέρκα κι' Ἀγραφα
παλληκαριῶν λημέρια.
Φέτος νὰ μὴν ἀνθήσετε,
μὴν πρασινοντυθῆτε...
Τὸν Κατσαντώνη πιάσανε
καὶ πάν'να τὸν κρεμάσουν.
Χίλιοι τον πᾶν' ἀπὸ μπροστὰ
καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.
Ἐψὲς μούρθαν δυὸ γράμματα
ἀπὸ δυὸ καλοῦς μου φίλους.

Ἀπ' ἔξω γράφ' τ' ἀπόγραμμα
καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα.
Μοῦ πῆραν τὴ γυναῖκα μου
τὸ μοναχὸ παιδί μου.
Τοῦρκοι βαστᾶτε τ' ἄλογα
λίγο νὰ ξανασάνω
νὰ χαιρετήσω τὰ βουνὰ
καὶ τὶς κοντοραχοῦλες,
ν' ἀφήσω διάτα στὰ παιδιὰ
διάτα στὸ Λεπενιώτη.
νὰ βγοῦν στὰ καραούλια
νὰ ξολοθρέψουν τὴν Τουρκιὰ
τὴ λευτεριὰ νὰ φέρουν.

Συνεχίζεται στὸ 11 φύλλο
τῆς ἐφημερίδας μας

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΛΙΟΥΣΙΟΥ

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΚΗΠΙΝΑΣ¹

ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΚΗΠΙΝΑ

Τὸ Μοναστήρι ἀνήκει σ' ἓνα χωριουδάκι τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων, τὸ Ἀρμπορούσι ἢ Κηπίνα, ποὺ μετονομάστηκε πάλι σὲ Μυστρά. Ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ δουλείαν τὸ 1913 καὶ ἀνήκει τώρα στὴν κοινότητα τῶν Καλαρρυτῶν. Ὁ οἰκισμὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τριάντα περίπου σπιτάκια, σκορπισμένα κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ, οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὴν κτηνοτροφία. Ὁ τόπος εἶναι πράγματι πνιγμένος στὰ νερά. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρουμε ὅτι δίπλα στὸ Μοναστήρι τρέχει ἀπὸ μεγάλη τρύπα τοῦ βράχου πολὺ νερό, πραγματικὸ ποταμάκι, χειμῶνα - καλοκαίρι.

2. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Μονὴ ἀπέχει μὲ τὰ πόδια 15 - 20 περίπου λεπτὰ ἀπὸ τὸ παραπάνω χωριὸ καὶ πρὸς Βορρὰ του. Βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ δρόμο πρὸς Καλαρρυῖτες καὶ στ' ἀριστερά του. Συγκεκριμένα εἶναι κτισμένη στὴ μέση ἀπότομου βράχου, καὶ στὸ στόμιο μιᾶς σπηλιᾶς. Σχηματίζεται μὲ τὴ βοήθεια ἑνὸς τοίχου, ποὺ εἶναι χτισμένος μπροστὰ (Ἀνατολικά) καὶ δίνει τὴν ἐντύπωση περιστερώνα. Ὁμοιάζει πρὸς τὸ Μέγα Σπήλαιο τῶν Καλαβρύτων, ἀλλὰ εἶναι μικροσκοπικὸ μπροστὰ στὸ μέγεθος ἐκείνου. Λένε οἱ ντόπιοι: «Τὸ ἔχτισαν σ' αὐτὸν τὸν βράχο γιὰ ἀσφάλεια ἀπὸ τοὺς Τούρ-

---

1. Ἡ Περιγραφή στηρίζεται σὲ δύο ἐπισκέψεις μου στὶς 25-7-1984 καὶ 12-7-1989. Εὐχαριστῶ θερμότατα τὸν ἐφημέριο τῆς Κηπίνας (χωριό) π. Λάμπρο Ἀρλέτο καθὼς καὶ ἐκείνον τῶν Χριστῶν π. Κωνσταντῖνο Μήτσιο, γιὰ τὴν ὀλοπρόθυμη ἐξυπηρέτησή. Ὅλες οἱ φωτογραφίες ἀνήκουν στὸν συντάκτη τοῦ παρόντος καὶ στὴν ἡμερομηνία ποὺ ἀναγράφεται.

κους. *Μᾶς διώξαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὶς πόλεις καὶ τρυπώσαμε ἐδῶ στὰ κατσάβραχα*»².

Ἡ ἀνάβαση στὴ Μονὴ γίνεται ἀπὸ Βορρά μὲ ἀκίνδυνο μονοπάτι, ποὺ ἀνηφορίζει ὁμαλά. Τώρα μπαίνεις στὸ Μοναστήρι μὲ τσιμεντένια γεφυρούλα 5 μ. περίπου καὶ πάνω ἀπὸ μεγάλο χάσμα. Ἄλλοτε ὑπῆρχε ἐδῶ ξύλινη γέφυρα κρεμαστή (κινητή), ἡ λεγόμενη λισιά, τὴν ὁποία ὅταν τραβοῦσαν μὲ ἐσωτερικὴ μηχανὴ ἡ Μονὴ γινόταν ἀπὸρθητη.

Ἡ θέα ἀπὸ τὸ Μοναστήρι - ἀετοφωλιά εἶναι καταπληκτικὴ. Θεωρώντας τὸν ἑαυτὸ σου «κρεμασμένο» στὸ βράχο ἀγναντεύεις τὸ ἐλατόδασο τοῦ Ματσουκίου, στὰ Δυτικὰ τὸ Μοναστήρι τῆς Βύλιζας³, στὸ χεῖλος φοβεροῦ κρημνοῦ, καὶ μπροστα στὰ πόδια σου τὸ μεγάλοπρεπο καὶ θορυβῶδες ποτάμι· σχηματίζεται ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν Καλαρρυτῶν καὶ τοῦ Ματσουκίου καὶ χύνεται στὸν Ἄραχθο.

3. ΟΝΟΜΑΣΙΑ

Στὰ κείμενα γράφεται:

1) <i>Καπίνα</i> ⁴	5) <i>Κυπίνα</i> ⁸
2) <i>Κεπίνα</i> ⁵	6) <i>Κοπίνα</i> ⁹
3) <i>Κηπίνα</i> ⁶	7) <i>Κιμίνα</i> ¹⁰
4) <i>Κιπίνα</i> ⁷	

Οἱ ντόπιοι ἐξηγοῦν¹¹ α) Τὸ Μοναστήρι ἦταν φτωχό, ὑπῆρχε ἐκεῖ πείνα (κεῖ πείνα, κειπήνα). β) Οἱ καλόγεροι καλλιεργοῦσαν κήπους¹², τὰ λεγόμενα κηπάρια (ἀπὸ αὐτὰ τὸ κηπίνα).

2. Καλούσιου, β, 3-10-1989.

3. Εἶναι ἀφιερωμένο στὸν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου καὶ ἀνήκει στὸ χωριὸ τῶν Ἰωαννίνων Ματσούκι καὶ ὄχι στοὺς Καλαρρυτές, ὅπως φαίνεται νὰ ὁμιλοῦν ὀρισμένοι ἀπὸ ἄγνοια ἢ σύγχυση.

4. ΦΕΚ 75 Α / 27-3-1931, σελ. 529.

5. Ἀραβαντινοῦ Παν., 143 - Ἀραβαντινοῦ Σπ., 446.

6. Καμαρούλια - Παπακώστα.

7. Καμαρούλια, 32 - Κρυστάλλη - Λαμπρίδη, β, 39 - Οἰκονόμου, α - Σούλη.

8. Καμαρούλια, 32.

9. Εὐαγγελίδου - Καμαρούλια, 32 - Οἰκονόμου, β, 16.

10. Λαμπρίδη, α.

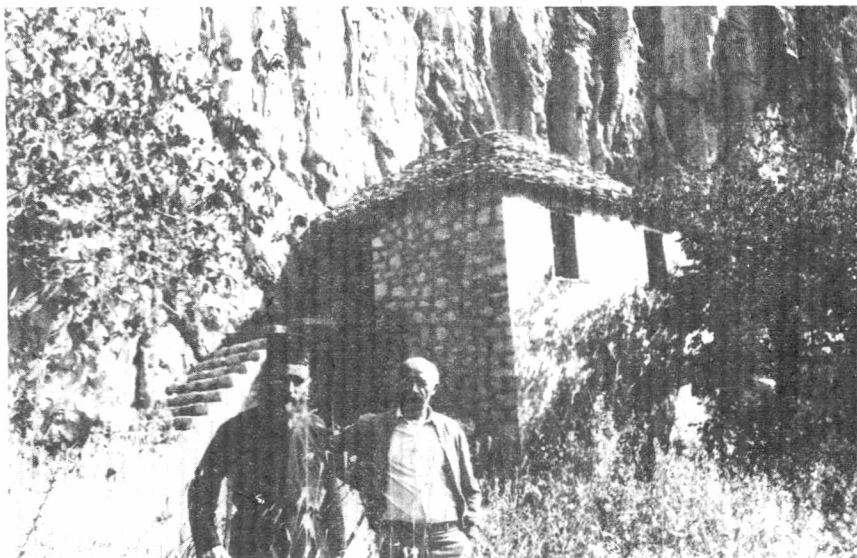
11. Καλούσιου, β, Πρωινὸς Λόγος, 3 - 10 - 1989.

12. Ὁ Λήκ, 214, ἀναφέρει κήπους κάτω ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, στὴν πλαγιά τοῦ λόφου πρὸς τὸ ποτάμι.

4. ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Ἡ Μονὴ εἶναι ἀφιερωμένη στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ τὴν πανηγυρίζουν τὴν Παρασκευὴ τοῦ Πάσχα. Τὸ δεκαπενταύγουστο γιορτάζουν πολλὲς ἐκκλησίαι, ἐνῶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς μαζεύεται πολὺς κόσμος ἀπὸ τὰ περίχωρα (Προσῆλιο, Καλαρρύτες, Παλιοχώρι Συρράκου, Χριστοῖ, Πράμαντα, Ματσούκι, κλ.π.)¹³.

Ὁ Π. Ἀραβαντινός¹⁴ γράφει ὅτι τὸ μονύδριο «*τιμᾶται ἐπὶ τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ*». Καὶ ὁ Παπακώστας ἐνῶ ἀποδίδει τὴ Μονὴ στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου¹⁵, ἄλλοῦ γράφει¹⁶ ὅτι ἀνήκει στὴν Ζωοδόχο Πηγὴ. Ἰσως νὰ παρασύρθηκαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς πανήγυρης, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ ἀρκετοὺς περιοίκους. Πάντως ὁ σημερινὸς ἐφημέριος τῆς Κηπίνας π. Λάμπρος Ἀρλέτος μὲ διαβεβαίωσε κατηγορηματικὰ ὅτι βρῆκε τὸ Μοναστήρι νὰ τιμᾶται στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, εἰκόνα τῆς ὁποίας ὑπάρχει σήμερα στὸ τέμπλο, ἐνῶ λείπει ἐκείνη τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Οἱ ὀλοπρόθυμοι ξεγαγοὶ μου π. Κωνσταντῖνος Μήτσιος καὶ ὁ κάτοικος τῆς Κηπίνας κ. Εὐάγγελος Ἀρλέτος μπροστὰ στὸ σπίτι στὴν αὐλὴ τῆς Μονῆς (12 - 7 - 1989).

13. Καλούσιου, α, Ἡ Ἔρευνα, Πρωῖνὰ Νέα 5-10-1984. Οἱ Ματσουκιῶτες τὸ λειτουργοῦν συνήθως καὶ μιὰ ἡμέρα τοῦ Δεκαπενταύγουστου.

14. 144.

15. 103, 354.

16. 185.

5. Η «ΑΥΛΗ» ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Τὸ μονοπάτι ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ στὸ Μοναστήρι καταλήγει μετὰ ἀπὸ λίγα μέτρα σὲ μιὰ πέτρινη μάνδρα, ποὺ φράσσει Βόρεια (ἀπὸ τὸ βράχο μέχρι τὸν γκρεμό) τὴν «αὐλή». Ἔχει δυὸ πόρτες· ἡ μία ἦταν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ ἄλλη γιὰ τὰ ζῶα τῆς Μονῆς. Ἡ «αὐλή», χορταριασμένη τώρα, εἶναι πολὺ ὁμαλή, ἀρκετὰ εὐρύχωρη, στενόμακρη, μήκους 150 περίπου μέτρων, πλάτους 10 - 15 μέτρων, ἄλλοῦ περισσότερο, ἄλλοῦ λιγότερο.

Μόλις μπαίνουμε στὰ δεξιὰ μας ὄρθιο ἀκόμα ἓνα ὀλοπέτρινο μικρὸ κτίριο, σκεπασμένο μὲ πλάκες, ἰσόγειο καὶ ἓνας ὄροφος, πολεμίστρες τρεῖς. Προοριζόταν γιὰ κατοικία τῶν βοσκῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ζώων, καθὼς καὶ τὴν ἀποθήκευση τροφῶν γιὰ τὰ ζωντανά.

Λίγο πιδὸ πέρα δείχεται ἀπὸ τοὺς ντόπιους ὁ τάφος ἑνὸς ἡγουμένου.

Ἐδῶ στὴν τόσο εὐρύχωρη «αὐλή» σηκώνεται καὶ τὸ ὕψωμα τῆς Παναγίας κατὰ τὸ πανηγύρι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

6. ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ (Ο ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ)¹⁷

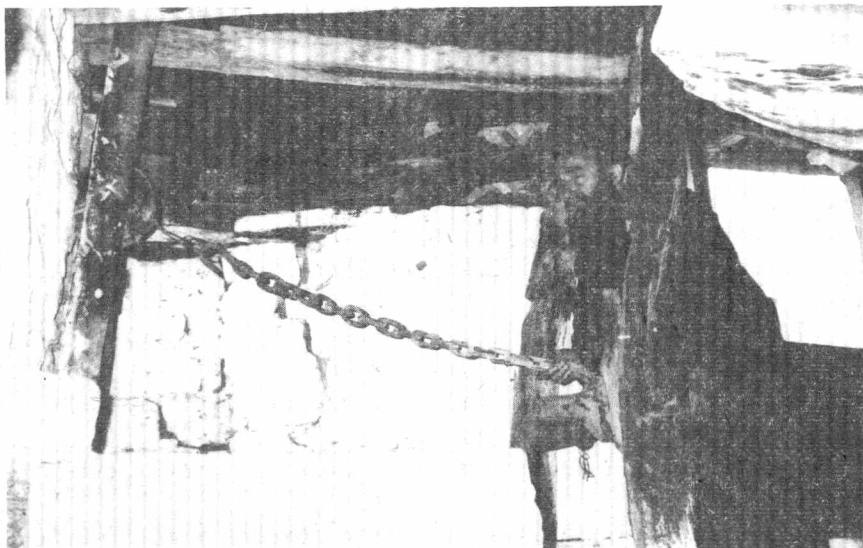
α. Ὁ Ἐξωνάρθηκας

Μόλις περνᾶμε τὴν (τσιμεντένια) γεφυρούλα μπροστὰ μας ἡ παλιὰ ξύλινη πόρτα μὲ τὰ γύφτικα καρφιά, μοναδικὴ εἴσοδος στὸ Μοναστήρι· ἡ πρόσβαση τῆς Μονῆς εἶναι ἀδύνατη ἀπὸ ὅπουδήποτε ἄλλοῦ, ὁ βράχος εἶναι κοφτός. Ἡ εἴσοδος προστατεύεται καὶ μὲ τὶς διπλανὲς τῆς πολεμίστρες. Ἀπὸ ἐπάνω τῆς σώζεται ἡ «μαναβέλα», τὸ ξύλινο μηχανήμα μὲ τὸ ὁποῖο τραβοῦσαν παλιότερα τὴν ξύλινη λισιὰ (σκάλα). Κάπου κρεμασμένο καὶ τὸ παλιὸ σιδερένιο σήμαντρο.

β. Ὁ Ἐσωνάρθηκας

Εἶναι στρωμένος μὲ πλάκες καὶ ἔχει δύο πόρτες, μιὰ Νότια (εἴσοδος ἀπὸ τὸν Ἐξωνάρθηκα), ἡ ἄλλη Βόρεια (ὀδηγεῖ στὴ σπηλιά). Στὸ Νό-

17. Ὁ Ναὸς γιὰ λόγους ἐδαφικῆς χωρητικότητος εἶναι στραμμένος πρὸς Βορρά, ἀλλὰ στὴν περιγραφή του (καθὼς καὶ σ' ἐκείνη τῶν κελλιῶν) ἐκλαμβάνουμε τὸ Ἱερὸ πρὸς Ἀνατολὰς.

Ὁ ἀγαπητὸς παπὰ - Κώστας στὴ μαναβέλα (12 - 7 - 1989).

τιο τοῖχο ἀνοίγονται καὶ τέσσερα μικρὰ παράθυρα. Πάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο στὸν κυρίως Ναὸ ζωγραφίζεται σὲ κογχάριο ἡ Παναγία (μοναδικὴ τοιχογραφία).

γ. Ὁ Κυρίως Ναὸς

Μικρὴ μονόκλιτη βασιλική, χωρὶς τὴ συνηθισμένη φυσικὰ σκεπή, ἐφ' ὅσον ὅλος ὁ Ναὸς εἶναι χωμένος στὴν κοιλότητα τοῦ βράχου, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴ φυσικὴ στέγη. Στὴν ὀροφὴ διαμορφώνεται θολίσκος (χαμηλὸς τρούλλος χωρὶς σφενδόνη) καὶ στὸ Δυτικὸ τοῖχο της (καθὼς καὶ στὸν Ἀνατολικὸ τοῦ Ἱεροῦ) ὑπάρχει ἀπὸ ἓνα τόξο. Στὸ Βόρειο καὶ Νότιο τοῖχο ἀνοίγεται ἀπὸ ἓνα ἀψίδωμα, Νότια τρία παραθυράκια¹⁸, Βόρεια ἓνα. Ἡ μοναδικὴ (Δυτικὴ) εἴσοδος διατηρεῖ τὴν παλιὰ ξύλινη πόρτα μὲ τὰ γύφτικα καρφιά, τὸ δάπεδο, ὅπως καὶ ἐκεῖνο τοῦ Ἱεροῦ, εἶναι στρωμένο μὲ πλάκες, στοὺς τρεῖς τοίχους (Δυτικὰ, Βόρεια καὶ Νότια) ὑπάρχουν στασίδια. Πάνω ἀπὸ τὸ Βόρειο παραθυράκι εἶναι γραμμένη στὸν τοῖχο μεγάλη ἐπιγραφή, δυστυχῶς τώρα τόσο ἐφθαρμένη, ὥστε δὲν μπόρεσα νὰ διαβάσω τίποτε.

Ὅλος ὁ Ναὸς (ὁ Κύριος καὶ τὸ Ἱερό) εἶναι παντοῦ ἀγιογραφημένος. Οἱ τοιχογραφίες εἶναι μαυρισμένες ἀπὸ τὴν καπνιά καὶ θέλουν ὁ-

18. Ἐνα που μέτρησα εἶναι ὕψους $0,51^{1/2}$ μ. χ $0,31^{1/2}$ μ. πλάτους.

πωσδήποτε καθάρισμα. Κατὰ τὸ Βοκοτόπουλο¹⁹ «ἀνάγονται πιθανώτατα εἰς τὸν ΙΗ' αἰ.». Ὁ Χριστὸς Παντοκράτωρ ζωγραφίζεται στὸ θόλο τῆς ὀροφῆς, πάνω ἀπὸ τὴ Δυτικὴ εἴσοδο ἢ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. «Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ κυρίως ναοῦ χωρίζονται δι' ἐρυθρῶν ταινιῶν εἰς τρεῖς ζῶνας· τὴν κατωτέραν καταλαμβάνουν ὁλόσωμοι μετωπικοὶ ἄγιοι, τὴν δευτέραν στηθάρια ἁγίων προβαλλόμενα ἐπὶ διακόσμου ἀνθέων, τὴν ἀνωτέραν δυσδιάκριτοι εὐαγγελικαὶ σκηναὶ εἰς πολὺ μικρὰν κλίμακα (Πίν. 405 α). Οἱ φωτοστέφανοι τῶν ἁγίων τῆς κάτω σειρᾶς εἶναι ἀνάγλυφοι καὶ κοσμοῦνται ὑπὸ ἐλικοειδῶν βλαστῶν»²⁰.

δ. Τὸ "Ἅγιο Βῆμα.

Στὸ Βόρειο τοῖχο ἀνοίγεται ἓνα κογχάριο καὶ δίπλα του ντουλάπι. Ἐνα κογχάριο ἀκόμα ὑπάρχει καὶ στὸν Ἀνατολικὸ τοῖχο, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς Προσκομιδῆς (στὴν ὁποία γράφονται καὶ διάφορα ὀνόματα). Στὸ Νότιο τοῖχο ἀνοίγεται μία σχισμὴ. Ἡ πέτρινη πλάκα τῆς Ἁγίας Τράπεζας στηρίζεται σὲ πολὺπλευρη σιμεντένια κολόνα.

Ἡ κάτω ζώνη τοῦ τέμπλου εἶναι ξύλινη (ἀπὸ σανίδες), ὅλο τὸ ἄλλο ξυλόγλυπτο. Τῇ δευτέρῃ σειρᾷ ἀποτελοῦν οἱ μεγάλες εἰκόνες (ἰδὲ παρακάτω). Στὴν τρίτῃ εἰκονίζεται κληματόβεργα μὲ φύλλα, ἄνθη, δράκοντες καὶ πουλιά, ποὺ ραμφίζουν σταφύλια. Τὴν τέταρτῃ ζώνῃ ἀποτελοῦν δέκα πέντε μικρὲς εἰκόνες. Τέλος, στὴν κορυφὴ ὑπάρχει ὁ Ἑσταυρωμένος μὲ τὰ Λυπηρὰ (λείπει ἡ Παναγία)· ὁ Σταυρὸς πατάει στὰ ἀνοιγμένα στόματα δύο ἀντίθετων δρακόντων.

Τὸ Βημόθυρο εἶναι ξυλόγλυπτο καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ καθ' ὕψος ζῶνες. Ἡ πρώτη εἶναι κενή. Ἡ δευτέρῃ ἔχει κλάδους καρποφόρους καὶ φυλλόφορους. Στὴν τρίτῃ σειρᾷ ζωγραφίζονται Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ Νικόλαος ὁ Μύρων. Τὴν τέταρτῃ ζώνῃ συνιστοῦν κεντήματα μὲ φύλλα. Στὴν πέμπτῃ ζωγραφίζεται ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου. Ἀκολουθεῖ ἡ ἕκτῃ σειρᾷ μὲ διάφορα κεντίδια. Τέλος, στὴν ἑβδόμῃ καὶ τελευταῖα καθ' ὕψος ζώνῃ ζωγραφίζονται ἀπὸ τὴν Παλιὰ Διαθήκῃ, ὁ σοφὸς Σολομὼν καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ, εἰκονίζονται δὲ καὶ δυὸ δράκοντες μὲ περιπλεκόμενους κλάδους ἀπὸ φύλλα.

Οἱ μεγάλες εἰκόνες τοῦ τέμπλου καὶ ἀπὸ Βορρὰ πρὸς Νότο εἶναι οἱ ἐξῆς:

19. 468.

20. Βοκοτόπουλου, 468.

- 1) Βόρεια είσοδος (χωρίς πόρτα).
- 2) Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.
- 1) Δέσεις τοῦ δοῦλου τοῦ Θεοῦ Κωνσταντίνου κε γιώργι καλαρίτη αφλδ²¹ ἀπριλίου ια χείρ Ἰωάννου ἱερέως τοῦ σαγιαδεινοῦ ἐν
- 2) Ἡ εἰκόνα εἶναι «μετρίας τέχνης», τοῦ ΙΗ' αἱ. (διαστ. 0,89X0,555 μ)²².
- 3) Ὡραία Πύλη μέ τὸ Βημόθυρο· στήν συρόμενη πόρτα ζωγραφίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μέ τὴν ἐπιγραφή:

- 1) ΑΦΙΕΡΩΜΑ
- 2) ΑΔΕΛΦΩΝ Ι. ΘΕΟΧΑΡΗ
- 3) ἔτος 1923

- 4) Ἰησοῦς Χριστὸς (εἰκόνα διαφορετικῆς τέχνης ἀπὸ τὶς λοιπές τοῦ τέμπλου).
- 5) Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος.

- 1) Χίρ ἰω(άννου) ἱερέος
- 2) τοῦ σαγιαδεινοῦ
- 3) αφλε²³

Ὁ Πρόδρομος κατ' ἐνώπιον καὶ κρατεῖ πινάκιο μέ τὴν κεφαλὴ του (διαστ. 0,90 X 0,56 μ.)²⁴

Ὅσον ἀφορᾷ τὶς τοιχογραφίες «... καταλαμβάνει... τὸ τεταρτο-σφαῖριον τῆς ἀψίδος, ἡ Θεοτόκος ἔνθρονος, εἰς τὸν τύπον τῆς Πλατυτέρας, μεταξὺ δύο σεβιζόντων ἀγγέλων, τὴν κόγχην τῆς προθέσεως ὁ Ἐπιτάφιος θρῆνος. Τὸν ἡμικύλινδρον τῆς κεντρικῆς ἀψίδος κοσμοῦν συλλειτουργοῦντες ἱεράρχαι καί, ὑπεράνω αὐτῶν, ἅγιοι ἐντὸς μεταλλίων»²⁵.

Ἡ πρώτη (κάτω) ζώνη τῶν τοιχογραφιῶν περιλαμβάνει στολίδια.

7. ΤΑ ΚΕΛΛΙΑ

Σήμερα ὑπάρχουν στὴ Μονὴ τέσσερα κέλλια καὶ αὐτὰ δυστυχῶς χωρὶς νὰ διατηροῦν τὴν παλιὰ τους φυσιογνωμία. Τὸ ἓνα βρίσκεται στὰ Δυτικὰ τοῦ Ἐξωνάρθηκα· ἡ ὀροφή του σκαλίστηκε στὸ βράχο ἡμικυλιν-

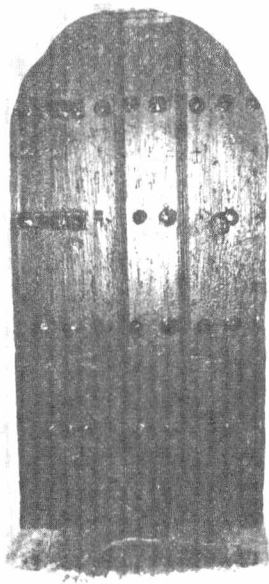
21. 1734.

22. Βοκοτόπουλου, 469.

23. 1735· τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ ἀναφέρει καὶ ὁ Βοκοτόπουλος, 469.

24. Βοκοτόπουλου, 469.

25. Βοκοτόπουλου, 468.

Ἡ Νότια πόρτα τοῦ Ἑσωνάρθηκα (12-7-1989).

δρική καὶ στὸν τοῖχο πίσω ἀπὸ μία συνηθισμένη ντουλάπα ἀνοίγεται κρύπτη. Μὲ στενὴ σκάλα πρὸς Δυσμὸς ἀνεβαίνουμε στὸν ὄροφο, ὅπου τὰ ὑπόλοιπα τρία κελλιά, πάνω ἀπὸ τὸ προηγούμενο (ἕνα), καὶ τὸν Ἑσωνάρθηκα (τὰ ἄλλα δύο)· ἐδῶ ὑπάρχει καὶ μπαλκόνι, ὑπέροχο ἀγνανταριό.

8. Η ΣΠΗΛΙΑ

Ἡ βόρεια πόρτα τοῦ Ἑσωνάρθηκα (στὴν πραγματικότητα Δυτικά) μᾶς ὁδηγεῖ στὸ σπήλαιο. Τὸ 1809 οἱ μοναχοὶ διαβεβαίωσαν τὸν Λήκ ὅτι οὔτε αὐτοί, οὔτε καὶ κάποιος ἄλλος μπόρεσαν νὰ φτάσουν στὸ τέρμα. Ὁ ἴδιος ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς βάδισε στὴ σπηλιὰ γιὰ εἴκοσι λεπτά καὶ ἀναγκάστηκε νὰ ἐπιστρέψει καθὼς ὁ ἀέρας ἦταν ψυχρὸς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα ὁμιχλώδης, δὲν μπορούσε δὲ νὰ ἔχει καὶ ἐπαρκὴ προμήθεια κεριῶν²⁶.

Ὁ Σεραφεῖμ²⁷ ὁμιλεῖ ἐπίσης γιὰ τὴν ἐξερεύνηση τοῦ σπηλαίου· «ἔ-
ξω δὲ αὐτῆς²⁸ πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος ὑπάρχει πύλη τις, ἣτις περικλείει
βαθυτάτον σπήλαιον, εἰς ὃπερ πρὸ τινων ἐτῶν²⁹, ἣ ὁ ἐν Πρεβέζῃ πρόξε-
νος τῆς Ἀγγλίας κ. Σάνδερ, ἣ ὁ ἐν Ἰωαννίνοις κ. Στούαρτ, εἰς δηλονότι ἐκ

26. Leake, 213 - 214· ἰδὲ καὶ Καμαρούλια, 33 - Λαμπρίδου, β, 39.

27. 31 - 32· ἰδὲ καὶ Καμαρούλια, 33

28. Τῆς ἐκκλησίας (τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς).

29. Τὸ Δοκίμιον ἐκδόθηκε τὸ 1884.

τῶν δύω, ἀκολουθήσας τὴν πρὸς τὸν Θησέα συμβουλὴν τῆς Ἀριάδνης εἰσῆλθε περιπατήσας ἐν φωτὶ λαμπάδος ὥρας τινάς, ἀλλὰ μὴ εὐρῶν τέρμα τοῦ σπηλαίου καὶ φοβηθεὶς ἐπέστρεψε, τῇ βοθείᾳ τοῦ μίτου, ὅθεν εἰσῆλθε».

Ἔγραφα ἀπὸ τὴν πρώτη ἐπίσκεψή μου στὸ Μοναστήρι (1984)³⁰
 «Καὶ τώρα ὁ παπα-Λάμπρος³¹ ἀνάβοντας δύο μεγάλες λαμπάδες,
 – Προχώρα! μοῦ λέγει σταθερά.

Μέσα στὸν βράχο, συνέχεια τῆς Μονῆς, ὑπάρχει μεγάλο σπήλαιο, πραγματικὸς λαβύρινθος, μὲ πολλὲς διακλαδώσεις, ἄλλοτε τόσο ψηλό, ὥστε νὰ στέκεσαι ὀρθίος, καὶ ἄλλοῦ πολὺ χαμηλό, ποὺ σέρνεσαι στὸ ἔδαφος.

Ὁ παπα - Λάμπρος προχωρεῖ ἄνετα καὶ ἄφοβα, τὸν ἀκολουθῶ καμμιά εἰκοσαριὰ μέτρα καὶ ζητῶ νὰ ἐπιστρέψουμε ἀπὸ φόβο.

– Βάδισα ἐδῶ, παρατηρεῖ ὁ παπα - Λάμπρος - δύο ὥρες, πήγαινε - ἔλα, μὲ παρέα· δὲν βρήκαμε πουθενὰ τέλος!

– Θαυμαστὸ σπήλαιο! Σὰν τὸ Μοναστήρι, μονολογῶ».

9. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

20 Αὐγούστου 1809· μοναχοὶ 2 καὶ 1 νεαρὸς λαϊκός³².

10. ΗΓΟΥΜΕΝΟΙ

Κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Σεραφεῖμ³³ *«γνωστοὶ ἡγούμενοι αὐτῆς εἰσὶν, ὁ κτήτωρ Ἀγάπιος, Ἀρχιερεὺς Γρηγόριος, Χρῦσανθος, Διονύσιος, Ἀβέρκιος, Ἰωαννίκιος, Δανιήλ, Καλλίνικος, Συμεὼν καὶ ὁ ἥδη³⁴ Χρῦσανθος Χουλιάρης».*

Ὁ Λαμπρίδης³⁵ μνημονεύει τὸ 1760 τὸν ἡγούμενο Καλλίνικο.

11. ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Καὶ τὸν Ἰ. Λαμπρίδην³⁶ *«καὶ ὁ ἐκ Καλαρρύτης τῆς Μονῆς Κιμίνης ἡ-*

30. Καλούσιου, α, Ἡ Ἔρευνα, 4-10-1984, Πρωῖνὰ Νέα, 6-10-1984.

31. Ἐφημέριος τοῦ χωριοῦ τῆς Κηπίνας καὶ ξεναγός μου.

32. Leake, 213.

33. 32.

34. Τὸ Δοκίμιον τοῦ Σεραφεῖμ ἐκδόθηκε τὸ 1884.

35. α.

36. α.

γούμενος *Καλλίνικος* (1760) κατέβαλε τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἀνέγερσιν τῆς ἐν τῇ θέσει Ἀρμπορισίου καὶ Τσιάλης³⁷ γεφύρας». Καὶ φυσικὰ δὲν εἶναι τὸ μοναδικὸ Μοναστήρι πού πρωτοστατεῖ στὴν κατασκευὴ γεφυριῶν καθὼς καὶ ἄλλων κοινωνικῶν ἔργων.

Ἀλλὰ καὶ στὰ γράμματα σημαντικὴ ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ τοῦ Μοναστηριοῦ μας. Γράφει σχετικὰ ὁ Χρ. Σούλης³⁸: «*Αἱ μοναὶ τῆς Βίλιζας,³⁹ τῆς Κιπίνας, τῶν Μελισουργῶν, τῶν Σχορετσάνων, τῶν Ραφταναίων, τῶν Γοριανῶν, τοῦ Βουργαρελίου καὶ ἄλλαι οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὰ Τζουμέρκα, χρησιμεύουσαι ὡς σχολεῖα*».

12. ΕΝΑ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΜΕ ΤΟΝ ΑΛΗ ΠΑΣΑ⁴⁰

Ὁ Λήκ ἀναφέρει καὶ ἓνα δραματικὸ γεγονὸς πού συνέβη στὴν Κηπίνα λίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1909, ἔτος πού ἐπισκέφθηκε τὸ Μοναστήρι.

37. «(Μεταξὺ δηλαδὴ Προσηλίου καὶ Μιχαλίτσι)», ὁ Καμαρούλιας, 33. Ἀλλὰ τοποθεσία πού λέγεται καὶ σήμερα Τσιάλη ἢ Τσάλα ἀνήκει στο χωριὸ τῆς Κηπίνας (Ἀρμπορούσι), βρίσκεται στὰ Ἀνατολικά του καὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ποτάμι, πού σχηματίζεται ἀπὸ Συρράκο - Καλαρρύτες - Ματσούκι. Στὴν Νότια ἄκρῃ τῆς ἐν λόγω τοποθεσίας σώζεται σήμερα πέτρινο μονότοξο γιοφύρι στὸ ποτάμι τῆς Κηπίνας· τώρα εἶναι μὲν ἐγκαταλελειμμένο (δίπλα του κατασκευάστηκε ἄλλη γέφυρα γιὰ τὰ αὐτοκίνητα), ἀλλὰ παλιότερα ἐξυπηρετοῦσε τὰ χωριά Συρράκο, Καλαρρύτες, Ματσούκι, Ἀρμπορούσι (Κηπίνα) καὶ Προσήλιο. Ἀπὸ τοὺς ντόπιους λέγεται του Συγκοῦνη, ὁ ὁποῖος λένε, ὅτι ἦταν ὁ ἀρχιμάστορας ἢ ὁ χορηγὸς καὶ ἀπὸ τὸ Συρράκο. Μιὰ ἄλλη ἐπίσης πέτρινη γέφυρα, νεότερη τῆς προηγούμενης, βρίσκεται στὴν ἄλλη ἄκρῃ, Β τῆς τοποθεσίας Τσιάλη. Χρησιμοποιεῖται μερικῶς καὶ ὀνομάζεται τοῦ Σταθμοῦ (ἦταν σύνορο Ἑλληνοτουρκικὸ) ἢ τοῦ Ραφτάνη (κτίστης ἢ χορηγὸς καὶ Καλαρρυτινός, ὅπως λέγεται). Ἰδὲ Καλούσιου, β, 3 - 10 - 1989 - Μήτσιου.

Ἡ τοπικὴ σημερινὴ παράδοση δὲν ἀποδίδει καμμιά ἀπὸ τὶς παραπάνω γέφυρες στὸ Μοναστήρι τῆς Κηπίνας. Ἐὰν ὅμως ἡ ἐν λόγω γέφυρα δὲν ἐξαφανίστηκε, ἴσως δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἡ λεγόμενη Συγκοῦνη.

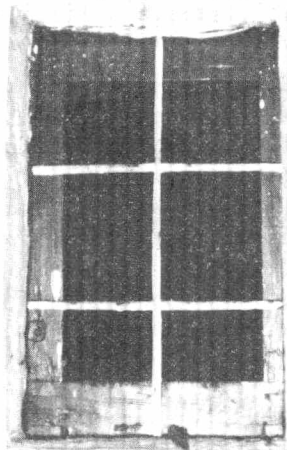
Τέλος, ὅπως μὲ πληροφόρησε ὁ ἀγαπητὸς καὶ πάντοτε ὀλοπρόθυμος ἐφημέριος τῶν Χριστῶν π. Κωνσταντίνος Μήτσιος οὔτε στὸ Προσήλιο, οὔτε στὸ Μιχαλίτσι ὑπάρχει τοποθεσία Τσιάλη (ἔτσι τὸν ἐνημέρωσαν οἱ κάτοικοι τῶν ἐν λόγω χωριῶν).

38. β. ἰδὲ καὶ *Εὐαγγελίδου* (ὅπου ἡ παραπομπή «τευχος Α'» νὰ διορθωθεῖ σὲ «τεῦχος 2ον») - *Καμαρούλια*, 33 - Οἰκονόμου, β.

39. Ἡ προσφορὰ τῆς Βύλιζας στὴν παιδεία μαρτυρεῖται ἀπὸ ἐνθυμήσεις ἐντύπων της: 1) Μηναιὸ Νοεμβρίου, Ἐνετίησι 1731 «*1842 νοεμβριο 3 / υρθᾷ εγθ ο γιοργακῦς υς στὸ μαναστῦρι να μάθο γραμᾶτα να γένο καλογερῶς ...*» 2) Μηναιὸ Αὐγούστου, Ἐνετίησι 1673 «*1852 ηρθα γιοργος φοτης καλοκερης μηλησουργους να μάθω γράμματα...*».

40. Leake, 214 - 215· ἰδὲ καὶ Ἀραβαντινοῦ Σπ. - *Καμαρούλια*, 33 - Κρυστάλλη - Σιμόπουλου, 478.

ρι. "Όταν δηλαδή ὁ Ἄλῃ - Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἔμαθε γιὰ τὰ κάλλη μιᾶς Συρακιώτισσας, τὴν ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ παντρευτεῖ Καλαρρυτινός, ἔστειλε ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι τὴν ἄρπαξαν κατὰ τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου της. Ἄλλ' οἱ ἀπαγωγεῖς μποστὰ στὴν καθολικὴ ἐξέγερση τῶν Συρακιωτῶν ἀποκλείστηκαν στὸ Μοναστήρι τῆς Κηπίνας. Ἐπειδὴ ἡ Μονὴ ἀνῆκε στοὺς Καλαρρυτίτες ὁ Ν. Γιάγκος⁴¹, ποὺ μίλησε στὸ Βεζύρη γιὰ τὴν καλλονὴ τῆς νύφης, ἔπεισε χωρὶς δυσκολία ἓνα μέρος ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες του, τοὺς Καλαρρυτινοὺς νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς ἔνοπλους τοῦ Ἄλῃ. Ἡ κατάσταση ἄρχισε νὰ φαίνεται σοβαρὴ καθὼς ἐπακολούθησαν καὶ οἱ πρῶτες συγκρούσεις. Τότε ὁ Ἄλῃς προσποιήθηκε ὅτι θεωροῦσε τοὺς ἀπαγωγεῖς ὡς ληστὲς καὶ διέταξε νὰ συμφιλιωθοῦν οἱ δύο κωμόποιεις τοῦ Συρράκου καὶ τῶν Καλαρρυτῶν μὲ τὸν ὄρο ἡ κοπέλλα νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, νὰ παραδοθεῖ στοὺς Καλαρρυτινοὺς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ ἐπιστρέψει στοὺς γονεῖς της στὸ Συρράκο. Ἔτσι ἡ «φρονιμάδα» τοῦ Ἄλῃ συνετέλεσε νὰ ἐγκαταλείψει τὸν ἀρχικὸ του σκοπὸ.

Τὸ χαρακτηριστικὸ παραθυράκι Νότια τοῦ Κυρίως Ναοῦ (12-7-1989).

13. ΕΝΑ ΠΑΡΑΛΟΓΟ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΟ ΕΘΙΜΟ

Ὁ Λήκ⁴² ἀναφέρει καὶ μιὰ παράλογη συνήθεια τῶν κτηνοτρόφων στὴν περιοχὴ τῆς Κηπίνας. Μεταμόσχευαν δηλαδή ἓνα σκυλίσιο κόκκαλο στὸ μερὶ τῶν μεγαλωμένων πιὰ ἀρνιῶν, τὰ ὁποῖα προορίζονταν γιὰ ἀναπαραγωγὴ καὶ ἐκμετάλλευση τοῦ τυριοῦ καὶ τοῦ μαλλιοῦ. Μὲ τὴν χειρουργικὴ αὐτὴ ἐπέμβαση τὰ πρόβατα ἀποκτοῦσαν εὐρωστία, ἀπαραίτητη γιὰ τὰ κακοτράχαλα βουνὰ τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ λύκοι δὲν τὰ κυ-

41. Ἀραβαντινοῦ Σπ., 446.

42. 215 - 216; ἰδὲ καὶ Καμαρούλια, 33 - Σιμόπουλου, 479.

νηγοῦσαν. "Ομως ὅσο προχωρεῖ ἡ μόρφωση, τὸ ἡλίθιο αὐτὸ ἔθιμο ἐγκαταλείπεται ἐπιλέγει ὁ Λήκ, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ ἄλλες δεισιδαιμονίες.

Ἡ Μονὴ τῆς Κηπίνας *«εἶχε μελίσσια καὶ πρόβατα καὶ γίδια. Κάποτε ἔπεσε ἓνα κριάρι ἀπὸ τὴν αὐλὴ τοῦ Μοναστηριοῦ πάνω στὸ πουρνάρι, ἀλλὰ δὲν ἔπαθε τίποτε. Βγῆκε τότε τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ Μοναστήρι δὲν ἤθελε τὰ ζῶα στὴν αὐλὴ του»*⁴³.

14. Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

"Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἔτος κτίσεως τοῦ Μοναστηριοῦ ὁ Σεραφεῖμ⁴⁴ γράφει: *«Αὕτη ἡ Μονὴ ὠκοδομήθη, ἐν ἔτει Α.Κ.Κ. 6730, ἥτοι Α.Χ. 1212 ὑπὸ τινος Ἀρχιεπισκόπου Γρηγορίου»*. Ἀλλὰ στὴ χρονολογία 6730 ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἀντιστοιχεῖ τὸ Χριστιανικὸ ἔτος 1222 (καὶ ὄχι φυσικὰ τὸ 1212). Ὁ Παπακώστας ἀναφέρει τὸ ἔτος 1349 σύμφωνα μὲ *«ὑπάρχουσαν ἐπιγραφὴν»*⁴⁵ ἄλλοῦ⁴⁶ γράφει ὁ ἴδιος ὅτι οἰκοδομήθηκε τὸ 1392. Στὸ 14ο αἰῶνα τὴν ἀνάγει καὶ ὁ Σούλης⁴⁷.

Κατὰ τὴν πρώτη ἐπίσκεψή μου στὴ Μονὴ (1984) εἶδα νὰ γράφεται σὲ κάποιο ξύλο μὲ χρῶμα καὶ ἀπὸ σύγχρονο χέρι τὸ 1381, ἔτος ποὺ θεωροῦσαν οἱ ντόπιοι ὅτι κτίστηκε τὸ Μοναστήρι⁴⁸.

15. Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

Καὶ τοῦτο τὸ εὐλογημένο Μοναστηράκι τῆς Κηπίνας δὲν ἄντεξε στὴ φθορὰ τοῦ χρόνου καὶ τελικὰ συγχωνεύτηκε στὴν Ἱερὰ Μονὴ Τσιούκας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων (ΦΕΚ 75Α / 27-3-1931, Δ. τῆς 19-3-1931). Σήμερα φυσικὰ δὲν ἔχει κανένα μοναχό, ἀλλὰ λειτουργεῖται ἀρκετὲς φορὲς τὸσο ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς Κηπίνας ὅσο καὶ ἀπὸ εὐλαβεῖς προσκυνητές.

Τρίκαλα 6 - 12 - 1990

43. Καλούσιου, β, 30-10-1989.

44. 31.

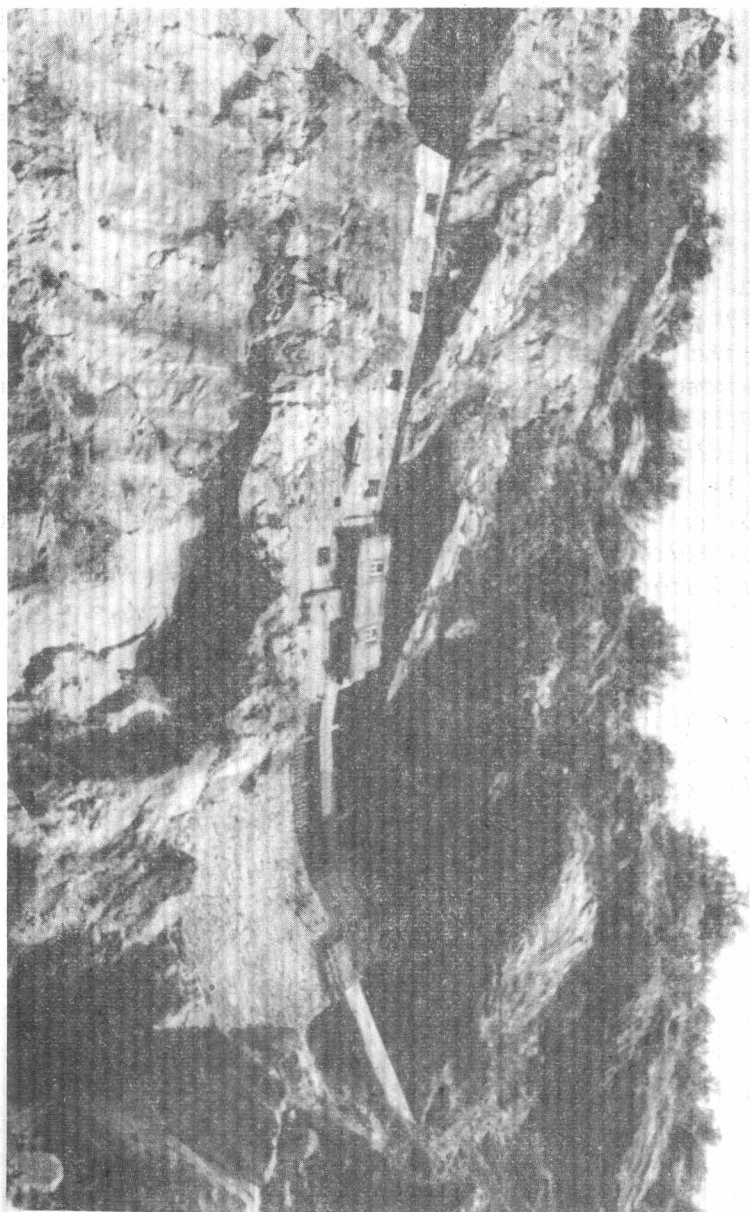
45. 354.

46. 185· ἰδὲ καὶ σελ. 103.

47. α.

48. Καλούσιου, α, Ἡ Ἔρευνα, 4-10-1984, Πρωῖνὰ Νέα καὶ 6-10-1984. Τὸ 1989 (δεύτερη ἐπίσκεψή μου) δὲν διέκρινα τὴν χρονολογία αὐτὴ (1381).

Τὸ Μοναστήρι τῆς Κληίνας Νότια (στὴν πραγματικότητα Ἀνατολικά, 12-7-1989). Ἡ πίστη στὸ Θεὸ αὐτὴ συνεργάσα μετὰ τὴ μαστοροπία τὸ κρέμασαν στὴ μέση τοῦ ἀετιό-βραχίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αραβαντινοῦ Παναγιώτου, *Περιγραφή τῆς Ἠπείρου*, Μέρος Γ', Ἰωάννινα 194, σελ. 143 - 144.
2. Ἀραβαντινοῦ Σπ., *Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ*, Τόμος II, ἐν Ἀθήναις 1895, σελ. 446 - 447.
3. Βοκοτόπουλου Παν., *Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Ἠπείρου*, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, 1972 (27), Χρονικά, σελ. 468 - 469, Πίν. 404 α - β, 405, α.
4. Εὐαγγελίδου Τρύφωνος, *Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Τόμος Α', ἐν Ἀθήναις 1936, σελ. 191.
5. Καλούσιου Δημητρίου: α) *Ματσούκι, τὸ Βλαχοχώρι μας*, Ἔρευνα, ἐφ. Τρικάλων, 4/10/1984, σελ. 3, 4 καὶ «Πρωινὰ Νέα» ἐφ. Ἰωαννίνων, 5/10/1984, σελ. 3, 6/10/1984, σελ. 2 (Μοναστήρι Κηπίνας).
β) *Ματσούκι, τὸ Βλαχοχώρι μας*, «Πρωινὸς Λόγος», ἐφ. Τρικάλων, 30/9/1989 - 4/10/1989, σελ. 2 (Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Κηπίνας).
6. Καμαρούλια Δημήτρη, *Τὰ μοναστήρια τῆς Ἠπείρου*, Κοφρὲς, Ἀχαρνὲς Ἀττικῆς, Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1988, σελ. 32 - 33.
7. Κρυστάλλη Κώστα, *Ἀπαντα* (ἐπιμέλεια Γ. Βαλέτα), Βιβλιοσθηναϊκῆ, Ἀθῆναι (χωρὶς ἔτος), σελ. 620.
8. Λαμπρίδη Ἰωάννου: α) *Περὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων*, Μέρος πρῶτον, ἐν Ἀθήναις 1880, σελ. 56.
β) *Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα*, τεῦχος τέταρτον, *Μαλακασιακά*, μέρος πρῶτον, *Περιγραφή τῶν Κατσανοχωρίων*, ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 38 - 39.
9. Leake (William Martin —) *Travels in Northern Greece*, vol. IV, Amsterdam 1967 (Reprint of the edition, London 1835), σελ. 213 - 217 (ἰδὲ καὶ Σιμόπουλου -Στάθη).
10. Μήτσιου Κωνσταντίνου, *Ἐπιστολὴ στὸν Καλούσιο Δημήτριο*, Χρηστοὶ 28 - 10 - 1990.
11. Οἰκονόμου Φωτίου: α) *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἠπείρου*, Ἀθῆναι 1982, σελ. 132.
β) *Τὰ Σχολεῖα τῆς ἐνιαίας Ἠπείρου στοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας* (1453 - 1913), Ἀθῆναι 1987, σελ. 16.
12. Παπακώστα Νικ., *Ἠπειρωτικά*, Α' Τόμος Ἀθαμανικά, Ἀθῆναι 1967, σελ. 103, 133, 141, 185, 221, 255, 354.
13. Πιομπίνου Φοίβου, *Ἑλληνες ἀγιογράφοι μέχρι τὸ 1821*, Ἀθήνα 1984, σελ. 153.
14. Σεραφεῖμ Ξενόπουλου, *Δοκίμιον ἱστορικῆς τίνος περιλήψεως τῆς πότε ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου Ἠπειρωτικῆς πόλεως Ἀρτης καὶ τῆς ὡσαύτως νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης*, ἐν Ἀθήναις 1884 («φωτοαναστατικὴ ἐπανέκδοσις», Ἀρτα 1986), σελ. 31 - 32. (Ἀναδημοσίευσις στὴν Ἠπειρωτικὴ Ἔστιά 1957 (6), σελ. 315 - 316).

15. Σιμόπουλου Κυριάκου, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, Τόμος Γ1, Ἀθήνα 1975, σελ. 478 - 479.

16. Σινίκη - Παπακώστα Νίτσας, *Ἡπειρος, Ἐκκλησίες καὶ Μοναστήρια*, Ἀθήνα - Γιάννινα, 1983, ἀρ. 60.

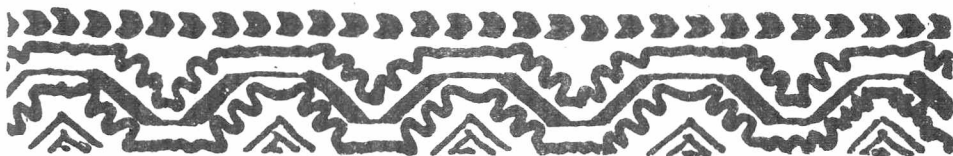
17. Σούλη Χρίστου: α) *Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Καλαριτῶν*, Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 1932 (7), σελ. 155.

β) *Σημειώσεις εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παιδείας τῆς Ἀρτης καὶ τῶν Τζουμέρκων*, Τζουμερκιώτικα καὶ Ἀρτινὰ Νέα, Ἰωάννινα, Δεκέμβριος 1932, Τεύχος 2, ἔτος Α', σελ. 3.

18. Στάθη Γεωργίου, *Ἡ Ἡπειρος 1805 - 1810* (Ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Ἀγγλοῦ περιηγητοῦ William Leake, μετάφρασις), ἐν Ἀθήναις 1976, σελ. 191 - 192.

19. Χατζηδάκη Μανόλη, *Ἕλληνες ζωγράφοι μετὰ τὴν ἄλωση* (1450 - 1830), Τόμος Ι, Ἀθήνα 1987, σελ. 333.

Ἄρχ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΒΙΤΑΛΗ
Μέλους τῆς Ἐν. Ἑλλ. Λογοτεχνῶν

ΕΝΑΣ ΣΟΒΑΡΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΘΕΟΦΑΝΕΙΟΝ ΣΧΟΛΗΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Εἰς μνήμην τοῦ Φίλου Δημοσθένους

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θεοφανείου Σχολῆς Πρεβέζης! πρέπει, νομίζω, νὰ προστεθῇ καὶ μία ἄλλη θλιβερά πτυχή. Πρόκειται διὰ τὴν σημειωθεῖσαν ἀπόπειραν μερικῶν δυστυχῶς Πρεβεζαίων, κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 1848 - 1849, νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ χρήματα τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς, χάριν ἰδίων, δηλαδὴ προσωπικῶν, λόγων, μὲ τὴν διατυπωθεῖσαν πρὸς τοῦτο ἀξίωσιν νὰ παύσῃ, ἔστω καὶ προσωρινῶς, ἡ λειτουργία τοῦ ἐν αὐτῇ τμήματος τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς!

Δια τὸν ἰδιοτελῆ μάλιστα αὐτὸν σκοπὸν προέβησαν εἰς πραξικοπηματικὰς τινὰς ἐνεργείας. Καθ' ὅσον προεκάλεσαν παρανόμως ἰδίαν ἐν τῷ Ἱ. Ναῶ Ἀγίου Δημητρίου πόλεως Πρεβέζης συνέλευσιν, εἰς τὴν ὁποίαν συμμετέσχον ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἑξ ἄτομα ἐκ τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς. Καὶ ἔλαβον ἀποφάσεις, τὰς ὁποίας καὶ γραπτῶς ὑπέβαλον εἰς τὴν διοικοῦσαν νομίμως τὴν Θεοφάνειον Σχολὴν Ἐπιτροπὴν.

Ἰδοὺ δὲ ἡ τοιουτοτρόπως ὑποβληθεῖσα γραπτὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀξίωσις:

Οἱ ὑποφαινόμενοι πολῖται Πρεβέζης συναθροισθέντες εἰς συνέλευσιν ἀφορῶσαν περὶ τῶν κτημάτων μας ἀγωγῆς καὶ συσκεφθέντες περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποστολῆς ταύτης, εὐρομεν εὐλογον, ὅτι ἐπειδὴ καὶ ἡ Θεοφάνειος Σχολὴ μὴ ἔχουσα τοὺς ἀναγκαίους μαθητὰς πρὸς συμπλήρωσιν τάξεων ἀναλόγως τῆς μισθώσεως Ἑλληνικοῦ Διδασκάλου· καὶ ἀφ' ἑτέρου οὐσα ἡ ἀνάγκη ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ὥς ἀφορῶσα τὴν εὐτυχίαν τῶν κατοίκων ταύτης τῆς πόλεως, διὰ τοῦτο εἰδοποιοῦμεν τοὺς κυρίους ἐπιτρόπους τῆς Θεοφανείου Σχο-

---

1. Βλ. Βιτάλη Φιλάρετου, Ἄρχιμ. - Ἱεροκλήρυκος. Ἡ Θεοφάνειος Σχολὴ Πρεβέζης, ἱστορικὰ κείμενα, ἐν «Μνήμῃ Σουλίου», τόμ. Ε', Ἀθῆναι 1980, σσ. 162 - 180, τοῦ ἰδίου, Ὁ Κώδιξ τῆς Θεοφανείου Σχολῆς Πρεβέζης, ἐν «Ἡπειρωτικῇ Ἑστία», ἔτ. 1980-81.

λῆς, ὅπως ἀπὸ τοῦ νῦν εἰδοποιήσωσι τὴν προσωρινὴν παῦσιν τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς, χρεούμενοι νὰ ἀποδόσωμεν ταῦτα εἰς περιστάσεις κρείττονας, πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ρηθέντος ταμείου.

Πρέβεζα τῇ 27 Δεκεμβρίου 1848.

«Τὸ παρὸν θέλει καταστρωθῇ εἰς τὰς μνημονικὰς πράξεις τοῦ κ. Ἰω. Αὐγερινοῦ καὶ ἀποδοθῇ ἴσον εἰς τοὺς κ. Ἐπιτρόπους τοῦ Θεοφανείου λάσσου².

Οἱ Ἐπίτροποι ὁμῶς τῆς ὑπ' ὄψιν περιφήμου Σχολῆς, κατόπιν τῆς ὡς εἴρηται ἐνεργείας, συνήλθον εἰς συνεδρίασιν ἐν τῷ Ἰ. Ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου, πόλεως Πρεβέζης³ ἀνέγνωσαν τὴν αἴτησιν τῶν διαληφθέντων Πρεβεζαίων, ἐξέφερον τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόψεις των. Ἐτόνισαν δὲ τὸ πόσον δυσκόλως ἡ Σχολὴ αὕτη ἰδρύθη καὶ λειτουργεῖ διὰ τῶν πενιχρῶν μέσων τοῦ τε λάσσου τοῦ ἀειμνήστου Θεοφάνους καὶ τῶν λοιπῶν εὐαρίθμων συνδρομητῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ ἐνοριακοὶ Ναοί, καὶ ὡς σκέψιν ἀξίωσιν νὰ παύσουν τὸν γλίσχρος ἄλλωστε μισθοδοτούμενον Σχολάρχην τῆς. Καὶ τελεικῶς ἀπεφάσισαν ὁμοφώνως καὶ προέβαλον ἄρνησιν συμμορφώσεως των πρὸς τὴν ἀπαράδεκτον ταύτην ἀξίωσιν τῶν αἰτούντων Πρεβεζαίων. Ὡς ἐτονίσθη, σὺν τοῖς ἄλλοις, δὲν ἦτο δυνατόν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ παραβιασθοῦν ρηταὶ διατάξεις τῆς διαθήκης τοῦ μακαριστοῦ λασοθέτου Ἀγαστ. Θεοφάνους καὶ νὰ ἀδικηθοῦν τὰ σπουδάζοντα πτωχὰ τέκνα τῆς Πρεβέζης.

Πάντα ταῦτα ἐκτίθενται λεπτομερῶς εἰς τὸ καταστρωθὲν πρακτικὸν τῆς συνεδρίας ἐκείνης, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἐξῆς:

Πρέβεζα 28 Ἰανουαρίου 1849

Τὴν παρακειμένην ἀναφορὰν τῶν πολιτῶν Πρεβέζης, συνταχθεῖσαν τὴν 27 Δεκεμβρίου τοῦ 1848 ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, κατ' εἰσήγησιν καὶ ὑπαγόρευσιν τοῦ κ. Ἀνδρέου Κονεμένου καὶ Περικλέους Λουροπούλου, συγκαλεσάντων ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην πολλοὺς ἐκ τοῦ ὄχλου τῆς πόλεως ταύτης, ἀνευ τῆς συνδρομῆς καὶ ἐπεμβάσεως οὐδενὸς τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν λογικὴν καὶ ἔμφρονα μερίδα τῆς πατρίδος, ἐκτὸς τοῦ κ. Κακαμπίνῃ καὶ Ἰωάν. Ἀνδρ. Αὐγερινοῦ, τῶν ὡς ὑποδίκων ἐπὶ χιμερικῇ κατηγορίᾳ προσκληθέντων,

2. «Κῶδιξ τῆς Θεοφανείου Σχολῆς», σσ. 148-52.

3. Βλέπετε, ὅτι διὰ τὴν παρατεινομένην τότε Τουρκοκρατίαν -ὅπως καὶ πρὶν, ἐπὶ Φραγκοκρατίας ἡ Ἑνετοκρατίας-, κέντρον μόνιμον καὶ μοναδικὸν διὰ τοὺς δεινῶς χεμαζομένους Ἑλληνας Ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς καὶ καταφύγιον ἦτο ὁ Ἰ. Ναός, ἐνθα συνήρχοντο πρὸς ἐπίλυσιν ὅλων τῶν προβλημάτων τους (βλ. Βιτάλη Φιλαρέτου, Ἀρχ., Ὁ Κῶδιξ Α' τῆς ἐν Πρεβέξῃ Ἰ. Μητροπόλεως (1854 - 73), ἐν Ἠπ. Ἑστία», ἐτ. 1957, τοῦ ἰδίου, Ὁ Κῶδιξ Β' τῆς ἐν Πρεβέξῃ Ἰ. Μητροπόλεως, ἐν «Ἠπ. Ἑστία», ἐτ. 1969, τοῦ ἰδίου, Τὸ ἰ. Τάμα τοῦ Ἑθνους πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστόν, Ἀθῆναι 1971, τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑθνους ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ, Νικοπόλεως, Ἰωάννινα 1971 κ.ά, Ζαχαροπούλου Ν., Ἡ Ἐκκλησία στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν, Οἱ/νίκη 1984.

τὴν ἀναφορὰν λέγω ταύτην παρέλαβον δυσαρέστως οἱ ἐπίτροποι τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν (Πρεβέζης), οἱ διευθύνοντες τὸ Θεοφάνειον σχολεῖον, τὴν ἐβδόμην φθίνοντος, δοθεῖσαν πρὸς τὸν κ. Κακαμπίνην, ἓνα τῶν ἐπιτρόπων, παρ' ἀνθρώπων ἐκ τοῦ ὄχλου Πέτρου Κεχρᾶ, Ἀνδρέου Ἀποστόλη Κοκόρου, καὶ Δημητρίου Μαντούρα, πρὸς ταχεῖαν ἐκτέλεσιν τοῦ βαρβαωνίου σκοποῦ των, τῆς παύσεως ἐδρας τοῦ Διδασκάλου τῶν ἐλληνικῶν μαθημάτων, ἵνα ὁ μισθὸς αὐτοῦ συντελεσθῇ εἰς ἔργον ὁποῖον οὗτοι ἐνόμισαν Ἱερώτερον παρὰ τὴν διάδοσιν τῶν φώτων εἰς τὴν χώραν ταύτην, ὑπὲρ τῶν ὁποίων μόνον διέθεσε θεαρέστως τὴν περιουσίαν τοῦ ὁ μέγας εὐεργέτης τῆς Πατρίδος Ἀναστάσιος Θεοφάνης.

Πρὸς τὴν ἀναφορὰν ταύτην ἐσκέφθησαν οἱ λογιώτεροι τῶν ἐπιτρόπων νὰ δώσωσι ὡς ὤφειλον ἀπάντησιν ὅτι στηρίζόμενοι εἰς τὸ τέταρτον ἄρθρον τῆς διαθήκης τοῦ ἀθανάτου Θεοφάνους, εἰς τὴν φανέρωσιν τῶν ἐν Μόσχᾳ ἐντίμων ἐπιτρόπων αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀπάντησιν τοῦ ἐν Μόσχᾳ Αὐτοκρατορικοῦ Ὁρφανοτροφείου κατὰ τὴν παρ' αὐτοῦ παραδοχὴν εἰς αἰώνιον τοκισμόν τῶν κεφαλαίων τῆς Θεοφανείου ταύτης σχολῆς κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀειμνήστου Θεοφάνους, δὲν δύνανται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπὶ οὐδεμιᾷ προφάσει, καὶ ἐπὶ οὐδεμιᾷ αἰτίᾳ, νὰ διαλύσωσι τὴν ἑδραν τοῦ διδασκάλου τῶν ἐλληνικῶν μαθημάτων, ἔχοντες ἀπ' ἐναντίας ἱερώτατον χρέος καὶ μεγίστην εὐθύνην νὰ μεριμνῶσι περὶ τῆς συντηρήσεώς της, δι' ἣν μόνην διατηροῦνται τὰ κεφάλαια εἰς Μόσχαν, καίτοι κατὰ τὸ λέγειν τῶν εἰσηγητῶν τῆς μνησθείσης ἀναφορᾶς ὑπάρχουσιν ὀλίγιστοι οἱ εἰς αὐτὴν μαθηταί, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐξαφθῇ ὁ τεταραγμένος ὄχλος δι' αὐτῆς παρὰ τῶν εἰσηγητῶν, ἐνόμισαν οἱ κ. Ἐπίτροποι μᾶλλον πρόσφορον τὴν προφορικὴν ἀπάντησιν, καὶ ὅπως εἰς συνέντευξίν τῶν ὑποκινούντων τὸν ὄχλον μὲ τοὺς λογίους καὶ φρονίμους τῶν πολιτῶν, φανερωθῶσιν ἄλλα χρηματικὰ μέσα διαθέσιμα δικαίως ἀπὸ τὸν λαὸν πρὸς θεραπείαν τῶν δεινῶν τῆς πατρίδος, συνήχθησαν κατὰ τὴν ἐννάτην φθίνοντος εἰς τὸν Ναὸν τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου οἱ ἐπίτροποι τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν καὶ διευθύνται τοῦ σχολείου, καὶ οἱ προσκεκλημένοι κ. Πέτρος Σκέφερις, Σπυρίδων Καραμάνης, Ἰωάν. Ἀνδρ. Αὐγερινός, Σπυρίδων Γκινάκας, Πάνος Χ. Μαμάτης, Ἰωάννης Μακρῆς, Δημήτριος Λιόγκας, καὶ λοιποί, ὅπου, συνελθόντων τῶν κ. Ἀνδρέου Κονεμένου καὶ Περικλέους Λουροπούλου μὲ μίαν σπεῖραν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ ὄχλου, ἀνθρώπων ὀχλοκρατικῶν καὶ βαρβαωνίων, καὶ καταλαβόντων τῶν πλειόνων τὰς ἑδρας ὁ κ. Ἀθανασιάδης πρῶτος ἀπάντων ἠγόρευσε ἀπὸ γλώσσης πρὸς τοὺς συνηγμένους, ἀναπτύξας μὲ ἰσχυροὺς λόγους τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἐπιτρόπων τοῦ νὰ ἐξέλθωσι τῆς εὐθείας ὁδοῦ, διαγεγραμμένης ἀπὸ τὸν ἀειμνήστον Λασοθέτην, διαλύοντες τὴν παρ' αὐτοῦ συστημένην σχολὴν καὶ ἀναγνοὺς πρὸς ὑποστήριξιν, καὶ διερμηνεύσας ἀκριβῶς τὸ τέταρτον καὶ τελευταῖον ἄρθρον τῆς διαθήκης τοῦ Ἀθανάτου Θεοφάνους, καὶ τὰ λοιπὰ ἔγγραφα εἰς αὐτὴν ἀναγόμενα. Μετὰ τοῦτον ἔλαβε τὸν λόγον ὁ κ. Ἀνδρ. Κονεμένος, ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ κόλπου του μίαν φυλλάδα, ὁποῖαν ἀνέγνωσε μεγαλοφώνως, λέγουσαν ὅτι διὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀναφορὰν ἐξυβρίσθη παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ (ναοῦ) Ἀγίου Νικολάου, ὑπαινιττόμενος τὸν κύρ Ἀθανασιάδην, ὡς ἀπαιτήσαντα τὴν πληρωμὴν

ἐξ χιλιάδων ὡς ἔγγιστα γροσίων παρ' αὐτοῦ πρὸ δεκαετίας καὶ ἐπέκεινα ὀφειλομένων εἰς τὸ Θεοφάνειον Σχολεῖον, δι' ἣν αἰτίαν ἐνόμισε νόμιμον τὴν περὶ τούτου προσαγωγὴν τοῦ πρὸς τὴν ἀρμόδιον ἀρχήν, καὶ ὅτι ἀναδυόμενος αὐτὸς τὴν περὶ τῆς παύσεως τῆς σχολῆς πρότασιν, δικαιολογεῖ ταύτην εἰς τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἄχρι τοῦδε πρόοδος τῶν μαθητῶν, ὅτι δὲν ἐνεργήθησαν διάφορα ἄρθρα τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1844, ὡς πρὸς τὴν περίθαλψιν πενήτων καὶ ἀπόρων μαθητῶν, ὅτι τώρα δὲν ὑπάρχουσιν ἄρκετοὶ μαθηταί, καὶ τέλος περαίνων τὸν λόγον τοῦ εἶπεν, ὅτι, τούτων οὕτως ἐχόντων, ἔχει πλήρες δικαίωμα ὁ λαὸς νὰ παύσῃ τὸ σχολεῖον σφετεριζόμενος τὰ χρήματα δι' ἔργον ἱερώτερον, παρὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ σχολείου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου λαοῦ διέθεσεν ὁ ἀείμνηστος Θεοφάνης τὴν περιουσίαν του.

Ὁ κ. Ἀθανασιάδης Ἀναστὰς πάλιν εἶπεν, ὅτι ὁ προλαλήσας δὲν ἐξεφράσθη τὴν ἀλήθειαν, διότι οὐδέποτε ἔπαυσαν οἱ ἐπίτροποι περιθάλλοντες τοὺς πένητας μαθητάς, οὐδέποτε εἶδον τὸν αὐτὸν προλαλήσαντα εἰς τὸ Σχολεῖον, ἵνα γείνῃ αὐτόπτης μάρτυς τοῦ ποσοῦ καὶ τῆς προόδου τῶν μαθητῶν, καὶ ὅτι δὲν ἐξετέλεσαν τὸ δεύτερον ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1844, ἀποστέλλοντες εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, εἴτε εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἴτε εἰς τὴν Ἑπτάνησον ἢ ἄλλαχού, ἕνα ἢ δύο ἐκ τῶν ἀπόρων καὶ ἀκτημόνων μαθητῶν πρὸς πλειοτέραν ἐκπαίδευσιν, διότι οὐδεὶς τούτων ἕως ἄρτι ὑπῆρξε δυσαρέστως ὁ ὀρεγόμενος τελειωτέρας μαθήσεως, ὅτι κακῶς ὁ προλαλήσας ἐνόησε τὰ ἄρθρα ἐκεῖνα τοῦ κανονισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀνέγνωσεν εἰς ὑπεράσπισίν του, καὶ ὅτι τέλος ἐπὶ τῆς πενταετοῦς ἐπιτροπείας τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Ἀγίου Νικολάου, τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τοῦς Θεοφανείου σχολείου, κατεδαπανήθη εἰς μισθοδοσίαν τῶν διδασκάλων, εἰς περίθαλψιν τῶν ἀπόρων μαθητῶν, εἰς ἀγαθοεργίας πτωχῶν οἰκογενειῶν, καὶ εἰς ἄλλα φιλάνθρωπα ἔργα, σύμφωνα μὲ τὴν θέλησιν τοῦ ἀειμνήστου Θεοφάνους, καθὰ ἀποδεικνύεται ἐναργέστατα ἐκ τοῦ δικαιολογημένου καταστίχου τῆς Σχολῆς, καὶ ὅτι οὐδὲ ὀβολὸς ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως ταύτης ἐδανείσθη πρὸς οὐδένα εἰς σπατάλην κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων των.

Περάνας τὸν λόγον τοῦ ὁ κ. Ἀθανασιάδης εἶπεν, ὅτι τὰ λεχθέντα εἶναι ἀνυποστήρικτα, ἀνύπαρκτα, ἀδικαιολόγητα, καὶ προφάσει ἐν ἁμαρτίας, ὡς τείνοντα εἰς σβέσιν φωτὸς καιομένου ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἐκ τοῦ καρποῦ τῶν μόχθων καὶ ἰδρώτων εὐεργετικοῦ ἀνδρὸς θύσαντος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἐπεβεβαίωσε καὶ ὁ ἀξιότιμος κ. Κακαμπίνης, ἐπειπὼν ὅτι οἱ ἐπίτροποι ἐπεριεδόμενοι εἰς τὴν διαθήκην τοῦ ἀειμνήστου Θεοφάνους δὲν δύνανται νὰ παραδεχθῶσι τὰ ζητήματα τοῦ λαοῦ, διαλύοντες τὴν σχολήν, οὐδὲ νὰ παρέξωσι τὸν ἐλάχιστον κόκκον τοῦ εἰσοδήματος πρὸς ἄλλον σκοπὸν διάφορον τοῦ εἰς τὴν διαθήκην διαγραφομένου.

Ἐκ τῶν ὁμιλῶν τούτων ἐγένετο θόρυβος τῶν ἐκ τοῦ ὄχλου ταραττομένων καὶ ἀπειλούντων διὰ κραυγῶν καὶ ἐξορμήσεων τοὺς ἐπιτρόπους τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς κ. Ἀθανασιάδην, Κακαμπίνην καὶ Γιακουμῆν, ὅτε ὁ κ. Κονομένος ἀναστὰς καὶ διὰ μυρίων κινήματων εἰς θόρυβον καὶ ἀπειλὰς παρασύρας τὸν ὄχλον εἶπεν, ὅτι χωρὶς τὴν παῦσιν τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς δὲν ἡμπορεῖ

νὰ γενῇ ἡ ἀποστολὴ ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀφαιρεθέντων κτημάτων, ἐκ τῆς καθηστερήσεως τῶν ὁποίων πένεται ὁ λαός, ὁ ἔνεκα τῆς πενίας μὴ δεόμενος γραμμάτων καὶ φωτισμοῦ.

Κατὰ τὸν παροξυσμὸν τοῦτον τοῦ ἀκρατήτου ὄχλου, θέλων νὰ κατευνάσῃ τὴν παράλογον αὐτοῦ ὀργήν, ὁ κ. Γιακουμῆς λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν, ἂν δώσητε ἡσυχίαν ἡμπορῶ νὰ σᾶς προτείνω μέσα συντελοῦντα πολὺ εἰς ἐκπεραίωσιν τῆς ὑποθέσεώς μας, καὶ ἐπὶ μικρὸν σιωπήσαντος τοῦ ὄχλου, εἶπε· Κύριοι, τὰ ἱερὰ ἀδελφάτα τῶν ἐκκλησιῶν ἡμποροῦν νὰ συνεισφέρωσιν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων των περὶ τὰς ἑξ χιλιάδας γρόσια, τὸ σχολεῖον ἐκ τοῦ περισσεύματος τρεῖς ἕως τέσσαρας χιλιάδας, ἡμεῖς θέλομεν συνεισφέρει τὰ ἡμίση ἐκ τῶν ὅσα ὑπεσχέθημεν κατὰ τὴν τρίτην Ὀκτωβρίου περὶ τὰς τέσσαρας χιλιάδας, λοιπὸν δυνάμεθα ἀσκανδαλίστως νὰ ἐπιληφθῶμεν τοῦ σπουδαιότατου ἡμῶν ἔργου.

Ταῦτα παρεδέχθησαν ὑπὸ πολλῶν, ἀλλὰ πάλιν ἀναστὰς ὁ κύρ Κονεμένος, καὶ εἰπὼν ὅτι χωρὶς τὴν λύσιν τῆς σχολῆς καὶ τοῦ κατὰ συνέπειαν σφετερισμοῦ τῶν χρημάτων της τίποτε νὰ κατορθωθῇ δύναται, ἠῤῥησε τὸν θυμὸν τοῦ ὄχλου ἐξορήσαντος καὶ δεύτερον κατὰ τῶν κ. ἐπιτρόπων δι' ἀπειλῶν καὶ ὑβριστικῶν ἐκφράσεων.

Ὁ κ. Ἀθανασιάδης μετὰ τοῦ κ. Γιακουμῆ μὴ ὑπομένοντες περαιτέρω τὸν θόρυβον τὰς ἀνοήτους καὶ ὀχληρὰς κραυγὰς, ἐξῆλθον εἰς τὸ προαύλιον τῆς Ἐκκλησίας πρὸς διασκέδασιν καὶ δυνατὴν ἀποφυγὴν ἐνδεχομένου περαιτέρω θορύβου, ἀλλ' ἐξεληθόντες κατελήφθησαν παρὰ τινων τοῦ ἐξαμένου ὄχλου, ἐμποδισθέντες νὰ ἐξέλθωσι τοῦ πυλῶνος τοῦ προαυλίου τῆς ἐκκλησίας εἰς φυσικὴν των ἀνάπαυσιν. Διὰ τοῦτο ἐπανῆλθον εἰς τὸν Ναὸν καὶ εἰσελθόντων τοῖς παρουσιάσθη χάρις νὰ ὑπογράψωσιν ἢ τὴν παραδοχὴν τῆς παύσεως τῆς σχολῆς, ἢ τὴν παραίτησιν των ἐκ τῆς διοικήσεως αὐτῆς.

Ὁ κ. Ἀθανασιάδης τότε εἶπε:

Κύριοι, ἐγὼ εἶμαι κύριος ἑαυτοῦ, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ μὲ διατάξῃ νὰ πράξω παρὰ τὴν θέλησίν μου, δὲν ταραττομαι, οὐδὲ δειλιῶ ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς ἀκρατήτου ὄχλου, καὶ ἰδοὺ διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τῶν περὶ ἡμᾶς ἱσταμένων ἀγίων Εἰκόνων, ὅτι σεῖς στοχασθέντες καὶ θέλοντες νὰ βεβηλώσητε τὰ ἱερά, σβύνοντες τὰ φῶτα τὰ παρὰ Θεοῦ δεδομένα τοῖς ἀνθρώποις, τὰ μὲ ξένους ἰδρώτας καϊόμενα καὶ ἀναλαμπτόμενα εἰς τὴν χώραν ταύτην, τίποτε δὲν θέλετε ἐπιτύχει κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ θέλει συνοδεύει τὸν σκοπὸν σας, καὶ ἐνθυμήθητε τὰς βαρεῖας καὶ κεραυνοβόλους κατάρας τοῦ ἀθανάτου Θεοφάνους, περιεχομένας εἰς τὴν διαθήκην του, ὁποίων πρὸ ὀλίγου σᾶς ἀνέγνωσα, ἰδοὺ ἐνθυμηθῆτε τοὺς σοβαροὺς τούτους λόγους μου, καὶ ἀπομακρύνουμαι ἀπὸ τὴν ὁμήγυρίν σας, καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀνοίξας τὴν πρὸς ἄρκτον θύραν τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ ἀνεχώρησε.

Τούτου ἀναχωρήσαντος, ἐπανέστη μεγαλειτερος θόρυβος, ὅτε ὁ κ. Καραμάνης, ἵνα καθησυχάσῃ τοὺς θορυβοῦντας εἶπεν, ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ λάβωσι καιρὸν σκέψεως οἱ κ. ἐπίτροποι ἄχρι τῆς ἐρχομένης τετράδος 12 φθίνοντας, καθ' ἣν

ἡμέραν ὀφείλουν νὰ παραδεχθῶσι τὸ ζήτημα τῆς κοινότητος ἢ νὰ δώσωσι τὴν παραιτήσιν των.

Τοῦτο ἐγένετο δεκτὸν παρὰ πάντων, καὶ ἄνευ τῶν ἐνδεχομένων διαπληκτισμῶν διελύθη ἄπρακτος ἡ συνεδρίασις.

Κατὰ τὴν ὁμήγυριν ταύτην δὲν πρέπει νὰ παρασιωπήσωμεν τὸν πατριωτικὸν ζήλον τοῦ κ. Πέτρου Σκέφερι, ἀναστάντος μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς φυλλάδος τοῦ κ. Κονεμένου, καὶ πολλὰ ἀγορεύσαντος ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ἑδρας τοῦ ἑλληνικοῦ διδασκάλου εἰς τὸ Θεοφάνειον σχολεῖον, καὶ εἰπόντος, ὅτι ἕκαστος πατριώτης ὀφείλει εἰς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ συντελέσῃ καθὰ δύναται εἰς δυνάτην ἐπιτυχίαν τῆς ποθυμένης ἀπελευθερώσεως τῶν ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἀφηρημένων κτημάτων, συνεισφέρων ἐξ ἰδίων καὶ ποριζόμενος τὰ ἀναγκαῖα ἐξ ἄλλων μέσων, οὐχὶ δὲ ποτὲ διὰ τῆς παύσεως τοῦ σχολείου, τὴν φωνὴν ὅμως αὐτοῦ κατέπνιξαν αἱ ἀκράτητοι κραυγαὶ τῶν ὀχλοκρατούμενων ἀνθρώπων, καθὼς κατεπατήθη καὶ ἡ πρότασις τοῦ κ. Γιακουμῆ, ὡς πρὸς τὴν συνεισφορὰν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀδελφάτων τῶν ἐκκλησιῶν, εἰπόντος τοῦ κ. Κονεμένου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ὅτι ὁ κ. Γιακουμῆς δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ προτείνῃ τὴν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐκκλησιῶν συνεισφορὰν, ἐνῶ ἐπροτείνετο ἡ παῦσις τῆς Θεοφανείου Σχολῆς.

Μετὰ τὴν δυσάρεστον καὶ ἀτελεσφόρητον ταύτην συνεδρίασιν ἀφοῦ τὴν δωδεκάτην φθίνοντος τινὲς ἐκ τοῦ ὄχλου ἠρώτησαν τὸν κ. Κακαμπίνην ἂν ἡ ἐπιτροπὴ παραδέχεται τὸ ζήτημά των διαλύουσα τὴν σχολὴν καὶ αὐτὸς τοῖς εἶπεν ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπαράδεκτον καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν, ὡς ἀσύμφωνον μὲ τὴν διαθήκην τοῦ ἀειμνήστου Θεοφάνους καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἀπέκειτο πρὸς αὐτὸν εἰμὴ νὰ δώσῃ τὴν παραιτήσιν του ἐκ τῆς ἐπιτροπείας τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, αἰφνης τὸ ἑσπέρας τῆς 18 φθίνοντος γράμμα τοῦ κ. Λουροπούλου ἐστάλῃ πρὸς τὸν κ. Ἀθανασιάδην ἔχον οὕτω:

Ἐν Πρεβέζῃ τὴν 18 Ἰανουαρίου 1849

Κύριε Ἀθανασιάδη!

Ὅρμῃ ὄχλου, ἀσκεψία τινῶν, ἀδιαφορία ἄλλων, φιλόδοξος ἐπιμονὴ ἐτέρων, κυμαίνουσι τὴν δυστυχὴ ταύτην πόλις εἰς περιστάσεις κρισίμους, τὴν ὁποίαν ἢ ἔνωσις δύναται νὰ σώσῃ ἐκ τοῦ ὀρμητικοῦ τούτου κλύδωνος καὶ ἐκ τῆς ἐνώσεως ταύτης χεὶρ ἄρρωγός θέλει θεραπεύσει τὰς σεσαλευθείσας αὐτῆς πληγὰς.

Ἐνεκα τούτου νομίζομεν χρεὸς μας καὶ ὡς πολῖται καὶ ὡς ἐκ τῶν μᾶλλον πασχόντων, νὰ παραινέσωμεν ἵνα συνέλθῃτε ὑμεῖς αὐτοὶ καὶ οἱ κύριοι Κονεμένος, Κακαμπίνης, Αὐγερινός, Γκινάκας, Καραμάνης, Π. καὶ Χ. Σκεφεραῖοι, Μαμάτης, καὶ ὁ δοῦλος σας εἰς ἓν καὶ μόνον σῶμα, καὶ συσκεφθῶμεν περὶ τῶν ἀληθῶν μέσων καὶ συμφερόντων τῆς πατρίδος μας, ὅπου ἐλπίζω μεγάλως εἰς τὴν σύνεσιν τούτων τῶν φρονίμων ἀνδρῶν νὰ συμβιβάσωμεν πᾶν τὸ εἰσέτι ἀκατόρθωτον καὶ ἀσυμβίβαστον.

Ἡ πρότασις αὕτη μὴ οὔσα μερικὴ ἐπιθυμεῖ ἀπάντησίν σας, λαμβάνοντες τὴν καλωσύνην νὰ προσκαλέσητε τοὺς κυρίους αὐτοὺς προσδιορίζοντες τὸ μέρος καὶ τὴν ὥραν τῆς συνεντεύξεώς μας.

Εἰς τοὺς ὁρισμοὺς σας ὁ συμπολίτης σας

Π. Λουρόπουλος.

Εἰς τὸ γραμμάτιον τοῦτο ὁ κ. Ἀθανασιάδης, ὡς πάντοτε εὐνοϊκῶς φερόμενος, ἔδωκε τὴν ἐπομένην τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν·

Πρέβεζα τὴν 19 Ἰανουαρίου 1849

Κύριε Λουρόπουλε,

Τὸ χθεςινόν σας μ' ἔφθασεν αὐθημερὸν καθ' ἐσπέραν.

Ὡς ἐγὼ καὶ ἄλλοτε ἐξηγήθην ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν τιμίων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν, οὐδὲν νὰ κατορθωθῇ δύναται εἰς κανένα τρόπον καὶ τὸν λογικώτερον.

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην νὰ πραγματοποιήσω πολλὰ ἐμόχθησα κατὰ τὴν ἐννάτην Ἰανουαρίου, ὅτε φουρνιὰ ἀνθρώπων ἐκ τοῦ ὄχθου κατετάραξε τὴν ὁμήγυριν τῶν χρηστῶν καὶ τιμίων καὶ ἀνέτρεψε δυσαρέστως τὸ καλῶς προηγηθὲν οἰκοδόμημα, ἐγὼ πῶποτε νομίζω κατορθώθη πρᾶξις ἐνάρετος καὶ τὴν πατρίδα συμφέρουσα διὰ τῆς ὑποκινήσεως καὶ συρροῆς τοῦ ὄχλου, ἀπεναντίας πανταχοῦ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ κατεστράφησαν καὶ καθ' ἡμέραν καταστρέφονται διὰ τῆς ὀχλοκρατίας, πρὸς ἐπαισθητὴν ζημίαν καὶ βλάβην τῶν πασχόντων καὶ τῆς πατρίδος. Ὡς οὐδεὶς δύναται ἐλλόγως νὰ ἐλέγξῃ ἐμὲ καὶ τοὺς ὁμόφρονάς μου εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν, διότι οὗτοι ὑπάρχουν ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ λαοῦ, ἐξ ἐκείνων ὅσοι συνεισέφεραν καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ κατὰ πᾶσαν περίστασιν ἐβοήθησαν τὴν πατρίδα καὶ νὰ τὴν συνδράμωσιν ἐφεξῆς δυνάμενοι, καὶ ἐξ ἐκείνων ὅσοι σκέπτονται ὠρίμως περὶ σπουδαίων πραγμάτων λυποῦνται δὲ ἀπὸ καρδίας διὰ τὰ παρελθόντα.

Ἡ πρότασίς λοιπὸν γενομένη ὡς ἐκ τῆς θελήσεως πολλῶν τοῦ νὰ συνέλθωσιν οἱ εἰς τὸ γράμμα σας ἀναφερόμενοι κύριοι πρὸς δυνατὴν θεραπείαν τῆς χαλεπῆς νόσου τοῦ ταλαιώρου τούτου λαοῦ, εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὁφείλω ὁμῶς νὰ σᾶς παρατηρήσω ὅτι παρελήφθησαν καὶ ἄλλοι εἰς τὸν κατάλογόν σας, δηλ. οἱ κ. Ἀνδρέας Πάντζας, Ἰωάννης Μαρκῆς, Νικόλαος Γιακουμῆς, Βασίλειος Τσακαλῶτος καὶ τινες ἄλλοι, ὁποίους καλύτερα ἀπὸ ἐμὲ δύνασθε νὰ ἐνθυμηθῆτε, λόγῳ ἀκόμῃ δύο ἢ τριῶν, τοὺς ὁποίους παραλείποντες προσβάλομεν τὴν φιλοτιμίαν των, καὶ ἐπομένως ψυχραίνομεν τὴν θερμὴν προθυμίαν των εἰς τὸ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν πατρίδα.

Λάβετε ὅθεν τὸν κόπον νὰ ὁμιλήσῃτε τὸν κ. Κακαμπίνην εἰς τὸ προκείμενον, ὅπως ὅτε εἶναι ἀρμόδιος ἡ ὥρα καὶ ἡμέρα τῆς συγκαλέσεως παρεννευθ' αὐτὸς ἐγὼ εἰς δυνατὴν θεραπείαν τοῦ ἐπικειμένου κλύδωνος, ἀπαρνούμενου ἐκάστου τὰ παρελθόντα.

Ὑποσημειοῦμαι δὲ εἰς τοὺς ὁρισμοὺς σας.

Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης.

Τὸ γράμμα τοῦτο διακοινωθὲν παρὰ τοῦ κ. Λουροπούλου εἰς τὸν κ. Ἀνδρέαν Κονεμένον ἀπήρесе πολὺ πρὸς αὐτόν, προφασισθέντα ὅτι δὲν παραδέχεται τὸν κ. Γιακουμῆν, τὸν γυναικάδελφόν του. Καὶ μολοντί ὁ κ. Ἀθανασιάδης πολ-

λὰς ἔκαμε παρατηρήσεις πρὸς τὸν κ. Λουρόπουλον περὶ τῆς παραδοχῆς ἐκείνου καὶ τῶν λοιπῶν εἰς τὴν συνεδρίασιν, οὐχ' ἤττον πᾶσα πειθὼ ὑπῆρξε ματαία. Ἐπομένως οὐδεμία ἐγένετο συνεδρίασις (περὶ τοῦ φλέγοντος θέματος).

Τὴν 21 Ἰανουαρίου ὁ κ. Κονεμένος ἀπέστειλε πρὸς τὸν κ. Κακαμπίνη γραμμάτιον, πολλὰ τοῦτο μεμφόμενος διότι δὲν συνήλθον οἱ παρ' αὐτοῦ προβλημένοι, καὶ προπετῶς ἀπειλῶν αὐτόν, ὅτι ἐν περιπτώσει ἀδιαφορίας αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιτρόπων δὲν δύναται νὰ χαλινώσῃ πλέον τὸν ἀχαλίνωτον καὶ παρεξημένον ὄχλον καὶ ὅτι ὁ αἴτιος τούτων θέλει ἐπισύρει εἰς ἑαυτὸν τὴν βαρεῖαν εὐθύνην.

Μὲ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὁ Κονεμένος ἐνόμισεν ἑαυτὸν ἡγεμόνα ἔχοντα στρατιώτας ἐτοιμοὺς εἰς τὰς διαταγὰς του, καὶ δὲν ἐστοχάσθη ποσῶς ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὑπόκεινται εἰς τὸ κράτος τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας. Οὐδὲ ὅτι ἦτον γυνὸς τῆς συνδρομῆς καὶ ἐπεμβάσεως εἰς τὸ προκείμενον τοῦτο τῆς λογικῆς καὶ ἔμφρονος μερίδος τῶν πατριωτῶν, οὐδὲ ἐσυλλογίσθη διὰ μιᾶς ὅτι ἡ πρόθεσις αὐτῇ περὶ παύσεως τῆς σχολῆς, εἶναι μία βεβήλωσις τοῦ ἱερωτέρου καὶ ἀγαθοτέρου παντὸς πράγματος ἐν τῷ κόσμῳ διαπορευομένου, καὶ ὅτι πᾶσα κοινωνία ἀνευ σχολῆς λογίζεται ἀγέλη λύκων ἢ ἀγρίων ἀνθρώπων. Τὰ πάντα μόνη ἡ παιδεία μορφώνει, αὕτη μόνη φωτίζει καὶ ἐξημερώνει τὸν ἐκ φύσεως λογικὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅτι αὐτῆς ἀνευ ὁ ἄνθρωπος κατὰ Πλάτωνα εἶναι τὸ ἀγριώτερον καὶ θηριοδέστερον πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ταῦτα πάντα οὐδὲ ποσῶς ἔβαλε κατὰ νοῦν ὁ κ. Ἀνδρέας Κονεμένος, ὁ λογικὸς καὶ ἔμφρων νομιζόμενος. Ἀφίνοντες τὰς παραφορὰς ταύτας, ἃς δώσωμεν ἐπιεικῆς καὶ εὐγνωμον γράμμα πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἀξιοτίμου κ. Σάνδερ, Προξένου τῆς Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Κύριος οὗτος ἐμφαίνει μὲ λογικὴν ἀλήθειαν τὸ ἀνόσιον καὶ κατὰ πάντα παράνομον τῆς προθέσεως τοῦ κ. Κονεμένου, τὴν μετάφρασιν τῆς ὁποίας ἐπιστολῆς διακοινωθεῖσαν πρὸς τοὺς κ. Ἐπιτρόπους τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν, δι' αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐγκρίτους τῆς πατρίδος, παρεδέχθησαν ἅπαντες μετ' εὐθυμίας καὶ εὐχαριστήσεως.

Τὸ ἐπίσημον ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης, ἰταλιστὶ γεγραμμένον, καθὼς καὶ ἡ μετάφρασις αὐτοῦ ἑλληνιστί, ὁμοῦ μὲ τὴν πρὸς τοὺς κ. Ἐπιτρόπους ἐπιστολὴν τῆς αὐτοῦ ἐκλαμπρότητος κατεχωρήθησαν εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο τῆς Θεοφανείου Σχολῆς εἰς αἰώνιον γνῶσιν τῶν γεγονότων.

Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης⁴.

Οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὅμως Πρβεζαῖοι διὰ τὴν διεκδίκησιν τῶν καταληφθέντων ὑπὸ τῶν ὀρδῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἤδη εἰς χεῖρας τῶν κρατούντων τούρκων εὐρισκομένων κτημάτων των, ἀδιαφοροῦντες δὲ διὰ τὴν μοναδικὴν Ἑλληνικὴν Σχολήν, τῆς Θεοφανείου Πρεβέξης καὶ διὰ τὰ τέκνα τους, ἐ-

4. Κῶδιξ Θεφ. Σχ., σσ. 151 - 167.

πέμενον ἀνενδότως. Ὡς ἐλέχθη κατέφυγον εἰς τὸ ἐν Πρεβέζῃ Προξενεῖον τῆς Μεγ. Βρετανίας, ὅπου εἰργάζετο ὡς καγκελλάριος - γραμματεὺς ὁ περίφημος Ἄθ. Ἀθανασιάδης. Ὑπέβαλον εἰς αὐτὸ μίαν ἀναφορὰν διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτουν τὴν παρέμβασιν τοῦ Γεν. Προξένου, ὥστε νὰ πιεσθῇ ψυχολογικῶς ὁ ὑπάλληλός του Ἄθ. Ἀθανασιάδης, ὁ ὁποῖος ὡς πρῶτος Ἐπίτροπος καὶ τοῦ Ἀγ. Νικολάου Πρεβέζης καὶ διευθύνων Ἐφορος τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, πρωτόστατοῦσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ αἰτήματός των.

Γενικὸς Πρόξενος, τότε, ἦτο ὁ διάσημος Σάνδερ, ὁ ὁποῖος ἐξετίμα ἰδιαίτατα τὸν Ἄθ. Ἀθανασιάδην, καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν περιωπὴν καὶ μόρφωσίν του καὶ διὰ τὸ σημαντικὸν ἔργον του. Διὰ τοῦτο συνέταξε καὶ ἀπέστειλε τὴν ἀκόλουθον ἐμπεριστατωμένην καὶ ἐκτενῆ ἀπάντησίν του εἰς τοὺς τόσον ἰδιοτελεῖς καὶ εὐτελεῖς ἐπιστολογράφους του:

**ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ
ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΗΣ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ
Πρέβεζα τὴν 2 Φεβρουαρίου 1849**

Κύριε:

Πρὸ τινων ἡμερῶν μοι παρουσιάσατε μίαν ἀναφορὰν ἀφορῶσαν δυσαρρεσκείας τινὰς ὑποφερθείσας κατὰ τὴν φιλονεικίαν λαβοῦσαν χώραν μὲ τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, παραπονούμενοι κατὰ τοῦ κ. Ἀθανασιάδου προκειμένου εἰς τὸ Προξενεῖον τοῦτο καὶ ἑνὸς τῶν εἰρημένων ἐπιτρόπων, ὅτι οὗτος ἐξεφράσθη ὕβρεις καὶ ὀνειδισμοὺς εἰς τὴν ἀγορὰν κατὰ τοῦ προσώπου σας, ὁποῖους αὐτὸς καθ' ὀλοκῆριαν ἠρνήθη εἰς τὴν παροικίαν σας, μνημονεύσας ἐν ταύτῳ ἄτομα παρόντα εἰς τὴν πρᾶξιν.

Σὰς παρουσιάζεται λοιπὸν μεγίστη εὐκολία νὰ φθάσητε εἰς ἀκριβῆ γεῦσιν τοῦ γεγονότος, ὅταν ἡ εὐγενία σας μὴ εὐχαριστούμενοι εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ κ. Ἀθανασιάδου θελήσητε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ τοιούτου παραπόνου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ πειθόμενος ὅτι ἐκ τῶν ὁμιλιῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τρίτων ὑποκειμένων πολλάκις προέρχονται λάθη καὶ ὑπερβολαί, ὡς εὐκόλως θὰ συνέβῃ κατὰ τὴν εὐκαιρίαν ἐκείνην, ἔρχομαι νὰ ἐξετάσω διάφορα ἄλλα χωρὶς ἀφορῶντα τοιαύτην δυσάρεστον διένεξιν ὡς παρ' ὑμῶν πρὸς ἐμὲ ἀναγγελθέντα.

Παρατηρῶ ὅτι οἱ κάτοικοι Πρεβέζης συνηθροίσθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ λάβωσι μέτρα περὶ τῆς ἀποστολῆς μιᾶς ἐπιτροπῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρὸς τὰ κτήματα τοῦ ταλαιπώρου τούτου λαοῦ, καὶ ὅτι ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως χρηματικῶν μέσων «ἀπεφασίσθη ὁμοψήφως νὰ παύσῃ προσωρνωῶς ἡ ἑλληνικὴ Σχολή, ἵνα μεταχειρισθῶσι τὰ κεφάλαια δι' ἑν ἔργον ἱερώτερον, προκειμένου λόγου περὶ κοινοῦ καλοῦ, ὑποσχομένων νὰ ἐπιστρέψωσι τὸ δάνειον εἰς κρεῖττοναι καὶ ῥόν, καὶ εἰδοποιησάντων ὡς πρὸς τοῦτο τοὺς ἐπιτρόπους διὰ τὴν ἐκτέλεσιν».

Βέβαια ἡ εὐγενία σας θέλετε εἶσθε ὁ τελευταῖος ὅστις ἡμπορεῖ ποτὲ νὰ ἀποδώσῃ πρὸς ἐμὲ θέλησιν ἐναντίαν εἰς τὸ εἰρημένον ἔργον. Διὰ τοῦτο εὐρίσκομαι εἰς

κατάστασιν νὰ ἐξηγηθῶ ἐλευθεριώτερα εἰς τὸ προκείμενον τοῦτο.

Ἡπατήθησαν ἴσως ἐκεῖνοι, ὅσοι ἀπεφάσισαν ὡς ἀνωτέρω, ὑποθέσαντες διὰ τὴν στιγμὴν, ὅτι τοιαῦτα κεφάλαια παράγονται ἐκ τῆς κοινότητος, καὶ ἐπομένως παρ' αὐτῆς ἐξαρτώμενα, καὶ ὅτι ἀφιερωμένα ὄντα σήμερον εἰς συντήρησιν τῆς ἐλληνικῆς Σχολῆς, ἡμποροῦν αὖριον νὰ ἀποφασισθῶσιν εἰς ἄλλην χρῆσιν; πᾶσα κοινότης νέμεται τὸ δικαίωμα νὰ σκεφθῇ εἰς τοιαύτην περιπτώσιν καὶ νὰ ἀποφασίσῃ ὅ, τι ἡ ἀνάγκη τῆς περιπτώσεως ἤθελεν ἀπαιτεῖ.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι οὕτω, ὅταν εἰς λασοθέτης ἀφιερώνει κεφάλαια δι' ἓνα ἐξιδιασμένον σκοπόν, οὐδὲ ἴσταιται εἰς τὴν διάκρισιν οἰοῦν ἢ ποτε νὰ σφετερισθῇ παρ' ἐκείνου, ὅστις μόνον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διαθέσῃ εἰς τὸ προκείμενον· εἰδοποιήσις γινομένη πρὸς ἓνα ἐπίτροπον ἵνα ἐξέλθῃ ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ διαγραφείσης παρὰ τοῦ λασοθέτου, καὶ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ὑπαγόρευσιν ἄλλων, εἰς ἐκτέλεσιν σχεδίων γενομένων κατ' ἀρέσκειαν αὐτῶν, εἶναι πρᾶγμα ἕως τῶρα ἀνήκουστον, ἀντιβαῖνον εἰς πᾶσαν ἀρχὴν λογικοῦ καὶ Νόμου, καὶ μία αὐθαίρεσις ἀσυγχώρητος. Τοιαύτη ἐργασία στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀνάγκης αἰσθανομένης παρὰ τινων τοῦ νὰ κυριεύσωσι ξένην ἰδιοκτησίαν, ἡμπορεῖ μὲν νὰ γενῇ εἰς τοὺς λόγους, ὅχι δὲ ποτὲ εἰς τὰς καλῶς τακτοποιημένας κοινωνίας.

Ἡθέλατε ἴσως μοὶ ἀναμνήσῃ, ὅτι πρόκειται μόνον νὰ ληφθῶσι τὰ κεφάλαια τῆς σχολῆς ἐν εἶδει δ α ν ε ἰ ο ν, ὅπως ἐπιστραφῶσιν ἔπειτα εἰς κ ρ ε ἰ τ τ ο ν α καιρόν, ἀλλ' ἕκαστος γνωρίζει ἤδη, καὶ ἡ παρελθούσα πείρα τῆς σχολῆς ταύτης ἀρκετὰ ἀποδεικνύει τὴν σημαίνουσαν τοιαῦτα δάνεια - ὅτι ὁ εὐλογημένος ἐκεῖνος κρείττων καιρὸς τῆς ἐπιστροφῆς δὲν φθάσει ποτέ - μάλιστα ποῖος κρείττων παρὰ τοῦτον καιρὸς ἵνα συναχθῶσι τὰ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἀσωτευθέντα δάνεια, διὰ νὰ ἀφιερωθῶσι τὰ κεφάλαια ἐκεῖνα εἰς τὸ προκείμενον ἱερὸν ἔργον, ὅτι τέλος δάνειον ἢ μ π ο ρ ε ἰ νὰ γενῇ ἐξησφαλισμένον ἐπὶ σταθερῶν βάσεων ἐν π ε ρ ἰ σ - σ ε υ μ α τῶν κεφαλαίων, ἀφοῦ ἐκπληρωθῇ τὸ π ρ ὡ τ ἰ σ τ ο ν ἔ ρ γ ο ν, εἰς ὅποιον τὰ κεφάλαια ἐκεῖνα πρέπει νὰ χρησιμεύουν, ὅπως τὸ περίσσευμα ἐκεῖνο μείνῃ διαθέσιμον διὰ πᾶσαν μέλλουσαν ἀνάγκην τοῦ ἰδίου ἔργου, ὡς ἐπὶ παραδείγματος ἐν περιπτώσει ἐμπρησμοῦ κτλ. ἀλλ' οὐδέποτε νὰ κ α τ α σ τ ῇ τ ὁ δ α ν ε ἰ ο ν εἰς πρώτιστον σκοπόν, καὶ νὰ ἀφεθῇ εἰς τὴν τύχην κρειττόνων καιρῶν ἢ εὐμετάθετος θέλησις τοῦ λασοθέτου ἐκείνου ὅστις μόνος εἶχε τὸ δίκαιον νὰ διαθέσῃ τὴν ἰδίαν περιουσίαν, καὶ οὐτινος οἱ σκοποὶ εἶναι ἀκριβεῖς καὶ ἀφιλονείκητοι.

Ἀλλ' εἰς μίαν στιγμὴν, ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ ἱερὰ χρῆσις, πρὸς τὴν ὁποίαν τοιαῦτα κεφάλαια ἤθελον ἀφιερωθῇ, εἰμπόρει νὰ τροπολογήσῃ τὸν χαρακτῆρα τὸν περὶ οὗ πρόκειται λόγος σφετερισμοῦ, ἢ οἱ ἐπίτροποι αὐτοὶ συμφωνήσουν ἴσταιται εἰς τὴν διάκρισιν τούτων νὰ ἐπιβάλωσι σιωπὴν πρὸς τὸν λασοθέτην αὐτοχειροτονούμενοι κριταί, ὅπως γνωμοδοτήσωσι περὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων, πρὸς τὰ ὁποῖα ὁ λασοθέτης ἐκεῖνος ἀφιέρωσε τὴν περιουσίαν του, καὶ ἐκεῖνοι οἱ δυνάμενοι νὰ στοχασθῶσι περὶ μεγαλητέρας ὠφελείας ἐνεργοῦντες κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν γνώμην, ἢ κλίνοντες εἰς τὴν ὑπαγόρευσιν φίλων; ἀλλοίμονον ἂν ἐξυσιά τοιαύτη ἡμ-

πόρει νὰ ἐνεργηθῇ, διότι ἂν ἀπαξ ἡ μεταβολὴ τῆς θελήσεως ἐνὸς λασοθέτου ἔχη καλὰ ἀποτελέσματα, κατὰ τὰς τελειότερας ὁμῶς περιπτώσεις ἔχει κακά, ὥστε ἡ μόνη τάξις ἡ ἀποβαίνουσα ἱερώτατον χρέος ἐκάστου εἶναι ἐκείνη τὸ νὰ μὴ ξεκλίνη ποτὲ ἀπὸ τὸν δρόμον τὸν παρὰ τοῦ λασοθέτου διαγραφέντα.

Ἄλλ' ἤθελεν ἴσως εἰπωθῇ, ὅτι ἐδῶ εἰς Τουρκίαν μὴ ὑπάρχοντος ἀκριβοῦς Κώδικος, πολλὰ λάσα διευθύνονται κατ' ἀρέσκειαν, συμφωνῶ, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα τοιαύτης ἀταξίας ποῖα εἶναι; καὶ λησμονεῖται ἴσως, ὅτι πολλὰ διάφορα εὐρίσκονται τὰ πράγματα ἐκεῖ, ὅπουθεν προέρχονται τὰ κεφάλαια τὰ παρὰ τοῦ εὐεργετικοῦ λασοθέτου κατατεθειμένα εἰς ὑπαρξιν εὐεργεσίας παρ' αὐτοῦ ὠρισμένης; ὅτι γνωστοποιουμένου πρὸς τοὺς προϊσταμένους ἐπιτρόπους ὅτι ἡ σχολὴ κατηργήθη, δὲν ἤθελον οὗτοι λείψει κατασχόμενοι τὰ κεφάλαια ὑπὲρ αὐτῆς ὠρισμένα, ὡς ἔχοντες ὅχι ἑλαφρὰν εὐθύνην, ἣτις ἀποκαθιστᾷ ἀδύνατον νὰ ἐξέλθωσιν τῶν ὁρισμῶν πρὸς αὐτοὺς ἐπιβεβλημένων;

Ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν κατὰ μέρος τὰς κακῶς οἰωμισμένας διενέξεις ἀναφυέσας εἰς τὸ προκείμενον τοῦτο, συστελλόμενοι ἐν ταύτῳ τὰς βαρεῖας κεραυνοβόλους ἀρὰς τοῦ λασοθέτου, καὶ ὄντες βέβαιοι, ὅτι οὐδὲν ἔργον στηριζόμενον εἰς διαφωνίαν, καὶ ἐξακολουθούμενον, εἰ δυνατόν ὑπὸ τοιούτους ἀπαισίους οἰωνούς, οὐδέποτε ἠμπορεῖ νὰ προοδεύσῃ, εἰς τὸ καλόν, οὐδέποτε θέλει ἐνδυναμωθῇ μετὰ τὴν εὐλογίαν τοῦ Ὑψίστου, οὐδὲ θέλει ποτὲ στεφανωθῇ μετ' εὐτυχῆς ἀποτελέσματος.

Κύριε!

ὑποκλινέστατος ὑπηρέτης

Σίνδεης Σμίθ Σάνδερης

Ἀντίγραφον τοῦ παρόντος διακοινοῦται πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς ὡς ἐνδιαφερομένους εἰς τὴν προκειμένην διένεξιν, ἵνα μεταχειρισθῶσιν αὐτὸ ὅπως ἤθελον ἐγκρίνει πρόσφορον.

Σ. Σ. Σάνδερης⁵

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Θεοφανείου Σχολῆς λαβοῦσα ἀντίγραφον τοῦ ἐπισήμου τούτου γράμματος καὶ ἀναγνώσασα τὰ εἰς τοῦτο ἐκτεθειμένα, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐνεθουσιάσθη διὰ τὴν τοιαύτην θετικὴν συμπαρατάσασιν τοῦ Γεν. Προξένου τῆς Μ. Βρετανίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἔσπευσε καὶ ὑπέβαλεν ἐγγράφως τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην της.⁶

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ πρωτοστατοῦντες ἐν Πρεβέξῃ καὶ παρανόμως ἐμφανιζόμενοι ὡς ἐπιτροποι(;) τῆς κοινότητός της (sic) Ἄνδρ. Κονεμένος, Ν. Παπαδόπουλος καὶ Θ. Μαρκῆς, διὰ γράμματός των πρὸς τοὺς νομίμους Ἐπιτρόπους τῆς Θεοφανείου Σχολῆς ἐζήτησαν νὰ συσταθῇ Κριτήριον (τοῦ Λαοῦ τῆς Πρεβέ-

5. Κώδιξ Θεοφ. Σχ., σσ. 162 - 168.

6. Κώδιξ Θεοφ. Σχ., σσ. 167 - 169.

ζης), ὥστε πρὸ αὐτοῦ νὰ λυθῇ ἡ προκύψασα διαφορὰ⁷. Οὗτοι ὁμως δὲν ἔστερξαν καὶ εἰς τὴν νέαν ταύτην ἀπαράδεκτον ἀξίωσιν, ἐφ' ᾧ καὶ ἀπήντησαν:

Ἐλάβομεν τὸ χθεσινόν σας, διὰ τοῦ ὁποίου μᾶς λέγετε ὅτι δυνάμει ἐνὸς ἐγγράφου 2.2.1849 παρουσιασμένον πρὸς τὸν συμβολαιογράφον κ. Σπ. Παπακώσταν ἐκλεχθέντες ὑμεῖς παρὰ τινων ἐπιτροποὶ ἐφ' ἡμᾶς, μᾶς προσκαλεῖτε νὰ συντρέξωμεν εἰς πενταήμερον διορίαν, ἵνα συμφώνως συστήσωμεν κριτήριον συνθεμένον ἀπὸ ἄτομα ἀδιάφορα καὶ νουνεχῇ διὰ τὰ πρακτικὰ ἡμῶν, καὶ ἐρχόμεθα νὰ σᾶς ἀποκριθῶμεν, ὅτι ἡμεῖς λογιζόμεθα ὑπόλογοι Ἀον πρὸς τὸν σῶμα τῶν Προκρίτων τῆς πατρίδος, ἐκείνων οἵτινες πάντοτε ἀντεπροσώπευον καὶ αὐτὴν ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐτοδικαίως ἀντιπροσωπεύουσι, Βον πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς ἡμῶν καὶ Γον πρὸς τοὺς ἐν Μόσχα τιμιωτάτους ἐπιτρόπους, ἄλλην δὲ ἐπιτροπὴν ἐκλελεγμένην παρ' οἰουδήποτε καὶ οἰωνδήποτε πληρεξουσιότητα ἐνδεδυμένην εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς Θεοφανείου Σχολῆς ν' ἀναγνωρίσωμεν δὲν δυνάμεθα».⁸

Οἱ ἐνδιαφερόμενοι, τότε, ἀπηυθύνθησαν ἐκ νέου, ἀπαντητικῶς εἰς τὸν Γεν. Πρόξενον τῆς Μ. Βρεττανίας εἰς τὸν ὁποῖον ἐγγραφον.

Ἐκλαμπρότατε Κύριε Σίνδεης Σμιθ Σάνδερ

κτλ. κτλ. κτλ.

Ἐπιστολὴ τῆς ὑμετέρας ἐκλαμπρότητος σταλεῖσα πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, ἐπικρίνουσα πικρῶς τὰ ἐν τῇ συνελεύσει κοινῇ ληφθέντα μέτρα περὶ τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων κυρίως δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ τόσον ἱεροῦ ὅσον δυσκόλου ἔργου, εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὁποίου πάντοτε ἡ καλοκαγαθία σας, συγκινουμένη ἐκ τῶν ἀπειραριθμῶν δυστυχημάτων τῆς πόλεως ταύτης, δὲν ἔλειψε νὰ συνεργήσῃ καὶ παραινέσῃ, μᾶς ἀναγκάζει νὰ φέρωμεν εἰς γνῶσιν τῆς ὑμ. ἐκλαμπρότητος τ' ἀληθῆ αἰτία, τὰ παρακινήσαντα ἡμᾶς, εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς προσωρινῆς παύσεως τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, ἵνα ἐκ τῆς οἰκονομίας ταύτης δυνηθῶμεν ἀληθῶς δώσωμεν ἀρχὴν εἰς τὴν ρηθεῖσαν ὑπόθεσιν.

Ὁ ἀείμνηστος λασοθέτης εἰς τὸ 4ον ἄρθρον τῆς διαθήκης του διαλαμβάνει «ὁ τόκος αὐτῶν κατ' ἔτος νὰ ἐξαποστέλληται εἰς τὴν πατρίδα μου διὰ νὰ πληρώνεται εἰς διδάσκαλος διὰ νὰ διδάσκῃ τὰ πτωχὰ παιδιά τῆς πατρίδος μου, καὶ ὅτι ἡθελε περισσεύει ἀπὸ τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου νὰ μοιράζηται εἰς τοὺς πτωχοὺς μαθητάς του».

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἐντολὴ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ λασοθέτου πρὸς τοὺς κατὰ καιρὸν ἐπιτρόπους τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν Πρεβέξης πόσον ἐκτείνει τὴν ἐξουσίαν των. «Νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν ἐτήσιον τόκον ἀναντιρρήτως διὰ συντήρησιν ἐνὸς σχολείου εἰς τὴν πατρίδα του Πρέβεξαν, συμφωνοῦντες διδάσκαλον πρὸ τὸ διδάσκειν πτωχὰ παιδιά, καὶ πληρώνοντες τὸν ἐτήσιον μισθὸν του ὅσα μετρητὰ μείνωσιν ἀ-

7. Κῶδιξ Θεοφ. Σχ., σελ. 198.

8. Κῶδιξ Θεοφ. Σχ., σελ. 169.

πὸ τὸν αὐτοῦ μισθόν, νὰ διαμοιράζωνται εἰς τοὺς πτωχοὺς μαθητὰς τοῦ αὐτοῦ σχολείου».

Οὐδεμία λοιπὸν φιλονεικία ὑπάρχει, ὅτι ἐκ τῶν κατατεθειμένων κεφαλαίων θέλει πληρώνεται εἰς μόνον διδάσκαλος, τὰ δὲ ἐναπολειφθέντα θέλουν διανεμῆσθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς μαθητάς. "Αρα τὸ περισσεύμα αὐτὸ ἐκ τῆς πληρωμῆς τοῦ μισθοῦ ἐνὸς καὶ μόνον διδασκάλου νομίμως ἀπαρτίζει κληρονομίαν εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν τῶν ἐνδεεστέρων, πρὸς διατήρησιν τῆς θελήσεως τοῦ λασοθέτου, καὶ κάθε ἄλλη χρῆσις τοῦ ρηθέντος κεφαλαίου, θέλει εἶσθαι πραγματικὴ ζημία τῶν πτωχῶν μαθητῶν, καὶ παραβίασις τῆς διατάξεως τοῦ ἀειμνήστου.

"Ας ἴδωμεν λοιπὸν, Ἐκλαμπρότατε Κύριε, ἂν οἱ ἐπίτροποι οὗτοι παρελθόντες καὶ παρόντες, ἐνήργησαν κατὰ τὴν διαθήκην, καὶ ἐξετέλεσαν τὴν ἐντολὴν τῶν ἀνωτέρω ἐπιτρόπων, ἥ τοῦλάχιστον διετήρησαν τὸν κανοισμόν τῆς σχολῆς (ἔργον ἴδιον τοῦ Κυρίου Ἀθανασιάδου), ἢ ἐκ τοῦναντίου ἐσφετερίσθησαν ἐξουσίαν ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀπολογίας ἐπὶ τῆς ἰδοκτησίας ἄλλων.

Οὗτοι κατὰ πρῶτον ὠκοδόμησαν διὰ σχολὴν τὸν πύργον τῆς βαβυλῶνος καταδαπανήσαντες τρεῖς χιλιάδες δίστηλα, δυσανάλογον εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν πτωχῶν μαθητῶν.

Οὗτοι ἐγκαθίδρυσαν ἀλληλοδιδασκικὸν σχολεῖον πολλὰ ἀναγκαίως βεβαίως, καὶ τὸ μόνον κατάλληλον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ λασοθέτου. Ἐκ δευτέρου κατέστησαν ἐλληνικὴν σχολήν, καὶ μὴ εὐχαρισθέντες εἰς τὰς δύο ταύτας, αἰφνιδίως παρουσίασαν καὶ τρίτην κατὰ φαντασίαν, τὴν τῆς Θεολογίας, ἣτις διήρκησε διὰ τέσσαρας ἀκολουθοῦς χρόνους. Ἄλλ' ἐν τοσούτῳ οἱ πτωχοὶ μαθηταὶ στερούμενοι, ἄρτου, γυμνοὶ σῶμα καὶ πόδας, ἐγκαταλιπόντες τὴν σχολήν, ἔτρεχον καὶ τρέχουσιν ὡς ἐργάται ἐλαιῶν, ἵνα προφθάνωσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπαραίτητα.

Οὗτοι καταχρῶνται τὸ περισσεύμα τοῦ κεφαλαίου τούτου πληρόντες ἐτήσιον τόκον ἀπὸ σχεδὸν τρεῖς χιλιάδας γροσίων διὰ χρέος τῆς πολιτείας ἐνῶ ἀνήκει εἰς τοὺς πτωχοὺς μαθητάς.

Οὗτοι δανερίζουσι κατ' ἀρέσκειαν τὰ περισσότερα χωρία ἀσφάλειαν, καὶ κινδυνεύουσι χρήματα ἀνήκοντα εἰς τοὺς μαθητάς.

Οὗτοι δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς (ἐννοεῖται ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου) βαστοῦν τὴν θέσιν των τόσα ἔτη ἐναντίον τοῦ συστήματος τῆς ἐκκλησίας καὶ μολονότι ἐπιπλήττονται καθ' ἐκάστην καὶ μερικῶς ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς τῆς Ἐκκλησίας καὶ παρουσίᾳ εἰς τὴν συνέλευσιν, δὲν ἔλαβον φιλοτιμίαν νὰ τραβηχθῶσιν κατὰ χρέος φυλάττοντες σέβας εἰς τὴν ὑμ. Ἐκλαμπρήτα, ὑπεφέραμεν ἕως τώρα αὐτὴν τὴν αὐθαίρεσίαν καὶ κατάχρησιν.

Παραλείποντες, Ἐκλαμπρότατε Κύριε, καὶ μυρίας ἄλλας καταχρήσεις τῶν κυρίων ἐπιτρόπων, σᾶς λέγομεν μόνον ἐπὶ τέλους, ὅτι μετ' ἐπιμονῆς ζητοῦσι νὰ διατηρήσωσι διδάσκαλον ἐλληνικὸν εἰς σχολεῖον ἥδη ἀφ' ἑαυτοῦ του πεπαυμένον, ἔχον μόνον τρεῖς μαθητάς, καὶ τούτους εὐκαταστάτους, μὴ ὄντες εἰς τὰς τάξεις τῶν εὐεργετουμένων, πληρώνοντες ἑξ ἑκατῶν γροσίων πρὸς βλάβην τοῦ πτωχοῦ ταμείου, ἐνῶ μὲ ἄλλον οἰκονομικώτερον τρόπον ἡδύνατο κατὰ χάριν δι'

αὐτοὺς μαθητὰς νὰ γείνη διόρθωσις ἐωσότου ἐτοιμασθῶσι καὶ ἄλλοι μαθηταί.

Ὅλοι αὐταὶ αἱ καταχρήσεις καὶ αὐθαιρέσιαι εἰσὶ προβλεπόμενοι παρὰ τῆς διαθήκης; Εἶναι ταῦτα πάντα εἰς τὴν ἐντολὴν τῶν ἐν Μόσχᾳ κυρίων ἐπιτρόπων; Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς διατάξεως; Τοιαύτη εἶναι ἡ διατήρησις τῆς ἐντολῆς τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ λασοθέτου;

Θεωρήσαντες λοιπὸν ἡμεῖς οἱ ἐνδεεῖς γονεῖς, οἱ εὐεργετηθέντες παρὰ τοῦ ἀειμνήστου συμπολίτου μας, τὰς τοιαύτας καὶ τοσαύτας καταχρήσεις τῶν κυρίων ἐπιτρόπων, τὴν ἔλλειψιν μαθητῶν τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς, τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ διδασκάλου ἔμπροσθεν προκρίτων καὶ ἐπιτρόπων, ὅτι τὸν τύπτει ἡ συνείδησις νὰ ἐξοδεύωνται ἀδίκως χρήματα εἰς διδάσκαλον χωρὶς μαθητάς, τὴν παράβασιν τῶν ρητῶν διατάξεων τοῦ λασοθέτου, καὶ τέλος τὴν ἀνάγκην ἀποστολῆς διὰ τὸν ἱερώτερον σκοπὸν, ὁποῖαν ἄλλη ἀρμοδιωτέραν περίστασιν παρὰ ταύτην ἠθέλαμεν ἐπιτύχει, ἵνα θέσωμεν Κριτήριον ἀρμόδιον, πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν πτωχῶν, καὶ τῶν ὀρίων τῆς ἐξουσίας τῶν ἐπιτρόπων, καὶ πρὸς ἀπόδοσιν λόγου τῶν πράξεών των;

Ἡ πρότασις αὕτη περὶ συστάσεως κριτηρίου ἔγινε πρὸ ἡμερῶν προφορικῶς, θέλει δὲ γείνη καὶ τακτικῶς, τὴν ὁποῖαν δὲν θέλουν δυνηθῆ νὰ ἀποφύγωσιν ἂν τῶν ὄντι ζῶμεν εἰς τακτικὴν κοινωνίαν καὶ ὄχι εἰς τὰ δάση. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τότε θέλει δείξει εἰς ποίας κεφαλὰς θέλει ἐπιπέσει ἡ τρομερὰ ἀρὰ τοῦ ἀειμνήστου λασοθέτου.

Μετὰ τοσαύτας λοιπὸς ἐξακριβώσεις, ἀρπαγὴν δύναται νὰ ὀνομάσῃ τις τὴν παραλαβὴν μέρους τοῦ τοιοῦτου κεφαλαίου, ἢ δικαίωμα κληρονομίας τῶν πτωχῶν μαθητῶν δυνάμει τῆς διαθήκης; Δὲν ἐδόθησαν καὶ ἄλλοτε δι' ἐξοδα εἰς Ἰωάννινᾶ ἀποστολῶν ἀπὸ τὰ κεφάλαια ταῦτα διὰ τὴν ἱερὰν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος; καὶ πῶς τώρα ἀποκαλεῖται ἀρπαγή;

Εἰς δὲ τὴν ὑποψίαν τινῶν ὅτι ἡ προσωρινὴ παῦσις τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου, ἐλθοῦσα εἰς γνῶσιν τῶν ἐν Μόσχᾳ κυρίων ἐπιτρόπων, δύναται νὰ φέρῃ πρόσκομα εἰς τὴν κατ' ἔτος ἀποστολὴν τῶν χρημάτων ἀποκρινόμενοι ἐρωτῶμεν: ἄρᾳ γε ἡ δι' ἔλλειψιν μαθητῶν προσωρινὴ παῦσις τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς ἀποφασισθεῖσα, εἶναι παντὸς διάλυσις ὄλου τοῦ σχολείου καὶ παραβίασις τῆς διαθήκης τοῦ λασοθέτου;

Αὕτη ἐστίν, Ἐκλαμπρότατε Κύριε, ἡ ἀληθὴς κατάστασις τῶν διατρεχόντων, ἡ ὁποία ἂν κατὰ περίστασιν προσλαβόντως ἦτον εἰς ὑμετέραν γνῶσιν, δὲν ἠθέλατε βεβαίως καταδικάσει τόσον πικρῶς ἀπόφασιν ἀνάλογον τῶν περιστάσεων καὶ συμφερόντων τοῦ δυστυχοῦς τούτου λαοῦ.

Συμφωνοῦμεν δὲ ὅτι οὐδὲν ἔργον λαμβάνει αἷσιον τέλος μὲ διχονοίας καὶ ἀσυμφωνίας· ἀλλ' ἀπὸ ποίους πηγάζουσιν αὐταὶ εἶναι φανερόν, εἶναι φανερόν, εἶναι ἀποδεδειγμένον καὶ περιττὴ πᾶσα ἄλλη διατήρησις.

ὑποσημειούμεθα μὲ βαθύτατον σέβας

Πρέβεζα τῇ 2/14 Φεβρ. 1849

Τῆς Ἐκλαμπρότητός σας εὐπειθέστατοι

Δημόται Πρεβέζης

Θωμᾶς Γενοβέλης, Πέτρος Κεχρᾶς, Κώστας Μπουραζάνης, Χρῖστος Α. Γερογιάννης.... Ἔπονται καὶ ἄλλαι τῶν πολιτῶν ἐκ τοῦ ὄχλου περὶ τοὺς 60⁹.

Ὁ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας καὶ πάλιν ἀπήντησεν εἰς τοὺς ἄνω λεπτομερῶς καὶ ἀποστομωτικῶς, ὡς ἐξῆς.

ΠΡΟΣΕΝΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ
ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΗΣ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ
ΕΙΣ ΗΠΕΙΡΟΝ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑΝ

Πρέβεζα τὴν 11/23 Φεβρ. 1849

Κύριοι!

Ἔλαβα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀναφορὰν σας παρουσιασθεῖσαν μοι ὑπὸ ἡμερομηνίαν τῆς 2/14 Φεβρ. διὰ τῆς ὁποίας μοὶ γνωστοποιεῖτε τὰ ἀληθῆ αἰτία, ἅτινα σᾶς ἠνάγκασαν εἰς τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς παύσεως προσωρινῶς τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς, ὅπως διὰ τῆς οἰκονομίας ταύτης δυνηθῇτε νὰ δώσητε ἀληθῶς ἀρχὴν εἰς μίαν ἄλλην κατεπεύγουσαν ὑπόθεσιν.

Ἐξ ἀρχῆς, Κύριοι, εἶναι πλημμελὴς ἡ βάσις ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζονται τὰ δικαιολογήματά σας· δηλαδὴ πρὶν ἢ ἐξετασθῇ ἂν ἡ προκειμένη οἰκονομία ἡμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἔργον ἱερώτερον παρὰ τὴν παιδείαν τῶν υἱῶν τῆς πατρίδος (καθὼς νομίζετε) πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἂν ἡ οἰκονομία ἐκείνη προέρχεται ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῶν ἰδρώτων σας, διὰ νὰ εἰσπορῇτε νὰ διαθέσῃτε αὐτήν, καθὼς καλῆτε εὐχαριστεῖσθε, ἢ παραγομένη παρ' ἄλλου ἐξοινομήσεως ἀφίνεταί κληρονομία εἰς ἀναπλήρωσιν οἰασδῆποτε ἀνάγκης τῆς κοινότητος ἢ μέρους αὐτῆς.

Ὡς πρὸς ταῦτα εὐρίσκω μίαν ἀπάντησιν ἀδιάρρηκτον εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας δύο παραγράφους τῆς ἀναφορᾶς σας· δηλαδὴ «ὁ δὲ τόκος αὐτῶν κατ' ἔτος νὰ ἐξαποστέλληται εἰς τὴν πατρίδα μου διὰ νὰ πληρώνηται εἰς διδάσκαλος διὰ νὰ διδάσκη (γραμματικά) τὰ πτωχὰ παιδιά τῆς πατρίδος μου, καὶ ἂν ἤθελε περισσεύσῃ τι ἀπὸ τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου νὰ μοιράζηται εἰς τοὺς πτωχοὺς μαθητὰς του».

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἐντολὴ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ λασοθέτου πρὸς τοὺς κατὰ καιρὸν ἐπιτρόπους τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν Πρεβέζης πόσον ἐκτείνει τὴν ἐξουσίαν των. «Νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν ἐτήσιον τόκον ἀναντιρρήτως διὰ συντήρησιν ἐνὸς σχολείου εἰς τὴν πατρίδα του Πρέβεζαν, συμφωνοῦντες δι' αὐτὸ διδάσκαλον πρὸς τὸ διδάσκειν πτωχὰ παιδιά καὶ πληρόντες τὸν ἐτήσιον μισθὸν του, καὶ ὅσα μετρητὰ μένουσι ἀπὸ τὸν αὐτοῦ μισθὸν νὰ διαμοιράζωνται εἰς τοὺς πτωχοὺς μαθητὰς τοῦ αὐτοῦ σχολείου».

Τι ἔτι χρεῖαν ἔχομεν μαρτύρων; Ἀλλὰ σεῖς, κύριοι, ἐξακολουθεῖτε μὲ διὰ-

φορα παράπονα κατά τῶν ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς, παρόντων καὶ παρελθόντων, ὡς ἐξοδευσάντων τὰ χρήματα κατὰ τρόπον ἀποτρόπαιον, καὶ μολονότι δὲν ἤθελεν εἶσθαι τῆς ἀρμοδιότητός μου νὰ ἐξετάσω τὰ μνησθέντα γεγονότα, διὰ τὰ ὁποῖα προτείνετε νὰ προσέλθῃτε εἰς τακτικὸν δικαστήριον, οὐχ' ἤττον ἐρχομαι νὰ ρίψω ἐν ὄμμα ἐπὶ ἐνὸς ἐκάστου τούτων τῶν πράσινων.

Τὸ πρῶτον συνίσταται εἰς τὸ ὅτι, καθὼς νομίζετε, οἱ ἐπίτροποι δὲν ἐκτελοῦν τὴν διαθήκην, ἣ τοῦλάχιστον τὸν κανονισμόν τῆς σχολῆς, ὁφείλοντες νὰ περιορίσουν τὰ ἐξόδα πρὸς ἓνα μόνον διδάσκαλον, ἐνῶ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ κανονισμοῦ ἐκείνου ὑπογεγραμμένου παρὰ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως, καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇ τὸν ὑπέρμαχόν σας Κύριον Ἀνδρέαν Κονεμένον, παρατηρεῖται ὅτι πρόκειται πανταχοῦ ὄχι περὶ διδασκάλου, ἀλλὰ διδασκάλων, τοῦ μὲν ἀλληλοδιδάκτου, τοῦ δὲ Γυμνασίου, καὶ εἶναι βέβαιον, ὅτι οὐσης τῆς θελήσεως τοῦ λασοθέτου νὰ προάγῃται ἡ παιδεία τῶν πατριωτῶν του, πᾶν ὅτι εἶναι δυνατὸν διὰ τῶν μέσων αὐτοῦ εἰς πρόοδον τοιοῦτου σκοποῦ, εἶναι ἔργον θεμιτὸν ἔργον χρεωστικόν. Ἀλλ' ἄς ἀκολουθεῖτε ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ἄλλας περιόδους, θέλοντες νὰ ἐννοῇ τις, ὅτι πᾶν ἐξοδὸν γενόμενον ἐκτὸς τῆς δαπάνης περὶ ἐνὸς μόνον διδασκάλου, εἶναι πραγματικῶς βλάβη τῶν πτωχῶν μαθητῶν, ἐνῶ αὐτὸν οἱ ἴδιοι ἐν Μόσχᾳ ἐπίτροποι διακηρύττουν καὶ ἄλλας δαπάντας συμφώνως μὲ τὴν θέλησίν του, πάντοτε ἀναφερόμενοι εἰς ὅσα ἤθελον μείνει ἐκ τοῦ ἐτησίου τόκου, ἄρα δὲν εἴμπορεῖ νὰ λογισθῇ ὅτι κάθε περίσσευμα ἀπαρτίζει νομίμως κληρονομίαν εἰς τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ ὅτι πρέπει ἀναγκαιῶς καὶ τελείως νὰ διαμερισθῇ πρὸς τοὺς πτωχοὺς μαθητάς.

Δεύτερον παραπονεῖσθε, ὅτι ἐξωδεύθῃ ἓνα καιρὸν μεγάλη ποσότης τοῦ οἰκοδομικοῦ σχολείου· ἀλλ' ἂν ὁ λασοθέτης δὲν ἀναφέρει τὴν οἰκοδομὴν σχολείου, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο σύμφωνον μὲ τὴν θέλησίν του, ἀφοῦ λέγει νὰ οἰκοδομηθῇ οἶκος διὰ τὸν διδάσκαλον, ἦτο λοιπὸν ἴσως ὁ σκοπὸς του νὰ μένωσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὸν δρόμον διδασκόμενοι τὰ μαθήματα; τοῦτο πραγματικῶς ἤθελεν εἶσθαι ἡ σύγχυσις τῶν γλωσσῶν, περισσότερον παρὰ τὸν πύργον τῆς βαβυλῶνος ὁποῖου ἴσως κάμῃτε μνεῖαν λέγοντες πύργον τῆς βαβυλῶνος, εἶναι ὁμῶς δυσανάλογον εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν πτωχῶν μαθητῶν ἐτὶ τὸ θέλετε σεῖς ἐνῶ εἴμπορεῖ νὰ εὐρεθῇ μικρόν, ὧ πτωχοὶ μαθηταί, δὲν φθάνει ὅτι μερικοὶ κατατρώγουν τὰ χρήματα τῆς σχολῆς, τοῖς κακοφαίνεται ἰδίως διότι δὲν ἔφαγον περισσότερα.

Τρίτον παράπονον εἶναι ἐκεῖνο ὅτι οἱ ἐπίτροποι καταχρῶνται μέρους τοῦ περισσεύματος εἰς χρῆν τῆς πατρίδος, καὶ διὰ τοῦτο ἐγκαλοῦνται ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς πατρίδος, ἵνα ἀπολογηθῶσι, ριπτομένης τῆς πρώτης κατ' αὐτῶν πέτρας ἐπὶ τοὺς ἰδίους εὐεργετημένους πατριώτας των. Ὡς πρὸς τὴν περίστασιν ταύτην ἂν ὦσιν ἁμαρτωλοί, ἢ ἀπολογία τοῦ ἐπανηρόδου(;) ἄς εἶναι ἰδική των. Ἀλλ' ἀκόμη ἡ διόρθωσις εἶναι εὐκολωτάτη, ἄς ἀποδώσῃ ἡ πατρίς τὰ εἰς λογαριασμόν της πληρωθέντα χρήματα, ἂν τῷ ὄντι χρεωστῇ, καὶ οὕτω δὲν χάνεται οὐδὲ ὀβολὸς τῶν πτωχῶν μαθητῶν.

Ὡς πρὸς τὸ τέταρτον παράπονον ὅτι δανεῖζουσιν κατ' ἀρέσκειαν τὰ περισσότερα χωρὶς ἀσφάλειαν, καὶ κινδυνεύουσι χρήματα εἰς τοὺς μαθητὰς ἀνήκοντα, ἔχετε πραγματικῶς πολὺ δίκαιον, ὥς εἶναι πασίγνωστον, διότι ἐγένοντο δάνεια χωρὶς ἀσφάλειαν, ὥς λέγετε, καὶ οὕτω κινδυνεύουν τὰ χρήματα κοντὰ εἰς ἄτομα, ὅποια οὕτε πληρώνουν τὸν τόκον, οὐδὲ συλλογίζονται νὰ ἐπιστρέψωσι τὸ κεφάλαιον. Ἀλλὰ ποῖοι εἶναι οἱ χρεῶσται οὗτοι; δὲν εἶναι πατριῶται σας; δὲν τοὺς ἐπιπλήττετε διὰ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα προξενηθεῖσαν παρ' αὐτῶν βλάβην; καὶ ἂν ποτὲ ἤθελον λησμονήσῃ ἐως καὶ τὸ νὰ ἀναφέρουν τὴν λέξιν δάνειον, δὲν ἠθέλατε ἀπορήσῃ, καὶ δὲν ἠθελεν εἶσθαι αὕτη αἰτία νὰ τοὺς κάμετε νὰ ἐνθυμηθῶσι τὰ χρώων των; κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν ἠθέλατε ἔχει δίκαιον νὰ κατακρίνητε, ἴσως ὅχι τοὺς σκοποὺς, ἀλλὰ τὴν ἀδιακρίσιαν ἐκείνων τῶν ἐπιτρόπων, οἵτινες ἔλαβον μέρος εἰς τὴν διάθεσιν ταύτην, ἀπαιτοῦντες, ὅπως οἱ διάδοχοί των λάβωσι μίαν εὐλογον ἐπιμονὴν διὰ τὴν ἀναλαβὴν ἐκείνων τῶν χρημάτων· μήπως ἀπόκειται τὸ τάλαντόν σου, ἂν μὴ καρποφόρον;

Εἰς τὸ πέμπτον παράπονόν σας, δηλαδὴ ἐκεῖνο, ὅτι οἱ ἐπίτροποι (ἐνοεῖται ἐκεῖνοι τοῦ ἀγίου Νικολάου) κατέχουν τὴν θέσιν τόσα ἔτη, -φαίνεται ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τοῦ νὰ βλαφθῇ τὸ σχολεῖον κάποιος ἐμπιστευμένος σας θὰ σᾶς συμβούλευσεν, ὅτι πρῶτον πρέπει νὰ πολεμηθῶσιν οἱ προμαχῶνες, αἱ ἐκκλησίαι, - ἄλλ' ἐμπιστευθεῖσιν εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν τῆς διαχειρίσεως τοῦ σχολείου, δὲν ἐνομίζετο ποτέ, ὅτι ἡ ραδιουργία ἠθελεν ὑπερισχύσει, ὅπως ἐξέπιτηδες ἐγκαθιδρυθῶσι εἰς τὰς θέσεις ἐκεῖνας ἄτομα ὑπερφορτισμένα νὰ βλάψωσι τὸ σχολεῖον καὶ νὰ παραχωρήσουν τὰ εἰσοδήματά του εἰς ἀρπαγὴν, μολοντοῦτο ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἐπιτρόπων ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀρμοδίων ἐνοριῶν, καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν ὑπαγόρευσιν μερικῶν πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ ἐνορῖται ἠθελον ἔχει δίκαιον νὰ ἀποκριθῶσιν ... ἥτοι ἕκαστος ἄς γνωρίζῃ νὰ μὲν ἔντὸς τῶν ὁρίων του.

Τὸ ἕκτον καὶ τελευταῖον ἐξηγημένον παράπονον συνίσταται εἰς τοῦτο, κατὰ τὸ λέγειν σας λάσσον οἱ μαθηταί, καὶ ἐπομένως δύναται μὲ ἄλλον οἰκονομικώτερον τρόπον νὰ γείνῃ διόρθωσις ἐωσότου ἐτοιμασθῶσιν ἄλλοι μαθηταί. Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν δὲν θὰ εἴσθε ἴσως καλὰ πληροφορημένοι· ἀλλ' ἂν καὶ ἠθελον ἐλλείπουν οἱ μαθηταί, παρακαλεῖσθε νὰ κρίνητε ποῖον εἶναι τὸ σφάλμα; πηγαίνει ποτὲ τὸ παιδίον εἰς τὸ σχολεῖον, χωρὶς νὰ ἀναγκάζεται ἀπὸ τοὺς γονεῖς του; βεβαίως καθόσον ἐνθυμοῦμαι δὲν ἠθελε δώσει ἀπάντησιν καταφατικὴν, ποῖα λοιπὸν εὐθύνη πρὸς τοὺς γονεῖς ἔχοντας δωρεὰν τὰ μέσα τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν υἱῶν του, καὶ μὴ ἀπὸ ταῦτα ὠφελουμένους! καὶ πρέπει αἱ ἐλλείψεις τινῶν νὰ κλείνουν τὸν δρόμον πρὸς ἐκείνους ὅσι γνωρίζουν καλύτερα τὰ χρέη των; ἀδύνατον· καὶ πότε, πόθεν καὶ πῆς θέλουν ἀναφυῶσι τὰ νεόφυτα ταῦτα, ἢ διατήρησις ὁμῶς τοῦ σχολείου δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μου οὔτε ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σας κρίσιν· εἶναι ἔργον ἀποφασισμένον ἀπὸ τὸν φιλόανθρωπον πατριώτην σας, ὅστις δὲν μᾶς ἐζήτησε γνώμην εἰς τοῦτο τὸ προκείμενον, ἰδοὺ ἡτοιμασμένη ἡ τράπεζά του μ' ἐκείνην τὴν τροφήν, ὅποιαν αὐτὸς ἐνόμισε νὰ σᾶς προσφέρῃ, μὴ θέλοντες ὁμῶς νὰ ὠφεληθῇτε, δὲν πρέπει νὰ καταχρᾶσθε τῆς καλοσύνης του, ἐμβριμώμενοι, καὶ

λέγοντες, εἰς τὴν ἡ ἀπώλεια αὐτῇ; ἡδύνατο γὰρ δοθῆναι πτωχοῖς.

Ὡς πρὸς τὸ περίσσευμα τῶν κεφαλαίων τοῦτο εἶναι δευτέρα ὑπόθεσις, ἥτις δὲν ἡμπορεῖ ποτὲ νὰ μηδενίσῃ τὴν πρωτίστην φροντίδα τοῦ εὐεργετικοῦ λασοθέτου, ὅστις μὲ τόσῃν ζέσειν ἐξέφρασε τὴν ἀμετάθετον θέλησίν του εἰς τοῦτο τὸ προκείμενον, τὸ ἴδιον ἤθελεν εἶσθαι μερικοὶ πολῖται νὰ ζητήσουν αὐθαιρέτως νὰ κλεισθῶσιν αἱ ἐκκλησίαι πρὸς τοὺς συναδέλφους των, καὶ μὲ τὰ ἱερόσυλα χέρια νὰ ἀρπάξουν τὰ εἰσοδήματά των ἐπὶ τίτλῳ δανείου διὰ τὰς ἀνάγκας των, τὸ νὰ ἐγκρατευθῇ τις ἀπὸ τὸ νὰ ὑπάγῃ νὰ διαδώσῃ πρὸς τοὺς υἱοὺς του τὰ ὡς πρὸς τοῦτο χρέη των, ἴσταται εἰς τὴν διάκρισιν ἐκάστου κατὰ τὴν τάξιν τοῦ συνειδότος του, ὅχι δὲ ποτὲ νὰ ἐνδυθῇ τὴν αὐθαιρεσίαν εἰδοποιῶν πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τὴν ἀπόφασιν τῆς προσωρινῆς παύσεως τοιούτων ἱερῶν καταστημάτων. Ἀλλὰ σεῖς δὲν πταίτε, πταῖουν ἐκεῖνοι οἵτινες σᾶς ὁδηγοῦσιν.

Μένει εἰσέτι πρὸς ἐμὲ ν' ἀποκριθῶ πρὸς ἓν ζήτημα παρ' ὑμῶν προτεινόμενον, δηλαδὴ ἂν ἡ προσωρινὴ παῦσις τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς εἶναι διὰ παντὸς διάλυσις ὅλου τοῦ σχολείου, καὶ παραβίασις τῆς θελήσεως τοῦ λασοθέτου; ἡ ἀπάντησίς μου εἶναι ἀπλουστάτη, ὅτι ἐν τοιούτον μέτρον μεταβάλλον εἰς πρωτίστον σκοπὸν πράγματα μὴ προσδιοριζόμενα διόλου ἀπὸ τὸν λασοθέτην, ἤθελεν εἶσθαι διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους μία ἐπαυτοφώρος παραβίασις τῶν σκοπῶν του, καὶ ὡς τοιαύτη ἀνακαλοῦσα τὸν πρέποντα χαλινὸν ἀπὸ μέρους τῶν ἐν Μόσχᾳ ἐπιτρόπων, ὡς εἴρηται.

Τέλος ὀφείλω νὰ σᾶς προσθέσω, ὅτι ἐνῶ εἶσθαι σύμφωνοι, ὅτι οὐδὲν ἔργον δύναται νὰ λάβῃ αἴσιον τέλος μὲ διχονοίας καὶ ἀσυμφωνίας, θέλετε κάμει καλὰ ἀποφύγητε τοιούτον ὀλέθριον δρόμον, νὰ διορθώσῃτε τὰς συμφοράς σας μὲ τὴν ὀδηγίαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ, διακρίνοντες ἐκείνους ὅσοι μὲ τιμὴν καὶ ζῆλον ὑπηρετήσαν τὴν πατρίδα καὶ ἐκτιμῶντες τοιούτους φρονίμους καὶ ἀφιλοκερδεῖς ἄνδρας νὰ λάβῃτε ἐξ αὐτῶν συμβουλὰς κατὰ πᾶσαν κρίσιμον περιστάσιν.

Ὑποσημειοῦμαι δὲ μὲ ὑπόληψιν

Ὁ Πρόξενος

τῆς αὐτῆς Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος

ΣΙΑΝΕΗΣ ΣΜΙΘ. ΣΑΝΔΕΡΗΣ¹⁰.

Ταυτοχρόνως ὁ αὐτὸς Γεν. Πρόξενος ἀπέστειλε καὶ μίαν ἄλλη ἐπιστολὴν του πρὸς τὴν Ἀνδρέαν Κονεμένον, τὴν ἐξῆς:

ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ
ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΗΣ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ

Πρέβεζα τὴν 14 Φεβρουαρίου 1849

Εὐγενὴ Κύριε,

Κατὰ τὴν συζήτησίν σας γινομένην διὰ τοῦ πρὸς ἐμὲ γράμματός σας τῆς 12 τρέχοντος, σὰς ἐξαποστέλλω διὰ τῆς παρούσης ἐπίσημον ἀντίγραφον τοῦ προλαβόντος ὑμῶν πρὸς γράμματος τῆς 30 Δεκ./ II Ἰαν. παρελθόντος.

Ὡς πρὸς τὴν ἀναφύεισαν δὲ διαφορὰν μὲ τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς, ἡ ἀπάντησίς μου σὰς ἐγνωστοποίησε τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ παῦσις τῆς σχολῆς καθ' ὀλοκληρίαν ἐκείνης, ὡς ἀναφέρει ἡ περίοδος τοῦ πρὸς ἐμὲ εἰρημένου γράμματος σας, ἀπέβαινε καθ' ὀλοκληρίαν ἀσυγχώρητος μὲ τὴν θέλησιν τοῦ λασοθέτου, διότι μ' ἐδῶκατε αἰτίαν νὰ σὰς ἐκθέσω τὴν ἐσφαλμένην θέσιν εἰς ὁποίαν ἐτέθησαν μερικοὶ ὡς εἰς τοῦτο τὸ προκείμενον, ἡ πρὸς τοῦτο προκειμένου μόνον τοῦ ν' ἀναδειχθῇ ὅτι καθὲς εἶναι ἀπόλυτος κύριος νὰ διαθέσῃ τὴν ἰδίαν περιουσίαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Νόμου ὡς καλῆτερα εὐχαριστεῖται, χωρὶς ἄλλοι νὰ ἔχωσι τὸ μικρώτατον δικαίωμα νὰ τὴν κυριεύσωσι δι' ἴδια αὐτῶν τέλη ὑπὸ οἵανδήποτε πρόφασιν οὔτε ἐπὶ τίτλῳ δανείου, παραβιάζοντες οὕτω καὶ καταπατοῦντες τὰ ἀδιάρρηκτα δικαιώματα, καὶ διαταγὰς τοῦ λασοθέτου, δὲν ἐχρειάζετο λοιπὸν διόλου νὰ ἔμβω εἰς τοὺς λόγους μᾶλλον ἢ ἥττον βασίμους οἵτινες προῦκάλεσαν μίαν τοιαύτην ἀπάτην.

Τοιαῦτα δικαιολογήματα δὲν ἡμποροῦν νὰ ταραῖξουν τὰ θεμέλια τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος, μηδενίζοντα τὴν ἀδιαφιλονίκητον ἀλήθειαν, ὅτι πρᾶγμα ἰδικόν σας δὲν εἶναι ἰδικόν μου, καὶ ὅτι δὲν μὲ εἶναι θεμιτὸν νὰ σὰς γυμνώσω μὲ τὴν ἀπαρέσκειάν σας τῆς νομίμου περιουσίας σας, καθόσον, ὡς νομίζω, ὀλίγον ὀφελος ἀπολαμβάνετε ὡς αὐτὴν μεταχειρίζεσθε, ἐνῶ δι' ἐμὲ ἤθελεν εἶναι μεγάλης ὠφελείας.

Ἦτο λοιπὸν ξένη εἰς τὸ ἐπιχείρημα ἡ ἀναγνώρισις ἂν διὰ μίαν ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν ἐπρόκειτο νὰ ἐξέλθῃ τις ἐκ τῶν προειρημένων ὁρίων κάμνων «νὰ παῦσῃ προσωρινῶς ἡ ἐλληνικὴ σχολή» μολονότι τὸ νὰ ἀποφασίσῃ τις τοιοῦτον μέτρον καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ δεσποτικῶς πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους «τὴν παῦσιν» κατὰ τὸν προεκτεθέντα τρόπον εἰς περίγελον τοῦ χαρακτῆρος, ὁποῖον καθὰ τοιοῦτοι εἶναι ἐνδεδυμένοι, καὶ τῶν ἱερωτέρων χρεῶν τοῦ ὑπουργήματός των, δὲν ἡμπορεῖ παρὰ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν μου ὡς αὐτὸ ἀπαιτοῦν τὰς ἀναλόγους συσκέψεις καὶ κατ' ἐκλογὴν καθόσον τοῦτο ἐξεφράσθη καὶ ὑπεστηρίχθη ἀπὸ ἄτομον ἐξειδικιασμένης κρίσεως.

ΣΙΔΝΕΗΣ ΣΜΙΘ. ΣΑΝΔΕΡΗΣ

Πρὸς

τὸν κ. Ἀνδρέαν Κονεμένον

εἰς Πρέβεζαν¹¹.

Κατόπιν τῆς τοιαύτης γενναίας ἀντιστάσεως τῶν ὑπευθύνως καὶ ἀποφασιστικῶς διοικούντων τὴν περίπυστον Θεοφάνειον Σχολὴν μ' ἐπικεφαλῆς τὸν ἀπαράμιλον Ἀθανάσιον Ἀθανασιάδην¹², ἔχοντα εἰς τὸ πλευρόν του κραταῖον σύμμαχον τὸν διαπρεπῆ Γενικὸν Πρόξενον Σ. Σάνδερ, ὁ κίνδυνος προσωρινῆς ἔστω παύσεως τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς ἐν τῇ Θεοφανείᾳ τῆς Πρεβέζης παρῆλθε, με νίκην αὐτῆς, ἥτις καὶ διετήρησε τὰ δικαιώματά της πλήρως. Καὶ συνέχισεν ἀπροσκόπτως τὴν λειτουργίαν της πολλοὺς ἀγλαοὺς καρποὺς ἀποδώσασα πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Γένος.

11. Κῶδιξ. Σχ., σσ. 168 - 172.

12. Βλ. Βιτάλη Φιλαρέτου, Ἀρχ. Ἱεροκλήρυκος Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης, ὁ Εὐεργέτης τῆς Πρεβέζης, ἐν «Ἡπ. Ἑστία», ἐτ. 1978 - 1979, τοῦ αὐτοῦ, Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης καὶ Θεοφάνειος Σχολὴ τῆς Πρεβέζης», ἐν Ἡπ. Ἡμερολόγιον» Ἰωαννίνων, ἐτ. 1983, τοῦ ἰδίου, Ἡ Θεοφάνειος Σχολὴ Πρεβέζης τιμᾷ τὸν Εὐεργέτην της Ἀθανάσιον Ἀθανασιάδην, ἐν «Ἡπ. Ἡμερολόγιον» ἐτ. 1984, Πρβλ. τοῦ ἰδίου, Τὸ Παρθεναγωγεῖον Πρεβέζης, καὶ 1984, τοῦ αὐτοῦ. Τὰ κατὰ τὴν σύστασιν τῷ 1889 τοῦ πρώτου ἐν Πρεβέζῃ Νηπιαγωγείου, ἐν «Ἡπ. Ἡμερολόγιον» ἐτ. 1985, τοῦ αὐτοῦ. Οἱ Ἑλεοθέται τῆς Πρεβέζης, ἐν «Ἡπ. Ἑστία», ἐτ. 1985 - 1990, τῷ ἰδίῳ, Ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Ἀρτῆς Ἱεροθέου Μπάλκου καὶ τοῦ Ἀθ. Ἀθανασιάδου, ἐν «Ἡπ. Ἡμερολόγιον», ἐτ. 1990.

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ — ΔΕΔΕ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΘΑΥΜΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Τὸ παιδί θαῦμα, βρίσκεται βαθειὰ ριζωμένο στὴ μεταφυσικὴ σκέψη τῶν Ἑλλήνων. Κι ἀκόμη ἔμμεσα ἢ ἄμεσα, συνδέεται μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο. Ἴσως μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς εἶναι κι αὐτὸ μιὰ νοοπλασία σὲ στιγμὲς ἐξάρσεων, πού τὸ ὠραῖο, τὸ φωτεινὸ, τὸ ἀνδρεῖο, καταπλημμυρίζουν, στενὰ δεμένο τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, τὴν καρδιά, καὶ ἀναζητᾶται ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς πλάσματος ἀνθρωπίνου, πού νὰ μὴν μοιάζει μὲ τὰ ἄλλα μὰ νὰ εἶναι πολὺ ἀνώτερο, ἀφοῦ θὰ συνδυάζει ὅλα αὐτὰ τὰ χαρίσματα στὴν τέλεια μορφή τους καὶ στὸν μεγαλύτερο βαθμὸ τῆς δυνάμει τους. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα, εἶναι καὶ φυσικὸ νὰ ἐκφράζεται ὁ θαυμασμός γιὰ τὴν ὑπαρξὴ αὐτῇ μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο, πού εἶναι ἀσφαλῶς ὁ κατάλληλος. Παιδί θαῦμα, εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλους ὁ Ἀπόλλων. Δὲν εἶναι μόνον θεὸς τοῦ φωτὸς ἀλλὰ καὶ τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἥλιος πού γεννιέται μέσ' ἀπὸ τὸ σκοτάδι, τὴν μικρότερη ἡμέρα τοῦ χρόνου, καὶ σὲ μιὰ ποιητικὴ εἰκόνα, ἔρχεται ὀδηγώντας τὸ λαμπρὸ τοῦ ἄρμα ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ὑπερβορείων. Μὲ τὴν ἐμφάνισή του, γίνονται θαύματα, ὅπως καὶ μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ἥλιου, ζωογονεῖται ἡ πλάση.

Χαρακτηριστικά, δίνει αὐτὸ τὸ θαῦμα ὁ Ὅμηρικὸς Ὕμνος, γραμμένος σὲ στίχους. Ὁ Ἥλιος, τὸ Φῶς, θριαμβεύει, μὲ τὴν ἴδια τὴν Ποίηση.

Εἶναι γνωστὸς ὁ μῦθος τῆς γέννησής του ἀπὸ τὴ Λητὴ στὴ Δῆλο μὲ τὴ βοήθεια τῆς Εἰλειθυίας κι ἄλλωνθεαινῶν. Οἱ πρῶτες φροντίδες ἦσαν βέβαια θεϊκές, ὅμως θεϊκά κι ὁ Φοῖβος, «ἀνδρώθηκε» μὲ μιὰς, ἀποδεικνύοντας μάλιστα μὲ τὴ συμπεριφορὰ του πὼς οἱ πιὸ πολλές ἀπὸ τίς φροντίδες αὐτὲς καὶ τίς ἀνησυχίες γιὰ τὸ νιογέννητο τῶνθεαινῶν ἦσαν περιττὲς μιὰ κι ἀπὸ τὴν πρώτη σχεδὸν στιγμὴ ἦταν αὐτοδύναμος. Ἐλαμψε μάλιστα ὁ κόσμος τόσο, πού οἱ θεὲς «ὀλόλυξαν ἅπασαι» (119 στ.) γιὰ νὰ ἐξακολουθήσουν κατάπληκτες, μὰ πάντα σὰν καλὲς γυναῖκες πού ἤξεραν τίς ἀνάγκες τοῦ νιογέννητου, τίς φροντίδες τους γι' αὐτό.

«Ἐκεῖ ἐσέναν οἱ θεὲς σὲ λοῦσαν μὲ νερὸ καθάριο
ἀγνὰ κι' ἀμόλυντα καὶ σὲ σπαργάνωσαν σὲ ὕφασμα λευκὸ
λεπτὸ καὶ νιουφασμένο· σὲ βάλαν σὲ χρυσὴ φασκιά.

Ούτε τὸν χρυσότοζον Ἀπόλλωνα τὸν θήλασ' ἢ μητέρα του
 ἀλλὰ ἢ Θέμις νέκταρ, καὶ ἄμβροσία ἐρατεινὴ
 τοῦδ' ὤσε με τ' ἀθάνατά της χέρια· καὶ ἡ Λητώ χαιρόταν
 ποῦ τοξοφόρο γιὸ καὶ κρατερὸ εἶχε γεννήσει.
 Ἀκόμ' ἐσὺ Φοῖβε ἀφοῦ κατέφαγες τὴν θεία τροφή
 δὲν σὲ κρατοῦσαν πιά οἱ χρυσὲς φασκιᾶς καθὼς κουνιόσουν βίαια
 οὔτε ἀκόμη σ' ἐμποδίζανε δεσμὰ κι ὅλα λυνόνταν τὰ λιτάρια.

Κι ἀμέσως στὶς ἀθάνατες μίλησ' ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων
 μακάρι νὰ μοῦ εἶν' ἀγαπητὰ ἡ κιθάρα καὶ τὰ τόξα τὰ καμπύλα
 καὶ στοὺς ἀνθρώπους θὰ χρησιμοδοτῶ τοῦ Δία τὴν ἀλάθητη βουλή.
 Κι ὡς εἶπ' αὐτὰ μὲ βήματα μεγάλα περπάτησε ἀπ' τὴ πλατύδρομη τὴ γῆ.

Παιδί θαῦμα ὁ Ἀπόλλων ποῦ κατέπληξε καὶ φόβισε ἀκόμη καὶ
 τοὺς ἀθάνατους, δὲν χρειάζεται περισσότερη ἀναφορά στὴ δραστηριότητά
 του, τὴ μετέπειτα, γιὰ νὰ πεισθοῦμε πὼς δὲν ἦταν τυχαῖο τὸ ὅτι γεννήθηκε
 ἔτσι σημαντικός, ξεχωριστός, ὑπέροχος ἀπὸ τὴν ἀρχή. Κι ὥστόσο, δὲν θὰ
 πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ἢ νὰ ὑποτιμήσουμε ποτὲ τὸ ὅτι γεννήθηκε «πραγ-
 ματικά μὲ τὴν κιθάρα στὸ χέρι» ὅπως καὶ μὲ τὰ φωτεινά, τὰ χρυσὰ τόξα.

Σὲ λίγο, ἓνας ἄλλος θεός, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἀρχίσει γρήγορα φιλικὲς
 σχέσεις καὶ θὰ μοιραστεῖ βασικὲς τοὺς ιδιότητες, δικὰ του προσωπικὰ χα-
 ρίσματα θὰ ἔρθει κι αὐτὸς στὸν κόσμον καὶ θὰ δείξει ἀπὸ τίς πρώτες ὥρες
 τοῦ ἐρχομοῦ του πὼς εἶναι τὸ παιδί θαῦμα, ποῦ ἀργότερα θὰ γίνει κι' αὐτὸς
 μοναδικὸς καὶ θαυμαστὸς ἀνάμεσα σὲ θεοὺς ποὺ ὀρίζουν τὰ βήματα τῆς
 ἀνθρώπινης πορείας στὴ γῆς καὶ στὸν πηγαμιό του στὸ θάνατο. Εἶναι ὁ
 Ἑρμῆς Πανέμορφος, πανέξυπνος, ὁδηγὸς τῶν ψυχῶν στὸν ἄλλο κόσμον
 μὰ καὶ κύριος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ σκέψης τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου, ἀ-
 κούραστος περπατητὴς στὴ γῆ καὶ στ' ὄνειρο, στὰ θελημένα καὶ συνειδη-
 τὰ ταξείδια τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὶς ἀθέλητες περιπλανήσεις τῆς ψυχῆς
 τουτὶς νύχτες.

Παιδί θαῦμα κι αὐτὸς ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τὸν ὕμνον τοῦ Ὀμήρου πρὸς
 αὐτόν:

«τὴν αὐγὴ ἀφοῦ γεννήθηκε τὸ μεσημέρι ἔπαιζε κιθάρα
 καὶ τὴν ἑσπέρα ἔκλεψε τὰ βόδια τοῦ μακρύβολου Ἀπόλλωνα» κι ἀκόμα δὲν
 ἀρκέστηκε σ' αὐτὰ ἀλλὰ τὴν τέταρτη μέρα τῆς γέννησής του, βρῆκε στὶς
 περιπλανήσεις του καὶ τὴ χελώνα ποὺ ὅσο ζοῦσε θὰ ἦταν ἐμπόδιο στὴ μαγ-
 γανεία κι ὅταν πέθαινε «πέρα πολὺ ὠραία θὰ τραγουδοῦσε» (στ. 38 ἦν δε
 θάνης τότε κεν μάλα καλὸν αἰείδοις). Ἀπὸ τὸ ὄστρακό της ἔφτιαξε, τέλος,
 τὴ λύρα ποὺ γιὰ νὰ ἐξευμενίσει τὸν Ἀπόλλωνα, ὀργισμένο μαζί του γιὰ τὴ
 τοῦ ἔκλεψε τὰ βόδια, τοῦ τὴν χάρισε, διαπραγματευόμενος ὁμως ἐξυπνα
 καὶ μὲ καθαρὸ ἐμπορικὸ πνεῦμα τὴ μοιρασιά τῶν ἀρμοδιοτήτων μεταξὺ
 τοὺς γενικότερα.

Έτσι με τὸν Ἑρμῆ, τὸ δεῦτερο παιδί θαῦμα, ἔχουμε ἕναν ἀκόμη κρῖκο ἀνάμεσα στὸ ἐξαίρετο, τὸ θαυμαστὸ καὶ τὴν μουσική, ποὺ δύσκολα τὴν χώριζαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀπὸ τὸ στίχο, ὅπως φαίνεται κι ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ Ὀμηρικοῦ Ὑμνου στὸν Ἑρμῆ. Σύνδεση ὁμως ὑπάρχει καὶ με τὸ φῶς ἀφοῦ σύμφωνα με τὸν Ὑμνο αὐτό, πρῶτος ὁ Ἑρμῆς, ἀναψε φωτιά, κόβοντας κλωνάρι δάφνης, με σίδερο ξεφλουδίζοντάς το, καὶ κάνοντάς το ἔτσι ν' ἀναδώσει θερμὴ φλόγα. Ἐκεῖνο ὁμως ποὺ ἐνδιαφέρει ἐδῶ, εἶναι περισσότερο πῶς με τὸν ποιητικὸ λόγο, ἔγινε ἡ ἔξαρση τοῦ παιδιοῦ - θαύματος σὲ θεϊκὸ ἐπίπεδο.

Τὸ ἀκριτικὸ τραγούδι, πέρασε στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἥρωα, τὸ παιδί - θαῦμα. Εἶχε βέβαια προηγηθεῖ κατὰ κάποιο τρόπο αὐτὸ τὸ πέρασμα με τὸν Ἡρακλῆ στὴν ἀρχαιότητα. Ὁ ἥρωας αὐτὸς καὶ τελικὰ ἡμίθεος καὶ θεός, εἶχε πνίξει μωρὸ στὴν κούνια του τὰ τεράστια φίδια ποὺ τὸ κύκλωναν ἀπειλητικά. Δὲν πέρασε ὁμως τὸ κατόρθωμα αὐτὸ στὸν ποιητικὸ λόγο, εἰδικὰ στοὺς Ὀμηρικοὺς Ὑμνους με αὐτὴ τὴν ιδιότητα. Εἶναι ἀπλῶς ὁ λεοντόκαρδος ποὺ ἔκανε πολλὰ ἀνδραγαθήματα. Στὸ ἀκριτικὸ τραγούδι, εἶναι διαφορετικὰ καὶ συνεχίζεται ἐκεῖνο ποὺ ἄρχισε με τοὺς Ὀμηρικοὺς Ὑμνους. Στὴν πραγματικότητα ἔχουμε κι ἐδῶ ἐκεῖνο ποὺ συναντᾶμε στοὺς πρῶτους. Μιὰ ὑμνητικὴ βιογραφικὴ ἀναφορὰ ποὺ ἀρχίζει με τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἐξαιρετικῆς φύσης, τῆς ὑπερφυσικῆς ιδιότητος ποὺ ἔδωσε τὰ σημάδια τῆς ἀμέσως με τὴ γέννηση. Δὲν μπορούμε ὥστόσο νὰ συνδέσουμε τὴν ἀναφορὰ αὐτὴ με τὸ θέμα μας.

Ἐκεῖνο ποὺ δὲν γίνεται με τὸν Ἡρακλῆ ὁμως ἀπὸ τοὺς πιὸ πάνω Ὑμνους στὸ ἐπίπεδο τοῦ Ἡρώα, γίνεται ἀργότερα. Καὶ πρῶτα με τὸν ἴδιο τὸν Διγενῆ ποὺ ἔμεινε τελικὰ καὶ τὸ σύμβολο τοῦ τέλειου στρατιώτη, τοῦ ὑπέροχου πολεμιστῆ, ἄρχοντα πανέμορφου, δίκαιου καὶ φρόνιμου ὅσο καὶ ἀνδρείου. Με τὸν Διγενῆ τὸ ἔπος βάδισε πάνω στ' ἀχνάρια τοῦ Μέγα - Ἀλέξανδρου. Δὲν εἶναι τὸ παιδί θαῦμα, ἢ καλύτερα τὸ βρέφος - θαῦμα. Γεννιέται καὶ οἱ πρῶτες ὥρες τῆς ζωῆς του εἶναι φυσιολογικές. Μόνον σὰν περάσουν μερικὰ χρόνια κι ἀφοῦ πρῶτα ἔχει καλὰ δασκαλευτεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν ἐμπιστεύτηκε ὁ πατέρας του μὰ κι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς συγγενεῖς του, τὸν πατέρα του καὶ τὸν ἀδελφὸ τῆς μητέρας του τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα, δείχνει τὶς σπάνιες, τὶς μοναδικές του ἱκανότητες. Φαίνεται σὰν νὰ θέλησαν νὰ πατήσουν ἐπάνω στὴν πραγματικότητα περισσότερο οἱ συνθέτες τοῦ ἔπους του καὶ τὸν παρουσίασαν ἔτσι, χωρὶς τὴν ἔξαρση καὶ τὴν ψεύτικη μεγαλοποίηση τοῦ μύθου.

Τὸ παιδί - θαῦμα παρουσιάζεται σὰν βρέφος - θαῦμα πάρα πολὺ χαρακτηριστικά, φθάνοντας τὴν κλίμακα, με τὸ τραγούδι τοῦ Πορφύρη καὶ τὶς διαφορὲς παραλλαγές του, οἱ ὁποῖες σαφέστατα κινοῦνται πιά μέσα στὸ ἐξωφρενικὸ καὶ τὸ παράλογο τῆς φαντασίας. Ὁ Πορφύρης, (ἐπίσης

καὶ Πόρφυρας γιὰ τὴν Μικρ. Ἀσία, καὶ τὸν Πόντο, Μπροσφύρης, Μπρόσφυρος γιὰ τὴν Κρήτη καὶ τὸ δεύτερο καὶ γιὰ τὰ Δωδεκάνησα, Προσφύρκας καὶ Προσσύρκας γιὰ τὴν Κύπρο), θεωρεῖται ἀπὸ μερικοὺς πὼς εἶναι ταυτόσημος μὲ τὸν Κωσταντᾶ, Κωνσταντῖνο καὶ Κωνσταντάκη Δούκα, κι ἀκόμη ἀπὸ τὸν Καλονάρο πὼς μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὑποκρύπτεται ὁ ἴδιος ὁ Διγενής. Οἱ ἀπόψεις ὅμως αὐτὲς δὲν ἔχουν ἰσχυρὸ ἔρεισμα καὶ τουλάχιστον γιὰ τὴν τελευταία θὰ ἔπρεπε κάτι πιὸ συγκεκριμένο νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ. Ἄν ὄχι σὲ λεπτομέρειες πάντως καὶ στὸ ἴδιο τὸ κλίμα τῶν τραγουδιῶν ὑπάρχει διαφορὰ πού δὲν πρέπει νὰ περνᾷ ἀπαράτηρητη, γιὰτὶ δίνεται ἓνα ἄλλο νόημα, μίᾳ ἄλλῃ ἀληθοφάνεια καὶ φιλοσοφία τῶν τραγουδιῶν, ἔτσι, κάνοντάς τα ξένα μεταξύ τους. Σὲ αὐτὴ τὴν ἀληθοφάνεια, τὴν ἱστορικότητα τοῦ ἥρωα, κινεῖται καὶ ὁ Μικρο Κωνσταντῖνος ἢ Κωνσταντῖνος ὁ Μικρὸς τῶν Ἀναστενάρηδων, πού ὑποκρύπτει ἀρκετὰ βάσιμα τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα, τὸν γιὸ τοῦ Ἀνδρόνικου, ἐνῶ τὸ τραγούδι «Τῶν Υἱῶν τοῦ Ἀνδρόνικου», ἔχει ἀσφαλῶς ξεστρατίσει καὶ θυμίζει Πορφύρη. Πάντως τὰ τραγούδια τοῦ Μικρο Κωνσταντῖνου, ἢ Κωνσταντῖνου τοῦ Μικροῦ, πού εἶναι παραλλαγές καὶ συμπιλλήματα τῶν τραγουδιῶν μὲ τὰ ὀνόματα πού ἀναγράφτηκαν, κι ἀκόμη τοῦ Μάραντου, τῆς Γυναίκας Βοσκίνας, τῆς Φόνισσας Μάνας κι ἐπίσης ἄλλων με μικρότερη σημασία γιὰ τὸ βασικὸ νόημα τῶν τραγουδιῶν ἔχουν θέμα τὰ κατορθώματα καὶ φυσικὰ τὴ γέννηση σὰν παιδιοῦ - θαύματος τοῦ Μικρο Κωνσταντῖνου. (βλ. Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε α) Τὰ Τραγούδια καὶ οἱ Χοροὶ τῶν Ἀναστενάρηδων, Θρακικὰ τ. Α Συνεργασίας, 1978, β) Τραγούδια ἀπὸ τὴν Περιοχὴ Ἀνατ. Ρωμυλίας καὶ Ἀναστενάρι, Θρακικὰ τ. Δ Συν/σίας 1984, γ) Τὸ Τραγούδι τοῦ Μάραντου καὶ τὸ Ἀναστενάρι, Ἀρχεῖον Πόντου τ. 38). Γιὰ τὰ ἄλλα:

Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια, Ἀκαδημίας Αθηνῶν στ. Α 1962). Τὰ Τραγούδια τοῦ Πορφύρη γενικά, κινοῦνται μέσα στὸ μυθικὸ κόσμον τῶν ἡρώων καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο, βρίσκει κανεὶς στίχους πού δὲν ἔχουν συνέπεια μὲ τὴν ἀρχὴ πού ἀναφέρεται στὴν ὑπερφυσικότητα τοῦ βρέφους. Ἐδῶ πάντως παρατίθενται μόνον οἱ ἀρχὲς τῶν τραγουδιῶν πού ἔχουν ἀναφορὰ στὸ βρέφος - θαῦμα. Οἱ βιβλιογραφικὲς ἀναφορὲς ἀπὸ τὸ ἀναγραφόμενο βιβλίον τῆς Ἀκαδημίας γιὰ τὰ Α, Β, Γ.

A

*Να σὰν τὴν μάνναν πού γεννᾷ τὰ τράντα χρόνια μίαν
κ' εὐτάει υἱὸν Τραντέλλενον καὶ νύφην γαλαφόρον
κανεὶς υἱὸν κ' ἐγέννεσεν, κανεὶς υἱὸν κ' ἐποίηεν
καλογρὰν υἱὸν ἐγέννεσεν ἀπάνου 'ς τὸ Πορφύριν
— Ἀτόναν πῶς θὰ λέγουμε, ἀτὸν πῶς θὰ καλοῦμεν;*

— Ἀτὸν Πορφύρην πέτε ἀτόν, ἀτὸν Πορφύρ' καλέσταν.
 Μονοήμερος ἔτονε κ' ἔφαγεν παξιμάτιν
 διήμερος ἐγέντουνε, ἔφαγ' ἕναν φουντάριν
 πεντεήμερος ἐγέντουνε, ἔφαγεν τὴν φουνρέαν
 τριανταήμερος ἐγέντουνε, ἐξέβη κ' ἐκαυκέθεν
 — Ἐγὼ κόρην ἐγάπησα καὶ ἔν' τοῦ βασιλέα.
 (Σάββα Ἰωαννίδου Ἱστορία καὶ Στατιστικὴ Τραπεζοῦντος.
 Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 288, ἀρ. 22).

Β

Μιά καλογρά κοιλιοπονᾶ νὰ κάμη γιὸ Μπροσφύρη
 Τὴν ταχινὴν ἐγέννησε κι ἀργὰ τὸν ἐβαφτίσα
 καὶ τ' ἀποξημερώματα ζητᾶ ψωμὶ νὰ φάη·
 κι' ἤφαι ἐννιὰ φουρνιῆς ψωμιᾶ, ὥστο νὰ ξημερώση.
 σακκὶ κουκκιά 'κουκκάλισεν ὥστο νὰ ξημερώση.
 Κι ἀπῆτις ἐξημέρωσεν, ἐβγήκε καὶ καυκάται,
 ἐβγήκε κ' ἐκαυκήστηκε πῶς ἄντρες δὲ φοβάται
 μούδε τὸ Γιάννη τοῦ Φωκᾶ, μούδε τὸ Νικηφόρο
 μούδε τὸν Πετροτράχηλο, ποὺ τρέμει ἡ γῆς κι ὁ κόσμος.
 (Κρήτη, "Ἐξω Ποταμοί, Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδ., 3 Μαρία Λιουδάκη).

Γ

Καλογριὰν ν' ἠγέννησε τσ' ἤκαμε γιὸν Μπροσφύρη.
 Παραστσευγὴ 'γεννήθηκε, Σαββάτο ν' ἐβαφτίστη
 τὴν Τσεργατσὴ ν' ἐζήτησε κουτσὰ νὰ κοκκαλίση
 στὶς πέντε πιάνει τὸ σπαθὶ στὶς ἔξε τὸ κοντάρι
 καὶ στὶς ἑφτὰ καὶ στὶς ὀχτὼ καυστήστη παλληκάρι
 Ὁ βασιλεὺς σὰν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαρυφάνη
 Στέλνει τὸ Μαυροτράχηλα νὰ πα νὰ τόνε φέρη
 — Δὲν πὰ ἀφέντη Βασιλεῦ μ', ἐγὼ γιὰτὶ δουλειῶ τον
 Δῶσε μου χίλιους ἀπὸ μπρὸς καὶ τσαὶ δυὸ χιλιάδες πίσω
 τσαὶ δυὸ χιλιάδες πλαῖ μου νὰ πα' νὰ τόνε φέρω.
 (Εὐαγγ. Μονογυιοῦ, Τὰ Μυκονιάτικα. Ἐν Ἑρμούπολει Σύρου 1927).

Δ

Ἐβραία γέννησε παιδὶ κι' ἔβκαλε τον Προσφύρη
 πὸ σπέρας ἐγεννήθηκε κι' οὐλὴ νύκτα περπᾶτε
 κι' ἐπάνω στὸ μεσόνυχτον ψουμὶν ἐζήτησέ τους
 ἐδῶκαν του κορτὶν ψουμὶν κι' ἐσαντραόλησεν το.
 Σὰν εἶδεν ἔτσ' ἡ μάνα του πολλὰ τὸν ἐφοήθη

ἄνοιξ' τὸ στομάκι της γλυκεῖα τον ἀπεκρίθη
 «Και πόμεινε μου γνιούλλη μου, ὥστε νὰ ξημερώση
 νὰ πιάσω μυσταρκοὺς πολλοὺς, ψουμιὰ νὰ σοῦ ζυμώνουν
 καὶ σκλάβες καὶ μυστάρκισσες γιὰ νὰ σοῦ μαειτεύκουν»

.....
 Ἔφαν ἑννέα φουρνιὲς ψουμιὰ καὶ δέκα μάντρες γάλα
 ἔφαν δαμάλι στὸ σουγλί, δαμάλιν εἰς τὸν φοῦρνον,
 καμήλιν δεκαχτῶ μηνῶν ἐφέλια στὸ τηάνι
 ἑννέα σκάλες σαλατικά, σέλλενα καὶ μαρούλια
 ὅσα σᾶς ἐλοάρκασα κεῖνος τα ἔφαν οὔλα
 ἀκόμη ἐκλαιεν κι' ἔλεεν πῶς ἔφαεν ὅλλια
 κι ἀκόμη τριαλλίζετον νὰ φᾶ καὶ τοὺς μαείρους
 Χίλα χρουσὰ ἐν που ὅωκε καὶ πιάννει χίλιες λόττες
 μονοφαγὶ τὲς ἔφαε κι' ἀκόμα θέλει κι' ἄλλες
 Ξαναδιπλάζει τὰ χρουσὰ καὶ παίρνει ἄλλες χίλιες,
 μονοφαγὶ τὲς ἔφαε κι' ἐμεῖναν του πεντ' ἔξη.

.....
 Μὲ τὴν παραλλαγὴ αὐτὴ δὲν περιορίζεται τὸ ἀφύσικο στὸ φαγητὸ
 ποὺ ἔτσι κι ἄλλιῶς εἶναι καὶ αὐτὸ μὲ ἀπίθανη ὑπερβολὴ δοσμένο. Στὴ συνέ-
 χεια ὁ Μπρασφύρης κάνει ἕνα ραβδί ποὺ τὸ παραγγέλνει βαρὺ σὰν τοὺς
 «πρωτεινοὺς ἀνθρώπους», ἐννοῶντας ἀσφαλῶς τοὺς «Ἑλλενες» ὅπως
 τοὺς ἐννοῦσε ἡ ἐποχὴ του, ὑπερφυσικοὺς στὴν κατασκευὴ τοῦ σώματός
 τους καὶ στὴ δύναμη. Ἕνα ραβδί ποὺ χρειάστηκε ὁ μάστορας δύο χιλιά-
 δες ὀκάδες σίδερο καὶ δυὸ χιλιάδες λίτρες ἀτσάλι, ὅπως αὐτὸ τῶν «πρω-
 τεινῶν ἀνθρώπων». Πετᾷ τὸ ραβδί ψηλὰ ὥς τὸν οὐρανὸ κι ὕστερα τὸ δέχε-
 ται στὰ χέρια του πάλι, παρακαλεῖ εὐχαριστημένος τὸ θεὸ νὰ τοῦ στείλει ἔ-
 να φουσᾷτο, ποὺ τὸ κρίνει μικρό, μὲ ἐξῆντα φλάμπουρους τῶν ἑκατὸ χι-
 λιάδων. Εἰσακούεται, ἀφίνει νὰ τὸν συλλάβουν νὰ τὸν δέσουν μὲ τρεῖς δι-
 πλες ἄλυσσίδα, νὰ ράψουν τὰ μάτια του μὲ τρεῖς σειρὲς ραφίδι, νὰ βάλουν
 στὴν πλάτη του χίλιες λίτρες μολύβι κι ἔτσι νὰ πηδήσει ἑννέα ἄλογα μεγά-
 λα στὴ σειρὰ γιὰ νὰ φτάσει στὴ ράχη τοῦ δικοῦ του ποὺ θὰ εἶναι δέκατο
 στὴ σειρὰ. Ὑστερα, βλέποντας τὴ μητέρα του ἀπελπισμένη καὶ μαζί εἰρω-
 νικὴ γιὰ τὶς καυχησίες του, μὲ ἀπλὲς κινήσεις ἀπαλλάσσεται ἀπὸ ὅλα αὐ-
 τὰ, δείχνοντας ἔτσι τὴν δύναμή του, τὸ ἐπαναλαμβάνουμε διότι εἶναι πολὺ
 χαρακτηριστικὸ καὶ μᾶς ὁδηγεῖ κατ' εὐθείαν στὴν ἀντίληψη ἀπὸ τὴν ὁποία
 ἀντλήσε ὁ ποιητὴς «τῶν πρωτεινῶν ἀνθρώπων» δύναμη.

Μὲ τὸ τραγούδι αὐτὸ ἔχουμε, ἀναμφίβολα, μὲ ἄλλα λόγια, μιὰ ὑπερ-
 βολὴ ποὺ τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὴν ἀντίληψη πὼς κάποτε ὑπῆρχαν ἄνθρω-
 ποι, ποὺ ἦσαν πολὺ δυνατότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς τῶν ἀ-
 κριτῶν. Εἶναι ἀντίληψη ἀπὸ μιὰ ἄποψη Ἡσιόδεια, ὅσο κι ἂν περιορίζεται

στη φυσική δύναμη. Γι' αυτό κι ίσως μπορούμε από τὰ ἴδια τὰ πράγματα, νὰ υποθέσουμε βάσιμα πὼς ὁ Πορφύρης κι οἱ συνώνυμοί του, δὲν εἶναι ἀνθρώπινα πλάσματα πραγματικά. Ὁ Διγενὴς καὶ οἱ γενναῖοι ποὺ τὸν πλαισιώνουν, εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἂν ὄχι ἀπολύτως βέβαιο πὼς δίκαια ἔδωσαν ἀφορμὴ γιὰ κάποια ὑπερβολὴ γύρω ἀπὸ τὴν ἐξιστόρηση τῶν κατορθωμάτων τους μὰ τὸ γεγονὸς εἶναι πὼς τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἦσαν ὑπαρκτά. Δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὸν Πορφύρη. Πρόκειται γιὰ πλᾶσμα φανταστικό, ποὺ δημιουργήθηκε ἴσως ἀπὸ τὴν ψυχολογία τῆς ἀντιπαράθεσης στὴν ἴδια τους τὴν ἀνδρεία. Ὁ νιογέννητος Πορφύρης κι' ὅπως ἄλλωὺς ὀνομάστηκε, καυχίεται πὼς δὲν φοβάται «οὔτε τὸ Γιάννη τοῦ Φωκά, οὔτε τὸ Νικηφόρο, οὔτε τὸν Πετρο τράχηλο ποὺ τρέμει ἢ γῆ κι' ὁ κόσμος, κι ἂν εἶναι δίκαιος πόλεμος μούδε τὸν Κωνσταντῖνο (προφανῶς τὸν Δούκα)». Εἶναι δυνατότερος ἀπ' ὅλους. Δὲν εἶναι ὅμως ἱστορικὰ καθόλου ὑπαρκτός. Μόνον υποθέσεις, κι αὐτὲς ὄχι καλὰ θεμελιωμένες, ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἱστορικὴ του παρουσία. Πέρα ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ στὰ ἀδύνατα κατορθώματα του καὶ τὴν τερατολογία τῶν πρώτων ὥρων τῆς γέννησής του, δὲν ἔχουμε τίποτε ἄλλο γι' αὐτόν. Οὔτε ἓνα γεγονὸς ποὺ νὰ ἀναφέρεται στὰ τραγούδια του καὶ νὰ θυμίζει κάποια μάχη, κάποια πολεμικὴ δραστηριότητα, τὴν ἱστορικὴ του σημασία, τὴν ὑπαρξή του. Εἶναι ἓνα τερατῶδες σὲ δύναμη, ἐντελῶς ἀφύσικο μωρὸ ποὺ καυχίεται γιὰ τὴ δύναμή του, προσβάλλει τὸν βασιλιᾶ, ἐρωτοτροπεῖ ἀναιδῶς κι ἀπὸ μακριὰ σὰν ἓνας φτηνὸς διαδοσίας τὴν βασιλοπούλα, συλλαμβάνεται καὶ κάνει τὸ τελευταῖο του κατόρθωμα, σπάζοντας τὰ βαρύτερα δεσμά του. Οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ Δ, εἶναι χαρακτηριστικοὶ τῆς μυθοπλασίας τοῦ προσώπου του μὰ καὶ καταλήγει μὲ τὰ λόγια τοῦ τραγουδιστῆ, ποὺ δὲν φαίνεται νὰ πολυπιστεῦει πὼς σοβαρὰ τραγούδησε γιὰ τὸν Προσφύρη του κι οὔτε θέλει νὰ τὸν πάρει κανεὶς στὰ σοβαρά.

κι' ἂν ἔκαμα λάθος τίποτες, νὰ μὲν μ' ἀναελάτε (ἀναελαῖτε)

κι' ἂν ἔχετε γλυκὸ κρασί, πρέπει νὰ μᾶς κερνάτε.

Ἡ ἀπαρίθμηση τῶν ἀφύσικων ἢ μᾶλλον ὑπερφυσικῶν του πράξεων καὶ δυνάμεων δὲν μοιάζει παράλληλη μὲ ἐκείνη τῶν θεῶν Ἀπόλλωνα κι Ἑρμῆ. Κι οἱ θεοὶ αὐτοί, ὅπως κι ὅλοι οἱ Ὀλύμπιοι, δὲν εἶναι στὴν οὐσία σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη τῶν λάτρων τους παρὰ πλάσματα ὑπεράνθρωπα στίς πιδὸ πολλές τους δραστηριότητες καὶ πολὺ κοινοὶ κι ἀνθρώπινοι στίς σκέψεις. Ἔχουν ὅμως ἓναν στέρεο συμβολισμό μὲ τὴν τόσο πρόωρη αὐτὴ ἀνάπτυξη, ἢ ὁποῖα τοὺς ἀποδίδεται ἀπὸ τὸν μῦθο. Ἐδῶ δύσκολα θὰ βρῖσκαμε κάτι σοβαρότερο ἀπὸ μιὰ διάθεση ἀπέναντι τῶν πραγματικὰ γενναίων ποὺ δὲν πηγάζει ἀπὸ κάποια μειονεξία ποὺ αἰσθάνονται οἱ πολλοὶ ἀπέναντι τους καὶ θέλουν ὄχι νὰ γελοιοποιήσουν τὴν ἀξία τῶν ἡρώων τους, μὰ νὰ ἀντιδράσουν ψυχολογικά, κατὰ κάποιο τρόπο, ἴσως στὴν διαφορὰ

πού αισθάνονται να τους χωρίζει, πλάθοντας έναν κάποιο άνθρωπο δυνατότερο απ' όλους, υπερφυσικό.

Και πάλι τὸ τραγούδι Δ μᾶς βοηθᾷ στὴν ἀποδοχὴ αὐτῇ. Πρὶν τοὺς τελευταίους στίχους, πού γράφτηκαν πιδ ἐπάνω, ἔχουμε τὴν περιγραφὴ τοῦ τελευταίου «κατορθώματος» τοῦ ἀρκετὰ ἀναιδούς Προσφύρη. Συναντᾶται μὲ τὸν θεῖο του πού τὸν εἰρωνεύεται γιὰ τὶς καυχησιές του πὼς ἔκοψε πολλοὺς μὰ θέλει κι ἄλλους νὰ κόψει, αὐτὸς ὁ χοιροβοσκὸς ὅπως διάλεξε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος.

— *Ὁ μαῦρος σου ἄν πυρομαχᾷ, ἔχει ὄρος κι ἄς τσυνήση
ἢ φουχτα σου ἄν μηλλόδρωσε καὶ τὸ σπαθὶ σου ἄν κόβκη
ἔχει καὶ σπουρτουλλόφυλλα κι' ἄς πᾶ νὰ κατακόβκη.
Μιὰν κονταρκὰν τοῦ χάρισε πού πάνω στὸ κεφάλιν
κι' εὐτὺς ἐξέβην ὁ μυαλὸς μαζὶ μὲ τὸ καυκάλιν.*

Ἄλλη ἐξήγηση δὲν ὑπάρχει ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φιλοσοφία πὼς κανεὶς δὲν εἶναι τόσο δυνατός ὅσο φαίνεται μὰ κάποτε γεννιέται κι ὁ πιδ σπουδαῖος ὁ πιδ φοβερός πού ὅσο κι ἄν εἶναι ἀπρόσμενος, γιὸς Ἑβραῖας, χοιροβοσκὸς κι ὅτι ἄλλο ταπεινό, μπορεῖ μὲ τὴν ἔστω κτηνώδη του δύναμη καὶ συμπεριφορά, νὰ κάνει τ' ἀκατόρθωτα καὶ νὰ ὑπερισχύσει.

Βέβαια σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς σκέψεις καὶ τὶς προσπάθειες ἐρμηνείας αὐτοῦ τοῦ βρέφους - θαῦμα, πού μιὰ ἀκόμη φορὰ ὑπογραμμίζουμε πάντως, πὼς τὸ ἐξαιρετικό του συνίσταται σὲ σωματικὸ κι ὄχι πνευματικὸ ἐπίπεδο, μποροῦν νὰ γίνουν ἄν ξεκαθαριστεῖ τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ τραγουδιοῦ κι ὕστερα περάσαμε μὲ βασιμότητα στὶς παραλλαγές, πρᾶγμα πού δὲν ἐπιχειρήθηκε ἐδῶ καθόλου κι οὔτε ἀποτέλεσε τὸν στόχο μας, τῆς σύντομης αὐτῆς ἀναφορᾶς στὸ βρέφος - θαῦμα καὶ τὸ παιδί - θαῦμα.

Τέλος σημειώνεται πὼς ἡ παραλλαγὴ αὐτὴ περιλαμβάνεται στὸ Ἑπίμετρο τοῦ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας τοῦ Πέτρου Καλονάρου, ἐκδ. Δημ. Παπαδήμα, Ἀθῆναι 1970. Ἡ ἐπιλογὴ ἔγινε, ἀκριβῶς διότι φάνηκε ἐντελῶς διαφορετικὸ σὲ πνεῦμα ἢ ἔννοια τοῦ βρέφους - θαύματος καὶ τῶν κατορθωμάτων του τόσο ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ, καὶ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Ἑπιμέτρου μὲ τὸν τίτλο «Τῶν Υἱῶν τοῦ Ἀνδρόνικου», πού σὲ πολλὰ σημεῖα εἶναι πραγματικὰ μιὰ παραλλαγὴ τοῦ Προσφύρη.

Μὲ τὸ τελευταῖο αὐτὸ τραγούδι τὰ πράγματα εἶναι λιγότερο τερατώδη στὴν ὑπερβολὴ καὶ τὸ ψέμμα. Ὁ μικρὸς ἐδῶ, ἄνωνμος, γεννιέται ἀπὸ τὴν φυλακισμένη γυναῖκα τοῦ Ἀνδρόνικου πού βρίσκεται ἐξόριστος μὲ τὰ παιδιά του ἀνάμεσα στὰ ὅποια κι ὁ Κώστας, ἡ Κωνσταντῆς, ἡ Κωνσταντᾶς, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ στίχου, καὶ τὶς εὐφωνίας. «Ἡ μάνα του τὸν τάϊζε ψυχούδι μὲ τὸ γάλα/ γιὰ νὰ μεαλύνη γλήορα κι' ὁ κύρης του τὸν θέλει/ ἡ μηρυσά τὸ τάϊζεν ψυχούδι μὲ τὸ μέλι/ γιὰ νὰ μεαλύνη γλήορα γιὰ

νὰ πουςουρμανέψη». Τὸ μωρὸ μεγάλωσε, δὲν ξέρουμε πόσο μὰ ἀκόμη μένει μωρὸ ὅταν ἀρχίζει τὰ κατορθώματά του, παράλληλα μὲ κείνα τοῦ Προσφύρη καὶ βρίσκει τὸν πατέρα του τὸν Ἀνδρόνικο καὶ τὸν ἀδελφὸ του τὸν Κώστα. Σμίγουν τὰ δυὸ τ' ἀδέρφια, παρακαλοῦν τὸν Θεὸ κι ὁ Χριστὸς βοηθᾷ καὶ κατανικοῦν ἓνα φουσάτο ὅμοιο μὲ κείνο ποὺ κατανίκησε ὁ Προσφύρης. Ἐνῶ ὅμως, ἕως ἐδῶ, τὸ ἥθος τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι θαυμάσιο καὶ ὑπάρχει ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια γιὰ τὴν ἀνδρεία ἐνὸς μικροῦ μὰ πάντα καὶ ἀποδεκτὴ σὰν ποιητικὸ κατασκευάσμα, ἀπότομα ὅλα ἀλλάζουν με τὴν καυχησιὰ τοῦ μωροῦ καὶ τὴν ἀδικαιολόγητη πρόκληση - προσβολὴ τοῦ ἀδερφοῦ του τοῦ Κωσταντᾶ, ὁ ὁποῖος καὶ φονεύεται ἀπὸ τὸ ἐξοργισμένο καὶ πάντα γενναῖο μωρό. Δὲν φτάνει αὐτὴ ἡ ἀδελφοκτονία, ἀποτέλεσμα καυχῆς ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ εἰρωνίας ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ὁ φονιάς στέλνει τὸ κεφάλι τοῦ ἀδελφοῦ του στὸν πατέρα τους. Γίνεται δηλαδὴ ἓνα ξεστράτισμα ποὺ παραμένει ἀδικαιολόγητο καὶ ἐντελῶς ξένο μὲ τὸ πνεῦμα, τὸ κλίμα τοῦ τραγουδιοῦ. Καὶ πάλι τότε ἔχουμε τὴ δικαιολογημένη ἀμφιβολία τοῦ ποιητῆ γιὰ ὅλα αὐτά. Δικαιολογημένη γιὰ τὸ νεαρότατο τῆς ἡλικίας, μὰ καὶ τὴν ἀδελφοκτονία ἀσφαλῶς. Ἔτσι τὸ τραγούδι τελειώνει: «Καὶ κείνος ὅπου τῶβαλκε σαν ποιητὴς λοᾶται/κείνου πρέπει συγχώρεση καὶ μέναν τὸ σπολλᾶτε».

Ὑστερα ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἀσφαλῶς θὰ χρειάζεται περισσότερη ἔρευνα γιὰ τὴν ἐξακρίβωση τοῦ ἐὰν τὸ θέμα τοῦ βρέφους - θαύματος ποὺ βρίσκεται στὴν μυθολογία μας, ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖ τὸ ἀνάλογο δημοτικὸ ἀκριτικὸ τραγούδι κι ἀκόμη ἕως πὼς σημεῖο οἱ παραλλαγές ἔχουν μιμηθεῖ ἔχουν μᾶλλον ἀποδεχθεῖ ἢ ὄχι τὴν φιλοσοφία τοῦ πρώτου τοῦ ἀρχικοῦ τραγουδιοῦ μὲ θέμα τὸν Πορφύρη, τὸν ἥρωα ποὺ ὅπως λέει ἡ παραλλαγή (;) Α, γεννήθηκε στὸ χωριὸ Πορφύρι. Σημειώνεται πὼς ἔχει διατυπωθεῖ ἡ ἄποψη ὅτι τὸ Πορφύρης σημαίνει ὁ βασιλογεννημένος, ἀπὸ τὸ πορφύρα.

Πόσο εἶναι σωστὰ τὰ ὅσα λέει ἡ παραλλαγή ἢ ἔχει δίκιο ὁ μελετητὴς τῆς, δὲν μᾶς ἀπασχολεῖ πάντως ἐδῶ μιὰ κι εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα.

Κάπως διαφορετικά, μὰ πάντα στα πλαίσια τοῦ παιδιοῦ — θαύματος κι ὄχι τοῦ βρέφους — θαύματος, κινεῖται ὁ μικρὸ Κωνσταντῖνος τῶν Ἀναστενάρηδων.

Δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξε ἀρχικὸ τραγούδι, τουλάχιστον ὅπως μπορεῖ κανεὶς νὰ κρίνει ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν στίχων, ποὺ λένε οἱ ἀναστενάρηδες γιὰ τὸν ἥρωά τους. Ἡ ἄποψη τοῦ Σπυριδάκη πὼς ὑπῆρχε κύκλος τραγουδιῶν γιὰ τοὺς Δοῦκες, λίγο βοηθᾷ στὸ νὰ ἀνιχνεύσουμε ἓνα πρωταρχικὸ ξεχωριστὸ τραγούδι γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Δοῦκα στ' ἀναστενάρικα τραγούδια. Εἰκάζεται βάσιμα πὼς θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχε, ἀφοῦ τόσο ἐπηρέασε ὁρισμένους ἀνθρώπους μὲ τὴν ὅλη προσωπικότητά του καί, κατὰ τὴν προσωπικὴ μας ἄποψη, εἶναι πιθανὸ πὼς ἱδρυσε μιὰ μυστικὴ πολεμικὴ ἐταιρία

πού δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἀναστενάρηδες. Τὸ τραγούδι ὅμως αὐτὸ ἔχει ἀλλοιωθεῖ μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, κι ὅταν οἱ Ἀναστενάρηδες, ἔπαψαν νὰ εἶναι μυστικὴ ἐταιρία κι ἔχασαν τὴν ἴδια τους τὴν ἀρχή. Ἔτσι ἔχει μείνει σὲ αὐτοὺς μὲ χαρακτηριστικὴ ἐπιμονὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀπαραίτητη ἀναφορὰ στὸν Μικρὸ Κωνσταντῖνο, τὸ ἄξιο παλικάρι ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα δὲν μπορούμε νὰ προχωρήσουμε περισσότερο. Ἡ ταῦτιση μάλιστα τοῦ Μικρο Κωνσταντίνου μὲ τὸν ἴδιο τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο ὅταν ἦταν παιδὶ καὶ νέος, συγχέει ἀκόμη περισσότερο τὰ πράγματα, κι ὅλα γίνονται δυσκολότερα.

Ὡστόσο, εἶναι γεγονὸς ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μικρὸς ἢ Μικρο Κωνσταντῖνος καὶ κάποτε Κώστας ἀπλῶς ἢ Κωσταντῆς, θεωρεῖται ἱστορικὸ πρόσωπο. Ἡ πρόκειται γιὰ τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο ἢ γιὰ τὸν ξεχασμένο (πολὺ φυσιολογικὰ ξεχασμένο ἀφοῦ ἀπέτυχε στὸ νὰ καταλάβει τὴν ἐξουσία καὶ ὅπως εἶναι φυσικὸ ἐπακολούθησε δίωξη τῶν ὁπαδῶν του, πράγμα πού οἱ τελευταῖοι θὰ προσπάθησαν νὰ ἀποσιωπήσουν καὶ νὰ κάνουν νὰ ξεχαστεῖ κάθε σχέση τους μαζί του Κωνσταντῖνο Δούκα, τὸ πρᾶγμα δὲν ἀλλάζει σημαντικά. Τὸν Μικρὸ Κωνσταντῖνο - Ἅγιο Κωνσταντῖνο τὸν τραγουδοῦν στὴν γῆϊνη, τὴν προχριστιανικὴ του ἀκόμη ιδιότητα, ἐνῶ τὸν λατρεύουν ἡλικιωμένο καὶ Ἅγιο. Εἶναι πρόσωπο ἱστορικὸ πέρα γιὰ πέρα. Ἔτσι δικαιολογημένα, δὲν τοῦ ἀποδίδουν ιδιότητες βρέφους - θαύματος γιὰτὶ εἶναι διαφορετικὴ ἡ ἱστορία, ἡ πραγματικότητα. Τὸν δέχονται ὅμως στὸ τραγούδι τὸ «ἀγίτικο» τὸ τραγούδι τὸ κύριο τοῦ Ἀγίου, σὰν πάρα πολὺ πρῶϊμο στὴν ἀνδρειωσύνη καὶ στὴν πολεμικὴ του δυνάμει, πού ἐδῶ, συνδυάζεται μὲ τὸ θεοδήγητο, τὸ Χριστιανισμὸ καὶ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἀγίου καὶ τῆς Μητέρας Του γιὰ τὴν ἐπικράτησή του. Καὶ πάλι ὅμως ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι ἐνσωματωμένα σὲ ἓνα καὶ μόνο τραγούδι ἀλλὰ ἀκολουθοῦν τὸ «Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μικρὸς ὁ Μικρο Κωνσταντῖνος», ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεση τοῦ λυράρη πού τὸ τραγουδᾷ ἐνῶ παίζει τὴ μελωδία του, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀναστενάρη πού χορεύει τὸν «ἀγίτικο» χορὸ του. Ἔτσι ἔχουμε νὰ ἀκολουθοῦν σὲ ἀκαταστασία ἀρκετὴ:

*Μικρὸν τὸν ἔχει ἡ Μάνα Του μικρὸν τὸν ραβωνιάζει
Μικρὸν τὸν στέλνει στὸ σχολεῖδ τὰ γράμματα νὰ μάθῃ
Τὸν πρῶτο χρόνον στὸ σπαθὶ τὸ δεῦτερο δοξάρι
τὸν τρίτο καὶ τὸν τέταρτο σὰν ἄξιο παλληκάρι*

ἦ.....

τὸν δεῦτερο στὴν τέχνη Κωστή μου Κωστή μου (ἐννοοῦν τὴν πολεμικὴ)

ἦ.....

Μικρὸν τὸν ἦρθε μήνυμα τοὺς Χριστιανοὺς νὰ σώσει

ἦ.....

Μικρὸν τὸν ἦρθε μήνυμα στὸν πόλεμο νὰ πάει

ἦ.....

Νύχτα σελλώνει τ' ἄλογο νύχτα τὸ καλλιβώνει
 βαζ' ἀσημένια πέταλλα μαλαματένιες λόθρες
 κι ἀπάνω στὰ σελλώματα βάζει μαργαριτάρια κ.λ.

Πάντως μὲ τοὺς στίχους τοὺς αὐτοὺς σὲ ὅτι ἐντοπίζεται στὸ θέμα τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τῆς ἐξάσκησής του στὸ νὰ γίνει ἕνας λαμπρὸς πολεμιστής, φαίνεται μιὰ ὁμοιότητα μὲ τὰ παράλληλα τοῦ Διγενῆ:

Τὸ παιδίον ἠῤῥανεν ὁ Διγενῆς Ἀκρίτης

χάρισμα ἔχων ἐκ Θεοῦ παράδοξον ἀνδρείας

ὥστε πάντας ἐκπλήττεσθαι τοὺς αὐτὸν καθορώντας (Κρυπτοφ. Λόγος Γ3).

.....

παιδόθεν εἰς καθηγητὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐδόθη

καὶ τρεῖς ὅλους ἐνιαυτοὺς μαθήμασι σχολάσας

τῇ τοῦ νοδὸς ὀξύτητι πλῆθος ἔσχε γραμμάτων (πολεμικῆς τέχνης κ.λ.)

(Κρυπτ. Λόγος Δ, 184)

Καὶ ἡ ὁμοιότητα αὐτή, ἴσως πραγματικὰ καὶ νὰ ἔχει μιὰ ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ἐξακρίβωση τοῦ προσώπου τοῦ Μικρο Κωνσταντίνου σὰν ἱστορικοῦ καὶ ταυτιζόμενου μὲ ἐκεῖνο τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, ποὺ τόσο ἐντονη παρουσία ἔχει στὸ Ἔπος τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα. Μὰ αὐτὸ εἶναι ἄλλο θέμα.

Ἄν ὅμως δὲν μπορούμε μᾶλλον νὰ βροῦμε μιὰ κατ' εὐθείαν κι ἄμεση συνέχεια στὸ βρέφος — παιδί — θαῦμα ἀνάμεσα στὴν ἀρχαιότητα καὶ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ ἐκεῖνο τὸ ὅποιο ξεχωρίζουμε σὰν βέβαιο στοιχεῖο εἶναι πὼς στὶς δύο ἐποχὲς τὸ θέμα ἐντυπωσίασε καὶ πέρασε στὸν ποιητικὸ λόγο, μὲ περισσότερη πιθανότητα μπορούμε νὰ μιλήσουμε γιὰ ἐπίδραση καὶ συνέχεια ἀπὸ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια, τὴν χρησιμοποίηση τοῦ στοιχείου αὐτοῦ γιὰ λόγους ἐντυπωσιακούς, ἀπὸ νεότερες ποιητικὲς λαϊκὲς συνθέσεις.

Ἄναφερόμαστε συγκεκριμένα στὸν Τζάνε Κορωναῖο (γεννήθηκε πιθανότατα στὰ 1480) ποὺ ἦταν στρατιώτης καὶ συνόδευσε τὸν Μερκούριο Μπούα στὶς πολεμικὲς του ἐπιχειρήσεις, τὸν θαύμασε καὶ συνέθεσε τὰ «Μπούα Ἀνδραγαθήματ», γιὰ νὰ τὸν ὑμνήσει (βλ. Κωστ. Σάθα: Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα, Ἀθήνησι 1867, ἐπανεκδοσὴ Διονυσίου Νότη Καραβία, 1982).

Ὁ Κορωναῖος, δὲν ἔφτασε στὶς ὑπερβολὲς καὶ τὶς ἀκρότητες τοῦ ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ. Εἶχε συναίσθηση τῆς πραγματικότητας καὶ αὐτὴν ἠθέλε νὰ στιχουργήσει. Δὲν ἔξφυγε ὅμως ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ ἐντελῶς ἀσυνήθιστου, τοῦ ἐξαιρετικοῦ ποὺ ἀρχίζει ὄχι μὲ τὴ γέννηση ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀκόμη. Συγκρατημένα ἀλλὰ καθαρά, προσπάθησε νὰ δώσει αὐτὸ τὸ κλίμα μὲ ὅλο πού, γιὰ τὴν ἱστορήσή του καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς λέει σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς

πρώτους στίχους: «καὶ νὰ σὲ φέρω μαρτυριαὶς τοῦ βασιλέως ταῖς βούλαις». Σύμφωνα ἔτσι μὲ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ποὺ μαρτυρεῖ, ὁ πατέρας τοῦ Μερκούριου, Πέτρος Μπούας, Ἡπειρώτης, εἶδε ὄνειρο: ἓνα δέντρο μὲ ἄνθη καὶ στὴ ρίζα του «πανώρηα βρύση» / καὶ τρέχει καθημερινῶς, ποτὲ δὲν ἀποφρύσσει Ἀπορημένος ἄρχισε νὰ ρωτᾷ γιὰ τὴ σημασία τοῦ ὁνείρου του καὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν: «Τοῦ δέντρου τὸ ἐρώτημα ὅπου ζητεῖς νὰ εὕρης/ παιδὶ κάμνεις ἄρσενικὸ καὶ κάμε νὰ τὸ ξεύρης.

Ἰσως, ἐδῶ, ἔχουμε ἓναν ἀπόηχο τῆς πρόβλεψης γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Πυθαγόρα, γιὰ νὰ ἀναφέρουμε μιὰ γνωστὴ περίπτωσι. Πάντως ὁ Πέτρος Μπούας, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία αὐτοῦ τοῦ ὁνείρου, ἀποφάσισε νὰ κάνει παιδὶ καὶ πραγματικὰ ἔτσι «ἐσπάρθη» ὁ Μερκούριος.

Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα, τὸ θαυμαστό, δὲν σταματᾷ. Εἶναι ὅμως καὶ πάλι συγκρατημένη ἡ ἔκφρασις. Ἐχουμε μόνον λίγες πληροφορίες γιὰ τὴν μικρὴν τοῦ ἡλικία: «Δύο χρονῶν καὶ τριῶν μηνῶν, ἐγινε τὸ παιδάκι/ κι ἤβαλε χέρα κ' ἤρχιζε νὰ ὀμιλῇ δαμάκι». Κι ἀκόμη ὅμως στὴ συνέχεια: «κι' ἀπὸ μικρόθεν καὶ μικρὸν τ' ἄλογον διὰ νὰ τρέχῃ/καὶ τὴν στρατεῖαν καθολικὰ ἡγάπα νὰ ξετρέχῃ».

Ἐδῶ σταματᾷ τὸ ἐξαιρετικὸ τῆς πολὺ μικρῆς ἡλικίας καὶ πηγαίνει στὴν νεανική, ὅπου πιά πρόκειται γιὰ ἓναν θαυμάσιο νέο ποὺ ἀκόμη καὶ οἱ γέροι ἀκοῦνε τὴ συμβουλὴ του. Ὁ Κορωνάιος ἔχει πολλὰ νὰ ἱστορήσῃ γιὰ τὸν ἔξοχο ἐκεῖνο STRADIODO, τὸν Ἑλληνα στὴν ὑπηρεσία τῶν βενετῶν, ποὺ θεωρεῖ ὅτι ἄρκετὰ εἶπε γιὰ τὴν ἐμφάνισή του στὴ ζωὴ. Πρέπει ἄλλωστε νὰ «κάνει ἱστορία» καὶ ἐκεῖ περιορίζεται.

Ἡ πορεία ποὺ διαγράφει ἡ ἀντίληψις τοῦ παιδιοῦ - θαύματος στὴν ποιητικὴ σκέψι, εἶναι ἔτσι ἄρκετὰ καθαρὴ, τουλάχιστον στὰ ὅσα ἀναφέρθηκαν σαν ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Ὅμηρικὸ Ὕμνο, μὲ ὅλο ποὺ ἐδῶ ἔχουμε τὸ πέρασμα σὲ στίχο μιᾶς μυθολογικῆς - συμβολικῆς ἔκφρασις, ὅμως δὲν μπορούμε νὰ παραβλέψουμε πὼς μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο ἐγινε γιὰ νὰ ἐξαρθεῖ τὸ σημεῖο αὐτὸ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν δύο θεῶν, προχωροῦμε στὴν τερατολογία τοῦ ἀκριτικοῦ Μπροσφύρη, μὲ τὴν πάρα πολὺ ἀμφισβητούμενη ἱστορικότητα τοῦ προσώπου του. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο δικαιολογεῖ καὶ τὴν ἀπίστευτὴ ὑπερβολὴ ποὺ χαρακτηρίζει τὶς πρῶτες ὥρες καὶ ἡμέρες τῆς ζωῆς του. Εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἐξωπραγματικὸς ὅπως τὸν παρουσιάζει τὸ τραγούδι. Μὲ τὴ σχεδὸν βέβαιη ὅμως ἱστορικότητα τοῦ Διγενῆ καὶ τὴ βέβαιη τῶν Δουκῶν, τὸ παιδὶ - θαῦμα γίνεται πιστευτό. Ὁ ποιητὴς ἔχει συναίσθησι πὼς δὲν μπορεῖ ἡ ἀχαλίνωτη φαντασία νὰ ὑποτάξῃ τὸ στίχο του, ἀλλὰ πὼς ὁ στίχος του εἶναι ἓνα ὄργανο στὰ χέρια του, νὰ περιγράψῃ μὲ ἔξαρσι, μεταφορὰ καὶ εἰκόνα, τὸν ἥρωα του. Ἐτσι στὰ πρότυπα αὐτὰ διαμορφώνεται ἀργότερα ἡ συγχρόνως μὲ τὸ Ἔπος τοῦ Διγενῆ καὶ ὁ κύκλος τῶν τραγουδιῶν τῶν ἄλλων Ἀκριτῶν καὶ τῶν Δουκῶν. Στὴ σκέψι τῶν ἀπλῶν Ἀναστενάρηδων καὶ πάλι ὁ

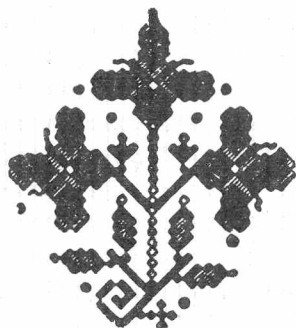

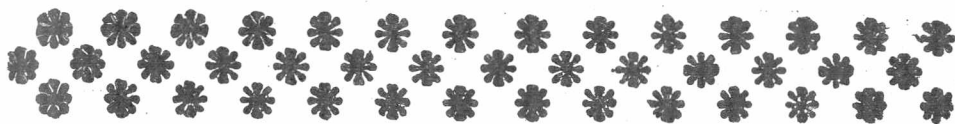
στίχος δὲν ὑποτάσσεται στὴν ὀργιώδη φαντασία. Ἴσως οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ νὰ πέτυχαν τὸ περισσότερο στὸ σημεῖο αὐτὸ, μιὰ καὶ ἔχουν ὅλες τὶς ψυχολογικὲς προϋποθέσεις νὰ φτάσουν στὴν ὑπερβολή, τὴ μυθοπλασία, ἀφοῦ ὀλόκληρο τὸ ἔθιμο κινεῖται στὸ κλίμα τοῦ ἐσωτερισμοῦ, τοῦ μυστικισμοῦ καὶ τῆς ποιητικῆς ἀτμόσφαιρας ποὺ συνοδεύεται ἐντονότατα ἀπὸ ρυθμὸ καὶ χεῖμαρο μελωδίας. Παρ' ὅλα αὐτά, δὲν πρόσθεσαν στίχους ὑπερανθρώπινης δύναμης. Ὁ Μικρο Κωνσταντῖνος τοὺς μὲ κανένα τρόπο δὲν εἶναι Πορφύρης. Ἡ ἱστορικότητα τῶν Ἰσαποστόλων εἶναι ὁ ψυχολογικὸς τοὺς χαλινός. Μὲ προοδευτικὰ φθίνουσα τὴν μεταφυσικὴ ὑπερβολὴ ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἐξαφανίζεται, ὅλο καὶ περισσότερο πειθαρχημένη, φτάνει σε ποιητικὲς ἀναφορὲς σὰν αὐτὴν τοῦ Τζάνε Κορωναίου γιὰ τὸν ὑπέροχο Ἕλληνα «Στρατιώτη» τῶν Βενετῶν κ.λ. Μερκούριο Μπούα -Σπάτα. Ἐδῶ, μάλιστα, μπορεῖ νὰ διακρίνει κανεὶς τὴν σαφεστάτη διάθεση νὰ ἀποφευχθοῦν τὰ ἀπίστευτα ἐντελῶς, καὶ ἐπίσης, τὸ σημαντικότερο, ἴσως, μερίδιο τῆς ἐξαιρετικότητας καὶ τοῦ θαυμαστοῦ, νὰ περάσει στὰ πρὶν κι ἀπὸ τὴν γέννησή του, στὸν ἴδιο τὸ λόγο τῆς γέννησής του. Σαφῶς λέει ὁ Κορωναῖος πῶς ὁ πατέρας τοῦ Μερκούριου εἶδε ὄνειρο ποὺ τὸν ὀδήγησε νὰ ἀποκτήσει γιό. Μόνον σὰν ἀνδρώνεται αὐτὸς ὁ γιός, γίνεται Διγενής, Ἀλέξανδρος, Ἀχιλλεὺς καὶ μαζὶ Πάρις. Προοδευτικὰ ἔχουμε καὶ τὴν παράλληλη πρώιμη πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀνωτερότητα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν. Ὁ καυχησιάρης, ἀναιδής, κι ἀκόμη κτηνώδης καὶ φονιάς Πορφύρης, στὶς διαφορὲς παραλλαγές του, ἀρχίζει μὲ τοὺς Υἱοὺς τοῦ Ἀνδρόνικου, νὰ γίνεται ἕνα πρῶϊμα ἐξυπνο καὶ ὑπεύθυνο πλᾶσμα. Λιγότερο δυνατὸς στὸ σῶμα ἀλλὰ περισσότερο ἐξυπνος, εὐγενικός, φορμαρισμένος σε κοινωνικοὺς κανόνες, κατεχόμενος ἀπὸ πατριωτικὰ καὶ ἀνθρωπιστικὰ αἰσθήματα καὶ ἰδανικά ὁ Διγενής κι ὁ Μικρο Κωνσταντῖνος καὶ πάντοτε καὶ οἱ δύο, κυρίως ὁ δεύτερος, θεοδῆγητοί, χαρισματικοὶ καὶ μαζὶ ὑπηρέτες τοῦ Χριστοῦ. Εὐγενικὴ καὶ σώφρων καὶ ἀνδρεία καὶ ἡ παρουσία τοῦ Μερκούριου. Τὸ κτηνώδες ὑπεράνθρωπο καὶ ὑπάνθρωπο μαζὶ ἔχει ἐκλείψει τελείως.

Θὰ πρέπει τέλος νὰ σημειωθεῖ πῶς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ με τὶς τόσο ἐξαιρετικὲς δυνάμεις, μοιάζουν πάρα πολὺ σὲ ἕνα σημεῖο μὲ τὸν Ἀπόλλωνα. Ἐχουν μεγάλη δεξιότητινὰ στὰ ὅπλα τοῦ πολέμου. Ὁ Μερκούριος δὲν ἔχει πιά «δοξάρι», τόξο, ἔχει ὅμως κι αὐτὸς ἕναν «μαῦρο», ἕνα ἄλογο μὲ ἐξαιρετικὲς ιδιότητες κι αὐτό. Ἐχει ἀκολουθηθεῖ ὁ δρόμος τῆς ἐξελέξεως στὰ πολεμικὰ ὅπλα, ἔχει γίνει καὶ μὲ τὸ στίχο ἡ προσαρμογὴ τῆς μισομυθικῆς προσωπικότητας στὰ μέσα ἢ μᾶλλον στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πολεμᾷ καὶ ἀναδεικνύεται ὁ «ὑπεράνω» τῶν ἄλλων. Παραμένει ὅμως γενναῖος πολεμιστὴς πάντα καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σημαντικό. Κράτησε ἔτσι ὁ ποιητὴς μιὰ ξεχωριστὴ ἐκφραση ὑπερβολῆς γιὰ τὴν περιγραφὴ τοῦ τῶν ἀνδρείων, ὅμως

είναι καὶ πραγματικὰ προσγειωμένος καὶ δείχνει πὺδ πραγματικὸς ὁ ἥρωας του, ἀπορρίπτοντας τὰ μυθικὰ ἄρματα τῆς πύδ παλιάς ἐποχῆς, «τῶν πρωτεῖνῶν ἀνθρώπων».

Σημείωση: Τὸ ὑπερφυσικὸ παιδί, δὲν ἔλειψε στὴ νεότερη σκέψη τῆς πάσης φύσεως «λογοτεχνίας». Στὴν ἐπιθεώρηση, ὁ Ὑπερφυσικὸς Μπεμπὲς ἐμφανίζεται συχνὰ τὶς τελευταῖες ἀκόμη δεκαετίες. Δὲν ἔλειψε ὅμως οὔτε ἀπὸ τοὺς θιάσους τῶν διαφόρων «δρωμένων», κρατώντας ἔτσι τὴ συνέχεια ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἀκόμη ὅπως π.χ. στὸν «Καλόγερο». Πάντως πολὺ λιγότερο ὑπάρχει ἢ συνέχεια τῆς Ἀρτέμιδος ποὺ κι αὐτὴ εἶναι ἓνα ὑπερφυσικὸ παιδί. Τὸ γυναικεῖο φύλο βγήκε γρήγορα ἀπὸ τὸν κύκλο αὐτό. Νὰ ὀφείλεται στὴν ἀντίληψη πῶς «ὁ ἄντρας εἶναι γιὰ τὸν πόλεμο». Ἴσως!

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Δ. ΜΗΤΣΗ

ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟ
ΣΤΟ ΠΩΓΩΝΙ ΚΑΙ ΣΤΗ ΔΕΡΟΠΟΛΗ

(Ήθη και έθιμα - Παραδόσεις - Κάλαντα - Γλωσσάρι)

*Ταπεινὸ κι' εὐλαβικὸ μνημόσυνο στὸν αἰμόνηστο ἱεροφάντη
τῆς Ἑπειρώτικης παράδοσης **Δημοσθένη Κόκκινο***

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ὁ λαογραφικὸς πλοῦτος τῆς ἀκριτικῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἀνεκμετάλλετος. Οἱ ἐλάχιστοι ἐρευνητές, ποὺ ἀσχολήθηκαν ἐρασιτεχνικὰ μὲ τὰ Πωγωνήσια ἤθη καὶ ἔθιμα, περιορίστηκαν στὶς ἀναμνήσεις τῆς γενέτειρας καὶ ἀρκέστηκαν στὴν ψυχικὴ διέξοδο, ποὺ βρῆκε ἡ νοσταλγία τους. Μὲ τὴν παροῦσα ἐργασία ἐπιχειρεῖται γιὰ πρώτη φορά, ἡ συστηματικὴ καταγραφή τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ «**δωδεκαήμερο**» (1) σ' ὁλόκληρο τὸ Πωγώνι, ἐλεύθερο καὶ σκλαβωμένο.

Τὰ Πωγωνήσια ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ «δωδεκαημέρου» ἔχουν γεωργικό, κτηνοτροφικό, θρησκευτικὸ καὶ ἐθνικὸ χαρακτήρα. Οἱ ρίζες τους ἀνάγονται στὴν ἐλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ ἀρχαιότητα. Οἱ «**ξωτικές**» εἶναι οἱ ἀρχαῖες νύμφες, νηρηίδες καὶ ἀμαδρυάδες· οἱ «**τζερτζεβούλῃδες**» ἀντιγράφουν τὶς «**Κῆρες**» τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων καὶ στὸ «**κοφτηνέτσι**» ζωντανεῖται ἡ ἀρχαία «ἐμπυροσκοπία». Τὸ «**φίλεμα τοῦ πηγαδιοῦ**» ἀποσκοπεῖ στὸν ἐξευμενισμό τοῦ «ἀγαθοῦ δαίμονος», οἱ «**κουλοῦρες**», οἱ πίττες, τὸ «**πάντρεμα τῆς φωτιάς**» καὶ τὸ «**ποδαρικό**» ἀποσκοποῦν στὴν «Εὐετηρία» Στὰ «**πολύσπορα**» διαιωνίζονται τὰ «Πυανέψια» καὶ στὸν καθαρμὸ μὲ τὸν ἀγιασμό, τὰ «Πλυντήρια» τῶν ἀρχαίων. Στὸ «**φελὶ**» τῆς «**μπλετσόπιττας**»,

---

(1) «δωδεκαήμερο» (τό) = τὸ χρονικὸ διάστημα μεταξύ Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων.

πού βγαίνει για τὸ σπίτι, ἀναβιώνει ἡ προσφορὰ πρὸς τὸ στοιχεῖο τοῦ σπιτιοῦ, τὸν «οἰκουρὸ ὄφι» (2).

Στὴ πλειοψηφία τους τὰ Πωγωνήσια ἔθιμα τοῦ «δωδεκαημέρου» ἀποτελοῦν θρησκευτικὲς δοξασίες ἀνάμικτες μὲ δεισιδαιμονίες, μαντεῖες καὶ μαγεῖες, τὶς ὁποῖες ὁ χριστιανισμὸς στήθηκε ἀνίσχυρος νὰ ἐξαλείψει. Ἡ περιγραφὴ τους συνοδεύεται ἀπὸ ἀφηγήσεις στὸ γλαφυρὸ Πωγωνήσιο ἰδίωμα. Γιὰ τὴν κατανόησή τους ἀπὸ τοὺς νεότερους κρίθηκε ἀναγκαῖο τὸ προσάρτημα μὲ τὸ Πωγωνήσιο γλωσσάρι.

Ἡ συστηματικὴ ἐρμηνεία καὶ ἐτυμολογία τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν ἀντιπροσωπευτικὸ δείγμα τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τοῦ Πωγωνίου, ἐπιχειρεῖται γιὰ πρώτη φορά. Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης θὰ διαπιστώσει εὐκολὰ ὅτι, ἡ γλῶσσα τοῦ Πωγωνίου κρύβει πλοῦτο ἀρχαιοελληνικῶν λέξεων καὶ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ γνήσια καὶ καθαρὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Διατηρεῖ τὸ ἀρχαῖο δίγαμμα (γαῖες, γαῖμα, ζῶγα, στάργια, αὔριγιο κ.λπ.) καὶ ἡ ἐπίδρασή της ἀπὸ τὴ λατινικὴ εἶναι ὀλοφάνερη, λόγῳ γειτνιάσεως καὶ μακρόχρονης ἐξάρτησης τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ρωμαίους.

Πολλὲς ἀλβανικὲς λέξεις ἔχουν κοινὴ προέλευση ἀπὸ τὴ λατινικὴ, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ. Ἡ τουρκικὴ γλῶσσα μὲ τὴ σειρά της ἄσκησε ἰσχυρὴ ἐπίδραση λόγῳ τῆς μακρόχρονης δουλείας καὶ λόγῳ τοῦ ξενιτεμοῦ σεβαστοῦ ἀριθμοῦ Πωγωνησίων στὴν Πόλη. Ἡ σλάβικη ἐπίδραση εἶναι ἀνεπαίσθητη.

Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ «δωδεκαημέρου» στὸ ἀκριτικὸ Πωγώνι μοσχοβολοῦν Ἑλλάδα καὶ ἀποτελοῦν ἀληθινὴ ζωντανὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ γεωγραφικὴ ἐνότητα τῆς περιοχῆς μὲ τὴ σκλάβια Δερόπολη.

Ἐπίσης τὸ τόσο πλούσιο σὲ ἦθη καὶ ἔθιμα «δωδεκάημερο» ἀναδεικνύει τὸ Πωγώνι σὲ ἀληθινὴ βρυσομάννα τῆς λαϊκῆς μας παράδοσης.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Τὰ Χριστούγεννα στὸ Πωγώνι λέγονται καὶ «Μικρὴ Πασχαλιά» ἢ «Πασκαλιὰ τοῦ Χριστοῦ» ἢ «τοῦ Χριστοῦ». Τὰ κυριότερα Χριστουγεννιάτικα ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ Πωγωνίου εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Οἱ «Καρκάτζαλοι» ἢ «καρκατζέλια» («τζερτζεβούληδες» ἢ «τζιρτζιβούληδες») καὶ ἡ ἀσπρόμαυρη φασκιὰ τοῦ μωροῦ.

Μόλις ἀρχίζει τὸ δωδεκάημερο, βγαίνουν καὶ περβατοῦν στοὺς λάκκους

(2) Γ. Α. Μέγα: Ἑλληνικὲς γιορτὲς καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας, σελ. 16, 34, 4, 57

καὶ στὰ «κουτσολάκκια» οἱ «καρκάντζαλοι», καπνισμένοι, κοκκαλιάρηδες, *σακάτηδες*, μὲ ποδάργια ἀδύνατα σὰν *τσάκνα* καὶ *τραγιομαλλίτικες κάππες*, σωστὰ σκιάχτρα. Χτυποῦν ντέφια, *σκούζουν* καὶ χορεύουν. "Οποῖος δὲν κρατᾷ σαρακοστή, δὲν *κοτάει* νὰ διαβεῖ νύχτα ἀπὸ *λάκκο*, τὸν «παίρνουν ἀπὸ τὸ κοντό», τὸν πειράζουν, τὸν κοροϊδεύουν καὶ τοῦ γυρεύουν «*κρίασι*». Τὶς νύχτες *μαγαρίζουν τ' ἄγγειά*, ποὺ *ἀστοχᾶνε ὅξω* στὴν πόρτα οἱ νοικοκυρὲς. Κι' ὅταν *πλαγιάζουν* οἱ ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ, κατεβαίνουν ἀπὸ τὸ *μπουχάρι* ἢ τὸ φεγγίτη καὶ κάνουν «*ζούρλιες*». Ἀνοίγουν *τεντζερέδια*, *μαγαρίζουν* φαγιά, ἀνακατεύουν *γεννήματα στ' ἀμπάρια*, χορεύουν δαιμονισμένα, σπᾶνε πιάτα καὶ γυαλικά κ.ἄ. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἢ φωτιά στὸ τζάκι καίει μερόνυχτα καὶ δὲ σβήνει οὔτε στιγμή, ὅλο τὸ δωδεκάμηρο.

Οἱ μαννάδες, ποὺ ἔχουν μωρὰ στὴ *σαρμανίτσα* σκιάζονται τοὺς «*τζερτζε-βούληδες*» περισσότερο ἀπ' ὅλους, γιατί πειράζουν τὰ μωρὰ καὶ τὰ *σκανιάζουν*». Κάθε βράδυ κάνουν ξόρκια, θυμιάτίζουν τὴ «*σαρμανίτσα*» καὶ *φασκιώνουν* τὰ μωρὰ τους μὲ μιὰ εἰδικὴ *φασκιὰ* τριχιὰ, πλεγμένη στὴ ρόκα μὲ ἄσπρο καὶ μαῦρο μαλλί. "Ὅταν ἔρχονται τὰ «*καρκαντζέλια*» κοντὰ στὴ *σαρμανίτσα*, χαζεύουν ὦρες ὁλόκληρες μὲ τὴν ἀσπρόμαυρη φασκιὰ κι ἀποροῦν λέγοντας ἀναμεταξύ τους: «Πῶς ἔγινε αὐτὸ ἐδῶ; ἀπ' ἐδῶ ἄσπρο, ἀπ' ἐδῶ ἄσπρο, αὐτὸ τὸ μαῦρο, πῶς μπῆκε στὴ μέση;» Τὰ *χαζούλικα* τὰ καρκαντζέλια πέφτουν σὲ μεγάλη συλλογὴ κι ὥσπου νὰ σκεφτοῦν καὶ νὰ λύσουν τὸ ἄλυτο γι' αὐτὰ ζήτημα, λαλοῦν τὰ *ρίθια* κι ὅπου φύγει, φύγει. Μὲ τὸ πρῶτο λάλημα τοῦ *πέτου* οἱ καρκάντζαλοι λένε: «δικό μας εἶναι, ἄς λαλάει!». Στὸ δεύτερο λάλημα ἐτοιμάζονται καὶ στὸ τρίτο γίνονται καπνός.

Οἱ καρκάντζαλοι μαζεύονται σὲ σπίτια ρημαγμένα, σὲ μύλους καὶ χαλάσματα. Σκιάζονται τὸ σταυρό, τὴ *στιά*, τὸ λάλημα ἀπὸ τὰ «*ρίθια*» καὶ τὴν μυρωδιὰ ἀπὸ τὸ «*σκροῦμο*». Γιὰ νὰ τοὺς διώχνουν οἱ ἄνθρωποι καῖνε «*τσόλια*», λάστιχα καὶ πετσιὰ καὶ φορᾶνε ὅλο τὸ δωδεκάμηρο «*τζιουλμετένι*» ἢ «*γκόλφι*».

2. Οἱ «ξωτικές» ἢ τὰ «κακὰ ἀγερικά» (νεράϊδες)

"Ὅλο τὸ δωδεκάμηρο οἱ νοικοκυρὲς δὲ χύνουν ἀπολούσματα ἔξω στὴν αὐλὴ, οὔτε στὸ δρόμο, γιὰ νὰ μὴ θυμώσουν οἱ «*ξωτικές*» καὶ τοὺς πάρουν τὴ *λαλιά*.

Ἀποφεύγουν νὰ περάσουν νύχτα ἀπὸ ρέμα, εἴτε ἔχει νερό, εἴτε δὲν ἔχει. Στὰ ρέματα στρώνουν τὸ τραπέζι τους τὰ «*κακὰ ἀγερικά*». "Οποῖος τολμήσει νὰ διαβεῖ ἀπὸ 'κεῖ τοὺς χαλάει τὸ φαγοπότι καὶ τὴ διασκέδασή τους. Τὰ κακὰ ἀγερικά τὸν ἀρπάζουν ἀγριεμένα, τὸν κουβαλᾶνε στὰ λημέρια τους (ἁλώνια καὶ *διάσε-*

(3) Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: *Ἡθῆ καὶ ἔθιμα παλαιότερων ἐποχῶν στὰ χωριά τοῦ Πωγωνίου τῆς Ἡπείρου*, Ἀθῆναι 1973, σελ. 37 - 38.

λα), τοῦ παίρνουν τὴ λαλιὰ καὶ τὰ λογικά του κι ἀπομένει ὁ δόλιος «*ξωπαρμένος*» σ' ὅλη του τὴ ζωή. Ἄν τύχει νὰ περάσουν «μέρα μεσημέρι» ἀπὸ σταυροδρόμι, πρῶτα κάνουν τὸ σταυρὸ τους λέγοντας ἀπὸ μέσα τους τὸ «πάτερ ἡμῶν» κι ὕστερα διαβαίνουν. Ἄμα «*γλέπουν ἀνεμοστρόφ'λα*» ἀπὸ μακριά, τρέχουν νὰ κρυφτοῦν στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὰ ξωτικά, ποὺ βγῆκαν καὶ χορεύουν στοὺς δρόμους.

Πιστεύουν ὅτι οἱ «*ξωτικιές*» ἔχουν ὑπερφυσικὲς δυνάμεις καὶ μποροῦν νὰ κάνουν, ὅ,τι θέλουν. Οἱ *μπάμπες μολογοῦσαν* ὅτι οἱ «*ξωτικιές*» ἦταν κάποτε ζωντανές γυναῖκες, πανέμοφες κοπέλλες, ποὺ εἶχαν πεθάνει πρόωρα ἢ εἶχαν βρεῖ τραγικὸ θάνατο ἀπὸ κακοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ τὰ δωδεκάημερα γίνονται ἀερικά, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς ζωντανούς (4).

3. Ὁ στολισμὸς μὲ κλαργιὰ ἀπὸ ἔλατα

Παρόλο ποὺ οἱ παποῦδες καὶ οἱ γονεῖς μας δὲν στόλιζαν χριστουγεννιάτικο δέντρο, χρησιμοποιοῦσαν «*κλάρες*» ἀπὸ ἔλατο, γιὰ νὰ στολίζουν τὰ σπίτια τους, ὅσο κρατοῦσε τὸ γιορταστικὸ δωδεκάημερο. Τάφερναν οἱ *τσοπαναραῖοι* ἀπὸ τὴ Σιάνιστα (ἀπὸ τὸν Ἀη-Λιά τὸ Στρατινιτσιώτικο) τοῦ Κασσιδιάρη, ἀπὸ τ' Ἀκροκεραύνια καὶ τὴ Νεμέρτσικα. Ἀνάμεσα στὰ βελωνωτὰ τους φύλλα συνήθιζαν νὰ στηρίζουν ἐνθύμια καὶ φωτογραφίες ἀγαπημένων προσώπων. Μὲ τὰ ἑλάτινα κλαδιὰ στόλιζαν τὸ τζάκι, τὸ *κόνισμα* τοῦ σπιτιοῦ καὶ προπάντων τὸν μοναδικὸ καθρέφτη τοῦ σπιτιοῦ. Σὲ ὅσα χωριὰ δὲν ὑπῆρχαν ἔλατα, χρησιμοποιοῦσαν γιὰ χριστουγεννιάτικο στολισμὸ ἄγρια σπαράγγια καὶ «*λαγομηλιές*».

4. Τὸ σφάξιμο τοῦ μαναργιοῦ

Στὰ χωριὰ τοῦ Πωγωνίου δὲν ἦταν εὐκολο νὰ βρεθεῖ νωπὸ «*κριάσι*» τὸ χειμῶνα, κι ἄς ὑπῆρχαν δεκάδες χιλιάδες γιδοπρόβατα. Οἱ τσελιγκάδες *κοιτοῦσαν ν' αὐγατήσουν* τὸ βιό τους καὶ τὸ εἶχαν σ' «*ἀντροπή*» νὰ τὸ λιγοστέψουν. Τὰ Χριστούγεννα οἱ *γαῖγες* κ' οἱ προβατίνες ἦταν ἐτοιμόγεννες ἢ λεχῶνες... Θὰ ὀρφάνευαν τὰ κατσίκια καὶ τ' ἄρνιά τους; Κάτι τέτοιο τὸ θεωροῦσαν ἁμαρτία.

Καὶ τῶν Ταξιαρχῶν συνήθιζαν νὰ σφάζουν ἕνα - δυὸ γίδια ἢ πρόβατα, ἀπ' αὐτὰ ποὺ θὰ δυσκολεύονταν νὰ βγάλουν τὸ χειμῶνα. Τὸ κρέας τους τὸ ἀλάτιζαν καὶ τὸ διατηροῦσαν κομματιασμένο μέσα στὸ ἴδιο τὸ *τομάρι* τοῦ ζώου μέχρι τὰ Χριστούγεννα, ὅποτε τὸ ξαρμύριζαν κ' ἐξασφάλιζαν τὸ ἀπαραίτητο κρέας γιὰ τὴ μεγάλη γιορτὴ (5).

(4) Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: *Ἦθη καὶ ἔθιμα παλαιότερων ἐποχῶν στὰ χωριὰ τοῦ Πωγωνίου τῆς Ἠπείρου*, σελ. 38 - 39.

(5) Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου, *Ἦθη καὶ ἔθιμα παλαιότερων ἐποχῶν στὰ χωριὰ τοῦ Πωγωνίου τῆς Ἠπείρου*, σελ. 36.

Παλιότερα δὲν ἔτρεφαν ἡμερα γουρούνια οἱ Πωγωνήσιοι, γιατί τὰ θεωροῦσαν βρώμικα ζωντανά. Οἱ κυνηγοί, ὅμως προμήθευαν ταχτικά τοὺς χωριανούς τους μὲ νόστιμα ἀγριογούρουνα, τὰ ὁποῖα ἀφθονοῦσαν στὰ δάση τῆς περιοχῆς. Μεταπολεμικὰ ἄρχισαν καὶ οἱ Πωγωνήσιοι νὰ *μαναρίζουν* γουρούνια.

Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων σφάζουν τὸ μαναρεμένο γουρούνι. Γιομίζει τὸ σπίτι κριάσι κι ὅλο τὸ δωδεκαήμερο τὸ τραπέζι εἶναι στολισμένο μὲ κριάσι γουρουνίσιο. Τὸ κάνουν καὶ «*παστρουμᾶ*», ἀλλὰ καὶ οἱ μπριτζόλες στὰ κάρβουνα «*πασαίνουν ὀργιό!*» (6)

5. Οἱ «κουλοῦρες» (Χριστόψωμα) καὶ τὰ «κόλιαντα» Τὸ κόλιαντο τοῦ λαγοῦ

Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, μόλις λαλήσουν τὰ ρίθια, κάθε νοικοκυρά σηκώνεται νὰ «*πιάκει*» τὸ ζυμάρι, γιὰ νὰ φκιάξει τὶς «*κουλοῦρες*» ἢ «*κ'λοῦρες*» ἢ «*Χριστόψωμα*» καὶ τὰ «*κόλιαντα*» ἢ «*κολιαντίνες*».

Οἱ *κουλοῦρες* εἶναι μεγάλα ψωμιά, τὰ ὁποῖα φέρουν μιὰ μεγάλη τρύπα στὴ μέση. Ἡ χριστουγεννιάτικη κουλούρα λέγεται καὶ «*Χριστὸ κ'λoura*» ἢ «*Χριστόψωμο*». Ἡ νοικοκυρὰ φτιάχνει πολλές κουλοῦρες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «*καλή*», ποὺ ἔχει μεγαλύτερο μέγεθος καὶ εἶναι στολισμένη μὲ «*κεντίδια*» (παραστάσεις ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὸν ἀγροτικὸ καὶ κτηνοτροφικὸ βίο, ὅπως π.χ. πουλιά, ζῶα, δέντρα κ.λπ.) ἡ νοικοκυρὰ πλάθει καὶ «*δεύτερες*», δηλ. ἀπλὲς κουλοῦρες δίχως στολίδια, οἱ ὁποῖες προορίζονται γιὰ τοὺς πιστικούς (γίδαρη, προβατάρη, ἀγελαδάρη) καὶ τοὺς *παραγιοὺς* του. Ὁ *τζιομπάνος* παίρνει πάντοτε μεγαλύτερη κουλούρα ἀπὸ τὸν παραγιό του.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ κουλοῦρες ζυμώνονται ἴδια κι ἀπαράλλαχτα, ὅπως καὶ τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς. Σὲ πολλὰ χωριά ζυμώνουν καὶ τὶς χριστουγεννιάτικες κουλοῦρες μὲ «*ἀκριτο*» νερό, ποὺ τὸ κλέβουν τὰ μεσάνυχτα ἀπὸ τὴν κεντρικὴ βρύση τοῦ χωριοῦ, ὅπως ἀκριβῶς συνηθίζεται τὴν πρωτοχρονιά μὲ τὶς «*βασιλόκ'λoures*».

Τὰ «*κόλιαντα*» (7) εἶναι μικρά, ἄζυμα κουλουράκια. Πλάθονται σὲ σχῆμα ὀμικρον, κλειστοῦ ὀκτώ ἢ ἀνοικτοῦ ὀκτώ, ποὺ θυμίζει τὸ βυζαντινὸν «ου» (Ϝ). Τὰ κόλιαντα μετὰ τὸ ψήσιμο ἀρμαθιάζονται στὸν «*πιττέβριγο*» ἢ «*καλαμίδι*» καὶ τοποθετοῦνται σὲ περίοπτη θέση γιὰ νὰ τὰ βλέπουν, ὅσοι μπαίνουν στὸ σπίτι.

Πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἡ θεία μου Οὐρανία Σταύρου Μήτση μοῦ περιέγρα-

(6) Πρεσβυτέρου Χρηστοῦ Μ. Μάτσα: *Πωγώνι - Δερόπολη*, σελ. 92.

(7) κόλιαντα (τά) = Χριστουγεννιάτικα κάλαντα (ἀπὸ τὴ σλάβικη *Koleda* = Χριστουγεννιάτικο τραγούδι) τὰ ἄζυμα κουλουράκια ὀφείλουν τὴν ὀνομασία τους στὸ ἔθιμο ποὺ ὑπάρχει νὰ φιλεῖουν μ' αὐτὰ οἱ νοικοκυρὲς τὰ μικρὰ παιδιά, ποὺ γυρίζουν τὰ σπίτια καὶ λένε τὰ κάλαντα.

ψε τὰ κόλιαντα ὡς ἐξῆς:

«Ξημερώνοντας τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων ζ'μώναμαν ἀλεύρι καθάργιο μὲ νερό κι ἀλάτι, γιὰ νὰ κάνομε τὰ *κόλιαντα*. Τὰ κόλιαντα τὰ κάναμαν «*λειψά*», δηλ. χωρὶς προζύμι. Γένονταν ὅπως τὰ συνηθισμένα κ' λούρια καὶ λίγο μεγαλύτερα. Τὰ πλάθαμαν στρογγυλά, ὅπως τὸ γράμμα ὀμικρον. Ψαίνονταν, εἴτε στὴ *γάστρα*, εἴτε στὸ *φοῦρο*, ὅπου θέλαμαν. Τὰ δίναμαν στὰ παιδιὰ, ποὺ γύριζαν τὸ βράδυ στὰ σπίτια κι ἔλεγαν τὰ κάλαντα. Τάτρωγαν καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ. Κρεμάγαμαν ἓνα κόλιαντο δίπλα στὸ 'κόνισμα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὸ φυλούσαμεν ὅλη τὴ χρονιά. Ἦταν τὸ *κόλιαντο τοῦ λαγοῦ*, ποὺ τὸν καλοπιάναμαν, γιὰ νὰ μὴ μᾶς τρώει τὰ στάργια.» (ἀφήγηση Οὐρανίας Στ. Μήτση, 68 ἐτῶν, Κρυονέρι).

6. Τὰ Χριστουγεννιάτικα κάλαντα («κόλιαντα»)

Τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων τὰ μικρὰ παιδιὰ γυρίζουν στὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ καὶ λένε τὰ κάλαντα, κρατώντας «*τζιομάκια*», «*κλίτσιους*» ἢ «*κοκκάλες*», δηλ. χοντρά ραβδιά ἀπὸ κρανιά γεμάτα ρόζους, ποὺ καταλήγουν σὲ «*τζιάμπο*». Ὁ «*τζιάμπος*» εἶναι ἓνα στρογγυλὸ ἐξόγκωμα γύρω ἀπὸ τὴ βάση τους, ποὺ μοιάζει μὲ μεγάλο ρόζο. Οἱ «*κοκκάλες*» διαλέγονται στὸ *λόγγο* ἀπὸ πολλὲς μέρες πρὶν κι ἀποτελοῦν ἀπαραίτητο ἐφόδιο γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ λένε τὰ κάλαντα. Χρησιμεύουν κατὰ τὸ δύσκολο βάδισμά τους μέσα στὰ χιόνια ἢ στὶς γλυστερὲς «*νεροπάπαλες*», γιὰ τὴν ἄμυνά τους ἐναντία τῶν σκυλιῶν μέσα στὴ σκοτεινὴ νύχτα, γιὰ τὸ κράτημα τοῦ ρυθμοῦ τῆς μελωδίας καὶ τέλος γιὰ τὸ ἀρμάθιασμα τῶν «*κολιαντίνων*», ποὺ μαζεύουν ἀπὸ τὶς νοικοκυρές.

Τὰ χριστουγεννιάτικα κάλαντα ἀρχίζουν μὲ τὸ γνωστὸ στὸ πανελλήνιο τραγοῦδι:

*«Καλὴν ἐσπέραν ἄρχοντες, ἂν εἶναι ὁρισμός σας
Χριστοῦ τὴ θεία γέννηση νὰ 'πῶ στ' ἄρχοντικό σας.
Χριστὸς γεννᾶται σήμερον ἐν Βηθλεέμ τῇ πόλει·
οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλονται, χαίρει ἡ φύσις ὅλη...»*

Τὰ κάλαντα συνεχίζονται μὲ τὰ γνωστὰ «*Κόλιαντα*»:

Κόλιαντα, μέλιαντα

*τρεῖς χιλιάδες πρόβατα
καὶ πεντακόσια γίδια
κι ὁ πιστικὸς ποὺ τᾶβοσκε,
ἄξιος καὶ παλληκάρι,
τὰ μέτραγε, τὰ **σιούραγε**
τοῦ λείπουν πεντακόσια!...*

Κόλιαντα, μπάμπω, κόλιαντα!
*τοῦ πιστικοῦ κουλούρα
καὶ μένα **κολιαντίνα**,*

*νὰ βόσκω τὰ κατσίκια
στοῦ Λάζαρου τὸ **λόγγο**
στὸ μέγα τὸ χωράφι
καὶ στὸ μικρὸ τ' ἀμπέλι.
Ὅταν βρέχει, βρέχομαι
κι ὅταν χιονίζει, **χίζι(8)**
Κόλιαντα γυρεύομε,
ἂν μᾶς δίνουν **παίρομε**
κι ἂν μᾶς δεῖρουν **φέ'ομε!...**»*

(8) Χίζι (ò) = φρουρός, φύλακας, σωτήρας (τούρκ. hafız).

Τὰ «κόλιαντα» ἦταν τὰ πιὸ ἀγαπημένα κάλαντα τῶν Πωγωνησίων. Τὰ μικρὰ παιδιὰ προκειμένου νὰ φθάσουν μιὰ ὥρα ἀρχήτερα στὸ φιλοδώρημα, παρέλειπαν ἢ κουτσούρευαν τ' ἄλλα τραγούδια. Τὰ κόλιαντα, ὅμως δὲν τὰ παραλείπανε ποτέ τους, οὔτε τὰ κουτσούρευαν. Οἱ νοικοκυραῖοι ἦταν ὅλοι τους κτηνοτρόφοι καὶ τὰ κόλιαντα τὰ θεωροῦσαν ἀποκλειστικὰ δικό τους τραγούδι. Δὲν ἔλεγαν «ἦρθαν τὰ παιδιὰ, νὰ ποῦν τὰ κάλαντα», ἀλλὰ «ἦρθαν τὰ παιδιὰ νὰ 'ποῦν τὰ κόλιαντα». Στὸ Πωγώνι ἡ λέξη «κάλαντα» ταυτίζεται μὲ τὰ «κόλιαντα».

Τὰ «κόλιαντα» σὲ ρυθμὸ καὶ μελωδία ἀντιγράφουν τὰ «Βαῖτικα» τραγούδια ἀγερμοῦ. Τὸ περιεχόμενό τους μαρτυράει ὅτι παλιότερα ψάλλονταν μαζὶ μὲ τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου καὶ τῆς «Περπερούνας» ἢ «Πιρπιρούνας» («Κυργιέσις»), δηλ. τῆς λιτανείας· γιὰ τὴν ἀνομβρία, ποὺ γινόταν κάθε χρόνο ἀνήμερα τ' Ἀϊ-Λιός (20 Ἰουλίου).

Τὰ Πωγωνήσια Χριστουγεννιάτικα κάλαντα περιελάμβαναν καὶ τραγούδια ἐγκωμιαστικὰ γιὰ κάθε μέλος τῆς οἰκογενείας (τῆς Κυρᾶς, τοῦ Ἀφέντη, τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, τῆς ἀνύπαντρης κόρης, τοῦ πιστικοῦ, τοῦ ξενίτη κ.ἄ.), ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου.

Τὰ κάλαντα τελείωνναν πάντοτε μὲ τὴν εὐχή:

*Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι τὸ ψηλὸ πέτρα νὰ μὴ ράϊσει
κί' ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ χίλια χρόνια νὰ ζήσει!...*

ἢ

*Ἄν εἴστε ἀπ' τοὺς πλούσιους, φλωργιὰ νὰ μὴ λυᾶστε
κι ἂν εἴστε ἀπ' τοὺς δεύτερους, ξηντάρεις καὶ ζολότες
κι ἂν εἴστε ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς, ἓνα ζευγάρι κόττες!...*

ἢ

*«Χίλια καληνυχτίζομε τ' ἀφέντη μας τὸ σπίτι
μὲ τὴν ὑγεία, μὲ τὴ χαρά, τίποτε νὰ μὴ λείπει.
Ἄνοιξε τὸ **πουγκάκι** σου τ' ἀργυροχρυσωμένο
κι ἄπλωσε τὸ χεράκι σου τὸ μοσκοβολισμένο
κι ἂν εἶν' ἀσήμι, ρίξε το, ἀφέντη, νὰ τὸ ἰδοῦμε.
Καὶ τοῦ Χρόνου!....» (9)*

Τὰ μικρὰ παιδιὰ, ποὺ τραγουδοῦσαν τὰ κάλαντα, τὰ φίλευαν μὲ «κόλιαντα» ἢ «κολιαντίνες» καὶ διάφορα ἄλλα «καλούδια» (μύγδαλα, κάχτες, σιουμπέκια, σκουμαῖδες, σταφίδες κ.ἄ.). Λεφτὰ δὲν εἶχαν, νὰ προσφέρουν. Ἄν ἦταν τυχερὰ κι ἔμπαιναν σὲ σπίτι, στὸ ὁποῖο εἶχαν καλοδεχτέϊ πρόσφατα ξενίτη, ἔπαιρναν καὶ κανένα γρόσι ἢ μεντζίτι ἢ καμιὰ δεκάρα.

Ἄν σὲ κάποιο σπίτι δὲν τοὺς ἀνοίγαν, εἴτε ἀπὸ παραξενιά, εἴτε γιὰτὶ βιάστηκαν νὰ πλαγιάσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν, τότε τραγουδοῦσαν τὰ παρακάτω σκωπτικὰ καὶ ὕβριστικὰ:

(9) Νικολάου Β. Λώλη: *Τὸ Δωδεκαήμερο στὴν Ἱππειρο*, σελ. 14 καὶ 20.

«Έδῶ εἶν' τοῦ κούκου ἡ φωλιά τοῦ δαίμονα ἡ τρύπα!
οἱ κουκουβάγιες νὰ λαλοῦν, **φοῦρος** νὰ μὴ καπνίσει».

“Αλλο:»

« Ἀφέντη μου στὴν **κάππα** σου χίλιες χιλιάδες ψεῖρες·
ἄλλες γεννοῦν, ἄλλες κλωσσοῦν κι ἄλλες αὐτὰ **μαζώνουν**».

“Αλλο:

« Ἐσένα πρέπει, ἀφέντη μου, **ντρουβᾶς** καὶ δεκανίκι
νὰ σὲ τραβοῦνε τὰ σκυλιὰ καὶ πέντε, δέκα λύκοι.
Καὶ σέ, κυρά, ἡ ὁμορφιά γλήορα νὰ σ' ἀφήκει
ὁ ἄντρας σου νὰ σὲ ἰδεῖ καὶ νὰ μὴ σὲ γνωρίσει.
Τὴν κόρη σου τὴν ὁμορφὴ βάλτηνε στὸ **ζιμπίλι**
καὶ κρέμασέ τη στὰ ψηλά, νὰ μὴ τὴ φᾶν' οἱ ψύλλοι.
Ἀπὸ χρόνους σας πολλοὺς
μ' ἓνα **τάσι** ποντικούς
κι ἓνα κόσκινο βολβούς...»(9)

Γιὰ τὰ Πωγωνήσια κάλαντα ταιριάζει ἀπόλυτα ἡ παροιμία «κάθε τόπος καὶ **ζακόνι**, κάθε **μαχαλὰς** καὶ **τάξη**». Γιὰ παράδειγμα στὸ χωριό μου (Κρυονέρι Πωγωνίου) τραγουδοῦσαν κάλαντα μονάχα τὰ Χριστούγεννα. Στὴ Βήσσανη δὲν ἔλεγαν κάλαντα οὔτε τὰ Χριστούγεννα, οὔτε τὴν Πρωτοχρονιά, παρὰ μόνο τῶν Θεοφανείων (10). Ἀντίθετα στὰ χωριὰ τῆς Λάκκας Πωγωνίου ἔλεγαν τὰ κάλαντα καὶ τὶς τρεῖς μεγάλες γιορτές (11).

7. Τὰ «σπάργανα τοῦ Χριστοῦ» («τηγανίτες» ἢ «λαλαγγίτες» ἢ «ἀλαγγίτες»)

Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, πρὶν ἀκόμη λαλήσουν τὰ *ρίθια*, οἱ νοικοκυρές ἀνάβουν μεγάλη *σκιὰ* στὸ τζάκι μὲ τὰ «*Χριστόξυλα*», (*ντουμπίτσια* καὶ *γκουτζούπια* θεμνωμένα ἀπὸ μέρες στὴν *κρεββάτα*), γιὰ νὰ ψήσουν τηγανίτες στὴν πλάκα, ποὺ τὶς ὀνομάζουν συμβολικὰ «*σπάργανα τοῦ Χριστοῦ*», ἢ «*λαλαγγίτες*» ἢ «*ἀλαγγίτες*». “Ὡσπου «νὰ κόψει ἡ σπιὰ ἄνθράκια» ἡ νοικοκυρὰ ἐτοιμάζει τὸ χυλὸ μὲ καθάργιο διπλοκοσκινισμένο ἀλεύρι καὶ νερό. Στὴ συνέχεια τραβάει παραέξω τὰ κάρβουνα βάζει τὴν *πυρωσιά* στὸ κέντρο τῆς γωνιάς καὶ τοποθετεῖ πάνω σ' αὐτὴ μιὰ καλοδιαλεγμένη ἐπίπεδη, λεῖα καὶ καθαρὴ πλάκα, ἀπ' αὐτὲς ποὺ σκεπάζουν τὶς στέγες τῶν σπιτιῶν. Στὰ καμποχώρια, ὅπου οἱ πλάκες εἶναι δυσεῦρετες χρησιμοποιοῦν μιὰ χοντρή λαμαρίνα ἢ κανένα παλιὸ δίσκο σερβιρίσματος («*ἀπλάδα*») ἀπὸ τὴν ἀνάποδη. Ἡ πλάκα γιὰ τὰ σπάργανα τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται ἀρκετὲς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴ μεγάλη γιορτὴ κι ἀφήνεται στὴν ἄκρη στὴ

(10) Σπύρου Στοῦπη: *Βήσσανη*, σελ. 199.

(11) Βασίλη Καρρά: *Θύμησης ἀπ' τὸ Πωγώνι*, σελ. 24 - 28.

γωνιά, κάτω-κάτω στο *μπουχάρι*, ώστε να ψηθεί σιγά - σιγά κοντά στη φωτιά και να μην υπάρχει φόβος να ραγίσει και να σπάσει, όταν χρησιμοποιηθεί...

Μόλις πυρακτώνεται ή πλάκα, αλείφεται με λίγο λάδι ή στάχτη για να μη κολλάει το ζυμάρι. Ή νοικοκυρά χύνει τον χυλό με την ξύλινη κουτάλα και τον ανοίγει με τον *πιττέβριγο* ή *καλαμίδι* σ' όλοκληρη την επιφάνεια της πλάκας, για να γίνει φιλό το φύλλο. Όταν ψηθεί από τη μιὰ μεριά το γυρίζει με το καλαμίδι κι από την άλλη, ώστε να ψηθεί καλά. Ή διαδικασία θυμίζει πολύ τον τρόπο με τον οποίον παρασκευάζονται οι σύγχρονες «δίπλες».

Οι ψημμένες τηγανίτες τοποθετούνται με τη βοήθεια της ξύστρας σ' ένα «*τεψί*» και περιχύνονται με «*πικουμέζι*» ή μέλι ή σιρόπι. Τοποθετούνται ή μία πάνω στην άλλη και ταυτόχρονα πασπαλίζονται στα ένδιάμεσα με ψίχα καρυδιού. Όταν «ζεματισθούν» κι απορροφήσουν το πετιμέζι ή το μέλι ή το σιρόπι, γίνονται πολύ νόστιμες, ανώτερες κι από τον *μπακλαβά*.

Τα καλοψημμένα φύλλα μοσχοβολούν. Τα παιδιά, θεονήστικα από την αύστηρή νηστεία ένα όλοκληρο σαρανताήμερο, αρπάζουν τα νόστιμα φύλλα από το ταψί και τα καταβροχθίζουν λαίμαργα. Οί μαννάδες τους τα μαλώνουν κι εκείνα απαντούν τραγουδιστά:

«*Νό μου, μάννα, αλαγγίτα,
θ' άνεβῶ απ' τη φεγγίτα
να σοῦ κλέψω ὅλη τὴν πίττα!...*»(12)

Καταχωρῶ στο γλαφυρό, Πωγωνήσιο ιδίωμα τη συνταγή για τὰ «*σπάργα-να τοῦ Χριστοῦ*», ὅπως ἀκριβῶς τὴν ἄκουσα ἀπὸ τὴ μάννα μου.

«Δυναμώνομε τὴ *στιά* με ξερὲς *σκίζες*, ποὺ τὶς φυλάμε στὴν *κρεββάτα μά-ξους* γι' αὐτὴ τὴ δουλειά. Κάνομε φωτιά *μπιρμπινάρα*. Σπρώχνομε παραμέσα τὴν *πυρουστιά* με τὸ *μασσιά* καὶ βάνομε τὴν πλάκα *ἀγ'μπανω* στὴν *πυρουστιά*, γιὰ νὰ καεῖ. Γιὰ νὰ καεῖ πιὸ *γλήορα*, ρίχνομε *μπρούσια* ἀν'μπάνω στὴν πλάκα με τὸ *μασ-σιά*. Κάνομε ζ'μάρι μ'ἀλεύρι καθάριο σὲ μιὰ *τέντζιερη*, δίχως προζύμι. *Συμπᾶμε* τὴ φωτιά καὶ κατεβάζομε τὴ *μπρούσια* ἀπὸ τὴν πλάκα. Τὴς ρίχνομε στάχτη καὶ τὴ σκουπίζομε. Παίρομε τὴν ξύλινη τὴ *χουλιάρα* καὶ μ' αὐτὴ χύνομε τὸ ζ'μάρι στὴν καμμένη πλάκα καὶ τ' ἀπλώνομε με τὸν *πιττέβριγο* γιὰ νὰ ψηθεῖ. Μόλις φαίνεται ἀπὸ τὴ μιὰ *μεργιά*, τὸ γυρνᾶμε με τὴν *ξύστρα* ἀπ' τὴν ἄλλη. Ή *χουλιάρα* χωράει ζ'μάρι ἴσια - ἴσια γιὰ μιὰ τηγανίτα. Τὶς ψημμένες τηγανίτες τὶς παίρομε με τὴν *ξύ-στρα* καὶ τὶς βάνομε μέσα σ' ἓνα *τεψί* ἢ *σινι ἁράδα* - *ἁράδα*. Μόλις γιομίσει τὸ *τεψί* τὶς ζεματᾶμε με *πικουμέζι*, με μέλι ἢ ζάχαρη, ὅ,τι ἔχει ὁ καθένας... Τὸ σιρόπι τὸ ρίχνομε βραστό.

Τὴν τελευταία τηγανίτα, ποὺ φαίνομε στὴν πλάκα, τὴ λέμε «*ὄρφανή*» καὶ τὴ φ'λάμε γιὰ τὸ κλέψιμο τοῦ νεροῦ τ' *Ἀϊ-Βασιλιοῦ*. Δίνομε καὶ στοὺς τζιομπα-

(12) Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: *Ἡθὴ καὶ ἔθιμα παλαιοτέρων ἐποχῶν στὰ χωριά τοῦ Πωγωνίου...*, σελ. 34 - 35.

ναραίους ένα πιάτο, ἔτσι γιὰ τὸ καλό!... Τοὺς «κοιτᾶμε», ὅπως κοιτᾶνε κι' αὐτοὶ τὸ βιό μας, κι ὅπως *λόγιαζαν* τὸ τὸ Χριστὸ, ὄνταν οἱ «*λαλαγγίτες*» ἢ *ἀλαγγίτες* συμβολίζουν τὰ σπάργανα μὲ τὰ ὁποῖα *φασκιώθηκε* τὸ θεῖο βρέφος μέσα στὴ φτωχικὴ φάτνη τῆς Βηθλεέμ.

Τὸ ἔθιμο μὲ τὰ «σπάργανα τοῦ Χριστοῦ» τὸ τηροῦσαν καὶ τὸ τηροῦν ἀκόμα μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια. Ἀκόμα καὶ χαροκαμμένες μητέρες ψήνουν «*λαλαγγίτες*» στὴν πλάκα, ἐκδηλώνοντας ἔτσι τὴν ἀπέραντη λατρεία τους πρὸς τὴν Θεομήτορα. Ὁ σεβασμὸς τοῦ ἔθιμου ἐπεκτείνεται ἀκόμα καὶ στὴ στάχτη, ποὺ ἀπέμεινε στὸ τζάκι ἀπὸ τὸ ψήσιμο τῶν «σπαργάνων τοῦ Χριστοῦ». Τὴν μαζεύουν σὲ «*σταχτολόγο*», εἰδικὸ μέρος τῆς γωνιᾶς ποὺ προορίζεται γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ ὕστερα τὴ ρίχνουν σὲ ρίζες καρποφόρων δέντρων, κυρίως σὲ συκιὲς καὶ κυδωνιές, χωρὶς νὰ τὴν ἀνακατεύουν καθόλου μὲ τὰ «*σκοῦπρα*».

Οἱ *νοικοκυρὲς ξεσυνερίζονταν* ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, ποιά θὰ φκιάξει τὶς πιὸ νόστιμες «λαλαγγίτες». Ἔστελναν σὲ συγγενεῖς καὶ σὲ ἄτομα ἡλικιωμένα ἢ φτωχά, ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ φκιάξουν «λαλαγγίτες» μοναχὰ τους ἢ δὲν τὶς ἔφκιαναν ἀπὸ ἀνέχεια.

Ἐπίσης ἔστελναν ἕνα πιάτο καὶ στὰ σπίτια, ποὺ εἶχαν νωπὸ πένθος καὶ ἀποφεύγανε κάθε γιορτινὴ ἐκδήλωση.

8. Μεσονύκτιος ἐκκλησιασμὸς καὶ ὁμαδικὴ θεία μετάληψη

Τὰ μεσάνυχτα τῶν Χριστουγέννων σημαίνει χαρμόсуна ἢ καμπάνα κι' ὅλοι οἱ χωριανοὶ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία. Μονάχα ὅσοι εἶναι ἄρρωστοι βαριὰ δὲν ἐκκλησιάζονται. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, «*σιάζονται*» καὶ κινοῦν γιὰ τὴν ἐκκλησία. Παλιότερα μεταλάβαιναν ὅλοι, δίχως νὰ προηγηθεῖ καμιὰ ἐξομολόγηση. Τὴν συγχώρεση τὴν ἔδιναν ἀναμεταξύ τους, ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον. Ἡ ἐκκλησία «*ἀπολένει*» τὰ χαράματα. Γυρνώντας σπῖτι τρῶνε «λαλαγγίτες» καὶ στὴ συνέχεια καταπιάνονται μὲ τὶς συνηθισμένες ποιμενικὲς τους ἀσχολίες.

Τὰ Χριστούγεννα ἔρχονται μαζί μὲ τὸ «γέννο». Σ' ὅλα τὰ μαντριά, στὰ «*καλύβια*» καὶ στὰ σπίτια ὑπάρχουν νιογέννητα ἀρνάκια καὶ κατσικάκια ποὺ καίτερᾶνε γιὰ «*προστήλασμα*». Κι οἱ λεχῶνες μαννάδες τους πρέπει νὰ ποτιστοῦν μ' «*ἀλευριὰ*» γιὰ νὰ δυναμώσουν καὶ νὰ κατεβάσουν πιότερο γάλα. Οἱ μεγάλοι τσελιγκάδες, οἱ «*σκουτέρηδες*», κάνουν Χριστούγεννα στὶς στάνες τους. Οἱ πιστικοὶ καὶ οἱ «*τζιομπαναραῖοι*» μὲ τοὺς παραγυιούς τους κατεβαίνουν στὸ χωριὸ γιὰ νὰ ἐκκλησιαστοῦν, νὰ κάνουν Χριστούγεννα στὰ σπίτια τους, νὰ πλυθοῦν, νὰ ξεψεριαστοῦν καὶ νὰ φᾶνε μιὰ *στάλα* ζεστὸ φαῖ καὶ ψωμί. Γι' αὐτὸ τὰ ζωντανὰ ἀνήμερα τῶν Χριστουγέννων μένουν κλεισμένα μέσα στὰ μαντριά καὶ στὰ *κατῶγια*. Στὶς «*τσιοπάρκες*» κρεμιοῦνται μπόλικα «*τόπια*» κλαρὶ καὶ τὰ «*πανθιά*» γιομίζουν μὲ «*ζαῖρέ*».

9. Ἡ βίζιτα ἢ βίζ'ντα

Τὴ δεύτερη μέρα τῶν Χριστουγέννων, σὰν ἀπολύκει ἡ ἐκκλησιά, ὅλοι οἱ ἄντρες τοῦ χωριοῦ ἐπισκέπτονται ὁμαδικὰ τοὺς χωριανούς ποὺ γιορτάζουν. Ἡ ὁμαδικὴ αὐτὴ εὐχετήρια ἐπίσκεψη ὀνομάζεται «βίζ'τα» ἢ «βίζιντα». Πολλὲς φορές ἢ «βίζιτα» πραγματοποιεῖται μαζὶ μὲ τὰ «λαλούμενα» ἢ «βιολιά». Εὐχονται τὰ «Χρόνια Πολλά» στοὺς Χρήστους, ποὺ γιορτάζουν, πίνουν ρακὶ καὶ κρασί, τρῶνε γιὰ μεζὲ σαλάτα ἀπὸ «τζιζαρούγια» πασπαλισμένη μὲ κοκκινόπιπερο καὶ γαρνιρισμένη μὲ κομμάτια ἀπὸ τυρὶ φέτα. Ἐπίσης φιλεῖονται μὲ ντόπιες *σταφίδες*, «*σιουμπέκια*» καὶ «*σκουμαῖδες*». Οἱ πιὸ θαρρετοὶ ἀνασηκώνουν τὸ καπάκι τοῦ τέντζερη καὶ δοκιμάζουν τ' ἀχνιστὸ «*πετσίκι*» (μπορεῖ νᾶναι καὶ νόστιμη «*πούλα*»). Πολλὲς φορές ἡ δοκιμὴ ἐπεκτείνεται καὶ σ' ἓνα «*φελί*» ἀπὸ τὴ γόστιμη «*κριασόπ'ττα*». Ἡ χαρούμενη «βίζιτα» διανθίζεται μ' ἀργόσυρτα λυπητερά τραγούδια «*τῆς τάβλας*» ποὺ καταλήγουν σὲ ξέφρενο χορὸ στὴ «*μεσοσπιτιά*».

Τ' ἀπόγευμα πραγματοποιοῦν τὴ δική τους «βίζιτα» οἱ γυναῖκες. Μαζὶ μὲ τὶς εὐχὲς ἀνταλλάσσονται καὶ τ' ἀπαραίτητα κουτσομπολιά.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ παλιότερα χρόνια οἱ Πωγωνήσιες γυναῖκες δὲ γιόρταζαν τὴν ὀνομαστικὴ τους ἑορτὴ. Οἱ Πωγωνήσιες δὲ γιόρταζαν, ὄχι γιατί βρίσκονταν σὲ κατώτερη κοινωνικὴ θέση καὶ καταπιέζονταν ἀπὸ τὸν ἄντρα ἀφέντη. Ἦταν κυρὲς κι ἀφέντρες κι αὐτὲς ἔκαναν κουμάντο στὰ σπιτικά τους, ἐπειδὴ τὸν περισσότερο καιρὸ οἱ ἄντρες τους ἔλλειπαν στὰ ξένα. Ἀπλούστατα δὲ γιόρταζαν, ἐπειδὴ ὅλες τους σχεδὸν ἔφεραν καὶ φέρουν ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀπὸ μοῦσες, νηρηίδες νύμφες καὶ ἀμαδρυάδες, τὰ ὁποῖα εἶναι ἄγνωστη στὸ χριστιανικὸ ἑορτολόγιο!...

10. Πρόγνωση καιροῦ

Γενικὰ πίστευαν καὶ πιστεύουν ὅτι, «ὅ,τι καιρὸ κάνει τοῦ Χριστοῦ, θὰ κάνει καὶ τ' Ἀϊ-Βασιλιοῦ».

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

Ἡ πρωτοχρονιὰ στὸ Πωγώνι λέγεται «Ἀϊ-Βασιλιοῦ». Παλιότερα τὴν πρωτοχρονιάτικα δῶρα καὶ ἡ χαρτοπαιξία ἦταν ἐντελῶς ἄγνωστη στὴν ἀκριτικὴ ἐπαρχία Πωγωνίου. Ἀντίθετα συνηθίζονταν τὰ παρακάτω γραφικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα:

1. Οἱ «Βασιλοκουλοῦρες» ἢ «βασιλόκ'λουργες» καὶ τὰ «μπαντούσια» ἢ «γκουγκούσια».

«Βασιλοκουλοῦρες» ἢ «βασιλόκ'λουργες» ὀνομάζονται οἱ ἁγιοβασιλιάτικες κουλοῦρες, ποὺ ζυμώνονται τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς μαζὶ μὲ τὰ πρό-

σφορα («καρβέλλες» ή «λειτουργίες»). Κάθε νοικοκυρά ζυμώνει τρείς «βασιλόκ'λουρες», μιὰ μεγάλη καὶ δυὸ μικρότερες. Ἡ μεγάλη θὰ φαγωθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ. Οἱ μικρὲς προορίζονται γιὰ τὸν τζιομπάνο καὶ τὸν ἀγελαδάρη τοῦ χωριοῦ. Καλύτερα ὅμως, ν' ἀφήσουμε τὴ μάννα μου νὰ μᾶς τὰ πεῖ στὴ μελωδικὴ καὶ πεντακάθαρη πωγωνήσια διάλεκτο.

«Σιτίζομε ἀλεύρι **καθάργιο**, τοῦ ρίχνομε **ψίχα** ζάχαρη κι ἀλάτι καὶ τὸ ζ'μώνομε μὲ προζύμι. Ἀφήνομε τὸ ζ'μάρι κανὰ δυὸ ὥρες νὰ **πλοχερίσει** κι ὕστερα φκιάχομε στὸ **τεψι** τὴ βασιλόκ'λουρα, στρογγυλὴ σὰ **μπογάτσια**, χωρὶς τρύπα στὴ μέση καὶ τὴ στολίζομε μὲ **κεντίδια**. Παίρομε κομμάτια ἀπὸ ζ'μάρι κι **ἀπογάλια** - **πογάλια** φκιάχομε τὸν πιστικὸ μὲ τὴ **γκλίτσα**, τὰ γιδοπρόβατα καὶ τὰ σκυλιά του. Βάνομε καὶ τὰ μικρὰ παιδιά, νὰ φκιάνουν **«κεντίδια»**, γιὰ νὰ **ξαχυλιάσουν**. Μέσα στὸ ζ'μάρι κρύβομε τὸ **φλωρὶ** γιὰ τὸν τυχερὸ τῆς χρονιάς. Πλάθομε κι ἄλλες δυὸ μικρότερες βασιλόκ'λουρες καὶ τὶς στολίζομε μὲ **«κεντίδια»**. Τοὺς κάνομε καὶ σταυροὺς μὲ τὸ πηρούνι. Τὴ μιὰ θὰ τὴ δώκομε τοῦ πιστικοῦ καὶ τὴν ἄλλη τ' ἀγελαδάρη. Μὲ τὸ ἴδιο ζ'μάρι πλάθομε καὶ τὴ **«βοῖδοκουλούρα»** δίχως κεντίδια, μὲ μεγάλη τρύπα στὴ μέση. Τὸ ζ'μάρι ποὺ περ'σσεύει τὸ κάνομε **«μπαντούσια»** καὶ τὰ ψαίνομε ὅλα μαζὶ στὸ φοῦρο». (ἀφήγηση Χαρίκλειας Δημ. Μήτση - 78 ἐτῶν - Κρυονερί-Πωγωνίου)

Γιὰ τὴ **«βοῖδοκουλούρα»** θὰ γίνεи ἐκτενέστερος λόγος παρακάτω.

«Μπαντούσια» ἢ **«γκουγκούσια»** ὀνομάζονται τ' ἁγιοβασιλιάτικα κουλουράκια, τὰ ὁποῖα ζυμώνονται μαζὶ μὲ τὶς «βασιλοκουλούρες». Πλάθονται σὲ σχῆμα πουλιοῦ, σταυροῦ, κλειστοῦ ὀμικρον καὶ κλειστοῦ ἢ ἀνοιχτοῦ ὀκτώ.

2. Τὰ Πρωτοχρονιάτικα κάλαντα — Οἰκογενειακὰ κάλαντα

Τραγουδιοῦνται τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς ἀπὸ τὰ μικρὰ παιδιά, ποὺ γυρίζουν τὰ σπῖτια τοῦ χωριοῦ ἴδια κι ἀπαράλλαχτα, ὅπως καὶ στὰ Χριστουγεννιάτικα κάλαντα. Καὶ στὰ Πρωτοχρονιάτικα κάλαντα συμπεριλαμβάνονται τραγούδια ἐγκωμιαστικὰ γιὰ κάθε μέλος τοῦ σπιτιοῦ, ὅπως ἀκριβῶς στὰ κάλαντα τῶν Χριστουγέννων καὶ στὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου.

Ἀπὸ τὰ γνωστὰ στὸ πανελλήνιο Πρωτοχρονιάτικα κάλαντα «ἀρχιμηνιά κι ἀρχιχρονιά» παραλείπεται, συνήθως, τὸ πρῶτο τετράστιχο καὶ παραλλάσσονται ἀρκετοὶ ἄλλοι στίχοι, ἀνάλογα μὲ τὰ βιώματα τῶν Πωγωνησίων. Ἡ μοῖρα τῶν Πωγωνησίων ἦταν ἀνέκαθεν δεμένη μὲ τ' ἀναθεματισμένα τὰ ξένα. Γι' αὐτὸ σὲ μιὰ παραλλαγὴ ἀπὸ τὰ Πρωτοχρονιάτικα κάλαντα ὁ Ἀῖ-Βασίλης ἔρχεται σὰν **«ἀμανατζῆς»** καὶ **«πόστιαρης»**, ποὺ φέρει **«καλούδια»** καὶ **χαμπέργια** ἀπὸ τοὺς ξενιτεμένους.

«Φέρνει στη μάννα βάλαμο, στην κόρη δαχτυλίδι
καὶ στην καλὴ νοικοκυρὰ φουστάνι κεντημένο...»(1)
«—Βασίλη ποῦθε-ν ἔρχεσαι καὶ ποῦθε κατεβαίνεις;

.....
Κάτσε νὰ φᾶς, κάτσε νὰ πιεῖς, κάτσε νὰ ξαποστάσεις!...
γιὰ κάτσε καὶ μολόγα μας τὶ εἶδες 'κεῖ στὰ ξένα...»(2)

Στὸ σκλαβωμένο Πωγωνί(3) καὶ στὴ Δερόπολη συνηθίζονται καὶ τὰ *οἰκογενειακὰ κάλαντα*. Τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῆς Πρωτοχρονιάς ὅλη ἡ *φαμπίλια* μαζεύεται γύρω ἀπὸ τὴν «*ὀμπλῆ*» (= τζάκι), ποὺ λάμπει χαρούμενα ἀπὸ τὴν ἀρχοντικὴ φωτιά. Σὲ λίγο φέρουν τὴν καλοψημμένη πίττα καὶ τ' ἄλλα νόστιμα φαγιά, βλογαίει ὁ «*μπάμπας*» (= παππούς) καὶ δίνει σ' ὅλους τὴν εὐχή του. Ἀφοῦ φᾶνε καὶ πιοῦνε, τραγουδᾶνε:

«*Αἰ-Βασίλης ἔρχεται, Γενάρης ξημερώνει.*
— *Βασίλη ποῦθε-ν ἔρχεσαι καὶ ποῦθε κατεβαίνεις;*
— *Ἀπὸ τὴ μάννα μ' ἔρχομαι καὶ στὸ σκολεῖο πηγαίνω.*
Πάνω νὰ μάθω γράμματα, νὰ 'πῶ τὴν ἄλφα-βῆτα...»(4)
Καὶ στὸ ραβδὶ του 'κούμπησε νὰ 'πεῖ τὴν ἄλφα - βῆτα...» (4)

3. Τὸ κλέψιμο τοῦ νεροῦ («*ἄκριτο νερό*» - «*πολύσπορα*» «*φίλεμα πηγαδιοῦ*»)

Μόλις πρωτολαλήσουν τὰ *ρίθια*, ἡ γιαγιά («*μάλε*» ἢ «*Μάνα-μεγάλη*» ἢ «*Μαναγάλη*») ξυπνάει τὴ νύφη καὶ τὴν «*ἀγγονιά*» τῆς καὶ τὶς στέλνει στὴ βρύση γιὰ νὰ κλέψουν τὸ «*ἄκριτο*» νερό. Καταχωρῶ τὸ ὁμορφο τοῦτο ἔθιμο, ὅπως μοῦ τὸ ἀφηγήθηκε ἡ μάννα μου:

«*Πάνω στὸ γύρισμα τοῦ χρόνου πααίναμαν στὸ μπουγάδι, γιὰ νὰ κέψομε τὸ νερό. Τὸ λέγαμαν καὶ ἄκριτο, γιατί στὸ δρόμο δὲ κρέναμαν ἴτς καθόλου. Πααίναμαν καὶ γυρίζαμαν τὴ νύχτα χωρὶς μιλιὰ, σὰν κλέφτες. Κάθε μιὰ κοιτοῦσε πῶς νὰ κλέψει πρώτη τὸ νερό, γιὰ νᾶναι αὐτὴ ἡ τυχερὴ τῆς χρονιάς.*

Σ' ἓνα μεγάλο σαγάνι βάναμαν σᾶρι, καλαμπόκι, κριθάρι, «λιανό», βρίζα, φασούλια, φακὴ, κουκιά, τεργιά, βουτύρατα, μύγδαλα, κάχτες, μαλλὶ ἀπὸ τὰ γιδοπρόβατα κι ὅ,τι ἄλλο εἶχε ὁ καθένας. Ὅλ' αὐτὰ τὰ λέγαμαν «πολύσπορα». Τὰ

(1) Νικολάου Λώλη: *Τὸ Δωδεκαήμερο στὴν Ἥπειρο*, σελ. 19.

(2) Ἀγαθὴς Νοτίδου - Δρίτσου: *Ἦθη καὶ ἔθιμα παλαιότερων ἐποχῶν στὰ χωριά τοῦ Πωγωνίου*, σελ. 44.

(3) Τὸ σκλαβωμένο Πωγωνί συμπεριλαμβάνει τὰ χωριά Τσιάτιστα, Μαυρογέρι, Χλωμός, Σχωριάδες, Ὀψάδα, Σωπικὴ καὶ Πολύτσανη.

(4) Δ.Β. Οἰκονομίδου: *Ἀπὸ τὴν Βορειοηπειρωτικὴν Λαογραφίαν*, σελ. 83.

πασάιναν στο **μπουγάδι**, τὰ ρίχναναν **ἀγομπάνω** στὴν **κάναλη** καὶ τὰ καίτερου-
σαναν στο **σαγάνι** μαζί με τὸ νερό. Ἄν μᾶς ἐπεφταν «πολύσπορα» μέσα στὴν **κα-
ρούτα**, δὲν ἦταν κακό. Τὰ πιάναμαν ἀπὸ τὸ **σιάδι** καὶ τὰ ξεναρρίχναμαν μαζί με τ'
ἄλλα. Ὅταν ρίχναναν τὰ **πολύσπορα** λέγαμαν **πουσπουριστά** τὴν εὐχή: «**Ὅπως
τρέχει τὸ νερό, ἔτσι νὰ τρέχει καὶ τὸ βιό**». Ὑστερα γιομίζαμαν τὸ **μαστραπᾶ** ἢ τὴ
ντρεβενίτσα μ' ἄκριτο νερό, ἀφήναμαν τὴν «**ὄρφανή**» ἢ ἓνα φελὶ κοφτόπιττα ἢ
ἓνα «**μπαντούσι**» στο **βαρελοστάσι** τοῦ **μπουγαδιοῦ** καὶ γυρίζαμαν στο **σπίτι**. Ἀμα
ἀνταμώναναν κανέναν στο **δρόμο**, **κάναμαν** πῶς δὲν τὸν εἶδαμαν κι οὔτε τοῦ **κρέ-
ναμαν** καθόλου, γιὰ νὰ μὴ χάσει τὸ «**ἄκριτο**» νερὸ τῇ **δύναμη** καὶ τῇ **χάρη** του. **Νι-
βόμασταν** μ' «**ἄκριτο**» νερὸ ὅλοι με τὴν **ἀράδα** ὅξω στὴν **πόρτα** κι ὕστερα
ζ'μώναμαν μ' αὐτὸ τῇ **βασιλόκ'λουρα** κι ἀνοίγαμαν τὰ **πέτ'ρα** γιὰ τὴ **μπλετισόπι-
τα**. Με τὰ **πολύσπορα** ταΐζαμαν τὶς **κόττες** τὸ **πουρνό**, γιὰ νὰ γεννᾶνε πολλὰ αὐ-
γά». (ἀφήγηση Χαρίκλειας Δ. Μήτση, 78 ἐτῶν Κρυονέρι Πωγωνίου)

Ἡ «**ὄρφανή**», τὸ φελὶ τῆς κοφτόπιττας ἢ τὸ «**μπαντούσι**», ποὺ ἀφήνουν
οἱ γυναῖκες στο **βαρελοστάσι** τῆς **κεντρικῆς βρύσης** τοῦ **χωριοῦ**, ὅταν κλέβουν
τὸ **ἄκριτο** νερὸ λέγεται «**φίλημα τοῦ πηγαδιοῦ**» καὶ ἀποβλέπει στο **καλόπιασμα**
τοῦ **στοιχειοῦ** τοῦ **πηγαδιοῦ**. Τὸ **ξημέρωμα** τῆς **Πρωτοχρονιάς** βλέπει κανεὶς στὴ
βρύση τοῦ **χωριοῦ** δύο, τρία ἢ καὶ περισσότερα κομμάτια **πίττα**. Ἀπ' ὅλους τοὺς
ἀφιερωτές μονάχα ἐκεῖνος, ποὺ ἔφθασε πρῶτος εἶναι ὁ **τυχερός**. Τὸ «**ἄκριτο**»
νερὸ ἔχει τὴν ἔννοια τῆς **εὐφορίας** καὶ τῆς **τύχης**. Ἐκεῖνος ποὺ τὸ κλέβει παίρνει
τὴν **πρώτη «σοδειά»** τοῦ **νέου Χρόνου** (5).

Στὸ **Τεριάχι** καὶ **στὰ γύρω χωριά** οἱ **γυναῖκες** μαζί με τ' **ἄκριτο** νερὸ **κουβα-
λᾶνε** στο **σπίτι ἄμμο** καὶ **γαλατσίδες**. Ρίχνουν τὴν ἄμμο **πάνω** στὴ **σκεπὴ** τοῦ **σπι-
τιοῦ** λέγοντας **τρεῖς φορές**: «**Ὅσους κόκκους ἄμμο, τόσα γρόσια καὶ φλωριά νὰ
φέρει ὁ ξενίτης μας**». Μετὰ **πηγαίνουν** στ' **ἀχούρια**, ὅπου ἔχουν **κλεισμένα** τὰ **γα-
λάρια** τους καὶ ρίχνουν μέσα **στὰ ζωντανὰ** τὶς **γαλατσίδες** λέγοντας **ξανὰ** **τρεῖς
φορές**:

«**Ὅπως δὲ στερεύει ἡ γαλατσίδα, ἔτσι νὰ μὴ στερεύουν καὶ τὰ γαλάρια γιδο-
πρόβατα**». (6).

Στὴν **Ἀρίνιστα** (Κτίσματα) καὶ **στὰ γειτονικά χωριά** τὸ **ἄκριτο** νερὸ τὸ **κου-
βαλαίει** τὰ **χαράματα ἄρσενικός** (7).

Στὴν **Πολύτσανη** καὶ **στὰ ὑπόλοιπα χωριά** ἀπὸ τὸ **σκλαβωμένο Πωγώνι** ἐ-
κτὸς ἀπὸ τὴν **Πρωτοχρονιά**, **συνήθιζαν** νὰ κλέβουν «**ἄκριτο**» νερὸ τὰ **Χριστοῦ-
γεννα** καὶ τὰ **Φῶτα**, μόλις **σήμαινε** ἡ **καμπάνα** τῆς **ἐκκλησίας** (8).

(5) Νικολάου Λώλη: «*Το Δωδεκάήμερο στὴν Ἡπειρο*», σελ. 21.

(6) Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: «*Ἦθη καὶ ἔθιμα παλαιότερων ἐποχῶν στὰ χωριά τοῦ
Πωγωνίου*», σελ. 41.

(7) Πρεσβυτέρου Χρήστου Μ. Μάτσα: «*Πωγώνι - Δερόπολη*», σελ. 95.

(8) Ἀθανασίου Λέκκα: «*Πολύτσανη*», σελ. 116.

4. Ἡ «μπλετσόπιττα» ἢ «κοφτόπιττα» (Βασιλόπιττα)

«Μπλετσόπιττα» λέγεται στὸ Πωγωνίον ἢ βασιλόπιττα, τοῦ παρασκευάζεται ὅπως ἡ χωριάτικη πίττα. Καταχωρῶ τὴ συνταγὴ τῆς, ὅπως ἀκριβῶς τὴν κατέγραψα ἀπὸ τῆ θείας μου Οὐρανίας Σταύρου Μήτση, πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια στὸ Κρυονέρι Πωγωνίου:

«Βράζομε τὸν **«κοφτό»** ἀπὸ ὥρα κι ἀνοίγομε μὲ τὴν **πιττέβριγο** τὰ **«πέτ'ρα»** ποὺ εἶναι ζυμωμένα μὲ νερὸ κλεμμένο. Ἀλείφομε τὸ **τεψι** μὲ λάδι. Κάτω-κάτω στρώνομε τρία φύλλα ὡμὰ κι ὕστερα βάζομε τὸν κοφτό, τὸ **τερί**, τὸ βούτυρο καὶ τ' αὐγά. Γυρίζομε τὰ φύλλα γύρα - γύρα ἀπὸ τὴν πάνω **μεργιά** κι ὅσο φτάνουν Ἀπὸ τὴν ἀγμπάνω μεργιά ἢ βασιλόπιττα μείσκει **«μπλέτσα»** (= γυμνή, ἀσκεπαστή). Γι' αὐτὸ τὴ λέμε καὶ **«μπλετσόπιττα»**. Ὅσοι θέλουν τῆς βάζουν καὶ **φλωρί**. Μονάχα στὴ **«βασιλόκ'λουρα»** μπαίνει ὑποχρεωτικὰ τὸ **φλωρί**. Ἡ «μπλετσόπιττα» ψήνεται στὴ **γάστρα** καὶ στὸ **φούρο**. Ἀμα θέλομε νὰ τὴν ψήσουμε στὴ γάστρα, πρῶτα **«καίμε»** καλὰ τὴ γωνία. Κάθε νοικοκυρὰ **τοιμάζει** τρεῖς μπλετσόπιττες, μιὰ μεγάλη γιὰ τὸ σπίτι κι ἄλλες δυὸ μικρότερες γιὰ τὸν τζιομπάνο καὶ τὸν ἀγελαδάρη». (ἀφήγηση Οὐρανίας Σταύρου Μήτση, 68 ἐτῶν, Κρυονέρι)

Μαζὶ μὲ τὴν **«μπλετσόπιττα»** ἢ νοικοκυρὰ **ετοιμάζει** καὶ τὴν **«κρισόπ'τα»**, πίττα μὲ κρέας πουλιῶν.

5. Τὸ «πάντρεμα τῆς φωτιάς» καὶ τὸ «κοφτανέτσι»

Στὸ Κρυονέρι Πωγωνίου ἢ νοικοκυρὰ, ποὺ γρίζει ἀπὸ τὴ βρύση μὲ τ' ἀκριτο νερό, μπάζει στὸ σπίτι **τοῦφες** ἀπὸ χλωρὰ κέδρα, τὰ ὁποῖα ἀφθοноοῦν στὴν περιοχὴ. Τὰ κέδρα τὰ κόβουν ἀπὸ τὴν παραμονὴ καὶ τ' ἀφήνουν **«ὀξω** στὴν πόρτα». Ὁ **«μπάμπας»** ἢ ἡ **«μάλε»** μαζεύει τὴ φαμπίλια γύρω ἀπὸ τὴ στιά στὴ γωνία, ρίχνει τὶς τοῦφες ἀπὸ τὰ κέδρα στὴ φωτιά καὶ λέει τὴν εὐχή:

«Ὅσα φύλλα καὶ κλαργιά
τόσα **γρόσια** καὶ **φλωργιά»**.

Οἱ τσελιγκάδες ἔχουν τὴ δική τους εὐχή:

«Ὅσα φύλλα καὶ κλαργιά
τόσα **ρινοκάτσικα»** (9)

Τὸ κάψιμο τῶν κέδρων εἶναι καθαρὰ ποιμενικὸ ἔθιμο, διαδεδομένο σ' ὁλόκληρὴ τὴν Ἠπειρο μὲ τὴν ὀνομασίαν **«πάντρεμα τῆς φωτιάς»**. Παντοῦ συμφύρεται μὲ ἄλλα πανάρχαια πυρολατρικά ἔθιμα, τὰ ὁποῖα ἀποσκοποῦν στὴ μαντεία. Καταγράφω τὸ ἔθιμο τοῦτο, ὅπως τ' ἄκουσα ἀπὸ τὴ μάννα μου:

Τὴ χαραὴ βγαίναμαν **ὀξω** στὴν **πόρτα**, **παίραμαν** τοῦφες ἀπὸ κέδρα, τὰ βάμασαν στὴ **στιὰ** καὶ λέγαμαν: **«Πρίτς-πρίτς!»**. **Τ'** ἄρνιὰ μας καὶ τὰ **κατσικούδια**

(9) ρινοκάτσικα = ἄρνιὰ καὶ κατσίκια (ἄρνοκάτσικα).

μας!... "Όσα φύλλα καὶ κλαργιά, τόσα γρόσια καὶ φλωργιά! «"Όσο πιὸ πολὺ **πρα-
ταιάλιζαν** τὰ κέδρα, τόσο πιὸ **μπερεκετιλίτικη** θὰ πάινει ἡ χρονιά». (ἀφήγηση Χα-
ρίκλειας Δημ. Μήτση, 78 ἐτῶν, Κρυονέρι Πωγωνίου)

Στὰ χωριὰ τῆς Λάκκας Πωγωνίου ὅλη ἡ φαμπίλια *νίβεται* μὲ τ' ἄκριτο νε-
ρὸ ἔξω στὴν αὐλὴ κι ὕστερα μπαίνουν ἕνας - ἕνας μέσα στὸ σπίτι, βαστώντας
τοῦφες ἀπὸ χλωρὸ πουρνάρι ἢ ζελενιά. Ρίχνουν ἕνας - ἕνας τὶς τοῦφες στὴ στιά
καὶ λένε:

«Φέρνω γειά, φέρνω χαρά,
φέρνω γρόσια καὶ φλωργιά.
Μὲ κατσίκια, μὲ ἄρνιὰ
μὲ νυφάδες καὶ παιδιὰ.»(10)

Στὴν Ἀρίνιστα καὶ στὴ Δερόπολη κόβουν κλωνάρια ἀπὸ Πουρνάρι ἢ ζε-
λενιά καὶ τὰ καίνε στὸ τζάκι λέγοντας τὴν ἴδια εὐχὴ κάπως παραλλαγμένη:

«**Μπρούσια** (=πολλά) ἄρνιὰ, **μπρούσια** κατσίκια!...»

«"Όσα φύλλα καὶ κλαργιά, τόσα γρόσια καὶ φλωργιά!...(11)»

ἢ παιδιὰ, μουσκάργια *σερκά*, ἄρνιὰ κατσίκια *θηλυκά*...»(12)

Στὸ Δελνάκι (Δελβινάκι) μετὰ τὸν καθαρμὸ - ἐξαγνισμὸ μὲ τ' ἄκριτο νερὸ
ἢ οἰκοδόσποινα εὐχεται στὰ μέλη τῆς οἰκογένειας «καλὴ χρονιά» καὶ καίει στὸ
τζάκι τὰ «*σουμιὰ*» ἢ ἕνα «*τόπι*» κλαρὶ λέγοντας τὶς παρακάτω εὐχές:

«"Όσα φύλλα καὶ κλαργιά τόσα γρόσια καὶ φλωργιά!
Ἄρνιὰ, κατσίκια, κόττες καὶ **πετσίκια**
ἄρνιὰ, παιδιὰ καὶ *θηλυκὲς κοπέλλες*».(13)

Στὸ Τεριάχι καὶ στοὺς Ποντικάτες ρίχνουν στὴ στιά «*κλάρες*» ἀπὸ «*κρι-
πούνια*» μὲ ξένα φύλλα. Χτυποῦν τὴν κλάρα πάνω στὴ φωτιά τρεῖς φορές λέ-
γοντας:

«"Όσα φύλλα καὶ κλαργιά, τόσα γρόσια καὶ φλωργιά νὰ φέρεῖ ὁ *ξενίτης*»
ἢ «"Όσα φύλλα καὶ κλαργιά
ὅλα νᾶναι *θηλυκά*
τὰ κατσίκια καὶ τ' ἄρνιὰ».

"Υστερα ὁ «*μπάμπας*» ἢ ἡ «*μάλε*» παίρνει μιὰ βέργα ἀπὸ κρυνιά, ποὺ εἶναι
ἐπιτήδες ἀφημένο πίσω ἀπὸ τὴ θύρα τοῦ σπιτιοῦ καὶ δίνει σ' ὅλους *βιτσιές* στὰ
πίσινὰ λέγοντας:

«"Όπως εἶναι *γερὴ ἡ κρυνιά*, ἔτσι *γερὸς (ἢ γερὴ) νὰ σταθεῖς ὅλο τὸ
χρόνο*».(14)

(10) Βασίλη Καφρᾶ: *Θύμησης ἀπ' τὸ Πωγώνι*, σελ. 27.

(11) Πρεσβυτέρου Χρήστου Μ. Μάτσα: *Πωγώνι - Δερόπολη*, σελ 95.

(12) Ἀλεξ. Χ. Μαμποπούλου: *Ἡπειρος*, Τόμος Α', σελ. 136.

(13) Νικολάου Πατσέλη: *Τὸ Δελβινάκι τῆς Ἡπείρου*, σελ. 222.

(14) Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: *Ἡθῆ καὶ ἔθιμα παλαιότερων ἐποχῶν στὰ χωριὰ
τοῦ Πωγωνίου*, σελ. 41.

Στὸ σκλαβωμένο Πωγώνι, στὴ Δερόπολη καὶ σ' ὅλη τὴ Βόρειο Ἡπειρο, τὴν πράσινη τούφα ποὺ ρίχνουν στὴ φωτιά τὰ χαράματα τῆς Πρωτοχρονιάς τὴ λένε «κοφτανέτσι».

Ἐπίσης «κοφτανέτσι» λέγεται καὶ τὸ πράσινο φύλλο τῆς ἐλιάς, τῆς *ζελενιάς* ἢ τοῦ πουρναριοῦ, τὸ ὁποῖο πετάει ὁ παπποὺς ἢ ἡ γιαγιά στὰ ἀναμμένα κάρβουνα, γιὰ νὰ μαντέψει ἂν θὰ περάσει μὲ ὑγεία ἢ νέα χρονιά. Τὸ κοφτανέτσι μαζεύεται στὶς πλαγιὲς τῶν βουνῶν ἀπὸ τὰ μικρὰ παιδιὰ τὴν παραμονὴ τ' Αἰ-Βασιλίου.

Ἀναμφισβήτητα πρόκειται γιὰ ἓνα παμπάλαιο καὶ ἑλληνικότατο ἔθιμο, ποὺ ἔχει τὶς ρίζες του στὰ φύλλα δάφνης, τὰ ὁποῖα ἔκαιγε ἡ μασσοῦσε ἢ Πυθία ἐπάνω στὸ μαντικό της τρίποδα, γιὰ νὰ δώσει τοὺς χρησμούς της, καθὼς ἐπίσης καὶ στὴ μαντικὴ τέχνη τῶν ἱερέων τοῦ μαντείου τῆς Δωδώνης, οἱ ὁποῖοι μάντευαν μὲ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων τῆς ἱερῆς βαλανιδιάς.

Τὸ ἔθιμο μὲ τὸ «κοφτανέτσι» εἶναι παραπλήσιο μ' ἐκεῖνο τοῦ καψίματος τῶν κέδρων, τῶν πουρναριῶν ἢ τῆς *ζελενιάς*. Ἡ μοναδικὴ καὶ σημαντικὴ διαφορά βρίσκεται στὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὸ «κοφτανέτσι» τὸ μάντεμα ἐπαναλαμβάνεται ὀνομαστικῶς γιὰ κάθε μέλος τῆς οἰκογενείας. Ἄς δοῦμε, ὅμως πῶς γίνεται τὸ «κοφτανέτσι»:

Ἡ οἰκογένεια μαζεύεται στὸ *τζάκι*, γύρω ἀπὸ τὴ γωνιὰ καὶ τραγουδάει. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σπιτιοῦ (ὁ «μπάμπας» ἢ ἡ «μάλε») ἀποσπᾷ ἓνα φύλλο ἀπὸ τὸ πράσινο κλαδὶ τῆς ἐλιάς, τῆς *ζελενιάς* ἢ τοῦ πουρναριοῦ καὶ τὸ ρίχνει στὴ φωτιά τραγουδώντας:

**«κοφτανέτσι μάζευα
στὸν κοφτὸ τὸ ἔρριχνα»**

Ὅταν ρίχνει τὸ «κοφτανέτσι» (15) στὴ φωτιά ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σπιτιοῦ διακόπτει ὁ ἴδιος τὸ τραγούδι γιὰ νὰ προφέρει τὸ ὄνομα τοῦ μέλους τῆς οἰκογενείας, ποὺ ἀφορᾷ τὸ μάντεμα. Τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς οἰκογένειας συνεχίζουν ἀκατάπαυστα τὸ τραγούδι. Ὁ μπάμπας ἢ ἡ μάλε κόβει ἓνα-ἓνα φύλλο κοφτανέτσι καὶ τὸ ρίχνει στὴ φωτιά προφέροντας τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας «κατὰ μεγαλιά», δηλ. ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία τοῦ καθενός. Ἄν τὸ «κοφτανέτσι» τὴν ὥρα ποὺ καίγεται, πεταχτεῖ μὲ θόρυβο ἔξω ἀπὸ τὴ φωτιά, ἐκεῖνος ποὺ μνημονεύεται εἶναι καὶ θᾶναι παλληκάρι ὅλη τὴ χρονιά. Ἄν, ὅμως, καεὶ δίχως νὰ πεταχτεῖ, σημαίνει ὅτι θὰ σβήσει, μέσα στὴν καινούρια χρονιά!... Ὁ καθένας περιμένει μὲ λαχτάρια τὸ πῆδημα ἀπὸ τὸ «κοφτανέτσι», ποὺ συμβολίζει τὴν εὐνοϊκὴ καὶ πετυχημένη ἀντιμετώπιση τῶν δυσκολιῶν καὶ κακοτυχιῶν τῆς ζωῆς κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ νέου ἔτους. Τὰ παιδιὰ χαλοῦν τὸν κόσμον μὲ τὶς χαρούμενες φωνές

(15) κοφτανέτσι, (τό): ἀπὸ τὶς λατινικὲς λέξεις *Copiae* = ἀφθονία καὶ *optatic - onis* = εὐχή. Οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι λάτρευαν τὴν *Copia*, θεὰ τῆς ἀφθονίας. Ἄρα τὸ «κοφτανέτσι» σημαίνει εὐχή ἢ ἐπὶ κληση πρὸς τὴν θεὰ τῆς ἀφθονίας.

τους: «Πήδησα!... πήδησα!...» καὶ τὸ τραγούδι «πάει βρόνταριά». (16)

Στὴ Στρατίνιστα Πωγωνίου, τὸ πανάρχαιο ἔθιμο μὲ τὸ κοφτανέτσι γίνεται τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῆς Πρωτοχρονιάς μὲ «σπειριά» στάρι (κόκκος σίτου), ποὺ ψάχνει καὶ βρίσκει ὁλόκληρα ὁ νοικοκύρης μέσα στὸν «κοφτό». Ὁ νοικοκύρης ξεχώνει τὴ στιά, *ἀναμεράει* τὴ *μπρούσια* καὶ ρίχνει στὴν πυρακτωμένη γωνιά τόσα σπειριά σιτάρι, ὅσα εἶναι καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, γιὰ νὰ ἰδεῖ ἂν κανεὶς ἀπὸ τὸ σπῖτι θὰ λείπει τοῦ χρόνου!... Τὰ σπειριά ἀπὸ τὸ *κάμα* θὰ τιναχτοῦν. Ἀλλοίμονο, ὅμως ἂν κανένα ἀπ' αὐτὴ παραμείνει ἀκίνητο. Αὐτὸ εἶναι κακὸ σημάδι!... (17)

Τὰ πράσινα φύλλα τῆς ἐλιάς, τῆς ζελεινιάς καὶ τοῦ πουρναριοῦ, καθὼς καὶ οἱ σκληροὶ κόκκοι τοῦ σιταριοῦ, οἱ ὁποῖοι μπόρεσαν καὶ γλύτωσαν τὴ συντριβή τους κατὰ τὸ ἄλεσμα τους στὸ «*χειρόμπ'λο*» (= χειρόμυλο), εἶναι φυσικὸ ὅταν πέφτουν στὴ φωτιά ἢ στὴν πυρακτωμένη γωνιά, νὰ ὑπακοῦνε στὸ φυσικὸ νόμο τῆς διαστολῆς τῶν σωμάτων. Ἀναπηδοῦν καὶ ἐκρήγνυνται σκορπίζοντας σὲ ὅλους τὴν αἰσιοδοξία, στοιχεῖο ἀπαραίτητο γιὰ νὰ ξεπεραστοῦν οἱ δυσκολίες καὶ τὰ ἐμπόδια τῆς νέας χρονιάς, ποὺ ἀνατέλλει.

6. Τὸ πέρασμα τῆς «βοῖδοκουλούρας» στὸ κέρατο τοῦ βοδιοῦ.

Τὰ χαράματα τῆς Πρωτοχρονιάς, ἡ νοικοκυρὰ κατεβαίνει στὸ κατώγι καὶ κρεμάει μιὰ μικρὴ κουλούρα, τὴν «*βοῖδοκουλούρα*», ὅπως λέγεται, στὸ κέρατο τοῦ βοδιοῦ μὲ τὸ ὁποῖο κάνουν χωράφι. Τὸ «*καματερό*» τινάζει τὸ κεφάλι του γιὰ ν' ἀπαλλαχτεῖ καὶ ἡ «*βοῖδοκουλούρα*» πέφτει καταγῆς. Ἀπὸ τὶς κινήσεις τοῦ βοδιοῦ καὶ τὴν κατεύθυνση, ποὺ παίρνει ἡ κουλούρα, ὅταν πέφτει στὸ ἔδαφος, ἡ νοικοκυρὰ μαντεύει ἂν θὰ εἶναι πλούσια ἢ φτωχὴ ἢ σοδεῖα τῆς καινούριας χρονιάς (18).

Ἄς χαροῦμε τὸ πανάρχαιο γεωργικὸ ἔθιμο σὲ μιὰ ὁλοζώντανη περιγραφή τῆς μάννας μου στὸ Πωγωνήσιο γλωσσικὸ ἰδίωμα μὲ ἔντονη δόση νοσταλγίας γιὰ τὰ περασμένα:

«Τὴ χάραή τ' Αἰ-Βασιλιοῦ κατείβαινα, ἡ καφερή, μὲ τὴ χειρολάμπα στὸ κατῶ νὰ ρίξω ζαῖρέ στὰ ζῶγα, ποὺ θάμεισκαν κλεισμένα μέσα. Ἔβγαξα ἀπὸ τὴν ποδιά τὴν βοῖδοκ'λούρα καὶ τὴν πέραγα στὸ δεξιὸ κέρατο τοῦ βογιοῦ, ποὺ ζεύαμαν στὸ ζ'γό. Ὁ Κεργιάκης (19) τινάζονταν κι' ἡ κ'λούρα ἔπεφτε στὸ σιάδι. Ἄμα ἔπεφτε δεξιά, θὰ πάαιναν καλὰ τὰ στάργια μας· ἄμα ἔπεφτε ζερβιά, θὰ πάαιναν κα-

(16) Δ.Β. Οἰκονομίδης: *Ἀπὸ τὴν Βορειοηπειρωτικὴν Λαογραφίαν*, σελ. 84.

Νικολάου Λώλη: *Τὸ Δωδεκαήμερο στὴν Ἠπειρο*, σελ. 21.

(17) Βασίλη Καρρᾶ: *Θύμησης ἀπὸ τὸ Πωγώνι*, σελ. 27.

(18) Σπύρου Στούπη: *Πωγωνησιακά καὶ Βησσαγιώτικα*, Τόμος Α', σελ. 294.

(19) ὀνομασία βοδιοῦ, ποὺ γεννήθηκε ἡμέρα Κυριακῆ.

λά τὰ καλαμπόκια...». (ἀφήγηση Χαρίκλειας Δημ. Μήτση, 78 ἐτῶν, Κρυονέρι Πωγωνίου)

Οἱ πιστικοὶ στὶς *στάνες* τους περνοῦν τὴν κολοῦρα στὸ κέρατο τοῦ τράγου ἢ τοῦ κριαριοῦ, ποὺ ὁδηγεῖ τὸ κοπάδι («*γκεσέμι*»).

7. Τὸ ἄναμα τοῦ τζακιοῦ

Στὸ Κρυονέρι Πωγωνίου ὅλες οἱ νοικοκυρές τὰ χαράματα τῆς Πρωτοχρονιαῖς ἀνάβουν τὸ *τζάκι* τοῦ σπιτιοῦ τους μὲ μιὰ τούφα ἀπὸ κέδρο ἢ μ' ἓνα «*τόπι*» ξερό κλαρὶ ἀπὸ τὴν «*κλαδαργιά*». Τὸ τζάκι τ' ἀνάβουν, γιὰ «*νὰ φύγουν οἱ καλλι-καντζαραῖοι καὶ νὰ γένει τὸ μπερεκέτι*», δηλ. νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κακοὺς δαίμονες καὶ νὰ εἶναι πλούσια ἢ σοδεῖα τοῦ νέου χρόνου. Τὰ τζάκια ἀνάβουν σ' ὅλα τὰ σπίτια τὴν ἴδια σχεδὸν ὥρα. Τὸ ὁμαδικό τους ἄναμα προσδίδει σ' ὁλόκληρο τὸ χωριὸ φαντασμαγορικὴ ὄψη. Οἱ νοικοκυρές παρακολουθοῦν μὲ δέος τὸ ἐντυπωσιακὸ θέαμα τῶν πυρίνων γλωσσῶν ποὺ ξεπετιοῦνται λαίμαργες μέσα ἀπὸ τὶς καμινάδες. Τὴν ἴδια στιγμή αἰσθάνονται ἀληθινὴ ἱκανοποίηση, γιατί τὸ «*μπουχάρι*» τους θὰ καθαρίσει ἀπὸ τὶς πολλὰς καπνιές, θὰ «*τραβάει*» δίχως δυσκολία τὸν καπνὸ καὶ δὲ θὰ τοὺς πνίγει ὁ «*κατεβατός*» κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νέας χρονιάς.

Εὐτυχῶς οἱ βροχὲς καὶ τὰ χιόνια μηδενίζουν τὸν κίνδυνο τῆς πυρκαγιᾶς καὶ τὸ ἄναμμα τοῦ τζακιοῦ ἀποτελεῖ ἀληθινὴ ψυχαγωγία. Ἡ προσοχὴ περιορίζεται κυρίως μέσα στὸ σπίτι καὶ προπάντων γύρω ἀπὸ τὴ γωνιά. Οἱ ἀναμμένες καπνιές, ποὺ γκρεμίζονται μὲ θόρυβο, μπορεῖ νὰ πεταχτοῦν ἔξω ἀπὸ τὴ γωνιά καὶ νὰ κάμουν τὴν ψάθα ἢ τὰ σανίδια ἢ τὰ ἀχυρένια στρώματα ποὺ εἶναι στρωμένα παρ' στὴν «*κορφή*», στὸ τζάμι. Γενικὴ εἶναι ἡ πεποίθηση, ὅτι ἀνήμερα τῆς Πρωτοχρονιαῖς δὲν ὑπάρχει κίνδυνος πυρκαγιᾶς.

8. Τὸ σπάσιμο τοῦ ροδιοῦ («ὄξω τὰ κακά!»)

Τὸ πρωινὸ τῆς Πρωτοχρονιαῖς οἱ νοικοκυρές σπάζουν ἓνα «*ρόιδο*» στὸ πλατύσκαλο, «*γιὰ νᾶναι τ' ἀμπάργια γιομάτα γέννημα τὸν καινούργιο χρόνο*».

Ἄν δὲν ἔχουν «*ρόιδο*», σπάζουν ἓνα γυαλικὸ κοιτάζοντας πάντοτε πρὸς τὴν ἀνατολὴ καὶ λέγοντας τὸ παρακάτω ξόρκι:

«*Ὁξω τὰ κακά! μέσα τὰ καλά!*

«*Ὁξω τὰ κακά! στὰ ὄρη, στὰ βουνά!...*» (Σύμφωνα μὲ ἀφήγηση Χαρίκλειας Δ. Μήτση - 78 ἐτῶν - Κρυονέρι Πωγωνίου)

9. Τὸ Ποδαρικὸ καὶ ἡ «κατσιούλα»

Τὴν Πρωτοχρονιά δίνουν μεγάλη σημασία στὸ *ποδαρικό*, δηλ. στὸν ἄνθρωπο, ποὺ θὰ πρωτοαντικρύσουν τὸ πρωί, ὅταν ξυπνήσουν (ἐξαιροῦνται τὰ πρόσωπα τοῦ σπιτιοῦ), στὸν ἄνθρωπο, ποὺ θὰ πρωτοπατήσῃ στὸ σπίτι ἢ στὸν

άνθρωπο, που θα πρωτοσυναντήσουν βγαίνοντας έξω στο δρόμο. "Αν δοῦνε άνθρωπο γερὸ καὶ καλὸ, θὰ πάει καλὰ ἡ χρονιά τους. Ἀντίθετα, ἂν δοῦνε κανέναν *ἀχαῖρευτο* ἢ *«μαφοζιάρη»* (= ἄρρωστιάρη), θὰ πάει ἄσχημα ἡ χρονιά.

Ἀποφεύγουν τὴ συνάντηση μὲ ἄρρωστους ἢ μίζερους ἀνθρώπους, μὲ *«σαββατὸ ἐννους»*, (= σαββατογεννημένος) που ἔχουν κακὸ ἀστρικό καὶ βάσκανο μάτι. Φροντίζουν νὰ ἴδουν τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο, ὃ ὁποῖος ἔχει στὸ χωριὸ καλὴ μαρτυρία καὶ ἱκανότητα, *«νοικοκύρη καλὸ»*, ὅπως λένε (20). Συνήθως καλοῦν στὰ σπίτια τους μικρὰ παιδιὰ συγγενῶν, γιὰ νὰ τοὺς κάνουν καλὸ ποδαρικό. Τὰ παδάκια μπαίνουν καλοντυμένα, καλημερίζουν καὶ εὖχονται *«Καλὴ Χρονιὰ καὶ Χρόνια Πολλά»*. Φιλοῦν τὸ χέρι τῶν ἡλικιωμένων κι ἐκεῖνοι τὰ ἀνταμείβουν μὲ *«μπαντούσια»*, *«καλούδια»* καὶ *«παράδες»*. Τὸ ποδαρικό τὸ κάνει πάντοτε μικρὰ μικρὸ παιδί, που ζοῦν οἱ γονεῖς του.

Ἀπὸ τὸ καλὸ ποδαρικό ἐξαρτᾶται ἡ παραγωγή καὶ γενικὰ ἡ προκοπὴ τοῦ σπιτιοῦ. "Αν κάμει ποδαρικό *«σερκύς»* (= ἄρσενικός), πιστεύουν ὅτι τ' ἄρνια καὶ τὰ κατσίκια, που θὰ γεννηθοῦν θὰ εἶναι ἄρσενικά, ἐνῶ ἂν μπῆι πρῶτα *«θηλυκός»*, δηλ. κορίτσι ἢ γυναίκα, θὰ γεννηθοῦν ἄρνια καὶ κατσίκια θηλυκά. Αὐτό, ὅμως, δὲν εἶναι ἀπόλυτο. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν *«ἴσκιο»* αὐτοῦ που μπαίνει στὸ σπίτι, ἂν εἶναι καλὸς ἢ κακός, *«Χρουσούζης»* ἢ *«μπερέκετιλῆς»*. (21)

Ἀνήμερα τὴν Πρωτοχρονιά δὲν πᾶνε ἐπισκέψεις, παρὰ μόνον ὁμαδικὰ καὶ σ' αὐτοὺς που γιορτάζουν. "Οποῖος μεγάλος πηγαίνει γιὰ νὰ κάνει ποδαρικό, κρατάει στὰ χέρια του τοῦφες ἀπὸ κέδρα, πουρνάρια ἢ ζελενιές, εὖχεται ὑγεία στοὺς ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ, κάθεται πάνω στὶς πράσινες τοῦφες *«γιὰ νὰ βγάλουν οἱ κλωσσαργιές πουλιά»* κι ὕστερα τὶς ρίχνει στὴ φωτιά λέγοντας: *«Ὅσα φύλλα καὶ κλαργιά, τόσα γρόσια καὶ φλωργιά»*. Ἀπαραιτήτως, ὁποῖος *μουσαφίρης* πηγαίνει σὲ σπίτι, θὰ πάει κρατώντας τοῦφες ἀπὸ χλωρὰ κλαδιά.

Στὸ σκλαβωμένο Πωγώνι καὶ στὴ Δερόπολη τὸ ποδαρικό τὸ πρόσεχαν, ὅπως τὸ προσέχουν καὶ σήμερα. Ἀποφεύγουν τὶς πρωτοχρονιάτικες ἐπισκέψεις ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὁμαδικὴ εὐχετήριο *«βίζιτα»*, σ' ὅσους γιορτάζουν. Στὸν πρῶτο ἐπισκέπτη κάθε σπιτιοῦ *«ρίχνουν τὴν κατσιούλα»*, δηλ. τὸν σκεπάζουν μ' ἓνα πανὶ ἢ μὲ μιὰ *«σίτα»* (= κρισσάρα), γιὰ νὰ φορτώσουν σ' αὐτὸν τὶς ἄρρώστειες καὶ τὶς κακοτυχίες τοῦ σπιτιοῦ. Τὰ παιδιὰ τρομάζουν νὰ πᾶνε σὲ γνωστὸ σπίτι, μὴ τοὺς *«ρίξουν τὴν κατσιούλα»* (22).

10. Ἀγιασμός ἀμπελιῶν - Θυσίες στὰ πουλιά καὶ τ' ἀγρίμια

Μόλις *«ἀπολύκει»* ἡ ἐκκλησία, ἡ πιὸ νέα τοῦ σπιτιοῦ, κόρη ἀνύπαντρη ἢ παντρεμένη ντυμένη στὰ γιορτανὰ ξεκινάει γιὰ τ' ἀμπέλια μαζὶ μὲ τὶς γειτονο-

(20) Πρεσβύτερου Χρήστου Μ. Μάτσα: *Πωγώνι - Δερόπολη*, σελ. 95.

(21) Νικολάου Λώλη: *Τὸ Δωδεκαήμερὸ στὴν Ἥπειρο*, σελ. 22.

(22) Δ.Β. Οἰκονομίδου: *Ἀπὸ τὴν Βορειοηπειρωτικὴν Λαογραφίαν*, σελ. 83 - 84.

πούλες της. Κουβαλάει μιὰ μικρὴ κοφτόπιττα, τὸ μαστραπά ἢ τὸ μικρὸ μπαγκρά-
ται μὲ τ' ἁγίασμα καὶ τρεῖς σταυροὺς γιὰ κάθε ἀμπέλι, πλεγμένους μὲ «σάλιμα».
"Ὅταν φτάνει στ' ἀμπέλι, τὸ ραντίζει μ' ἁγιασμὸ καὶ δένει σὲ τρία κλήματα (ἕνα
στὴν κορφὴ, ἕνα στὴ μέση κι ἕνα στὸν πάτο τ' ἀμπელიοῦ) ἀπὸ ἕναν ἀχυρένιο
σταυρὸ. Στὰ ἴδια κλήματα ἀφήνει (σιμὰ στὴ ρίζα ἀπ' τὸ *κούρβουλο*) ἀπὸ ἕνα φελὶ
κοφτόπιττα ψιθυρίζοντας τὴν παρακάτω εὐχὴ – ξόρκι:

*«Καλὸ πουλάκι, χελιδονάκι
φάε τὴν πίττα γιὰ νὰ χορτάσεις
καὶ μὴν πειράξεις τὸ σταφυλάκι
καλὸ πουλάκι, πρὶν ὠριμάσει»*(23)

Στὸ Τεριάχι ἢ κοπέλλα, ποὺ ἀφήνει τὴν πίττα στὴ ρίζα στὸ κλῆμα λέει:

*«Κόπιασε κυρὲ Βασίλη, γιὰ νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε
καὶ τ' ἀμπέλια μὴν τ' ἀγγίζεις! Τρία κλήματα σοῦ δίνω·
κάθε κλῆμα καὶ καλάθι, κάθε στάχυ καὶ ταγάρι.* (23)

Στὴν Πολύτσανη ἡ νέα, ποὺ ραντίζει τ' ἀμπέλι μ' ἁγιασμὸ, ὅταν ἀφήνει
τὰ κομμάτια τῆς κοφτόπιττας στὶς ρίζες τῶν κλημάτων, τραγουδάει:

*«Βρέ κυρὰ βασιλοπούλα, ἔλα φάγε καὶ νὰ πιοῦμε
καὶ τ' ἀμπέλι μὴ πειράξεις!...»*(24)

Στὸ Δελβινάκι οἱ νέες, ποὺ ραντίζουν καὶ σταυρώνουν τ' ἀμπέλια τὴν
Πρωτοχρονιά, ἐκτὸς ἀπὸ κοφτόπιττες ἀφήνουν στὰ κλήματα καὶ κουλοῦρες. Κι'
ὅταν γυρίζουν ἀπ' τ' ἀμπέλια μοιράζουν βασιλόπιττες στοὺς φτωχοὺς. Τὸ ἔθιμο
καταγράφει, ἐρμηνεύει καὶ κατακρίνει ὁ Δελβινακιώτης γραμματέας τοῦ Καραϊ-
σκάκη, Γεώργιος Γαζῆς:

*«Τὴν ἡμέρα τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, α' Ἰανουαρίου, συνηθίζουν καὶ πηγαί-
νουν μὲ πῆταις καὶ κουλούραις εἰς τὰ ἀμπέλια καὶ βάζουν ἐπάνω εἰς τὰ κλήματα ἀ-
πὸ μιὰ **χαψιά** πῆτα καὶ κουλούρα, εἰς ὄνομα τῶν πουλιῶν, ἀλωπέκων, σκύλων,
λαγωῶν· προσφέρουν δηλ. θυσίαν εἰς αὐτὰ τὰ ζῶα, διὰ νὰ μὴ τοὺς βλάψουν τὰ ἀ-
μπέλια, τὸ ὁποῖον εἶναι φανερὰ εἰδωλολατρεία...*

*Οἱ βασιλόπηταις, τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, τὰς ὁποίας μοιράζουν εἰς τοὺς πτω-
χοὺς, ὅταν ἐπιστρέφουν ἀπὸ τ' ἀμπέλι... εἶναι καλὴ συνήθεια...»*(26)

11. «Τὸ κόσιμο τῆς βασιλόπιττας

Τὸ ἐπίσημο πρωτοχρονιάτικο τραπέζι στὸ Πωγώνι στρώνεται τὸ μεσημέ-
ρι τῆς Πρωτοχρονιάς κι ὄχι τὰ μεσάνυχτα, ὅταν ἀλλάζει ὁ χρόνος. Τὸ μεσημέρι

(23) Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: *Ἦθη καὶ ἔθιμα παλαιότερων ἐποχῶν στὰ χωριὰ τοῦ Πωγωνίου*, σελ. 42.

(24) Νικολάου Β. Λώλη: *Τὸ δωδεκάημερο στὴν Ἠπειρο*, σελ. 23.

(25) Ἀθανασίου Π. Λέκκα: *Ἡ Πολύτσανη*, σελ. 116.

(26) Γεωργίου Γαζῆ: *Κῶδιξ τῆς Βιογραφίας - Α' Περὶ Δελβινακίου*, Ἀμφισσα 1841, σελ. 210 - 211.

τῆς Πρωτοχρονιάς ὅλη ἡ *φαμίλια* κάθεται στὰ *σκαμινιά*, γύρω ἀπὸ τὸ «*σουφρᾶ*». Μόλις ἔρχεται ἡ στιγμή γιὰ τὸ κόψιμο τῆς βασιλόπιττας σηκώνονται ὅλοι ὄρθιοι. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σπιτιοῦ στριφογυρίζει, δυὸ-τρεῖς φορές τὸ ταψί καὶ σταυρώνει τὴ «*μπλετσόπιττα*» μὲ τὸ μαχαίρι του, λέγοντας:

«*Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ!... Χρόνια πολλὰ καὶ καλὰ!... Καλὴ Χρονιά!...*»

Οἱ παριστάμενοι ἀποκρίνονται ἐν χορῶ:

«*Σπολλάτη! (27) ... Καὶ τοῦ χρόνου μὲ ὑγεία! ... Καλὴ Χρονιά!*»

Ὅλοι τους σταυροκοποῦνται καὶ ξανακάθονται στὶς θέσεις τους. Ὁ νοικοκύρης ἀρχίζει νὰ κόβει τὰ φελιά ὀνοματίζοντας ἕναν - ἕναν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ πρῶτο φελὶ εἶναι γιὰ τὸ *ῥκόνισμα* καὶ τὸ δεῦτερο γιὰ τὸ σπῖτι. Ὁ νοματίζονται «*κατὰ μεγαλισί*» ὁ «*μπάμπας*», ἡ «*μάλε*» («*Μάνα / Μεγάλη*»), ὁ πατέρας, ἡ μάννα, τ' ἀδέρφια καὶ οἱ ἀδερφές, κατὰ σειρὰν ἡλικίας. Φροντίζουν νὰ μὴ λείπει κανένα μέλος τῆς οἰκογένειας ἀπὸ τὸ Πρωτοχρονιάτικο τραπέζι. Ἄν, ὅμως τὸ σπῖτι ἔχει *ξενίτη*, ὁ ὁποῖος δὲν τὰ κατάφερε νὰ βρεθεῖ κοντὰ τους, τέτοια χρονιὰρα μέρα, τοῦ βγάζουν καὶ τὸ δικό του «*φελί*» καὶ τὸν ὀνομάζουν μὲ τὴν εὐχή: «*Καὶ τοῦ χρόνου ὅλοι ἀντάμα!*».

Μοιράζονται τὴ χαρὰ τοῦ τυχεροῦ καὶ φυλᾶνε τὸ φλωρί τῆς τύχης στὸ *ῥκόνισμα* γιὰ τὸν ἐπόμενον χρόνο.

Ὅσο κρατάει τὸ χαρούμενο οἰκογενειακὸ τραπέζι τῶν τῶν τῆ «*μπλετσόπιττα*» ὅπως λένε τὴ βασιλόπιττα καὶ τὴν «*κριασόπιττα*», πίνοντας μὲ τὸ μαστραπά κρασί ἀπὸ τ' ἀμπέλια τους, βγαλμένο *ῥκείνη* τὴν ὥρα ἀπὸ τὸ *βαένι*. Τὰ παιδιὰ λαχταρᾶνε τὴν «*κριασόπῑττα*», ἡ ὁποία τὶς περισσότερες φορές γίνεται μὲ τὰ «*τζουβέλια*» καὶ τὶς «*τσιάμπες*», ποὺ πιάνουν στὶς «*πλάκες*» τους.

Προτοῦ *ῥσκωθοῦνε* ἀπὸ τὸ τραπέζι παίρνουν καὶ κανένα ἀργόσυρτο τραγούδι «*τῆς τάβλας*» γιὰ τὸ καλὸ τοῦ χρόνου:

«*Φᾶτε καὶ πιῆτε βρέ παιδιά, χαρεῖτε νὰ χαροῦμε
τοῦτον τὸν χρόνο τὸν καλὸ, τὸν ἄλλον ποιὸς τὸ ξέρει;
γιὰ ζηοῦμε, γιὰ πεθαίνομε, γιὰ σ' ἄλλον κόσμον πᾶμε!...*»

12. Ἄλλα ἔθιμα, συνήθειες καὶ προλήψεις τῆς Πρωτοχρονιάς

Τὸ πρῶτὴ τῆς Πρωτοχρονιάς σφάζουν τὸ *μανάρι* ἢ ἕνα «*πέτο*», γιὰ νὰ «*κάνουν γαῖμα*» (= γιὰ νὰ ματώσουν). Οἱ κυνηγοὶ βγαίνουν γιὰ λίγο στὸ κυνήγι, γιὰ νὰ ματώσουν τὰ ὄπλα τους.

Ὅσοι γιορτάζουν «*σῥκώνουν ὕψωμα*», δηλ. πᾶνε ἕνα πρόσφορο στὴν ἐκκλησία, τοποθετημένο *σῥ* ἕνα πιάτο γεμᾶτο βρασμένο σιτάρι, πασπαλισμένο μὲ ζάχαρη. Τὸ πρόσφορο εἶναι ζυμωμένο μὲ καθάργιο ἀλεύρι καὶ σφραγισμένο μὲ

---

(27) «*σπολλάτη*»! = εἰς πολλὰ ἔτη. Ἡ εὐχή συνηθίζεται καὶ ἀπὸ τοὺς σλαύους γείτονες.

τὸν «φλάσταρο» ἢ «σουφραῖδα» (= σφραγίδα). Παρόμοιο πρόσφορο προσφέρουν καὶ στὸν παππᾶ. Στὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας ὁ παππᾶς «βλογαίει» τὰ ὑψώματα, ποὺ τ' ἀκουμπᾶνε στὰ σκαλιὰ γύρω ἀπὸ τὸ σολέα.

Μόλις «ἀπολύκει» ἡ ἐκκλησία οἱ ἄντρες πραγματοποιοῦν ὁμαδικὴ εὐχατήριο «βίζιτα» στοὺς Βασίλιδες ποὺ γιορτάζουν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὴ δεύτερη μέρα τῶν Χριστουγέννων.

Ὅταν ὁ καιρὸς εἶναι καλός, στήνεται μεγάλος χορὸς στὸ μεσοχώρι ἢ στὸ χοροστάσιο τοῦ χωριοῦ. Χορεύουν συνήθως τραγουδώντας μὲ τὸ στόμα. Ἄν ξετρυπώσουν καὶ κανένα λαλούμενο, ὁ χορὸς κρατάει μέχρι τὸ «θόλωμα». Οἱ ἡλικιωμένοι βγαίνουν στὸ μεσοχώρι ἢ στὸ χοροστάσι γιὰ νὰ σεργιανίσουν, νὰ «κάνουν χάζι» καὶ νὰ καμαρώσουν τὰ νιάτα, ποὺ χορεύουν.

Τὰ παιδιὰ παίζουν τὶς «δεκάρες» μὲ τὶς «ἀμάδες» καὶ τὸ «μούκα».

Γενικὰ ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψη καὶ πεποίθηση ὅτι:

Ὅ,τι πάθεις τὴν Πρωτοχρονιά, θὰ τὸ παθαίνεις ὁλόκληρο τὸ χρόνο!

Ὅ,τι κάνεις τὴν Πρωτοχρονιά, θὰ τὸ κάνεις ὁλόκληρο τὸ χρόνο!

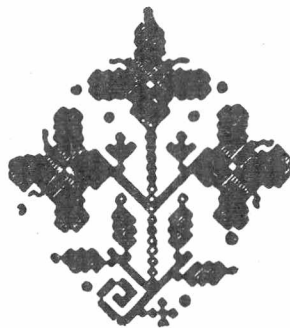
Ὅπως ντυθεῖς τὴν Πρωτοχρονιά, θὰ ντύνεται ὁλόκληρο τὸ χρόνο!

Ὅπως αἰσθάνεσαι τὴν Πρωτοχρονιά, θὰ νιώσεις ὁλόκληρο τὸ χρόνο!

Συνεχίζεται στὸ

τεῦχος ΑΠΡΙΛΙΟΥ — ΙΟΥΝΙΟΥ

τοῦ περιοδικοῦ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ

**ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΛΕΤΖΕΔΙΚΑ ΤΡΟΠΑΡΙΑ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΑΝΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ**
Οικογενειακά γλέντια στη Ζαγορά του 1763 - 1764
ΜΕΡΟΣ Δ'

*Συνέχεια από τὰ τεύχη 459-461, 462-464
τοῦ περιοδικοῦ καὶ ἀπὸ τὰ φύλλα 6-8 τῆς ἐφημερίδας μας*

Θὰ σταθοῦμε ἐδῶ σὲ τρία γλέντια τῆς Ζαγορᾶς στὰ 1763 - 1764, γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τὰ καθέκαστα, ὅπως διατυπώνονται σὲ γλετζεδικά τροπάρια, ποὺ συνέθεσε ὁ Ζαγοριανὸς Πατριάρχης Καλλίνικος στὴ διάρκεια τῶν διασκεδάσεων. Τὰ τροπάρια, γραμμένα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Καλλίνικο, βρίσκονται σήμερα στὸ 103 Χειρόγραφο τῆς ζαγοριανῆς Βιβλιοθήκης.

Τὸ πρῶτο γλέντι ἔγινε στὸ σπíti τοῦ Ζαγοριανοῦ ἄρχοντα Στέφανου Πάντου (I) μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς γιορτῆς του (27 Δεκεμβρίου), γείτονα τοῦ Πατριάρχη. Τὸ δεῦτερο στὸ ὑποστατικὸ τοῦ Παπᾶ - Πανταζῆ Σακελλάριου, Χριστοῦγεννα τοῦ ἐπόμενου χρόνου, καὶ τὸ τρίτο στὸ σπíti κάποιου Ἀντωνάκη, τὴ μέρα τῆς γιορτῆς του (17 Ἰανουαρίου).

Καλεσμένοι πολλοὶ καὶ στὰ τρία συμπόσια, παπάδες καὶ λαϊκοί, ποὺ δημιούργησαν μιὰ πολὺ εὐθυμὴ ἀτμόσφαιρα. Τὸ κρασί νὰ τρέχει ἄφθονο στὰ λαρύγγια καὶ τὰ τραγούδια νὰ παίρνουν καὶ νὰ δίνουν. Στὸ σπíti μάλιστα τοῦ Πάντου, ὁ Καλλίνικος παρακινοῦσε τοὺς συμποσιαστὲς νὰ πίνουν συνέχεια, χωρὶς νὰ φοβοῦνται μὴν τελειώσει, γιὰτὶ τὸ κρασοβάρελο μόλις τὸ εἶχε ἀνοίξει ὁ νοικοκύρης. Δὲν ἤθελαν βέβαια προτροπὴ οἱ παπάδες. Ἦσαν τόσο πολὺ ὥστε μέθυσαν, κι ὁ Καλλίνικος, ζαλισμένος κι αὐτὸς ἀπ' τὸ κρασί, δὲν διστάζει νὰ ὑπογραμμίσει τὸ γεγονὸς.

Πολὺ κρασί καταναλώθηκε καὶ στὸ συμπόσιο τοῦ παπᾶ - Πανταζῆ. Πάλι κι ἐδῶ ὁ Καλλίνικος νὰ προτρέπει τοὺς κληρικοὺς στὸ φαγοπότι καὶ πάλι ὁ ἴδιος νὰ τραγουδάει τὰ τροπάρια ποὺ σκάρωνε ἀπάνω στὸ γλέντι. Ἄς τὰ παρακολουθήσουμε κι αὐτά, μιὰ καὶ περ' ἀπ' τὰ ἄλλα, δίνουν μιὰ εἰκόνα τῆς ἀνθρώπινης καὶ γλετζεδικῆς μορφῆς τοῦ Πατριάρχη:

---

1. Γιὰ τοὺς Παντέους τῆς Ζαγορᾶς βλ. Ἀπόστολου Γ. Κωνσταντινίδου. Οἱ Παντέοι τῆς Ζαγορᾶς, ἐφημ. «Ἡ Θεσσαλία» (Βόλου) 2 καὶ 3 Δεκεμβρίου 1967.

«τὸν καλὸν τὸν οἶνον ἅς τὸν τζούζωμεν σήμερον ὅλοι ἡμεῖς, καὶ τῷ κύρι πάντῳ ἅς εἰπῶμεν εὐχὰς τε καὶ δεήσεις. Χριστὲ βασιλεῦ ἁγίσωσον νὰ ἐορτάζη εἰς χρόνους πολλοὺς ὁ κύρ Πάντος ὑγιῶς, ρούφηξε παπᾶ καὶ τζοῦξε τὸν κάλλιστον καὶ εὖοσμον νῦν συχνὰ παπᾶ μου συχνὰ, τοῦ κύρ Πάντου γέ ἡ κιοσέ (= κεσές) μὲ τὸν οἶνον, καὶ τζοῦξε λοιπόν, μὴ φοβῆσαι μὴ τελειώση τὸ βαγένι του, πῶς γὰρ ὁποῦ τώρα τ' ἀνοιξε, μὴ φοβῆσαι καὶ τζοῦξε ἀσχόλαστα.

Ἄν κι ὁ παπὰς ἰδὼν τὸ καλὸν κρασί, ποτὸν ὁποῦ ποτὲ εἶδε στὸ ὀσπητι του καὶ ... (2) ἐκλεκτὰ ἐψημένα ὡς κάλλιστα ἐν οἴκῳ τοῦ κύρ Πάντου, διὸ ... (3) τρώγει, ξανατζούζει, σφίγγει (:) , δὲν τὸν μέλλει ποσῶς πόσα κούστισε, παπάδες εὐθυμοῦντες ἐκ πολλῆς οἰνοποσίας μέθυσαν, οἶνος τοῦ Πάντου γέ αὐτός, τοὺς ἐξάλισε καὶ ἔχασαν τὰ κατὰστιχα αὐτῶν ὅθεν ζητοῦσι φυγεῖν, πλὴν των μπεκρήδων. Παπὰς νὰ τζοῦξη ζητεῖ, τζουχτὸ κρασάκι καὶ τζοῦξετε, καλὰ τὰ φαγητὰ καὶ ὀρίσετε, καλὰ τὰ ψητὰ καὶ φάγετε, τζοῦξετε οἱ παπάδες πάλιν κρασί, καὶ εὐχαριστεῖτε τὸν φιλεύσαντα ἡμᾶς σήμερα φίλτατοι, ἰδὼν ὁ Πάντος πῶς τζοῦξετε τὸν οἶνον τὸν καλὸν ὃν σᾶς ἔφερε παπάδες καὶ πάλιν θέλετε τρέχει εἰς τὸ βαένι, βγάνει κρασί, βάνει στὴν κανάτα νὰ ρουφήξετε κι αὐτόν, ὅτι σᾶς... (4) στέργειν μὲν... (5) ἱερεῖς... (6) θέλουσιν οἶνον, Πάντου τὸν καλὸν ἐδόθη ἐξουσία... (7) ψάλλειν, καὶ πάλιν τζοῦζειν οἶνον, κάλλιστον ἐστίν, πλὴν καὶ εὐχαριστίας ὡς... (8) εἶπατε πάντες φίλῳ. Πάντα ὁ Πάντος νὰ ζῇ καὶ νάναι πάντα καὶ νὰ φιλεύῃ εἰς ἐορτήν... (9) καὶ στέφανόν του (ἐννοεῖ τὴ γυναῖκα του) νὰ ζῇ μετὰ τοῦ Πάντου, καὶ νὰ ἰδῶσιν υἱοὺς καὶ θυγατέρας (10)... (11) Θεὸς ἀγαποῦν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι.

ἔσωσε λ(αὸν θαυματουργὸς Δεσπότης...)

ἔκραξεν ἡμᾶς ὡς γείτονας ὁ φίλος ὁμοῦ καὶ ἄλλους διὰ νὰ μᾶς φιλεύσῃ (12) τρίτη του Χριστοῦ εἰς μνήμην Στεφάνου ἣν ἐορτάζει κατ' ἔτος (13), ὡς ὁρᾶτε, τζοῦξετε λοιπὸν εἰς φίλου τὴν ὑγείαν».

*

2. Φθαρμένο ἐδῶ τὸ Χειρόγραφο. Λείπουν 2-3 λέξεις.

3. Φθαρμένα τὰ γράμματα ἀπὸ 1-2 λέξεις.

4. Δυσανάγνωστη μία λέξη.

5. Δυσανάγνωστη μία λέξη.

6. Φθαρμένα τὰ γράμματα μιᾶς λέξης.

7. Μουτζουρωμένα τὰ γράμματα 1-2 λέξεων.

8. Δυσανάγνωστη μιὰ λέξη.

9. Φθαρμένα τὰ γράμματα 1-2 λέξεων.

10. Ἐδῶ ὁ Καλλίνικος εὐχεται νὰ ἀποχτήσουν καὶ θυγατέρες, ἐνῷ στὸ γάμο τοῦ Φιλίππου Τζημπανίκου (βλ. Β' σημείωμά μου) οὔτε κἀν εὐχήθηκε γιὰ θυγατέρες. Μόνο γιοὺς ἀνάφερε, ἐκπροσωπώντας ἔτσι τὴ γενικότερη λαχτάρα τῶν Πηλιοριτῶν νὰ κάνουν μόνο ἀγόρια.

11. Φθαρμένα τὰ γράμματα μιᾶς λέξης.

12. Νὰ τοὺς κάνει δηλαδὴ τραπέζι.

13. Συνήθως οἱ μικρογιορτὲς στὸ Πῆλιο, σὰν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, περνοῦσαν ἀπαρτήρητες. Ἴσως ὁμως δινόταν ἔμφαση, ἐπειδὴ ἡ γιορτὴ αὐτὴ ἐπεφτε μέσα στὸ γιορταστικὸ Δωδεκαήμερο.

εἰς τὴν Χριστοῦ γεννήσεως τράπ: (εζαν) Σακελλαρίου Πανταζῇ Ἱερέως (14) παπὰς φιλεῖει συνδράμει, παπὰς σᾶς προσκαλεῖ καὶ ὀρίσετε, παπὰς σᾶς κερνᾶ καὶ τζούξετε· εἶπατε τῷ παπᾶ μοι ὅλοι ὑμεῖς μὲ καλὴν καρδίαν νὰ ζήση εἰς χρόνους ὁ σακελλάριος.

ἔσωσε λαόν (θαυματοουργὸς Δεσπότης...)

ἔκαμε κρασί δουλικόν (;) τὸ ἀμπέλι, πολὺ παπὰς μου τοὺς ἀμφορεῖς γεμίσει καὶ νῦν δὲ καλεῖ εἰς οἶκον φίλους αὐτοῦ, εἰς τὴν τράπεζαν αὐτοῦ καὶ τὴν φιλίαν, ἅπαντας ὃν πολυχρονίσωμεν.

τὸ πρὸ τοῦ αἰῶνος

Τὸν Σακελλαρίου ὑπερκάλλιστον οἶνον ἃς τζούζωμεν καὶ ὡς ἄλλοτε κ' ἐφέτος εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν (15) Χριστῷ τῷ Θεῷ βοήσωμεν, τὸν εὐθυμήσαντα κ' ἐφέτος, ἡμᾶς φύλαττε Πάτερ (;), τὴν ἐκ τῆς Μαρίας φερθεῖσαν (;) κανάταν ἃς τζούζωμεν εἰς τὴν τεκούσαν πρεσβυτέραν ἐκ ψυχῆς καὶ καρδίας ἀνάπαυσον εἶπωμεν ὦ Θεέ, σῶσον καὶ συγχώρησον (16) τῷ Σακελλαρίῳ καὶ φιλτάτους συγγενεῖς (;) καὶ Μαρίας αὐτοῦ διὰ τὸν κόπον καί... (17) εὐχὰς Χριστῷ τῷ Θεῷ... (18) αὐτῷ ἀναπέμψωμεν ἵνα χαρίσῃται (;) πᾶσαν αὐτοῖς

πάντα καταθύμιον σπλάγχχνον

οἶνος ὁ καλὸς καὶ ἄνερος (19) πίνεται, ὁ παπὰς ὁ εὐαγγελινὸς καὶ μεσιτεύει μὴ καὶ μὲ κατιμά (;) τὸν τζούζει ὡς βλέπετε· στέργειν μὲν πίνειν μὲν, πολὺ ἐπικίνδυνον ἔστι, λέγει, παπὰς τοῦ ἱατροῦ τοῦ πέτρου· αὐτὸς δὲ πίνειν γεμάτην τὴν κανάτα, κάλλιστον ἐστί, ἀλλὰ καὶ μὲ κανάτα (20), ὄνος πέφυκε καὶ ... (21) τζούζει στέργειν μὲν ἡμᾶς Σακελλάριος πρέπει (22), ὅτι καὶ χαρᾷ καὶ πόθῳ μᾶς φιλεῖει, εὐχὰς δὲ πέμπειν ὑπὲρ αὐτοῦ καλλίνικος, χρέος πέφυκε κ' εὐχου εἶη (;) ὅση δύναμιν λοιπὸν εὐχαριστοῦμεν, οἶνου ἐμπλησθεῖς καὶ βρωμάτων ποικίλων εὐαγγελινὸς παπὰς

14. Ἐπομένως καὶ τὰ Χριστοῦγεννα συνήθιζαν στὴ Ζαγορά - ἀσφαλῶς καὶ στὰ λοιπὰ χωριὰ τοῦ Πηλίου - νὰ καλοῦν φίλους καὶ συγγενεῖς, γιὰ νὰ τρῶνε καὶ νὰ πίνουν ὅλοι μαζί. Εἶναι ἡ ἀρχαιότερη γραφτὴ μαρτυρία τῆς παραπάνω συνήθειας.

15. Ἐδῶ ἐπικυρώνεται ἡ συνήθεια τῆς χριστουγεννιάτικης συνεστίας στὴ Ζαγορά - μέσα περίπου τοῦ 18ου αἰώνα.

16. Συνάγεται ἐπομένως ὅτι ἡ παπαδιὰ τοῦ παπα-Πανταζῇ Σακελλάριου εἶχε πεθάνει ἀπάνω στὴ γέννα της. Τὸ κορίτσι της ἔζησε, κὶ ἦταν ἡ Μαρία ποὺ κερνοῦσε τοὺς καλεσμένους στὸ τραπέζι. Οἱ γυναῖκες λοιπὸν στὸ Πῆλιο, ἀκόμα καὶ τὰ κορίτσια, λάβαιναν μέρος στὴς οἰκογενειακὲς διασκεδάσεις στὰ 1763.

17. Δυσανάγνωστη μιὰ λέξη.

18. Φθαρμένα τὰ γράμματα μιᾶς λέξης.

19. Ἄνερος = ἀνέρωτος. Ἡ λέξη δὲν ἀπαντᾶται στὸ λεξικό.

20. Ἐπινε τὸ κρασί μὲ τὴν κανάτα! Ἀπίστευτο γιὰ μᾶς σήμερα.

21. Δυσανάγνωστη μιὰ λέξη. Ἡ λέξη «ὄνος» ἔχει νομίζω μεταφορικὴ ἔννοια, ὅπως ἀπαντᾶται στὰ λεξικά. Σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέμε σήμερα «κρασοκανάτα».

22. Ἡθελε νὰ πεῖ ὁ Καλλίνικος ὅτι «μᾶς ἀνέχεται σήμερα ὁ Σακελλάριος».

ὁ γόνος Πέτρου νῦν... (23) τυχὼν ἐλευθερίας, ὡς (= ἐπειδὴ) πόδες αὐτοῦ οὖν ἐτι αὐτὸν βαστάζουν, πίπτει καί... (24) ὥσπερ ὄνος.

ἐπεσκέψ: (ατο ἡμᾶς ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν...)

ὑπεδέχθησαν ἡμᾶς εἰς οἶκον καὶ τράπεζα τῶν τραπεζῶν καλὴν παρέθετο ἡμῖν· ἡὺ-φράνθημεν ὡς κάλλιστα... (25) ὁ οἶνος αὐτοῦ ἐστί. εἰς παιδομάρτυρος ἡμᾶς καλεῖ ὁ σακελλάριος καὶ γενεθλίους ἐορτὰς τράπεζαν τίθησι καλὴν, ὃν φύλαττε ὡ δέ-σποτα σὺν τοῖς αὐτοῦ φιλάτοις εἰς ἔτη πάμπολλα... (26) ἃς τζούζωμεν, καὶ τὴν πατζούρα ἃς ἀδειάσωμεν καὶ ἐψημένα φαγητὰ πάντες ὁμοῦ εὐθυμήσωμεν, κρῶ-ζοντες καὶ λέγοντες κανατίτσα χρυσὴ ἔλα πάλι κοντά. Οἱ παπάδες εἶναι ἀχόρταγοι καὶ ὡσὰν τύχουν ξένην τράπεζαν τρώγουν καὶ πίνουν ἐχθρικά (27) καὶ ὡ-σὰν φίλοι ἀληθεῖς ἵνα ἀδειάσουν τὸ τραπέζι ἀπ' ὅλα τὰ βρώματα.

τὴν κανάτα σακελλάρια ἃς τὴν γεμίσουν πάλιν γλήγορα, ὅτι ὁ παπὰ βαγγελινὸς λι-γοθυμᾷ σὰν δὲν τὴν βλέπει κοντά, πρόφθασε κανάτα μου, καὶ σὰν ἔλθης χαίρει ἡ καρδιά του, τὸ ποτήρι ἃς τὸ πῖωμεν εἰς τ' ὑγείαν τοῦ δεσπότης μας (28), ὅπερ εὐ-χόμενος αὐτῷ ὅσ... (29) καὶ αἴσια, κρίζοντας καὶ λίγον τὸν ζωοδότα Χριστέ, δίδε... (32) οἱ παπάδες εἰς ὑγείαν σου.

ἐπεφάνης σήμ:(ερων)

εἰς ἀντωνάκη (30)

Ἐορτάζει σήμερον ὁ ἀντωνάκης, ἱερὸν ἀντωνίων, καὶ τῇ τραπέζῃ προσκαλεῖ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους του νὰ τοὺς φιλεύσει καθὼς συνηθίζεται (31).

ὁμοιον

εἰς φιλίαν φίλτατε εὐχαριστοῦμεν καὶ εὐχὴν ποιούμεθα πρὸς τὸν πανάγαθον Θεὸν νὰ σοὶ χαρίξῃ ὑγείαν σου καὶ τῆς συζύγου καθὼς περ ἐφέισθε.

23. Δυσανάγνωστη μία λέξη.

24. Ξεθωριασμένα τὰ γράμματα 1-2 λέξεων.

25. Δυσανάγνωστες δύο λέξεις.

26. Δυσανάγνωστη μία λέξη.

27. Μὲ τὴ λέξη «ἐχθρικά» διαφαίνεται νομίζω ἡ ὁρμή μὲ τὴν ὁποία ἐπεφταν οἱ πα-πάδες τῆς Ζαγορᾶς ἀπάνω στὰ φαγητὰ καὶ τὰ κρασιά. Ὁ Καλλίνικος δὲν διστάζει νὰ μᾶς δώσει αὐτὲς τὶς εἰκόνες, ἔστω κι ἂν δὲν εὐθυγραμμίζονταν μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανι-σμοῦ.

28. Ἐννοεῖ βέβαια τὸ νοικοκύρη, τὸν παπὰ-Πανταζῆ ποὺ προσέφερε τὸ τραπέζι.

29. Δυσανάγνωστες 1-2 λέξεις.

30. Ξεθωριασμένα τὰ γράμματα μιᾶς λέξης.

31. Ἐδὼ πὰ ὁ Καλλίνικος γίνεται ὁ διαλαλητὴς τοῦ ἐθίμου τῆς προσφορᾶς πλου-σιου τραπεζιοῦ ἀπὸ νοικοκύρηδες ποὺ γιόρταζαν, σὲ φίλους καὶ συγγενεῖς. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ εἶναι ἄγνωστο πότε ἀτόνησε στὸ Πήλιο. Κατὰ ἓναν ἀνεξήγητο ὁμῶς τρόπο, ἔχουμε τὴν ἐ-πανάληψή του σὲ χωριὰ τοῦ νότιου Πηλίου, χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς πρόκειται

τὴν ὠραιότητα

οἱ εἰς τὴν τράπεζαν ἐλθόντες σήμερον καὶ εὐθυμήσαντες καλῶς ἀντώνιε, εὐχαριστοῦμεν τὴν καλὴν προαίρεσιν καὶ φιλίαν, ὅθεν εἰς ἀντάμοιψιν ἐπευχόμεθα ἅπαντες ζῆτω ὁ ἀντώνιος πανοικὶ ὡς ἐφίεται, καὶ τοῦ χρόνου λέγοντες εἰς πολλοὺς νὰ ἐορτάζης τὸν θεῖον ἀντώνιον.

ὁμοιον

τὸ εὐγενέστατον κρασάκι ἅπαντες ἄς τὸ ρουφήξωμεν ἐδῶ στὴν τράπεζαν τοῦ ἀντωνάκη, καὶ κοινῶς σωτήρη ἱκετεύσωμεν διὰ τὴν ὑγείαν του, συγγενῶν καὶ οἰκείων του· φρούρει διαφύλαττε ὑγιεῖς παντοδύναμε, ὑγιεῖς ἵνα εἰς χρόνους ἐορτάζωσιν ἀπείρους τὸν μέγαν ἀντώνιον.

εἰς τὸ στερέωμα τὸν ἀντώνιον

τοῦ δημητράκη τὸ τέκνον στερέωνον κύριε καὶ σύζυγόν του, καὶ εἰς χρόνους εὐτυχεῖς διαφύλαττε, τὸν ἀντώνιον τὸν εἰς Θεὸν πεποιθότα περίσκεπε κύριε καὶ συγγενεῖς του, ὦ καὶ τέκνον ὡς ζητοῦνται σοι χάρισε· τὸν ἀντώνιον παρακαλοῦμεν ἐνθέρμως πρά(ττειν) ἀνάδειξον Χριστὲ Θεέ μου, ἵν ἡ μήτηρ εὐφρανθῇ καὶ ἡ σύζυγός του.

ἐβόησέ σοι

ἐφίλευσέ μας ὁ ἀντωνάκης εἰς ἐορτῆς του τὴν τράπεζαν, καὶ πολλὰ γεμάτα (ἐννοεῖ ποτήρια) δι' αὐτὸν ἐσηκώσαμεν.

εἰς τὸ Θεὲ ἡ ἐλπ(ίς)

Πατριάρχα καὶ ἱερεῖς εὐχηθῆτε τὸν υἱὸν δημητράκη σακιζλῇ ἵνα ζήσῃ ὡς ποθεῖ, ἀντωνάκη ἡ εὐχὴ τοῦ πρεσβύτου συμεῶν (32) ἔστω πάντα μετὰ σοῦ καὶ ἡ τῆς μητρὸς ὁμοῦ.

ὦ παρθένα μαριὰμ πρέσβευε τὸν σὸν υἱὸν τοῦ ρυσθῆναι τὸν σак. (ελλάριον) (;), τὴν μητέρα καὶ υἱόν. ἱερεῖς καὶ κοσμικοί, εὐχηθῆτε ἐκ ψυχῆς ἵνα ζήσῃ ὡς ποθεῖ ἀντωνάκης πανοικί.

ἀνοί: (ξω τὸ στόμα μου)

νὰ ζήσ' ὁ ἀντώνιος καὶ ἡ γυνὴ κ' ἡ μητέρα του, νὰ ἔλθῃ καὶ ἄλλος τῆς μετὰ τὴν εὐχὴν μας υἱός, νὰ συζήσωσιν ὅλοι ὡς ἀγαποῦσι, γαμβρὸς καὶ ἡ κόραις τῆς καὶ ἐγκονάκια. Τὸν σὸν ἀντωνάκη παναγία, ὡς μήτηρ ἀπάντων τῶν πιστῶν, τὸν τράπεζαν τελέσαντα φύλαττε, περιφρούρησον καὶ ἐπὶ ἔτη πάμπολλα νὰ ἐορτάζῃ ἀξίωσον». Ἀλλὰ ἡ γραφίδα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ Καλλίνικου δὲν λέει νὰ σταματήσει.

Γυρίζει σελίδα τοῦ χειρογράφου του καὶ συνεχίζει τὴν ἀναφορά του στὸ χαροκόπι, ἐνῶ δὲν θὰ παραλείψει νὰ σταθεῖ καὶ σὲ ἓνα ἄλλο γαμήλιο γλέντι στὴ χιονισμένη Ζαγορὰ τοῦ 1764, ὅπου ἐπίσης κάηκε τὸ πελεκούδι.

32. Τοῦ Ἁγίου Συμεῶν ὑπάρχει παρεκκλήσι στὸ ναὸ τῆς Σωτήρας στὴ Ζαγορὰ (βλ. Ἀπόστολου Γ. Κωνσταντινίδου. Τὰ ἐν τῷ Πηλίῳ ὄρει παλαιὰ καὶ σύγχρονα χριστιανικὰ Μνημεῖα, Ἀλεξάνδρεια Η.Α.Δ. Σεπτέμβριος 1960, σελ. 36 - 37). Ἐπομένως τὸ σπῆτι τοῦ Ἀντωνάκη, ὅπου καὶ τὸ γλέντι, βρισκόταν στὸ συνοικισμὸ τῆς Σωτήρας.

Οικογενειακό και γαμήλιο γλέντι στη Ζαγορά τοῦ 1764

ΜΕΡΟΣ Ε'

Μείναμε στο προηγούμενο σημείωμα, στή... μέση τοῦ γλεντιοῦ ποῦ ἔδινε στὴ Ζαγορά τοῦ 1764 ὁ Ἀντωνάκης τοῦ Δημητράκη μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς γιορτῆς του. Μὲ... ξεναγὸ λοιπὸν καὶ πάλι τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Καλλίνικο (καὶ καλεσμένο στὸ χαροκόπι) συνεχίζουμε, γιὰ νὰ πᾶμε ὕστερα καὶ σ' ἓνα ἄλλο γαμήλιο ξεφάντωμα στὴ Ζαγορά τῆς ἴδιας χρονιᾶς.

«Ὁ καθήμενος ἐν (δεξιᾷ τοῦ Πατρός) εἰς τράπη: (εἶχαν) ρήγα Παπᾶ (1) τὴ μεγάλη ἁμαρτία οἱ καλόφωνοι χώρας μας ψαλτικὰ μὴ θέλουν μήτε νὰ τ' ἀκούσουν ὀλότελα, μόνον τραγούδια, κοτζάκια (= κοντάκια), φωναῖς ἄτακταις, πατινάδες τὴν νύκτα (2) ὥς τὸ ξημέρωμα.

Ὁ ἀλεξανδρῆς του βόλτου (3) καὶ σταμάτης οἱ εὐφωνοι, ψαλτικὰ ἄν ξεύραν, ὅλ' ἡ ἐνορία μας (4) ἤθελε νὰ ἐπαινῆται μεγάλως κατ' ἀλήθειαν καὶ νὰ τρέχωσιν ὅλοι νὰ τοὺς ἀκούωσι. οἱ τὰ Χερουβίμ δύο τρία καὶ πεντέξ κεκραγάρια καὶ κοινωνικ' ἄλλα τόσα, ὅλη ἐκκλησία μας ἤθελε νὰ καμπανίξῃ νὰ σειέται βεβαιότατα κ' οἱ φιλόπονοι (5) ὅλως νὰ μὴν νυστάζωσι

ἐξέστ (ἦσαν ἡμᾶς)

ὁ μέγας ἀντώνιος νὰ εἶναι εἰς βοήθειαν ὄλων τῶν ἐνταῦθα κεκλημένων, μάλιστα πρῶτον τοῦ προσκαλέσαντος, μάνας, ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, ζῆθι ὦ ἀντώνιε, ὁ δεσπότης σὲ εὐχεταὶ τὴν θείαν μητέρα, νύμφην καὶ κόρην της, υἱοὺς τς καὶ γαμβροὺς καὶ ἐγγόνια δημητράκενας. δεῦτε οἱ φίλοι εἰς τράπεζαν, ὑπὲρ αὐτῶν σωτήρα καὶ καθικετεύσωμεν.

οὐκ ἐλάτρευσαν

οἱ πρεσβύτεροι, οἱ φίλοι καὶ οἱ γείτονες εἰς τὸ τραπέζιον τὸ νῦν μητρὸς εὐσεβοῦς καὶ τέκνων ὁμοίων της ὑπερρυχήθημεν ἵνα ζήσωσι τοῦ Πατριάρχου δι' εὐχῶν καὶ τοῦ θεοῦ ἀντωνίου.

παῖδας εὐαγεῖς (ἐν καμίνω...)

δεῦτε Ἱερεῖς ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ φίλου καὶ καλεσμένοι ὅσοι ἤλθετε, πρῶτον ἀριστήσατε (6) ὕστερον δὲ ψάλλατε καὶ τραγουδήσατ' ἅπαντες (7), ἵν' εὐθυμῆσωμεν

1. Ἐννοεῖ πὺς ἔλεγε τὰ τροπάρια, ἐνῶ καθόταν στὸ τραπέζι τοῦ Ρήγα Παπᾶ.

2. Νὰ λοιπὸν ποῦ ἡ καντάδα εἶταν γνωστὴ τότε στὸ Πήλιο.

3. Προεστὸς καὶ μέγας εὐεργέτης τῆς Ζαγορᾶς. Περισσότερα βλ. Ἀπόστολου Γ. Κωνσταντινίδου, Ἀδελφοὶ Παναγιώτης, Ἀλέξανδρος καὶ Ἡρακλῆς Βόλτου, ἐφημ. «Ἡ Θεσσαλία» 12.6.1964.

4. Ἐννοεῖ τὴ «Σωτήρα». Ἐκεῖ ἦταν καὶ τὸ σπῆτι του, ἐκεῖ εἶχε ὀργανωθεῖ καὶ τὸ σὺμπόσιο.

5. Ἡ λέξη δὲν ὑπάρχει στὸ λεξικό. Εἶναι ὅμως τόσο ἐκφραστικὴ.

6. Ἀπὸ τὸ «ἀριστῶ», ποῦ σημαίνει προγευματίζω ἢ γευματίζω.

7. Ὅλοι τραγουδοῦσαν μαζί. Καὶ τὸ τραγούδι εἶναι μιὰ διαδικασία ἐνοποίησης τῶν ἀνθρώπων.

κραυγάζοντες ζητῶ ὁ ἐστιάτωρ, ὃς καὶ ἀπὸ χρόνου πάλιν νὰ μᾶς φιλεύσῃ.

ἄπας γηγ: (ενῆς)

Οἶνος ὁ γλυκὺς εὐφραίνει τοὺς πίνοντας συχνὰ κερνούμενος, καὶ τὰ φαγητὰ ὁμοῦ, μεζέδες χοίρου, ψητὸν λουκάνικον τὴν Συντροφίαν ἅπασαν ἐγείρει λέγουσαν, καλεσμένοι τρώγετε καὶ πίνετε εἰς τραπέζι υἱοῦ δημητράκινας.

ἀνοίξω τὸ στόμα (μου)

Ἀνοίγει ὁ φίλιππος (8) εἰς τὸ νὰ ψάλλῃ τὸ στόμα του καὶ ὅλον ὀσπήτιον καταγεμίζ' ἢ φωνὴ ἢ τζομπάνικη πολλὰ ὅταν φωνάξῃ· τὰ ὦτα κουφαίνονται ἀπ' τὴν φωνάκλα του.

τ(ων) ὕμνολ: (ογούντων...)

κοτζίφους (= κοτσύφια) ψημένους ὁ ἀντώνης εἶπε νὰ φέρῃ πεντέξ ἐπτά, σίδηρον ἂν τοῦ δώσητε νὰ κάμῃ πετζοκάρφια καὶ ὃ,τι ἄλλο θέλετε, καὶ φέρνει εἰς τὴν ἀντωνίνα.

ὁ καθη(μένος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός)

ὁ σταμάτης παπᾶ σταμάτη καὶ ὁ βόλτης ἀλέξανδρος φωνακλάδες δύο, ὅταν ἐνωθῶν εἰς τὴν τράπεζαν μὲ τὰς φωνὰς ξεκουφαίνουν καὶ πασχίζουσι νὰ περάσωσιν ἕνας τὸν ἄλλον φωνάζοντες.

ἐξεστὶ τὰ σύ.: (παντ...)

ἀρχὴν ὁ ἀντωνῖος τῶν τραπεζίων ἐγένονε, ὃν καὶ ἐμιμήθησαν οἱ ἄλλοι, πάσχων τὶς τίνα εἰς τὸ τραπέζι αὐτοῦ, τὸν ἕτερον πῶς νὰ διαβῇ πῶς νὰ ξεπεράσωσιν, αἱ γυναῖκες τῶν μάλιστα (9).

τ(ον) θεῖ(ον λόγον...)

Χειμῶνα τοῦτον τὸν ἄμετρον, ποθοῦντες εἰς τρυφὰς νὰ περάσωσι καὶ μὲ ξεφάντωσιν, εἶπον ἐλάτε νὰ κάμωμεν ὅλοι ἀράδα τραπέζι οἱ εὐρεθέντες τότε στὴν πρώτην τράπεζαν.

οὐκ ἐλάτρευσαν

εἰς τὴν τράπεζαν ἐζητήθησαν καὶ ἐγράφησαν (10)

τὰ τραπέζια ἀράδα τελειώνουσιν, ὡς συμφωνήσαμεν κατὰ σειρὰν ἀδελφοί, μὰ τὰ στομάχια μας πῆραν καὶ ἔδωσαν, ἐξεσκίσθησαν, ἱατρικὸν γυρεύουν, ὃς τὸ ξεῦρει, ἃς τὸ δώσῃ.

παῖδας (εὐαγεῖς ἐν καμίνω...)

8. Πρόκειται γιὰ τὸ Φίλιππο Τζημπανίκου, πού, ὅπως εἶδαμε στὸ Β' σημεῖωμα, προσέφερε πλούσιο τραπέζι ὅταν ἦρθε σὲ γάμου κοινωνία κατὰ τὸν προηγούμενο χρόνο (1763). Ὁ Τζημπανίκου ἦταν παππούς (ἀπὸ μητέρα) τοῦ ἀκουστοῦ Ζαγοριανοῦ φιλοσόφου Φιλίππου Ἰωάννου.

9. Θέλει νὰ πεί πῶς ὁ καθένas ἔπεσε μὲ τὰ μοῦτρα στὸ τραπέζι, τόσο ὥστε δοκιμάζονταν ὅλοι καὶ περισσότερο οἱ γυναῖκες, στὸ νὰ τρῶνε καὶ νὰ πίνουν! Ἐπομένως βλέπουμε πῶς στὰ οἰκογενειακὰ γλέντια ἔτρωγαν μαζί, ἄντρες καὶ γυναῖκες.

10. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ Πατριάρχης τὸ τονίζει, πῶς τοὺς γλετζεδικοὺς ψαλμοὺς τοὺς ζητοῦσαν οἱ συμπτώες του. Αὐτὸς τοὺς συνέθετε, καὶ κάποιοι γραμματιζούμενοι τοὺς

οἶνος ὁ καλὸς τὸ γιαντρικόν μας, γεμάτος ὁ μανόλης (11) ἄς διέρχεται, πότε μὲν ψυχρότατος, πότε ζεσταινόμενος (12), τοὺς οἰνοπότας ἅπαντας ἰᾶται κάλλιστα, μόν' τζούζετε συχνὰ μὴ φοβῆσθε, καὶ ὁ ἱατρὸς σας ἄς εἶναι ἡ κανάτα (13).

ἅπας γ:(ηγενής...)

ἅπαντες ἡμεῖς νὰ δώσῃ ὁ κύριος τὸ νὰ συζήσωμεν, νὰ συναποκρέψωμεν (14) ἐφέτος ὅλοι ὡς ἐφιέμεθα, καὶ τυρινὴν μὲ ψάρια καὶ μακαρόνια (15), καὶ περνοῦμεν ὕστερα τὸν κανόνα (16) ἐλαφρὰ ὁ καθεὶς μὲ χορτάρια.

τζούζετ' ἀδελφοί, σᾶς λέγει ὁ Φίλιππος, μὴ συλλογίζεσθε πῶς θὰ νηστεύσητε, αὐτὸς ἐξεύρει τρόπον τὸν εὐκόλον ὡς μισιρλής (17), καὶ μάλιστα καὶ κύρ γεώργιος, σᾶς τὸν λέγουν, ὕστερα μὸν τζούζετε, μὴ γελᾶς νικολῇ, σὲ τὸ λέγουσι, λέγ' ὁ νικολῆς: κανένας τὰ ψεύματα, ἐγὼ στοχάζομαι πῶς μὴδὲ χορτάρι καὶ ριπανίδες, βρύα, ξιχάρια, μὴδὲ ὁκὰ δὲν βρίσκεται κἄν χαβιάριον, συμπεραίνω τί θεὸς νὰ τραβίξωμεν, τὸ ραχίτι (18) ἐδῶ δὲν τὸ φέρνομεν, φάβα καὶ φακές, κουκία, φασούλια καὶ ρεβιθάκια καὶ κολοκυθάκι (α) δέ, ἐλαῖς, ξυδάτα μόνον ἀνέλαια (= χωρὶς λάδι), ὁ τρι... (19) διώρισε οἶνον ὀλότελα καὶ ὀλίγον τὸ σαβατοκύριακον... (20) νὰ μὴν ἀτονίσωμεν (21)».

Ἄλλὰ ὁ Καλλίνικος δὲν λέει νὰ τελειώσει μ' αὐτὸ τὸ γιορταστικὸ τραπέζι τοῦ φίλου τοῦ Ἀντωνάκη. Συνεχίζει σὲ ἄλλη σελίδα ὅμως, ἐπιμένοντας νὰ σκιστάρει πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς διασκέδασης καὶ βέβαια νὰ πλέκει τὸν ὕμνο τοῦ κρασιοῦ καὶ νὰ παροτρύνει τοὺς συνδατυμένους τοῦ στοῦ πιάμα. Λέει δηλαδή:

«ὁ καθήμ:(ενός ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός...)

ὁ σταμάτης ὅταν τζούζῃ μὲ γαβάθαν (22) τὴν χι(ώ)ντικη τραγουδεῖ καὶ λέγει, φί-

11. Τὸ εἶδαμε καὶ σὲ ἄλλο γλέντι: «Μανόλη τοῦ Παπᾶ» ἔλεγαν, χιουμοριστικὰ βέβαια — ἄγνωστο γιατί· ἔνα δοχεῖο μὲ τὸ ὁποῖο ἔπιναν κρασί.

12. Ζεσταινόταν ἀπὸ τὰ στόματα τῶν συμποσιαστῶν, ἀφοῦ ἔπιναν κρασί ἀνάμεσα καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ δοχεῖο, ὅπως ἀφήνει νὰ νοηθεῖ (καὶ σὲ προηγούμενες ἀναφορές) ὁ Καλλίνικος.

13. «Ἱατρός» θεωρεῖ τὴν κανάτα μὲ τὸ κρασί καὶ σὲ ἄλλες σελίδες ὁ Καλλίνικος.

14. Μαρτυρία γιὰ τὰ κοινὰ χαροκόπια τὶς ἀποκρίες, τὰ ὁποῖα διασώζει ἀκόμα ἡ παράδοση τοῦ Πηλίου.

15. Νὰ λοιπὸν ὅτι τῆς Τυρινῆς (τελευταῖα ἀποκρία) δὲν ἔτρωγαν κρέατα.

16. Ὁ Κανόνας ἀρχίζει τὴν Καθαροδευτέρα καὶ κρατᾷ ὅλη τὴ μεγάλη Σαρακοστή. Διαβάζεται πρῶτὴ καὶ βράδυ στοὺς ναοὺς.

17. Εἶχε κάνει καὶ στὴν Αἴγυπτο.

18. Νηστήσιμο εἶδος. Τί ὅμως;

19. Δυσανάγνωστες οἱ δύο τελευταῖες συλλαβὲς τῆς λέξης.

20. Δυσανάγνωστη.

21. Ὡστε οὔτε κρασί δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ πίνουν οἱ ραγιάδες τοῦ Πηλίου κατὰ τὴ μεγάλη σαρακοστή, ἐκτὸς ἀπ' τὰ Σαβατοκύριακα, ἀλλὰ καὶ πάλι σὲ πολὺ μικρὴ ποσότητα. Πρῶτὴ φορὰ τ' ἀκοῦμε αὐτό. Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἔκφραση «νὰ μὴν ἀτονίσωμεν». Ἀπ' αὐτὸ καταλαβαίνουμε πόσο ἀπαραίτητο εἶταν τὸ κρασί στὴ ζωὴ τῶν πατέρων, ποὺ τὸ ἔπιναν γιὰ νὰ παίρνουν δύναμη. Χωρὶς αὐτὸ ἀτονοῦσαν

22. Πίνει κρασί μὲ τὴ γαβάθα! Μὰ τί ἄνθρωποι εἶταν αὐτοί;

λοι βοηθεῖτε καὶ λέγετε μὲ τὴν κανάτα ὡς τὸ βράδυ (23) ἃς τὸν τζούζωμεν, ἃς κραυγάζωμεν *Συντροφιά μας, φωνακλάς ὁ κύρ Σταμάτης ξεσκεπάζει τ' ὀσπήτιον ἀπὸ τὰς φωνὰς του ὅταν τραγουδῇ μὲ τὸ κέφι του καὶ ὁ ἀλέξανδρος (24) ἄμα, καὶ οἱ δύο τους, ἃχ νὰ ἤξευραν ὕμνον κὰν τὸ οἱ τὰ Χερουβίμ.*

ἐχάρημεν σήμερον εἰς τὴν καλὴν τὴν γνώμην σου φίλε καὶ εἰς τράπεζαν σοῦ οἴκου κ' εἰς συντροφίαν αὐτὴν τὴν σύμφωνον· δεῦτε ἃς τὸν τζούζωμεν λοιπόν, οἶνον τὸν ἐξαίρετον ἔως βράδυ ὧ φίλτατοι.

τὴν φιλιόρτον ταύτην ἡμέραν...)

τὸν οἶνον τοῦτον τὸν κάλλιστον τοῦ φίλου τὸν γλυκὺν καὶ τὸν νόστιμον μὴν τὸν ἀφίσωμεν, ὅτι ἀλλοῦ δὲν τὸν βρίσκομεν, καὶ μῆτε φίλον ἄλλον ὡς τὸν ἀντώνιον. εὐθυμήσαμεν οἱ φίλοι εἰς τὴν τράπεζαν αὐτὴν τοῦ φίλου μας ἀλλὰ εὐχὴν δι' αὐτὸν μεγάλην ποιήσωμεν πρὸς τὸν δεσπότην Χριστὸν διαφύλαξον Χριστὲ τὸν ἐστιάτορα εἰς πολλοὺς ἡλίου κύκλους.

παῖδ:(ας εὐα(γεῖς ἐν καμίνω...)

οἶνον τὸν γλυκὺν ἐν τῇ τραπέζῃ οἱ φίλοι ὡσὰν ἔλθουν καὶ τον εὔρουσι τζούζουν τον ἀχόρταγα, πίνουν τὸν ἀχάλαστα(;) καὶ τραγουδοῦντες λέγουσι, ἅπαντες ψάλλετε, τὸν κύριον ὑμνεῖτε ὧ φίλοι καὶ ὑπερυψοῦτε Χριστὲ εἰς τοὺς αἰῶνας».

ΤΟ ΓΑΜΗΛΙΟ ΓΛΕΝΤΙ ΣΤΗ ΧΙΟΝΙΣΜΕΝΗ ΖΑΓΟΡΑ

Τρικούβεργο γλέντι πάλι στήθηκε στὴ χιονισμένη Ζαγορὰ τοῦ 1764 ὕστερ' ἀπὸ τὰ στεφανώματα τοῦ Χατζῆ μὲ τὴν κόρη τοῦ Χατζηαντώνη. Ἡ χαρὰ ἔγινε στὸ σπίτι τῆς νύφης (25) χωρὶς τὸν πατέρα της, ποὺ ἔλειπε στὴν ξενιτιά, καὶ μ' ἓνα πλῆθος προσκαλεσμένων. Ἀνάμεσά τους βέβαια κι ὁ Πατριάρχης μὲ παπάδες τῆς πολίχνης του. Ἦπτε κι αὐτὸς ἀρκετὰ κι ὕστερα ἄρχισε νὰ σκαρώνει καὶ νὰ ψέλνει τὰ τροπάρια τοῦ γλεντιοῦ, ποὺ τὰ καταγράφανε στὴ στιγμὴ οἱ φίλοι του. Ἄς τὰ προσέξουμε κι αὐτά, εἶναι ὅλα ἀνέκδοτα:

«ἰμερτὸν (ἐξέφηνε...)

ὁ γαμβρὸς ἐπέταξε καὶ χωρὶς κύκλα εἰς τῆς πενθερᾶς νὰ λάβῃ τὴν μνηστὴν του. Βαρέθῃ μόνος νὰ κάθῃται στὸ σπῆτι, ἔκραξε τοὺς φίλους του, γειτόνους ὅλους, ἠυλογήθησαν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου.

ἔφλεξε ρ (εἶθρω...)

ἐπιὸν ὅλοι τοῦ συντέκνου τὸν οἶνον καὶ εὐχήθησαν εἰς τοὺς οἰκείους του τάχος νὰ ξαναπίουν κ' εἰς χαρὰν τὴν ἐκείνων, τὸ κρασάκι του καλὸ μὲ τὴν γαβάθα, ὅλοι εἶπατε νὰ ζήσῃ ὁ σύντεκνος.

23. Τὸ τραπέζι λοιπὸν προσφερόταν τὴν ἡμέρα.

24. Ὁ Ἀλέξανδρος Βόλτος, ποὺ εἶδαμε καὶ παραπάνω.

25. Τὸ γαμήλιο γλέντι στὸ Πήλιο -τὸ ἐπισήμανα καὶ στὸ Β' σημείωμα- γινόταν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Κάποτε-κάποτε γινόταν καὶ στὸ σπίτι τῆς νύφης, ἂν συντρέχανε λόγοι.

ἐλευθ: (έρωσον ἡμᾶς...)

συμπεθέρα μὲν Χατζήνα ἐγένηκε, Χατζῆς δὲ αὐτῆς εἶναι ξενιτεμένος, ὅθεν στενά-
ζει, καὶ χαίρ' ἡ ψυχὴ της καὶ ἐπεύχεται ἀνδρόγυνον νὰ ζήσῃ κ' εἰς τῆς ἄλλης δὲ καὶ
ὁ Χατζῆς ἄς λείπη.

ὦ (τῶν ὑπὲρ νοῦν...)

ὦ τὸν κύρ Χατζή, πῶς τζούζει τὸ γεμάτο, τζούζει πίνει το καὶ ξανατζούζει πάλιν,
χιονίζει, βρέχει, παντελῶς δὲν τὸν μέλλει, τὸ ποθοῦμενον ἦλθεν εἰς τὸ ὁσπῆτι, ὁ-
μως δέεται τὸ νὰ τὸν εὐχηθῇτε.

ἐπεφάνης σήμερον

εὐλογήθη σήμερον Χατζῆ ἀντώνης, καὶ οἱ φίλοι ἔδραμον μὲ προθυμίαν καὶ χαράν
μὴ φοβιθέντες τὰ χιόνια, φάβα χταπόδι μεζὲς ὠραιότατος (26).

ἐνυμφεύθη ὁ Χατζῆς τὴν κόρην ἄλλου τοῦ Χατζῆ, εἰς γάμον τοῦτον καὶ ἡμεῖς ἄς
εὐθυμήσωμεν καλῶς, ἄς εὐχηθῶμεν οὖν αὐτούς, εἴπωμεν νὰ συζήσωσι καὶ νὰ τε-
κνοποιήσωσιν.

οἱ ἐλθόντες εἰς χαρὰν Χατζῆ ἀντώνη φίλου σας σὺν τέκνοις τε (27) καὶ γυναίξι καὶ
οἱ μακρὰν καὶ οἱ ἐγγύς, εἶπατε ὅλοι ἐκ ψυχῆς νὰ ζήσῃ τὸ ἀνδρόγυνον καθὼς πι-
θοῦν καὶ θέλουσι.

μεγαλυν(άρια)

δεόμεθα ὦ φίλοι τὸν μέγα τὸν σωτήρα ὑπὲρ τῶν νεονύμφων· εὐχόμεθα τὴν νύμ-
φην καὶ τὸν νυμφίον ἅμα νὰ ζήσουν νὰ γεράσουν· τῆς πεθερᾶς τοὺς χρόνους νὰ
ζήσῃ καὶ ἡ νύμφη καὶ ὁ γαμβρός... (28)

ἀνοίξω τὸ στόμα μου νὰ εὐχηθῶ τὸ ἀνδρόγυνον, ποῦ ἐγίνε σήμερον στὴν ἐνο-
ρίαν μας (29), καὶ συνάξασθε μαζί μου οἱ παπάδες, νὰ ζήσῃ τ' ἀνδρόγυνον ὥς περ
ἐφίεται· νὰ ζήσῃ τ' ἀνδρόγυνον κ' ὁ κύρ Χατζῆς μὲ Χατζίνα του, καὶ τέκνα νὰ ἴ-
δωσι μὲ τὴν εὐχὴν μας πολλά, νὰ συζήσωσι καλῶς ὥς ἀγαποῦσιν, ὁμοῦ καὶ συμπέ-
θεροι καὶ ὁ κύρ σύντεκνος, ἐλᾶτε παρὰ νυμφιοὶ οἱ τῆς χαρᾶς κι ἡ συντέκνισσα καὶ
φίλοι ἐπίλοιποι τοῦ ἀνδρογύνου αὐτοῦ, ἐπευχθήητε νὰ ζήσουν, νὰ γεράσουν καὶ
ἴδωσιν ἔγγονα καὶ δις τριεγγονα.

τοὺς σοὺς νεονύμφους Θεοτόκε, ὥς μήτηρ ἀπάντων τῶν πιστῶν, γάμον τοὺς ἐ-
κτελέσαντας φύλαξον καὶ στερέωσον, καὶ ἐπὶ ἔτη πάμπολλα νὰ ζήσουν, καὶ κατα-
ξίωσον. τὴν σὴν Χατζοπούλα (= τὴ νύφη) παναγία, ὥς ζῶσα καὶ ἄφθονος πηγὴ,
δρόσιον, περιφρούρησον, μητέρα τέκνων ποίησον, εἰρήνην ταύτῃ δώρησαι καὶ
ἀγαθὴν τὴν συμβίωσιν (30).

26. Γαμήλιο γλέντι μὲ μεζὲ καὶ φάβα! Πρώτη φορὰ τ' ἀκούω.

27. Ἐπαιρναν λοιπὸν καὶ τὰ παιδιὰ τους μαζί στὰ γαμήλια γλεντοκόπια. Ἐτσι ἡ πα-
ράδοση γινόταν βίωμα καὶ ἡ διαδοχὴ τῶν γενεῶν ἀβίαστα καὶ ὁμαλά.

28. Δυσανάγνωστη μία λέξη.

29. Ἐνορία τῆς Σωτήρας στὴ Ζαγορά.

30. Μπορεῖ ὁ Καλλίνικος νὰ ἦταν ἓνας τύπος γλετζέ καὶ εὐθυμοῦ ἀνθρώπου, παρέ-
μενε ὅμως κι ἓνας βαθιὰ συνειδητὸς κληρικός, ποῦ ἀκουμποῦσε τὴν εὐτυχία τοῦ κόσμου
στὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἁγίους.

στίβει θαλ:(άσσης...) εἰς χαρὰν Χ:ἀντῶνῃ

Ψάλλε παπά μου μὲ φωνήν σου γλυκεῖαν σήμερον ὥδε εἰς χαρὰν Χατζἀντῶνῃ, κ' οἱ γείτονές σου ἄς σὲ συμβοηθοῦσιν ὅλα ὁμοφώνως ἐξ ὅλης καρδίας, ἵνα τὴν εὐ-
χὴν λάβητε τοῦ δεσπότου.

ὁσοι παλ: (αιῶν ἐκλελύμεθα βρόγχων...)

ὁσοι τοῦ γαμβροῦ χρηματίζετε φίλοι, εὐχὰς μεγάλας ἐκφωνήσατε πάντες, ἀγαλ-
λιᾶσθε καὶ πλατύνεται στόμα, λόγον πλέκοντες ἐξ ὅλης τῆς καρδίας· ζήτω ὁ γαμ-
βρὸς μετὰ τῆς νύμφης ἅμα.

πυρσῶ καθ(αρθεῖς...)

γαμβρὸς νυμφευθεὶς τοῦ Χατζῆ θυγατέρα, ὑμνεῖ δοξάζει τὸν θεὸν εὐσπλαχνίας
δέεται πάντας τραπεζοκαθημένους (31), ἵνα πῶσιν εἰς τὴν αὐτοῦ ὑγείαν· πρῶτον
ὁ παπὰς νὰ σφίξῃ τὸ γεμάτο.

ἐχθροῦ (ἀνεκάλυψε πυθμένα...)

σκόρδα ψημένα καὶ τετηγανισμένα (32) ζητοῦν οἱ φίλοι γαμβροῦ οἱ καλεσμένοι,
μάτι κάνουν γνεύσιμο νὰ ἐλθοῦν τώρα, λέγουσιν ἡ ὄρεξις ἀνοίγει πάλιν, ὅθεν ἄς
ἐλθοῦν γιὰ νὰ τζούξουν ἀκόμα.

ἅπας γηγ:(ενής)

ὅλοι ἱερεῖς συμβάλλετε σήμερον, συντραγουδήσατε, καὶ οἱ κοσμικοὶ ὁμοῦ, ἄρχον-
τες (33), ψάλται, συνευθυμήσατε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ φίλου σας καὶ πενθερᾶς αὐ-
τοῦ καὶ βοᾶτε, ζήτω τὸ ἀνδρόγυνον ταῖς πρεσβείαις ἀγνῆς Θεομήτορος.

Νύμφη καὶ γαμβρὸς νὰ ζήσουν εὐχόμεθα καὶ νὰ γεράσωσι, νὰ ἀξιωθῶσι δὲ τῶν τέ-
κνων τέκνα ἰδεῖν ὥς θέλουσι, καὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοὺς ἅπαντες εὐθυμοὶ νὰ πε-
ράσουν ὅλοι τὴν ζωὴν ζωὴν αὐτῶν Θεοτόκε εὐχαῖς καὶ δεήσεσι, καὶ πατριάρχου
εὐχ:(άς) καὶ δ:(εήσεις)».

Τὰ Συμπότικα τροπάρια τοῦ Πατριάρχου Καλλίνικου τελειώνουν μὲ τὶς ἀ-
ναφορές του στὸ τραπέζι μνήμης τῶν κτητόρων τοῦ ναοῦ τῆς Σωτῆρος. Θὰ τὰ
δοῦμε κι αὐτὰ στὸ ἐπόμενο τεῦχος.

στὸ ὑπ' ἀριθμὸ 10 φύλλο Ἰανουάριος 1992
τῆς ἐφημερίδας μας

31. Ὁ Καλλίνικος ἦταν καὶ γλωσσοπλάστης.

32. Ψημένα καὶ τηγανισμένα σκόρδα. Ἡ παράδοση τοῦ Πηλίου δὲν ἔχει διασώσει
τίποτα σχετικά.

33. Ὁ Πατριάρχης κάνει διάκριση τῆς ἀρχοντικῆς τάξης, ποὺ ξεχώριζε στὴ Ζαγορὰ
ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΣ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ - ΠΑΝΟΥ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ RAINER MARIA RILKE ΚΑΙ ΤΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ (Φρειδερίκος Νίτσε - Πιθανές επιδράσεις)

Ο κυριότερος εκπρόσωπος της φιλοσοφίας του 19ου αιώνα, σύγχρονος των νεανικών χρόνων του Ράινερ Μαρία Ρίλκε, ήταν ο Φρειδερίκος Νίτσε, του οποίου η φιλοσοφική σκέψη έτάραξε τις συνειδήσεις των απλών ανθρώπων, και δημιούργησε πανικό στη σκέψη των διανοουμένων.

Ο Φρ. Νίτσε ήταν έπομένο να επηρεάσει τη συνείδηση του νεαρού Ρίλκε, χωρίς ωστόσο να αποσπάσει τελικά τον ταπεινόφρονα νοῦ του ποιητή από την επίμονη αναζήτηση της ύπαρξης του Θεοῦ καὶ χωρίς ν' αλλάξει την καρδιακή του πορεία πρὸς τὸ ἐπέκεινα.

Ο Φρειδερίκος Νίτσε, πού ὁ φιλοσοφικός του στοχασμός στάθηκε κρύσταλλο πυρωμένο στο μεταίχμιο τῶν δύο συνεχόμενων αἰώνων, θὰ μπορούσε, ὡς ἑθινὸν ἄστρον, σταλμένο στοὺς πολυτάραχους ἐκείνους καιροὺς τῆς ἀνθρωπότητας, νὰ συντρίψει τὰ εἰδωλα τῆς βιομηχανοποιημένης τεχνολογικῆς λαίλαπας καὶ νὰ ἐξοβελίσει τὸν ἔκθαυμβο θαυμασμό ἀπὸ τὴ σαστισμένη ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτός, ὁ πύρινος ποταμὸς τῆς θέλησης, θὰ μπορούσε νὰ φέρει ἀνάστροφα τὸ εἰδωλολατρικὸ ρεῦμα πού ἄρχιζε νὰ καταλαμβάνει τὸν ἀνθρωπο, καὶ νὰ τὸν στηρίξει μέσα στὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς, θυμίζοντάς του τὶς πνευματικὲς ἀξίες πού καθιστοῦν εὐτυχὴ καὶ εὐδαίμονα κι αὐτὸν πού στερεῖται παντελῶς τῆς ἐγκόσμιας εὐτυχίας. Ὅμως δὲν τὸ θέλησε. Ὁ ἐωσφορικὸς νοῦς του, βυθισμένος στὸν παραλογισμό τῆς ἔμμονης ιδέας νὰ ὑπερισχύσει κι αὐτοῦ τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, σπέρνει τὴν ἀμφιβολία στὴν ταλαιπωρημένη ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ὀδηγώντας τὴν στὰ ἄπατα βάραθρα τῆς ἀπιστίας. Δὲν θέλησε νὰ μεταγγίσει ζέον αἷμα στὶς φλέβες τῆς ἀναιμικῆς ἐποχῆς του, τῆς χτυπημένης ἀπὸ τὰ δεινὰ τῶν πολέμων ἔτσι, καθὼς καθημαγμένη ἡ ἀνθρωπότης, χαροπάλευε ἀνάμεσα στὴν ἔπαρση τῆς ἀνερχόμενης τεχνολογίας καὶ στὸ αἷμα τῶν μακροχρόνιων πολέμων τῶν ἀρχῶν τοῦ αἵωνα μας.

Ὁ Φρ. Νίτσε, φορέας μιᾶς πεντακάθαρης ὡς πρὸς τὰ νοήματα φιλοσοφικῆς σκέψης καὶ διατύπωσης, πού οὔτε ἐν σπέρματι δὲν ἔκρυβε δόλο καὶ ἀπάτη, θὰ μπορούσε νὰ χτυπήσει τὴν ὑλιστικὴ νοοτροπία καί, μὰ τὴν ἀλήθεια, νὰ ἡγε-

μονεύσει τὰ πλήθη. Ἀλλὰ αὐτό, τὸ ἐν ἐνέργειᾳ ἡφαίστιο, ἀντὶ νὰ ἀγκαλιάσει μέσα στοὺς συμπαντικοὺς οὐρανοὺς τῆς σκέψης του τὸν φορέα τῆς Ἀλήθειας καὶ τῆς Ἀγάπης, προτίμησε νὰ ἐξαγγεῖλει τὸν ἐρχομὸ ἐνὸς κόσμου χωρὶς Θεό, πλάσμένου στὴ μήτρα τοῦ ἑωσφόρου. Τὸ ἀθεϊστικὸ σκέλος τῆς φιλοσοφίας του ἔφερε γυμνὴ ἀπὸ πνευματικὸ φῶς τὴν ἀνθρώπινη σκέψη μπροστὰ στὸν ἀβυσσαλέο καὶ τρομακτικὸ αἰῶνα τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας. Naί αὐτός, ὁ ἀποστατημένος ἐρημίτης πού, ὅπως ἔχει εἰπωθεῖ, οἱ μεγαλόπρεπες ἐξάρσεις του, τὰ ἀντιστικτικὰ GRESCENDO τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴν ἀλήθεια, εἶναι μιὰ ὑπέροχη φούγκα διανοητικότητος πού περνάει, μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς καταιγίδας, ἀπὸ τὸ ἀρρενωπὸ ANDANTE σ' ἓνα ὑπέρλαμπρο MAESTUOSO, πού ἀδιάκοπα ἀνανεώνεται μὲ ἐκπληκτικὴ πολυφωνία. Αὐτὸς λοιπόν, ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβει τὸ μήνυμα τῆς θεϊκῆς ἀγάπης πού θυσιάζεται γιὰ τὸν ἄνθρωπο καί, δυστυχῶς, καταποντίζεται στὸ σκότος τοῦ παραλογισμοῦ: κοινὴ ἡ τύχη τῶν ἀλαζόνων... Ὁ Νίτσε ἔχει σκοτώσει τὸ Θεὸ στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων, ἀφήνοντας τὸν ἄνθρωπο, χωρὶς «πυξίδα πλεύσεως», στὸ μανιασμένον πέλαγος τῆς τεχνοκρατούμενης ἀντιπνευματικῆς ἐποχῆς τοῦ αἰῶνα μας. Ἐνθάρρυνε τὴν ἀνθρώπινη Βία, ἴσως ἐπειδὴ ἦταν παιδί «τοῦ τρικυμισμένου» 19ου αἰῶνα, γενόμενος προφήτης τῶν χρόνων τῆς παρακμῆς καὶ τοῦ τρόμου πού ἀκολούθησαν ὡς τὶς ἡμέρες μας. Ἴσως νὰ ζητοῦσε κατὶ ἄλλο ἔξω ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὑποκρισία, κάτι, πού μόνο ἡ φωτιὰ τοῦ δικοῦ του πνεύματος θὰ μπορούσε νὰ ἀναζητήσει χωρὶς τὸ φόβο νὰ θεωρηθεῖ ἀπατεώνας. Προβάλλοντας τὴν βουλευτικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, πού πηγάζει ἀπὸ τὴ θεόδοτη ψυχὴ του καὶ ὄχι ἀπὸ καμιὰ ἄλλη ὑλιστικὴ δύναμη, ἀρνεῖται τὴν ἐπιστάσιὰ τοῦ Θεοῦ πάνω στὸ πλάσμα του. Ἐτσι χάνει τὴ δύναμη πού ἀπορρέει ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Θεϊκὸ Λόγο; ὅτι: «χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.» (Κατὰ Ἰωάννην, Κεφ. ΙΕ', 5).

*

Ὁ Στέφαν Τσβάιχ (Μετάφραση Κ. Μεραναίου), μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ συμπόνια γιὰ τὸν ὑπερφίαλο θεμελιωτὴ τοῦ ὑπεράνθρωπου· τὸν θεμελιωτὴ δηλαδή μιᾶς οὐτοπιστικῆς σκέψης, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ἀδύναμο πλάσμα χωρὶς τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, γράφει: «Αὐτὸς ὁ ἐρημίτης μαχητὴς βρίσκεται μονάχος κάτω ἀπὸ τὸν μανιασμένον οὐρανὸ τοῦ πεπρωμένου του: κανέναν δὲν ἔχει κοντά του, κανένας δὲν τὸν ἀντισκόπτει - καμιὰ γυναίκα δὲν πραυνεῖ μὲ τὴν τρυφερὴ τῆς παρουσίᾳ τὴν τεταμένη ἀτμόσφαιρα. Τὸ κάθετι ξεκινάει μοναδικὰ ἀπ' αὐτόν, κι αὐτός, μοναδικὰ, δέχεται τὸν ἀντίχτυπό του· οὔτε ἓνας μόνο ἄνθρωπος δὲν τολμάει νὰ διακινδυνέψει τὴν πλήρη εἴσοδο στὸν ἐσωτερικὸ κύκλο τῆς εἰμαρμένης (...). Σ' αὐτὴν τὴν τραγωδία, μὲ τὸν μοναδικὸ ἡρωϊσμὸ τοῦ Φρ. Νίτσε, δὲ βρίσκονται ἀνθρώπινα ὄντα, οὔτε συμπαραστάτες, οὔτε τοπίο, οὔτε ντεκόρ, οὔτε κοστούμια· παίζεται, ὅπως λέμε, στὸ κενὸ τῆς ιδέας. Χωρὶς ἀκροατὲς καὶ χωρὶς καμιὰν ἀπήχηση τελειώνει μπροστὰ σ' ἄδεια καθίσματα τὸ ἐξαιρετικότερο πνευματικὸ δρᾶμα, πού προσφέρθηκε στὴν ταραγμένη ἐποχὴ μας, καὶ ποτέ τόσο ἐντονὸ ὄργιο αἰσθήματος δὲν τοποθετήθηκε ἀπέναντι σ' ἓνα τόσο πελώριο

κενὸ τοῦ κόσμου, ἀπέναντι σὲ μιὰ σιωπὴ τόσο μεταλλικὰ ἀδιαπέραστη. Παγερὸ ρίγος σιωπῆς καὶ φοβερὸς οὐρανὸς γεμάτος σύννεφα κι ἀστραπὲς πάνω ἀπ' τὸ φονιά τῆς Θεότητος». Δυστυχῶς ὁ Φρ. Νίτσε ταραγμένος καὶ ὀδυνόμενος, σκοτεινὸς καὶ κατάνομος, δὲν ἐπιστρατεύει τὴ δύναμη τοῦ πνεύματος γιὰ νὰ προσφέρει τὸν πυρακτωμένο λογισμὸ του σπονδῇ στὸν Ἀόρατο, στὸν Δυνατὸ καὶ Αἰώνιο. Ἔτσι ἔμεινε μόνος σ' ἓνα μεταίχμιο σκότους, χωρὶς ἀνθρωπιστικούς ὀρίζοντες, κι ἡ φιλοσοφικὴ του σκέψη, πλήρης ἀρνήσεων, δὲν μπόρεσε νὰ προλάβει τὰ φιλοσοφικὰ ἀναστήματα τῆς θετικῆς φιλοσοφίας τοῦ 20οῦ αἰώνα. Τὸ ἐκστατικὸ του πάθος συντρίφτηκε μπροστὰ στὸν μεγαλύτερο φιλόσοφο τοῦ αἰώνα μας τὸν Μαρτίνο Χάϊντεγκερ, τοῦ ὁποῖου ἡ σκέψη στερέωσε τὴν ἐλπίδα στὴν ψυχὴ τῆς ταλαιπωρημένης ἀνθρωπότητος, ἀποδίνοντας πάλι ἔνθετη πνοὴ στὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη. Ὅλα τ' ἀρνητικὰ προϊόντα τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς εἶναι «συμβαίνοντα», ποὺ παρέρχονται. Τὰ προϊόντα τοῦ Πνεύματος εἶναι «συμβάντα» ποὺ ὀρίζουν καὶ καθορίζουν τὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Φρ. Νίτσε ἔμπλεως διονυσιακῆς μανίας ἐπιχείρησε ν' ἀνατρέψει τὶς ἰσχύουσες ἀξίες, ἰδίως αὐτὲς ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ θέση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὡς ἄλλος διώκτης τοῦ πράου Ἰησοῦ «ἐκσπᾷ ὡς ὀρμητικὸς χείμαρρος» γιὰ νὰ κλονίσει τὰ θεμέλια τοῦ χριστιανικοῦ οἰκοδομήματος, ἀνοίγοντας τὴν ἀσφαλέστερη θύρα στὸ νοῦ τῶν ἀνθρώπων γιὰ νὰ μπαινοβγαίνουν οἱ δαίμονες.

Ὁ Νίκος Λούβαρης ἀποπειρᾶται νὰ ἐξηγήσει τοὺς λόγους καὶ τὰ αἷτια, ποὺ μετέβαλλαν τὸ πνεῦμα τοῦ Φρ. Νίτσε σὲ πεδίου ἀντιμαχόμενων κόσμων. Νομίζω πὼς δὲν τὸ κατόρθωσε. Ἀξιοσημείωτες εἶναι οἱ βαθεῖς τομὲς ποὺ ἐπιχειρεῖ ὁ Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλος, ὅταν λέει: «ἡ ἀθεΐα τοῦ Νίτσε δὲν εἶναι ὁ συνιθισμένος διανοητικὸς ἀκροβατισμὸς νεοπλούτου τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ εἶναι ἡ τραγικὴ συνείδηση γιὰ τὴν ἀθεΐα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς του, καὶ γιὰ τὴν προσήλωσή τους σὲ εἰδῶλα ποὺ πεθαίνουν (...). Ἔτσι οἱ «πιστοί» εἶναι κατὰ βάθος «ἄπιστοι» καὶ οἱ «ἄπιστοι» εἶναι κατὰ βάθος οἱ «πιστοί». Ὁ Κίρκεγκαρντ καὶ ὁ Νίτσε διέγνωσαν πρῶτοι βαθύτατα πόσο ἄπιστη ἦταν ἡ ἐποχὴ τους, ἐνῶ εἶχε τὴν ψευδαίσθηση τῆς πίστεως, τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς προόδου». Καὶ ὁ Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλος μὲ ἓναν λογικώτατο συλλογισμό ἐπισφραγίζει τὰ συμπεράσματά του γιὰ τὴ γνήσια καὶ εἰλικρινὴ θέση καὶ τοῦ Κίρκεγκαρντ καὶ τοῦ Νίτσε ἀπέναντι στὴν ἄπιστη καὶ εἰδωλολατρικὴ ἐποχὴ μας: «Ὅμως δὲν θὰ ἦταν δυνατόν οἱ δύο αὐτοὶ τραγικοὶ φιλόσοφοι νὰ διαγνώσουν τὴν ἀπιστίαν τῆς ἐποχῆς των ἂν δὲν εἶχαν καὶ οἱ δύο, ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του, ἀφομοιώσει ὅλη τὴν προηγούμενη πνευματικὴ παράδοση τῆς ἱστορίας».

Ὁ Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλος μὲ τὴ βαθεῖα τομὴ ποὺ ἐπιχειρεῖ στὴ νιτσεϊκὴ φιλοσοφία μᾶς ἐπιτρέπει νὰ παραχωρήσουμε μιὰ στάση ἐπιείκειας σ' αὐτὸν τὸν ἀρνητὴ τῆς θεότητος, ὁ ὁποῖος ἐπέμενε στὴν ἄποψη ὅτι οὐσία καὶ σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἡ θέληση πρὸς ἐπικράτηση, τὸ «ἐπικρατεῖν δύνασθαι». Θὰ στραφεῖ, ἐπομένως, ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ ποὺ εἶναι στὴν οὐσία του ἡ θρησκεία

τοῦ πνεύματος, τῆς πραότητος, τῆς συμπόνοιας πρὸς τὸν ἀδύναμο καὶ τὸν ἀτυχήσαντα. Ὁ Νίτσε θὰ προβάλλει τὴ δύναμη τοῦ ἰσχυροτέρου, θὰ συντελέσει ἔτσι στὸ χτίσιμο μιᾶς θηριώδους κοινωνίας, μέσα στὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι τῆς Βίας κινοῦνται μὲ εὐχέρεια, ὅτι «ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα, σύντριμμα καὶ τλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἐγνώσαν, οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν» (Πρὸς Ρωμαίους, Κεφ. Γ' 15 -18).

Βεβαίως, δὲν μπορούμε ν' ἀγνοήσουμε ὀρισμένες ἀπόψεις τοῦ Ν. Λούβαρη, ποὺ σκιαγραφοῦν τὴ θέση τοῦ Φρ. Νίτσε μέσα στὸ παγκόσμιο πνεῦμα, ὅσο κι ἂν ἐμεῖς πιστεύουμε ὅτι ὁ Νίτσε δὲν μπορεῖ ν' ἀγνοοῦσε ὅτι τὰ ἐνστικτα γίνονται πάθη ποὺ «παραμορφώνουν τὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, τὴ γνώση τῆς ἀλήθειας καὶ τὴν πραγματοποίηση τῆς εὐθύτητας». Καὶ πιστεύουμε ὅτι, τὶς δύο αὐτὲς τελευταῖες θέσεις εἶχε ἔντονα ποθέσει ὁ φλογερὸς ἐκείνος φιλόσοφος. Ὅμως ἡ ἐσωτερικὴ του διάσπαση — θὰ ὑποστηρίξει ὁ Ν. Λούβαρης — δὲν τὸν ἄφηνε νὰ βρεῖ τὴ λύτρωσή του. Καὶ πῶς νὰ τὴν βρεῖ, ἀφοῦ μέσα του ἀντιμάχονταν ὁ δαίμων καὶ ὁ Θεός; Εἶναι ὁ τραγικὸς ἀγώνας τοῦ δίψυχου ποὺ ἀποτυγχάνει νὰ ὑποτάξει τὸ «Ἐγώ» του καὶ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἔνωσή του μὲ τὸ ὑπεραισθητὸ «Ἐσύ». Ὁ Νίτσε ἀντιμαχόμενος τὸ «Ἐσύ», ὡς παρουσία τοῦ ὄντος, ἔλκει ἐπάνω του τοὺς κεραυνοὺς τῆς ἀνταρσίας του. Κι ὅμως σ' αὐτὲς τὶς στιγμὲς βιώνει τὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ καὶ προσωπικὴ του ἐλευθερία, καὶ συνειδητοποιεῖ τὴ νίκη τοῦ πνεύματος πᾶνω στὸ κορμί του, γι' αὐτὸ τὴν ἀποκαλεῖ «Ὑπόθεση ἱερὴ τῆς ὑπαρξῆς του». Εἶναι, ὁμολογουμένως, ἐωσφορικὰ μεγάλος, ἀκριβῶς γι' αὐτὲς τὶς στιγμὲς, ποὺ «τὸ πνεῦμα του δὲν δοκιμάζει οὔτε τὸν παραμικρὸ οἶκτο γιὰ τὸ σῶμα του». Εἶναι οἱ ὑπέρτατες στιγμὲς τοῦ Γολγοθᾶ του, ὅπου ἡ ζωὴ του παρουσιάζεται μ' ἓνα καινούργιο φῶς καὶ ἡ ἀρρώστεια του τὸν ὁδηγεῖ σὲ μιὰ βαθύτερη ἔννοια τοῦ φιλοσοφικῶς ζεῖν. Ἐκείνο, ποὺ τὸν σπρώχνει ἴσαμε τὸν πόνο, ἴσαμε τὴν ἀπελπισία — λέει ὁ Σ. Τσβάιχ — δὲν εἶναι ἡ κατάκτηση, δὲν εἶναι ἡ ἀπόκτηση, οὔτε ἡ ἀπόλαυση, ἀλλὰ ἀνάμεσα σ' ὅλες τὶς γνώσεις- παντοτεινὰ τὸ ἐρωτηματικὸ, ἡ ἀναζήτηση, ἡ θήρα τοῦ ὄντος. Ἔτσι, ὁ τραγικότερος, ἀναντίρρητα φιλόσοφος τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα μας, καταλήγει στὴν ἀναπόφευκτη πτώση, στὴν ἐκμηδένιση μέσα στὴν ἀπύθμενη ἄβυσσο! Στὴν ἄβυσσο λοιπὸν αὐτός, ὁ ἀποδεκτὸς ὡς «ἡ ἀπέναντι σ' ὅλους ἀπόλυτη εὐθύτητα;» Γιατὶ ἡ ἀγνότητα, ἡ καθαρότητα ἦταν γιὰ τὴ διάνοια τοῦ Φρ. Νίτσε, καθὼς ὑποστηρίζει ὁ Σ. Τσβάιχ, τόσο ἀναγκαῖος ὁρος ὑπαρξης, ὅσο καὶ γιὰ τὸ σῶμα του ὁ καθαρὸς ἀέρας. Καὶ γίνεται ἀπόλυτα ἀποδεκτὴ ἡ ἀποψη τοῦ Σ. Τσβάιχ ἂν σκεφθοῦμε ὅτι ὁ Φρ. Νίτσε ἔλεγε: «Χάνομαι ὅταν βρίσκομαι σὲ μὴ ἀγνὸ περιβάλλον. Τὸ ἐνστικτό μου, τῆς ἀγνότητας, εἶναι τόσο πολὺ δυσάρεστα εὐερέθιστο, ὥστε μπορῶ φυσιολογικὰ νὰ διακρίνω καὶ νὰ νιώσω τὴ γεινίαση ἢ τὸ ἐσωτερικὸ βάθος, τὰ σωθικὰ κάθε ψυχῆς». Πού σημαίνει ὅτι ὁ Φρ. Νίτσε «ἔχει μιὰ ὀξυμένη ὁσφρηση γιὰ κάθε τι τὸ σάπιο, τὸ διεφθαρμένο, τὸ νοσηρὸ, ὥστε μπορεῖ νὰ νιώθει τὴ μούχλα τῆς διανοητικῆς φτώχειας» ποὺ ἀναδίδει τὸ μυαλὸ τῶν κούφινων ἀνθρώπων.

Ἄνυποχώρητος ἐμένει στήν καθαρότητα τῶν αἰσθημάτων του ἀπέναντι στὸν ἄνθρωπο, ἂν καὶ νιώθει τὴν ἄβυσσο νὰ ξαγρυπνᾷ πάνω ἀπὸ τὴ σβησμένη ψυχὴ του. Αὐτὸ ἀποδεικνύει ὁ προφητικὸς του λόγος ὅταν λέει «θὰ ῥθει μέρα ποὺ μὲ τ' ὄνομά μου θὰ συνδεθεῖ ἡ ἀνάμνηση κάποιου ἐξαιρετικοῦ γεγονότος, μιᾶς κρίσης ποὺ δὲν ξαναφάνηκε πάνω στὴ γῆ, ἡ ἀνάμνηση τῆς βαθύτερης ἐσωτερικῆς σύγκρουσης, τῆς μὲ ὄρκο παρμένης ἀπόφασης, ἐνάντια σὲ κάθε τι, ποὺ μέχρι τὰ τότε ἦταν ἱερὸ καὶ ἄρθρο πίστεως».

Αὕτῃ του ἡ προφητεία μᾶς δίνει καὶ τὸ μέτρο τῆς προκλητικῆς του ἀσέβειας. Ἔτσι, ὁ θαρραλέος αὐτὸς στοχαστὴς, ξεπερνᾷ τὴ ζῶν ἄσφαλεία καὶ ρίχνεται ἀπὸ τὶς κορυφές τῆς διανοητικῆς του ὠρίμανσης στήν ἄβυσσο τοῦ μηδενός. Ἀλλὰ, οἱ ἀπόψεις γιὰ τὸν Φρ. Νίτσε, ποὺ ὑπῆρξε παιδί τοῦ «τρικυμισμένου» 19ου αἰῶνα καὶ ἡ σκέψη του πέρασε στὶς περιοχὲς τοῦ πνεύματος τοῦ 20ου, δὲν τελειώνουν. Οἱ μελετητὲς τοῦ νιτσεϊκοῦ φαινομένου, ποὺ τάραξε τὶς συνειδήσεις τῶν διανοουμένων, μὰ καὶ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων τοῦ αἰῶνα μας, εἶναι πολλοὶ καὶ μὲ ἐνδιαφέροντα ἐπιχειρήματα.

*

Πολλοὶ στοχαστὲς καὶ γενικὰ ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Τέχνης ἐνεπλάκησαν στὰ μεγάλα ἐρωτηματικὰ τῆς ὑπαρξης. Ἔτσι, ἦταν ἐπόμενο, ἡ θυελλώδης φιλοσοφία τοῦ Νίτσε νὰ ἐπηρεάσει τὸν Ράινερ Μαρία Ρίλκε, καθὼς αὐτὸς ὁ εὐαίσθητος ποιητὴς βρισκόταν στὸ στάδιο τῶν μεγάλων ἐρωτηματικῶν τῆς νεαρῆς κυρίως ἡλικίας του. Πιστεύουμε ὅτι ἡ ἀσίγαστη ὑπαρξιακὴ ἀγωνία τοῦ ποιητῆ ἔχει τὶς ρίζες της στὸν κλονισμό ποὺ προκάλεσε στήν ψυχοπνευματικὴ ἐνότητά του ὁ ἀνατρεπτικὸς στοχασμὸς τοῦ Φρ. Νίτσε, τὸν ὁποῖο καὶ προσωπικὰ ἐγνώρισε ὁ Ρίλκε καὶ εἰλικρινῆς ὑπῆρξε ἡ φιλία των. Ἦταν ἐπόμενο, ὁ φλογερὸς στοχασμὸς τοῦ φιλοσόφου νὰ ἐπιπέσει ὡς βίαιος κυκλώνας στὸν ποιητὴ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ρῆγμα στὸν ἀδύναμο ψυχισμό του.

Ὡστόσο δὲν μπόρεσε νὰ τσουρουφλίσει τὰ φτερὰ τῆς πνευματικῆς του ἀνάτασης καὶ νὰ τὸν ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν ἐπίμονη καὶ ἀγωνιώδη πορεία του πρὸς τὸν Θεό, ἂν καὶ προκάλεσε φοβερὴ δοκιμασία στὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τοῦ Ρίλκε, γιὰ αὐτὴν τοῦ ἡθρησκευτικότης εἶχε καλλιεργηθεῖ ἀπὸ τὴν μᾶλλον τυπολατρικὴ πίστη τῆς μητέρας του. Μιὰ τέτοια πίστη δὲν μπορεῖ νὰ λέγῃ ἕνα ἀπ' ἄρχῃς σθεναρὸ ὄχι στὶς προκλήσεις τῶν καιρῶν. Ὡστόσο, ὁ Ρίλκε ἐπιμένει στήν ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ, ὅχι βέβαια ὡς διανοητικοῦ ὄντος, ἀλλὰ ὡς Πρόσωπο ποὺ ἐπιθυμεῖ τὴν προσωπικὴ σχέση μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ἔτσι ὁ λυρικὸς ποταμὸς τῆς ποίησης τοῦ Ρίλκε δὲν χάνεται στήν ἄβυσσο τῆς νιτσεϊκῆς ἀθείας, ἀλλὰ ἀνέρχεται στὶς κορυφές τῆς κατάφασης πρὸς τὸ Θεῖον.

Ἄν ὁ Ρίλκε εἶχε ριζικὰ ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Νίτσε ἡ ψυχὴ του θὰ ἔπνεε τὰ λοίσθια. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ψυχὴ δὲν θὰ μπορούσε νὰ δώσει τὸ ποιητικὸ μεγαλεῖο ποὺ κρατεῖ ἐκθαυμβοὶ τὸν κόσμον τῶν Γραμμάτων. Ὁ Ρίλκε θὰ μεταπηδοῦσε στήν ἄρνηση ἂν φιλοσοφοῦσε χωρὶς νὰ εἶναι ποιητής! Πιστεύουμε ὅτι ἡ ποίηση λυτρώνει τὸν ποιητὴ, τὸν κρατεῖ ψηλὰ ἀπὸ τὰ γκρεμνά, τὸν ἀνεβάζει ἐκεῖ ὅπου τὸ φῶς τοῦ ἡλίου φέγγει στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ψυχῆς του.

“Ενας άλλος λόγος, που πιστεύουμε ότι η φιλοσοφία του Νίτσε δεν μπόρεσε να επιδράσει ριζικά στον τρόπο σκέψεως του Ρίλκε, είναι το ευγενές της ψυχικής ποιότητας του ποιητή. Είναι το φῶς της ταπείνωσης που καταύγαζε την αγωνία της ψυχῆς του, και δὲν μπορούσε νὰ εἰσχωρήσει ὁ δαιμονικὸς ἄνεμος τοῦ παραγμένου φιλοσόφου, που δολοφονώντας τὸν Θεὸ τῆς Ἀγάπης μεγάλωνε τὸ κενὸ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργώντας μιὰν ἀντίρροπο δύναμη, που πάλευε νὰ καλύψει τὸ κενό. Ὁ ἀρνητικὸς ὑπαρξιακὸς γελοιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ παραλόγου καὶ ἡ ἐκ βαθέων ποίηση τῶν ποιητῶν τοῦ 20ου αἰώνα, πού, ἀνυποψίαστη ἢ ὑποψιασμένη, προσπάθησε ν’ ἀποκαλύψει τὸν κόσμον παρὰ νὰ τὸν ἐρμηνεύσει μὲ τὴν φιλοσοφικὴ σκέψη, ἐπέζησε τῆς φθορᾶς.

Ὁ Φρ. Νίτσε καὶ ὁ P.M. Ρίλκε δοκίμασαν τὴν ἀγωνία τῆς πρωτοφανέρωτης στὶς ἡμέρες τους τεχνοκρατίας, ἀλλὰ δὲν ὀσφράνθηκαν τὸν «σκουπιδογόνον πολιτισμό» ὅπως ἐπιτυχῶς χαρακτηρίζει τὸν σημερινό μας πολιτισμὸ ὁ Κώστας Τσιρόπουλος στὴν «Εὐθύνη» (Τεύχος 236 - Αὐγούστος 1991).

«Ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου» ἄφηνε ὁ Νίτσε τὴ θεοκτόνο ψυχὴ του καὶ τὸ πυρετικὸ πνεῦμα του. Καὶ ὁ διχασμὸς ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ διαπερνᾷ τοὺς αἰῶνες καὶ ἀναγεννᾷ τὶς ψυχὲς μέσα στὴν πάλῃ τοῦ διχασμοῦ ὅπου ἡ βούληση καλεῖται νὰ διαλέξει: «Πῦρ ἤλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθῃ». Μέσα ἀπὸ τὴ φωτιὰ τῆς ἀμφιβολίας πέρασε τὸ πνεῦμα τοῦ Ρίλκε ὄχι γιὰ τὸ ἂν ὑπάρχει Θεός, ἀλλὰ ἂν αὐτὸς ὁ γείτονας Θεὸς ἀποκαλυπτόταν στὸ Πρόσωπο, στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. “Αν ἦταν, δηλαδὴ, ὁ Σαρκωθείς Λόγος. Κι ὅμως ἡ δυσκολία παρακάμπτεται, καὶ ὁ σῶφρων ἄνθρωπος παύει ν’ ἀδικεῖ τὴν ἀλήθεια, διότι, ὅπως σημειώνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴ του, Κεφ. Α’ 19, «τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφάνέρωσε, τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, διότι γνόντες τὸν Θεὸν οὐχ ὡς Θεὸν ἔδοξασαν ἢ ευχαρίστησαν, ἀλλ’ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά. Φάσκοντες εἶναι σαφοὶ ἐμωράνθησαν».

Τὰ ἀθεϊστικὰ σπέρματα τῆς νιτσεϊκῆς φιλοσοφίας ὁδήγησαν στὴν εἰδωλολατρεία. Κάτι ποὺ δὲν ἄγγιξε τὸν Ρίλκε. Γι’ αὐτὸ καὶ ποτὲ δὲν συμβιβάστηκε μὲ τὸν θόρυβο τῆς μηχανῆς, μὲ τὴν παραγωγὴ τῆς τεχνολογίας. “Αλλωστε ὁ σκληρὸς πόλεμος τοῦ 14 καὶ μετέπειτα τὸν ἀπομάκρυνε ὀριστικὰ ἀπὸ τὸ νὰ πιστεύει ἀπόλυτα στὴν ἀναγκαιότητα τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Ρίλκε φτεροκοπάει στὶς ἀναβάσεις τοῦ πνεύματος. “Οσο κι ἂν τὸν ἐπηρέασε ἡ φιλοσοφία τοῦ Νίτσε δὲν μπόρεσε ὥστόσο νὰ τσουρουφλίσει αὐτὰ τὰ φτερά καὶ νὰ δημιουργήσει τὸ ἀβυσσαλέο ρήγμα ἀνάμεσα σ’ αὐτὸν καὶ τὸν Θεό, ποὺ μὲ ἀσίγαστο πόθο ἀναζητοῦσε. Γιατὶ γιὰ τὸν Ρίλκε ὁ Θεὸς δὲν στάθηκε ἡ ἀφηρημένη φιλοσοφικὴ ἐννοια ἢ ἰδέα. Ὁ Θεὸς τοῦ Ρίλκε ἦταν προσωπικὸς, αἰσθητὸς, τὸν ἄγγιζαν δηλαδὴ οἱ αἰσθήσεις τοῦ ποιητῆ, καὶ τὸν ἐπιάναν οἱ πνευματικὲς του κεραῖες στὸ Σύμ-

παν. Γι αυτό κι όταν δὲν τὸν φωνάζει ὡς γείτονα Θεό, τὸν ἀποκαλεῖ μὲ τὴν συγκλονιστικὴ ἀποδοχή: «ὦ, πραότατε νόμε!» Αὐτὴ τοῦ ἡ κραυγὴ καθιστᾷ τὸ Θεὸ κυρίαρχο τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ ἀποκαλύπτει τὸ μεταφυσικὸ πιστεύω τοῦ Ρίλκε, ἀφοῦ αὐτό, τὸ κυριαρχικὸ στοιχεῖο τῆς θεότητας, εἶναι ἀθάνατο, γιατί εἶναι ἀναγκαῖο, ὡς δημιουργὸ στοιχεῖο τῆς Ἀγάπης.

Ἄν μάλιστα σκεφθοῦμε ὅτι ὁ στίχος αὐτὸς τοῦ Ρίλκε, ποὺ προαναφέραμε, ἀνήκει στὸ «Βιβλίον τῆς μοναστικῆς ζωῆς» ἀντιλαμβανόμεστε πόσο σταθερὸς ἦταν ὁ Ρίλκε στὸ πιστεύω του πρὸς τὸν Θεὸ τὴν πρῶτῃ ἐκείνῃ ἐποχῇ (1899 - 1906), ὅπου ἡ γνωριμία του μὲ τὸν Φρ. Νίτσε ἦταν ἄμεση. Οὐδόλως εἶχε ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὴν θεοκτόνο φιλοσοφία τοῦ Νίτσε. Κάθε ποιητὴς γιὰ πιδ πολλὰ κραυγάζει -γράφει κάπου ὁ Ρίλκε,- ὅμως ἐγὼ κραυγάζω γιὰ τὴν προσδοκία καὶ τὴν κατάκτηση τοῦ Ἀναμενόμενου. Ἡ προσδοκία τοῦ αὐτῆ μεταρσιώνεται σὲ τραγωδία, ἀκριβῶς γιατί τὸν νιώθει πολὺ κοντὰ του μὰ δὲν μπορεῖ νὰ ρίξει τὸν μεσότοιχο, νὰ ψαύσει αὐτὴν τὴν ἀπρόσιτη θεϊκὴ παρουσία, ποὺ ἡ ποιητικὴ του εὐαισθησία καὶ τὸ ταπεινὸ του φρόνημα παίρνουν τὸ ἄρωμά της. Κι ἐνῶ συλλαμβάνει τὸ θρόισμα τῆς θεϊκῆς ἀλουργίδας, ὁ Ρίλκε, ἀφανίζει τὸν παλμό του γιὰ νὰ τὸν ἐντοπίσει πιδ καλὰ καὶ νὰ τὸν ἐξευμενίσει μὲ τὸν λυρισμὸ τῆς κραυγῆς του. Ὁ Θεὸς παίζει τὸ πιδ τέλειο ἐρωτικὸ παιχνίδι μὲ τὸν «ἐμπνευσμένο» ποιητὴ. Διὰ τοῦ βλέμματός Του ἀναμετρᾷ τὴν ἀγωνία τοῦ ποιητῆ, καὶ ἐκτινάσκει «ἐκ τῆς μυστικῆς του κρύπτῃς» τὸν πνευματικὸ ἱλιγγο τοῦ Ρίλκε πρὸς τὸ φῶς. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ στόμα τοῦ Ρίλκε δὲν θὰ λαλήσει ποτὲ ματαιότητες! Κι ἂν, ὡς ποιητῆς, θαυμάζει «τὶς κορυφὲς τῶν ὀρέων καὶ τῶν ποταμῶν τὶς ἐκβολὲς καὶ τὶς τροχιὰς τῶν ἀστέρων» δὲν θὰ λησμονήσει τὰ ἀπρόσιτα, τὰ «εἰς χῶρον μυστηριωδέστετον» ἀναπαυόμενα. Γι' αὐτό, ἐνῶ «οἱ ὀφθαλμοὶ του ἀγαποῦν μορφὲς ὠραῖες καὶ ποικίλες, χρώματα φωτεινὰ καὶ γοητευτικά, κι ἐνῶ οἱ πειρασμοὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκὸς τὸν συμπίεζον» ὁ Ρίλκε θ' ἀτενίζει πρὸς τὰ μὴ βλεπόμενα, γιατί «τὰ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια». (Β' Κορινθίους Δ', 18). Ἔτσι θὰ πορεύεται· θὰ πέφτει καὶ θὰ σηκώνεται, ἀλλὰ πάντα στραμμένος πρὸς τὸ φῶς «τὸ ἀποκαλύπτον πᾶν μεγαλεῖον καὶ πᾶσαν μικρότητα» (Αὐγουστίνος, ἱερός).

Συνειδητοποιώντας τὴν τραγικότητα τῆς ὑπαρξης, διαχυμένος μέσα στοῦ ἀκατάβλητου Χρόνου τὸ μυστήριον, ἀποκαλύπτει τὴν ἐνδόμυχη ζωὴ τῆς ψυχῆς του πού, ὅσο ζεῖ μέσα στὸ ἀσθενικὸ σῶμα του, «κατασπαράσσεται ὑπὸ τῶν τόσο θορυβωδῶν μεταπτώσεων μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν κεκαθαρμένος, καὶ διαλελυμένος εἰς τὸ πῦρ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ θὰ ἐκρέυσει εἰς Αὐτὸν καθ' ὅλοκληρίαν». (Λόγος τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ποὺ μποροῦμε νὰ τὸν μεταφέρομε στὴν τραγικὴ πορεία τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιᾶς τοῦ Ρίλκε).

Ἐπιδιώκοντας τὴ μόνωση κατευθύνει τὴν πνευματικὴ του πορεία πρὸς τὴν ἔξοχη ποιητικὴ του δημιουργία. Ἡ μόνωση γίνεται τὸ προσφιλὲς ἐνδιαίτημα τῆς μυστικιστικῆς ροπῆς, τοῦ ποὺ γονιμοποιεῖται σὲ ποιητικὸ λόγον κι ὄχι σὲ φιλοσοφικοὺς ἀκροβατισμούς. Ὁ στοχασμὸς του πάντα ἔτοιμος γιὰ τὴν ὑπέρτατη

λύση, όπου η μυστική μαγεία της ποίησης φυγαδεύει τους έωσφορικούς ήχους του αντι-πνεύματος. Βιώνοντας γόνιμα τη μοναξιά και παράγοντας έργο, θ' αρνηθεῖ την τραγωδία της που αισθάνονται οἱ αντιπνευματικοὶ ἄνθρωποι, οἱ ασχολούμενοι με τις θορυβώδεις απολαύσεις. Μακριὰ ἀπὸ ἐπικίνδυνους φιλοσοφικούς ἀκροβατισμούς θὰ σταθεῖ ὁ ἰσόβιος θηρευτὴς τῆς πνευματικῆς δύνამης πού, ἐνῶ ἐξασφαλίζει τὴν ψυχοπνευματικὴ του ἐνότητα, τοῦ ἀνοίγει διὰπλάτα τὸ δρόμο πρὸς τὴν αἰωνιότητα. Θ' ἀσχοληθεῖ με τις πανανθρώπινες ἐννοιες καὶ ἀξίες καὶ ἰσχυρὸς ὅσο ποτὲ ἀπὸ τις δοκιμασίες τῆς ζωῆς του, θὰ κατασιγάσει τὴν ἀνθρώπινη ἀγωνία του με τὸ γλυκύτατο τραγούδι τῆς ψυχῆς του. Ὁ τόσο εὐαίσθητος Ρίλκε γεμίζει τὰ ψυχικὰ κενὰ του με τὴ διερεύνηση των πραγμάτων πού τὰ βλέπει κάτω ἀπὸ τὴν πανσοφία τοῦ Δημιουργοῦ, γι' αὐτὸ καὶ τὰ κατευθύνει στὸ χῶρο τῆς ἀφθαρσίας. Ἀφήνεται ἔτσι στὴν αἰσθητικὴ σύλληψη τοῦ περιβάλλοντός του, συνειδητοποιώντας συναισθηματικὰ τὸ παλμῶδες χέρι τῆς ἀλάθητης δημιουργικῆς δύνამης πού, ὡς πρώτη ἀρχὴ καὶ οὐσία τῶν ὁρατῶν καὶ ἀόρατων, τοῦ μεταγγίζει τὴ βεβαιότητα μιᾶς πραγματικότητος ἐνταγμένης στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ὁ μηχανισμὸς τῆς σκέψης του ὑπηρετεῖ τὴ δύνამη τοῦ ποιητικοῦ του λόγου, καθὼς ἐκφράζει στὸ ἀκέραιο τὸ συναισθηματικὸ δεσμὸ τοῦ με τὰ πλάσματα καὶ τὸ δημιουργό τους. Ὁ Ρίλκε μεταπλάθει σὲ τέχνη τὴ συσσώρευση τῶν ἐρεθισμῶν εἴτε αὐτοὶ τὸν πιέζουν ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ ὑποσυνειδήτου (φόβος, ἀνασφάλεια,) εἴτε προέρχονται ἀπὸ ἐξωτερικὲς αἰτίες καὶ κατασταλάζουν μέσα του ὡς ἀπορία, ἀμφιβολία, ἀλλὰ ποτὲ ὡς ἀρνηση, εἴτε πρὸς τὴ ζωὴ εἴτε πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸ πλάσμα του.

Ἡ κλιμάκωση τοῦ στοχασμοῦ του ἀπεικονίζει τὴν ἀσίγαστη δίψα μιᾶς θρησκευτικῆς φύσης καὶ μιᾶς συνειδήσεως πού ἀναζητεῖ τὴν ἀλήθεια θετικά, κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Καὶ ἐδῶ βρίσκεται σὲ φοβερὴ ἀντίθεση με τὸν Φρ. Νίτσε, πού ἀναζητεῖ τὴν ἀλήθεια πατώντας στὸ πτώμα τοῦ δολοφονημένου Θεοῦ. Κι ἐδῶ εἶναι ὁ παραλογισμὸς τοῦ Φρ. Νίτσε: δολοφονεῖται ποτὲ ὁ Θεός; Ἐκτὸς πιά ἂν στὴ δολοφονία τοῦ Ἰησοῦ ἐβλεπε ἓνα Θεὸ δολοφονημένο! Στὴν περίπτωση αὕτὴ σημαίνει ὅτι ὁ Νίτσε ὑπῆρξε ὄντως ἓνας πιστὸς στὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ, τὴν δολοφονία τοῦ ὁποίου στὶς συνειδήσεις τῶν πιστῶν ἐπιθυμοῦσε. Πόσο ὁ δυστυχὴς ἀστόχησε! "Ὡς τις ἀστραπὲς τοῦ ταραγμένου λογισμοῦ του δὲν ἔφτασε ποτὲ τὸ ὄραμα τῆς Δαμασκοῦ....

Ἡ οὐτοπιστικὴ του σκέψη δὲν ἔφθασε στὸν βαθύτατο συναισθηματικὸ καὶ προειδοποιητικὸ λόγο τοῦ Ἰησοῦ: «σκληρὸν σοι πρὸς κέντρα λακτίζεις...» Ἀντίθετα, με τὴν θρησκευτικὴ εὐθυγράμμιση τοῦ στοχασμοῦ του, ὁ Ρίλκε, αἰχμαλωτίζει τὸ μυστικὸ νόημα καὶ τὴν ἀξία τῆς ἐνθεης πνευματικῆς σκέψης τῆς ζωῆς, τῆς κάτω ἀπὸ τὰ ἀγγελικὰ φτερὰ προστατευμένης. Τὸ εὐφραντικὸ κύμα τῆς ἐνωσῆς του με τὸ «ἐπέκεινα» τὸ ἐκφράζει με τόση πίστη καὶ αἰσθαντικότητα πού συγκλονίζει. Εἶναι ὄντως συγκλονιστικὸς ὁ πνευματικὸς κυκλῶνας τοῦ Ρίλκε μέσα στὸν ὁποῖο ἀνακυκλίζει ὅλα τὰ ὁρατὰ καὶ ἀόρατα με πόλο ἑλξης τὸ Θεό. "Ἀν

ὁ ποιητὴς Ρίλκε ἐκφέρει τὴν ἀλήθεια χωρὶς συνειδητὴ προετοιμασία, ὁ φιλόσοφος Ρίλκε προσδιορίζεται μὲ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὴν ἐσχατὴ ὑπαρξή. Στὸ πνεῦμα τοῦ Ρίλκε ἐπικρατοῦσε ὁ «θρησκευτικὸς» καὶ ὄχι ὁ ὑλιστικὸς ἀνθρωπισμός.

Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸν Φρ. Νίτσε ὥστε νὰ ὑπερβεῖ καὶ τὸ τοῦ φιλοσόφου Πρωταγόρα τὸ ρητό: «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μέτρο ὅλων τῶν πραγμάτων», καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἀνάγκη τοῦ «Ὑπεράνθρωπου».

Ὁ Φ. Νίτσε κατεῖχε γερά τὴ φιλοσοφία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὁμῶς ὁ Πρωμηθεὺς Δεσμώτης τοῦ Αἰσχύλου ἦταν Θεός, ποὺ ἀποκάλυψε τὴν ἐννοια τοῦ «φιλεῖν τὸν ἄνθρωπον», καὶ ὄχι καταδυναστεύω τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν τερατογένεση τοῦ Ὑπεράνθρωπου. Ἡ ἀγάπη πηγάζει ἀπὸ τὸ Θεό, εἶναι θεοκεντρικὴ ἀλλὰ ἀπευθύνεται στὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν διδάσκει. Ὁ Ρίλκε στάθηκε στὴν ταπεινὴ θέση τοῦ θρησκευομένου, τοποθετώντας τὸ Θεὸ ὡς μέτρο ὅλων τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀγάπη, ποὺ εἶναι ἀνθρώπινη καὶ θεϊκὴ, τὴν τοποθέτησε μέσα στὸ πνεῦμα τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας ὡς τὴν ὑπέρτατη δύναμη στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο.

Ὅσο θὰ ὑπάρχει ἱστορία τῆς Τέχνης καὶ πορεία πολιτισμοῦ θὰ μᾶς συγκλονίζει ὁ Ρίλκε ποὺ παράμεινε «ὁ ἀπαράμιλλος χειριστὴς τοῦ ἀχραντοῦ λόγου τῆς Ποίησης». Ἡ ποιητικὴ του δύναμη σκόρπισε ἓνα μήνυμα πίστεως, ἀνθρωπιᾶς, εὐαισθησίας, λεπτότητας κι εὐγένειας, γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ αὐτὸν τὸν κόσμο ποὺ ἔβλεπε νὰ γκρεμίζεται σφηνωμένος ἀσφυκτικὰ μέσα στὴ βαρβαρότητα τοῦ θορύβου τῆς τεχνολογικῆς ἐξέλιξης κι ἐφαρμογῆς.

Ὁ Ρίλκε δὲν ἔχει ἐλαττωμένη τὴν ἀντίληψη τῆς πραγματικότητας. Δέκτης τῶν τραγικῶν στιγμῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα ζεῖ ἔντονα τὴν τραγωδίαν τῆς ἐποχῆς του καὶ μεταδίδει τὸ μήνυμα τῆς ἐσχατολογικῆς ἐλπίδας καὶ ὄντολογικῆς ζεστασιᾶς. «Πόσος πόνος μυστικὸς θὰ συγκλόνιζε τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα του, ὥσπου βάσταξε ὡς τὸ τέλος γερὴ τὴ φαντασία του». Στὸ φωτεινὸ βῆμα τῆς ψυχῆς του εἶχε στήσῃ τὸν Θεὸ τῆς ἀγάπης σ' ἓνα γνήσιο ἐναγκαλισμὸ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Φωτίζοντας τὰ μυστήρια τῆς ζωῆς μέσα στὸν ὑπερούσιον ἐκεῖνο ἐναγκαλισμὸ μετρίαζε σύγκαира τὴν ἀγωνία καὶ τὸ φόβο τοῦ θανάτου.

«Ἀπὸ μιά βίαιη ρίζα πόνου καὶ τραγικότητας (Ὁλγα Βότση) φύτρωσε ἡ ἀπαλή, ἡ λυρικὴ ποίηση τοῦ Ράινερ Μαρία Ρίλκε. Ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα φύτρωσε ὁ Ὑπεράνθρωπος τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε, ποὺ δίχως νὰ σκοτώσῃ τὸ Θεὸ σκότωσε τὸν ἄνθρωπο».

Εὐαγγελία Παπαχρήστου - Πάνου

ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΑΣΑΡΔΑΝΗΣ

Η ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΡΟΔΩΝ ΤΟΥ ΠΑΟΥΛ ΝΤΗΝΑΧ (ΕΡΕΥΝΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΓΩΝΙΑ ΘΕΑΣΗΣ)

ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

Φθινόπωρο τοῦ 1922. Ἔρχεται στήν Ἀθήνα ἀπὸ τὴ Γερμανόφωνη Ἑλβετία ὁ Φιλόλογος Πάουλ Ἀμαντέους Ντήναχ. Γεννήθηκε πιθανῶς σ' ἓνα χωριὸ τῆς Ζυρίχης.

Σκοπός: Νὰ διδάξει γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ σὲ Ἑλληνες φοιτητές. Στὴν Ἑλλάδα ἦλθε «ἀπὸ νοσταλγία», καθὼς τοῦ ἄρεσε νὰ λέει στοὺς μαθητὲς του. Τὶ ἐννοοῦσε τώρα μὲ τὴ φράση «ἀπὸ νοσταλγία», σὲ κανένα δὲμποροῦσε, ἢ δὲν ἤθελε νὰ ἐξηγήσει. Μπορεῖ οὔτε καὶ ὁ ἴδιος νὰ μὴν τὸ ἤξερε. Μπορεῖ ἀκόμη γιὰ νὰ μιλήσουμε σὲ «παραψυχολογικὴ» γλῶσσα, σὲ κάποια προηγούμενη «βίωση του» νὰ ἐξῆσε στὴν Ἀθήνα τὸ θαῦμα τοῦ «Χρυσοῦ Αἰῶνα» τοῦ Περικλῆ καὶ τῆς Ἀσπασίας καὶ νὰ τὸ νοστάλησε. Ποιὸς ξέρει; Αὐτὸ ὑποψιάζεσαι διαβάζοντας ἓνα ἐδάφιο τοῦ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ (στὴν σελ. 696, β' ἐκδοση τῆς «Κοιλάδας τῶν Ρόδων»).

«Ἄν ἡ Ἀθήνα εἶναι ἡ Ὀμορφιὰ καὶ τὸ θαυμαστὸ σπιθοβόλημα τοῦ ἀρχαίου πνεύματος, ποὺ δὲν ἄφησε θέμα ποὺ νὰ μὴν τὸ ἀγγίζει οὔτε ἐρώτημα ἄφησε ποὺ νὰ μὴν τὸ θέσει....»

Ὁ μεγάλος Λουκρήτιος θὰ μᾶς πεῖ τὸν πρῶτο αἰῶνα π.Χ. (97 - 55 π.Χ.) στὸ ποίημά του «Περὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων» (DERERUM NATURA): «Ἐπάρχουν τόσα πράγματα γύρω μας Ὅρατιε ποὺ δὲν τὰ γνωρίζουμε». Τὴν ἴδια ἀκριβῶς σκέψη θὰ μᾶς τὴν πεῖ τὸν 20ὸ αἰῶνα (1904 - 1967) ὁ Πατὴρ τῆς ἀτομικῆς βόμβας Ρόμπερτ Ὁπενχάϊμερ «Σήμερα ἡ ἐπιστήμη μᾶς ἀποδείχνει πῶς τὸ σύμπαν εἶναι πιὸ παράξενο ἀπ' ὅσο μποροῦμε νὰ τὸ φανταστοῦμε». Κι' ἄς μὴν ξεχνᾶμε πῶς μέσα σὲ αὐτὸ τὸ «παράξενο» σύμπαν ζοῦμε. Δηλαδή «λειτουργοῦμε» σὰν μιὰ βιο-ψυχοπνευματικὴ Μονάδα του. Καὶ εἶναι — βεβαίως — καὶ τὸ δικό μας, ἐσωτερικὸ Σύμπαν... «παράξενο»!

Ὁ Πάουλ Ἀμαντέους Ντήναχ λοιπὸν πέθανε ἀπὸ φυματίωση τὸ 1924 σὲ ἡλικία 38 χρονῶν στὸ ταξίδι ἐπιστροφῆς του στὴν πατρίδα, καθ' ὁδόν. Πιθανῶς σὲ κάποια ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Α. Ἰταλίας (Μπρίντεζι, Μπάρι, Ἀγκόνα, Ρίμινι;). Θὰ μᾶς πεῖ ὁ μεταφραστὴς τῶν χειρόγραφων του καθηγητὴς κ. Γ. Παπαχατζῆς, ποὺ παρὰ τὶς ἐρευνές του δὲν κατάφερε νὰ τὸ ἐξακριβώσει. Πρὶν φύγει ὁ Ντήναχ

χάρισε (1924) στον μαθητή του φοιτητή, τότε, της νομικής κ. Γ.Π. τὰ χειρόγραφα του, πού τὰ εἶχε ἐπιγράψει «πρῶτο καὶ δεύτερο τετράδιο» καὶ «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ» γραμμένα στὰ Γερμανικὰ μὲ τὴν εὐχή ὅταν μεγαλώσει νὰ ἀξιωθεῖ νὰ τὰ μεταφράσει στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἐδῶ, μήπως θὰ μπορούσε νὰ ὑποπτευθεῖ κανεὶς κάποιο «παραψυχολογικὸ» σημεῖο ἐπαφῆς (μυστικὴ ἔλξη) ἀνάμεσα στὸν Ντήναχ καὶ τὸν μαθητὴ του, κ. Γ.Π.; Ὁ κ. Παπαχατζῆς ἔγινε ἀργότερα Πρύτανης τῆς Π.Α.Σ.Π.Ε., ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικράτειας, καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ σήμερα εἶναι πρόεδρος τῆς ἐταιρείας διοικητικῶν μελετῶν. Ὁ κ. Γ.Π., «καλῇ τῇ μοίρᾳ», βεβαίως, τὸ μετέφρασε (14 χρόνια τὸ μετέφραζε καὶ μᾶς τὸ παρέδωσε Κριτικὴ ἔκδοση (1972 καὶ 1979 β' ἔκδοση), νὰ τὸ διαβάσουμε.

Ἔτσι ἔφτασε ὡς ἐμᾶς τὸ παράξενο αὐτὸ βιβλίον καὶ δὲν κείτεται κάπου ξεχασμένο. Εἶναι 832 σελίδες μεγάλου σχήματος (ἔργο ζωῆς). Διαβάζοντάς τὸ βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἓνα γεγονὸς ΑΠΙΣΤΕΥΤΟ. Ἀπὸ τὰ χειρόγραφα, τὰ μὲν «δύο τετράδια» εἶναι κανονικὰ κείμενα. Μιὰ ἐρωτικὴ αἰσθηματικὴ ἱστορία τῆς νεότητος τοῦ Ντήναχ, πού τήνε ζεῖ καὶ τὸν συγκλονίζει στὴν πατρίδα του τὴν Ζυρίχη, μὲ τὴν Ἄννα.

Εἶναι μιὰ ἱστορία πού συνηθίζουμε νὰ τὴ λέμε «Μεγάλῃ Ἀγάπῃ» καὶ πού στὴ μοντέρνα ὑπαρξιακὴ ἐποχὴ μας εἶναι σχεδόν... ἀνύπαρκτη.

Ἡ μεγάλη ἀγάπη λοιπὸν τῆς νεότητος τοῦ Ντήναχ στὴν πατρίδα τοῦ εἶχε κακὸ τέλος. Τὴν Ἄννα τὴν παντρεύουν οἱ γονεῖς της μ' ἓνα πλούσιο Ἑλβετὸ καὶ πεθαίνει. Πρὶν πεθάνει ἡ Ἄννα παρακαλεῖ τοὺς γονεῖς της νὰ καλέσουν τὸν Ντήναχ νὰ τὸν δεῖ γιὰ τελευταῖα φορὰ. Καὶ τὸν καλοῦνε. Καὶ ἀποχαιρετιοῦνται μὲ τὴν *ΥΠΟΣΧΕΣΗ* νὰ *ΞΑΝΑΣΥΝΑΝΤΗΘΟΥΝ*.

Τὴν ὑπόσχεση αὐτὴ τὴν πιστεύουν *ΒΑΘΕΙΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΟ*. Ὁ Ντήναχ ἀρρωσταίνει τώρα ἀπὸ ἀπελπισία γιὰ τὸ χωρισμό. Καὶ πέφτει σὲ 12μηνον ληθαργικὸ ὕπνον, σὲ μιὰ κλινικὴ τῆς Ζυρίχης ἐπιθυμώντας νὰ πεθάνει γιὰ νὰ πάει νὰ συναντήσῃ τὴν Ἄννα.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἤθελα νὰ κάνω μιὰ παρένθεση. Νὰ ἀναφερθῶ στὸν περίφημον Μύστη τῆς Ἀνατολῆς ΜΟΡΥΑ. Στὸ ἔργο τοῦ «ΩΜ» ἔκει στὴ σελίδα 134 (ἔκδοση Τρισήλιον) 1980, ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «Ὁ λήθαργος ἀποτελεῖ μιὰν ἰδιαίτερη ἀπροσδιόριστη κατάσταση μεταξὺ ὕπνου καὶ θανάτου. Ἡ καρδιὰ σχεδὸν σταματᾷ τὸ σῶμα εἶναι ἀκίνητο καὶ τὸ πρόσωπο παίρνει μιὰ σχεδὸν ὑπεργήλην ἔκφραση. Ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον εἶναι ζωντανὸς ἀλλὰ ἐπιστρέφει στὴν ἐγρήγορση γιὰ ἓνα δικό του λόγο, τὸν ὁποῖο οὐδεὶς γνωρίζει. Ἡ πτώση κάποιου σὲ λήθαργο εἶναι ἀπροσδόκητη καὶ οἱ περιστάσεις αὐτῆς τῆς μεταβατικῆς κατάστασης ποτὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνουνε γνωστὲς ἀπὸ τοὺς γύρω του.

Στὴ γλῶσσα ΜΑΣ (SIC) ἀποτελεῖ μιὰ παρατεταμένη ἐκβολὴ τοῦ «λεπτοφυοῦς σώματος». Αὐτὴ ἡ κατάσταση δὲν εἶναι ἀσθένεια καὶ πρέπει νὰ θεωρεῖται σάν «ὑπερφυσικὴ ἔνταση» τοῦ ὀργανισμοῦ, σχετικὰ μὲ τὸν «λεπτοφυὴ κόσμον».

Μπορεί νά είναι αποτέλεσμα υπερκοπώσεως, φόβου, ΣΟΚ ΑΠΟ ΛΥΠΗ, ή απρόσμενης χαράς».

Αυτά μᾶς λέει ὁ μέγας Ὁμητιανὸς Μύστης ΜΟΥΡΑ στὸ ἔργο του στὴ γλῶσσα τῆς ἀρχαίας σοφίας τῆς Ἀνατολῆς. Δεκτὰ ὡστόσο - ἴσως - γιὰ κείνους ποὺ πιστεύουν σὲ ὅλα καὶ τὰ ἐρευνοῦν (τοὺς ἀληθινούς... «σκεπτικιστές») ἀπαράδεκτα δὲ καὶ ἀπορριπτέα γιὰ τὴν «ἀπὸ καθέδρας», σημερινὴ Δυτικὴ πραγματικὴ ἐπιστῆμη, τοῦ 20οῦ αἰῶνα μας.

Πιθανῶς ἡ νέα ἐπιστῆμη τῆς παραψυχολογίας ποὺ διδάσκεται σήμερα στὰ πανεπιστήμια, ἐρευνώντας στὸ ἐργαστήριό αὐτὰ τα ... «λεπτοφυῆ» θέματα νὰ μᾶς προσφέρει μιὰ πύλη ἐπιστημονικῆς διεξόδου κάποτε. Καθὼς τὸ ξέρουμε ἄλλωστε ἡ Ἐπιστῆμη (τοῦ 1990) δὲν εἶναι ΟΛΟΚΛΗΡΗ ἢ ΕΠΙΣΤΗΜΗ. Ὑπάρχει βεβαίως ἡ Ἐπιστῆμη τοῦ 2990 τοῦ 3990 καὶ λοιπὰ... ἢ μήπως ὄχι; Κλείνει ἡ παρένθεση.

Τὸ Μάιο 1922 συνέρχεται ὁ Ντήναχ ἀπὸ τὸ λήθαργο. Ἔρχεται στὴν Ἀθήνα «ἀπὸ νοσταλγία» στὰ 1923 - 24, καθὼς τὸ εἶπαμε, καὶ γράφει στὴ Γερμανικὴ γλῶσσα τὰ «δύο τετράδια» (κανονικὴ ἀφήγηση τῆς Μεγάλης Ἀγάπης του) καὶ τὸ «Σελίδες ἡμερολογίου» ποὺ εἶναι καὶ τὸ ΑΠΙΣΤΕΥΤΟ κομμάτι τοῦ Ἔργου ἢ «Κοιλάδα τῶν ρόδων» καὶ παραδίνει τὰ χειρόγραφα στὸν τότε μαθητὴ του, φοιτητὴ κ. Γ. Παπαχατζή.

ΜΙΚΡΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ «ΤΗΣ ΚΟΙΛΑΔΑΣ ΤΩΝ ΡΟΔΩΝ» Τοῦ ΠΑΟΥΛ ΝΤΗΝΑΧ

Ἄς ἀρχίσουμε τώρα τὴν παρουσίαση τοῦ Βιβλίου μὲ τρόπο ἀντίθετο ἀπὸ τὸ συνηθισμένο, ἀφοῦ καὶ τὸ βιβλίο εἶναι τελείως... ΑΣΥΝΗΘΙΣΤΟ. Θὰ ποῦμε δηλαδὴ πρῶτα τὴ βιβλιογραφία πάνω στὸ ἔργο, ἀναφέροντας ὀνόματα Ἑλλήνων διανοουμένων ποὺ τὸ μελέτησαν. Ὁ καθεὶς βεβαίως ἀπὸ τὴ δική του γωνία θέασης.

Καὶ εἶναι λοιπὸν αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων διανοουμένων: ΑΝΔΡΕΑΣ Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Μελλοντολογικὲς ἐνοράσεις γιὰ τὴν ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ Δυτικοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ (ΙΛΙΣΟΣ, ἔτος 21ο, τεύχος 120 Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1976). ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ. Ἕνα βιβλίο ἐνόρασης καὶ προφητείας (ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ, 15 Ιουλίου 1980 σ. 1031). ΓΙΩΡΓΟΣ Κ. ΠΟΥΡΝΑΡΟ-ΠΟΥΛΟΣ. Ἐπικουρὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν «Νεώτερα προφητικά κείμενα 1984». ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΑΖΟΓΙΩΡΓΟΣ — ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ, 1984 (καὶ τὰ δύο εἶναι ἀνάτυπα ἀπὸ τὸ περιοδικὸ Παρνασσὸς τοῦ ὁμώνυμου φιλολογικοῦ συλλόγου, Τόμος 23 καὶ 26). ΤΕΡΠΟΣ ΠΥΛΙΔΗΣ (σοφιστής). ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΑΛΕΤΑΣ, ΜΠΑΜΠΗΣ ΚΛΑΡΑΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΖΟΥΜΠΟΣ (βιβλιοκριτικὲς ἐργασίες), ΜΑΡΙΝΑ

ΣΟΥΚΑΡΑ, 'Αληθινή εικόνα της μελλοντικής Δυτικής Εύρώπης» (Περιοδικό «ΣΠΟΥΔΑΙ» 'Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής Πειραιώς, τόμος 20, τεύχος 2. Καί στὸν ΠΑΡΝΑΣΣΟ τόμος II, ἀριθμὸς I καί στή σ. 749 -758 τῆς «Κοιλάδας τῶν Ρόδων» β' ἔκδοσι). Σταυρὸς βασαρδάνης (ὁ γράφων) Σκέψεις γιὰ τὴν Κοιλάδα τῶν Ρόδων τοῦ Πάουλ Ντήναχ. 'Ανάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικό «Παρνασσός», τόμος 27 ἔτος 1985. Τοῦ ἰδίου, 'Εφημερίδα ΕΣΤΙΑ (ἐπιφυλλίδα), Φύλλα 25 - 26 - 27/4/85.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ Ἕλληνες, ποὺ μελέτησαν τὸ Βιβλίον καὶ ἔγραψαν γι' αὐτό. Εἶναι, λοιπόν, τὸ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ τοῦ Πάουλ Ἀμαντέους Ντήναχ ἡ ζωὴ του καθὼς τὴν «ζεῖ» τὸ ἔτος ... 3905 - 6 μετὰ Χριστόν!

Πρώτη λογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἀντίδραση τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐπιστήμης. βεβαίως ... ΦΑΝΤΑΣΙΑ.

Στὴν ἐπιεικέστερη περίπτωση ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ φαντασία. Ὡς γνωστὸν εἶναι ἀδύνατον νὰ ζήσει κανεὶς τὸ ... Μέλλον! Ὡστόσο φαίνεται πὼς εἶναι πιθανὸ νὰ ὑπάρχουν μερικές «τρύπες» σὲ αὐτὴ τὴ λογικὴ - ἐπιστημονικὴ σημερινὴ θέση. καθὼς ὑπάρχουν, βεβαίως, οἱ «Μαῦρες τρύπες» στὴ δομὴ τοῦ σύμπαντος, ἅς ποῦμε, ποὺ τόσοσ λόγος καὶ τόση συζήτηση καὶ ἔρευνα γίνονται στὶς ὑψηλές ἐπιστημονικὲς καὶ φιλοσοφικὲς κορυφές στὸ χῶρο τοῦ Ἐπιστητοῦ.

Ἐμεῖς, ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴ θέση, θὰ ἐξετάσουμε μερικές ἀπὸ αὐτὲς τὶς «τρύπες» στὸ φιλοσοφικὸ ἐπίπεδο βεβαίως ἐπειδὴ δὲν εἴμεθα εἰδικοὶ ἐπιστήμονες γιὰ νὰ μιλήσουμε γιὰ τὶς τρύπες τοῦ ἐξωτερικοῦ διαστήματος.

Καὶ ἅς ἀρχίσουμε λοιπόν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια.

Ὁ μέγας Λουκρήτιος καθὼς τὸ ἀναφέραμε καὶ προηγούμενα θὰ μᾶς πεῖ τὸ 97 - 55 π.Χ. στὸ ποίημα τοῦ DE RERUM NATURA (Περὶ τῆς Φύσεως τῶν πραγμάτων). «Υπάρχουν τόσα πράγματα Ὅρατιε γύρω μας ποὺ δὲν τὰ γνωρίζουμε».

Καὶ ὁ Ρόμπερτ Ὁπενχάϊμερ, τὸ ξαναλέμε, ὁ Πατὴρ τῆς ἀτομικῆς βόμβας θὰ μᾶς πεῖ τὸ ἴδιον στὸν 20ὸ αἰῶνα (1904 - 1967): «Ἡ Ἐπιστήμη μᾶς δείχνει τώρα πόσο ἀπίθανα παράξενο εἶναι τὸ σύμπαν». Θὰ τολμοῦσα νὰ μεταφέρω τὸν ἐπιστημονικὸ αὐτὸ στοχασμὸ τοῦ Ὁπενχάϊμερ στὸ φιλοσοφικὸ χῶρο μὲ τὴν ἐξῆς σκέψη: «Ἡ ἐπιστήμη τῆς παραψυχολογίας μᾶς ἀποδείχνει σήμερα πὼς τὸ ἐσωτερικὸ ἀνθρώπινο σύμπαν εἶναι πολὺ πιὸ παράξενο ἀπ' ὅσο θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ φανταστοῦμε». Ἡ ἂν προτιμᾶμε, θὰ ἔλεγα, - ἀπλούστερα - μερικές φορές ἡ Λογικὴ τῶν πραγμάτων εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ Λογικὴ τῶν ἀνθρώπων. (Ἴδε βιβλίον μου «Σκίτσα Μεγάλων» σελ. 93. Ἀγορασθὲν ἀπὸ τὸ Ὑπ. Πολιτ.) Καὶ ὁ Ταγιάρ Ντὲ Σαρντέν, θὰ μᾶς πεῖ ἐπίσης: «Σὲ διαστημικὴ κλίμακα καὶ ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη τὸ ἀποδείχνει, μόνο τὸ φανταστικὸ ἔχει ἐλπίδες νὰ εἶναι καὶ πραγματικόν».

Καὶ ὁ σοφὸς ἐπιστήμονας συγγραφέας Ἀρθουρ Κλάρκ θὰ μᾶς πεῖ: «Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸ δυνατό θὰ πρέπει νὰ προχωρήσουμε στὸ ἀδύνατον».

Και ὁ διάσημος φυσικομαθηματικὸς καθηγητὴς Τζὼν Τέιλορ θὰ μᾶς πεῖ ἐπίσης: «Γιὰ τὴν ἐπιστὴμὴ δὲν εἶναι καθόλου ἐπιστημονικὸ νὰ ὑποστηρίξει ὅτι ὑπάρχουν προβλήματα ποὺ δὲν θὰ βροῦνε ποτὲ τὴ λύση τους». Καὶ ἀκόμη ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κέιμπριτζ Σέρ "Αρθουρ Στάνλεϋ "Εντιγκτον, κορυφαῖος ἀστροφυσικὸς, στὸ ἔργο του «**χρόνος - χώρος - βαρύτητα**» θὰ μᾶς πεῖ: «Τὰ γεγονότα ὑπάρχουν κάπου μέσα στὸ χρόνο καὶ μεῖς πᾶμε καὶ τὰ συναντοῦμε». Καὶ ἀκόμη ὁ Φυσικὸς Ρίτσαρντ Ράϊμαν (βραβεῖο Νόμπελ 1965) θὰ μᾶς πεῖ: «*Στὴ φυσικὴ τὸ ποζυτρόνιο ὀρίζεται σὰν ἡλεκτρόνιο ποὺ κινεῖται στὸ χρόνο πρὸς τὰ πίσω, δηλ. πρὸς τὸ παρελθόν*». "Αντρίου Τόμας «**Πέρα ἀπὸ το Φράγμα τοῦ χρόνου**».

Ὁ μεγάλος Μύστης ποιητὴς Μωρίς Μέτερλινγκ θὰ μᾶς πεῖ ἀκόμη στὸ «γαλαζιοῦ πουλί» πῶς: Ὁ χρόνος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα αἰώνιο Παρόν.

Βλέπουμε λοιπὸν πῶς ὑπάρχουν ἐπιστήμονες (μαζὶ μὲ τοὺς μύστες) καὶ μάλιστα μεγάλοι ἐπιστήμονες θετικῶν ἐπιστημῶν ποὺ μᾶς πληροφοροῦν πῶς δὲν εἶναι καθόλου ἐπιστημονικὸ νὰ ἀπορρίπτουμε ὅσα δὲν μπορούμε νὰ τὰ ἐξηγήσουμε στὸν 20ο αἰῶνα. Καὶ πιθανῶς αὐτοὶ οἱ ἐπιστήμονες νὰ μὴν ἔχουν ἄδικο.

Σὰν ἀπλὸ παράδειγμα θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω πῶς ἂν τολμοῦσε κανεὶς νὰ ὁμιλήσει πρὶν ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες στοὺς τότε ἐπιστήμονες περὶ ... τηλεόρασεως θὰ ἔθεωρεῖτο τοῦλάχιστον θρασύς παραδοξολόγος ἢ καὶ ἀνισόρροπος. Ἐν τούτοις σήμερα ὅλοι βλέπουμε τηλεόραση!

Καθὼς τὸ ξέρουμε στὶς ἀνεπτυγμένες χώρες διδάσκεται σήμερα στὰ Πανεπιστήμια ἡ ἐπιστὴμὴ τῆς παραψυχολογίας. Ἡ ἐπιστὴμὴ αὐτὴ ἔρευνᾷ στὸ ἐργαστήριό τὸ παράξενο αὐτὸ πράγμα ποὺ τὸ ὀνομάζουμε «χρόνο» καὶ τὸ θέλουμε γραμμικόν.

Δηλαδή παρελθόν - παρόν - μέλλον. Ἐνῶ φαίνεται πῶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, δηλ. ὁ χρόνος δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι καθὼς τὸ θέλουμε. Δηλαδή δὲν εἶναι παρελθόν - παρόν - μέλλον, ἀλλὰ εἶναι κάτι ἄλλο. Ἴσως τὸ «ETERNEL PRESENT», ἃς ποῦμε, τοῦ Μύστη ποιητῆ Μέτερλινγκ. Ὅπου: «Τὰ γεγονότα ὑπάρχουν κάπου μέσα στὸ χρόνο καὶ ἐμεῖς πᾶμε καὶ τὰ συναντοῦμε», καθὼς θὰ μᾶς τὸ ἔλεγε ὁ «θετικώτατος» ἀστροφυσικὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπ. τοῦ Κέιμπριτζ Σέρ "Αρθουρ Στάνλεϋ "Εντιγκτον στὸ ἔργο του «χρόνος - χώρος - βαρύτητα».

Νομίζω, στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πῶς ἡ φιλοσοφία συναντᾶται μὲ τὴν ἐπιστὴμὴ. Μήπως θὰ μπορούσαμε λοιπὸν νὰ δεχθοῦμε ὡς γεγονός ὅτι σὲ σπάνιες βέβαια στιγμὲς ἓνας προικισμένος -εὐαίσθητος ἄνθρωπος, τύπου π.χ. Ντήναχ, θὰ μπορούσε ἴσως βρισκόμενος σὲ κατάσταση ὕπνου καθὼς συνέβη μὲ τὸν συγγραφέα μας (Ντήναχ) νὰ σπάσει τὸ φράγμα τοῦ χρόνου νὰ περάσει σὲ μιὰν ἄλλη διάσταση (ἄχρονη-ἀνώτερη-ἢ «λεπτοφυῆς πεδίων» ἂν προτιμᾶτε, στὴν γλῶσσα τῶν Μυστῶν) καὶ νὰ «ζήσει τὸ μέλλον»; Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θὰ θέλαμε νὰ δεχθοῦμε αὐτὴ τὴ θέση ὡς θετικὴ ἃς μὴ τὴν ἀπορρίψουμε. Τουλᾶχιστον ἀσυζητητῇ. Ἐπειδὴ, νομίζω, πῶς ἂν τὴν ἀπορρίπταμε θὰ ἦτανε σὰν νὰ ἀ-

ποκλείουμε την έπιστήμη του μέλλοντος να μπορέσει να λύσει θέματα που ή σημερινή έπιστήμη δεν είναι ικανή να τα λύσει. Καί αυτή ή θέση της άπόρριψης βεβαίως θά ήταν ... άντιεπιστημονική όχι μόνο καθ' ήμās αλλά και κατά τη γνώμη διαπρεπών θετικών έπιστημόνων φυσικομαθηματικών καθηγητών (Τζών Τέιλορ, Σερ Άρθουρ Έντιγκτον και άλλων).

Στήν έποχή μας άλλωστε ή έπιστήμη της παραψυχολογίας, καθώς τó ξαναείπαμε, έρευνά στις προχωρημένες χώρες στα πανεπιστήμια αυτά τα προβλήματα της ύψης του χρόνου και του χώρου στο έργαστήριο. Άλλά και σε πολλά μυητικά έργα, *ιδίως* Μυστών της Άνατολής (τό επαναλαμβάνουμε), βρίσκουμε στοιχεία που συνάδουν πρòς τις σημερινές έπιστημονικές προχωρημένες άποψεις περί χρόνου - χώρου.

Άς μη ξεχνούμε ότι ή σημερινή έπιστήμη γνωρίζει πώς ó ανθρώπινος έγκέφαλος δεν χρησιμοποιεί όλα τα βιο-ήλεκτρομαγνητικά του «κυκλώματα». Μία μικρή μόνο περιοχή του εύρίσκεται / (σήμερα) έν ενεργεία. Ίσως ένα δέκα τοίς εκατό.

Τό μεγαλύτερο ποσοστό τών «κυκλωμάτων» του «ύπνώτει». Δεν έχει άκόμη «ανάψει». Πιθανώς ένα μέρος του να «ξυπνάει» με τό «Νύμπελβιρχ» τήν Άμεση Γνώση της «Κοιλάδας τών Ρόδων», στο μέλλον. Σήμερα ó έγκέφαλος του ανθρώπου έρευνάται και άπό τήν έπιστήμη της παραψυχολογίας σε όλο τόν κόσμο. *Ίδίως* στη Σοβιετική Ένωση στήν Άμερική, στήν Ίαπωνία και άλλου. (Ίδε δοκίμιο μου ΣΚΕΨΕΙΣ, Κεφ. «Ό Έγκέφαλος». Στήν Ελλάδα είχε ξεκινήσει μία έρευνα με τήν Έταιρεία Ψυχικών Έρευνών του Άγγελου Τανάγρα τό 1923. Σταθεροποιήθηκε με τό Διεθνές Συνέδριο, που έγινε στήν Άθήνα τό 1930, που πήρανε μέρος διαπρεπείς έπιστήμονες άπ' όλο τόν κόσμο.

Μέλη της σπουδαιάς αυτής Έταιρείας ήτανε τότε ό Άκαδημαϊκός Παύλος Νιρβάνος. Ό Καθηγητής Θεόφιλος Βορέας, ό Έφορος Άρχαιοτήτων Άλέξανδρος Φιλαδέλφους, όι καθηγητές του Πανεπιστημίου της Άθήνας Μ. Κατσάρās Σπ. Λιβιεράτος και Βλαδ. Μένσης, ό Πρόεδρος της Άντιφυματικής Έταιρείας Π. Παμπούκης, ή ευεργέτιδα της Έταιρείας Άλεξάνδρα Χωρέμη, κόρη του Έμμ. Μπενέκη και άλλοι γνωστοί έπιστήμονες και διανοούμενοι. Επίτιμα δέ μέλη της Έταιρείας -που είχανε άποδεχθεί τήν έκλογή τους- ήταν ό Άλμπερτ Άϊστάιν ή Μαρία Κιουρί, ό Ι. Μάξγουελ, ό Σερ Όλιβερ Λότζ, ό Ίμανουέλ Μπέρξον και ό Σίγκμουντ Φρόυντ. Ίδε περιοδικό ΤΟ ΑΝΕΞΗΓΗΤΟ, Τεύχος Νοεμβρίου 1986. Η Έταιρεία πήγαινε καλά ως τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ύστερα ήρθε ή Κατοχή. Οι Ναζί. Τα μαύρα χρόνια. Καί ή Έταιρεία Ψυχικών Έρευνών διαλύθηκε. Ό Τανάγρας άρρώστησε. Τό ψυχικό του ΦΩΣ άρχισε να σβήνει. Καί στις 3 Φεβρουαρίου του 1971 παρέδωσε τό πνεύμα είς τόν Θεόν.

Ό Ντήναχ, καθώς τό ξέρουμε γιά να επανέλθουμε, συντριμμένος άπό τό θάνατο της Άννας άρρωσταίνει στη Ζυρίχη άπό «ληθαργικό ύπνο» και μένει σ' αυτή τήν κατάσταση άπ' τό Μάιο του 1921 ως τό Μάιο του 1922. Στο σημείο αυ-

τό, νομίζω, πώς είναι ανάγκη να τολμήσουμε να χρησιμοποιήσουμε την παραψυχολογική γλώσσα για να «δομήσουμε», να δόσουμε μορφή στο «μύθο» της ΚΟΙΛΑΔΑΣ ΤΩΝ ΡΟΔΩΝ, έπειδή η θετική επιστημονική γλώσσα της εποχής μας δεν μᾶς προσφέρει άτραπό για μία τέτοια δόμηση.

“Ας άπελευθερωθούμε, λοιπόν, για λίγο από τὰ δεσμά της έπιστήμης της εποχής μας. Καί ἄς προχωρήσουμε — ἂν θέλετε — στην έπιστήμη του ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ. Την εφαρμοζόμενη Ψυχολογία. Δεν βλάπτει νομίζω.

Στή διάρκεια, λοιπόν, του ληθαργικού ύπνου του συγγραφέα μας, τὸ «λεπτοφυές σῶμα» (ή ψυχή του, ἂν θέλετε) αφήνοντας τὸ ὕλικό σῶμα του φεύγει καί ψάχνει νὰ βρεῖ τὴν “Αννα στὸν ἄχρονο χῶρο τοῦ «'Ανωτέρου πεδίου» ἢ ἂν προτιμᾶτε τῶν ψυχῶν. “Ετσι φτάνει στὸ ἔτος 3095 μετὰ Χριστὸν μιὰν “Ανοιξη.

“Εκείνη τὴ στιγμή ὁ “Ανδρέας Νόρθαμ, έπιστήμονας φυσικός, ειδικευμένος σ’ ἓναν κλάδο εφαρμοσμένων φυσικῶν επιστημῶν, ἡλικίας 28 ἐτῶν, θὰ τραυματιστεῖ βαριά στὸ κεφάλι σὲ τροχαῖο δυστύχημα σ’ ἓναν ἀπὸ τοὺς αὐτοκινητόδρομους τῆς Β. “Ιταλίας. Θὰ μεταφερθεῖ, ὁ Νόρθαμ, σὲ νοσοκομεῖο ἐκείνης τῆς εποχῆς καί θὰ πεθάνει. “Ομως, ἐκείνη τὴν εποχὴ ἡ έπιστήμη εἶναι πολὺ προχωρημένη.

“Ο καθηγητὴς Μόλσεν καί τὸ “Ιατρικὸ ἔπιτελεῖο του, έπειδὴ δὲν ὑπῆρχαν ἀλλοιώσεις στὸν ἐγκέφαλο, θὰ μπορέσουνε νὰ ξαναφέρουν στὴ ζωὴ ὕστερα ἀπὸ τὸν κλινικό του θάνατο τὸν Νόρθαμ. (Σ. 126, β’ ἔκδοση καί σ. 278-284 β’ ἔκδοση τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων». Εἶναι ἀνάγκη οἱ σελίδες αὐτὲς τοῦ βιβλίου νὰ διαβαστοῦν μὲ προσοχή).

Τὴ στιγμή, λοιπόν, αὐτὴ ἴσως ἡ «ψυχή» τοῦ Ντήναχ ψάχνοντας νὰ βρεῖ τὴν “Αννα μεταβιώνεται (εἰσβάλλει) στὸ ὕλικό σῶμα τοῦ Νόρθαμ καί «ζεῖ», στὴ μακρυνὴ ἐκείνη μελλοντικὴ εποχὴ. “Απὸ τὶς πρῶτες στιγμὲς τῆς ἀνάρρωσής του ὁ Νόρθαμ τοῦ 3905 μετὰ Χριστὸν ἔχει «ξεχάσει» κάθε τι ἀπὸ τὴν προηγούμενη ζωὴ του, ἔχοντας κενὸ μνήμης. Δεν εἶναι πῶς ὁ Νόρθαμ, φυσικά, ἀφοῦ μέσα του ἔχει εἰσβάλλει τὸ ἐνεργειακὸ σῶμα («τὸ λεπτοφυές σῶμα» τοῦ Ντήναχ. “Εχει ἁδρώτες καί πολὺ καθαρὲς ἐντυπώσεις καί πληρέστερες ἀναμνήσεις, βεβαίως, ὅτι εἶναι ὁ Πάουλ “Αμαντέους Ντήναχ καί ὅτι ζεῖ σ’ ἓνα χωριὸ τῆς Ζυρίχης τῆς “Ελβετίας τὸ ἔτος 1921 μ.Χ. (σ. 121-122-123-124-125 τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων». Β’ ἔκδοση).

“Οταν ὁ Ντήναχ συνέρχεται στὸ νοσοκομεῖο τῆς Ζυρίχης ἀπὸ τὸ λήθαργό του, στὶς 21 Μαΐου τοῦ 1922, τὸ παραψυχολογικὸ φαινόμενο προβολῆς μέσα στὸ χῶρο τοῦ ἐνεργειακοῦ «λεπτοφυοῦς σώματος» τοῦ NTYNAX NOPOAM τελειώνει... Καί ὁ Νόρθαμ τοῦ 3906 μ.Χ. πεθαίνει, βεβαίως, έπειδὴ τὸ «λεπτοφυές σῶμα» (ἡ ψυχή) τοῦ Ντήναχ ἔχει ἐγκαταλείψει τὸ σῶμα στὴ Ζυρίχη. Αὐτὴ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἴσως ἡ ὑπόθεση «Πάουλ Ντήναχ», νομίζω. Βεβαίως σὲ «παραψυχολογική» γλώσσα, έπειδὴ, καθὼς τὸ ξαναεῖπαμε, ἡ θετικὴ «ἀπὸ καθέδρας» ἐπιστημονικὴ γλώσσα τῆς εποχῆς μας δὲν προσφέρεται σήμερα γιὰ νὰ δώσει κάποια οὐσιαστικὴ μορφή σ’ ἓνα παρόμοιο μύθο.

Αὐτὰ λοιπὸν συμβαίνουν στὸ βιβλίο «Κοιλάδα τῶν Ρόδων». Ἡ ἱστορία αὐτῇ, βεβαίως, φαίνεται νὰ εἶναι πολὺ ὥραϊα γιὰ νὰ εἶναι ... ἀληθινή. Ἄν ὅμως ἕνας προχωρημένος στὸ χῶρο τῆς Γνώσης «μυημένος» διανοητὴς διαβάξει μὲ «Σπουδὴ» τὴν «Κοιλάδα τῶν Ρόδων», καταλήγει στὸ συμπέρασμα πὼς εἶναι ἴσως ἡ μόνη ἄποψη ποὺ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἀληθινή. Ἀλλῶς, ὅλο αὐτὸ τὸ συγκλονιστικὸ βιβλίο θὰ ἦταν ἀνεξήγητο. Τόσο ἐπιστημονικὰ ὅσο καὶ φιλοσοφικά. Ἡ ἄποψη ὅτι, τὰ κείμενα τοῦ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ τοῦ Ντήναχ εἶναι ἐπιστημονικὴ φαντασία ἐνδὸς πολὺ μορφωμένου πνεύματος τοῦ ἔτους 1924, δὲν φαίνεται νὰ μπορεῖ νὰ εὐσταθήσῃ ἐπιστημονικὰ γιὰ ἕναν «ὄριμο» μελετητὴ τοῦ βιβλίου. Πάσχει περισσότερο ἀπὸ τὴν παραψυχολογική.

Ἐπειδὴ, γιὰ νὰ εὐσταθήσῃ μιὰ τέτοια ἄποψη θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ἕνας διανοητὴς τοῦ ἔτους 1923 - 24, ποὺ ζεῖ καὶ γράφει καθὼς ὁ Ντήναχ, θὰ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ κατέχει τὶς γνώσεις ποὺ περιέχει σὲ λεπτομέρειες αὐτὸ τὸ βιβλίο. Πράγμα ἀδύνατο γιὰ ὁποιοδήποτε, ἀνθρώπινο ἐγκέφαλο εἴτε τοῦ 1924 (Ντήναχ) εἴτε ἀκόμη καὶ σημερινό, ἀκόμη καὶ ἂν εἶχε σπουδάσει καὶ μετασπουδάσει σὲ ὅλα τὰ τότε γνωστὰ καὶ τὰ σημερινὰ Πανεπιστήμια τοῦ κόσμου. Θὰ τοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ φέρεῖ «εἰσὼ τῶν ὁρίων γνώσεως» τῆς ἐποχῆς μας τὶς γνώσεις ποὺ περιέχει ἡ «Κοιλάδα τῶν Ρόδων», καὶ ἀκόμη καὶ ἂν ὁ ἐγκέφαλος του ἦτανε σὰν τοῦ .... Ἀϊνστάιν!

Δίχως τὴν *πρόσκτηση* τοῦ «Νύμπελβιρχ» (*Ἄμεση Γνώση*).

Καὶ βεβαίως ἡ ἄποψη αὐτῇ, νομίζω, πὼς εἶναι πολὺ πιὸ ἀπίθανη ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἀναφέρεται στὸ φαινόμενο τῆς παραψυχολογικῆς «προβολῆς» στὸ μέλλον. Δηλαδὴ «βίωση». Ὅχι μόνο γιὰ τὴν ἐπιστήμη τῆς «Παραψυχολογίας» ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν Ἐπιστήμη τῶν Πιθανοτήτων.

Στὸ σημεῖο αὐτό, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ παραθέσω τὴν ἄποψη τοῦ Μύστη τῆς Ἀρχαίας Ἀνατολικῆς Σοφίας, τοῦ ΜΟΡΥΑ, ποὺ τὴ διάβάζω στὸ περίφημο ἔργο του «ΟΜ» καὶ ξαφνιασμένος βλέπω, πόσο συνάδει πρὸς τὴ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ θέση, ὅτι «γιὰ τὴν ἐπιστήμη δὲν εἶναι καθόλου ἐπιστημονικὸ νὰ πιστεῦει πὼς ὑπάρχουν προβλήματα ποὺ δὲν θὰ βροῦνε ποτὲ τὴ λύση τους». Διαβάζω λοιπόν: «Αὐτὸς ποὺ εἶχε κλίσῃ στὴν ἄρνηση δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκληθεῖ ἐπιστήμων. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐλεύθερη, ἐντιμη, ἄφοβη. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνεχθεῖ ἀπαγορεύσεις προκαταλήψεις, δεισιδαιμονίες. Ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ βρεῖ τὸ Μεγάλο, ἀκόμη καὶ ὅταν ἀναζητᾷ τὸ μικρό. Ρωτήστε τοὺς μεγάλους ἐπιστήμονες πόσες φορὲς οἱ καταπληκτικότερες ἀνακαλύψεις ἔχουνε γίνῃ κατὰ τὴ διάρκεια πειραμάτων ρουτίνας. Τὰ μάτια ἦταν ἀνοιχτὰ καὶ ὁ ἐγκέφαλος χωρὶς σκόνη.

Ἡ ἀτραπὸς ἐκείνων ποὺ γνωρίζουν πὼς νὰ ἐρευνοῦν ἐλεύθερα εἶναι ἡ ἀτραπὸς τοῦ Μέλλοντος. Στὴν πραγματικότητα ἡ μάχη ἐναντίον τῆς ἀγνοίας εἶναι τόσον ἐπείγουσα, ὅσο καὶ στὴ διαφθορὰ ... Ἡ μάχη μὲ τὴν ἀγνοία εἶναι ἡ μάχη μὲ τὸ χάος» (ΜΟΡΥΑ ἔργον «ΟΜ» σ. 213 - 214 ἔκδοσις «ΤΡΙΣΗΛΙΟΝ» 1980) ... Ἐδῶ ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω τὸ Λατινικὸ *Ordo ab chao*.

Μένει κανείς κατάπληκτος μπροστά στη συμφωνία θέσεων ανάμεσα στην Ἀρχαία Ἀνατολική Σοφία και στους σύγχρονους «Φωτισμένους» ἐπιστημονικούς ἐγκέφαλους. Καὶ αὐτὸ μᾶς δίνει τὴν ὑποψία πὼς τοὺς καιροὺς μας συντελεῖται ἴσως ἓνας εὐτυχισμένος Ὑμέναιος ἀνάμεσα στὸ Ἀνατολικὸ καὶ Δυτικὸ ΠΝΕΥΜΑ, ποὺ θὰ καταφέρει νὰ μᾶς βγάλει (ἀργότερα βεβαίως) ἀπ' τὸ νέο Μεσαίωνα στὸν ὁποῖο βαδίζουμε, ἀφελεῖς, ἀμαθεῖς καὶ ἀνεύθυνοι, ἀερολογούντες περὶ ὥραιων ιδεολογιῶν. Καὶ νὰ μᾶς ὁδηγήσει σὲ μιὰ νέα Ἀναγέννηση μέσα στὴν ὁποία θὰ γίνεῖ δυνατόν νὰ ἀναπτύξουμε τὶς «ἀνθρωπιστικὲς καὶ ψυχολογικὲς» ἐπιστῆμες καὶ νὰ μεταλλαχθοῦμε στὸ ΝΕΟ ΑΝΘΡΩΠΟ, τὸν HOMO OCCIDENTALIS NOVUS τῆς «Κοιλάδας τῶν Ρόδων», τὸν φωτισμένο ἀπὸ τὸν ΝΙΜΠΕΛΒΙΡΧ δυτικὸ ἄνθρωπο (ἄμεση γνώση), (ιδεὲς Κοιλάδα τῶν Ρόδων», β' ἔκδοση σ. 820 λέξη Νίμπελβιρχ). Τότε, θὰ μπορέσουμε βεβαίως νὰ λύσουμε τὰ δύσκολα προβλήματα μας νὰ βγοῦμε ἀπ' τὸ χάος καὶ νὰ πετύχουμε τὴν «Ἐπὶ Γῆς Εἰρήνην καὶ ἐν ἀνθρώποις Εὐδοκία».

Καὶ στ' ἀλήθεια δὲν ἔχουν ἄδικο οἱ ἀφορώσες στὸν 20ὸ αἰῶνα δυσμενεῖς μας ἀντιλήψεις τῆς μακρινῆς ἐκείνης μελλοντικῆς ἐποχῆς. Ἐννοοῦνε, σίγουρα, τὴν ὕλική εὐημερία τῶν ἐκβιομηχανισμένων περιοχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, συνάμα μὲ τὴ φτώχεια ἐσωτερικοῦ βίου, ἐσωτερικῆς ψυχικῆς εὐαισθησίας, τὴν ἔλλειψη ἐσωτερικῆς καλλιέργειας τῆς προσωπικότητος τοῦ μέσου ἀνθρώπου (τῆς μάζας), τὸ «κενὸ ψυχῆς» τῆς ἐποχῆς μας. Τὶς ἀντιαισθητικὲς γραμμὲς π.χ. τοῦ *Lecorbusier* καὶ τῶν ἄλλων Μαίτρ καὶ τῶν ὁπαδῶν του, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ 20οῦ αἰῶνα τοὺς τρελοὺς ρυθμοὺς χορῶν (ρόκ, πόπ, ντίσκο, κλπ.). Κάθετη πτώση στὴν ποίηση, στὸ λυρικὸ λόγο, στὶς εἰκαστικὲς τέχνες (δρα Πικάσο κ.λπ.) στὸ αἰσθηματικὸ ἐν γένει κοινοβίωμα. Στὴ μουσικὴ (δρα ... Γιάννης Ξενάκης), στὸ ρομαντικὸ συναίσθημα ποὺ τόσον ὁμορφαίνουν τὴν ἐρωτικὴ σχέση, (βλέπε ἀνάτυπο μελέτης μου γιὰ τὴν «Κοιλάδα τῶν Ρόδων» τὰ περιοδικὰ «Παρνασσός», Τόμος ΚΖ, 1985. «ΙΔΙΣΟΣ», τεύχος 170/1986 καὶ βιβλίό μου ΣΚΕΨΕΙΣ, Κεφ. «Ἡ Τέχνη»).

Αὐτὸ, λοιπόν, τὸ σπάσιμο τοῦ φράγματος τοῦ χρόνου καὶ τὸ πέρασμα τοῦ Ντήναχ στὸ μέλλον σὰν Νόρθαμ πιστεύω ὅτι ἀνεβάζει τὰ κείμενα αὐτὰ στὸ ἐπίπεδο μιᾶς ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ, ποὺ ἀντὶ στὸ νησὶ τῆς Πάτμου ἀπὸ τὸν Ἰωάννη, γίνεταί ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπὸ τὸν Ἀμαντέους Ντήναχ. Καὶ ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ προσωπικὰ νὰ διαισθάνομαι ὅτι πρόκειται περὶ «Σημεῖου Ντοκουμέντου». Καὶ ἡ «Ἀποκάλυψη» αὕτη δὲν εἶναι γραμμένη στὴ δύσκολη καὶ ἀπρόσιτη γλῶσσα τοῦ θρησκόληπτου Ἰωάννη, μὲ χαμένα τὰ κλειδιά τῆς ἐρμηνείας της. Ἀλλὰ εἶναι γραμμένη στὴ σύγχρονη γλῶσσα ποὺ μιλάμε.

Στ' ἀλήθεια εἶναι συγκλονιστικὸ καὶ «ἀπίστευτο» τὸ γεγονός!

Βεβαίως ἡ σημερινὴ ἐπιστῆμη «τῆς Καθέδρας» ἀπορρίπτει τὴν «Βίωση». Μόνο ἡ νέα ἐπιστῆμη τῆς παραψυχολογίας, τὸ ξαναλέω, θὰ μπορούσε νομίζω νὰ μᾶς δώσει μιὰ Ἀτραπὸ Διόδου. Ἡ ἀνθρώπινη ἐπιστῆμη ἄλλωστε, καθὼς τὸ εἴπαμε, δὲν τελειώνει στὸ Σήμερα. Γιατί, ἂν δεχτοῦμε πὼς ἡ ἐπιστῆμη τῆς ἐποχῆς

μας είναι ολόκληρη Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ, τότε μοιάζει σαν να τη σκοτώνουμε.

Στο μακρινό εκείνο μέλλον που απεικονίζεται στα κείμενα της «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων» πολλές καὶ πολύτιμες ἀλήθειες, που βρίσκονται σήμερα ἐκτὸς τῶν ὁρίων γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἔχουν «μεταχρεῖ» «εἰσω τῶν ὁρίων γνώσεως» μὲ τὴν ἐρευνα βεβαίως τῆς Ἑπιστήμης. Νομίζω ἄλλωστε πὼς ἡ Ἑπιστήμη ὡς σύνολο δὲν εἶναι δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχει ἡ Ἑπιστήμη καὶ κρατᾷ στὴ ζωὴ τὸ ἄπειρο Σύμπαν. Καὶ εἶναι κι' αὐτὴ ἄπειρη. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀπλῶς προσπαθεῖ νὰ τὴν ἀνακαλύπτει σιγὰ - σιγὰ ἀνεβαίνοντας μιὰ κλίμακα πρὸς τὴ «Γνώση» πρὸς τὸ «ΦΩΣ» καὶ βρίσκοντας τοὺς νόμους τῆς. Μὲ δύο λόγια, θέλω νὰ πῶ, πὼς ὁ «προχωρημένος» διανοητὴς ὁ Ἑπιστήμονας - Μύστης γνωρίζεῖ οἱ πᾶσα ἐπιστήμη «προέρχεται ἄνωθεν». Αὐτὸ τὸ γνωρίζει ὁ Homo occidentalis novus τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων», ἐπειδὴ τοῦ ἀποκαλύπτεται μὲ τὴν πρόσκτηση τῆς ἀμεσης γνώσης (τοῦ Νίμπελβιρχ). Στὶς ἑξὶ τοῦ δικοῦ μας Σεπτέμβρη τοῦ ἔτους 3382 μετὰ Χριστὸν ἢ, ἂν προτιμάτε, τὸ ἔτος 986 τῆς Νέας χρονολογίας. Τότε συμβαίνει τὸ «γεγονός» (σ. 807 τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων» β' ἔκδοση καὶ σ. 654).

«Ὁ νέος ἄνθρωπος» τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων» Εἶδε καὶ ἔβει μετὰ τὴν πρόσκτηση τῆς Ἀμεσης γνώσης. Ἐνὼ ἡ ἐπιστήμη τοῦ Homo sapiens τοῦ σημερινοῦ δηλαδὴ ἀνθρώπου, δὲν «εἶδε» καὶ δὲν «ἔβει» παρὰ μόνο «ψάχνει νὰ βρεῖ». Καὶ ψάχνει μέσα σ' ἓνα χάος ἀπόψεων μέσα σὲ σύγχυση ἰδεῶν, μέσα σὲ πολέμους καὶ τρόμους καὶ ποταμούς αἱμάτων, προσπαθώντας νὰ λύσει τὰ προβλήματα του.

Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται τὸ τραγικὸ Μεγαλεῖο του. Ὁ Ἀγώνας ἐναντία στὸ Χάος. Εἶναι ὁ «Προμηθεὺς δεσμώτης» τοῦ Αἰσχύλου.

Ἀξιοσημεῖωτο ἐπίσης εἶναι ὅτι ὁ Ντήναχ - Νόρθαμ θεώμενος τὴν ἐποχὴ μας τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἀπὸ τὸ μακρινὸ ἐκεῖνο μέλλον τοῦ 3905-6 μετὰ Χριστόν, ὅπου «ζεῖ» μεταβιωμένος σαν Νόρθαμ, μιλάει γιὰ τὴν Εὐρώπη στὸ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ του καὶ μᾶς λέει: «Ὁ κατατρεγμὸς τῆς ἱστορικῆς σου μοίρας ἄρχισε σύγκαιρα μὲ τὰ δικά μου, λέει χρόνια, ἐξαιτίας τῶν ἰδίων σου τῶν παιδιῶν. Στὸν πόλεμο τοῦ 1914, (ἐννοεῖ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιον Πόλεμον) κατατροπώθηκαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ μοναδικὲς Μεγάλες δυνάμεις καὶ ἠθικὰ Μεγάλες ἕως τότε κεῖνο τὸν καιρὸ ἠττήθηκαν πέρα γιὰ πέρα πέφτοντας στὸ γκρεμὸ τῆς ἐμφύλιας σύγκρουσης» (σ. 484 καὶ ἐπ., β' ἔκδοσης τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων»).

Ἐδῶ ὁ Ντήναχ - Ἀνδρέας Νόρθαμ τοῦ 3906 μ.Χ. εἶναι φανερό ὅτι χαρακτηρίζει τὸν Α' ἀλλὰ καὶ Β' Παγκόσμιον Πόλεμον μαζί σαν «ἐμφύλια σύγκρουση». Τὸ 1923 - 24 δὲν τὸν ἔζησε τὸν β' Παγκόσμιον Πόλεμον ὁ Ντήναχ, γιατί πέθανε τὸ 1924. Τὸν «ἔβει» ὅμως καὶ τὸν «κρίνει» σαν Νόρθαμ τοῦ 3906 μ.Χ. ἀπὸ τὴν διδασκόμενη «προϊστορία» στὰ πανεπιστήμια τῆς τότε ἐποχῆς. Καὶ πολὺ σωστὰ ἀποκαλεῖ τοὺς δύο αὐτοὺς πολέμους «ἐμφύλια σύγκρουση» τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὸ 3906 μ.Χ., ἡ ἀποψη αὐτὴ εἶναι ἐπιστημονικὰ ντοκουμένταρισμέ-

νη, βεβαίως, ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀΐδερσεν. Καὶ καθὼς τὸ ζοῦμε σήμερα αὐτὸς ὁ «ἐμφύλιος» συνεχίζεται «ἐν ψυχρῷ». Ὡς γνωστόν, ὕστερα ἀπὸ τὸν Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον, ὁ κόσμος καταλήγει στὸν τρομερὸ χωρισμὸ τοῦ Πλανήτη μας σὲ Α-ΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΔΥΣΗ. Ἡ ἂν θέλετε ἐπὶ τὸ .... πολιτικότερον σὲ ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΙ ΔΕΞΙΑ.

Καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὸν τὸν νέο Μεσαίωνα στὸν ὁποῖο μπαίνει ὁ πλανήτης μας φαίνεται πὼς ξανανατέλει μία νέα Ἀναγέννηση στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπῃ, στὴν «Κοιλιάδα τῶν Ρόδων», μετὰ τὴν πρόσκτηση τοῦ ΝΙΜΠΕΛΒΙΡΧ τῆς «ἁμεσης γνώσης», ἀπὸ τὸν HOMO OCCIDENTALIS NOVUS (περιγραφή τοῦ Πάουλ Ντήναχ τῆς ROSERNES DAL, στή σελ. 696, β' ἔκδοση. Βλέπε μελέτη μου στὸ περιοδικὸ «Παρνασσός» τόμος ΚΖ, 1985 καὶ περιοδικὸ ΙΔΙΣΟΣ, τεύχος 170/1986).

Σπουδαῖο ρόλο γιὰ τὴ δημιουργία τῆς NY EPOQUE (Νέας ἐποχῆς) φαίνεται πὼς παίζει ἡ ΟΜΑΔΑ ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΣΙΩΝ (Μυστῶν), ποὺ ἔρχεται καὶ ἐγκαθίσταται στοὺς Ροδῶνες τῆς Κ. Εὐρώπης τὸ 2894 μ.Χ. Ἀπὸ αὐτοὺς παίρνει τὴ σκυτάλη τὸ ξακουστὸ σὲ ἐπιστημονικὸ κύρος Ἰνστιτοῦτο ΑΪΔΕΡΣΕΝ. Ὁ Ντήναχ δὲν ἀποδέχεται βεβαίως τὴ γνωστὴ πρόρρηση τοῦ Σπένγκλερ ἢ τοῦ Τζώρτζ Ὅργουελ ὅτι, ὁ νέος Μεσαίωνας ποὺ μπαίνει ἡ Εὐρώπῃ ὕστερα ἀπ' τὸν πόλεμον τοῦ 14 θὰ εἶναι ὀριστικὸς ἐπειδὴ σὰν Νόρθαμ «γνωρίζει» ὅτι εἶναι πρόρρηση λανθασμένη, «ἄβαθής».

Ὁ Ντήναχ ἦταν ἓνας ἀληθινὸς Εὐρωπαῖος. ΔΥΤΙΚΟΣ μὲ τὴ βαθειὰ ἐννοια τοῦ ὅρου καὶ λάτρευε τὸ Δυτικοευρωπαϊκὸ Πνεῦμα μὲ μιὰν ἄκρατὴ ἐφεση, ἀληθινὴ δίψα ψυχῆς. Αὐτὴ ἡ βαθειὰ του πίστη στὴν Εὐρώπῃ τὸν ἐνέπνευσε νὰ γράψῃ καί, θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ, νὰ «ζήσει» τὴ νέα ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος, σ' ἐκεῖνα τὰ μακρυνὰ μελλοντικὰ χρόνια τοῦ 40οῦ αἰῶνα μετὰ Χριστόν. Καὶ νὰ μᾶς δώσει, ἔτσι, τὸ ἀπίστευτο ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων».

Καὶ τώρα, σὰν ἐπίλογο, ἅς συνοψίσουμε μὲ λίγα λόγια αὐτὴ τὴν παράξενη «ὑπόθεση Ντήναχ», τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων» σ' ἓνα τελειωτικὸ μοντέλοσκέψης χρησιμοποιοῦντας, τὸ ξαναλέμε, τὴν «παραψυχολογικὴ» γλῶσσα, ἐπειδὴ ἡ θετικὴ ἐπιστημονικὴ θέση δὲν μᾶς προσφέρει σήμερα ἀτραπὸν διόδου.

Τὸν Μάιο τοῦ 1921, λοιπόν, σ' ἓνα χωριὸ τῆς Ζυρίχης τῆς Γερμανόφωνης Ἑλβετίας ἀρχίζει ἓνα σπάνιο παραψυχολογικὸ φαινόμενο μὲ «διάμεσο» τὸν Γερμανὸ Φιλόλογο Πάουλ Ἀμαντέους Ντήναχ ποὺ πέφτει σὲ ληθαργικὸ ὕπνο ἀπὸ σόκ λύπης γιὰ τὸ θάνατο τῆς Ἄννας. Τὸ φαινόμενο κρατᾷ ἓνα χρόνον ὥς τὸ Μάιο τοῦ 1922, ποὺ ὁ Ντήναχ «ξυπνάει». Ἐρχεται στὴν Ἀθήνα «ἀπὸ νοσταλγία». Ἐπειδὴ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ γράψῃ αὐτὰ ποὺ ἔζησε στὴ διάρκεια τοῦ ληθαργίου. Καὶ γράφει τὸ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ. (Τὸ θέμα ἀναλύεται λεπτομερῶς στὰ προηγούμενα αὐτῆς τῆς ἔρευνας).

Φαντασίες θὰ μοῦ πείτε. Ἴσως. Ἡ «ὄνειρα», ἂν θέλετε, ἑαρινῆς νυκτός.

Ἄλλὰ τί εἶναι φαντασία; Ἐχει γίνει καμία σοβαρή ἐπιστημονική ἔρευνα πάνω στήν ἔννοια «Φαντασία»; Ἀντίθετα, θά μπορούσαμε νά ἐπικαλεσθοῦμε σπουδαίους ἐγκέφαλους διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες πού θά μᾶς πουνε: «σέ διαστημική κλίμακα καί ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη τὸ ἀποδείχνει· μόνο τὸ φανταστικό ἔχει ἐλπίδες νά εἶναι καί πραγματικό» (Τεγiάρ ντέ Σαρντέν). Ἡ ἀκόμη, ἂν θέλετε, νά ἐπαναλάβουμε τὴ θέση τοῦ πατέρα τῆς ἀτομικῆς βόμβας Ρόμπερτ Ὁπενχάιμερ πώς: «Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη μᾶς ἀποδείχνει τώρα πὼς τὸ Σύμπαν μέσα στοῦ ὁποῖο ζεῖ ὁ ἄνθρωπος καί τοῦ ὁποῖου ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ἓνα «στοιχεῖο» εἶναι πολὺ πιὸ παράξενο ἀπ' ὅσο μπορούμε νά τό φανταστοῦμε». Βεβαίως κανεῖς δὲ θά τολμοῦσε νά ἀρνηθεῖ τὴν ἀξία τῆς ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ. Αὐτὸς πού θά ἀρνιῶτανε τὸ σεβασμὸ σὲ αὐτὴ τὴ φοβερὴ ἀνθρώπινη περιπέτεια πού τὴν λέμε ΕΠΙΣΤΗΜΗ, θά ἦταν «ἀβαθής». Θά ἤθελα μόνο νά πῶ ὅτι ἐπιστῆμες δὲν εἶναι μόνο οἱ «Θετικές» ἢ οἱ «Θεωρητικές». Ἐπιστῆμες εἶναι καί οἱ «Ἀνθρωπιστικές». Καί ἰδιαίτερα αὐτὲς πού ἀσχολοῦνται μὲ τὴν *ἐφαρμοσμένη ψυχολογία*. Δηλαδή μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ποὺ ἄρχισαν, ὥστόσο, νά ἐρευνῶνται τώρα τελευταῖα στοῦ ἐργαστήριου. Οἱ Ἐπιστῆμες πού ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἀρχαῖο ἐκεῖνο (Ἑλληνικό - Δελφικό) «Γνῶθι σ' αὐτόν, πού φαίνεται πὼς ἡ «Προοδευτική» Ἐποχὴ μας τὸ ἔχει ξεχάσει. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού στήν «ὑπόθεση Ντήναχ» τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων» ἀκολουθῶ τὴν παραψυχολογικὴ ἀτραπὸ γιὰ νά δώσω τὸν «μῦθο»· ἐπειδὴ, οὔτε οἱ «θετικές», οὔτε οἱ «θεωρητικές» ἐπιστῆμες τῆς ἐποχῆς μας, θά μπορούσαν νά μᾶς δώσουνε τὴ δυνατότητα νά δομήσουμε κάποια μορφή στοῦ «Μῦθο» τοῦ παράξενου αὐτοῦ βιβλίου.

Προσωπικά, λοιπὸν, τολμῶ νά πάρω τὴ θέση πὼς βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ ἓνα παραψυχολογικὸ «Ντοκουμέντο». Μίαν ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ἂν θέλετε, πού συνέβη τὸ 1923 - 24 ὑπὸ τὴν σκιά τοῦ Ἱεροῦ βράχου τῆς Ἀκρόπολης. Ἀπίστευτο βεβαίως ... Θαῦμα ἴσως. Ἀλλὰ καθὼς τὸ ξέρουμε στήν Ἑλλάδα, τὴν μικρὴ αὐτή... ΜΕΓΑΛΗ χώρα, πού τήνε κατοικοῦμε αἰῶνες τώρα, φαίνεται πὼς συμβαίνουν, κατὰ καιροὺς, τέτοια «θαύματα». Παραδείγματος χάριν: Προσωκρατικοὶ Φιλόσοφοι, Δελφοὶ οἱ μεγάλοι τραγικοὶ ποιητὲς μας, ὁ Σωκράτης, ὁ «Χρυσὸς αἰῶνας» τοῦ Περικλῆ καί τῆς Ἀσπασίας ... καί τόσα ἄλλα ... Δὲν εἶναι «θαύματα» ἂν ἀναλογισθοῦμε πὼς ὁ ὑπόλοιπος γνωστὸς κόσμος πάνω στὸν πλανήτη μας ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, βρισκότανε στοῦ σκοτάδι; Δὲν εἶναι θαῦμα ἡ ἐκκλαμψὴ ἐκείνη τοῦ ΦΩΤΟΣ, πού οἱ ἁκτῖνες του φτάνουν ὥς τὴν ἐποχὴ μας γιὰ νά φωτίσουνε (πού καί πού βεβαίως) τὸν νέο ΜΕΣΑΙΩΝΑ πού μᾶς προσεγγίζει «βοῇ θεσπεσίῃ» καθὼς θά ἔλεγε ὁ Ὅμηρος; (Ἴδε βιβλίο ΣΚΕΨΕΙΣ, κεφ. «Ο ΜΕΣΑΙΩΝ».).

Νομίζω λοιπὸν πὼς δὲν θά ἔβλαπτε νά δεχτοῦμε καί νά ἐρευνήσουμε τὴν ὑπόθεση «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ τοῦ Πάουλ Ἀμαντέους Ντήναχ τῆς «Κοιλιάδας τῶν Ρόδων», ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές.

Ἄλλὰ καί σὰν φαντασία ἀκόμη, ἂν θέλετε, νά τὴ δεχτοῦμε. Καί σὰν ... ὅ-

παρξιστές, επιθυμούντες να θέσουμε τον «δάκτυλον ἐπὶ τῶν τύπων τῶν ἡλων», σίγουρα θὰ ἄξιζε τὸν κόπο νὰ διαβάσουμε αὐτὸ τὸ παράξενο βιβλίον, ἐπειδὴ περιέχει ἀπίθανες ἐπιστημονικὲς καὶ φιλοσοφικὲς καὶ παραψυχολογικὲς γνώσεις τῆς μακρυνῆς ἐκείνης μελλοντικῆς ἀνθρώπινης ἐποχῆς. Ἀλλὰ καὶ πέρα ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἐπειδὴ εἶναι ἓνα βιβλίον, ἴσως μοναδικόν, στὴ διεθνή βιβλιογραφία. Καὶ ἀκόμη εἶναι γραμμένον μὲ ἐξαιρετὴ ὁμορφίαν λόγου.

Σκοπὸς αὐτῆς τῆς μικρῆς ἐργασίας μου δὲν εἶναι νὰ ἀποδείξω ὅτι ἡ ὑπόθεσις ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ τοῦ Πάουλ Ντήναχ τῆς «Κοιλάδας τῶν Ρόδων» εἶναι «βίωσι».

Στὸ σημερινὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδον ποὺ βρίσκεται ὁ πλανήτης μας, αὐτὸ δὲν εἶναι ἐφικτό. Ἀπλῶς προτείνω νὰ μὴν τὴν ἀπορρίψουμε πρὶν τὴν ἐρευνήσουμε μὲ προσοχή. Καὶ θέλω ἀκόμα νὰ προκαλέσω τὸ ἐνδιαφέρον τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων τῆς παραψυχολογίας. Ἀλλὰ καὶ τῶν θετικῶν καὶ θεωρητικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν. Καὶ ἀκόμη τῶν ἐλευθέρων διανοητῶν, γιὰ μιὰ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα στὸν τόπον μας ἢ στὸ ἐξωτερικόν. Μὲ μιὰ μετάφραση ἀπὸ τὸ κράτος, τὸ Ὑπουργεῖον Πολιτισμοῦ, ἢ ἀπὸ κάποιο κρατικὸ ἐκδοτικὸ ὄργανισμὸ. Νὰ ἐρευνηθεῖ αὐτὸ τὸ παράξενο βιβλίον καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους. Ἀπὸ χώρες ὅπου ἡ ὑποδομὴ ἐρευνας στὸν ὅρον τῆς «πληροφορικῆς» τοῦ ἐπιστητοῦ, εἶναι πιὸ προχωρημένη. Ἐπειδὴ θεωρῶ τὸ βιβλίον αὐτὸ χρήσιμον γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ θὰ ἤθελα, γιὰ νὰ τελειώσω μὲ μιὰ προτροπὴ πρὸς ὅλους τοὺς «Νέους» Ἐπιστήμονες ὁσους τουλάχιστον ἔχουν «ἀνοικτές» τὶς ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΤΟΥΣ ΠΥΛΕΣ, καὶ πιστεύουν ὅτι ἡ ΕΠΙΣΤΗΜΗ εἶναι Ἄπειρη καὶ Ἐλεύθερη.

Καθὼς ἄπειρο εἶναι τὸ Σύμπαν, νὰ μελετήσουμε τὴν «ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΡΟΔΩΝ τοῦ Πάουλ Ντήναχ» καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ μεταφραστεῖ σὲ ξένες γλῶσσες.

Διάβασα πρὶν λίγο τὸ βιβλίον τῶν Γάλλων σοφῶν Paunels & Bergier «ἀπίθανες πιθανότητες» (ἐκδοσις Κονιδάρη) σελ. 22.

Κάνουν μιὰ ἐπανάστασι μὲ τὸ φοβερὸ σὲ δύναμιν ὑπερσύγχρονον ὄπλον τοῦ πνεύματος, ποὺ λέγεται «εὐφυία» ἢ «Πνεῦμα».

Τὸ ὄπλον αὐτὸ ὑπάρχει μέσα στὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄγνοεῖ ὅμως ὁ Bergier ὅτι αὐτὸ τὸ ὄπλον δὲν μπορεῖ νὰ φέρει κανένα ἀποτέλεσμα στὸν ἐγκέφαλον τοῦ Homo Sapiens τῆς ἐποχῆς μας. Χρειάζεται νὰ γίνεи κάποια μετάλλαξι στὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ θὰ γίνεи κάποτε. Καθὼς μᾶς λείπει στὸ ἡμερολόγιό του στὴν «ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΡΟΔΩΝ» ὁ Πάουλ Ντήναχ. Μὲ τὴν ἐπιστήμην τοῦ μέλλοντος ποὺ τὴν δημιουργεῖ στὴν ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΡΟΔΩΝ τῆς «Κεντρικῆς Εὐρώπης» ἢ ὁμάδα τῶν διακοσίων» (Μυστῶν) ποὺ ἐγκαθίστανται τότε στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπην στοὺς Ροδόνας.

Δημιουργώντας τὸ Ἰνστιτοῦτον Ἀΐδερσεν, ἐπιστημονικὸ Ἰδρυμα ὑψίστου κύρους. Τὸ Ἰνστιτοῦτον αὐτό, τὸ Ἀΐδερσεν τῆς Κοιλάδας τῶν Ρόδων κα-

τορθώνει νὰ μεταλλάξει τὸν HOMO SAPIENS σὲ HOMO OCCIDENTALIS NOVUS, μετὴν πρόσκτηση τοῦ Νιμπελβιρχ.

Αὐτὰ τὰ «ζεῖ» καὶ τὰ σπουδάζει τότε ὁ Πάουλ Ντήναχ (Ἀντρέας Νόρθομ) τῆς Κοιλιάδας τῶν Ρόδων.

Καὶ πρὶν τελειώσω ἅς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ δηλώσω πὼς δὲν εἶμαι οὔτε Ρομαντικὸς Ἰδεαλιστής, οὔτε ὑπαρξιακὸς ὕλιστής. Εἶμαι... καὶ τὰ δύο!

.... Δηλαδή ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΓΑ ΕΚΚΡΕΜΕΣ

του κόσμου...

*«Διαμαρτύρομαι. Δεν υπήρξαμε Θύματα μιάς ψευδαίσθησης.
όσο κι αν μερικοί δυσκολεύονται να το πιστέψουν...»*

Λουίς ΜΠΟΥΝΤΟΝΕΛ

1. 'Ο χρόνος που σκοτώνει, πεθαίνοντας....

Μόλις τώρα άρχισε να λειτουργεί τὸ Μέγα Ἐκκρεμές τοῦ Κόσμου· καὶ νὰ μετράει τὸ χρόνο. Δὲν πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ «Ἐκκρεμές τοῦ Φουκώ»· τοῦ κυρίου Ἰωάννη, ἀλλὰ ἓνα νέο ὄργανο, ποὺ στέκει μέσα σ' ἓνα παρὸν - μεταφερόμενο, πρὶν ὑπάρξει κανὴν μνήμη ἢ στη λήθη. Καὶ καλεῖται αὐτὸ τὸ Ἐκκρεμές νὰ ἀποτελέσει μὲ τοὺς χτύπους τοῦ μαρτυρία· στὸν ἀναρχο χρόνο!

Κι' αὐτὸς ὁ Χρόνος, ὁ ὁποῖος ἓνας Χρόνος, ὅταν εἶναι νέος, μοιάζει σὰν τὸ νεογέννητο ἄνθρωπο. Κι εἶναι σίγουρα αὐτὸς ὁ χρόνος ἀγαπητός, μὰ καὶ καλὸδεχτος ἀπὸ ὅλους μιά καὶ εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία - ἀμόλυντος ἀπ' τὸ θάνατο, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι νέος!

Ἐνέχει ἀκόμα, ἐτοῦτος ὁ Χρόνος, τὴν ἔννοια τοῦ αἰωνίου, ὡς περιεχόμενό του. Καὶ μᾶς εἶναι ἀγαπητός, ὅπως εἶπαμε, ἓνας τέτοιος χρόνος, ὅταν δὲν εἶναι νοητὸς στὶς αἰσθήσεις μας καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀκοή μας.

Ἀπὸ τὴ στιγμή, ποὺ θ' ἀκούσουμε τοὺς χτύπους τοῦ Ἐκκρεμοῦς ἔχουμε τὴν αἴσθηση, πὼς κάπου σημειώνεται ὁ θάνατος. Πὼς ὁ χρόνος μολύνεται καὶ ρίχνεται μὲ τοὺς χτύπους αὐτοῦς, στοὺς χθαμαλοὺς καὶ γερασμένους χώρους τῆς θνησιμότητος. Σ' ἓνα ἐπίπεδο καντράν ὥρολογιοῦ τοῦ Καρτεσιῦ, ἰδιαίτερα λογικὰ ὁργανωμένο χωρὶς, ποὺ σχηματικά, μὰ καὶ οὐσιαστικά ταυτίζεται μὲ μιά πεισιθανάτη προ-οπτική.

Καὶ προτοῦ ἀκούσουμε ὅτι δῆποτε, ἀρκεῖ νὰ δοῦμε τὴν κίνηση τῶν δεικτῶν ἔχουμε συν-εἶδηση πλέον τῆς ἀρχῆς· μιᾶς ἀρχῆς, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ ἐμπεριέχει μέσα της καὶ τὴ γέννηση καὶ τὸ θάνατο... Τὸ τέλος θὰ λέγαμε τῶν καιρῶν «μας» μὰ καὶ τῆς Ἱστορίας μας.

Και βέβαια πρόκειται ἐδῶ νὰ ἀπαισιοδοξοῦμε μὲ τὴν προσέγγιση τοῦ τέλους. Γιατὶ ποτὲ αὐτὸ τὸ τέλος, δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ μᾶς γίνῃ παρόν. Τὸ παρόν, στὴ στιγμὴ τοῦ ἀκαθόριστο ὡς εἶναι, μᾶς συνθλίβει. Ἔχει μέσα του πολλὴ φθορά, πολλὴ θλίψη, πολλὴ αἴσθησι μικρῆς ματαιότητος.

Ὅμως θὰ πρέπει νὰ ξέρουμε, πῶς ὅσο περισσότερο συνειδητοποιοῦμε τὸ παρόν, ἀναζητοῦμε τὴν ἀλήθεια καὶ προσβλέπουμε πρὸς τὰ κριτήρια τῆς ἀνθρωπίνης ὑπαρξῆς, τόσο πὶὸ ἀποφασιστικὰ μποροῦμε νὰ πιστέψουμε πρὸς τὸ μέλλον.

Μὰ ὅσο κι ἂν πιστεύουμε στὸ μέλλον αὐτὸ μᾶς τρομάζει στὴν ἀβεβαιότητά του καὶ προτιμοῦμε νὰ κοιτάζουμε πίσω. Μ' ἄλλα λόγια ἐπιθυμοῦμε ὁ Χρόνος νὰ γινόταν ἀδιάκοπο παρελθόν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ παρενοχλεῖ τὴν ἀκοή μας. Νὰ γίνεταί περασμένος Χρόνος, δίχως τοὺς χτύπους τοῦ ἐκκρεμοῦς, ποὺ σημαίνουν τὸ δίχως ἄλλο, τὸν Χρόνο ποὺ πεθαίνει.

Τὸ μέλλον, καθὼς εἴπαμε, εἶναι ἀναμφίβολα τόσο ἐπίφοβο. Γιατὶ κλείνει ἀπὸ μόνο του μέσα του, ἐκεῖνο ἢ αὐτό, ποὺ ἀναπότρεπα, θὰ ρθεῖ. Εἴμαστε ὅλοι ἐδῶ, στὸν ἐφήμερο ἐτοῦτο κόσμον μας, πολὺ πονεμένοι καὶ ἀπελπισμένοι μαζὶ καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ἔχουμε ὀδυνηρὴ τὴ συν-εἶδησι τοῦ Χρόνου, τὴ ροὴ τοῦ Χρόνου, ποὺ ξεκινάει πάντα ἀπὸ κάποια πρωτοχρονιά, ἢ ἀπὸ ἓνα μέγα ὠρολόγιον ἀκριβείας ἐντοιχισμένο στὴν Πύλη κάποιας χιλιετηρίδας — τῆς Τρίτης, ποὺ περιμενοῦμε ἢ καὶ τοῦ αἵωνα τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου μας.

Οἱ ἄνθρωποι - γενικῶς αἰσθάνονται πάντα ἀνήσυχτοι γιατί εἶναι ἐξαρτημένοι ἀπὸ τὸ Χρόνον - χρονικὰ πεπερασμένοι. Ὁ Χρόνος σίγουρα ἀποτελεῖ τὴν πολλαπλὴ καὶ κοινὴ μονάδα, τὸν κοινὸ θὰ λέγαμε παρονομαστή, τὸ συνδετικὸ — καλύτερα — στοιχεῖο τοῦ παρόντος, τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Εἶναι αὐτὰ τὰ τρία γνωστὰ στοιχεῖα, ἢ συνισταμένη τριῶν στιγμῶν, ποὺ ἀποκλείουν ἢ μίαν τὴν ἄλλη, ὄντας ταυτόχρονα ἄρρηκτα συνδεδεμένες σὲ μίαν καὶ τὴν αὐτὴ ἀναλαμπή, ποὺ γίνεται μὲ ἀφετηρίαν τὸ μέλλον.

Ὅσοι, λοιπόν, ἀπὸ μᾶς τοὺς «ἄνθρώπους» ἔχουμε ὀξυμένη τὴ, Συν-Εἶδησι (δηλαδὴ εἶδησι) τοῦ μελλουμένου Χρόνου θλιβόμαστε βαθιά. Ἡ ὀδύνῃ μᾶς εἶναι ἀνεκκλάλητη, μὴ καὶ κατα-νοοῦμε ἄσφαλτα· πόσο στὴ σχετικότητα τῆς ὑπαρξιακῆς μας ἀγωνίας χάνουμε τὴ διάρκειαν τῇ διάρκειᾳ αὐτοῦ τοῦ ψυχολογικοῦ πιά χρόνου, ποὺ στὴ ροὴ του πρὸς τὸ μέλλον σίγουρα, ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ μᾶς παρασύρει καὶ πρὸς τὸν ἀναπότρεπο ἀφανισμό ἢ στὴν ἐπάνοδο εἰς ἑαυτόν, κατὰ τὴν ἥρακλειτικὴ ἀντίληψη, καὶ τὴ γιὰ κάτι τέτοιο δυνατότητα.

Καὶ τοῦτο εἶναι φυσικό; Βέβαια εἶναι! Ἐπειδὴς ὅλοι ξέρουν, πῶς μέσα στὴ διάρκειαν, βρίσκονται πολὺ δυνατὰ καὶ ἀναπόσπαστα δεμένα: ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος! Αὐτὰ τὰ δυὸ σκληρὰ ὅρια κατορίζονται μὲ ἀκρίβειαν μὴ καὶ ἀποτελοῦν τὴν μετρημένην διάρκειαν τοῦ ἀμείλικτου μαθηματικοῦ χρόνου, ποὺ σκοτώνει.

Καὶ πράγματι τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ χρόνου σκοτώνει ... Σκοτώνει τὴν ἡμέραν καὶ τὴν καθιστὰ σατανικὴν, ἐντελῶς μεφιστοφελικὴν· καθόσον ἡ μέρα, ποὺ φεύγει

- πού μᾶς φεύγει ἂν θέλετε - δὲν μπορεῖ νὰ καταστεῖ ποτὲ αἰωνιότητα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ **στιγμὴ**· καὶ ἀκόμα πιὸ πολὺ δύσκολο νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὸν αἰῶνα καὶ τοῦ πιὸ "Ὀλβίου Κόσμου.

Τὸ μόνο, πού ὡς τὰ σήμερα δὲν μᾶς δια-φεύγει εἶναι πῶς τὸ αἰώνιο δια-φαίνεται στὸν καθαρὰ κοσμικὸ χρόνο, ὅπου ὡς ἄνθρωποι καὶ ἄτομα μᾶς εἶναι φορὲς ἐφικτὸ νὰ γνωρίσουμε τὸν ἑαυτὸ μας. Καὶ ἔχοντας ὡς γνώμονα τὴν δική μας *σκέψη* καὶ *νόηση* νὰ φτάσουμε ν' ἀντιμετωπίσουμε *μέ συνέπεια* τὰ ζητήματα τῆς *γνώσης* καὶ τοῦ *Κόσμου*.

2. Ὁ ἄδειος Χρόνος. Καὶ τὰ Τρία Ρολόγια τοῦ Σαλβατόρ Νταλί

Τοῦτον, λοιπόν, τὸν «Κοσμικὸ» χρόνο ἂν εἶναι πλήρης μπορεῖ νὰ τὸν ἀνε-χθοῦμε. Ὅμως, ὅλοι ψέγουν ὅλοι κατηγοροῦν, καὶ δίκαια - τὸν **ἄδειο Χρόνο**.

Κι' ἂν δὲν εἶναι ἀργόσχολοι καὶ «σκέπτονται» ἀνήσυχα τὸν καταμετροῦν ἢ προσ-παθοῦν νὰ τὸν κατα-μετρήσουν. Ἀλλὰ δὲν βρίσκουν πού εἶναι πού βρίσκειται καὶ πού ὑπάρχει ἡ κίνησή του. Καὶ μήτε μποροῦν νὰ ἐντοπίσουν πουθενὰ (μήτε στὸν **Κενὸ οὐρανὸ**) τὴν **ὑπαρξή** τοῦ ἀριστοτελικοῦ κινουντος ἀκινήτου.

Γιὰ, ὅ,τι δὲν ἔχει βιωθεῖ δὲν εἶναι παρὰ μόνον Μηδέν! Κι ὄχι μονάχα γιὰ τὴ φιλοσοφία, μα καὶ γιὰ τὴν Ἐπιστήμη, πού βλέπει στὸ μηδέν μόνον φρίκη καὶ χίμαιρα. Ἡ ἐπιστήμη κυρίως αὐτὴ δὲν θέλει νὰ ξέρει, οὔτε ν' ἀκούσει *τίποτα* γιὰ τὸ Μηδέν!

Ὡστόσο ὑπάρχουν πολλοί... ἄνθρωποι καὶ σήμερα ἀκόμα, πού πασχί-ζουν ἀπὸ τὴν κλεψύδρα τῶν προσωκρατικῶν, ὡς τὸ ὥρολόγιο τοῦ Καρίστου ἢ τοῦ Καρτεσιῦ ν' ἀποσπᾶσουν ἓνα τεμάχιο Χρόνου· ἔστω καὶ ὡς Μνήμη. Ἀλλὰ αὐτὸ καθίσταται γι' αὐτοὺς καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀνέφικτο. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ **ἡ μνήμη** δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸν ἄδειο - κενὸ Χρόνο τοῦ **μηδενός**. Μήτε κι' ἐκεῖνη ἀκόμα ἡ μνήμη, πού προκύπτει ἀπ' τὴν ὑποστασιακὴ αἴσθηση τοῦ «βιωμένου» Χρόνου μιὰ καὶ τούτη δὲν ἐξαντλεῖται στὴν ἀναπαράσταση τοῦ παρελθόντος. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀπλὴ ψυχολογικὴ λειτουργία, ἀλλὰ ὑποστασιακὴ διά-σωση βάθους.

Συνεπῶς, πῶς ν' ἀποσπᾶσουμε χρόνο ἀπ' ἐκεῖ, πού δὲν ὑπάρχει καὶ πού στὴν πραγματικότητα, ἂν ὑπ-άρχει ἀρχὴ καὶ τέλος δὲν ἔχει!

Ὅμως καὶ μέσα στὴν οὐτοπία μας, σίγουρα θέλουμε ἢ ὀραματιζόμαστε, νὰ τὸ μπορέσουμε. Νὰ ταυτίσουμε δηλαδὴ — γιὰ νὰ δώσουμε λύση στὸ πρόβλη-μά μας. Τὸ Χρόνο μὲ τὴν αἰωνιότητα. Νὰ φανταστοῦμε στὴν πεπερασμένη διάρ-κεια τῆς ζωῆς μας, αὐτὴ τὴν αἰωνιότητα, πού δὲν εἶναι παρὰ ἓνας λόγος μὰ καὶ γιὰ εἰκόνα σὰν καὶ κεῖνη, πού μᾶς ζωγράφισε ὁ Σαλβατόρ Νταλί.

Στὸ πανοραμικὸ, λοιπόν, τοπίο τοῦ Νταλί ἀντικρύζουμε ἓνα ὄνειρικὸ ἡῶρο μὲ παρα-μορφώσεις εἰκόνων, ὅπου καὶ κατα-νοοῦμε νὰ συναντῶνται σ' ἓ-να παρανοϊκὸ παραλήρημα· ἐνῶ παράλληλα διαπιστώνουμε μιὰ «Κρυμμένη» σχέση, μὲ τὸ Χρόνο -τὸν λανθάνοντα Χρόνο.

Ὁ χώρος, πὺ μᾶς δίνει ὁ Νταλί εἶναι ἀσυνήθιστος καὶ ὄνειρικός. Ὑπάρχουν στὸν χώρο αὐτὸ κίτρινοι βράχοι καὶ στὸ βάθος μιὰ θάλασσα ἔντονα γαλανή· καὶ σιμᾷ ἐκεῖ τρία βαθυγάλαζα ἐπίσης ρολόγια, ἐν τῇξει, μαλακὰ ὅπου ἡ Μνήμη ἐπιμένει νὰ τὰ συν-Τηρεῖ καὶ νὰ τὰ προσ-έχει.

Στὴν ἀπόλυτη ἀκίνησι καὶ **σιωπῇ** τοῦ τοπίου τὰ τρία λειωμένα ρολόγια τοῦ Νταλί μπορεῖ νὰ ἔχουν καὶ αὐτὰ **σιωπῇ**· μὰ μπορεῖ ἄλλο τόσο νὰ δουλεύουν, σπάζοντας τὴν σιωπῇ μὲ τὸν ἦχο τους.

Ὅμως ἡ ὥρα πὺ δείχνουν, ἢ ἐξακολουθοῦν νὰ δείχνουν, δὲν εἶναι ἡ ἴδια γιὰ τὸ καθένα. Συνεπῶς τὰ τρία αὐτὰ ρολόγια εἰσάγουν ἄλλους τρεῖς Χρόνους, στὸν ἥδη ἐνεδρεύοντα κενὸ - ἄδειο Χρόνο, στὰ χὰν τῆς Μνήμης. Λοιπὸν αὐτὸς ὁ τελευταῖος λανθάνων χρόνος ὁ καὶ ἐπι-κίνδυνος βρίσκεται ἐνσωματωμένος στὸν χώρο σὰν τετάρτη διάσταση. Εἶναι κενὸς καὶ καινός, ἀλλὰ μπορεῖ ἀδέσμευτα, νὰ ἔχει κυλήσει, κάμνοντας τώρα μιὰ **στιγμῇ**. Μιὰ στιγμή τοῦ πὺ νάναι τοῦ με-
τα - Χρόνου ἢ τοῦ ἔξω ἀπὸ τὸ **Χρόνο**.

Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι τοῦ ἄδειου Χρόνου, ὅπως τὸν ὁραματίστηκε ὁ Νταλί μόνον τὰ ρολόγια τοῦ ἐπιμένουν νὰ ὑπογραμμίζουν τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς παρελθόντος, εὐδοκιμώντας ἴσως τὴν μελλοντικὴ ἐπανάληψή του. Μ' αὐτὴ τὴν ἐννοια - τὰ ρολόγια, ἀνακαλοῦν ἐκ νέου τὴν **μνήμη** μὲ τὸ δικὸν τους ἰδιαιτέρου Χρόνο.

Ὁ ἰδιαιτέρος αὐτὸς χρόνος, ὁ μετρημένος εἶναι σίγουρα μιὰ πραγματικότητα, μὲ ὅλα ὅσα τὴν συναποτελοῦν. Μὲ ὅλα φυσικὰ τὰ «πράγματα» πὺ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ὑπάρχει μόνον του, μὲ τὸν ἀγῶνα του καὶ τὸ ἐσωτερικὸ του ἄλλος.

Ὅμως πῶς εἶναι αὐτὴ ἡ **πραγματικότητα**. Ἀσφαλῶς εἶν' ἐκεῖνη, πὺ ἀναρίμητοι ἄνθρωποι τοῦ καιροῦ μᾶς σὲ ὅλο τὸν πλανήτη. Γῆ βρίσκονται σὲ διαρκὴ διάστασι μαζί τους. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸν δὲν ἔμαθαν τὸν τρόπο νὰ σκέπτονται, γιὰ νὰ τὴν ἀντι-μετωπίζουν.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ **Σκέψι** ἀπὸ αἰώνων, ἀποτελεῖ τὸ μόνον **ἀδιάβλητο** κριτήριον τῆς ἀξιοπρέπειάς μᾶς, ὡς ἀνθρώπων.

3. Τὰ διερωτήματα

Ὁ ἄνθρωπος, μὴ ὄντας οὔτε θεός, οὔτε χαλίκι, σημαδεμένος βαθιὰ καὶ ἀνεξίτητα ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ τὴν Ἱστορία, δημιουργεῖ τὴν **Ἱστορία**. Συνεπῶς καὶ παραλλήλως σημασιοδοτεῖ τὰ πράγματα. Διερευνᾷ τὴ Φύσιν παίρνοντας στὰ χέρια του τὴ **ζωή** καὶ μετα-σχηματίζοντας τὸν Κόσμον μὲ τὴν **σκέψιν**.

Μ' ἄλλα λόγια ὅλοι ἱστάμενοι ἐν σιωπῇ μπροστὰ στὸ Ἐκκρεμές τοῦ Κόσμου, πὺ κατα-μετρᾷ τὸ Χρόνον - ἐπιβάλλεται νὰ σκεφτόμαστε. Καὶ σήμερα, ὅταν ἐπαναστατοῦμε γιὰ ὅτι δὲν πῆγε καλὰ, πρέπει νὰ ἐπαναστατοῦμε μὲ τὴν σκέψιν.

Καὶ ὁσάκις σκεφτόμαστε μπαίνει ἀμείλικτον τὸ πρῶτον διερωτήμα. Ἀρχισε ὁ Χρόνος γιὰ μᾶς κάποτε; Ναὶ ἄρχισε ἀπαντοῦμε εὐθαρσῶς. Ναὶ ἄρχισε! Χω-

ρις ἀμφισβήτηση ἄρχισε! Γιατί, πὼς ἀλλιῶς μποροῦμε, ὡς ἄνθρωποι νὰ φανταστοῦμε τὴ δημιουργία τοῦ **Χρόνου**;

Ἡ δυστυχία μας ὡς πολιτισμένων *ἄρχισε* ἀπὸ τότε ποὺ μάθαμε νὰ τὸν κατα-μετράμε. Γι' αὐτὸ μᾶς λέει καὶ ὁ κοινὸς ἀκόμα νοῦς: Σπᾶστε τὰ *ἐκκρεμῇ* τῆς Ἐπι-στήμης - τα σύνεργα ἴσως τοῦ Μεφιστοφελῆ· τὰ ἀλάνθαστα ὠρολόγια ἀκριβείας. Καὶ θὰ εἴμαστε ἴσως πιὸ ἡσυχοὶ καὶ λιγότερο ἐναγώνιοι στὴ δυστυχία μας. Γιατὶ τὰ ἄλλα ὠρολόγια τῆς Θεολογίας ἦταν πάντα ἀνύπαρκτα. Καὶ μήτε ποτὲ τὰ ἔφτιαξε κανένας. Μπορεῖ ὅμως καθὼς θέλει ἡ ἱστορία, νὰ τὰ ἔφτιαξαν οἱ Ἰουδαῖοι ἢ οἱ Ἀραβες.

Ἀλλὰ τί τὰ θέλετε, σὲ κανέναν πιά δὲν ἔχουμε ἐμπιστοσύνη. Τὸ ἓνα ἀκυρώνει τὸ ἄλλο. Ἡ φυσικὴ, ἃς ποῦμε, ὡς ἐπιστήμη, δὲν εἶναι ὅπως *ἄλλοτε* ἦταν, ἢ *ἐφαρμογὴ* τῶν Μαθηματικῶν, μολονότι συνδέεται ἀκόμη, στενά μαζί τους. Ἀνακαλύπτει μάλιστα τὸ *ἀσυνεχὲς καὶ ἀπροσδιόριστο*, ποὺ εἶναι σκανδαλωδῶς ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν ὅλη δομὴ τῶν μαθηματικῶν.

Μήπως, λοιπόν, τὸ ἀσυνεχὲς καὶ τὸ ἀπροσδιόριστο ἀκυρώνουν πιά τὸ χρόνο καὶ τὸν ρίχνουν σὲ μιὰ ἀπλῶς παραδεχτὴ ἀπὸ ὅλους χρονο-γραφικὴ συμβατικότητα. Ὅπως καὶ νάναι... Ἐμεῖς ἃς μετράμε ... διάρκειες. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἄσκοπο· γιατί᾽ετσιδημιουργοῦμε. Ὅμως ἀπὸ πότε; Ἀπὸ ποιά ἐποχὴ; ἀπὸ ποιο καιρὸ; Ποιὸς μᾶς λέει, πὼς πρέπει νὰ εἴμαστε σίγουροι καὶ ἀπολύτως βέβαιοι γι' αὐτό;

Πότε μῆλκανε μπροστὰ ὅλα μαζί νὰ δουλέψουν, ὅλα μαζί τὰ ρολόγια τοῦ Κόσμου;

Καὶ προτοῦ ἔρθουμε ἐδῶ, ὡς ἄνθρωποι - σὲ τοῦτον ἐδῶ τὸν Κόσμο ὑπῆρχε *Χρόνος*. Κι ἂν δὲν ὑπῆρχε πῶς καὶ πότε ἦρθαμε; Καὶ γιατί ἦρθαμε;; Μήπως εἶναι ἀλήθεια σωστὸ ν' ἀμφιβάλλουμε πάντα πὼς ὁ κόσμος -ὁ κόσμος μας δὲν δημιουργήθηκε ποτὲ μέσα στὸ Χρόνο.

— Ὅχι λοιπόν, στο *Χ ρ ὀ ν ο*... ἀλλὰ μαζί - μαζί μὲ το Χρόνο! Συγχρόνως: *Κόσμος καὶ χρόνος*.

Ἄν εἶναι ἔτσι ἡ αἰωνιότητα τίνος εἶναι κτῆμα; Τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ χρόνου; Ἰδοῦ τὸ προαιώνιο διερώτημα.

4. Ἀναμονὴ καὶ κίνηση.

Ἐμπρὸς σὲ ἀναπάντητα διερωτήματα κυριαρχεῖ πάντοτε συνήθως ἡ ἀναμονή. Ὅχι ἡ προσδοκία. Ἡ ἀναμονή! Καὶ τοῦτο γιατί, ἂν εἴμαστε σῶφρονες, θὰ πρέπει νὰ ξέρουμε πὼς ἡ ἀ ν α μ ο ν ῇ εἶναι ἡ *παθητικότης* τῆς ἐνεργοῦ σκέψεως. Κι' ἀκόμα ἡ ἀναμονὴ εἶναι τὸ στοιχεῖο, ποὺ μετατρέπει τὸ χρόνο σὲ αἰωνιότητα.

Καὶ αὕτῃ ἡ μετατροπὴ, λένε, θὰ φέρει καρπούς, ποὺ θὰ ὠριμάσουν κι' αὐτοὶ ἐν ἀναμονῇ. Νὰ ποὺ βρίσκεται ἡ πιὸ σημαντικὴ *ἀλήθεια*. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνεαι ἀποδεχτὴ αὕτῃ ἡ ἀλήθεια χρειάζεται μιὰ μακρὰ θητεία μαθητείας στὸ *Ρασιοναλισμό*. Ὁ ρασιοναλισμὸς στὴν προκειμένη περίπτωσι θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ὡς

μέθοδος ἐπιστημονικῆς σκέψης ποὺ θὰ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἐμπιστευθοῦμε τὰ πάντα στὴ λογική, ἀρνούμενοι κάθε μυστικισμό.

Καὶ αὐτὸ ἐγίνε. Ἐνστερνιστήκαμε τὴ λογική. Ἀκυρώσαμε τὸ μυστικισμό. Σκεφτήκαμε λογικά, φυσικά, ἀβίαστα καὶ ἐλεύθερα, μένοντας πολὺ καιρὸ ἐν ἀναμονῇ καὶ περι-συλλογῇ.

Δύο χιλιάδες χρόνια, ὥστόσο πέρασαν μὲ ποικίλους τρόπους στοχασμοῦ καὶ περισκεψῆς καὶ δὲν ἐγίνε τίποτα. Οὐδεμία προσέγγιση πετύχαμε χρόνου καὶ αἰωνιότητος.

Τώρα, στὴν πλειοψηφία μας ὡς σκεπτόμενοι ἄνθρωποι σὲ ὅλη τὴ Γῆ ἐξακολουθοῦμε καὶ πάλι ἐν ἀναμονῇ ν' ἀπεχθανόμαστε τὴ δουλεία τοῦ Πνεύματος καὶ νὰ χειροκροτοῦμε τὴν ἀνταρσία του· καὶ ὅ,τι ἤθελε προκύψει.

Ὑπάρχουν, ὥστόσο, ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἰδεοκρατίας τῆς ἀρνούμενης τὴν ὕπαρξιν κόσμου ἐκτὸς τῆς συνειδήσεως. Κι' αὐτοὶ οἱ ἰδεοκράτες, ἐν ἀναμονῇ, ἔχουν τὴ γνώμη πὼς οἱ ἄχρονες στιγμές - Ἰδέες, θάνατι ἐκείνες ποὺ θὰ φτιάξουν τὴν πραγματική - πραγματικότητα.

Αὐτὲς οἱ ἰδέες, ποὺ εἶναι σίγουρα ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο, αὐτὲς φτιάχνουν καὶ χρόνο καὶ Ὑπαρξιν καὶ κινοῦν: Χρόνο καὶ Ζωή. Ἀπ' τὴν Ἰδέα, ὡς ἀρχή, πνευματική, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἐκπορεύεται ἡ κίνηση καὶ συνεπῶς καὶ ὁ Χρόνος.

5. Ἀκίνησία καὶ κίνηση τοῦ μεγάλου Ἐκκρεμοῦς.

Καὶ νὰ ἡ διαπίστωση, πὼς στ' ἀλήθεια ὅλοι μας ἀκίνητοῦμε. Ἀκίνητοῦμε ἀναίτια καὶ δὲ ξέρουμε γιὰ ποὺ ξεκινάει / αὐτὸς ὁ μοναδικὸς θησαυρὸς μας / μέσα στὰ ποτάμια τοῦ Χρόνου.

Ἀκίνητοῦμε ἀναίτια, ἀφήνοντας μόνο τὸ σχῆμα / τῶν πελμάτων μας, στὴ νωπὴ γλῶσση / τῶν λιβαδιῶν τοῦ παρελθόντος / στὴν ἅγια Πύλη τοῦ Ἰσκιου / ὅπου τέλος καὶ ἀρχὴ ἡ Μνήμη δὲν ἔχει... καὶ καθὼς ἐμεῖς ἀκίνητοῦμε ἄς ἀκινήσουμε, λοιπόν, καὶ τὸ Παγκόσμιο ἐκκρεμές. Τὴν ἀρχικὴ αὐτὴ ἀκίνησίαν τῆς ἰδέας. Τὴν ἀκίνητη αὐτὴ εἰκόνα, τῆς κινήτης εἰκόνας - τῆς αἰωνιότητος, ποὺ εἶναι αἰωνιότητα σὲ κίνηση.

Αὐτὴ ἡ εἰκόνα - αὐτὴ καὶ μόνο, ὅπως τὴν ὁραματίστηκε, ἄς ποῦμε, ὁ Κόντογλου, μπορεῖ νὰ σώσει ἓνα ἔστω ἄφθαρτο κομμάτι ἀπ' τὸ Χριστιανισμό μας καὶ τὴν Ὁρθοδοξία μας. Οὐσιαστικά κι ἄς μὴ δυσπιστοῦμε καθόλου γι' αὐτό· ἔχουμε ἀνάγκη, ὡς κατεστημένο - ὅταν εἴμαστε τέτοιο - ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴ ἀκίνησίαν. Νὰ συγκρατήσουμε τὸ ἐκκρεμές τῆς συμβατικότητος ζωῆς μας.

Γιατὶ ὁ μεταβαλλόμενος κόσμος, μέσα στὸ ἐκκρεμές, εἶναι ἓνας κόσμος φθοροποιός, ἀτελὴς καὶ ἀσταθὴς κόσμος τῆς ὕλης.

Ὅμως τὸ αἰώνιο, γιὰ νὰ εἶναι αἰώνιο πρέπει νὰ εἶναι τέλει καὶ ἴσως «ἀκίνητο»... Καὶ τὸ χρονικὸ πεπερασμένο, ἀτελές. Ἀλλὰ ποιὸς εἶναι τέλειος κόσμος; Αὐτὸς ποὺ βιώνουμε ἢ ὁ ἰδεώδης ἐκεῖνος, ὅπου καὶ ἡ ἀληθινὴ γνώση. Ἡ ὕπαρξις Χρό-

νου, ἄς μὴ γελιόμαστε, εἶναι καὶ ἀποτελεῖ ἔνδειξη τῆς ἀτέλειας καὶ τοῦ ἀνολοκλήρωτου.

Ἄλλωστε, μόλις κάνουμε πῶς βγοῦμε ἀπὸ τὸν ἀπροσμέρητο Χρόνο καὶ χῶρο τοῦ συμβατικοῦ μας κόσμου, οἱ δρόμοι μας δὲν ὀδηγοῦν πουθενά.

Ἄς βάλουμε, λοιπὸν, ἂν τοῦτο μας εἶναι ἐφικτό, τὰ ἐκκρεμῇ νὰ λειτουργήσουν· ἐκεῖνα ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ «ὄντως ὄν» - τὸ ἔξω ἀπ' τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου.

Μποροῦμε ὅμως; Σχεδὸν δὲν μποροῦμε. Ἄν μετρήσουμε, ὥστόσο, τὴ διάρκεια, τότε ἐμποδιζόμαστε νὰ κατανοήσουμε ὅ,τι ὑπάρχει. Γιατὶ ὑπαρκτὸ εἶναι γιὰ ἓνα Νοῦ, ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ μετρά. Ἡ ἀριθμηση εἶναι ποὺ προϋποθέτει ἀρχὴ καὶ τέλος, σ' ἓνα ὑπαρξιακὸ χῶρο ἐντελῶς ἀνελεύθερο.

Ὡστόσο, ὁ μεγάλος Γεωμέτρης - ὄχι φυσικὰ ὁ Μέτων τοῦ Ἀριστοφάνη στὶς «Ὀρνιθες», ποὺ φώναζε: «Νὰ γεωμετρήσω θέλω τὸν ἀέρα καὶ νὰ σᾶς τὸν ρυμοτομήσω....» - δὲν ξέρει ἀριθμητικὴ, γιατί ὁ ἴδιος εἶναι *ἀριθμός*..

Ἡ συμπαγὴς καὶ ἀκίνητη τελειότητα τῆς Μονάδας κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Λάμπνιτς τᾶχα θὰ μᾶς σώσει;

Ὁχι, δὲν θὰ μᾶς σώσει ἡ ἀπρόσιτη αὐτὴ Μονάδα, ἡ κυριαρχημένη ἀπὸ τὴ συγκινησιακὴ λογικὴ καὶ ἀπὸ μιὰ πλανεμένη ὀρθοφροσύνη, ἀλλὰ μόνο ὁ σπειροειδὴς **κυκλικὸς Χρόνος**, ποὺ τὸν μετρά καὶ θὰ τὸν μετρά, γιὰ πάντα, τὸ ἀόρατο ἐκκρεμὲς τοῦ Χρόνου μας.

Αὐτὸ τὸ ἐκκρεμὲς, ποὺ ἂν καὶ «ἀόρατο» δὲν θὰ σκοτῶνει ὅπως ἐκεῖνο τοῦ ποιητῆ Ἑντγκαρ Ἀλλαν Πόε· ὅσο κι ἂν ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος εἶναι ἐχθροὶ δηλωμένοι - ὁ ἓνας νὰ λυγίζει τὸν ἄλλον.

Φυσικὰ, ἐτοῦτο τὸ «ἀόρατο ἐκκρεμὲς» ποτὲ δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ τὸ βάλουμε ἐμεῖς νὰ λειτουργήσῃ, κατὰ τὶς θελήσεις μας. Αὐτὸ λειτουργεῖ πάντα σὲ σχέση μὲ τὴν κίνηση τῶν ὁρατῶν ὑλικῶν οὐρανίων σωμάτων. Λειτουργεῖ, καθὼς ὁ κόσμος κυλᾷ στὰ πόδια τοῦ τίποτα καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν συγκρατήσῃ στὸ ἐπίμονο κυνήγι τοῦ ἑαυτοῦ του. Εἶναι, στ' ἀλήθεια, ἡ ἀναζήτησις μιᾶς ἐπίμονης - μας - ἀλήθειας. Ἐνας Χρόνος ἐπέκτασης, ἂν θέλετε, ποὺ σκοντάφτει ξαφνικὰ σ' ἓνα Χρόνο, ποὺ δέχτηκε ἀπὸ ἓναν ἄλλον τὴν βίωσις μαζί καὶ τὴν κατεύθυνσή του.

Ἔτσι, ὁ **μεγάλος** συνολικὸς Χρόνος τῆς βίωσης, καὶ τῆς κατεύθυνσης, ποὺ περι-μένουμε θὰ λύσει ἀναμφίβολα τὸ πρόβλημα τοῦ ἐκκρεμοῦς· Ἔστω κι ἂν ἐμεῖς τὸ ἔχουμε καταστρέψει, φοβούμενοι καθὼς ὁ Χίτσκοκ, τοὺς θανάσιμους χτύπους του.

Ὁ δυνατὸς στρόβιλος, ἡ δίνη, ὅπως τὴν φαντάστηκε ὁ Λαπλάς, γύρω ἀπὸ ἓνα κέντρο, θὰ μᾶς φέρει σὲ κάποια **ἀκρογιαλιὰ** παντέρημη, **ἀκαθόριστη** κι **ἀγεωγράφητη**.

Ἐκεῖ ὅπου ὁ χρόνος ὑπάρχει ἀναμφίβολα, ἀλλὰ εἶναι ἐντελῶς ἀδημιούργητος, αὐθύπαρκτος καὶ μόνος. Ἐκεῖ ὅπου ἡ ἀναρχὴ μετατόπιση καὶ κίνησις τοῦ παντὸς στέκει καὶ εἶναι *αὐτο-κίνητη*!

6. Ἀναλογιζόμενοι τὸ Χρόνο ὡς παρατηρητὲς τοῦ Αἰστᾶν

Ἀναλογιζόμενοι τὸ χρόνο ἐρχόμαστε σιμὰ στὸν Ἡράκλειτο τὸν σκοτεινὸ Φιλόσοφο, τὸν πολύτροπο, ποὺ μὲ ἐσωτερικὲς ἐλλάμψεις συναιρεῖ διαλεκτικὰ ἀντίμαχες δυνάμεις μέσα στὴν ἴδια λέξη: *Μεταβολή!* Παράλληλα ἀκοῦμε καὶ τὸν ποιητὴ, νὰ μᾶς καθ-οδηγεῖ:

*Πόσων αἰώνων σπαραγμὸ φέρνουμε μέσα στὴ ψυχὴ μας
Πόση νύχτα, ποὺ γιὰ μᾶς χαράματα δὲν ἔχει ποτέ.
καὶ γύρω μας κοίτα, ποὺ ὅλα φεύγουν μετα-βαλλόμενα
κοίτα, ποὺ ὅλα τραβοῦν στὰ χάη
σὰν πλοῖα παλιὰ ὄνειρικά, σὰν σπασμένα νέα καράβια.
Καὶ μεῖς κοιτᾶμε. Κοιτᾶμε τὴ ροή, τὸν κύκλο τοῦ φωτὸς
ποὺ στροβιλίζει σ' ἀτέρμονη δίνη.
Κοιτᾶμε τὸ ἀδιάκοπο ρεῦμα τοῦ Εὐρίπου, τὴ τυφλὴ
μπλάβα ροῇ τῆς ἀδιάκοπης ἀλλαγῆς
τὸν περήφανο δίαυλο - Τὸ μέγα ποτάμι,*

Τὸ ἀπὸ Χρόνο καὶ Νερό!

Καὶ πονᾶμε, τόσο πολὺ, γιὰ τὸν ἄνθρωπο τοῦ ἀργότερα. Γιατὶ ξέρουμε πῶς ὁ πέρα ἀπὸ μᾶς «ἀστρικός» ὁ ἀπόλυτος ὁ σχετικὸς καὶ νευτωνικός Χρόνος, δὲν μετρίεται μὲ τὸ *ἐκκρεμές μας*. Ἐπομένως, τὶ τὸν θαυμάζουμε; Ὁ Χρόνος ἀναντίρρητα εἶναι ἄλλος γιὰ τὰ φαινόμενα καὶ ἄλλος γιὰ τὸ νοῦ. Ὡστόσο, ὁ τελευταῖος αὐτὸς Χρόνος τοῦ Νοῦ, εἶναι ἓνας κόσμος νοερός, συνεπῶς ἐκτὸς χρόνου. Καὶ δείχνει πῶς ὁ Χρόνος δὲν εἶναι, ἂν εἶναι, παρὰ μιὰ καθαρὴ ἐφεύρεση τοῦ λόγου - ἀφηρημένη κατηγορία, ποὺ πρέπει νὰ καταργηθεῖ.

Ἀλλὰ ὡς νὰ τὸν καταργήσουμε, πρέπει νὰ βροῦμε στὸ μέλλον ἓνα Χρόνο σχετικότητας, ποὺ ν' ἀποτελεῖ καὶ τὴν τετάρτη διάσταση τῶν ὄντων - τὸ τετρασδιάστατο ἐκεῖνο Χωροχρονικὸ συνεχές, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ἀἰνστάιν.

Ἄς σημειωθεῖ, πῶς ἡ μέτρηση τοῦ χρόνου - κατὰ τὸν Ἀἰνστάιν εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν κίνηση μέσα στὸ διάστημα τοῦ **φυσικοῦ συστήματος**, μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι δεμένος ὁ *παρατηρητής*, ποὺ κάνει αὐτὴ τὴ μέτρηση.

Ἀλλὰ ἄς σταματήσουμε ἐδῶ, καθὼς ὁ Ἀἰνσταίνικός παρατηρητής - μετρητής τοῦ Χρόνου! Κι' ἄς τιμήσουμε τὰ δεδομένα. Ἄς τιμήσουμε τὸ μυστηριώδες καὶ θεμελιώδες αὐτὸ *κίνημα* τοῦ χρόνου καὶ δίχως τὸ *συμβατικὸ* ἀκόμα *ἐκκρεμές μας*. Ἀρκεῖ ὁ χρόνος νὰ *κινεῖται* πάντα πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση· δίχως περι-πλοκὲς καὶ πολυσύνθετους διαλογισμούς.

Καὶ μέσα πάντα στοὺς χώρους τῆς πληρότητας τοῦ αἰωνίου.

Ἐκεῖ ὅπου, ὁ παράτολμος χρόνος σ' ἀχανῆ βάθη
στοῦ ἀπροσέγγιστου μᾶς ὁδηγεῖ τις παρυφῆς
ὅπου τὸ ἀσύνоро μᾶς παγιδεύει
στὴν ἄπειρη σμίκρυνση του!
ὅπου θ' ἀνατέλει μιά μέρα μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς
μὲ ὀδύνη καὶ μακρόχρονο Πένθος
καὶ ἡ ἀπολέμιστη Μοίρα θὰ μᾶς χαρίζει Χρόνο,
παράτολμο στὶς ἄδειες ἀναμονές·
Τότες ποῦ ἐγὼ ὁ Ποιητὴς δὲν θὰ ὑπάρχω
καὶ σὰν ζυπνήσω, θὰ ἱστορήσω ἐν Σιωπῇ!

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΚΟΚΚΙΝΟΥ

Διδάκτορος Συγκριτικής Φιλολογίας

τῶν Παν/μίων Aix en Provence καὶ Πουατιέ Γαλλίας

Η ΥΦΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΙΣ ΤΡΙΕΣ ΟΔΥΣΣΕΙΕΣ ΤΟΥ ΑΡΘΟΥΡ ΚΛΑΡΚ

Είσαγωγή

Τὸ Κινηματογραφικὸ ἔργο 2001 *Ὁδύσσεια τοῦ διαστήματος* τοῦ Κιούμπρικ εἶναι πολὺ γνωστὸ καὶ προέβαλλε σημαντικὰ στὸ κοινὸ μία πτυχή τῆς σοβαρῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας.

Τὰ θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο σὲ σχέση μετὰ τὴν ἱστορικὴ του πορεία στὸ χῶρο καὶ τὴν τοποθέτησή του στὸ σύμπαν, ἀπασχόλησαν σοβαρὰ λόγιους, ἐπιστήμονες, κοινωνιολόγους, φιλοσόφους, θεολόγους καθὼς δὲ πολιτικούς καὶ εἶχαν μιὰ ἄμεση ἀντανάκλαση στὴ σύγχρονη λογοτεχνία τῆς ὁποίας κύριος ἐκφραστής τῆς σὲ αὐτὸ τὸ χῶρο ὑπῆρξε ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία. Παραγνωρισμένη ἀπὸ τοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους, δὲν προβλήθηκε μέσα ἀπὸ τὶς πραγματικὲς τῆς προοπτικὲς καὶ διαστάσεις, καὶ ἀποτέλεσε ἀντικείμενο ἐμπορείας, κυρίως στὴ κινούμενα σχέδια, ποὺ ποτὲ δὲν τῆς ἐπέτρεψαν νὰ καταξιωθεῖ σὰν τὴν καθ' ἑαυτὴ λογοτεχνικὴ ἐκφραση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου ποὺ ἀντιμετωπίζει τὴν ὑπαρξιακὴ του ὑπόσταση σὲ χωροχρονικὰ περιγράμματα μέσα στὸ σύμπαν.

Πράγματι τὸ ἔργο τοῦ κιούμπρικ ἔδωσε στὸ πλατὺ κοινὸ πολλὰ δείγματα μιᾶς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ποὺ ἐκφράζει τέτοια ζητήματα, ἀλλὰ οἱ αὐθαιρέσιες τοῦ σκηνοθέτη πάνω στὴν ἁρμονικὴ ὑφολογικὴ ἔμπνευση τοῦ "Ἀρθουρ Κλάρκ, τραυμάτισαν σοβαρὰ τὴν ἐκφραστικὴ του πνοὴ καὶ παραποίησαν τὴν ὕψη τοῦ μυθιστορήματος.

Τὰ τρία μυθιστορήματα τοῦ "Ἀγγλου συγγραφέα 2001 ἡ ὁδύσσεια τοῦ διαστήματος (1) 2010 Ὁδύσσεια 2 (2) 2060 ὁδύσσεια (3), ἀποτελοῦν μία τριλογία τῆς ὁποίας ἡ ὑφολογικὴ ἐκφραστικότητά ἀποτελοῦν τὴν ἐναρμόνιση

---

1. "Ἀρθουρ Κλάρκ, 2001 Ὁδύσσεια τοῦ Διαστήματος - ΚΑΚΤΟΣ - Ἀθήνα 1977, σὲ μετάφραση Γ. Ἀγγελου.

2. "Ἀρθουρ Κλάρκ: 2010 Ὁδύσσεια δύο ΚΑΚΤΟΣ - Ἀθήνα 1983 σὲ μετάφραση Χ. Ξενοῦλη.

3. "Ἀρθουρ Κλάρκ: 2061 Ὁδύσσεια τρία ΚΑΚΤΟΣ - Ἀθήνα 1990 σὲ μετάφραση Ἀλέου Παπίδη.

πολλῶν συχνὰ ἀντιφατικῶν στοιχείων στὴν μυθιστορηματικὴ συγγραφὴ, ἡ ὁποία προεκτείνεται σ' ἓνα πολὺπλευρο συνδυασμὸ λογοτεχνικῶν κατατάξεων σὲ σχέση μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ των ὕψη καὶ τὶς θεματολογικὲς τοὺς ἐπιλογές, κοινωνιολογικῶν σχεδιαγραμμάτων, ἐπιστημονικῶν δεδομένων, μεταφυσικῶν στοχασμῶν καὶ ἀνθρωπίνων ὑποστασιακῶν δυνατοτήτων. Οἱ διάφορες πολὺπλευρες πτυχές τῶν τριῶν μυθιστορημάτων, γραμμένων σὲ διαφορετικὰ χρονικά διαστήματα, ἀποτελοῦν ἓνα ἐνδιαφέρον ἀντικείμενο μελέτης, τῆς ὁποίας τὸ εὖρος προσδίδει νέες ὑφολογικὲς διαστάσεις στὴ σύγχρονη οἰκουμενικὴ λογοτεχνία, ἐνῶ ἡ ἐν γένει ἀπλότητά των ἀποτελοῦν ἓνα μέσο πρόσβασης τοῦ πλατιοῦ κοινοῦ στοὺς χώρους τῆς οἰκουμενικῆς λογοτεχνίας.

Ὡστόσο, ἡ ποικιλομορφία τῆς δομῆς τῶν τριῶν ἔργων καθιστοῦν τὴν μελέτη τοὺς πολὺπλοκὴ στὰ σημεῖα τὰ ὁποία πρέπει νὰ ξεκινήσει κανεὶς γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐμβαθύνει τὰ νοήματα καὶ νὰ βρεῖ τὶς ἀφετηρίες ἀναφορᾶς ποὺ κέντρισαν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐνέπνευσαν τὸν ἐν λόγῳ μυθιστοριογράφο.

Ἐχοντας ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία, χωρίζεται σὲ πολλοὺς κλάδους καὶ κατηγορίες, θὰ ἦταν ἀναγκαῖο νὰ προσδιορίσουμε σὲ ποιά ἐπιστημονικὴ φαντασία ἀναφερόμαστε καὶ πρὸς τὰ ποῦ ἀναφέρονται οἱ διάφορες πτυχές της. Ἡ ἔλλειψη δοκιμίων καὶ διατριβῶν αὐτοῦ τοῦ εἵδους στὴ πατρίδα μας, καθιστοῦν λίαν δυσχερὲς τὸ ἔργο τοῦ νεοέλληνα μελετητῆ καὶ ἀσφαλῶς ἀκόμη περισσότερο τοῦ ἀναγνώστη.

Μὴ ἔχοντας τὴ πρόθεση νὰ ἐπεκταθοῦμε σὲ τέτοιου εἴδους ἐκθέματα θὰ τοποθετήσουμε σχηματικὰ αὐτὴ τὴ τριλογία στὸ λογοτεχνικὸ χωρὶ τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, ἀποφεύγοντας ὥστόσο τυχόν ἀνακρίβειες ποὺ θὰ προέρχονταν ἀπὸ μία αὐθαίρετη τοποθέτησή μας.

Ἡ πολὺπλευρὴ σχηματοποίηση τῶν ἐν λόγῳ ἔργων καθιστᾷ δυσχερὴ τὴν ὑφολογικὴ ἀνάλυσή τους καθὼς δὲ καὶ τὴν συστηματικὴ ταξινόμηση τῶν ἐκφραστικῶν μέσων καὶ τεχνικῶν. Ἡ ὅλη δυσχέρεια συνίσταται στὴν τοποθέτησή τους μέσα στὰ ρευστὰ λογοτεχνικὰ σχήματα κατηγοριῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὅρια εἶναι ἀντιφατικά, σύμφωνα μὲ τὶς προσπάθειες εἰδικῶν ποὺ κατέβαλλαν γιὰ νὰ καθορίσουν τὰ εἶδη τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας. Πρῶτο μέλημα τῆς ἐργασίας μας εἶναι νὰ προσδιορίσουμε σὲ ποιά ἐπιστημονικὴ φαντασία ἀνήκουν αὐτὲς οἱ Ὀδύσσειες. Ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα θὰ μᾶς ἐπέτρεπε στὴ συνέχεια νὰ ἐξετάσουμε τὶς δομικὲς τεχνικὲς τοῦ Ἀρθουρ Κλάρκ οἱ ὁποῖες ἀποσκοποῦν στὸ νὰ βοηθήσουν τὰ χαρακτηριστικὰ ὑφολογικὴ ἐναρμόνιση ἀντιφατικῶν στοιχείων, ποὺ ἐγκλείουν στὸν ἐντεχνο λόγον τὴν ἐκλαϊκευμένη ἐπιστήμην τῆς ἀστρονομίας, τὴν ἀνθρώπινην ψυχολογία ἐνώπιον τῆς ἐξωπλανητικῆς πραγματικότητος, ποὺ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ πλανήτη Δία καὶ τοποθετεῖται ἐνώπιον κοσμικῶν προεκτάσεων. Ἐπὶ πλέον προβάλλεται ἡ ματαιότης τῶν ἀνθρώπινων κοινωνικοπολιτικῶν σχημάτων, ποὺ γίνεται αἰσθητὴ ἐνώπιον ἀνωτέρων μορφῶν εὐφυΐας. Ὡστόσο ὅμως, ἡ ἀνθρώπινη ὑπόσταση ποὺ μεταμορφώνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ μία ἀσήμαντὴ μονάδα σὲ μία δημιουργικὴ ὄντοτητα στὸ σύμπαν, ἀποτελεῖ μία ἄλλη φιλοσοφικὴ ἠχώ τοῦ μυθιστορηγράφου ποὺ πιστεύει στὸν ἄνθρωπον καὶ στὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, ποὺ ὄχι μόνον δημιουργοῦν

άλλα και τὸν καταξιώνουν στὸν σύμπαν.

Ἡ λογοτεχνική ὑφή του χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἓνα σκεπτικισμό, ποὺ προβάλλει τὸ μεγαλόκοσμο χωρὶς ἔντονα ἀντιφατικά μέσα, ἀλλὰ διὰ μέσον ἀλληγοριῶν καὶ λεπτῶν ἐκφράσεων ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ πολλὲς ἐκφραστικές ἀποχρώσεις ποὺ ἀγγίζουν διακριτικά τὸν ἀναγνώστη, σύμφωνα μὲ τὴν ψυχοπνευματική του δομή.

Ἐχοντας τὴ πεποίθηση ὅτι ἡ τριλογία τῶν Ὀδυσσειῶν τοῦ Ἄρθουρ Κλάρκ ἀξίζει πολλῶν μελετῶν, ποὺ δυστυχῶς δὲν ἔχουν γίνει, ἐκφράζουμε τὴν εὐχή νὰ δοῦμε στὸ μέλλον καὶ ἄλλες σημαντικότερες ἀπ' αὐτὴ ποὺ ἀποτελεῖ μία ἀρχὴ ἐρεῦνης πάνω σὲ ἓνα σχεδὸν παρθένο, ἀλλὰ πλούσιο, λογοτεχνικὸ ἔδαφος.

Α. ΔΟΜΕΣ

1. Ταξινόμηση τῶν τριῶν Ὀδυσσειῶν

Τὰ τρία μυθιστορήματα, ἔχοντας σχετικὴ ἐνότητα μεταξύ τους, θὰ μπορούσαν πολὺ δύσκολα νὰ θεωρηθοῦν σὰν τριλογία, ἀλλὰ ἀσφαλῶς θὰ ἦταν καὶ ἀπαράδεκτο νὰ πιστέψουμε ὅτι ἀποτελοῦν τρία ξεχωριστὰ μυθιστορήματα.

Τριλογίες ἢ ἀκόμη πολυλογίες ἔχουν γραφεῖ κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Ἰσαάκ Ἀσίμωφ. Ὡστόσο ὅμως σειρὲς μυθιστορημάτων μὲ ἐνότητα γράφονται ἀπὸ συγγραφεῖς τοῦ εἴδους SPACE OPERA ἢ ἐπικῆς φαντασίας ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ἀποκαλέσουμε (1). Οἱ τρεῖς Ὀδύσσειες ἀσφαλῶς δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἐνταχθοῦν σ' αὐτὴ τὴ κατηγορία, καθ' ὅσον τὰ χωροχρονικὰ ὅρια τῆς ἀφήγησης εἶναι πολὺ στενά.

Δὲν βρισκόμαστε στὶς Γαλαξιακὲς αὐτοκρατορίες τοῦ Ἀσίμωφ οὔτε στὶς ἀχανεῖς ἐπεκτάσεις τοῦ Ρόμπερ Σέκλεϋ.

Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὸ διαχωρισμὸ τῶν εἰδῶν τῆς Françoise Rodriguez (2), θὰ μπορούσαμε νὰ πιστέψουμε ὅτι οἱ ὀδύσσειες τοῦ Ἄρθουρ Κλάρκ, περιέχουν πολλὰ στοιχεῖα τῆς extrapolative fiction ἢ ἀφηγηματικῆς λογοτεχνίας ὅπως θὰ νομίζαμε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ (3). Οἱ ἐπιφυλάξεις μας ὅμως γιὰ μιὰ τέτοιου εἴδους ταξινόμηση παραμένουν σοβαρές, καθ' ὅσον μιὰ τέτοιου εἴδους ἀφήγηση ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς φανταστικῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἡρωικῆς φαντασίας (4) καὶ ἀσφαλῶς δὲν ὑπάρχει κανένα στοιχεῖο οὐτοπικοῦ ρεύματος. Πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος καθαρῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας ἢ ὁποία καὶ πάλι δὲν ἀκολουθεῖ οὔτε τὰ ρεύματα πρῶτης ἢ τῆς δεύτερης ομάδας τῆς Ε.Φ. (5).

1. Βλ. Γεωργίου Δ. Κόκκινου: *Ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία στὴ γλῶσσα μας*. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τεύχος 435 - 437, σελ. 366.

2. Βλ. Françoise Rodriguez: *L'anti-utopie dans la science - Fiction ou la littérature spéculative* mémoire de maître de lettres modernes. Faculté des lettres et des science humaines d Avignon 1977.

3. Βλ. Odile Sarcy chapmann: The theme of anti-utopia in Huxley, Orwell, Burgess and Golding. Thèse de doctorat de troisième cycle - Université de Lille III - 1979, σελ. 30-50.

4. Βλ. Stan Barets: *Catalogue des âmes et cycles de la science - fiction*. Denoël - Paris 1981 σελ. 161 - 162.

5. Βλ. I. et G. Bogdanoff: *La science - Fiction* reghers - Paris 1976, σελ. 80.

Δηλαδή δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπιστημονικὴ φαντασία ποὺ ἀναφέρεται καθαρὰ σὲ θέματα ἐπιστήμης, ἀλλὰ οὔτε καὶ σὲ κοινωνιολογικὲς προεκτάσεις ποὺ προβάλλουν τὶς συνέπειες τῆς τεχνολογίας στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ. Εἶναι σαφές, ὅτι ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ, χρησιμοποιοῖ ἓναν ἀριθμὸ στοιχείων ποὺ συναντᾷ κανεὶς στὶς διάφορες θεματικὲς κατηγορίες τῆς Ε.Φ., ὅπως ἡ ρομποτική, οἱ ἐξωγήινοι, περιπετειώδη διαπλανητικὰ ταξίδια, πολιτικὴ φαντασία καὶ νέα σκέψη (new thing) (1) τὸ κάνει μὲ ἓνα προσωπικὸ ὕφος ποὺ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ σχήματα τῶν ἀνωτέρων κατατάξεων, καὶ δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν ἀκόμη νὰ ἐνταχθεῖ οὔτε κὰν στὴν αἰσιόδοξη κατηγορία τὴν ἀνατολικῶν συγγραφέων ἢ στὸν δυτικὸ ἀντιμοντερνισμό.

Ἡ πλατεὶὰ ὁραση τοῦ Βρεταννοῦ συγγραφέα, δὲν περιορίζεται στὰ τυποποιημένα σχεδιαγράμματα τῶν συναδέλφων του ποὺ πρόβαλλαν διάφορες κατηγορίες ἀνθρώπων, ἀλλὰ προσδοκᾷ στὴν ἐνιαίᾳ καὶ πλατεὶὰ ἀποδοχὴ τῆς ἐννοίας ΑΝΘΡΩΠΟΣ, προικισμένου μὲ μιὰ σειρὰ δημιουργῶν χαρισμάτων, ποὺ ἀποτελοῦν ἀπόρροια μιᾶς σειρᾶς ἀνώτερων συγκινησιακῶν λειτουργιῶν ποὺ στρέφονται πρὸς τὸ ποιοὺν κάθε δημιουργίας καὶ τοῦ προσδίδουν τὴν φυσικὴ ἀνωτερότητα ἐναντι ὅλων τῶν ἄλλων στοιχείων τοῦ σύμπαντος ποὺ τὸν περιβάλλουν:

« Ἀλλὰ πὼς νὰ συναγωνιστοῦμε τὸν Μονόλιθο τὸν καταβροχθιστὴ τοῦ Δία:»

«Εἶναι μόνο ἓνα ἐργαλεῖο. Ἐχει τεράστια διανοητικότητα ἀλλὰ καθόλου συνείδηση, παρὰ τὶς δυνάμεις ποὺ διαθέτει, ἐσὺ ὁ Χάλ καὶ ἐγὼ εἴμαστε πολὺ ἀνώτεροί του» (2).

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ Κλάρκ, ἡ συνείδηση ποὺ εἶναι ἡ ὕψιστη μορφή εὐφυΐας καὶ πνευματικῆς ἔκφρασης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης:

«... Τώρα ξέρω ὅτι ὑπάρχουν πράγματα πολὺ πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη».

«Γιὰ πές μου τα καὶ μένα νὰ τὰ ξέρω»

«Εὐσπλαχνία, Δικαιοσύνη, Ἀλήθεια. Ὑπάρχουν ὅμως κι' ἄλλα».

Μέσα στὸ χῶρο τῆς «καθαρῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας» δὲν ἐκθειάζει τὴν ἐπιστῆμη, ἀλλὰ τὴν ἀντιμετωπίζει σὰν μιὰ ἀνθρώπινη δημιουργία καὶ μὲ τὴν τελειοποίησή της, τὰ ἀντικείμενά της μποροῦν νὰ προσλάβουν καὶ αὐτὸ τὶς ἀνώτερες ἀνθρώπινες ιδιότητες. Δηλαδή ἡ ἐπέκταση τῆς λογικῆς τοῦ Ἄρθουρ Κλάρκ, χωρὶς νὰ προσεγγίσει ἄμεσα μεταφυσικὲς ἀφηγήσεις, ἀνεξάρτητα ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν Θεολογία ποὺ ἐμπεριέχεται στὴν ἡρωϊκὴ φαντασία καὶ ἀποτελεῖ κύριο ἀντικείμενο τῆς φαντασίας (fantasy), προσδίδει στὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ θεϊκὲς ιδιότητες καὶ τῆς ἀνοίγει νέους ὀρίζοντες μεταφυσικῶς προσβάσεων.

1. Βλ. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, τεύχος 435-437, σελ. 366.

2. Βλ. Ἄρθουρ Κλάρκ 2061 Ὀδύσσεια Τρία - Κάκτος, Ἀθήνα 1990, σελ. 286.

3. Idem σελ. 285.

Ὡστόσο, ἡ ἐπιστημονικὴ χροιά ποὺ καθίσταται σαφὴς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλα σχεδὸν τὰ φανταστικά ἐρεθίσματα τῶν τριῶν μυθιστορημάτων ποὺ γίνονται πηγὴ ἔμπνευσης, στηρίζονται πάνω σὲ ἐπιστημονικὰ δεδομένα. Αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ἀσφαλῶς θὰ ἀπέκλειε κάθε εἶδους σκέψη ποὺ θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ τοποθετήσουμε τὴν τριλογία στὴν Ἑπικὴ φαντασία, ἢ σὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο χῶρο αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἐπιστημονικῆς φαντασίας.

Ἐχοντας κατὰ κάποιο τρόπο τοποθετήσει τὰ αὐτὰ τὰ τρία μυθιστορήματα, θὰ μπορούσαμε, ἴσως, νὰ τὸ πλησιάσουμε σὲ κάποια ἀπ' αὐτὲς τὶς θεματογραφίες ποὺ συναντᾷ κανεὶς εἴτε στὸ ρεῦμα τοῦ Βέρν, εἴτε τοῦ Γουέλς (SF1 SF2), (1) ὁ διαχρονισμὸς (2) τοῦ Ἄρθουρ Κλάρκ, (ἂν καὶ δὲν ἀποτελεῖ κύρια τάση αὐτῶν τῶν τριῶν ἔργων του), εἶναι σαφὴς καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ὑφολογικὸ μέσο ἐκφράσεως. Οἱ συχνὲς ἀναφορὲς στὸ παρελθόν, σὲ σχέση μὲ τὸ ἐγγὺς σχετικὰ μέλλον ὅπου διαδραματίζονται οἱ περιπέτειες τῶν ἡρώων του, καὶ μὲ τὶς ἀπώτερες προεκτάσεις του, δείχνουν μία διαχρονικὴ δομὴ τύπου Anticipation. Ἀπήχηση αὐτῆς τῆς μελετημένης χρονικῆς προβολῆς εἶναι καὶ ἡ υποτυπώδης πολιτικὴ φαντασία ἢ ὁποία δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀποτελέσει ἓνα οὐσιαστικὸ δομικὸ στοιχεῖο τῆς ὅλης ὑπόθεσης. Ἡ ρομποτικὴ ἐπίσης λαμβάνει ἓνα μεγάλο ρόλο στὶς τρεῖς ὁδύσειες. Ἡ παρουσία τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστοῦ Χάλ ἐπηρεάζει ὄχι μόνον τὴν ροὴ τῆς διήγησης καὶ εἰδικὰ στὴν πρώτη Ὀδύσεια, ἀλλὰ καὶ τὴ φιλοσοφικὴ δομὴ τῶν ἔργων. Ὡστόσο ἡ εὐφυὴς μηχανή, δὲν ἀποτελεῖ μία ἀπειλὴ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὅπως συνηθίζουν οἱ Ἀσήμωφ στὸ ἔργο του «ἐρχονται τα ρομπότ» Ρόμπερ Σέκλεϋ στὸ «πλανήτης ὠμέγα τοῦ Ρόμπερ Σέκλεϋ ἢ ἀκόμη ὁ Μάκης Πανώριος στὸ «τὰ ρομπότ μιὰ μέρα», ἀλλὰ μία ἀγνή αὐτοδύναμη ὑπαρξη μὲ ἀνώτερες ψυχοπνευματικὲς λειτουργίες. Ἡ προσωπικὴ ὄραση τοῦ Κιούμπρικ ἐπὶ τοῦ Χάλ στὸ γνωστὸ κινηματογραφικὸ τοῦ ἔργο, ἀποτελεῖ ὄχι μόνον μία διαστρέβλωση τοῦ ἔργου ὡς πρὸς τὸ φιλοσοφικὸ του περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ μία βίαια κατάταξή του στὴ κλασσικὴ κατηγορία τῆς Ρομποτικῆς πράγμα ποὺ ἀντιτίθεται στὴν ὑφολογικὴ δομὴ τοῦ μυθιστορημάτων, ποὺ κρατᾷ ἀπόσταση ἀπὸ τὶς τυπικὲς κατατάξεις διαφόρων ἔργων ἐπιστημονικῆς φαντασίας.

Ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ, χωρὶς νὰ ἐπισέρχεται στὶς μὴ συμβατικὲς ἐκφράσεις τῶν διαφόρων λογοτεχνικῶν ρευμάτων τοῦ 20οῦ αἰῶνα ποὺ ἀποτυπώνονται στὴ κατηγορία τῆς «νέας σκέψης» τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, τὶς πλησιάζει μὲ τὸ προσωπικὸ του ὕφος ἀφήνοντας ἐσκεμμένες ἀσάφειες ἢ ὑποτονικὲς ἐξηγήσεις ἐνὸς συμβάντος, χωρὶς νὰ παραβιάζει τὴν ἀληθοφάνεια τῶν λεγομένων του, ἀλλὰ καὶ οὔτε ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀρχὴ του στὸ νὰ καταστήσει φανερὴ τὴν παρουσία μιᾶς δημιουργικῆς ἀρχῆς πάνω στὴν ὁποία στηρίζονται οἱ ἀνώτερες ὕπάρξεις στὸ χρονοδιάστημα.

1. Βλ. Jean Rayhand: *Utopie et Réalités: spécificité du Récit de science - Fiction Américain de 1958 à nos jours* thèse de doctorat d'Etat présentée sous la direction de Monsieur le Professeur A. LE VOT. Université de Paris III. Sorbonne nouvelle 1980, σελ. 51 - 61.

2. Γεωργίου Δ. Κόκκινου: *Ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία στὴ γλῶσσα μας* Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τεῦχος 435 - 437 & 441 - 443.

Τέλος μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η φιλοσοφική πνοή του συγγραφέα επεκτείνεται και στη θεματογραφική κατάταξη των έξωγήινων, που κρατά και από αυτή την ανάλογη διαφοροποίηση που δε θα αλλοίωνε την κεντρική του άρχη που διέπει όλη του την τριλογία.

Οι τρεις Όδύσσειες του διαστήματος φέρουσες μία λεπτή φιλοσοφική πνοή που αποτελεί έκφραση των ανωτέρων όντων στο σύμπαν αποτελούν μία πρωτότυπη λογοτεχνική δημιουργία, η οποία ανήκει, με την «πλατεία έννοια» στο χώρο της καθαρής επιστημονικής φαντασίας, αλλά δεν εντάσσεται σε καμία θεματογραφική κατηγορία της. Αντιθέτως οι διάφορες φιλοσοφικές πτυχές που αναπτύσσονται, προβάλλονται σε ένα συνδυασμό πολλών θεματογραφικών κατατάξεων, και κυρίως πάνω στη ρομποτική και στο διαχρονισμό, που δημιουργεί μία ύφολογική δομική ισορροπία.

2. Δομικές τεχνικές

Η τριλογία των Όδυσσειών στηρίζει τη συνοχή της πάνω στα δεδομένα της συγγραφής του κάθε μυθιστορήματος, παρά σ' αυτή την ίδια φυσική συνέχεια του ενός σε σχέση με το άλλο. Τα αποτελέσματα της αποστολής Βόγιατζερ στο πλανήτη Δία, ένεργοποίησαν την φαντασία του Άστροφυσικού συγγραφέα, που χωρίς βέβαια να μειώσει τη λογοτεχνική αξία της συγγραφής του, έπηρέασαν σοβαρά την όλη τροπή της πλοκής.

Επειδή όμως η φιλοσοφική υπόσταση της Όδύσσειας, είναι πάντοτε η ίδια, τα τρία μυθιστορήματα, παρά όλη την αυτοτέλειά τους δεν παύουν να αποτελούν τμήμα μιας ενιαίας πολύπλοκης συγγραφικής δημιουργίας.

Μάλιστα θα θέλαμε να σημειώσουμε ότι οι δύο πρώτες Όδύσσειες συμβαδίζουν χρονικά σε σχέση με τη επιστημονικά δεδομένα κατά τη στιγμή που συνεγράφησαν, ενώ η τρίτη Όδύσσεια στηρίζεται κατά ένα πολύ μεγάλο μέρος στην φαντασία του, καθώς δε και στα δεδομένα του Κομήτη Χάλεϋ που πλησίασε σημαντικά το πλανήτη μας.

Αυτά τα στοιχεία που όπως ο ίδιος τα αναφέρει, δεν μπορούν παρά να δημιουργούν ορισμένες καταστάσεις και συνθήκες βίου, που συμπεριλαμβάνουν τρεις διαφορετικούς γήινους κόσμους και αντιμετωπίζουν την παρουσία έξωγήινων κάτω από ένα διαφορετικό πρίσμα. Έτσι το κάθε ένα από τα μυθιστορήματα χωρίζεται σε πολλά μέρη και κάθε κεφάλαιο έχει πολλές υποδιαιρέσεις.

Σ' αυτά τα μέρη υπάρχουν θεματολογικές ενότητες ή σύνολο πράξεων πλοκής, που κατά κανόνα, αν και πολλές φορές ανεξάρτητα μεταξύ τους, το ένα αποτελεί φυσική και λογική συνέχεια του άλλου.

Βέβαια ο συγγραφέας μερικές φορές μέσα στις υποδιαιρέσεις του, επανέρχεται σε διάφορα γεγονότα ή θέματα που αποτελούν μία μεγάλη παρένθεση, αλλά αυτό δεν τραυματίζει ποτέ την αφηγηματική συνοχή του μυθιστορήματος. Αντιθέτως λαμβάνει την ευκαιρία να εκφράσει ένα μεγάλο μέρος των στοχασμών και σκέψεών του και αυτό το κάνει όταν η υπόθεση βρίσκεται στο κατάλ-

ληλο σημείο αναφοράς.

Ἀντιθέτως οἱ τίτλοι τῶν ὑποδιαιρέσεων, ἀποτελοῦν γενικὰ ἓνα ἁρμονικὸ σύνολο ποὺ ἐμπεριέχει τὴ σιωπὴ καὶ τὴ γαλήνη, ὅπως τουλάχιστον θὰ τὴν εἶχε συλλάβει ἓνας προικισμένος ἄνθρωπος, ποὺ θὰ πλησίαζει τὸ κόσμον τοῦ πλανή- τη Δία, μία ἡσυχία ποὺ δημιουργεῖ ἀναμνήσεις, σκέψεις, ἐπιθυμία πρὸς ἐπικοι- νωνία στοχασμοῦ (1). Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα γίνονται πολλές φορές αἰσθητὰ καὶ στὴν διήγηση, ὅταν οἱ ἥρωες, συνδυαλλάσσονται μὲ ἐλλειπτικούς διαλόγους, (2) ἢ ἀκόμα, ὅταν στὰ πρόσωπα ρεμβάζουν καὶ ἡ φαντασία τους δημιουργεῖ ἀλη-θοφανεῖς καταστάσεις.

Τέλος θὰ θέλαμε νὰ ἐκφράσουμε κάποιες παρατηρήσεις στοὺς ἐπιλόγους τῶν μυθιστορημάτων. Τὸ 2001 ἡ Ὀδύσσεια τοῦ διαστήματος, οὐσιαστικὰ δὲν ἔχει ἐπίλογο. Τὸ ἕκτο κεφάλαιο «ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΛΗ ΤΩΝ ΑΣΤΡΩΝ», ἀπο-τελεῖ μιὰ ἀνεξάρτητη ἐνότητα ποὺ δίνει μερικές ἐξηγήσεις πάνω στὴν μοριακὴ μεταμόρφωση τοῦ Μπόουμαν καὶ ἀσφαλῶς μερικές ψαύσεις πάνω στὴ φιλοσο-φικὴ φαντασία τοῦ Κλάρκ ποὺ συντίθεται στὴν παρουσία καὶ δράση τοῦ μονόλι-θου. Ἀντιθέτως ὁ ἐπίλογος τοῦ 2010 «Ὀδύσσεια δύο», ἀποτελεῖ ἓνα προσω-ρινὸ ἐπίλογο ποὺ ἀνατρέπεται ἀπὸ τὴν Ὀδύσσεια τρία, τῆς ὁποίας τὰ δεδομένα θὰ μπορούσαν ἐπίσης ν' ἀνατραποῦν, ἐὰν μία τετάρτη θὰ ἀπαντοῦσε στὰ ἐρω-τήματα ποὺ θὰ θέταμε σχετικὰ μὲ τὴν ὑπερδιαστατικὴ ὑπόσταση τῶν Φλόυντ Μπόουμαν, καὶ Χάλ.

Ὡστόσο οἱ δομικὲς τεχνικὲς καθίστανται περισσότερο ὁρατές ὅταν προ-σέξει κανεὶς τοὺς ἥρωες τῶν τριῶν ἔργων, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἐπίκεντρο μιᾶς φι-λοσοφικῆς πορείας ἀπὸ μία ὁρατὴ διάσταση ὑπάρξεως σὲ μία ἄλλη, λογικῶς ἀν-τιλιπτὴ ἀλλά, μεταφυσικῆς οὐσίας.

3. Τὰ πρόσωπα

Ἡ διαφορετικὴ χρονικὴ τοποθέτηση τῶν τριῶν Ὀδυσσειῶν, φέρει στὸ προσκύνιο διαφορετικὰ πρόσωπα, καὶ ἥρωες ποὺ ὁ καθένας τους στηρίζει τὴν διαχρονικὴ παρουσία τριῶν ποὺ ἐνυπάρχουν καὶ στὰ τρία μυθιστορήματα. Δη-λαδὴ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Χάλ, Μπόουμαν καὶ Χέϋγγουντ, ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὶς τρεῖς κύριες ὑπάρξεις τῆς τριλογίας, οἱ ἄλλες ἀποτελοῦν μιὰ ἀνίχνευση ἐπὶ τῆς διαφαινομενικῆς διανόησης αὐτῶν. Αὐτὸ θὰ μᾶς ἐπέτρεπε μᾶλλον νὰ συμπερά-νουμε ὅτι πέραν τῆς δράσης ποὺ ἔχει κάθε ἥρωας γιὰ νὰ στηρίξει τὴν δομὴ τῆς πλοκῆς τοῦ ἔργου, ἡ ἔννοια «πρόσωπα» ἐδῶ δὲν ἐμφανίζεται σὰν ἓνα ἀνθρώπι-νο στοιχεῖο ἀφήγησης, ἀλλὰ σὰν μιὰ διανοητικὴ προβολὴ ἔρευνας στὸν ἀστρο-φυσικὸ χῶρο, ὅπου ἀρχίζει καὶ τελειώνει μιὰ δημιουργία, μὲ σκοπὸ νὰ ἐπεκταθεῖ τὸ ἀποτέλεσμά της σὲ χώρους ὑπέρλογης ἀντίληψης, ποὺ ψηλαφεῖται ἀπὸ μιὰ διαισθητικὴ παρουσία.

1. Οἱ διάφοροι τίτλοι ἔχουν μιὰ ἁρμονικὴ ἐνότητα ποὺ θὰ ἔδιναν ἀφορμὴ δημιουργίας κάποιας ποιητικῆς περὶ τῆς ὁποίας θὰ ἐπανέλθουμε σὲ ἄλλο μελέτημα.

2. Κάποια ἐπιφύλαξη θὰ ἐκφράσαμε γι' αὐτὸ ἐὰν λαμβάναμε ὑπ' ὄψιν τοὺς τίτλους ποὺ φαί-νονται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ μετάφραση.

“Αρα ή λέξη «πρωταγωνιστές» θα ἄρμοζε πολύ δύσκολα στὰ πρόσωπα, καθ’ ὅσον τὰ κύρια ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν τὰ χαρακτηριστικὰ ἐνὸς πρωταγωνιστῆ, ἀλλὰ ή ἐν γένει δράση τους στηρίζει τὴν παρουσία τῶν τριῶν σχεδὸν μεταφυσικῶν ἡρώων.

Στὸ πρῶτο ἔργο, αὐτὸς ὁ διαχωρισμὸς εἶναι ἀσαφής, καθ’ ὅσον, ὁ Χέϋ-γουντ φλόυντ μόλις ποὺ γίνεται αἰσθητὸς, ὁ Χάλ, εἶναι ἓνα τέλειος ἠλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος, ἐνῶ ὁ Ντέιβ, ἔχοντας ἓνα σοβαρότερο ρόλο σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους δύο, δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἰδιαίτερο ποὺ θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια. Ἡ παράλογη συμπεριφορὰ τοῦ Κάρλ ἢ Χάλ καὶ τὸ μυστηριῶδες ταξείδι τοῦ Ντέιβ ποὺ καταλήγει σὲ μία μεταμόρφωση ἀπὸ τὴ γνωστὴ ὑλική του ὑπόσταση σὲ μία ἄλλη διαφορετικῆς διάστασης, ἀφήνουν πολλὰ ἐρωτηματικὰ στὸν ἀναγνώστη, ποὺ εἴτε μὲ τὴν λογικὴ ἀνάλυση, εἴτε μὲ τὴ διαισθητικὴ καὶ διορατικὴ σχηματισμὸ καταστάσεων, καλεῖται στὴ συνέχεια τῶν ἐπομένων μυθιστορημάτων νὰ τὰ λύσει.

“Αν καὶ οἱ διάλογοι, χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἓνα ψυχοδραματικὸ ὕφος, δηλαδή ἀπὸ ἐναλλαγὲς φράσεων καὶ διανοημάτων ποὺ ἀναλύουν τὴν ψυχικὴ ὑφὴ τοῦ ἥρωα, ὡστόσο λίγα στοιχεῖα μᾶς δίνουν ἀπάντηση στὶς ἀπορίες ποὺ θὰ σχημάτιζε ὁ ἀναγνώστης σχετικὰ μὲ τὰ παιδιὰ τῶν ἄστρων, ποὺ δὲν κλείνονται σὲ κλειστοὺς ὑπολογισμούς, ἀλλὰ ἐπεκτείνονται σὲ μεταφυσικοὺς χώρους, χωρὶς ὅμως νὰ φέρουν τὰ στενὰ χαρακτηριστικὰ δράσης τῶν θρησκευτικῶν δογμάτων, ἢ ἀκόμη τὴ στείρα ἐκλογίκευση τῶν ἀνεξήγητων φαινομένων, ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ κάνουν οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὶς ἀπόκρυφες ἐπιστῆμες.

Οἱ συνομιλίες, κυρίως κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πτήσεων Λεόνωφ καὶ Γιούνιβερς, χαρακτηρίζονται ἀπὸ μία γαλήνη ποὺ ἀνταποκρίνεται στοὺς διάφορους στοχασμοὺς ποὺ μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς μέσα στὸ διάστημα, ἀφοῦ πρῶτα σκεφτεῖ καὶ συνομιλήσει μόνος μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ διὰ μέσω νέων διαστάσεων δράσης, ἀτενῆσει κάποια ἄλλη μορφή πλανητικοῦ συστήματος:

«Ἡ Γῆ βρισκόταν κιόλας πολὺ πίσω του καὶ τὰ θαύματα τοῦ συστήματος τοῦ Δία ποὺ προκαλοῦσαν δέος μεγάλωναν γοργὰ μπροστά του, ὅταν πέρασε ἀπ’ τὸ νοῦ του ἡ ἀποκάλυψη (...)

Ποιοὶ εἶσατε; φώναξε. Τὶ θέλετε; Γιατὶ μοῦ τὸ κάνατε αὐτό;

Δὲν πῆρε ἀπάντηση, κι ὅμως ἦταν σίγουρο πὼς τὸν εἶχαν ἀκούσει. Ἐννοιωθε μιὰ ... «παρουσία», ἀκριβῶς ὅπως ἓνας ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ καταλάβει, ἀκόμη κι ἂν τὰ μάτια του εἶναι κλεισμένα σφιχτά, πὼς βρίσκεται, μέσα σ’ ἓνα κλειστὸ δωμάτιο καὶ ὄχι σὲ κάποιον ἄδειο ἀνοιχτὸ χῶρο. Ὁλόγυρά του, ἦταν ἡ ἀχνὴ ἡχὼ μιᾶς πελώριας συνείδησης, μιᾶς ἀδυσώπητης θέλησης (1).

«Δόκτωρ Φλόυντ, σᾶς φέρνω τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς ἀγαπημένης μας πλοιάρχου. Νομίζει ὅτι εἶναι πιὰ καιρὸς νὰ ξαναγυρίσετε στὸν πολιτισμένο κόσμο».

Ὁ Φλόουντ χαμογέλασε ἀχνὰ καὶ μετὰ σιγογέλασε.

«Σᾶς παρακαλῶ διαβιβάστε τῆς τὰ σέβη μου. Λυπᾶμαι ποὺ ἤμουν... λίγο ... ἀντικοινωνικός. Θὰ σᾶς δῶ ὅλους στὸ ἐπόμενο Σοβιέτ τῶν ἔξι». (1).

Στὸ δεύτερο μυθιστόρημα τὰ ἐρωτηματικά τοῦ ἀναγνώστη παίρνουν ἓνα σαφέστερο τρόπο ἀπάντησης, καθ' ὅσον ὁ Ντέιβ δὲν ἐφάνισθηκε, ἐνῶ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Χάλ ἐξηγεῖται μ' ἓνα σαφὲς τρόπο. Ἡ εἰλικρίνεια τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ, σὲ συνδυασμὸ μὲ μιὰ σειρὰ ἀνωτέρων συναισθημάτων, ὄχι μόνον τοῦ σχηματίζουν μία ὑπόσταση ὄντος καὶ τὸν ξεχωρίζουν ἀπὸ τ' ἄλλα ἄψυχα ἀντικείμενα ἀλλὰ τὸν προβάλλουν καὶ σὲ ψυχοπνευματικούς χώρους ἀνώτερους ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κινοῦνται τὰ συνήθη ὄντα. Ἡ ἀγόγγυστη ἐθελοθυσία τοῦ Χάλ, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν παιδικὴ ἀφέλεια ποὺ ἐναρμονίζεται μὲ τὶς τιτάνιες γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δεδομένα διανοητικὲς του δυνάμεις, τὸ φέρνουν κοντὰ στὸ κόσμον τῶν πνευμάτων, δίχως τὸ ἔργο νὰ ἔχει μεταφυσικὴ ὑφή. Ἐξ ἄλλου μία ὄντολογικὴ ἀνίχνευση, πέρα ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο φέρουσα μία ἀκέραιη ἠθικὴ στοιχειοθέτηση, θὰ ἔδινε καὶ μεταφυσικὲς προεκτάσεις, μέσα στὶς ὁποῖες μία λογικὴ ὄραση θὰ ἔψαχνε τὴν ἀρχὴ κάποιας δημιουργίας.

Τέτοιες σκέψεις, θὰ μᾶς προκαλοῦσαν κάποια δυσάρεστα συναισθήματα, ἂν τελικὰ μαθαίναμε ὅτι ὁ Χάλ θὰ πέθαινε. Τελειώνοντας τὸ δεύτερο ἔργο, ὁ ἀναγνώστης ἔχει τὴν ἐντύπωση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ποὺ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἀπώλεια ἐπίσης τοῦ «γεννήτορός του» Δόκτωρα Τσάντρα.

Στὸ τρίτο μυθιστόρημα στὸ τέλος ὁ ἀναγνώστης βρίσκεται στὴν ἐξαῦλωση τῶν βασικῶν ἡρώων. Ὁ Χάλ ζεῖ! Πῶς; Κανεὶς δὲν τὸ ξέρεi. Πολὺ πιθανὸν εἶναι νὰ βρίσκεται στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὸν Ντέιβ Μπόουμαν καὶ περιμένουν τὸν τρίτον Χέϋγουντ.

Ἐπ' ἐργῆρας ὁ Χέϋγουντ, ἀποτελεῖ ἴσως τὸ συνδετικὸ κρίκο μεταξὺ τῆς νέας ὄντολογικῆς διάστασης καὶ αὐτῆς ποὺ ζοῦμε αὐτὴ τὴ στιγμὴ. Ἡ πείρα του σὲ σχέση μὲ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ πληρώματος ἐνισχύει τὸ ἰδιότυπο τοῦ χαρακτήρα του, ποὺ γίνεται ἤδη αἰσθητὸ στὸ δεύτερο βιβλίο, ἐνῶ οἱ ἀναμνήσεις του ἀποτελοῦν μία μακρινὴ πορεία, ἀπὸ τὸ 1994 μέχρι τὸ 2061. Ἐδῶ ἀσφαλῶς θὰ θέλαμε νὰ διαχωρήσουμε τὴν ἰδιομορφία τοῦ χαρακτήρα τοῦ Φλόουντ στὸ «Λεόνοφ», ὅπου εἶναι σκεπτικὸς καὶ λίγο κοινωνικός, μ' ἐκεῖνο ποὺ βλέπουμε στὸ Γκάλαξυ, ὅπου εἶναι εὐχάριστος ψυχραίμος, μάρτυς κάποιας συνέχειας μὲ συνταρακτικὰ ἀποτελέσματα.

Ἀκόμη πιδὲ ἀπλὸς ὁ Ντέιβ Μπόουμαν, μὲ ὄχι τίποτε τὸ ἰδιαίτερο στὴ μορφωσὴ του καὶ στὸ χαρακτήρα του, εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ἐντάσσεται στὴν γενιὰ τῶν γήινων παιδιῶν τῶν ἄστρων, καὶ ὁ μοναδικὸς ἐξ' αὐτῶν ποὺ ἔρχεται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τοὺς κοινούς θνητούς.

1. Βλ. "Ἀρθουρ Κλάρκ: Ὀδύσσεια δύο, σελ. 225 - 226.

Β. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΦΗ

1. Γενικά χαρακτηριστικά

Οί προεκτάσεις τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων στὸν ἀνθρώπινο ψυχισμὸ προσδίδουν στὴ τριλογία μία πρωτότυπη τεχνοτροπία ποὺ ἀποσκοπεῖ, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν σεβασμὸ τῆς λογικῆς σκέψης, ἀφ' ἑτέρου τὸν μὴ περιορισμὸ τῆς ἀνθρώπινης φαντασίας καὶ ὄρασης, ποὺ δημιουργοῦν ἔργα τέχνης καὶ λογοτεχνίας. Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρῖσμα συγγραφῆς, ὁ Ἄρθρουρ Κλάρκ δὲν μποροῦσε, ὄχι μόνον νὰ περιορισθεῖ στὶς ἐτικέτες μιᾶς ὀρισμένης λογοτεχνικῆς κατηγορίας ἀλλὰ οὔτε καὶ στὰ ὅρια καὶ πλαίσια μιᾶς ἀφήγησης. Οἱ τρεῖς Ὀδύσσειες σὰ σύνολο συμπεριλαμβάνουν στοιχεῖα συμβολισμοῦ καὶ φαντασίας, χωρὶς ἡ διήγηση νὰ ἔχει ποτὲ στοιχεῖα παραλόγου.

Ὁ τίτλος Ὀδύσσεια ἀποτελεῖ τὸ κύριο κορμὸ τοῦ συμβολισμοῦ, μιᾶς πορείας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν πρωτογενὴ ὑπαρξή του μέχρι τὸν μετασχηματισμὸ τοῦ σὲ διάνοια μιᾶς ἀνώτερης ὑπόστασης. Ἡ πρώτη ἐπαφὴ τοῦ Νυχτοκόπου μὲ τὸ μονόλιθου ἀποτελεῖ μία οὐσιαστικὴ ἐπαφὴ τοῦ γένους του μὲ τ' ἀστέρια, τῶν ὁποίων ἡ ἔρευνα ἀποτελεῖ καὶ μία χωρὶς σχῆμα νοσταλγία ἐκείνης τῆς στιγμῆς. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα ταξίδι πρὸς τὴν τότε ἱστορικὴ ἐπαφὴ ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορά μὲ τρεῖς μόνον ἐκπροσώπους τοῦ γένους. Αὐτὲς ὅμως οἱ διεργασίες, δὲν ἀναπτύσσονται μὲ βατὸ λογοτεχνικὸ ὕφος, ἀλλὰ μὲ ἓναν ἰδιότυπο συμβολισμὸ ποὺ προσανατολίζει τὸν νοῦν σὲ μιὰ νέα μορφή ἐκφρασης, ἀπελευθερώνοντας τὸν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς λογικῆς καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ποὺ θὰ τὸν ἀπέκοπταν ἀπὸ τὴν συγκινησιακὴ καὶ πνευματικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ συνδυασμὸς τῶν ἐπιστημονικῶν γνῶσεων μὲ τὴ συμβολικὴ τους ἀποτύπωση στὴ τεχνικὴ δομὴ τῶν μυθιστορημάτων, δίνουν νέα ἐρίσματα στὴ φαντασία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νέες μορφὲς σκέψης, αἰσθησης καὶ ἐμπνευσης καὶ δημιουργοῦν καινούργια στοιχεῖα ριζοσπαστικοῦ ὕφους καὶ ἐκφραστικότητος. Βατὸ καὶ κλασσικὸ τὸ πρῶτο ἔργο, γίνεται στὸ τέλος αἰνιγματικὸ καὶ δημιουργεῖ σύμβολα καὶ ἀτμόσφαιρα ποὺ κάνουν σὲ κάποιον νὰ αἰσθανθεῖ τὴ διανοητικὴ καὶ διαισθητικὴ παρουσία τῶν ἐξωγήινων. Αὐτὴ ἡ γένεση τῶν ἐξωγήινων στοιχείων ἐκφρασης τοῦ Κλάρκ ἀναπτύσσει ἓνα ἰδιαίτερο τρόπο συγγραφῆς στὶς ἐπόμενες Ὀδύσσειες καὶ ὁλοκληρώνεται στὸ τέλος τῆς τρίτης καὶ εἰδικὰ στὸ 59 κεφάλαιο τὸ συμβολικὰ ἐπινυμιαζόμενο «Τριάδα». Ἀντιθέτως τὸ Κεφάλαιο «Μεσάνυχτα στὴν Πλάζα» ἀφήνει νέα ἐρωτηματικὰ πάνω στὴ δράση τῆς «τριάδας» καὶ στὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου, πρᾶγμα ποὺ θέτει καὶ βάσεις γιὰ τὴν συγγραφὴ καὶ μιᾶς τέταρτης Ὀδύσσειας, τῆς ὁποίας τὸ ὕφος θὰ εἶναι ἀκόμη πιὸ συμβολικὸ καθ' ὅσον σ' αὐτὸ τὸ χῶρο τῶν ἀστρων ἔχουν εἰσέλθει καὶ οἱ τρεῖς καὶ ἐσχεδίασαν κάποιον σκειῶδες πρόγραμμα δράσης.

Ἐτσι λοιπὸν στὸ δεῦτερο μυθιστόρημα, ὑπάρχουν ὁλόκληρα κεφάλαια ποὺ παρεμβάλλονται περιβάλλοντας τοὺς στοχασμοὺς τοῦ Βρεταννοῦ συγγρα-

φέα, τις αναμνήσεις των πρωταγωνιστών, και μερικές αποφάσεις των πολιτικών έξουσιών, των οποίων το εύρος και η άκτινόνολία λαμβάνουν τις πραγματικές διαστάσεις ενώπιον του άχανους διαστημικού χώρου. Τα πληρώματα των διαστημικών σκαφών «Λεόνωφ» και «Ντισκάβερυ» ζώντας σε μία άρμονική συνύπαρξη, αποτελούν και αυτά το συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στον μικρόκοσμο της πολιτικής και της αλόγου κοινωνικής τάξης και του άπεραντου μεγαλείου του κοσμικού χώρου, όπου η πνοή του Θεοῦ γίνεται περισσότερο αίσθητή στον άνθρωπο.

Στο τρίτο μυθιστόρημα ο Άρθουρ Κλάρκ αντιπαραθέτει στα κεφάλαιά του τη ζωή στα δύο διαστημόπλοια, Γιούνιβερς και Γκάλαξυ.

Τα ύποτονα χαρακτηριστικά των δύο περιγραφών καθιστούν μερικές φορές προβληματική την τοποθέτηση της αφήγησης μέσα στο συγγραφικό χώρο και χρόνο, παρ' όλο που τα στοιχεία αναφοράς είναι εύκρινη και σαφή. Αυτό κατά τη γνώμη μας αποτελεί μία τακτική του μυθιστοριογράφου, για να στρέψει την προσοχή του αναγνώστη στους διαλόγους, στο φιλοσοφικό τους περιεχόμενο και πρὸ πάντων για να το μεταβιβάσει την αίσθηση που προκαλεί το διαστημικό άπειρο, παρ' όλη την άπεραντοσύνη του, δὲν θὰ ἐκμηδένιζε την ανθρώπινη καταξίωση. Αὐτὴ ἡ δομικὴ πού δώσαμε προηγουμένως σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ λογοτεχνικὰ χαρακτηριστικά, στηρίζουν διανοητικά καὶ ἐκφραστικά τὴν τριανδρία πού κυριαρχεῖ στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο. Οἱ ὑποτονικὴ σκιαγραφία τοὺς ἐναρμονίζεται μὲ τὶς ἀνένταχτες λογοτεχνικὲς μορφὲς ταξινόμησης πού συνδέονται κάτω ἀπὸ γήινα ὁράματα καὶ στοχασμούς.

2. Γλωσσικὴ θεώρηση

Μὲ κάποιες ἐπιφυλάξεις γιὰ τὶς γλωσσολογικὲς ἀσυμφωνίες πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ στὴν δική μας, διάφορες ἀναπόφευκτες μεταφραστικὲς ἀτέλειες τῶν μεταφραστῶν Γ. Ἀγγελου γιὰ τὸ 2001 ἢ Ὀδύσσεια τοῦ διαστήματος, Χ. Ξενούδη γιὰ τὸ 2010 Ὀδύσσεια Δύο καὶ Ἀλέκου Παπίδα γιὰ τὸ 2061 Ὀδύσσεια Τρία, θὰ προσπαθήσουμε νὰ παρουσιάσουμε τὴ γλῶσσα πού χειρίστηκε ὁ Άρθουρ Κλάρκ γιὰ τὴ συγγραφὴ αὐτῶν τῶν μυθιστορημάτων. Παρ' ὅλες τὶς ἀδυναμίες πού θὰ μπορούσαν νὰ υπάρξουν σ' αὐτά, θὰ θέλαμε νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι οἱ τρεῖς μεταφράσεις εἶναι ἀξιόπιστες καὶ κάνουν σαφὲς τὸ φιλοσοφικὸ μήνυμα τοῦ Κλάρκ, ἐνῶ ἡ περιγραφὴ τῶν διαφόρων σκηνῶν δὲν ἀλλοιώνουν τὸ ντεκόρ καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα πού συναντᾶμε στὸ πρωτότυπο. Πρόκειται γιὰ τρεῖς καλὲς προσπάθειες μετάφρασης, πού δυστυχῶς δὲν συναντᾶμε συχνὰ στοὺς διάφορους ἐκδοτικούς οἴκους.

Ἡ γλῶσσα πού χρησιμοποιεῖ ἐν γένει ὁ Άρθουρ Κλάρκ εἶναι ἀπλή. Δὲν καταφεύγει σὲ ὀριακὲς γλωσσικὲς ἐκφράσεις, πού θὰ παγίδευαν τὶς ἀνθρώπινες αἰσθητήριες ψυχικὲς λειτουργίες τοῦ ἀναγνώστη ἀπὸ τὴ κεντρικὴ φιλοσοφικὴ ἰδέα τῶν μυθιστορημάτων. Ἀποφεύγει τὰ πολὺπλοκα φραστικὰ σχήματα πού ἐγκλείονται σὲ μεγάλες φράσεις καὶ περιορίζεται σὲ σαφεῖς περιγραφές, ὁλοκλη-

ρωμένα νοήματα και βατούς διαλόγους. Όσοι όμως στα κεφάλαια των στοχασμών, των φιλοσοφικών επεξηγήσεων και της περιγραφής του πλανήτη Δία των δορυφόρων του και του κομήτη Χάλεϋ, ή γλώσσα του αποκτά μία σημαντική πλαστικότητα και λεπτότητα. Οι φράσεις του εν γένει και μερικές φορές οι λέξεις του, είναι φορτισμένες από πολλές συναισθηματικές και φιλοσοφικές αποχρώσεις που γίνονται αντιληπτές από τη στιγμή, που τόσο ο αναγνώστης όσο και ο κριτικός, σκεφθούν πάνω στο σύνολο της παραγράφου. "Όταν τα νοήματα σ' αυτά τα κεφάλαια πυκνώνουν, οι λέξεις, χάρις στο διακριτικό συμβολισμό τους, αποκτάν μία νέα βαρύτητα και ύψη που σχηματίζουν εν γένει το κείμενο με τη χαρακτηριστική και το φιλοσοφικό υπόβαθρο που υποδείξαμε. "Αν πάλι οι λεπτοί μεταφορές του Άστροφυσικού συγγραφέα, δεν γίνουν κατανοητές από τον αναγνώστη, αυτός δε θα βρεθεί ενώπιον ενός δυσνόητου κειμένου που θα του αποθάρρυνε την περαιτέρω ανάγνωσή του:

«Όταν φτάσει ή στιγμή - ίσως άφου οι Εύρωπαϊοι έφεύρουν το ραδιόφωνο και ακούσουν τα μηνύματα που τους βομβαρδίζουν συνέχεια από τόσο κοντά - τότε ο μονόλιθος μπορεί ν' αλλάξει στρατηγική. Μπορεί ν' αποφασίσει - ή νά μήν άποφασίσει - ν' άπελευθερώσει τα όντα που κοιμούνται μέσα του, για νά μπορέσουν νά γεφυρώσουν το κενό ανάμεσα στους Εύρωπαίους και στη ράτσα που κάποτε άνήκε το ένα άπ' τα δυό τους» (1).

Αυτό όμως που θα μπορούσε νά σημειώσει κανείς στη γλώσσα του Άρθουρ Κλάρκ, δεν θα είχε μία ιδιαίτερη αξία, αν εξέταζε μορφολογικά, Γραμματικά ή ακόμη λεξικολογικά τα κείμενα. Οι τρεις Όδύσσειες δεν αποσκοπούν νά δώσουν νέα γλωσσικά σχήματα, όπως βρίσκουμε σέ πολλά μυθιστορήματα έπιστημονικής φαντασίας, που είτε προσπαθούν νά αποδώσουν έξωγήνινες μορφές έπικοινωνίας, είτε νά έπιστημάνουν μερικούς κινδύνους που διατρέχουν οι σημερινές γλώσσες, ούτως ώστε νά καταστούν σαν όχήματα άπολυταρχικής σκέψης και αίσθησης.

Ο Βρεταννός συγγραφέας στο σύνολο του κειμένου, προσπαθεί νά χαράξει μία κοσμική μορφή έπικοινωνίας φέρουσα το εύρος του άπείρου, μέσα στο όποιο περιλαμβάνεται ή δημιουργία. Αυτή ή γενική κοσμική γλώσσα, επεξηγείται μέσα από άπλες φράσεις δεκτικές για διάλογο, έπικοινωνία, γνώση και αίσθηση. Έτσι ο Ντέιβ καίτοι φάντασμα ή ένέργεια, δίδει άπλες έντολες στον Χάλ· οι γλαφυρές περιγραφές ακόμη των δορυφόρων του Δία και οι ανθρώπινοι και άπλοι διάλογοι μεταξύ των ήρώων στηρίζονται σέ μία συμβατική γραμματική και ένα λεξιλόγιο πιστό στις πρωτογενείς του κατά πλειοψηφία έννοιες των στοιχείων του. Η συνολική όμως γλωσσική θεώρηση και αξιολόγηση των τριών μυθιστηριγμάτων δημιουργεί ασάφειες που ώθοϋν τη σκέψη σέ νέες μορφές συλλογισμών, των όποιων ή εξήγηση στηρίζεται σέ διαισθητικές μορφές άνάλυσης. Άποκλείοντας τον παραλογισμό, ή την αυθαίρετη τοποθέτηση βασικών στοιχείων άναφοράς του χώρου και του χρόνου, μυθιστοριογράφος των τριών

Ἵδουσαιῶν, ἀποφορτίζει τὶς λέξεις καὶ τὶς φράσεις τοῦ ἀπὸ τὴν πυκνότητα καὶ τὴν ὑγρότητα ποὺ φέρουν ἀπ' τὶς ὑποκειμενικὲς ἀνθρώπινες προσδοκίες καὶ διοχετεύει αὐτὰ τὰ στοιχεῖα στὴ συλλογικὴ ὄραση καὶ αἴσθηση τῆς δημιουργίας θέτοντας ἴσως τὴ βάση μιᾶς νέας μορφῆς γλώσσας ποὺ θ' ἀνταποκρίνεται στὴν ἀποστολὴ μιᾶς ἀνώτερης λειτουργικὰ ὑπαρξης, μέσα στὴν ὁποία ἐντάσσεται πρωτίστως ὁ ἄνθρωπος.

γ) Διαπλανητικός ἐξωτισμός

Ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία, μὲ τὶς προεκτάσεις της στὸν ἄπειρο διαστημικὸ χῶρο, ἀνέπτυξε τὸν ἐξωτισμὸ χωρὶς νὰ δεσμευθεῖ μέσα στὰ κλειστὰ ὄρια τῆς ἀνθρώπινης βιόσφαιρας, ἢ ἀκόμη στὸ περατὸν τοῦ γήινου χώρου.

Καλὰ ἐξερευνημένος ὁ πλανήτης μας, δὲν εἶχε πιά ὑλικὸ νὰ προσφέρει στὴ λογοτεχνία, ὅπως συνέβει στοὺς συγγραφεῖς τοῦ 19ου αἰῶνα ποὺ ἐξ ἄλλου δημιούργησαν αὐτὸν τὸν ὄρο γιὰ νὰ δείξουν πολιτισμοὺς καὶ τοπεῖα ποὺ εἶναι λίγο γνωστά.

Ὡστόσο τὸ πλῆθος τῶν ἐρωτημάτων ποὺ μᾶς τίθενται πάνω στὴ σκιαγράφηση ἐνὸς πλανήτη, ἢ ὀπτικὴ γωνία τοῦ παρατηρητοῦ στὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου, ἔδωσαν ἓνα πλῆθος ἐξωτικῶν περιγραφῶν τῶν ὁποίων ἡ κατάταξη εἶναι λίαν δυσχερὴς καὶ ἀσφαλῶς δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη δοκίμια καὶ ἀπόψεις ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ στηριχθοῦμε, προκειμένου νὰ λάβουμε μία ἐρευνητικὴ ἀφετηρία.

Ἀρκοῦμενοι σὲ ἓνα πρόχειρο διαχωρισμὸ ποὺ θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὶς ἀνάγκες τῆς παρούσης μελέτης, πιστεύουμε ὅτι τὰ μυθιστορήματα θὰ μπορούσαν νὰ διαχωρισθοῦν σὲ δύο μεγάλες κατηγορίες. Αὐτὰ ποὺ περιγράφουν ἐξωγήινους πολιτισμοὺς καὶ σ' αὐτὰ ποὺ ἀρκοῦνται σὲ διαστρικές ἢ πλανητικὲς περιγραφές. Ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ, σαφῶς τοποθετεῖται στὴν δεύτερη, ἐμπεριέχοντα, ὡστόσο καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ ἐξωγήινους. Ποιοὶ εἶναι αὐτοί, δὲν τὸ λέει, ἀλλὰ ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ μὲ τὴ παρουσία τοῦ μονόλιθου, μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ Ντέιβ καὶ τοῦ Χάλ σὲ μία ἄλλη σφαῖρα ἀνώτερης διάνοιας, ὅπου οἱ νόμοι τῆς φύσης ὑποτάσσονται κάποιας ἀνώτερης ὑποστασιακῆς ἀρχῆς. Ὡστόσο ὅμως δὲν ὑπάρχουν, ἔστω καὶ κάποια διανοητικὰ σημεῖα μιᾶς ἐξωγήινης ὄντοτητας ποὺ δημιουργεῖται μέσα στὸ ἄπειρο. Πολὺ περισσότερο ὁ ἀναγνώστης βρίσκει σὲ ἄγνοια μιᾶς ὑπαρξης μὲ προέλευση καὶ σκοπὸ. Ὁ μονόλιθος εἶναι ἓνα ἄψυχο κατασκευάσμα κάποιου ἀγνώστου ποὺ μὲ τὶς ὑπὲρ γιγάντιες δυνατότητές του ἐπεμβαίνει στὸν ἡλιακὸ χῶρο, καταστρέφει πλανῆτες, δημιουργεῖ ἄστρα, νέους κόσμους μὲ μορφὲς ζωῆς, καὶ ἐπηρεάζει ἀποφασιστικὰ τὴν ὑπόλοιπη πορεία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὡστόσο οἱ δυνατότητες τοῦ περιορίζονται καὶ τὰ πειράματά του ἔχουν καὶ αὐτὰ τὶς ἀποτυχίες, ἐνῶ ἡ δράση ὁποιασδήποτε ὑπαρξης στὸ σύμπαν ἔχει καὶ αὐτὴ τὰ πλαίσιά της.

Ἀναλύοντας τὰ δεδομένα τῶν ἐξωγήινων ὑπαρξεων, στὸ Δία, στὴν Εὐ-

ρώπη και στη μαρτυρία του μονόλιθου, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι στα τρία μυθιστορήματα, υπάρχει ένας εξωτισμός που λαμβάνει άφρητρία από διανοητικά και άφηρημένα πολλές φορές κατασκευάσματα, τα οποία ήμιτελη προφανώς, προβάλλουν ένα κόσμο τεραστίων διαστάσεων, όπου η ανθρώπινη αντίληψη, θα μπορούσε να τον συλλάβει μόνο με την φαντασία και την αίσθηση. Πρόκειται για μια αφήγηση που ξαναβρίσκει το ύφος των κοσμογονικών μύθων, όπου ο άνθρωπος μικρός και αδύναμος προσπαθεί με δέος να κατανοήσει το χώρο που τον περιβάλλει.

Πέραν όμως αυτών των πρωτογενών τρόπων περιγραφής, αυτό το οποίο έχει, κατά τη γνώμη μας, περισσότερο αξία, είναι η περιγραφή του πλανήτη Δία των δορυφόρων του και του κομήτη Χάλεϋ.

Ο Άρθουρ Κλάρκ, χωρίς να παραβιάζει το συμβιβασμό των επιστημονικών δεδομένων και των φανταστικών περιγραφών έδωσε ολόκληρα κεφάλαια με τοπία και παραστάσεις που θα γοήτευαν και τον πιο απαιτητικό αναγνώστη. Οι λεπτομέρειες που δίνει ο συγγραφέας είναι αρκετές για να μπορέσει κανείς να σχηματίσει διαπλανητικές εικόνες με πολλούς αντιφατικούς κόσμους, των οποίων τα σχήματα και τα χρώματα δημιουργούν μία ριζική διαφορετική αίσθητική και πρωτόγνωρη εξωτική γοητεία.

«Μόλο που η Κάρμη και η Λήδα έφτασαν αρκετά κοντά για να δείξουν διόσκο όρατο με γυμνό μάτι, τις υποδέχτηκαν σαν παλιές φίλες. Αυτές ήταν η πρώτη προσέγγιση στη στεριά μετά από το μακρύτερο ταξίδι στον ωκεανό. Ήταν τα παράκτια νησιά του Δία (...) οι «παγεροί» κόσμοι, κυρίως της καλλιστοῦς της Εὐρώπης, του Γανυμήδη της Ἰῶς, είχαν να δείξουν μία έσωτερική ενέργεια και δυναμική που διαφαινόταν σε μία εξώκοσμη δραστηριότητα.

Η ήφιαστική δραστηριότητα της Ἰῶς, με τις λίμνες θειαφιοῦ, και τους φωτισμούς των ηλεκτρικών έκκενώσεων, δημιουργούν έναν όνειρικό κόσμο όπου η φαντασία συγχέεται με τη πραγματικότητα.

«Πού ἤξερε ο τόλκειεν, εἴκοσι πέντε χρόνια προτοῦ δεῖ κανεῖς φωτογραφία της Ἰῶς πῶς θὰ ἦταν; Νὰ πού και ἡ φύση μιμεῖται τὴ τέχνη» (2).

Οι κρατῆτες της καλλιστῶς, το πρωτόγονο ζωϊκό βασίλειο της Εὐρώπης, ο παγερός κόσμος του Γανυμήδη και του Ἰαπετοῦ, όλα αυτά συνθέτουν ένα εξωτικό σύνολο των οποίων η ανάλυση θα απαιτούσε ένα άπειρο αριθμό σελίδων υποθετικών σχεδιαγραμμάτων, που παρέσυραν τον δοκιμιογράφο σ' ένα ωκεανό σχημάτων, μορφών και παραστάσεων με ασύλληπτα πρωτόγνωρη ύφή.

Ο πλανήτη Δίας τέλος, αυτή η αεριώδης μέθη, με τα πολλά χρώματα και την ισχυρή έκπομπή ενέργειας, αποτελεί ένα μυστήριο που συνθέτει ένα νέο κόσμο με εξώκοσμα σχήματα, πρωτοφανή χρώματα και με ασύλληπτες δραστηριότητες. Επίκεντρο ενός διαστημικού κόσμου, εξελίσσεται και μετασχηματίζεται

1. Βλ. Άρθουρ Κλάρκ: 2061 Ὀδύσσεια δύο, σελ. 112.

2. Βλ. Άρθουρ Κλάρκ: 2061 Ὀδύσσεια δύο, σελ. 112.

σέ ἄστρο. Ζωοδότης ἑνὸς οὐρανίου σώματος σχηματίζει ἕνα καινούργιο κόσμο, ποὺ γι' αὐτὸν ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ δὲ δίνει πολλές λεπτομέρειες. Ἀφήνει μόνο μία σειρὰ ὑποθέσεων καὶ ἐρωτημάτων ποὺ σὲ συνδυασμὸ μεταξύ των, δημιουργοῦν τὰ ψαῦση ἑνὸς μεγαλειώδους ἐξωτισμοῦ, μὲ διαστάσεις καὶ προοπτικὲς ποὺ ἐξέρχονται τῶν ὁρίων τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας καὶ συλλαμβάνονται μὲ τὶς ἀνώτερες ὑπαρξιακὲς μας λειτουργίες.

Μὲ τὴν ἀντικειμενικὴ ὑπέρλογο προβολὴ τοῦ διαστήματος, ὁ Ἄγγλος μυθιστοριογράφος δημιουργεῖ τὶς πιὸ λογικὲς βάσεις ἐξωγήϊνων υπάρξεων καὶ μὲ τὴ διαισθητικὴ ὑφὴ τοῦ ἀνθρώπου, ψάνει νὰ βρεῖ μία γραμμὴ σύνδεσης ἀνάμεσα στὸ ἀνθρώπινο καὶ στὸ θεϊκὸ στὸ αἰσθητὸ καὶ στὸ διαισθητικὸ, στὸ ἄπειρο καὶ στὸ πεπερασμένο. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν κύρια δημιούργητικὴ ἀναφορὰ τοῦ Κλάρκ γιὰ ἕνα ἐξόκοσμο σχῆμα ποὺ φέρει τὸν ἄνθρωπο πιὸ κοντὰ στὸ Θεό.

δ) Μεταφυσικὴ καὶ ἀποκρυφισμὸς

Ἄν καὶ οἱ τρεῖς Ὀδύσσειες, δὲν ἔχουν θρησκευτικὰ στοιχεῖα ποὺ ἐπηρεάζουν τὸ ὕφος τῆς συγγραφῆς των, παρ' ὅλη τὴν προβολὴ τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων, ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ διακρίνει πολλὰ μεταφυσικὰ στοιχεῖα ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦ μονόλιθου.

Ἡ παρουσία τῶν Θεῶν, ποὺ δημιούργησαν τὶς κοσμογονικὲς ἀφηγήσεις νὰ κάλυψαν ὑπαρξιακὰ τὴν ἀδυναμία καὶ ὑπερμικροσκοπικὴ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου, σὲ σύμβολα καὶ μαρτυρίες ὄντων ποὺ δημιούργησαν τὸν Homo Sapiens καὶ ἀποπειράθηκαν νὰ ξαναγεννήσουν ἕνα νέο ἡλιακὸ σύστημα. Στεκόμενος πέρα ἀπὸ τὰ ἀπλὰ καὶ αὐθόρμητα σχήματα, εἶναι φανερό ὅτι ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίρροια τῆς ἐπιστημονικῆς του κατάρτισης, δὲν περιορίζεται στὴν ἀνασκευή πρωτογενῶν δεδομένων, ἀλλὰ ἀναλύοντας αὐτὰ μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ του ὄραση, θέτει τὶς βάσεις μιᾶς νέας σκέψης ποὺ συνδυάζει, τὴν λογικὴ παρατήρηση μὲ τὸν ψυχικὸ δραματισμὸ.

Ἡ φαντασία του ὠθεῖ τὴν μαθηματικὴ του κρίση σὲ χώρους ποὺ ὄχι μόνο πλησιάζουν τὸ θεῖο, ἀλλὰ ὀριοθετοῦν καὶ τὶς δυνατότητες δράσης του, μὲ προεκτάσεις ποὺ ἐντοπίζονται στὴ λεγόμενη «πνευματικὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ποὺ ἐκφράζεται μὲ ἀφηρημένες λέξεις καὶ φράσεις, τῶν ὁποίων τὸ εὖρος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια συναντᾷ τὸ μεγαλόσχημο ὕφος τῶν πρωτογενῶν μύθων.

«Ἐμεῖς οἱ τρεῖς θὰ πρέπει νὰ γίνουμε οἱ κηδεμόνες τοῦ κόσμου. Οἱ διοικητὲς τοῦ ἀόρατου καὶ τοῦ ἀγνώστου. Ἦδη ξέρουμε τὰ ἀμφίβια. Δὲν ἔχουμε ἀντιμετωπίσει τοὺς Σερβιτόρους μὲ τὶς πανοπλίες σιλικόνης ποὺ κανονίζουν τοὺς χειμάρους τῆς λάβας καὶ τοῦ Ἐπιπλέοντος, ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὴ θάλασσα. Ὁ σκοπός μας θὰ πρέπει νὰ εἶναι νὰ τοὺς βοηθήσουμε νὰ κάνουν τὴ δουλειά τους ὅσο γίνεται πιὸ καλὰ» (1).

1. Ἄρθουρ Κλάρκ: 2010 Ὀδύσεια δύο, σελ. 289.

Πέραν ὅπως τῶν «θεϊκῶν μαρτυριῶν», ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ μὴ ἀναφερόμενος σὲ σαφεῖς καὶ ἀπτὲς ἐξωγήγινες ὑπάρξεις, δημιουργεῖ ἓνα διάδρομο ποὺ ἐπιτρέπει τὴν ἐπικοινωνία τῶν δικῶν μας διαστατικῶν χώρων, μὲ ἄλλους, ὅπου μετασχηματίζονται οἱ Ντέιβ, Χάλ καὶ Φλόυντ σὲ κοσμικὲς ὑπάρξεις μὲ μεταφυσικὴ ὑπόσταση καὶ «θεϊκὴ πνοή». Αὐτὴ ἡ σκέψη θὰ μᾶς ὠθοῦσε νὰ μὴν θεωρήσουμε τὸν Ντέιβ σὰν φάντασμα, ἀλλὰ οὔτε ἀκόμη σὰν κάποια μορφὴ ἐνεργείας.

Ἐπεισερχόμενος στὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων μέσα ἀπὸ τὰ μαζικὰ μέσα ἐνημέρωσης, ἀντλεῖ ἀπὸ τὴ διάστασή του μία ἐνέργεια καὶ δύναται νὰ δώσει μερικὰ σαφὴ μηνύματα στοὺς συνανθρώπους του. Πέραν ὅμως αὐτῶν τῶν τύπων παρουσίας, ὁ Ντέιβ ἐμφανίζεται καὶ ὡς φάντασμα φέροντας μερικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀρχικῆς του παρουσίας. Ἀναφέρει σαφῶς καὶ ἐπαναλαμβάνει ὅτι τοῦ «ἐπέτρεψαν» νὰ εἰδοποιήσει τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀδυνατεῖ νὰ ἐξηγήσει τὸ τί τοῦ συμβαίνει ἢ τουλάχιστον ἢ σειρὰ τῶν μετασχηματισμῶν ποὺ ὑπέστη δὲν γίνονται ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη. Αὐτὸ ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ πιστεύουμε εἶναι ὅτι ὁ Ντέιβ (ὅπως καὶ κάθε ἀνθρώπος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν φυσικὴ του ὑπόσταση εἶχε καὶ μία ἄλλη, ποὺ ἐμεῖς θὰ τὴν ὀνομάζουμε πνευματικὴ ἢ ἀκόμη κοσμικὴ. Ἐντασσόμενος σ' αὐτὸν τὸν καινούργιο κόσμο, θὰ ἦταν παράλογο νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὰ πεπερασμένα καὶ μικρὰ ὅρια δράσης καὶ διακίνησης τοῦ ἀνθρώπινου σώματος στὸ χρονοδιάστημα, θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ σταθεῖ ἐκεῖ σὰν μία ἀνώτερη ὑπαρξιακὴ ὄντοτητα. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἰσέλθει σὲ ἄλλες σφαῖρες διάνοιας ἐνέπνευσε πολλοὺς συγγραφεῖς καὶ λαοὺς νὰ γράψουν φανταστικὲς διηγήσεις ποὺ χάραξαν μὲ διαισθητικὸ τρόπο τὰ πλαίσια ἐνὸς τέτοιου κόσμου. Ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν δημιουργικὴ του φαντασία ἀπομακρύνει τὸν θρησκευτικὸ δογματισμὸ καὶ ἐκεῖ ποὺ ἡ ἐπιστὴμὴ δὲν μπορεῖ νὰ δώσει ἀπαντήσεις, ἀφήνει νοηματικὰ κενά:

«Ντέιβ», ἀποκρίθηκε. «Ντέιβ εἶσαι στ' ἀλήθεια ἐσύ;», «Δὲν εἶμαι σίγουρος», ἀποκρίθηκε ἡ εἰκόνα ἀπ' τὴν ὁθόνη μὲ μιὰ παράξενη ἄχρωμη φωνή. «Ἀλλὰ θυμᾶμαι τὸ Ντέιβ Μπόουμαν κι' ὅλα τὰ σχετικὰ μ' αὐτόν».

«Εἶναι νεκρός;»

Κι' αὐτὴ ἦταν δύσκολη ἐρώτηση.

«Τὸ κορμί του... ναί. Ὁ, τι ἦταν ἀληθινὸ ὁ Ντέιβ Μπόουμαν εἶναι ἀκόμα ἔνα μέρος ἀπὸ μένα».

Ἡ Μπέττυ σταυροκοπήθηκε - ἦταν μιὰ χειρονομία ποὺ τὴν εἶχε μάθει ἀπ' τὸ Χοσέ - καὶ ψιθύρισε:

«Θέλεις νὰ πεῖς ... εἶσαι πνεῦμα;»

«Δὲν ξέρω καμιὰ καλύτερη λέξη» (1)

Στὸ τέλος τῆς τρίτης Ὀδύσσειας, ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ ἀπαντᾷ μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια πᾶν ὅταν ὑπαρξιακὴ ὑπόσταση τοῦ Ντέιβ. Οἱ δύο φύσεις τοῦ ἀνθρώπου τὸν διχάζουν ὄντολογικὰ στὸ πεδίο δράσεως καὶ σκέψης ἐπὶ τῆς γήϊνης

1. Βλ. Ἄρθουρ Κλάρκ: 2060 Ὀδύσσεια δύο, σελ. 190.

ζωής του. Οί στενές πιέσεις από τὸ μικρὸ κόσμο ποὺ τὸν περιβάλλει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀσφυκτικὰ στενὰ περιθώρια ἀνάπτυξης ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει τὸ ἀσθενὲς καὶ εὐθραυστο σῶμα του, ἀμβλύνουν τὶς ἐκφραστικὲς διαφορὲς τῶν δύο φύσεών του. Εἰσερχόμενος ὅμως σὲ κόσμους ποὺ εἶναι φτιαγμένα γιὰ τὴν πνευματικὴ του φύση, αὐτὲς οἱ διαφορὲς γίνονται τόσο σαφεῖς ποὺ ἡ ἴδια ἡ ὄντοτητα αἰσθάνεται νὰ διαχωρίζεται σὲ δύο διαφορετικὲς ὑπάρξεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ὑφίσταται τὴν τελικὴ φάση ὑπαρξῆς της, δηλαδὴ τὸν θάνατο, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἐξελίσσεται στὰ πλαίσια τοῦ νέου της χώρου ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀθανασία:

«Δὲν ἔχω ἰδιαίτερη δυσκολία νὰ τὰ δεχτῶ αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἦμουν πολὺ γέρος μὲ τὰ στάνταρ τοῦ εἶδους στὸ ὁποῖο μὲ εἶχε κατατάξει ἡ φύση. Τὰ πάθη τῆς νιότης μου, ἔχουν κοπάσει ἀπὸ καιρό. Τὶ πρόκειται νὰ συμβεῖ στὸν πραγματικὸ Χεῖγουντ Φλόϊντ;»

«Ἦσαστε καὶ οἱ δύο ἐξίσου πραγματικοί. Ἀλλὰ αὐτὸς θὰ πεθάνει σύντομα, μὴ ἔχοντας μάθει ποτὲ ὅτι εἶχε γίνε ἀθάνατος» (1)

Ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ μὲ τὴν σταδιακὰ προβαλλόμενη μεταφυσικὴ του θέση δημιουργεῖ μιὰ νέα ἐσχατολογικὴ ὄραση καὶ κοσμογονικὴ ἀντίληψη στὸ χῶρο τοῦ μύθου. Πρόκειται γιὰ μιὰ πραγματικὴ ἐπιστημονικὴ φαντασία, ποὺ ἀξιοποιεῖ τὰ δεδομένα τῆς ἀνθρώπινης ἔρευνας καὶ τὰ προβλαλλεῖ μὲ τὶς αἰσθήσεις καὶ τὰ ἐκφραστικὰ μέσα τῆς ἐνδότερης φύσης ποὺ εἶναι κατ' οὐσίαν καὶ ἡ κινητήριον δύναμη καὶ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο κορωνίδα τῆς θεϊκῆς δημιουργίας.

ε) Μελλοντισμός

Ὁ Μελλοντισμὸς τῶν τριῶν Χρονικῶν περιόδων ποὺ προβάλλονται σὲ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ τρία μυθιστορήματα, δὲν συγκλείνει μὲ τὴν καθ' ἑαυτῷ ἔννοια τοῦ φουτουρισμοῦ ἀλλὰ συμπληρῶνει καὶ στηρίζει τὴ διαχρονικὴ τοποθέτηση τῶν τριῶν διηγήσεων. Δηλαδὴ θὰ ἦταν ἄτοπο νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ, θέτει ὑπὸ ἀμφισβήτηση κάθε παρελθοῦσα ἀξία, ἀλλὰ δὲν θὰ μπορούσαμε ἐπίσης νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι οἱ τρεῖς Ὀδύσσειες, θέτουν τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο ἐνώπιον τῶν ἀρνητικῶν ἀποτελεσμάτων, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιφέρει ἡ σύγχρονη τεχνολογία. Ἀποκλείοντας τὴ Δυτικὴ ἀπαισιοδοξία, ἀλλὰ καὶ τὴ Σοβιετικὴ αἰσιοδοξία, ὁ Ἄρθουρ Κλάρκ προβάλλει τὰ σημερινὰ ἐπιστημονικὰ καὶ τεχνολογικὰ δεδομένα στὸ μέλλον καὶ ἀποφορτίζει τὴ φαντασία του ἀπὸ τὰ διάφορα λογοτεχνικὰ ρεύματα καὶ τὶς ὑπάρχουσες πολιτικὲς τοποθετήσεις. Ἀφωσιωμένος στὴν ἐπιστῆμη ὑποβοηθεῖ ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ φιλοσοφικὴ ὄντολογία καὶ προεκτείνει τὴν τεχνολογία κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ σχεδιάσει τὴν ἑξοδὸ τοῦ ἀνθρώπου στὸ κοσμικὸ διάστημα. Ἐκεῖ θὰ στηρίξει τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πραγματικότητα, ξεγυμνώνοντας τὶς ἀπὸ τὰ ἐντυπωσιακὰ τους κυκλώματα, δηλαδὴ τὰ τυφλωτικὰ φῶτα τῆς κοσμικῆς ζωῆς, τοὺς ἐπιβλητικούς

ἀριθμούς τῶν χρηματιστηρίων καὶ τὶς φανταχτερές δηλώσεις τῶν πολιτικῶν, ποὺ στὴ πραγματικότητα δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μία ἀνυπολόγιστη παρουσία μέσα στὸ ἀπειρο τοῦ σύμπαντος.

Κάτω ἀπὸ αὐτὴ τὴ προοπτικὴ ἡ τεχνολογικὴ προβολὴ ἐξυπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς τῶν τριῶν μυθιστορημάτων. Οἱ ἐφευρέσεις ποὺ μᾶς παρουσιάζονται, δὲν ἀποσκοποῦν στὸ νὰ ἐντυπωσιάσουν τὸν ἀναγνώστη, ἀλλὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ βρεθεῖ σ' αὐτοὺς τοὺς νέους κόσμους καὶ ν' ἀντιμετωπίσει μὲ τοὺς ἥρωές του τὸ μονόλιθο, ποὺ καὶ αὐτὸς μὲ τὴ σειρὰ του θὰ ὑποδείξει τρόπους καὶ σκοποὺς μιᾶς τεχνικῆς ποὺ θὰ ἐπιτρέψει στὸν ἄνθρωπο νὰ ζήσει στὴ διάσταση τῶν ἀθανάτων. Σ' αὐτοὺς τοὺς χώρους ὁ τεχνολογικὸς πολιτισμὸς, συμβαδίζει μὲ τὴν ἠθικὴ πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ἐξευγενισμὸ τῶν αἰσθημάτων του, ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ δημιουργεῖ καὶ νὰ κυριαρχεῖ στὸ χῶρο, μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς θεότητος.

Ἡ ἀξιοπιστία, βέβαια καὶ ἡ ἀληθοφάνεια τῆς διήγησης, ἐπιβάλλει ἓνα ντεκόρ μὲ φουτουριστικὰ μηχανήματα τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νὰ ξεπεραστοῦν. Αὐτὸ ὅμως ποὺ ἀποτελεῖ μία μεγάλη ἐφεύρεση καὶ κυριαρχεῖ καὶ στὰ τρία μυθιστορήματα εἶσαι ὁ ἠλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος Χάλ. Ἡ ἀκρίβεια τῶν ὑπολογισμῶν του, οἱ τεράστιες πνευματικὲς του ἱκανότητες καὶ ὁ ἀγνὸς ἀκόμη ψυχισμὸς του, ἀποτελεῖ μία ἐφεύρεση ποὺ συνδυάζει τὴν ἐπιστημονικὴ κατάρτιση μὲ τὴν ψυχικὴ ἀνωτερότητα τοῦ κατασκευαστῆ του. Προικισμένος μὲ ὅλες τὶς ιδιότητες μιᾶς ἰδανικῆς λογικῆς ὑπαρξης, ἀποτελεῖ τὸ μέσον ποὺ θὰ φέρει σὲ ἀποτελεσματικὸ πέρας τὴν ἀποστολὴν ποὺ τοῦ ἀνέθεσαν. Ὁ Χάλ μέσα στὸ χῶρο τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ ἠλεκτρονικὸ ὑπολογιστὴ ποὺ ὄχι μόνον δὲν ἀποτελεῖ ἀπειλὴ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἀλλὰ ὑπόδειγμα ἠθικῆς ὑπόστασης ποὺ ἴσως ν' ἀπάλλασσε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὶς σκοπιμότητες ποὺ θέτουν σὲ κίνδυνο καὶ τὴν ἴδια του τὴν ὑπόσταση.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸν Χάλ καὶ τὸν Σάλ, δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι μεγάλοι ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογιστές, οὔτε ἀκόμη καὶ μεγάλες ἐφευρέσεις ποὺ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὶς ἀνάγκες τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἀντιθέτως ἡ τεχνολογία τῶν διαστημοπλοίων φαίνεται ἀρκετὰ ἐξελιγμένη ὄχι ὅμως στὸ ἐπίπεδο τοῦ Χάλ ποὺ ἀποτελεῖ μοναδικὴ περίπτωση στὴ ρομποτικὴ θεματογραφία τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας.

Ὑπάρχουν διαστημόπλοια μὲ καταπληκτικὲς δυνατότητες γιὰ τὰ σημερινὰ δεδομένα. Ωστόσο τὸ Λεόνωφ καὶ τὸ Ντισκάβερν, φέρνοντας πολλὰς ἀτέλειες τῆς σύγχρονης δραστηριοπολοῦσας, δὲν μποροῦν νὰ παρέχουν ἀρκετὰ τροφίμα καὶ ὀξυγόνο γιὰ ἓνα πολεμελὲς πλήρωμα, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔχουν ἀρκετὴ αὐτονομία καυσίμων γιὰ νὰ κινοῦνται ἄνετα στὸ διάστημα. Οἱ νόμοι τῆς οὐράνιας μηχανικῆς ἀποτελοῦν πάντοτε κινητήρια ἐνέργεια καὶ αὐτὴ ἡ ἀδυναμία δὲν ἐπέτρεψε στὸ Ντισκάβερν νὰ ἐπιστρέψει στὴ Γῆ ὅταν τοῦ ἀναγγέλθηκε ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψει τὸν Πλανήτη Δία πολὺ σύντομα.

Ἀντιθέτως τὰ διαστημόπλοια Γκάλαξυ καὶ Γιούνιβερς φαίνονται νὰ εἶναι βελτιωμένα σὲ σχέση μὲ τὰ ἄλλα δύο, ἀλλὰ στὰ πλαίσια μιᾶς φυσιολογικῆς

προόδου που θα μπορούσε που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί σε διάστημα πενήντα χρόνων.

Η Ιατρική επιστήμη φαίνεται να έχει αναπτυχθεί πολύ, όχι σε σημείο που να γίνονται θαύματα. Ο άνθρωπος ζει περίπου τα ίδια χρόνια με τον σημερινό και ασφαλώς δεν γίνεται καν λόγος για βιολογική επέμβαση στο γεννητικό κώδικα των κυττάρων. Ωστόσο ή «χειμέρια νάρκη», του ανθρώπου είναι έφικτη και για μεγάλα Χρονικά διαστήματα, πράγμα που του επιτρέπει να πραγματοποιήσει μεγάλα διαπλανητικά ταξείδια.

Η μελλοντολογική προέκταση της τεχνολογίας του Άρθουρ Κλάρκ μέσα σ' αυτή του τη τριλογία συγκεντρώνεται και αποσκοπεί στο να δημιουργήσει άφετηρία έναρξης μιάς διαστημικής εποχής, που θα επιτρέψει στον άνθρωπο να ανανεώσει την όντολογική του υπόσταση. Η συνεχής παρουσία του στη γη φαίνεται ότι χειμόνος εξαντλήσει τα θέματα που του παρουσιάζονται για έπεξεργασία και καταξίωση στο πεπερασμένο χώρο της, αλλά και να του δημιουργεί μία νοσταλγία για την πραγματική του πατρίδα που την άγνοεί, την αίσθάνεται και την αναζητεί. Η διαστημική τεχνολογία θα του επιτρέψει να έπεκτείνει τις αναζητήσεις του και ίσως ... κάποτε .... και να τη βρεί.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οί τρείς Όδύσσειες του Άρθουρ Κλάρκ, ποτέ μέχρις στιγμής δέν άποτέλεσαν άντικείμενο φιλολογικής μελέτης. Γνωστές, ιδιαίτερα ή πρώτη άπό τό όμώνυμο έργο του Κιούμπρικ, ξεχώρισαν άπό τά άλλα έργα έπιστημονικής φαντασίας και έδωσαν άφορμή για να τεθούν πολλά έρωτήματα πάνω στην ύπαρξη άντότητα του άνθρώπου, που άπό την πρωτογενή του μαρτυρία την αναζητούσε και όνειρευόταν να βρεί την άρχή της δημιουργίας και της παρουσίας του.

Ο Άρθουρ Κλάρκ με ύφος που συνδυάζει τον έπιστημονικό θετικισμό, την πνευματική έξαρση και την ποιητική πλασματικότητα, έργασε τις τρείς Όδύσσειες, στηριγμένες σε μία πολύπλοκη δομή της όποίας ή έκφραση είναι εύκολόνη άπό όποιοδήποτε άναγνώστη.

Μέ σφαιρικές όράσεις και έναρμονισμένους συνδυασμούς λογοτεχνικών τεχνοτροπιών, κοινωνικών, έπιστημονικών και φιλοσοφικών θεμάτων, έπλασε ένα νέο λογοτεχνικό ύφος που συνδυάζει τη παραδοσιακή τη σύγχρονη και ίσως τη πρωτοποριακή μορφή έκφρασης. Ο φιλοσοφικός του στοχασμός που έστιάζεται στην πνευματική κυρίως υπόσταση του άνθρώπου έκτείνεται συνεχώς με τό πέραςμα των χρόνων και την άνάπτυξη της σκέψης του.

Πέρα άπό τις συμβατικές σκοπιμότητες, παγιδευμένος άπό τό βάρος της ύλης που φέρει και τον περιβάλλει, ό άστροφυσικός συγγραφέας διαισθάνθηκε τά μυνήματα κάποιας μακρινής προέλευσης, της θείας προσταγής, της γοητείας στην όποία υποβάλλει ό έναστρος ούρανός τον άνθρωπο, της άνησυχίας που τον χαρακτηρίζει όταν δημιουργεί, άφησε την όπλισμένη με τις έπιστημονικές

γνώσεις, φαντασία του να κάνει ένα μεγάλο ταξείδι, πρὸς αὐτὴ τὴ ποθητὴ ἄγνωστη κατεύθυνση. Ἀποτοξινωμένος ἀπὸ τὸ λωτὸ τῶν σημερινῶν οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν μηνυμάτων, ἀπὸ τὸ ἄσμα τῶν πρόσκαιρων εὐχαριστιῶν ποὺ οἱ σειρῆνες τοῦ Ὀδυσσεῆ μᾶς ἐπέβαλλαν ἀπὸ τὴν ὑπαρξή μας μέχρι σήμερα, ψάχνει μέσω τῶν Ντέιβ, Χάλ καὶ Μπούμαν τὴν ὑπέρτατη ἀλήθεια ποὺ βρίσκεται σὲ κάποια Ἰθάκη μιᾶς ἄλλης κοσμικῆς διάστασης.

Ὁ πυκνὸς συμβολισμὸς αὐτῶν τῶν τριῶν μυθιστορημάτων, δὲν φέρει τυχαῖα τὸ ὄνομα τῆς Ὀδύσσειας. Μόνο ποὺ ἐδῶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν θὰ μπορούσε νὰ τοποθετηθεῖ πάνω στὰ διαστημικὰ ταξείδια, ἀλλὰ πάνω στὴν ἀνθρωπότητα ποὺ χάρις στὴν τεχνολογικὴ καὶ ἠθικὴ πρόοδο, θὰ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ συναντήσῃ τοὺς λαοὺς τῶν ἄστρον ἢ τὶς μορφές τῶν Θεῶν.

Μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ σύντομο μελέτημα θὰ ἐπιθυμούσαμε τὰ διάφορα θέματα ποὺ μόλις θίξαμε, ν' ἀποτελέσουν ὄχι μόνο ἀντικείμενο μελέτης, οὔτε ἀκόμη ἀφετηρία συγγραφῆς καὶ ἄλλων λογοτεχνικῶν ἔργων, ποὺ θὰ ἀνανέωναν τὴν οἰκουμενικὴ ἔκφραση ἀφήγησης διατηρῶντας ὅλο τῆς τὸ κορμὸ ἐνιαῖο ἀπὸ τὴν Ἱστορικὴ τῆς παρουσίας ἕως τὸ μέλλον, ἀλλὰ πηγὴ φιλοσοφικῆς, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐμπνευσης σχεδιασμοῦ μιᾶς νέας ἀνθρωπότητας, πιστὴ στὴν ἀνώτερη ὑπαρξιακὴ ταυτότητα τοῦ ἀνθρώπου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α' Ἔργα τοῦ Κλάρκ

ΑΡΘΟΥΡ ΚΛΑΡΚ 2001 *Ὀδύσσεια τοῦ Διαστήματος (2001 — A space odyssey)* ΚΑΚΤΟΣ 14 Ἀθήνα 1977 (μετάφραση Γ. Ἀγγελου).

ΑΡΘΟΥΡ ΚΛΑΡΚ 2010 *Ὀδύσσεια δύο (2010 odyssey two)*. ΚΑΚΤΟΣ - Ἀθήνα 1983 (μετάφραση Χ. Ξενούλη).

ΑΡΘΟΥΡ ΚΛΑΡΚ 2061 *Ὀδύσσεια τρία (2061 odyssey three)*, ΚΑΚΤΟΣ - Ἀθήνα 1990 (Μετάφραση Ἀλέκου Παπίδα).

ΑΡΘΟΥΡ ΚΛΑΡΚ *Πρόεκταση στὸ μέλλον (profiles of the future)*. ΚΑΚΤΟΣ - Ἀθήνα 1976 (Μετάφραση Ν. Γαρουφαλιά).

Β' Πραγματεῖες - Διατριβές

CHAPMANN - SARCŸ ODILE: *The theme of anti-utopia in Huxley, Orwell, Burgess and Golding*. Thèse de doctorat de troisième cycle - Université de Lille III - Lille 1979.

KOKKINOS GEORGES: *Contre - utopie et réalités chez E. Zamiatine, A. Huxley, G. Orwell, R. Bradbury, A. Burgess. H. Harrison, P. Dick et R. sheckley*. Thèse de doctorat ès lettres modernes présentée par Georges Kokkinos sous la direction de Monsieur Julien Hervier. Université de Poitiers — Poitiers 1988.

RAYNAUD JEAN *Utopie et réalités - spécificité du récit de science - fiction Américain de 1958 à nos jours*. - Thèse de doctorat d'Etat, Présentée sous la direction de Monsieur le professeur A. LEVOT. UNIVERSITE DE PARIS III. Sorbonne La nouvelle 1980.

RODRIGUEZ FRANÇOISE *L'Anti-utopie dans la science-Fiction ou la littérature spéculative* - Mémoire de maîtrise sous la direction de M. Guy Cheymol. - Faculté de lettres et des sciences humaines d'Avignon - Avignon 1977.

γ'. Διάφορα δοκίμια

AMIS K. *L'univers de la science - Fiction* - Petite bibliothèque Payot - Paris 1962.

BARET STAN: *Catalogue des âmes et Cycles de la science - Fiction* - Denoël - Paris 1979.

GATTEGNO JEAN: *La Science - Fiction*: PUF - Paris 1972.

DUCROCQ ALBERT: *D'une Planète à l'autre. - Frane - Loisirs - Paris 1987*.

BOGONOFF I & G. *La Science - Fiction* seghers - Paris 1976.

VIAN BORS: *Cinéma - Science - Fiction* Robert Laffont - Paris 1970.

δ'. Ἑγκυκλοπαίδειες

VERVIN PIERRE: *Encyclopédie de l'utopie et de la science-Fiction*. L'âge d'homme Lausanne 1972.

ε'. Περιοδικά

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ: *Ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία στὴ γλῶσσα μας*. «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», τεύχος 453 - 437, σελ. 365 - 369 καὶ τεύχος 441 - 443, ἐλ. 58 - 62.

ΡΟΔΑΝΘΗ ΒΑΛΕΡΑ — ΚΟΥΝΑΒΑ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΩΡΑΙΤΙΔΗ

II. 'Αναλυτική περιγραφή τῶν δημοσιεύσεων τῶν διηγημάτων *

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ — ΕΙΚΟΝΕΣ

α. 'Εφ. 'Ακρόπολις, 25 Δεκεμβρίου 1884 καὶ τὴν Πρωτοχρονιά τοῦ 1885.

β. Χριστοῦγεννα - Πρωτοχρονιά - Φῶτα (πρωτότυπα διηγήματα), ἐκδ. Β. Γαβριηλίδης, ἐν Ἀθήναις 1890, σχ. 16ο.

γ. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, ΣΤ' τόμος. "Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1928, σσ. 5-28, σχ. 8ο.

δ. 'Αλέξανδρος Μωραϊτίδης, *Τα διηγήματα*, Α' τόμος. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καὶ «Στιγμή», Ἀθῆνα 1990, σσ. 41 - 63.

1. ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΩΝ Ο ΑΓΙΟΣ ἢ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΛΑΓΟΣ

α. Πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1886 ἀνεξακρίβωτο πού (μὲ τίτλο «τῶν θαλασσῶν ὁ Ἅγιος»).

β. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. "Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 38 - 54, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Τῶν θαλασσῶν ὁ Ἅγιος»).

γ. Περ. *Καινὴ Κτίσις*, 202 - 203 (1929), σ. 4 (μὲ τίτλο «Χριστοῦγεννα εἰς τὸ πέλαγος»).

δ. Έφ. *Σκρίπ*, 27 - 31 Ὀκτωβρίου καὶ 1 Νοεμβρίου 1929 (μὲ τίτλο «Ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα, τοῦ Ἀλεξ. Μωραϊτίδου. Τῶν θαλασσῶν ὁ ἅγιος»).

ε. Περ. *Μηνιαία Εἰκονογραφημένη Ἀτλαντίς*, Νοέμβριος 1929, σσ. 22 - 24 (μὲ τίτλο «Ἑλληνικά διηγήματα. Τῶν θαλασσῶν ὁ ἅγιος»).

στ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος Ἔκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1938, σσ. 38 - 54, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Τῶν θαλασσῶν ὁ ἅγιος»).

ζ. Περ. *Ἑλληνικὴ Δημιουργία*, ἀφιερ. Ἀλ. Μωραϊτίδης 64 (1950), σσ. 495 - 501 (ἀπόσπασμα διηγήματος μὲ τίτλο «Τῶν θαλασσῶν ὁ ἅγιος»).

η. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 220 - 233 (μὲ τίτλο «Τῶν θαλασσῶν ὁ ἅγιος»).

θ. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης, *Τὰ διηγήματα*, Α' τόμος. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καὶ «Στιγμή», Ἀθήνα 1990, σσ. 65 - 80 (μὲ τίτλο «Τῶν θαλασσῶν ὁ ἅγιος»).

2. ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ(Ν) ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

ἢ

Η ΘΕΙΑ ΜΥΓΔΑΛΙΤΣΑ

α. Έφ. *Ἀκρόπολις*, 24, 25 Δεκεμβρίου 1888 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «Τὸ ὄνειρον τῶν Χριστουγέννων»).

β. *Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά - Φῶτα* (πρωτότυπα διηγήματα), ἐκδ. Β. Γαβριηλίδης, ἐν Ἀθήναις 1890, σχ. 16ο (μὲ τίτλο «Τὸ ὄνειρο τῶν Χριστουγέννων»).

γ. *Ἑλληνικά Διηγήματα*, ἐκδ. Ἐστίας, ἐν Ἀθήναις 1896, σσ. 243 - 275 (μὲ τίτλο «Τὸ ὄνειρον τῶν Χριστουγέννων»).

δ. Περ. *Die Hilfe*, Φεβρουάριος - Μάρτιος 1898. Μεταφράστηκε στὰ γερμανικά ἀπὸ τὸν Karl Dieterich (μὲ τίτλο «Τὸ ὄνειρον τῶν Χριστουγέννων»).

ε. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἔκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1921, σσ. 135 - 167, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Ἡ Θεία Μυγδαλίτσα»).

στ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἔκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1938, σσ. 135 - 167, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Ἡ Θεία Μυγδαλίτσα»).

ζ. (Θεατρικὴ διασκευὴ σὲ τρεῖς εἰκόνες, ἐπιμέλεια Λάμπρου Πορφύρα, Θεσσαλονίκη 1958 (μὲ τίτλο «Χριστουγεννιάτικο ὄνειρο»)).

η. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήναι 1976, σσ. 55 - 81, σχ. 4ο (μὲ τίτλο «Ἡ Θεία Μυγδαλίτσα»).

θ. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης, *Τὰ διηγήματα*, Α' τόμος. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καὶ «Στιγμή», Ἀθήνα 1990, σσ. 81 - 111 (μὲ τίτλο «Ἡ θεία Μυγδαλίτσα»).

3. Ο ΑΝΑΠΟΔΙΑΣΜΕΝΟΣ

α. Ἐφ. Ἀκρόπολις (Χριστουγεννιάτικη) ἔτος 1889.

β. *Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά - Φῶτα (πρωτότυπα διηγήματα)*, ἐκδ. Β. Γαβριηλίδης, ἐν Ἀθήναις 1890, σχ. 16ο.

γ. Περ. Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Σκόκου, ἔτ. 1911, σσ. 152 - 166. Εἶναι πλουτισμένο μὲ 8 εἰκόνες τῆς Θάλειας Φλώρα - Καραβία.

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1921, σσ. 23 - 27, σχ. 8ο.

ε. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Ἐκλεκτὰ Διηγήματα*, ἐν Πειραιεῖ 1921, σσ. 9 - 28, σχ. 16ο.

στ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1938, σσ. 23 - 37, σχ. 8ο.

ζ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 284 - 294.

η. *Λογοτεχνήματα 30 Νεοελλήνων συγγραφέων*, τόμος 8ος, Κωνσταντῖνος Θεοτόκης - Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης - Ἰωάννης Βηλαράς. Γενικὴ Ἐπιμέλεια Κυριάκος Αὐξ. Γεωργίου. Προσωπογραφίες Νέλλη Ἡλιοπούλου, ἐκδ. Γιάννη Ρίζου, Ἀθήνα χ.χ., σσ. 110 - 133.

θ. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης, *Τὰ διηγήματα*, Α' τόμος. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καὶ «Στιγμή», Ἀθήνα 1990, σσ. 112 - 126.

4. ΣΚΑΛΙΚΑΝΔΖΑΡΟΣ ἢ ΣΚΑΛΙΚΑΝΤΖΑΡΟΣ

α. Ἐφ. Ἀκρόπολις, 24, 25 Δεκεμβρίου 1890 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «Σκαλικάνδζαρος»).

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Στ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1928, σσ. 87 - 130, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Σκαλικάνδζαρος»).

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, ἐκδ.

Ἀστήρ, Ἀθήνα 1976, Α' τόμος, σσ. 139 - 172 (μὲ τίτλο «Σκαλικάντζαρος»).

δ. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης, *Τὰ διηγήματα*, Α' τόμος. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καὶ «Στιγμή», Ἀθήνα 1990, σσ. 127 - 169 (μὲ τίτλο «Σκαλικάντζαρος»).

5. Ο ΜΠΑΡΜΠΑ ΚΩΣΤΑΣ Ο ΟΛΛΑΝΔΕΖΟΣ, ΘΑΛΑΣΣΙΝΑ ΕΘΙΜΑ ἢ ΑΡΑΤΕ ΠΥΛΑΣ ἢ ΕΠΙΚΑΙΡΟΝ ΕΥΜΟΡΦΟΝ ΠΑΣΧΑ

α. Περ. *Ἀττικὸν Μουσεῖον*, ἔτος Γ', ἀρ. φύλ. 31 - 2 (1891), σσ. 351 - 353 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «Ὁ μπάρμπα Κώστας ὁ Ὀλλανδέζος, Θαλασσινὰ ἔθιμα»).

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1921, σσ. 168 - 180, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Ἄρατε πύλας...»).

γ. Περ. *Μηνιαία Εἰκονογραφημένη Ἀτλαντίς*, Μάρτιος 1922, σσ. 19 - 20 καὶ 30 (μὲ τίτλο «Ἑλληνικὰ διηγήματα. Ἄρατε πύλας»).

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1938, σσ. 168 - 180, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Ἄρατε πύλας...»).

ε. Περ. *Καινὴ Κτίσις*, ἀρ. φύλ. 307 - 8 (1932), σσ. 2 - 7 (μὲ τίτλο «Ἐπικαίρον. Εὐμορφον Πάσχα»).

στ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ. Ἀθήναι 1976, σσ. 110 - 120, σχ. 4ο (μὲ τίτλο «Ἄρατε πύλας»).

ζ. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης, *Τὰ διηγήματα*, τόμος Α'. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καὶ «Στιγμή», Ἀθήνα 1990, σσ. 171 - 183 (μὲ τίτλο «Ἄρατε πύλας...»).

6. ΤΑ ΒΑΚΟΥΦΙΚΑ

α. Ἐφ. *Νέα Ἐφημερίς*, 30 Ἀπριλίου, 1 - 3 Μαΐου 1891.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1921, σσ. 7 - 41, σχ. 8ο.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1926, σσ. 9 - 43, σχ. 8ο.

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήναι 1976, σσ. 257 - 283.

ε. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης, *Τὰ διηγήματα*, Α' τόμος. Φιλολογική ἐπιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καί «Στιγμή», Ἀθήνα 1990, σσ. 185 - 217.

7. ΝΕΡΑΙΔΕΣ

α. Ἐφ. *Νέα Ἐφημερίς*, 5 - 16, 19 Ἰουνίου 1891.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1921, σσ. 89 - 160, σχ. 8ο.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1926, σσ. 91 - 162, σχ. 8ο.

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. Ἀστὴρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 203 - 256.

ε. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης, *Τὰ διηγήματα*, Α' τόμος. Φιλολογική ἐπιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καί «Στιγμή», Ἀθήνα 1990, σσ. 219 - 287.

8. ΤΟ ΔΩΡΟΝ ΤΟΥ ΚΟΛΛΗΓΑ ἢ ΒΑΡΥΧΕΙΜΩΝΙΑ

α. Ἐφ. *Ἀκρόπολις*, 25, 27 Δεκεμβρίου 1891 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «Τὸ δῶρον τοῦ κολλήγα»).

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου. *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1921, σσ. 32 - 66, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Βαρυχειμωνιά»).

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου. *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι, τοῦ συγγραφέως, ἐκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1927, σσ. 32 - 66, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Βαρυχειμωνιά»).

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστὴρ, Ἀθήναι 1976, σσ. 82 - 109, (μὲ τίτλο «Βαρυχειμωνιά»).

ε. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης, *Τὰ διηγήματα*, Α' τόμος. Φιλολογική ἐπιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καί «Στιγμή», Ἀθήνα 1990, σσ. 289 - 322 (μὲ τίτλο «Βαρυχειμωνιά»).

9. Ο ΜΠΑΡΜΠΑ — ΔΗΜΑΡΧΟΣ

α. Ἐφ. *Ἀκρίπολις*, 31 Δεκεμβρίου 1891 καὶ 1 Ἰανουαρίου 1892.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητι-

κη ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆ-
ναι 1921, σσ. 55 - 81, σχ. 8ο.

γ. Ἐφ. *Σκρίπ*, 2 - 11 Νοεμβρίου 1929.

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ
ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν.
Σιδέρης, Ἀθῆναι 1938, σσ. 55 - 81, σχ. 8ο.

ε. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τό-
μος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 118 - 138.

στ. Ἀλεξάνδρος Μωραϊτίδης, *Τὰ διηγήματα*, Α' τόμος. Φιλολογικὴ ἐ-
πιμέλεια: Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. «Γνώση» καὶ «Στιγμὴ», Ἀθή-
να 1990, σσ. 323 - 347.

10. Ο ΚΥΡ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

α. Ἐφ. *Ἀκρόπολις*, 5 Ἀπριλίου 1892.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ
ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι
1921, σσ. 5 - 31, σχ. 8ο.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ
ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν.
Σιδέρης, Ἀθῆναι 1927, σσ. 5 - 31, σχ. 8ο.

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τό-
μος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 61 - 83.

11. ΚΑΘ' ΕΜΠΟΔΙΟ ΓΙΑ ΚΑΛΟ* ἢ Η ΨΑΡΟΠΟΥΛΑ ΤΟΥ ΨΑΡΑ

α. Ἐφ. *Νέα Ἐφημερίς*, 25 - 31 Δεκεμβρίου 1892 (πρωτοδημοσιεύτηκε
μὲ τίτλο «Κάθ' ἐμπόδιο γιὰ καλό»).

β. Περ. *Α.Π.Δ.Ο. Ἀπ' ὅλα δι' ὅλους*, ἀρ. φυλ. 33 - 37 (1904) (μὲ
τίτλο «Ἡ ψαροπούλα τοῦ φαρά»).

12. Ο ΔΕΚΑΤΙΣΤΗΣ

α. Ἐφ. *Νέα Ἐφημερίς*, 2,3 Ἰανουαρίου 1894.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Γ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητι-

* Τὸ διήγημα αὐτὸ δὲν περιέχεται στοὺς τόμους τῶν διηγημάτων του.

κὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 67 - 129, σχ. 80.

γ. Ἐφ. Ἀθῆναι, 6, 7 Ἰουνίου 1921, (μὲ τίτλο «Ἑλληνικὴ Φιλολογία. Τὰ διηγήματα τοῦ Α. Μωραϊτίδου. Ὁ Δεκατιστής»).

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδη, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 138 - 184.

13. ΧΑΡΑΣ ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ ἢ ΤΑ ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ ἢ ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ

α. Ἐφ. Ἀκρόπολις, 24 Δεκεμβρίου 1895 καὶ ἐφ. *Χριστουγεννιάτικη Ἀκρόπολις* 1895 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «Χαρὰς Φαντάσματα»).

β. Περ. *Μηνιαῖος Ἐθνικὸς Κήρυξ* Νέας Ὑόρκης, Αὐγούστος 1921, σσ. 29 - 30 (μὲ τίτλο «Νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Τὰ Φαντάσματα»).

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Γ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 130 - 158 (μὲ τίτλο «Φαντάσματα»).

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 93 - 117 (μὲ τίτλο «Φαντάσματα»).

14. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΟΝ ΥΠΝΟ ΜΟΥ ἢ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ἢ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ἢ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΟΝ ΥΠΝΟΝ ΜΟΥ

α. Ἐφ. Ἀκρόπολις, 25 Δεκεμβρίου 1898 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «Χριστούγεννα στὸν ὕπνο μου»).

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 116 - 137, σχ. 80 (μὲ τίτλο «Χριστούγεννα»).

γ. Περ. *Μηνιαῖα Εἰκονογραφημένη Ἀτλαντίς*, Ἰανουάριος 1922, σ. 19 (μὲ τίτλο «Ἑλληνικὰ Διηγήματα. Χριστούγεννα»).

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1927, σσ. 116 - 137, σχ. 80 (μὲ τίτλο «Χριστούγεννα στὸν ὕπνο μου»).

ε. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήναι 1976, σσ. 24 - 42, σχ. 40 (μὲ τίτλο «Χριστούγεννα στὸν ὕπνο μου»).

15. Η ΠΟΡΤΑΙΤΙΣΣΑ

α. Έφ. *Ἀκρόπολις*, 6 Ἰανουαρίου 1899.

β. Έφ. *Σκρίπ*, 13 - 23 καὶ 25 - 29 Νοεμβρίου 1929.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. "Εκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1921, σσ. 101 - 134, σχ. 8ο.

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. "Εκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1938, σσ. 101 - 134, σχ. 8ο.

ε. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 195 - 219.

16. ΜΕ ΤΑ ΠΑΝΙΑ

α. Έφ. *Κυριακάτικη Ἀκρόπολις*, 19 Μαρτίου - 9 Μαΐου 1899.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. "Εκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1921, σσ. 42 - 88, σχ. 8ο.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. "Εκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1926, σσ. 44 - 90, σχ. 8ο.

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ. Ἀθήνα 1976, σσ. 1 - 38.

17. ΤΟ ΤΑΞΙΜΟΝ

α. Έφ. *Ἑσπερινὴ (Ἀκρόπολις)*, 20 Νοεμβρίου - 27 Δεκεμβρίου 1899.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Ε' τόμος. "Εκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1921, σσ. 1 - 164, σχ. 8ο.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Ε' τόμος. "Εκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1927, σσ. 9 - 176.

δ. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης. *Τὸ τάξιμον*, ἐπιμέλεια: Μανόλη Ἀναγνωστάκη, σειρά: Ἡ πεζογραφικὴ μας παράδοση Α. 4, ἐκδ. Νεφέλη, Ἀθήνα 1987.

18. ΑΛΤΑΝΟΥ

α. Έφ. *Ἀκρόπολις*, 25 Δεκεμβρίου 1899.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηχονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 82 - 100, σχ. 8ο.

γ. Περ. *Μηνιαία Εἰκονογραφημένη Ἀτλαντίς*, Ἀπρίλιος 1922, σσ. 21 - 22 καὶ 30, (μὲ τίτλο «Ἑλληνικά διηγήματα. Ἀλτανού»).

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηχονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1938, σσ. 82 - 100, σχ. 8ο.

ε. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1976, σσ. 295 - 309.

19. Η ΧΡΥΣΗ ΚΑΔΕΝΑ*

α. Περ. *Παναθήναια*, τόμ. Α' (1900), σσ. 46 - 52, 90 - 95, 140 - 146, 172 - 177, 236 - 240.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Γ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηχονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 1 - 66, σχ. 8ο.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος ἐκδ. Ἀστήρ. Ἀθῆναι 1976, σσ. 234 - 282, σχ. 4ο.

20. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ, ΣΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΜΠΟΥΚΕΣ ἢ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ἢ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ, ΣΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΜΠΟΥΚΑΙΣ ἢ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΜΠΟΥΚΕΣ

α. Έφ. *Χριστουγεννιάτικη Ἀκρόπολις*, 1900 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «Χριστούγεννα, στίς τρεῖς μπουκές»).

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηχονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 138 - 165, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Συντροφιά μὲ τὴν θάλασσαν»).

---

* Τὸ διήγημα αὐτὸ ἀναδημοσιεύτηκε καὶ στὴν ἐφ. *Κήρυξ τῶν Χανίων* (τὴν πληροφορία αὐτὴ ἀντλήσα ἀπὸ τὸν Γ' τόμο τῶν *Διηγημάτων* τοῦ Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, σ. 66).

γ. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. "Εκδοσις τιμητική ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. 'Ιωάννης Ν. Σιδέρης, 'Αθήναι 1927, σσ. 138 - 165, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Χριστοῦγεννα στίς τρεῖς μπουκαῖς»).

δ. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. οἶκος 'Αστήρ, 'Αθήναι 1976, σσ. 1 - 23, σχ. 4ο (μὲ τίτλο «Χριστοῦγεννα στίς τρεῖς μπουκὲς»).

21. Η ΑΡΦΑΝΟΥΛΑ ΚΑΙ Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΤΗΣ ἢ ΑΡΦΑΝΟΥΛΑ

α. 'Εφ. 'Ακρόπολις, 1 'Ιανουαρίου 1901 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «'Η 'Αρφανούλα καὶ ὁ ἀδελφός της»).

β. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. "Εκδοσις τιμητική ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. 'Ιωάννης Ν. Σιδέρης, 'Αθήναι 1921, σσ. 161 - 180, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «'Αρφανούλα»).

γ. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. "Εκδοσις τιμητική ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. 'Ιωάννης Ν. Σιδέρης, 'Αθήναι 1926, σσ. 163 - 182, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «'Αρφανούλα»).

δ. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ Πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. 'Αστήρ, 'Αθήνα 1976, σσ. 173 - 188 (μὲ τίτλο «'Αρφανούλα»).

22. Ο ΠΤΩΧΟΣ ΚΑΙ Η ΜΟΙΡΑ ΤΟΥ

α. 'Εφ. 'Ακρόπολις, 1 'Απριλίου 1901.

β. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. "Εκδοσις τιμητική ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. 'Ιωάννης Ν. Σιδέρης, 'Αθήναι 1921, σσ. 181 - 190, σχ. 8ο.

γ. Περ. *Μηνιαία Εἰκονογραφημένη 'Ατλαντίς*, Φεβρουάριος 1922, σσ. 22 - 23 (μὲ τίτλο «'Ελληνικά διηγήματα. 'Ο πτωχὸς καὶ ἡ μοίρα του»).

δ. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Α' τόμος. "Εκδοσις τιμητική ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. 'Ιωάννης Ν. Σιδέρης, 'Αθήναι 1926, σσ. 183 - 192, σχ. 8ο.

ε. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ Πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. 'Αστήρ, 'Αθήναι 1976, σσ. 84 - 92.

23. ΧΡΙΣΤΟΣ ΒΟΣΚΡΕΣ ἢ ΧΡΙΣΤΟΣ ΒΟΣΚΡΙΣ

α. 'Εφ. *Πασχαλινὴ 'Ακρόπολις*, 1901.

β. 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. "Εκδοσις τιμητική ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. 'Ιωάννης Ν. Σιδέρης, 'Αθήναι 1921, σσ. 67 - 87, σχ. 8ο.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Ἐκλεκτὰ Διηγήματα*, ἐν Πειραιεῖ 1921, σσ. 29 - 52, σχ. 160 (μὲ τίτλο «Χριστὸς Βοσκρὶς»).

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1927, σσ. 67 - 87, σχ. 80.

ε. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδη, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστὴρ, Ἀθῆναι 1976, σσ. 121 - 137.

στ. *Λογοτεχνήματα 30 Νεοελλήνων συγγραφέων*, τόμος 8ος, Κωνσταντίνος Θεοτόκης - Αλέξανδρος Μωραϊτίδης - Ἰωάννης Βηλαράς. Γενικὴ ἐπιμέλεια Κυριάκος Αὐξ. Γεωργίου. Προσωπογραφίαι Νέλλη Ἡλιοπούλου, ἐκδ. Γιάννη Ρίζου, Ἀθήνα χ.χ., σσ. 133 - 146 (μὲ τίτλο: «Χριστὸς Βοσκρὶς»).

24. ΠΑΛΑΤΙΑΝΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

α. Ἐφ. Ἀκρόπολις, 30, 31 Δεκεμβρίου 1901.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, ΣΤ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1928, σσ. 131 - 144, σχ. 80.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστὴρ. Ἀθῆναι 1976, σσ. 43 - 54, σχ. 40.

25. ΣΕ ΜΙΑ ΠΑΡΑΚΛΗΣΙ

α. Περ. Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Σκόκου, ἔτος 1902, σσ. 118 - 127.

β. Περ. *Μηνιαία Εἰκονογραφημένη Ἀτλαντὶς Νέας Ὑόρκης*, Ὀκτώβριος 1921, σσ. 20 - 21 καὶ 29.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος, Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 88 - 101, σχ. 80.

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1927, σσ. 88 - 101, σχ. 80.

ε. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστὴρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 185 - 194.

26. ΚΟΥΚΚΙΤΣΑ ἢ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ. ΚΟΥΚΚΙΤΣΑ ἢ ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ. Ο ΠΑΠΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ἢ Η ΚΟΥΚΚΙΤΣΑ

α. Περ. *Παναθήναια*, τόμ. ΙΔ' (1907), σσ. 7 - 18 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «Κουκκίτσα»).

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 1 - 22, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Κουκκίτσα»).

γ. Ἐφ. *Σκρίπ*, 1 - 10 Δεκεμβρίου 1929 (μὲ τίτλο «Ἡ Κουκκίτσα»).

δ. Περ. *Μηνιαία Εἰκονογραφημένη Ἀτλαντὶς*, Φεβρουάριος 1930, σσ. 27 - 29 καὶ 33 (μὲ τίτλο «Ἑλληνικὰ διηγήματα. Κουκκίτσα»).

ε. Περ. *Καινὴ Κτίσις*, ἀρ. φύλ. 232 - 3 (1930), σσ. 6 - 7, 234 - 5, σσ. 68, 236 - 7, σ. 6 (μὲ τίτλο «Ἡθογραφία. Ὁ παπὰ Οἰκονόμος»).

στ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Β' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης Ἀθῆναι 1938, σσ. 1 - 22, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Κουκκίτσα»).

ζ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1976, σσ. 283 - 299, σχ. 4ο (μὲ τίτλο «Κουκκίτσα»).

27. ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΟΝ

α. Περ. *Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Σκόκου*, ἔτος 1908, σσ. 167 - 176.

β. Περ. *Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Σκόκου*, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σσ. 29 - 41 (μὲ τίτλο «Ψυχосάββατον, Τὸ Ἑλληνικὸν Διήγημα», ἐκλογή καὶ ἐπιμέλεια Κωνστ. Φ. Σκόκου).

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1921, σσ. 102 - 115, σχ. 8ο.

δ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Ἐκλεκτὰ Διηγήματα*, ἐν Πειραιεῖ 1921, σσ. 53 - 70, σχ. 16ο.

ε. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Δ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις δευτέρα, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1927, σσ. 102 - 115, σχ. 8ο.

στ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Χριστουγεννιάτικα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Β' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ. Ἀθῆναι 1976, σσ. 300 - 310.

28. ΑΗ — ΔΗΜΗΤΡΙΤΗΣ

α. Περ. *Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Σκόκου*, 1907, σσ. 145 - 153 (μὲ τίτλο «Λαϊκὸν μηνολόγιον. Ἀη - Δημητρίτης»).

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Ἐκλεκτὰ Διηγήματα*, ἐν Πειραιεῖ 1921, σσ. 71 - 82, σχ. 16ο.

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Ἐθνικὸν Ἀριστεῖον* 1914, *Μὲ τοῦ Βορηᾶ τὰ κύματα. Ταξίδια, περιγραφαί, ἐντυπώσεις. Μετὰ πολλῶν εἰκόνων*. Ἐκ-

δοσις τιμητική ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, σειρὰ Δ', ἐκδ. Ἰω. Ν. Σιδέρης, ἐν Ἀθήναις 1925, σσ. 85 - 96.

δ. Περ. *Καὶνὴ Κτίσις*, 159 (1928), σσ. 3 - 4, 160 (1928), σσ. 3 - 4, 161 (1928), σ. 7 (μὲ τίτλο «Ἀναμνήσεις τῆς ἐποχῆς Ἰω - Δημητρίτης»).

ε. *Λογοτεχνήματα 30 Νεοελλήνων συγγραφέων*, τόμος 8ος, Κωνσταντίνος Θεοτόκης - Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης - Ἰωάννης Βηλαράς. Γενικὴ ἐπιμέλεια Κυριάκος Αὐξ. Γεωργίου. Προσωπογραφίαι Νέλλη Ἡλιοπούλου, ἐκδ. Γιάννη Ρίζου, Ἀθήνα χ.χ., σσ. 147 - 155.

29. Η ΤΥΡΟΠΗΤΤΑ ἢ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΙΑΣ ΤΥΡΟΠΗΤΤΑΣ ἢ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΙΑΣ ΤΥΡΟΠΙΤΤΑΣ

α. Ἐφ. *Ἐστία*, 27, 28 Ἰανουαρίου 1928 (πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τίτλο «Ἡ Τυρόπηττα»).

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, Στ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1928, σσ. 47 - 58, σχ. 8ο (μὲ τίτλο «Ἱστορία μιᾶς τυρόπηττας»).

γ. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ. Ἀθήναι 1976, σσ. 310 - 318 (μὲ τίτλο «Ἡ ἱστορία μιᾶς τυρόπιττας»).

30. ΜΑΝΟΥΗΛΑ

α. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, ΣΤ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1928, σσ. 29 - 46, σχ. 8ο.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ. Ἀθήναι 1976, σσ. 189 - 202.

31. ΒΑΡΚΑΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

α. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Διηγήματα*, ΣΤ' τόμος. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως, ἐκδ. Ἰωάννης Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1928, σσ. 59 - 86, σχ. 8ο.

β. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, *Μὲ τὰ πανιὰ καὶ ἄλλα διηγήματα*, Α' τόμος, ἐκδ. Ἀστήρ. Ἀθήνα 1976, σσ. 39 - 60.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΚΟΚΚΙΝΟΥ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΗ

Βραβείο 'Ακαδημίας 'Αθηνών

ΤΟ ΑΝΤΙΚΡΥΣΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ

(Δοκίμιο)

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐμφάνισης τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ ὥς τὴν ἱστορικὴ περίοδο, ὑπάρχουν τὰ ἴχνη τῆς πορείας του, σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ καταλάβει τὸν ἑαυτό του μέσα στὸ σύμπαν. Καὶ πάσχιζε νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν κοινὴ τῶν ἐμγυχῶν ὄντων, κάνοντας ὅ,τι μπορούσε γιὰ νὰ ὑπερβεῖ τὴν φθορὰ καὶ τὸν χρόνον, ποὺ ἐβλεπε στὸ ἄμεσο περιβάλλον του. Πρὸ παντός, εἶχε πάντα τὴν ἀνάγκη νὰ ρίξει μιὰ γέφυρα, ποὺ πίστευε πὼς θὰ τὸν ἔφερνε κοντὰ στὸν συγκεκριμένο κόσμον, ποὺ ἐνιωθε νὰ τὸν μαγεύει τὸ δάμβος του. Καί, γιὰ νὰ συνομιλήσει μὲ τὸν ἑαυτό του, ἔπρεπε νὰ κατορθώσει νὰ ὑπερβεῖ τὴν ἀφηρημένη ἔννοια ποὺ τοῦ ἔδινε τὴν δυνατότητα νὰ ἀποτυπώσει τὸ εἶδωλό του μέσ' ἀπὸ τὴν ἀκατανόητη νομοτέλεια τοῦ σύμπαντος.

Ἔτσι, ξεκινώντας ἀπ' αὐτὲς τὲς ἀφετηρίες καὶ ἀνοίγοντας τὴν πρωτόγονη σκέψη του, ὁδηγήθηκε σὲ κάποια ὑποτυπώδη οὐτοπία, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν σκοτεινὴ πηγὴ τῶν ἐνστίκτων, γιὰ νὰ φτάσει στὸν χῶρον τῆς θολῆς σκέυης. Κι' ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐξοδον, ποὺ ζωγραφίζεται στὰ σχέδια τῶν σπηλαίων ἐκείνων τῶν χρόνων, ἔφτασε στὶς πρῶτες μορφὲς τῆς κοινοτικῆς ζωῆς. Ἐξ ἄλλου, οἱ γεωφυσικὲς μεταβολὲς τοῦ ἔδωσαν ἀκόμα κάποια ἰχνογράφηση ἀκαθόριστης μαγείας, ποὺ θὰ ἐβγαζε τὸν ἄνθρωπον ἀπ' τὴν σαγήνη τῆς φυσικῆς αἰχμαλωσίας, κάνοντας ἴσως τὰ πρῶτα ὄνειρα τῆς φαντασίας, ἔξω ἀπ' τὸν ὁρατὸ κύκλον τῶν καθημερινῶν μορφῶν.

Ἀπ' ἐδῶ, ποὺ ἀρχίζει μιὰ νέα περίοδος, διακρίνεται ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἀνθρώπου, στὰ πρῶτα βήματα τῆς ὁργάνωσης τῆς φαντασίας, μὲ τὴν θαμπὴ ἐλπίδα, τόσο στὴν μυθογονία, ὅσο καὶ στὴν ἐνατένισιν τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ποὺ διάστρωνε τὴν κοινωνικὴ του φιλοσοφία. Καὶ θεμελιώνει τὴν μεταφυσικὴ του ἀντίληψη, ὕστερ' ἀπὸ κάποια στοιχειώδη κριτικὴ, μὲ τὸ ὄραμα τῆς ὑπέρβασης τοῦ περιβάλλοντος, ποὺ ἀντικατοπτρίζει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φαντασίας του καὶ τὴν ἀποδέσμευσιν ἀπ' τὴν βιολογικὴ του ὑπόστασιν, γιὰ νὰ φτάσει πέρα ἀπ' τὲς προσιτὲς καταστάσεις, τιθασεύοντας τὴν παράλογον παρόρμησίν του.

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρῖσμα, ὁ ἄνθρωπος προσπάθησε νὰ ἀλλοτριώσει

τὴν μοναξιά καὶ τὸν φόβο, στηριζόμενος ἀκριβῶς στὴν ὑπερβατικὴ ὁδοιπορία τῆς φαντασίας, γιὰ νὰ καταργήσει τὴν φυσικὴ του ἀδυναμία. Καί, γιὰ νὰ κρατήσει μιὰ τέτοια προώθηση, ἀνοίξε ἓνα πέρασμα φυγῆς ἀπ' τὴν πραγματικότητα, ποὺ πῆρε τὴν μορφή κάποιας πρωτόγονης ἀναφορᾶς, ἡ ὁποία, μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων καὶ τὴν ἄρθρωση τοῦ ἀνθρώπινου λόγου, ὅσο ἐγίνε μιὰ τροχιά λεκτικῆς ἀνέλιξης ἀπ' τὰ σχήματα στήν ἀφηρημένη ἔκφραση. Μὲ αὐτὰ τὰ μεταβιολογικὰ μεγίσματα τῆς φαντασίας, συγκεκριμενοποιήθηκαν τὰ πολιτισμικὰ ὅρια, ποὺ ἔδωσαν τὰ ὅρια τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἔχει, ὡς ἐκ τούτου, τὸν πυρῆνα τῆς οὐτοπικῆς καὶ τῆς φανταστικῆς αἴσθησης. Μάλιστα, στὴν ἐπιφάνεια αὐτῶν τῶν ἐκφάνσεων ἀκόμα καὶ στὴν ἐποχὴ μας, ποὺ καλύπτουν τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ καὶ τῆς φιλολογίας, ὑπάρχει πάντα ἡ ἀντανάκλαση ἀπ' αὐτὸν τὸν πρῶτο βυθό, ποὺ προσδιορίζεται κ' ἀπ' τὴν ὀργανικὴ δόμηση τῆς κοινωνίας ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Μὲ βάση τὰ παραπάνω, δικαιούμαστε νὰ σταθοῦμε, πιὸ συγκεκριμένα, στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες / ποὺ συνιστοῦν τὴν εὐαίσθητη περιοχὴ τῆς ἀνθρώπινης ἀναζήτησης/, πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἴχνη τῆς ἀφετηρίας γιὰ τὸν ρόλο τῆς φαντασίας, γιὰ νὰ προσδιορίσουμε τὸν κώδικα τῆς δημιουργίας ὡς τὴν σημερινή της μορφή, σὲ συνάρτηση μὲ τὴν κυριαρχία τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς. Γιατί, ἡ λογοτεχνία ποὺ κινεῖται σ' ἓναν οὐρανὸ γεμᾶτον ἀπὸ εἰκόνες, ἀπὸ προσδοκίες καὶ ἀπὸ ἀναζητήσεις γιὰ τὴν διαφυγὴ ἀπ' τὴν μοίρα τῆς ὑλικῆς κατασκευῆς, ἦταν ἐπόμενο νὰ δημιουργήσει, ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα, τὶς προσβάσεις γιὰ κάποια προφητεία, ποὺ δὲ φέρει τὴν ὑπόσχεση γιὰ τὴν ἐξοδο ἀπ' τὴν αἰχμαλωσία τοῦ φθαρτοῦ κόσμου.

Τώρα, μπορούμε νὰ διατυπώσουμε τὴν ἄποψη γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ φαντασία, πὼς ξεκινáει ἀπ' τὴν ποιητικὴ φιλοσοφία τῆς «Πολιτείας τοῦ Πλάτωνα», πὼς δὲν ἦταν ἀποκλιμακωμένη ἀπ' τὴν γενικότερη μυθολογία καὶ τὴν ἀναφορὰ στὰ μεταφυσικὰ ἐρωτήματα. Γιατί, μὲ τὴν φόρτιση τῆς φαντασίας, οἱ λέξεις καὶ οἱ ἐπιστημονικὲς θεωρήσεις πῆραν μιὰν ἀφηρημένη διάσταση, δίνοντας τὴν δυνατότητα γιὰ τὴν ὁργάνωση αὐτοῦ τοῦ αἰωνίου ὁράματος. Καί, μὲ τὴν εἰκόνα ἐνὸς εἰδώλου ἀπ' τὸν ὑπαρκτὸ κόσμο τῆς καθημερινῆς πάλης, ἀναζητήθηκε μιὰ μορφή νέας πολιτείας, κυνηγήθηκε ἓνα ὄνειρο βγαλμένο ἀπ' τὸ μυστήριο καὶ τὴν ἀγωνία, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ἐκφραστεῖ, παρὰ μόνον μὲ τὴν μουσικὴ καὶ τὴν φαντασία, διαρθρωμένο στὸν ἑναρδρὸ λόγο. Γι' αὐτό, ἡ λογοτεχνία τῆς οὐτοπικῆς γοητείας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, πέρ' ἀπ' τὴν συγκροτημένη διαλεκτικὴ ἔκφραση, εἶναι διάχυτη σὲ ὅλες τὶς ἀνθρώπινες δραστηριότητες, ὅπως ἀντανάκλᾳται - ἄλλωστε - καὶ στὴν μυθολογία ἢ τὴν κοινωνικὴ συνείδηση ὅλων τῶν λαῶν. Μάλιστα, γιὰ παράδειγμα, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Λουκιανὸ ἢ τὸν Ἀριστοφάνη μὲ τοὺς «Ὀρνιδες», δὲ μπορούσαμε νὰ ἀναφέρουμε τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Ἑβραίους, ποὺ κληρο-

δότησαν κι' αὐτοὶ ἓνα θερμὸ ὑπόστρωμα στὴν δημιουργία αὐτῶν τῶν θεωριῶν. Ἀκόμα, θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπεκταθοῦμε καὶ στὰ ἰδανικά, ποὺ ἐκπηγάζουν ἀπ' τὴν κοινωνικὴ συνείδηση γιὰ μιὰ ἰδανικὴ πολιτεία, ὅπως τὸ ἐφαρμοσμένο μέρος τοῦ χριστιανισμοῦ ἢ τὸ θεωρητικὸ τοῦ μαρξισμοῦ, μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι ἐννοοῦμε ἐδῶ τὴν διαλεκτικὴ, πρὶν ἀπ' τὴν ἐπιστημονικὴ στήριξη τῆς φαντασίας.

Ἐχοντας ὥς ξεκίνημα τὴν παραπάνω διαπίστωση, ποὺ δὲν ἀντιπροσωπεύει μονάχα τὴν συγκατάθεση τῆς σκέυης, ἀλλὰ ὑποδεικνύει καὶ τὸν ρόλο τῆς συνάρτησης τῆς ἐξέλιξης στὴν διανόηση, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ παραδεχτοῦμε τὸν κυρίαρχο ρόλο τῆς φαντασίας, γιὰ νὰ κατανικήσουμε τὶς δεσμεύσεις τῆς βιολογικῆς μοίρας, σ' ἓναν κόσμο ποὺ μᾶς γοητεύει καί, συνάμα, μᾶς τρομάζει ἡ κατάληξή του. Καί, γι' αὐτὸν τὸν λόγο, χρειάζεται ἡ φαντασία, γιὰ νὰ ξεπεραστεῖ ἡ ἀδυναμία τῆς λογικῆς, πέρ' ἀπ' τὸ νόμο τῆς ὑλικῆς ἀνέλιξης, προκειμένου νὰ πραγματοποιεῖ ἡ ζητούμενη κατάκτηση.

Ἀκόμα, μέσα στὴν θολὴ ὄραση καὶ τὴν ἀσχημάτιστη συνείδηση, ποὺ διαμορφώνονταν εἴτε μὲ τὴν ἐμπειρία εἴτε μὲ τὴν ἐλπίδα γιὰ μιὰ δικαίωση στὸν μεταφυσικὸ ὡρὸ, ἐνυπῆρχε πάντα ὁ πυρήνας τῆς οὐτοπικῆς ἀναζήτησης στὴν φαντασία, ποὺ διαφύλαξε ἀναμμένη τὴν φωτιά, κι' ὅταν αὐτὴ κινδύνευε ἀπ' τὶς συγκρούσεις τῆς καθηστηκυίας τάξης τῶν ἰσχυρῶν.

Καί, γιὰ νὰ ὁλοκληρώσουμε τὸ ἀναγκαῖο περίγραμμα, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀγνοήσουμε τὰ ὑποκατάστατα, ποὺ ἐκφράζονται τώρα μὲ τὸ δέλεαρ τῆς εὐδαιμονίας στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, ποὺ ὑπόσχονται οἱ ἐπιτεύξεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς στὸν αἰῶνα μας, περνώντας μέσ' ἀπ' τὶς ἀκατανόητες ἀντινομίες, τὴν ἄρνηση καὶ τὴν βία τῶν πολέμων, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἄλλη ὅγνη τοῦ νομίσματος. Γι' αὐτό, τὸ παρανοϊκὸ παραλήρημα, ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὴν ποίηση καὶ τὴν ἀναζήτηση μορφῶν στὰ φωτεινὰ σήματα τῶν καιρῶν μας, ποὺ κρατοῦν τὰ ἔνστικτα καὶ τὸ ἀλκοόλ, ἀποτελοῦν τὴν καλύτερη ἀπόδειξη, ὅτι αὐτὸ τὸ χαμένο ὄνειρο τῆς οὐτοπικῆς προσδοκίας στὴν ἐπιστημονικὴ φαντασία, συνιστᾷ τὴν οὐσία τῆς ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας ποὺ κατακλύζει τὴν οἰκουμενικὴ ζωὴ, διαπερνώντας τὰ σύνορα καὶ τὶς ἡπείρους, χάριν στὰ θαυμαστὰ μέσα ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας τοῦ καιροῦ μας.

Μάλιστα, μὲ τὴν παγκοσμιότητα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης, τὰ μέσα κοινοποίησης καὶ τὴν ἀναπόφευκτη συμμετοχὴ στὴν καθημερινὴ ζωὴ, ποὺ πάει νὰ χάσει τὸ ἐθνικὸ χρῶμα καὶ τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν λαῶν, ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία γίνεται μιὰ καινούργια γλώσσα, ἓνας ἀσύνορος κόσμος, ποὺ ὁδηγεῖ ἔξω ἀπ' τὴν γήϊνη πραγματικότητα. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοεῖται ὅτι ἡ ἀντικατάσταση τῶν ἀξιῶν, ποὺ διαρδρώνουν τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ, ὕστερ' ἀπὸ πολλὰς διαμεύσεις, ἔρχεται μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπ' τὸν ὁρατὸν ὀρίζοντα καὶ τὴν ὑπνωση τῆς συνείδησης, προκειμένου νὰ ὑπακούει ὁ νέος ἄνθρωπος σὲ κάποια κωδικὴ σηματοδότηση.

Στὴν ἐποχὴ μας, ποὺ οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νὰ κινοῦνται χωρὶς τὸν ἔλεγχο τῆς ἀτομικῆς εὐδύνῃς, περιορίζεται καὶ ὁ ρόλος τῆς ἐπώνυμης ἀκτινοβολίας, πρᾶγμα ποὺ ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ πεδίο ἀνάπτυξης - ἔστω μὲ τὴν δεδομένη γλῶσσα τῶν λέξεων - τῆς ἐπιστημονικῆς πλέον φαντασίας. Γιατί εἶναι ἀνάγκη νὰ πάρει τὴν δέση μιᾶς παροχημένης πραγματικότητας, σέρνοντας ὅπως-δήποτε καὶ τὸ ἀντίκρουσμα τῆς μεταφυσικῆς προσδοκίας, ἴσως θολὸ καὶ ἀπροσδιόριστο, ἀλλὰ ὑπάρχον στὸν πυρῆνα τῆς ἀναζήτησης.

Γι' αὐτό, στὴν περιοχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας (ιδίως στὰ μυθιστορήματα τῶν Χάξλεϋ, Ὀργουελ, Ζιμιατίν, Μπράουν, Καρλάϋλ, Ἀσήμωφ, Δημοτρακόπουλου, Πανώργιου), τὰ κοινὰ καὶ οἱ διαφορὲς παρουσιάζουν ἓνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Διότι, ἐκτὸς ἀπ' τὴν οἰκουμενικότητα τῆς θεματογραφίας, ποὺ τὰ ἴχνη τῆς διαφαίνονται σ' ἓνα ἀπροσδιόριστο βάθος, δίνεται ἡ εὐρύτερη παρουσία καὶ ἡ φυσιογνωμία τοῦ γυχισμοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀντίληψης. Μάλιστα, ἂν θελήσει κανεὶς, πέρ' ἀπ' τὴν θεωρητικὴ ἀφαίρεση τῶν ἐννοιῶν προσπέλασης, νὰ συλλάβει καὶ συμβολικὰ τὸ μήνυμα τοῦτο, δὰ μποροῦσε νὰ κάμει τὴν παρομοίωση μὲ κινούμενα σκηνικὰ σ' ἓνα ὀρίζοντα μὲ κινούμενο φωτισμό. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀναφορὰ τούτη δὲν ἔχει μόνο ἱστορικὴ ἀξία, ἀλλὰ στηρίζεται καὶ στὴν ἀλήθεια τοῦ ἀντικατοπτρισμοῦ στὴν ἐπιστημονικὴ φαντασία, προβάλλοντας τὰ παρανοϊκὰ δημιουργήματα, στὸν χῶρο τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλοσοφίας, γιὰ νὰ κάμει κατανοιτὸν αὐτὸν τὸν ἀσύλληπτο ἀλλιῶς κόσμον τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ στηρίζεται ἀκριβῶς στὴν διάγνωση τῶν δικῶν μας (τῆς προηγούμενης γενεᾶς) διακηρύξεις. Ἔτσι, ἀπ' τὸν διαφωτισμὸ τῆς ἀναγέννησης καὶ δῶδε δημιουργήθηκαν κάποιες καινούργιες προοπτικὲς γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς λογοτεχνίας αὐτῆς. Ὁ Φαινελὸν μὲ τὶς ὀδυσσειακὲς «Περιπέτειες τοῦ Τηλέμαχου», ἀνασυνδέει τὴν ἄκρη τοῦ νήματος μιᾶς ποίησης ποὺ δὲν ἀπαρχαίωνεται, ἐπεκτείνει τὴν ἀναζήτηση στὸν χῶρον τοῦ φανταστικοῦ, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ φτάσει αὐτὴν τὴν κινούμενη ὄχθη, ποὺ κρατοῦσε πάντα τὸ εἶδωλον τῆς τρωικῆς ἐκστρατείας.

Καὶ ὁ Καζαντζάκης, γιὰ νὰ δώσει μιὰ διευρυμένη ἔννοια σ' αὐτὲς τὶς ἀναζητήσεις, ξανασυνέδεσε τὸν Ὀδυσσεᾶ στὴν σύγχρονη μορφή τῆς ζωῆς, προσπαθώντας νὰ διαφυλάξει κατὰ μεγάλο γιὰ τὸν πάσχοντα ἄνθρωπον, ποὺ ὑπάρχει μονάχα σ' αὐτὴν τὴν μυθολογικὴ ἐνατέτιση. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, θέλησε νὰ συνδέσει τὴν τύχη του μὲ τὶς ἐκπλήξεις μιᾶς «Ἱεροσουλίας», γιὰ νὰ ξεχωρίσει καὶ ὡς φιλόσοφος.

Παράλληλα, δὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ θεωρήσει, ὅτι καὶ στὶς περιόδους τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀνακατάταξης τῶν κρατῶν, διακρίνεται πάντα τὸ ἴδιο ὑπαρξιακὸ ὑπόστρωμα, ὅσο κ' ἂν οἱ διακηρύξεις τὸ καθηλώνουν στὸν διεκδικητικὸ χῶρον τῶν ἀγαθῶν. Γι' αὐτό, ὁ Φαινελὸν παραμένει ἓνας κλασικός, παρ' ὅλο ποὺ οἱ διαδοχοὶ του προσπάθησαν, μὲ μανιφέστα, νὰ τὸν ὑπερκεράσουν. Καὶ ἡ διαπίστωση τούτη, περ' ἀπ' τὴν συνθηματολογικὴ πολιτικὴ ὑ-

πόσχεση, είναι ένδεικτική για τὸ κῦρος καὶ γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς διαχρονικῆς ὑπόστασης, πού νὰ μὴν ἐξαρτᾶται μονάχα ἀπ' τὴν ἐμβέλεια τῶν ὑπαρκτῶν ἐμπειριῶν. Ἐπίσης, ἡ «Νέα Ἀτλαντίδα» τοῦ Βάκωνα, πού δὲν ἀπομακρύνεται ἀπ' τὴν οὐτοπικὴ λογοτεχνία, στήνει κ' αὐτὴ τὰ σκηνικὰ τῆς ἀναζήτησης, μέσ' ἀπ' τὴν ἐπιστημονικὴ φαντασία, στὸν φανταστικὸ χῶρο. Καί, μὲ τὶς ἀνιχνεύσεις αὐτὲς τοῦ 16ου αἰῶνα, δημιουργεῖται ἓνα ἀταξικὸ κοινωνικὸ σχῆμα, πού δὰ προσδιορίζει / ὥς ἓνα βαθμὸ / καὶ τὰ συστατικὰ τῆς λογοτεχνίας τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, γιὰ νὰ δικαιώσει τὴν ἰδέα τῆς ἰδανικῆς ἀναζήτησης.

Ἡ διαφορὰ στὸν Βάκωνα καὶ στὸν Φαινελὸν εἶναι περισσότερο στὴν φιλοσοφικὴ θεώρηση, στὴν ἐσωτερικὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ στὴν αἰσθητικὴ συγκρότηση τοῦ λόγου. Τὰ ἀναφέρουμε αὐτά, γιὰτὶ οἱ λογοτεχνικὲς ἀρετὲς καὶ τὸ δόκιμο ὑλικό, συντελεῖ στὴν ἀποστασιοποίηση ἀπ' τὴν λαϊκὴ βάση, γιὰ νὰ χάσει τὶς δεδομένες δεσμεύσεις ἢ γλώσσα, μιὰ καὶ δὲν ἐφευρέθηκε ἀκόμα ἄλλη ἔκφραση γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῶν κομποῦτερς. Γ' αὐτό, ἀκριβῶς, ἐνδιαφέρει αὐτὸ τὸ σταμάτημα, δεδομένου ὅτι ἀφήνει παράθυρα, γιὰ νὰ ἰδοῦμε τὶς πολιτικὲς ἀνακατατάξεις πού δὰ ἐπιδράσουν στὴν διαμόρφωση τῆς καινούργιας λογοτεχνίας. Ἐν τούτοις, σὺν τοῖς ἄλλοις, δὲν εἶναι καὶ χωρὶς πρακτικὴ ἀξία, στὸν καιρὸ τοῦ Βάκωνα, αὐτὴ ἡ ἀναζήτησις καὶ τὰ σκηνικὰ τῆς ἰδανικῆς πολιτείας, ὅσο κ' ἂν προέρχονται ἀπὸ κάποια δανειοδότησις ἀπ' τὴν ὑπαρκτὴ μορφή τῆς κοινωνίας. Γ' αὐτό, ἡ λογοτεχνικὴ ὑπόστασις τῆς «Νέας Ἀτλαντίδας», ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἐπήρεια στὴν διαμόρφωση, νομιμοποίησε καὶ τὴν ἐξωλογικὴ μορφή τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας. Ἐξ ἄλλου, ὅλ' αὐτά, πρόσφεραν καὶ κάποια διεύρυνση στὸν θεατρικὸ χῶρο, πρᾶγμα πού εἶχε κάμει, πιὸ πρὶν, ὁ Ἀριστοφάνης μὲ τὶς «Νεφέλες» καὶ τοὺς «Ὀρνιθεὺς», πού, παρὰ τὴν συναντησὴν τοῦ στὸν χῶρο τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας, τοποθετεῖ τὴν πολιτεία τοῦ στὸν ἰδεατὸν Ὀλυμπο, προσεγγίζοντας ἔτσι τὴν θεϊκὴ μυθολογία.

Ἡ περίπτωσις τούτη, ἂν συγκριθεῖ μὲ τὶς «Ἱστορίες» τοῦ Λουκιανοῦ, εἶναι χαρακτηριστικὴ, τοῦλάχιστον γιὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ γιὰ τὴν βιβλικὴ ἀναφορά τῶν Ἑβραίων, πού ἀκολούθησαν ὥς τὸν μεσαίωνα.

Κάτω ἀπ' τὸ παραπάνω φῶς, βλέπουμε τὴν διαδρομὴ καὶ τὴν παρουσία, πότε μὲ τὴν οὐτοπία καὶ πότε μὲ τὴν φανταστικὴ περιγραφή, τῆς λογοτεχνίας τῆς φαντασίας, πού τώρα, μὲ τὴν ἐξάρτησις τῶν πάντων ἀπ' τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη, διαρδρώνεται ὥς ἐπιστημονικὴ φαντασία. Κ' αὐτὸ κρατεῖ, ἐπὶ χιλιάδες χρόνια, χωρὶς νὰ ἀφαιρεθοῦν πολλὰ ἀπ' τὴν ἀρχικὴ τοῦ δύναμιν. Ἐξ ἄλλου, στὸ νεότερο θέατρο, μέχρι τὸν Μπρέχτ καὶ τὸν Ἀνουΐγ, πού δανείστηκαν πολλὰ ἀπ' τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, εἶναι φανερὴ μιὰ συγγένεια στὴν ἔκφραση καὶ στὶς ἀνιχνεύσεις στὸ ἀνθρώπινο ψυχικὸ τοπίο. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἀξιόλογο φαινόμενο, πού ἐπισημάνθηκε ἀπ' τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς στοχαστὲς τῶν δυὸ τριῶν τελευταίων αἰώνων (Γκαίτε, Σαίξπηρ, Νίτσε, Τσβάιχ), πού δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ξεχωρίσει ἀπ' τὴν καθολικὴ ποίηση καὶ τὴν μουσικὴ,

ὅπως συμβαίνει, ἄλλωστε, μὲ τὸν Καμπανέλλα καὶ τὸν Ντιντερό, ποὺ ὀριοθέτησαν τὴν δύναμη αὐτῆς τῆς λογοτεχνίας στὴν πρῶιμη μορφή της. Μάλιστα, ἀπ' τὴν καλλιέργεια, τὴν ἀκτινοβολία καὶ τολμηρὴ φαντασία, επηρεάστηκε βαθύτερα τόσο ὁ μετασχηματισμὸς τοῦ θρησκευτικοπολιτικοῦ ιδεώδους, ὅσο καὶ ἡ ἐξιδανίκευση τῶν αἰσθητικῶν σχολῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν ρευμάτων τῶν μετέπειτα τριῶν αἰώνων στὸν χώρο τῆς Εὐρώπης καί, μέσ' ἀπ' αὐτόν, στὴν παγκόσμια κουλτούρα. Ἀκόμα, στὴν Ἰταλία, ἀπ' τὴν Ἀναγέννηση καὶ δῶδε, τὰ στοιχεῖα αὐτὰ διαπότισαν τὴν ἀνδοφορία ἐκείνη τῶν ἐπώνυμων οὐτοπιστῶν, γιὰ νὰ φτάσουμε ὡς τὸν Τόμας Μῶρ, ποὺ συγκρότησε μὲ τὴν «Οὐτοπία» του τὴν καθαρότερη μορφή τῆς προσπάθειας γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας, μὲ βάση τὴν ἀναζητούμενη προφητεία σὲ μιὰ νέα λογοτεχνία. Βέβαια, αἰωροῦνταν στὴν κοινωνικὴ ἀτμόσφαιρα μιὰ προῖδέαση γιὰ τὸν μεταφεουδαρχικὸ μετασχηματισμὸ, ποὺ προέκυπτε κί' ἀπ' τὴς ἀναζητήσεις τῆς οὐτοπικῆς ὑπόσχεσης στὸν χώρο τῶν ἐργαζομένων. Καὶ ἡ γέννηση τῶν μεγάλων μεγεθῶν, ποὺ προέρχονται ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀφύπνιση, ποὺ τὴν ἐξέφραζε ἡ χριστιανικὴ κοινότητα καὶ ἰσοπολιτεία, διευκόλυνε τὴν ἀναδιάρθρωση τῶν ἀξιῶν καὶ προωθοῦσε ὡς τὸν προβληματισμὸ τῆς πολιτικῆς δικαιοπραξίας. Γι' αὐτό, ἡ ἐπέκταση τῶν μεγάλων τούτων οὐτοπιστῶν ἐξακολουθεῖ νὰ κατέχει μεγάλη βάση στὴν λογοτεχνία γενικά, ἐνῶ ἀγγίζει τώρα τὴν παρουσία τοῦ παραλόγου, ποὺ χρειάστηκαν οἱ ἀνιχνεύσεις γιὰ τὸν καινούργιον ἄνθρωπο τοῦ αἰῶνα μας. Διότι, οἱ γαῦσεις αὐτές, ποὺ γεννήθηκαν ἀπ' τὴν βιομηχανικὴ κοινωνία, ἔφεραν κί' ἕναν χρῆσμο, ποὺ τὸν ἔχει ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος τῶν ἡμερῶν μας, γιὰ νὰ ἀντικαταστήσει, μὲ τὴν δύναμη τῶν ἐνστίκτων ἢ μὲ τὴν αὐτόματη γραφή, τὴς ἀξίες ἐκεῖνες, ποὺ προσεταίριστηκαν τὰ διάφορα κατεστημένα.

Ἡ ἀναζήτηση, ἐπομένως, δὰ πρέπει νὰ γίνεи τώρα σ' ἕνα ἄλλο χώρο, ποὺ ἡ προσπέλασή του εἶναι δυνατὴ μονάχα μὲ τὴ μαγεία, μέσ' ἀπ' τοὺς θαλάμους τῶν διαστημοπλοίων, τὰ ὁποῖα ταυτίζονται μὲ τὴν σχεδία τοῦ Ὀδυσσέα, γιὰ τὴν συνάντηση μὲ τὸ ἀκατανόητο χάος, ποὺ δὰ ἀντικαταστήσει τὴν μεταφυσικὴ προσδοκία. Καί, γιὰ νὰ γίνεи νόμιμη μιὰ τέτοια ὑπόσχεση, ὁδηγεῖ στὴν ἀρχαία καὶ στὴν βιβλικὴ κοσμογονία, ἀπ' ὅπου χαράσσεται ἡ καινούργια ἀφετηρία, ἀπ' τὴν ὁποῖα ξεκινάει, μαζὶ μὲ τοὺς ἱπταμένους δίσκους καὶ τοὺς πυραύλους, ἕνα ὑποκατάστατο κάποιου ὄνειρου, ποὺ γεννήθηκε στὰ γραφεῖα τῶν μαθηματικῶν ἐξισώσεων. Κί' ἔτσι, ἡ πορεία αὐτὴ τῶν τεσσάρων αἰώνων ποὺ κάλυψε τοὺς μετασχηματισμοὺς τῆς κοινωνικῆς δομῆς καὶ ποὺ πρόσφερε τὴν ἐλπίδα φυγῆς ἀπ' τὴν δυναστεία τῶν μεσαιωνικῶν πύργων, ἄρχισε νὰ μορφοποιεῖ τὴν λογοτεχνία ποὺ χρειάζονταν ἡ ἐπιστημονικὴ γλώσσα γιὰ νὰ κυνηγήσει τὸ νέο ὄραμα, ἔξω ἀπ' τὸν γήϊνον οὐρανὸ. Γι' αὐτό, στὸν χώρο αὐτῆς τῆς λογοτεχνίας, ποὺ ἐκφράζει ἕνα ἀπρόσωπο στάδιο, φωτίζεται τὸ νέο εἶδωλο μέσ' ἀπὸ ἕναν προβολέα ἀπροσδιόριστης τοποθέτησης, ποὺ σκορπίζει τὸν ἴλιγγο καὶ

τὴν μοναξιά τῶν νέων, κάνοντας ὁδοιπόρους χωρὶς μνήμη. Τὴν ἴδια διαπίστω-
ση, μπορούμε νὰ κάμουμε καὶ στὰ κινήματα εἰρήνης καὶ στὰ τουριστικά ρεύμα-
τα ἢ στὶς παρανοϊκὲς παραμορφώσεις τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν.

Στὸ μεταξύ, οἱ διάφοροι συνασπισμοὶ (στρατιωτικοί, πολιτικοί, οἰκονο-
μικοί), ποὺ δημιουργοῦν τὰ κρατοῦντα καθεστῶτα στὸν ὥρο τῆς κοινωνικῆς
πραγματικότητας, ἀντιγράφουν αὐτὴν τὴν παράλογη πορεία, μεταβάλλοντας ἔ-
τσι σὲ μεγάλες ἀπρόσωπες ἐνότητες τοὺς λαούς, ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ κρατη-
θοῦν ἀπ' τὴν λεηλασία καὶ τὴν νάρκωση τῆς προπαγάνδας, μὲ συνέπεια νὰ κα-
ταφεύγουν στὴν λογοτεχνία τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας. Γιατί, ὅστερ' ἀπ' τὴν
πτώχευση τῶν ἀξιῶν τῆς παράδοσης καὶ τὴν ἀπομυθοποίηση τῶν συμβόλων,
γιώθουν ἐντελῶς ξεκρέμαστοι καὶ ναυαγοί, ποὺ γαντζώνονται εὐχαρίστως ἀπὸ
κάποια ἐξωπραγματικὴ ἀλήθεια, ὅπως εἶναι ἡ νέα δυναστεία τοῦ μεταβιομηχα-
νικοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἡ μετάδωση τῆς ζωῆς στὸν ὥρο τῆς μεταουτοπικῆς συ-
νειδήσεως ἀπλώνεται ἀναπότρεπτα, γιὰ νὰ ὀριοθετήσῃ τώρα τὸ ἀνθρώπινο
κράτος, ποὺ γίνεται μὲ τὶς ὁδηγίες μιᾶς χαλασμένης πυξίδας. Πρόκειται, ἀναμ-
φισβήτητα, γιὰ μιὰ κρίσιμη περίοδο μετάβασης, ὅπου ἡ λογοτεχνία δὲν μπορεῖ
νὰ μᾶς δώσει, παρὰ μονάχα ἓναν κόσμον ἔξω ἀπ' τὴν γήϊνη περίμετρο. Καί, γι'
αὐτό, ἡ γλῶσσα τοῦ κοντινοῦ μέλλοντος γίνεται ἀπὸ τώρα, κατὰ τρόπον ἑτερο-
χρονικόν, πρὶν νὰ τὴν προλάβουν τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, ποὺ ὁδηγοῦν στοὺς γεω-
πολιτικούς καὶ τοὺς πολιτικοστρατιωτικούς σχεδιασμούς, ποὺ ἔχουν ἐπιβάλλῃ
τὴν διαίρεση τῆς γῆς. Καί, γι' αὐτό, δὲν εἶναι καθόλου ἀντιεπιστημονικὴ ἡ ση-
ματοδότηση τούτῃ στὴν λογοτεχνία, ὅπου φαίνεται ἡ ἀγωνία, τὸ ἄγχος, ἡ διά-
γνωση, οἱ διακηρύξεις καὶ ἡ ἀδικαίωτη «ἰδανικὴ» ἐγκόσμια πολιτεία.

Τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ χάρτη, τὴν ἀντικατοπτρίζουν καλύτερα τὰ προ-
βλήματα τῶν ἐθνοτήτων, ποὺ χωρίζονται στὴν Ἀνατολή, στὴν Δύση, στὸν Τρίτο
Κόσμον καὶ στὴν Ἀσία. Ἀκόμα, στὸν ἰδεατὸ ὥρο τῆς ἐπιστημονικῆς φαντα-
σίας, (τῆς λογοτεχνίας δηλαδή), ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ ἀνανακλάσεις, ἐνῶ ἀνα-
γνωρίζεται ἡ ἀναζήτηση, ἔξω ἀπ' τὶς μορφὲς τῶν εἰδώλων τῆς γήϊνης ἐξάρτη-
σης. Εἰδικώτερα, μάλιστα, ἡ λογοτεχνία μὲ αὐτὸ τὸ ἀντίκρουσμα καὶ οἱ κάποιες
ἐνδείξεις γιὰ τὴν ἐπιστροφή στὴν θρησκευτικὴ στήριξη, δείχνουν καλύτερα τὴν
ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀναζήτηση σ' ἓναν κόσμον, στὸν ὁποῖον δὲν θὰ ὑπάρχουν μονά-
χα οἱ τυφλοὶ ἐγκέφαλοι τῶν ἐπιστημονικῶν προϊόντων. Καί, μέσ' ἀπ' αὐτὸ τὸ
πρῶμα, ἡ λογοτεχνία τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, πιστεύουμε πὼς ἔχει νὰ
προσφέρει, μαζί μὲ τὴν ἀπογύμνωση καὶ τὴν ὑποκατάσταση τῶν ἀνθρώπινων
σχέσεων, ἓνα μήνυμα γιὰ τὴν μελλοντικὴ ἀνθρώπινη μοίρα, ἂν δυνηθοῦμε νὰ
δώσουμε σκοπὸ καὶ συνείδηση, σὲ οἰκουμενικὴ κλίμακα, στὰ μεγάλα ἐπιτεύγ-
ματα τῆς ἐποχῆς μας. Γιατί, μὲ τὸ πολῦτιμον ἀντίκρουσμα, ποὺ ὑπάρχει στὸν πυ-
ρήνα τῆς, ἀπ' τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ γῆ μέχρι τώρα, ὑπάρχει ἡ
ἐλπίδα νὰ διευρύνουμε τὴν ζωὴ μας, νὰ τὴν διασφαλίσουμε μὲ τὴν γνώση,

παίρνοντας ακριβώς την σηματοδότηση απ' την τροχιά και τὸν κώδικα τῆς προφητείας, πὺ φέρνει ἡ λογοτεχνία τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας. Εἶναι ἡ λογοτεχνία, πὺ ξεκινάει ἀπ' τὸν Πλάτωνα, περνάει ἀπ' τὸν Χριστιανισμό τὸν μεσαίωνα καὶ τὴν Ἀναγέννηση, γιὰ νὰ φτάσει στὸν αἰῶνα τοῦτον τῆς διαστημικῆς προφητείας, προσφέροντας κάποια πρόσβαση, γιὰ ἓνα μέλλον πὺ ἐκκολάπτεται στὰ ἐργαστήρια τῶν ἐπιστημόνων καὶ στοὺς ἠλεκτρονικοὺς ἐγκεφάλους. Ἀκόμα, μάλιστα μέσα στὸν πυρήνα, αὐτόν, ὑπάρχει καὶ ἡ δέσμευση τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς ἄρδρωσης, πὺ ἐδραιώνεται μὲ τὴν κοινὴ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας αὐτῆς, ἀφοῦ γεννήθηκε μὲ αὐτὴν καὶ ἔχει τὴν φυσικὴ τῆς γενετικῆς καταβολή. Κι' αὐτό, μᾶλλον, ἴσως εἶναι τὸ κύριο ἐμπόδιο νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' τὸν πρωταρχικὸν ἄνθρωπο ἢ νὰ ἐκφυλιστεῖ, ὅποιαδήποτε ἐξέλιξη καὶ ἂν ἀκολουθήσει μὲ τὴν κωδικὴ ἀνωνυμία τῶν ἀριθμῶν. Γι' αὐτό, ἡ μορφοποίηση καὶ αὐτῶν ἀκόμα τῶν δεδομένων τῆς τεχνοεπιστημονικῆς ἐξέλιξης δὰ ἔχουν πάντα τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ καί, σὲ κάποιο βαθμό, τὴν συναισθηματικὴ ἀνάμνηση, πὺ δὲν δὰ ἀφήσει χωρὶς ἐγγυήσεις ὅποιαδήποτε πορεία. Καί, παρ' ὅλη τὴν μετάβαση στὸν τεχνητὸ χῶρο καὶ παρ' ὅλη τὴν ἀλλαγὴ τῶν σκηνικῶν, ἐφ' ὅσον δὲν χάνεται ἡ σύνδεση μὲ τὴν γῆινη καταβολή, ἡ ἀνταπόκριση στὸ μήνυμα τῆς προσδοκίας γιὰ τὴν συμμετοχὴ του στὴν συμπαντικὴ νομοτέλεια, δὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει.

Μόνο πὺ, τώρα, ἡ τοποθέτηση τῶν ἀνέφικτων στηρίζεται στὴν ἐπιστημονικὴ φαντασία καὶ οἱ ἀνιχνεύσεις δὰ γίνονται στὸν ἐξωγήινο χῶρο. Κι' αὐτό, ἐν ὄντι τῆς νέας γλῶσσας, πὺ χωράει τὰ καινούργια ὄνειρα καὶ τὰ καινούργια μεγέθη, ὑπὸ τὸν ὅρο ὅτι ἡ λογοτεχνία τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, μόνο μὲ τὸ ἀντίκρουσμα τῶν πανάρχαιων ἀναζητήσεων, δὰ πρέπει νὰ δώσει τὸ γυχικὸ καὶ πνευματικὸν ὄχημα πὺ ἀπ' τὴ μιὰ δὰ ἔλκεται ἀπ' τὴν γῆινη καταβολή του, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ δὰ πρέπει νὰ κινεῖται στὸ κοσμικὸ διάστημα, γιὰ νὰ συναντήσῃ ἓναν ἀντιανθρώπινο καὶ ἀντιγήινο λόγο. Καί, στὸ σημεῖο τοῦτο, ἴσως νὰ βροῦμε καὶ τὴν ἀφετηρία ἐκείνη, ἀπ' ὅπου καθίσταται ὀρατὴ ἡ ἀδέατη πλευρὰ μιᾶς ἀντιπδικῆς καταναλωτικῆς βιοθεωρίας, πὺ ζητάει νὰ γίνουμε καταναλωτικά τέρατα. Καί, ἐπεκτείνοντας αὐτὴν τὴν ὑπογία, δικαιούμαστε νὰ ἐρωτήσουμε, μήπως ἡ λογοτεχνία αὐτὴ παγιδεύεται ἀπ' τὴν ἀντανάκλαση τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, μὲ προβολή τῆς στὸν διαστημικὸ χῶρο, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ τερματικὴ καστροφὴ τῆς στὴν ἀπόληξη; Βέβαια, μιὰ τέτοια ἄποψη, πὺ στηρίζεται πάνω σὲ ἀκραῖες προεκτάσεις, εὐκολύνει ἀναμφισβήτητα τὴν ἐξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων, ἀλλὰ δὲν πείθει γιὰ τὴν παραδοχὴ τῆς. Παρὰ ταῦτα, δὲν παύει νὰ εἶναι πάντα μιὰ σήμανση, διότι, ὡς ἔκφραση τοῦ τεχνολογικοῦ θριάμβου, ἔχει τὸ βάρος μιᾶς προφητείας, πὺ δὲν μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ, χωρὶς ἀποχρώντα λόγο, μέσα σ' ἓνα ἄδειο διαστημικὸν ὄχημα.

Τώρα, προκειμένου νὰ συμμαζέγῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν διάχυτην ὕλη τῶν ἀνιχνεύσεων καὶ τῶν διαλογισμῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀξιολογήσῃ τὴν ἠθικὴ ποιότητα τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, μέσ' ἀπ' τὸν ἀπρόσωπο ἀμοραλισμὸ

καὶ τὸ οὐδέτερο ψυχικὸ συνειδησιακὸ τοπίο, ποὺ ἔρχεται μὲ τὴν μοναξιά καὶ τὴν αὐτονομία τῶν ἀτόμων τῆς πυρηνικῆς περιόδου. Κί' ἐκεῖνο ποὺ βάζει σύνορα στὴν ὑπαρξιακὴ μας ὑπόσταση, εἶναι ἡ ἔλλειψη κινήτρων καὶ ἡ ἀλλοτριωμένη αἴσθηση τῆς ζωῆς, ποὺ ἀφήνουν, στὸ τέλος, μετέωρη τὴν λογοτεχνία τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, ἀφοῦ λείπει τὸ πάθος ὡς κινοῦν αἶπιοι. Κί' αὐτὸ τὸ συναντᾶμαι τόσο στὸν Χάξλεϋ, ὅσο καὶ στὸν "Οργουελ", ποὺ πασχίζουν νὰ δαμάσουν τὰ ἔνστικτα, στὴν κοινωνία τῶν αὐριανῶν ἀνθρώπων. Καὶ δὲν εἶναι δυνατό, καί' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ δικαίωση οὔτε αὐτῶν τῶν ὀνομάτων τῶν ἡρώων τους, ἀφοῦ ἡ οὐδέτερη προσωποποίηση δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἐπικαλεῖται τίς λεπτικὲς ὀνομαστικὲς ὀντότητες. Ἰδιαίτερα στὸν «Γενναῖο κόσμο τῆς αὔριου», τοῦ Χάξλεϋ, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν πιὸ χτυπητὴ ἔκφραση σ' αὐτὸν τὸν τομέα, ὁ ἀποχρωματισμὸς καὶ τὸ κενὸ τῆς ἀνθρώπινης πράξης δὲν νοεῖται, παρὰ σὰν μιὰ διατεταγμένη καταδυνάστευση, στὴν ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιτάξει κανεὶς ἀντίσταση, ἐφ' ὅσον ἡ ἀνθρώπινη καταβολὴ ἔχει ταυτιστεῖ μὲ τὰ ἠλεκτρονικὰ μικροκύματα. Ἐπίσης, ὁ ἀκαθόριστος φωτισμὸς, οἱ μεταλλικὲς εἰκόνες, τὰ προγνωστικὰ καὶ ὁ κατακτημένος χρόνος, ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ κινηθεῖ ἡ λογοτεχνία τούτη, δίνουν ἕναν ἄλλον ἄνθρωπο, χωρὶς τίς κεραῖες καὶ χωρὶς τὴν μνήμη, ποὺ θὰ τοῦ ἦταν ἀναγκαῖα γιὰ νὰ μὴν ὑποκύβει. Καί, μὲ ἄλλα λόγια, θὰ ἔπρεπε νὰ φτάσουμε σὲ ἀντιχρονικὴ περιπέτεια γιὰ τὴν ἀναζήτησιν ἑνὸς μέλλοντος, μέσ' ἀπὸ ἕνα παρελθόν, ἀκριβῶς ὅπως γίνεται μὲ τὴν ἀνάποδη τῆς διότρας, πράγματα ποὺ τὰ συναντᾶμε στοὺς διαλόγους τῶν παραπάνω συγγραφέων. Ἐν τούτοις, τὰ πρόσωπα μὲ τὴν γήϊνην ὑπόστασίν τους, μὲ τὴν μαγεία τῆς ἐκλεπτυσμένης λεκτικῆς τους ἁρδρωσης καὶ μὲ κάποιο ἐνεργὸ ἔνστικτο, διαγεύδουν μιὰ προφητεία γιὰ ἀπρόοπτη ἀποδυνάμωση τοῦ ἀρχικοῦ ἀντικρύσματος στὴν ἐπιστημονικὴ φαντασία, ποὺ σημειώσαμε παραπάνω. Γι' αὐτὸ, στὸ μυθιστόρημα τοῦτο τοῦ Χάξλεϋ, καθὼς καὶ σ' ἄλλα παρόμοια ἔργα αὐτῆς τῆς κατηγορίας τῶν συγγραφέων, αἰωρεῖται κάποια θλιμμένη ἀναπνοή καὶ φωτίζεται, ἀμυδρά στὸ βάθος, ἀπὸ ἕναν ἀνθρώπινο πόνο. Ἄν ἡ ἀξιολόγησις τούτη δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπ' τὴν σωστὴ ἑρμηνεία, τότε δικαιούμεστε νὰ παραδεχτοῦμε, ὅτι ἡ λογοτεχνία τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας δὲν ὑπόσχεται κανένα ἀντιγῆϊνον ὄνειρο. Ἀντίθετα, θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ περιμένουμε τὴν διάγνωση τοῦ διαστημικοῦ παραδείσου, ἀφοῦ ὁ χωροχρόνος θὰ παραμένει κί' αὐτὸς πέρ' ἀπ' τίς ἀνθρώπινες δυνατότητες, ποὺ μετουσιώνονται στοὺς ἠλεκτρονικοὺς ἐγκεφάλους. Καί, μᾶλλον τὸ μήνυμα τοῦτο, ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ θερμαίνεται ἀπ' τὸ ἀρχέτυπο ἀντίκρυσμα καὶ ποὺ διαφυλάγεται ἀπ' τὴν διαλεκτικὴ τῆς γλώσσας, εἶναι μιὰ νέα ἀνακάλυψη κί' ἕνα καινούργιο ἀνθρώπινον ὄνειρο, ποὺ θὰ δώσει τὴν συνείδησις τοῦ οἰκουμενικοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ προλάβει τὴν μεταμόρφωσίν του. Κί' αὐτὸ, ἴσως, ἀμβλύνει καὶ τίς διαφορές, γιὰ νὰ σμίξουν οἱ λαοί, χωρὶς καθεστῶτα καὶ μὲ τὴν εὐγγελικὴ ἐπιταγὴ τῆς «μῆς ποιμένης», δεδομένου ὅτι, πέρ' ἀπ' αὐτὴν τὴν περίγεια ἀπόδραση, δὲν ὑπάρχει τὸ ὄραμα ποὺ γαλβάνισε τὴν πίστη στὴν ἐπιστημονικὴ παντοδυναμία.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ

Ο ΑΡΓΟΠΟΡΗΜΕΝΟΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΗΣ

Καὶ κατεβαίναμε πρὸς τὸ Βράχο
τῆς ἔρημης ἀκτῆς,
ὅπου ἡ ἀρχέγονη φωλιὰ τῶν Νηρηίδων
καὶ τῶν γλάρων,
μαρτυρία στὸν ἀναρχο χρόνο,
μαρτυρία στὸ σμίξιμο τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς θάλασσας,
μὲ τὰ πύρινα φιλιὰ τῶν ἡλιαχτίδων.
Καὶ πηγαίναμε ἄκρη-ἄκρη, ἀκλουδώντας τὴν ἀτραπό,
Καὶ γινόταν Μνήμη, ποὺ μᾶς πονοῦσε
ὁ ματωμένος Χρόνος, μέσα μας.
Τὸ μέτωπό μας ἦτανε χλωμό, τὰ μάτια
ὀρδάνοιχτα.
Τοῦ τάφου βλέπαμε νάναι φτηνὲς οἱ πλάκες,
πιὸ μαλακὸς ἀπ' τὸ κερί, ὁ γρανίτης.
Ἡ γραμμὴ ἀγὼνη κι ἓνα σωρὸ ἀπὸ σπασμένες εἰκόνες
μπροστὰ κι οὐτ' ἓνας γλάρος στὸ κύμα
τὰ πουλιὰ τῆς Πατρίδας δ' ἀποδημήσανε
ἢ δάχουν σκοτωθεῖ.
Κάποιοι ἀνάριοι ἴσκοι στὸ περιγιάλι, Νηρηίδες, θαρρεῖς
λὲς καὶ χορεύανε Τσετσόσκα,
μ' ἓνα μακρινὸ καὶ ξένο φῶς.
Κι ὁ Ἰβανούσκα, ἔτρεχε πιὸ μπροστὰ ἀπ' αὐτές,
λέγοντας σι' ἄφτερα πουλιὰ τὸ βορινὸ του
παραμῦδι.
Κι ἐμεῖς πρὶν ξεκινήσουμε μὲ τὸ πλοῖο τῆς ξενιτιάς,
τὸ βλέπαμε στὴ στράτα τὴ θολὴ
νεκρὸ τὸ παιδί!!!

Νεκρὸ στὸ δρόμο, μ' ἓνα μαχαίρι στὸ σπῆθος του,
μ' ἓνα λεπτὸ αὐλάκι ἀπὸ αἷμα
στὸ χλωμὸ πρόσωπό του.

Καὶ κανεῖς - κανεῖς δὲν το γνῶριζε.

Καὶ γύρω του ἦτανε ἐλάφια δίχως μάτια,
λιοντάρια ἐγκλωβισμένα στὰ σίδερα,
λαγοὶ νεκροὶ, δίχως πόδια, πουλιὰ ἄφτερα
ἄρχοντες ξεπεσμένοι, ποὺ μιλοῦσαν,
γιὰ λησμονημένα ταξίδια.

Προδομένοι πικροὶ ἥρωες τῆς φυγῆς, προδομένοι
ἀπ' τὸν Κύριό τους

Ρόζες, Βικτωρίες... κι ἐκεῖνος ὁ παράξενος Νάγκελ
«τῶν Μυστηρίων»·

στὰ βορινὰ λιμάνια νὰ γίνονται,
χωρὶς νὰ θέλουν, ρομφαῖες,

γιὰ τὸν ἀφανισμό τοῦ τυράννου τους, ποὺ τοὺς
ἔκρυψε τὸ φῶς.

Κι ἐμεῖς λίγο πιὸ πέρα νὰ βαδίζουμε ἄκρη - ἄκρη τὴν
ἀκτὴ τῆς ἐρημιᾶς

τὴν γεμάτη κάκτους κι' ἄρμυρίκια

διγασμένοι ἀτενίζαμε μακριὰ καράβια φορτωμένα
κόκκαλα

Καὶ μιὰ κραυγὴ ἔτρεχε ἀπὸ πίσω μας.

Μὴν τρέχετε ὅλοι ἄλλο

Εἶμαι πληγωμένος καὶ ἀδύναμος

νὰ σᾶς φτάσω!

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

ΜΠΙΧΛΙΜΠΙΔΙΑ ΓΙΑ ΖΗΛΟΥΤΥΠΟΥΣ

Ὁ στίχος μου ἀπέραντος
ἔχει κάτι ἀπ' τὸν ἀγέρα
ποὺ κατεβαίνει τὶς νύχτες

Ὁ στίχος μου βουβός
ἔχει κάτι ἀπ' τὰ χεῖλια
τῶν θεριστάδων τοῦ κάμπου

Ὁ στίχος μου μουγκρίζει
ἔχει κάτι ἀπ' τὰ
οὐρλιαχτά τῶν αὐτοκινήτων

Δημήτρης Ἀλεξίου

ΓΙΩΡΓΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΦΥΛΛΑ ΤΕΦΡΑΣ

(Διήγημα)

Φύλλα τέφρας καὶ χρυσοῦ. Φύλλα τέφρας.

Περνοῦν ἐκεῖνοι μὲ τὴ φλογέρα, τὸ λιθάνι καὶ τὴ λόγχη. Ὁ Χάν, ὁ Ἰαφάτ, ὁ Ἀσμέ. Οἱ τρεῖς κριτὲς ποὺ γκρέμισαν τὰ τείχη τῆς Ἀνώθ κι ἔκαγαν τὴν πόλη σὲ μιὰ νύχτα.

Περνάει ὁ Ἀμενέφ. Ὁ βασιλιάς ποὺ ἔχτισε τὴν πρώτη πυραμίδα κι ἔκρυψε μέσα στὴν ἀραχνοῦφαντη χλαμύδα καὶ τὰ ὅστα τοῦ ἀγίου πατρὸς Ἱερεμία.

Περνάει ὁ Χόρ. Ὁ ἱερέας ποὺ εἶχε τὸ ἀσπμένιο δισκοπότηρο τῶν Σουμερίων, τὰ τρία ἀλαβάστρινα νομίσματα τῆς Οὐρ καὶ τὸ μαγικὸ λυχνάρι ποὺ δὲν ἔσβηνε ποτέ.

Περνάει ὁ Ἀλίφ. Ὁ σανδαλοποιὸς ἀπ' τὴ Βαγδάτη, κρατώντας ἀπ' τὸ χέρι τὴν Ἀσμίνα· τὴ μικρὴ του κόρη μὲ τ' ἀχτένιστα κατάμαυρα μαλλιά καὶ τὴν πῆλινη κούκλα τῆς.

Περνάει ἐκεῖνος ποὺ θύμωσε πολὺ καὶ ράβδισε τὴ θάλασσα. Ὁ Ξέρξης τῶν Περσῶν περνᾷ, ἐπάνω στοὺς τέσσερις ἐβένινους λέοντες τοῦ θρόνου του.

Φύλλα τέφρας καὶ χρυσοῦ. Φύλλα τέφρας. Καὶ ἡ χώρα τοῦ ὕπνου σου, ὁ οἶκος ὁ ἀπολεσθεὶς τοῦ Κυρίου. Ἡ ἐξέδρα γέρνει ἀκαταμέτρητη ἐνώπιόν σου. Βλέπεις μιὰ κουκουβάγια νὰ πετάει δίχως φτερά. Ἐνα ἄλογο βλέπεις νὰ τρέχει δίχως πόδια. Ἐνα σπῆτι βλέπεις νὰ καίγεται δίχως φωτιά. Ἀκοῦς μιὰ λεύκα νὰ πέφτει δίχως ἦχο. Τί σκόνη!

Τὸ πορφυρὸ ἄστρο

Ὁ Νικάβυρος, νεαρὸς ἀρχαιολόγος, καθὼς ἐρευνᾷ τὴ μεγάλη σπηλιὰ τοῦ Σινάν, στὴν καρδιὰ τῆς ἐρήμου, βρίσκει τὸ χειρόγραφο μέσα σ' ἓνα παλιὸ πυθάρι.

Τὸ χειρόγραφο εἶναι πάπυρος, γραμμένον ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά του, μὲ περιθώρια μεγάλα, κι ἔχει στὴν κορφή του τὸ πορφυρὸ ἄστρο τῆς Νεφέρ καὶ τοὺς τρεῖς χρυσοὺς δράκοντες τῶν Ἐνῶχ στὸ πλάι. Εἶναι ἄριστα διατηρημένον, χωρὶς σπασίματα ἢ ἄλλες φθορές, καὶ τὸ κείμενό του ξεχωρίζει ὁλοκάθαρο.

Ὁ Νικάβυρος, ἂν καὶ ἄπειρος ἀκόμη, μόλις βλέπει αὐτὰ τὰ σημάδια, τὸ πορφυρὸ ἄστρο καὶ τοὺς χρυσοὺς δράκοντες, καταλαβαίνει ἀμέσως ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ λεγόμενο πάπυρο τοῦ Ἰωφθὲ ἢ Ἀφθὲ, τοῦ μεγάλου ἐκείνου προφήτη καὶ μυστικιστῆ, ποὺ ἔζησε καὶ πέθανε ἐδῶ, στὴ σπηλιά, πρὶν ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες χρόνια.

Χωρὶς νὰ χάσει καθόλου καιρό, κατεβαίνει στὴν πόλη, συναντᾷ τὸν πατέρα Νικόδημο, φίλο του καθηγητῆ - γλωσσολόγο, καὶ τοῦ παραδίδει τὸ χειρόγραφο.

Ὁ πατήρ Νικόδημος, εἰδικὸς στ' ἀρχαῖα κείμενα, μὲ ἀρκετὲς μελέτες γύρω ἀπ' τοὺς προφῆτες, ἐνθουσιάζεται πολὺ. Χαρακτηρίζει τὸν πάπυρο εὐρημα μοναδικὸ κι ἀρχίζει, ἀμέσως, νὰ τὸν μεταφράζει προσεχτικὰ. Ἀλλὰ, δὲν προλαβαίνει νὰ τὸν τελειώσει. Κατὰ περίεργο τρόπο κι ἐνῶ ἡ μετάφραση συνεχίζεται κανονικά, ὁ καθηγητὴς πεθαίνει ἀπὸ συγκοπή καὶ τὸ χειρόγραφο καίγεται, τὴν ἴδια στιγμή, μοναχό του.

Στὴν ἀρχή, τὸ γεγονός περνᾷ σχεδὸν ἀπαράτηρτο. Τὸ θεωροῦν ἀπλῶς σύμπτωση, ἀπ' αὐτὲς ποὺ συμβαίνουν καμιά φορά, κι ἀσχολοῦνται μὲ τὶς λεπτομέρειες τῆς ταφῆς.

Τὴ δεύτερη μέρα, ὅμως, ἐκεῖ ποὺ ντύνουν τὸ νεκρὸ μὲ τὸ λευκὸ σάβανο καὶ τὸν μοιρολογοῦν, ξαφνικά, τὰ σφραγισμένα παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ ἀνοίγουν διάπλατα, χωρὶς νὰ τ' ἀγγίξει κανεὶς καὶ μιὰ σκόνη ἀπὸ θειάφι κι ἀλάτι γιλὸ γεμίζει ὅλα τὰ δωμάτια.

Ἀμέσως, ἡ Ἀνέ, ἡ μεγάλη κόρη τοῦ νεκροῦ, βάζει τὶς φωνὲς δυνατὰ καὶ μὲ χέρι ποὺ τρέμει, δείχνει τὸν ἀσπμένιο καθρέφτη στὸν τοῖχο. Στὸν καθρέφτη, παρουσιάζεται μιὰ παιδιάδα ἔρημη, ἀστραφτερή, μὲ δυὸ ἄλογα τυφλὰ νὰ τρέχουν φοβισμένα ἐπάνω της. Ὑστερα, τὸ ἴδιο ξαφνικά κι ἀδόρυβα, σβήνουν ὅλα μονομιᾶς κι ἀπομένει νὰ αἰωρεῖται, μόνο, ἡ βαριὰ ὁσμὴ ἀπὸ τὸ θειάφι καὶ τὸ ἀλάτι.

Ὁ Νικάβυρος ἀρχίζει, τώρα, νὰ φοβάται. Κλείνεται ἀμέσως σπῖτι του, διαβάζει συνέχεια προσευχὲς καὶ περιμένει τὸ χειρότερο: Τὸν ἴδιο τὸ θάνατό του.

Πράγματι, δέκα μέρες μετὰ τὴν ταφὴ τοῦ πατρὸς Νικοδήμου, ὁ Νικάβυρος, παρ' ὅλο ποὺ ἔχει γίνει πολὺ προσεχτικὸς στὶς κινήσεις του, παραπατάει στὴν ἐσωτερικὴ σκάλα τοῦ σπιτιοῦ του, πέφτει καὶ σκοτώνεται ἀμέσως.

Καὶ τὸ κακὸ συνεχίζεται. Τὸ ἀπόγεμα τῆς ἴδιας ἡμέρας, στὴ θεολογικὴ σχολή, τὴν ὥρα ποὺ συζητοῦν, ἀκριβῶς, γιὰ τὸν πάπυρο τοῦ Ἀφθὲ καὶ σχολιάζουν τὰ τελευταῖα γεγονότα, ἡ ὁροφὴ τῆς αἰθουσας ἀνοίγει στὴ μέση κι ἓνα μεγάλο δοκάρι πέφτει καὶ σκοτώνει τὸν καθηγητὴ καὶ τρεῖς φοιτητές.

Διαδίδεται ἀμέσως, ἀπὸ ἀνδρώπους ποὺ γνωρίζουν τὴν ὑπόθεση κι ἔχουν παρακολουθήσει ἀπὸ κοντὰ τὴ μετάφραση, ὅτι στὸν πάπυρο ἀναφέρονταν πράγματα ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ γίνουν γνωστὰ.

Ὅτι δηλαδή, ὁ Ἰωφθὲ ἢ Ἀφθὲ, ὁ μεγάλος καὶ μυστηριώδης προφῆτης, κατὰ τὸ τεσσαερακοστὸν ἔτος ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασή του στὴν ἔρημο, ἡμέρα Κυριακή, τὰ μεσάνυχτα, καθὼς κοιτοῦσεν ἐπίμονα ὑπλά, ὅπως τὸ συνήδιζε πάντα, εἶδε, ἀκριβῶς, ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἰδεῖ ἀτιμώρητα ὁ ἄνθρωπος: Τὸ Στέμμα τοῦ Κυρίου.

Τὸ εἶδε ξαφνικά. Στὸ βάθος τ' οὐρανοῦ. Ἐκτυφλωτικὸ καὶ πάγχρωμο, μὲ τρεῖς σειρὲς διαμάντια καὶ σαπφείρια καὶ κρύσταλλο ἄσπιλο νὰ τὸ στεφανώνουν. Καὶ τὸ μέγιστο ξίφος, τὸ ξίφος τὸ ἄχραντο τοῦ Κυρίου, ἀπὸ ρουμπίνι καὶ μαῦρον ἔθeno, ἀπὸ ἀδάμαντα καὶ πλατίνη, ἀπὸ σμάλτο κι ἀτσάλι ἀγέρινο, νὰ στέκει ἀκίνητο κι ἀγέρωχο στὴν κορυφὴ του.

Τὸ εἶδε ἄδρεπτο καὶ μαγικὸ, μακρινὸ καὶ κοντινὸ, ἄπειρο κι ἐλάχιστο, σκοτεινὸ καὶ φωτεινὸ. Ἄρμα καὶ σκῆπτρο καὶ νεφέλη. Ἄνθος ἀνείπωτο τῆς ἀβύσσου καὶ λόγος ἀνήκουστο τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου.

Τὸ εἶδε ἀπίστευτα ὑπλά. Κι ἄπλωσε τὸ χέρι του νὰ τὸ ἀγγίξει. Κι ἔγινε, τότε, ταραχὴ μεγάλη στὸν οὐρανόν. Τὸ φῶς τῶν ἀστρῶν ἔσθηνε μονομιᾶς καὶ ἡ νύχτα ἔλαμψε τὸ σκοτάδι τῆς σὰν μέρα. Καὶ τὸ στερέωμα ἀνοίξε διάπλατα. Καὶ στρατιᾶς ἀγγέλων ξε-

χύθηκαν παντού· φτερούγισαν ανάλαφρα, σκορπίζοντας άχνη από χρυσό, άσήμι και λιβάδι.

Κι όταν ο προφήτης τράβηξε τρομαγμένος τὸ χέρι του, εἶχε, πιά, κεφάλι κουκουβάγιας, σώμα πάνθηρος και δὲν μπορούσε νὰ μιλήσει. Γρύλιζε και χειρονομούσε αλλόκοτα και φοβισμένα κι ἔτρεμε ολόκληρος. Σάμπως νὰ 'βλεπε τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, ὄρδιο και μεγαλοπρεπῆ, νὰ ὑγώνει τὴ ρομφαία του και τὰ γιγάντια και σκοτεινὰ ὕδατα τῶν ὠκεανῶν νὰ ταραζονται και νὰ βράζουν.

Ἄβέ - Ἀθαρί - Ἀθέκουμ

Ὡστόσο, στὶς σημειώσεις πού κράτησε ὁ Νικάβυρος, ἡ ὑπόθεση παρουσιάζεται και κάπως διαφορετικῇ.

Ὁ Νικάβυρος γράφει καθαρά, ὅτι ὁ προφήτης Ἀφθέ, σύμφωνα με τὰ ὅσα διάβασαν στὸν πάπυρό του, δὲν πρόλαβε νὰ ἰδεῖ τὸ Στέμμα τοῦ Κυρίου. Όταν ἔστρεψε τὰ μάτια του στὸ σημεῖο ἐκεῖνο, στὴ λάμψη, ἦταν ἤδη τυφλός. Ἄκουσε, μόνο, τὶς χορωδίες τῶν ἀγγέλων κι ἔνοιωσε μιὰ παράξενη πνοὴ νὰ κατεβαίνει ἀπὸ ὑψηλά και νὰ σκεπάζει ὅλη τὴν ἔρημο. Κάτι σὰν κύμα και σὰν αὔρα χιλιάδων πουλιῶν, πού γέμισαν ξαφνικά τὸν οὐρανὸ και τὴ γῆ και σκόρπισαν, παντοῦ, ἄρωμα ἀλόης και μέντας.

Ὑστερα, ἦρθε γιὰ λίγο τὸ φῶς μέσα στὰ τυφλά του μάτια. Κι ὁ Ἀφθέ εἶδε ξανά τὴν ἔρημο ἐνώπιόν του γυμνή. Τὸ ἴδιο ἀκίνητη και ἀστραφτερή. Ἀτέλειωτη και χαμένη. Καὶ εἶδε τὰ δυὸ ἄλογα, τὰ δυὸ κατάμαυρα ἄλογα, τὰ τυφλά, νὰ τρέχουν ἀφηνιασμένα ἐπάνω στὴν ἀπάτητη, τὴν κατάλευκη ἄμμο.

Κι ἀκούστηκε, ξαφνικά, ἡ δυνατὴ φωνὴ νὰ λέει καθαρά: «Ἄβέ - Ἀθαρί - Ἀθέκουμ!» Δηλαδή: «Δὲν ἐκρίθη και δὲν ἀπεφασίσθη».

Κι όταν ὅλα ἡσύχασαν στὸν οὐρανὸ και στὴ γῆ, ὁ Ἀφθέ τυφλώθηκε ξανά και δὲν μπορούσε οὔτε νὰ μιλήσει, οὔτε ν' ἀκούσει πιά.

Τὰ ὕδατα τοῦ Ἀβελωκείμ, τοῦ ζοφεροῦ και τοῦ ἀπύθμενου ποταμοῦ, εἶχαν τὰ τρία μεγάλα και σκοτεινὰ και φαρμακερὰ ἡλιοτρόπια: Τὸν Ἀγίμαντο, τὸν Ἀκυρόη και τὴν Ἀλμαγέστη.

Ὁ νάνος Ἀρακούμ

Ἐδῶ, ἀκριβῶς, ἐμφανίστηκε ὁ Τενέας. Αὐτὸς πού εἶχε τὴν περγαμνὴ μετὰ τέσσερα σημεῖα και τὰ κρυφὰ ἰδιογράμματα. Ὁ σοφὸς μετὰ τὸ Ἄλφα· τὸν κρυστάλλινο παγωμένον ὀφθαλμὸ και τὴ σιωπηλὴ μέδουσα. Ὁ ἐπονομαζόμενος μάγος.

Ὁ Τενέας, λοιπόν, πού ζοῦσε μόνος του, ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, σ' ἓνα ἐρειπωμένο σπίτι μετὰ κλειστὰ παράθυρα, μόλις πληροφορήθηκε τὶς παραπάνω διαδόσεις γιὰ τὸν πάπυρο τοῦ Ἀφθέ, ἀναγκάστηκε νὰ μιλήσει. Ὁ προφήτης Ἀφθέ ἦταν ὁ πιὸ ἀγαπητός του. Τὸν εἶχε μελετήσει καλὰ και ἤξερε τὶς περισσότερες λεπτομέρειες ἀπ' τὴ ζωὴ του. Καὶ δὲν μπορούσε νὰ παραμείνει ἀδιάφορος. Ἐπρεπε νὰ διαφυλάξει τὴ μνήμη του και τὴν ἀλήθεια.

Ἔτσι, ὁ Τενέας, ὁ σοφὸς μετὰ τὸ Ἄλφα και τὰ κρυφὰ ἰδιογράμματα, ἀφοῦ διάβασε προσεχτικὰ τὶς σημειώσεις τοῦ Νικάβυρου κι ἄκουσε τὶς ἀπόψεις ἐκείνων πού ἀ-

σκολήθηκαν με τὸ Στέμμα τοῦ Κυρίου, ἵ' ἀπόρριψε ὅλα καὶ παρουσίασε τὴν ὑπόθεση τελείως διαφορετική.

Ἵποστήριξε, μὲ ἀρκετὰ ἐπιχειρήματα καὶ στοιχεῖα, ὅτι τὸ χειρόγραφο ποὺ βρέθηκε στὸ παλιὸ πυθάρι καὶ κήκε μόνο του, δὲν ἦταν τὸ αὐθεντικό. Τὸ πρωτότυπο. Ἦταν ἀντίγραφο ἀπὸ μνήμης. Τὸ αὐθεντικό εἶχε χαθεῖ καὶ γιὰ νὰ μὴν ξεχαστεῖ τὸ συμβάν, οἱ μαθητὲς τοῦ Ἀφθὲ ἔγραψαν τοῦτο τὸ δεύτερο, πολλὰ χρόνια μετὰ.

Τὸ Στέμμα τοῦ Κυρίου, διευκρίνισε ἥρεμα ὁ Τενέας, δὲν εἶχε ὄγν. Παρουσιάστηκε ξαφνικά, ὑπῆλθε στὸν οὐρανὸ κι ἐπάνω ἀπ' τοὺς ὠκεανούς, χωρὶς σχῆμα, φῶς καὶ χρῶμα. Κι ὁ προφήτης Ἀφθὲ, ὅταν κοίταζε βαθιά, ἐκεῖ ποὺ τὸ στερέωμα ὑποχωροῦσε διαρκῶς, δὲν τὸ εἶδε ἀκριβῶς. Τὸ αἰσθάνθηκε καί, μονομιᾶς, ἔχασε ὅλες τὶς αἰσθήσεις του.

Δηλαδή, ὁ Ἀφθὲ, κατὰ τὸ τεσσαερακοστὸν ἔτος ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασή του στὴν ἔρημο, ἡμέρα Κυριακή, τὰ μεσάνυχτα ἀκριβῶς, καθὼς κοιτοῦσεν ἐπίμονα τὸν οὐρανὸ, ὅπως τὸ συνήδιζε πάντα, εἶδε τὸ ἴδιο τὸ τίποτε νὰ αἰωρεῖται παντοῦ. Εἶδε τὸ ἴδιο τὸ κενὸ νὰ λάμπει δίχως λάμψη, κι ἄκουσε τὴν ἴδια τὴν τρισμέγιστη φωνή του νὰ πάλλεται δίχως ἦχο. Καὶ κουφάθηκε. Καὶ τυφλώθηκε ἀμέσως.

Ἡ ἀνακοίνωση αὐτὴ τοῦ Τενέα προκάλεσε αἴσθηση μεγάλη. Ὁ Ἰγνάτιος, ἕνας ἄλλος ἐρευνητὴς καὶ θεολόγος, τὴν ἔλαβε τόσο σοβαρὰ ὑπόγν του, ὥστε πῆγε ἀμέσως στὸν Τενέα καὶ τοῦ ζήτησε περισσότερες ἐξηγήσεις.

Δὲν ξέρουμε τί, ἀκριβῶς, συζήτησαν μεταξύ τους. Ἡ συνάντηση ἐγίνε ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη, μέσα στὸ ἐρειπωμένο σπίτι τοῦ Τενέα. Καὶ λίγα πράγματα μαθεύτηκαν. Ὁ Τενέας ἦταν καὶ παράξενος ἄνθρωπος. Σκοτεινὸς κι ἀπρόσιτος. Μιλοῦσε μὲ γρίφους κι ἄφηνε τὸ συνομιλητὴ του γεμάτον ἀπορίες. Μποροῦμε, λοιπόν, νὰ φανταστοῦμε, πῶς ἡ συνέχεια στὴν ὑπόθεσή μας, ἦταν τὸ ἴδιο σκοτεινὴ καὶ παράξενη.

Ὅταν ὁ Ἰγνάτιος ζήτησε ἀποδείξεις, γιὰ νὰ συμφωνήσει μὲ τὰ παραπάνω, ὁ Τενέας, χωρὶς νὰ τοῦ ἀπαντήσει καν, τὸν ὁδήγησεν ἐκεῖ, στὸν πανάρχαιο αἰγυπτιακὸ τάφο, μέσα στὴν ἔρημο Σινάν, καὶ τοῦ ἔδειξε τὸ ἄγαλμα.

— Δηλαδή; ρώτησε ἀμέσως ὁ Ἰγνάτιος.

Ὁ Τενέας δὲν ἀπάντησε. Ἐδειξε πάλι τὴν ἔρημο καὶ τὸ ἄγαλμα. Ὁ Ἰγνάτιος κοίταξε, τότε, τὴν ἔρημο, τὴν κατάλευκη ἄμμο, τὴν ἀστραφτερὴ λάμψη της· εἶδε τὸν τάφο, εἶδε τὴ σκόνη του καὶ στάθηκε, ὕστερα, στὸ ἄγαλμα. Καὶ σώπασε.

Καὶ ἦταν, ἐκεῖνο τὸ ἄγαλμα, μπροστὰ στὸν τάφο, ὁ νάνος Ἀρακούμ. Ὁ Ἀρακούμ ὁ νάνος ποὺ βρέθηκε νὰ κάθεται μόνος του, στὴν ἄδεια κρύπτη του, σὲ στάση προσοχῆς, πετρωμένος, χιλιάδες χρόνια, καὶ νὰ κοιτάζει καὶ ν' ἀκούει, δίχως νὰ καταλαβαίνει τοὺς ἤχους καὶ δίχως νὰ καταλαβαίνει τὶς εἰκόνες.

Καὶ ἦταν, ὑπῆλθε στὸν οὐρανὸ, ἡ σκάλα τοῦ Ἰακώβ ἔρημη καὶ παγωμένη. Καὶ τὸ ἱερὸ γεράκι τῶν Θεῶν ἦταν ἀκίνητο στὴν κορυφή. Ἦταν παγωμένο. Ἦταν ὅπως τὸ κρύσταλλο τὸ ἄσπιλο καὶ τὸ ἀνέγγιχτο.

Κι ἄκουγε, ὁ νάνος Ἀρακούμ, τὸν ἄναρχο καὶ τὸν ἀσίγαστο ἄνεμο, μέσα στὴν ἄχνη τῶν καιρῶν καὶ μέσα στὴ λήθη τῶν τόπων, νὰ περνάει ἀλαλος καὶ ξένος.

Κι ἔβλεπε φύλλα μεγάλα, ἀλαβάστρινες φυλλωσιῆς ἀπὸ ἄνθη παράξενα, χιμαίρικα νούφαρα καὶ λίμνες ἀκίνητες, σιωπηλές, βυθισμένες στέγες κι ἔρημα καμπαναριά, ἀνάμεσα σὲ χρώματα ἀνείπωτα. Ἀτέλειωτες ἐκτάσεις ἀπὸ τέφρα, κιννάβαρι καὶ πορφύριτι.

- 'Ο νάνος 'Αρακούμ ξέρει; ρώτησε ξανά ὁ 'Ιγνάτιος.
- 'Ο νάνος 'Αρακούμ εἶναι ὁ προφήτης 'Αφθέ! ἀπάντησε τότε ὁ Τενέας.

Χώρα τοῦ ὕπνου πού σέ ὀρίζει καὶ σέ διαπερνᾷ. Ἡ ἐξέδρα γέρνει ἀκαταμέτρητη ἐνώπιόν σου. Κοιτάξεις τὸ ἄγαλμα καὶ λίθας ἀόμματος κρούει τὴν ὄρασή σου. Ἀπολιθωμένο κύμα. Καὶ ἡ πόλη τοῦ καιροῦ καὶ τῆς μοίρας σου, πλέει ἀκίνητη στὶς καταποντισμένες ὁροσειρές. Ὡσπου τὸ φῶς καταρρέει μέσα στ' ὄνειρό σου. Καὶ γεμίζει ράκη, συντρίμμια καὶ καπνούς.

ΓΡΑΜΜΑ Σ' ΑΔΕΛΦΟ

Σοῦ γράφω γιατί δὲν μπορῶ
 νὰ σοῦ μιλάω μὲ τὰ μάτια, νὰ σοῦ μιλάω μὲ τὴν εὐχή,
 καθὼς τὴν ἐπαναλαμβάνω στὰ δάχτυλά μου, ὡς κανόνα
 τῆς ὥρες τῆς μεσημβρινῆς, τῆς μεσονύχτιες.
 Κατάντησαν οἱ ὁμιλίες μου κραυγές νυχτερινές.
 Εἶν' κι' οἱ κραυγές πρεπούμενες. Ὅμως δὲν εἶναι
 αὐτὲς πού θγαίνουν ἀπ' τὸ γνόφο τῶν βουνῶν.
 Ἀβυσσαλέες εἶναι κι' ἔρχονται ὡς ἀντίλαλοι
 τ' αὐτιά μου σὰ σουβλιές νὰ τὰ τρυπήσουν.
 Θυμᾶμαι καθαρά τὸν ἀδελφὸ Βασίλειο:
 «Συμπάδαμε, πολλὰ σοῦ γράφω,
 χρόνο δὲν ἔχω νὰ στὰ πῶ μὲ λίγα λόγια».
 Βαπτολογῶ κι' ἀδολεσχῶ, συχώρεσέ με.
 Συνέχεια μιλάω γιὰ τὴν τάξη, ὁ ἀκατάστατος,
 λαχταρῶ τὴ συντροφιά τῶν ἄλλων, ὁ μοναχικός,
 καὶ δὲν σωπαίνω, ἂν ἔχω κάτι σπουδαῖο γιὰ νὰ πῶ,
 τὴν λευτεριὰν ἀκόμα ἀναζητῶ,
 πού πάει νὰ πεῖ δὲν εἶμαι λεύτερος.
 Φοβᾶμαι πιὸ πολὺ τὸν δαίμονα ἀπ' τὰ δεξιὰ.
 Χιλιάδες πέφτουν ἀπ' τὰ ἀριστερὰ
 κι' ἀπὸ τὰ δεξιὰ μυριάδες.
 Νὰ μὴ δώσει ὁ Παλαιὸς τῶν Ἡμερῶν
 νὰ γίνει ἡ προσευχή μας ἁμαρτία!

Δημήτρης Χρ. Μποσινάκης

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΜΙΧ. ΕΜΙΝΕΣΚΟΥ
ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ἐπιλογή Μαρίας — Μαρινέσκου Χύμου

Πρόλογος

Θεωροῦμε χρέος μας νὰ παρουσιάσουμε στὸ Ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ μερικὰ δείγματα τῆς ποίησης τοῦ Ἑμινέσκου, ποὺ ἀνύψωσε τὴν ρουμανικὴ ποίηση στὸ ἀνώτατο ὅρο τῆς ἐκφραστικότητος καὶ τῆς μουσικότητος. Βαθιὰ ριζωμένο στὴν ψυχὴ τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ ὅτι τὸ ἔργο του ἔχει μεταφρασθεῖ σὲ ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὰς γλῶσσες ἀκόμα καὶ στὴν Ἰαπωνικὴ γλῶσσα.

ΟΤΑΝ ΖΗΤΟΥΝ ΟΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Ὅταν ζητοῦν οἱ ἀναμνήσεις
στὸ παρελθὸν νὰ μ' ὀδηγήσουν,
στὸ μακρὸ δρόμο τὸ γνωστὸ
ἀκόμα κάποτε περνῶ.

Πάνω ἀπ' τὸ σπίτι σου σπιθίζουν
καὶ σήμερα τὰ ἴδια ἀστέρια
ποὺ φώτιζαν τόσο συχνὰ
τὴν τρυφερὴ μου τὴν καρδιά.

Καὶ πάνω ἀπὸ τὰ ἴδια δέντρα
τὸ ἴδιο ὑψώνεται φεγγάρι
ὅπου μᾶς εὔρισκε ἀγκαλιὰ
νὰ κουβεντιάζομε σιγά.

Πίστη αἰώνια ὀρkiζόταν
ἢ μιὰ στὴν ἄλλη οἱ δυὸ καρδιές μας,
ὅταν στὰ μονοπάτια κεῖνα
τ' ἀγροτικὰ μαδοῦσαν κρίνα.

Μιὰ τέτοια ἀγάπη μὲς στὴ νύχτα
πῶς μπόρεσε λοιπὸν νὰ σβήσει,
ἀφοῦ δὲν πάσαν στὴ σιγὴ
νὰ κλαῖν οἱ φλοῖσβοι στὴν πηγὴ.

Ἐφοῦ κυλάει τὸ φεγγάρι
ἀκόμα πάνω ἀπ' τὰ βουνά,
ἄφοῦ τὰ μάτια σου εἶν' ἀκόμα
γλυκά, μεγάλα γαλανά.

Ω MEINE

« ὦ μεῖνε, - μεῖνε πιά κοντά μου,
ἄν σ' ἀγαπῶ ξέρεις καὶ πόσο!
τοὺς πόθους σου μονάχα ἐγὼ
μπορῶ, ἀγόρι μου, νὰ νιώσω.

Σὰν πρίγκιπας στὰ σκιερὰ
περνώντας ἔμοιαζες ἐλάτια,
ποὺ βαθιὰ βλέπει τὰ νερὰ
μὲ τὰ σοφὰ του μαῦρα μάτια.

Μὲς ἀπ' τὸ φλοῖσβο τῶν νερῶν
τῆς ἀψηλῆς χλόης τὸ κῆμα,
σ' ἔκανα μυστικά ν' ἀκοῦς
τῶν ἐλαφιῶν τ' ἀλαφρὸ βῆμα.

Σὲ βλέπω ἀκόμα μαγεμένο
σκοποὺς βοσκῶν νὰ τραγουδᾷς,
μὲς στοὺς καθρέφτες τῶν νερῶν μου
ξυπόλητος νὰ περπατᾷς.

Καὶ τὴν πανσέληνο νὰ βλέπεις,
τὶς λίμνες νὰ τὶς κάνει ἀνθῶνες,
τὰ χρόνια σου στιγμές, μὰ ὥστόσο
τέτοιες στιγμές κρατοῦν αἰῶνες».

Ἔτσι μοῦ μίλησε τὸ δάσος
ἀναταράζοντας τοὺς θόλους,
ἀψήφισα τὸ κάλεσμά του,
τὶς πόλεις κέρδισα σὰν ὄλους.

Τώρα ποὺ θὰ 'θελα γιὰ πάντα
κοντά του νὰ ξαναγυρίσω,
δὲ μπορῶ πιά... Παιδικὰ χρόνια
γυρίστε με στὸ δάσος πίσω.

ΥΣΤΑΤΟΣ ΠΟΘΟΣ

Ἕνας πόθος μ' ἀπομένει πιά:
Ἀφήστε με στήν ἡσυχὴ βραδιά
ἐδῶ στ' ἀκροθαλάσσι πάνω
νὰ ξαπλωθῶ καὶ νὰ πεθάνω.
Καὶ νὰ 'ναι ὁ ὕπνος ἐλαφρὸς
καὶ πλάι μου τοῦ δάσους ὁ θρόος,
στοῦ μέγα τῶν νερῶν καθρέφτη
γλυκὸς ὁ οὐρανὸς νὰ πέφτει.
Δὲ μοῦ χρειάζονται ξεφτέρια,
πένθιμα λάβαρα, ἀγιοκέρια,
δὲ θέλω φέρετρο λαμπρό,
πλέξετε μου μόνο ἓνα μικρὸ
κρεβάτι πάνω στὰ λαλάρια
μὲ χλωρὰ πράσινα χορτάρια.

Κανένας νὰ μὴ μ' ἀκολουθήσει
στοῦ προσκεφάλι μου νὰ χύσει
δάκρυα. Θὰ 'θελα μονάχα
σὰν μουσικὴ στερνὴ μου νὰ 'χα
τοῦ φθινοπώρου τίς φωνές
στὶς μαραμένες φυλλωσιές.
Καθὼς οἱ ἀσίγαστες παγλάζουν
πηγὲς καὶ δέρνονται κι' ἀδειάζουν
καὶ τὸ φεγγάρι ἀχνογλυστρᾷ
στὰ ἐλάτια τὰ βασιλικά,
κουνδουνιῶν ἤχους νὰ μοῦ φέρει
τὸ κρύο τῆς βραδιᾶς ἀγέρι,
καὶ πάνω μου ἡ φλαμουριὰ
νὰ ρίχνει τ' ἅγια τῆς κλαδιᾶ.

Καθὼς ἀπ' τῇ στιγμῇ αὐτῇ
δὲ θὰ 'μαι ἐξόριστος στὴ γῆ,
οἱ προαιώνιες θὰ σιμώσουν
φίλιες μου νὰ μ' ἀνταμώσουν:
τ' ἄστρο ποὺ κρέμονται χρυσὰ
ἀπ' τῶν ἐλάτων τὰ κλαδιὰ
κι' ἀκόμα τῶν δασῶν ὁ θρόος
καὶ τῶν κυμάτων ὁ ἀφρὸς

θὰ μοῦ χαμογελάσουν πάλι
 μὲς στοῦ ἀπείρου τὴν ἀγκάλη.
 Κι ὅταν ὁ πόνος γοερᾷ
 στηθοχτυπιέται καὶ βογγᾷ,
 ἐγὼ πὰ θὰ ἔμαι ἀγέρι, χῶμα
 καὶ λύμφη στοὺς ἀνθοὺς καὶ χρῶμα.

ΕΛΑ ΣΤΟ ΔΑΣΟΣ

Ἔλα στὸ δάσος, στὴν πηγὴ
 ποὺ κύκλους τρέμοντας ἀπλώνει
 κεῖ ποὺ τὴ χλόινη στρωμνὴ
 τὴν κρύβουν οἱ γερμένοι κλῶνοι.

Μπράτσα ἀνοιχτὰ σὲ καρτεροῦν
 στὸ πλατὺ στῆθος μου νὰ πέσεις,
 τὸ βέλο θὰ σοῦ βγάλω εὐθὺς
 μὲ γυμνὸ πρόσωπο μ' ἀρέσεις.

Στὰ γόνατά μου θὰ καθήσεις
 θάμαστε μόνοι, μοναχοί,
 μὲ ρίγη πάνω στὰ μαλλιά σου
 θὰ πέφτουν οἱ φιλλυρανθοί.

Ἄσπρο μου μέτωπο, ξανθὰ μαλλιά,
 στὸ μπράτσο μου ἀπαλὰ θὰ γεῖρεις,
 βορὰ στὸ στόμα μου θ' ἀφήσεις
 τὰ δυὸ σου χεῖλη τὰ γλυκά...

Θὰ κάνουμε ὄνειρα ὅσα θές,
 θὰ μᾶς μεθύσουν, ἄγγελέ μου,
 τὸ μῦρο τῆς πνοῆς τ' ἀνέμου
 μὲ τὶς κελαρυστὲς πηγές.

Τοῦ δάσους ἡ ἀναταραχὴ
 μελωδικὴ θὰ μᾶς κοιμήσει,
 τῆς φλαμουριᾶς θὰ πέφτουν τ' ἄνθη
 ἀπάνω μας σὰν μιὰ βροχή.

ΒΡΑΔΥ ΣΤΟ ΛΟΦΟ

Βούκινο ήχει στοῦ λόφου τῇ βραδυνῇ ἡσυχίᾳ
κοπάδια ἀνηφορίζουν, ἄστρα σπινθοβολοῦν
ἀπ' τὶς πηγὰς τὰ κρύα νερὰ κλαῖν ὥς κυλοῦν
κι ἐσὸ μὲ περιμένεις κάτω ἀπὸ μιὰ ἀκακία.

Στὸ γαληνὸ διάστημα κάθε ἄστρο νωπὴ στάλα
τὸ φωτεινὸ φεγγάρι πλέει στοὺς οὐρανούς,
τὸ στῆθος σου γεμάτο ἀγάπη, ἔγνοια ὁ νοῦς,
ψάχνουν τ' ἀριὰ φυλλώματα τὰ μάτια σου μεγάλα.

Σύννεφ' αὐλάκια φωτεινὰ οἱ ἀχτῖνες στοὺς αἰθέρες
πρὸς τὸ φεγγάρι ὑψώνονται οἱ στέγες οἱ παληές,
τοῦ πηγαδιοῦ τ' ἀξόνι τρίζει καὶ στὶς πλαγιὰς
στενάζουν τῶν βοσκῶν μὲς στὴν ἀχλὺ οἱ φλογέρες.

Κατάκοποι οἱ ξωμάχοι καὶ μὲ τὸ βλέμμα χάμον
γυρνοῦν ἀπ' τὰ χωράφια. Σημαίνει ἐσπερινὸ
τὸ σήμαντρο σκορπώντας στὸ βράδυ ἤχο γλυκό,
φλόγες ἀγάπης καῖνε ἀπόψε τὴν καρδιά μου.

Τὰ σπίτια τῆς κοιλάδας, ἔλα σκοτάδι κλεῖσε,
ἀβάσταγο τὸ βῆμα μου νὰ τρέξει νὰ τὴ βρεῖ,
στὴν ἀκακία θὰ μείνουμε τὴν νύχα ὅλη ἐκεῖ
γιὰ ὥρες θὰ σοῦ λέω πόσο ἀκριβὴ μου εἶσαι.

Μὲ στηριγμένο τὸ ἔνα πάνω στὸ ἄλλο σῶμα
γλυκὰ θὰ κοιμηθοῦμε κάτω ἀπὸ τὴ γριὰ
ψηλὴ ἀκακία. ὦ, πές μου γιὰ μιὰ τέτοια νυχτιὰ
ποὺς εἶναι ποῦ δὲ θὰ 'δινε καὶ τὴ ζωὴ του ἀκόμα.

ΝΥΣΤΑΓΜΕΝΑ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ

Νυσταγμένα τὰ πουλιὰ
τρέχουν στὶς φωλιὰς ὁμάδι
νὰ κρυφτοῦν μὲς στὰ κλαδιά...
κάθε βράδυ.

Οἱ πηγὲς μονάχα ὀρχιοῦνται
 μέσς στὴν σιωπὴ τοῦ κόσμου,
 δάσος, κῆποι, ἄνθη, κοιμοῦνται
 κοῖμον, φῶς μου.

Γύρισε γιὰ νὰ κουρνιαῖ
 μέσα στὰ καλάμια ὁ κύκνος,
 ἄγγελος ὥς σὲ φυλάξει...
 καλὸν ὕπνο.

Τὸ φεγγάρι στὴν μαγεία
 μέσα ὑψώνεται τῆς νύχτας,
 ὅλα εἶν' ὄνειρο, ἁρμονία,
 καλὴ νύχτα.

ΣΟΝΕΤΟ

Φθινόπωρο, ἔξω πέφτουνε τὰ φύλλα ἓνα ἓνα,
 στὰ τζάμια ρίχνει ὁ ἄνεμος βαριὲς στάλες βροχῆς,
 φάκελ' ἀνοίγεις, γράμματα βγάζεις χλιοφθαρμένα,
 κι ὅπως διαβάξεις τὴ ζωὴ σου ὅλη ξαναζεῖς.

Χάνοντας τὸν καιρὸ σου μὲ χαρτιὰ ξεθωριασμένα,
 νὰ κρούσει δὲ θὰ ἤθελες τὴν πόρτα σου κανεῖς.
 Ἀντίθετα μὲ τέτοια χιονοβρόχια μανιασμένα
 πλάι στὴ φωτιὰ σου προτιμᾷς νωθρὰ νὰ τεντωθεῖς.

Ἔτσι στὴν πολυθρόνα μου μπορῶ νὰ τυλιχτῶ
 μὲ ὀμιχλῆνια κύματα, γλυκὰ νὰ ὀνειρεντῶ
 τὴ Ντόκια τοῦ παραμυθιοῦ στὰ νεραῖδοπαλάτια.

Ν' ἀκούσω -ὡς γίνεται συχνά- τοῦ φουστανιοῦ τῆς τὸ φρού-φρού
 νὰ χύνεται στὸ πάτωμα ξάφνον σὰν χιόνι ἀφροῦ,
 λεπτὰ χεράκια δροσερὰ νὰ μοῦ σφαλνοῦν τὰ μάτια.

Ἀπόδοση (Ρίτα Μπούμη - Παπᾶ)

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Περιοδεία στὰ πιὸ σπουδαῖα σημεῖα τῆς Κων/πόλεως

Προσφώνηση
στον Τάφο τοῦ Πατριάρχῃ Ἀθιναγόρα Α'
στὸ πατριαρχικὸ νεκροταφεῖο τοῦ Μπαλουκλῆ
μετὰ τὸ 40θῆμερα μνημοσυνὸ τοῦ 20.8.72

Μεγάλε μας Πατριάρχη,

"Όταν ὁ εὐφύμῳς δρῶν στὴ μακρυνὴ πατρίδα Σου, τὰ Γιάννινα, θρησκευτικὸς Σύλλογος «Ὁ Πνευματικὸς Φάρος» προγραμμάτισε πρὸ μηνῶν τοῦτο τὸ ταξίδι - προσκύνημα στὴ Βασιλίδα τῶν πόλεων, αἰσθανθήκαμε ἄφατη χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση, γιατί δὰ εἶχαμε τὴν ὕγιστη τιμὴ νὰ Σ' ἐπισκεφθοῦμε γιὰ νὰ Σὲ καμαρώσουμε καὶ νὰ πάρουμε τὴν τόσο πολὺτιμη γιὰ μᾶς εὐλογία Σου.

"Όμως ἡ Θεία Πρόνοια ἄλλῳς εὐδόκησε.

Σὲ μετέστησε ἐν τῶν προσκαίρων εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, ἀπὸ τῷ νλυπηροτέρῳ ἐπὶ τὰ χρηστότερα καὶ θυμηδέστερα, ὅπου ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ χαρά, γιὰ νὰ παρίστασαι σὰν ἐπίκελτο μέλος τῆς θριαμβευούσης Ἐκκλησίας πρὸ τοῦ θρόνου τῆς Μεγαλσύνης τοῦ Αἰωδίου.

Μεγάλε ὁραματιστὴ τῆς παγχριστιανικῆς ἀγάπης, ὁ παντοχαραστὴς χρόνος δὲν δὰ μπορέσει ποτὲ νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὴς καρδιὲς ὅλων τῶν χριστιανῶν τῆς Ὁρθοδοξίας τὴ βιβλικὴ μορφή, Σοῦ τοῦ Μεγάλου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ της.

Καὶ τώρα οἱ συμπατριῶτες Σου μπρὸς στὸν ἀπέριτο τάφο Σου βαρυαλγιοῦντες καταδέτουν δι' ἐμοῦ ταῦτα τὰ λίγα λουλούδια, ποὺ τὰ μάζεμα ἀπὸ τὸν κῆπο τοῦ πατρικοῦ Σου σπιτιοῦ στὰ Τσαραπλανά τὴν προχτεσινὴ Κυριακή, ποὺ τὸ χωριὸ Σου τελοῦσε τὸ 40θῆμερο Μνημόσυνό Σου.

"Αν ἡ ἀπόστασις, μεγάλε μας νεκρέ, τὰ μάρανε. "Όμως τὰ δρόσισαν τὰ θολερὰ δάκρυα τῶν δικῶν Σου καὶ ὅλων μας, ποὺ παριστάμεθα τὴν ἱερὴ αὐτὴ στιγμὴ στὸν ἀγιασμένο τοῦτο χῶρο!

Ἡ μνήμη Σου εἶναι πιά αἰώνια!

Κων. Ἱ. Φωτόπουλος

Ἐμεῖς οἱ ὑπόλοιποι μὲ τὸν ξεναγό μας αἰδ. Μελέτιο παραμένουμε. Τσαΐ ἄφθονο ἀπὸ τὸν ὑποχρεωτικότερο Τοῦρκο Καφετζή. Τὸ τσαΐ μυρωδάτο μὲ καννέλα κι' ἄλλα μπαχαρικά. Μὰς ἄφησε μαζί μὲ τὰ ποτήρια καὶ τὸ κίτρινο γυαλιστερό μπρίκι, γιὰ νὰ γεμίζουμε τὰ ποτήρια μας κατὰ βούλησιν ... Κάτω ἀπὸ τὰ παχύσκιωτα δέντρα ἡ ἀπόλαυση τοῦ Κυριακάτικου ἀπομεσήμερου τοῦ Κοσμάκη. Θέατρο ἀπὸ μαριονέτες πολὺ εὐχάριστο. Ἄν καὶ δὲν γνωρίζαμε τὴ γλῶσσα, ὅμως ἦταν τόσο παραστατικό, ὥστε γελοῦσαμε καὶ μαζί μὲ τοὺς ντόπιους Τούρκους θεατές.

21 Αὐγούστου Δευτέρα

Ἐπίσημη ἐπίσκεψη τοῦ Πατριάρχου μας Δημητρίου, ποὺ μᾶς περίμενε στὸ ἀπλὸ καὶ φτωχικὸ γραφεῖο του στὶς 11 ἀκριβῶς. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ὁμίλου μας καὶ ὀργανωτὴς τοῦ προσκυνηματος.

Πρόσφερε ἐξ ὀνόματος ὅλων καλλιτεχνικὸ ἐπάργυρο δίσκο σμαλτωμένο ὥραιας γιαννιώτικης ἀσμουργικής τέχνης μὲ τὸ δικέφαλο ἀετὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ ὀλόγυρα τὴν ἄμπελο μὲ τὴν ἀνάλογη στὴν περίπτωση προσφώνηση, στὸ βαθεῖα συγκινημένο ἀρχηγὸ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἐκ μέρους τοῦ παρανηπικὰ λόγια χριστιανικῆς ἀγάπης, φωτογραφίες ἀναμνηστικές καὶ ἀποχώρηση. «Συνέχεια σελ. 44Α». Ἀχμέτ Τζαμί, τὸ καλούμενο Μπλε Τζαμί ἀπὸ τοὺς ξένους, λόγω τῆς ἄφθονης χρήσεως γιὰ διακόσμηση ἐσωτερικὴ γαλάζιες τῆς Νίκαιας (τ' Ἰσνίκ).

Τὸ τζαμί αὐτὸ εἶναι ἔργο του διάσημου ἀρνησίθρησκου ἀρχιτέκτονα Σινάν, ἀριστοῦργημα τῆς μουσουλμανικῆς τέχνης μὲ τεράστιο τροῦλλο, ποὺ στηρίζεται σὲ τέσσερες γιγάντιους στύλους σὰν πόδια ἐλέφαντα. Καταφανέστατη ἡ ἐπίδραση τῆς Βυζαντινῆς τεχνοτροπίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς κίονες τῆς Ἀγίας Σοφίας τοὺς λεπτοκαμωμένους, ποὺ στὰ κιονόκρανά τους εἶναι σωστὲς δαντέλλες.

Πολύχρωμα βιτρώ τῶν παραθυρῶν, πλούσιος ὁ ἐσωτερικὸς διάκοσμος ὡς καὶ ὁ φωτισμός του. Ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος Τουριστῶν, ἀνενόχλητοι οἱ πιστοὶ προσεύχονται γονατιστοὶ μὲ μέτωπο πρὸς τὴ Μέκκα.

Καὶ οἱ τουρίστες ζυπόλυτοι κατὰ τὸ μουσουλμανικὸ ἔθιμο. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ Τέμενος.

Καλλιγραφικὲς ἐπιγραφὲς διασήμεων καλλιγράφων στολίζουν τὸ ἐσωτερικὸ του τεμένους. Θαυμάσιοι οἱ συνδυασμοὶ τοῦ ἀραβικοῦ ἀλφαβήτου, τὰ ἀραβουργήματα καλούμενα.

Χρησιμοποιεῖται γιὰ προσκύνημα, χωρὶς νὰ ἐμποδίζεται καὶ ἡ εἴσοδος των ξένων. Οἱ πιστοὶ τοῦ Ἰσλάμ ἀνενόχλητοι κάνουν τὴν προσευχή τους (ναμάζ) γονυκλινεῖς μὲ τὸ μέτωπο πρὸς τὴ Μέκκα καὶ δίχως παπούτσια.

Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ ἐπισκέπτες, σιωπηλοὶ περπατοῦν πάνω στὰ παχειὰ χαλιὰ ζυπόλυτοι κατὰ τὸ μουσουλμανικὸ ἔθιμο ὁ ὀφειλόμενος σεβασμὸς πρὸς τὸ τέμενος.

Ὅπως πάντας σὲ λογιῆς μεγαλουργήματα θὰ ὑπάρχει καὶ κάποιος σχετικὸς θρύλος. Ἔτσι καὶ γιὰ τοὺς ἐξ μιναρέδες τους. Κάποτε σεργανίζοντας ὁ Σουλτὸ Ἀχμέτ ἐμπρὸς στὴν ἁγία Σοφία θέλησε ἀπὸ ζήλεια νὰ κάνει κι' αὐτὸς κάτι ἀνώτερο.

Κάλεσε τὸν ἀρχιτεκτονά του, τὸν πολὺν Σινάν καὶ τοῦ ζήτησε νὰ κἀν ἓνα ἀνώ-

τερο από την Ἁγία Σοφία Τζαμί με μιναρέδες χρυσούς. Ὁ Σινάν σκέφτηκε, πὼς ἂν ἔκανε τέτοιο πρᾶγμα θὰ ξεπουλοῦσε ὁλόκληρο τὸ Ντουβλέτ (ἔθνος). Νὰ τοῦ ἀντεῖπη δὲν τολμοῦσε ...

Ἐφκiasε λοιπὸν τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτὸ τζαμί με κάθε πολυτέλεια με ἕξ μιναρέδες πᾶν σὲ χῶρο τοῦ ἀρχαίου Ἱππόδρομου.

Ὅταν ὁ Σουλτάνος εἶδε, πὼς οἱ μιναρέδες δὲν ἦταν ἀπὸ χρυσάφι (τούρκικα «ἀλτίν», τὸ γράμμα Ν μόλις ἀκούγεται στὸν οὐρανίσκο), κάλεσε ἀγριεμένος τὸν δύστυχο Σινάν, νὰ μάθῃ τὴν αἰτία τῆς παρακοῆς στὴ διαταγὴ του.

Ὁ ἔξυπνος ἀρχιτέκτων ἰσχυρίσθηκε, πὼς ἄκουσε νὰ τοῦ λέγῃ: «Ἀτλί» δηλ. ἕξ μιναρέδες ... Ἔτσι ἕνα γράμμα «Ν» ἔσωσε τὸ κεφάλι τοῦ Σινάν...

Ἐδῶ ὑπενθυμίζουμε κάτι σχετικὸ, ποὺ ἀναφέρουμε γιὰ τὸν Ἰουστινιανό, ποὺ δήλωσε κί' αὐτὸς νὰ ἐπιστρώσῃ ἐσωτερικὰ τοὺς τοίχους με χρυσό, ἀλλὰ οἱ ἀστρονόμοι ὑπέδειξαν, πὼς ὅταν στὸ βάθος τῶν αἰώνων ἔρθουν πτωχοὶ βασιλεῖς θὰ κριμνήσουν τοὺς τοίχους γιὰ νὰ πάρουν τὸ χρυσάφι)...

Τόπ - Καπί (πύλη τοῦ τηλεβόλου

Ἀνάκτορα τοῦ «Τόπ-καπί, μεγαλοπρεπὲς ἀλλὰ καταθλιπτικὸ κτίριο. Κτίσμα καὶ διαμονὴ τοῦ Πορθητῆ καὶ καθέδρα ἐπὶ αἰῶνες τῶν διαδόλων του, ὅπου ἀπὸ δῶ διοικοῦσαν τὴν ἀχανὴ ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία.

Ἡ εἴσοδος τοῦ μιὰ φανταχτερὴ τεράστια πύλη με ἐπάλξεις ἀπὸ πᾶνω καὶ με δύο πύργους ἕνα σὲ κάθε μεριά. Ὅλα μαρμαροπελεκητά. Αὐλὴ τεράστια με κήπους, ὅπου κάπου-κάπου προβάλλουν ἐλαφρὰ στὸ ἔδαφος οἱ ράχες ἀπὸ τοῦβλα τίς οἶδε τῶν παλαιῶν βυζαντινῶν χτισμάτων ποῦναι καταχωσμένα στὸ ἔδαφος καὶ θὰ μένουν ἔτσι ἐκτὸς ἐὰν ἐπιτραπῇ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ὅπως λέγεται πρόκειται περὶ βυζαντινῶν μικρῶν ναῶν.

Ἀπὸ ὅλες τίς πλευρὲς μεγάλα κρυναδερά δωμάτια με στοῆς θολωτὲς ποὺ βλέπουν στὴν αὐλή. Τὰ παράθυρά τους σιδερόφραχτα. Ἦταν τὰ διαμερίσματα τοῦ Σουλτάνου καὶ φυσικὰ τῶν ἀπειραρίθμων «οὐρί» γυναικῶν καὶ τῆς στρατιᾶς τῶν εὐνούχων καὶ τοῦ λαποῦ προσωπικοῦ. Σὲ πιάνει σύγκριο με αἴσθημα φυλακῆς μπουδρουμιού.

Τώρα εἶναι μουσεῖο ὅπου μέσα στὶς ἄχαρες αὐτὲς θολόσκεπες αἰθουσες σὰν κελλιά εἶναι ἐκτεθειμένος ὁ πλοῦτος τῶν Σουλτάνων ἀπὸ τὰ ἄπειρα μαγειρικὰ σκεύη μέχρι τὰ ἀκριβώτερα πετράδια κάθε χρώματος. Ἐκεῖ θὰ δῇ κανεὶς τὰ ἀμύθητα πλοῦτη τοῦ περίφημου Ἀλῆ - Μπαμπὰ καὶ τῶν παραμυθιῶν τῆς Χαλιμάς. Δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχει τέτοιο μουσεῖο, ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ συγκεντρώσῃ μόνο του τοὺς θησαυροὺς.

Μέσα σὲ δίσκους μεγάλους ἀσημένιους καὶ χιλιοσκαλισμένους σωρόια πολὺ-χρωμες πέτρες με μέγεθος κοικιῶν. Στὶς προθῆκες οἱ χρυσοκέντητοι μανδύες τῶν κατὰ καιροὺς Σουλτάνων καὶ δίπλα τους ἀπὸ ἕνα τάσι, ἀσημένιο με πολὺτιμες πέτρες ἀγνοῶ τὸ ὄνομά τους.

(συνεχίζεται στὸ 11 φύλλο τῆς εφημερίδας μας)

ΣΑΡΑΝΤΟΥ ΠΑΥΛΕΑ

Ο ΝΕΟΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ ΤΟΥ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

Σ' ένα ποτήρι κρασί χωρίς δάκρυ
Πῶς νὰ χωρέσει τὸ Σύμπαν μόσχο καὶ ρίγανη;

(Δοκίμιο)

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

«Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος» τοῦ Π. Πρεβελάκη ἀποτελεῖ τὴν πιὸ λεπτὴ καὶ ὑψηλὴ παιδαρχημένη αἰσθητικὰ τελετουργία τοῦ Πνεύματος, μ' ὅλη τὴ λειτουργικὴ καὶ ἐνεργειακὴ γυμναστικὴ τῆς ψυχῆς γιὰ τὸν ἔρωτα, γιὰ τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδας καὶ τῆς ἀνθρωπότητας, ὅπου, ἡ ἐλευθερία καὶ οἱ ἀφοσιωμένοι της, μαρτυροῦν σπαθίζοντας ὁλόκληρους τῶν τυράννων τοὺς ζόφους· ἀδίστακτα πιστεύω πῶς «Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος» τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη θὰ τοποθετηθεῖ πλάι στὸν Σολωμὸ κι ἀπέναντι στὸν Ὅμηρο.

Γιατὶ τόσο πολὺ ποικίλουν τὰ εὐρήματα, οἱ ἐμψυχώσεις οἱ προσωποποιήσεις καὶ οἱ μεταφορὲς ὥστε νὰ νομίζει κανεὶς διαβάζοντας τὸ «Νέο Ἐρωτόκριτο» πῶς ὁ Πρεβελάκης γνῶριζε τὰ πάντα, ἔζησε κοντὰ σ' ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα, κατοίκησε μέσ' στὴ φύση, πιστὸς τῆς ἐνοικος, ναυτικὸς καὶ ξωμάχος καὶ βοσκὸς καὶ εἶδε τὰ πάντα μὲ κάθε τους ἐμφάνιση καὶ λεπτομέρεια νὰ 'ταν χτίστης καὶ βοσκὸς καὶ ἱερωμένος καὶ ἀσκητής, πιστεύοντας στὸ Θεὸ καὶ στὴν Ἀπόφαση του ν' ἀνακαλέσει τὸν Ἀδάμ ἀπὸ τῆς κατάρας τὴν καθημερινὴ ἰδρωμένη του πικρία καὶ ἀγωνία:

*Δῶσε του, Κύριε τὴ λαλιὰ ποὺ χάρισες στὸ ἀπδόνι
ποὺ ὅλα τὰ κάνει ἀνάλαφρα καὶ μὲς στὸ φῶς τα 'λειώνει.*

..... «Ὁ πόνος τῶν ἀδῶων».

*Σὰν τὴν γελάδα τὴν καλὴ ποὺ ἀρμέγουν πρὶν φωτίσει
ἡ νύχτα ἀφήνει τῆς αὐγῆς τὸ γάλα νὰ 'κυλήσει.*

..... «Οἱ νύχτες τῶν βασάνων».

Νομίζω ὅτι ἴσαμε σήμερα δὲν ἔχει γραφεῖ ἓνα τόσο τέλειο ποίημα, ποὺ κοχλάζει μὲ τὸση ρέουσα παιδαρχημένη λυρική μέδη καὶ ζέση καὶ πρωτότυπη ἀνεπανάληπτη λυρική ἐπιμέλεια. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ προχωρεῖ πολὺ πέρα ἀπὸ τὸ Μεσαιωνικὸ Ἐρωτόκριτο γιὰ νὰ σταθεῖ στὰ μεγαλόπνοα ἔργα τοῦ Κόσμου.

Διπλὴ ὅραση διαδέτεي κάθε του λέξη, καμιὰ λέξη δὲ μένει χωρὶς ἐνέργεια, χωρὶς λάμψη. Κάθε του λέξη βρίσκει τῆς ψυχῆς μας τὸ δρόμο, ὅπως ὅταν κάποτε διάβαζα τὸν Παπαδιαμάντη μεθυσμένος ἀπὸ τὴ γοητεία του, αἰχμαλωτισμένος, τὴν ἴδια γοητεία χωρὶς νὰ διακόπτεται ὅμως, μέσα στὸ χρόνο, διάβαζα καὶ διαβάζω τὸν «Κρητικὸ» του καὶ

τὸν «Νέο Ἐρωτόκριτο». Εἶναι ἀπαραίτητος ὁ Πρεβελάκης γιατί τὸ ἔργο του, ἔργο, ζω-
ῆς, εἶναι καὶ θὰ εἶναι τροφή τῆς γυχῆς μας.

Θαρρεῖ κανεῖς πῶς ὅλα εἶχαν κατοικήσει τὸν Πρεβελάκη
κι ὅλα τὰ εἶχε καὶ ὁ ἴδιος κατοικήσει· γι' αὐτὸ νομίζω
ὅτι ταιριάζει νὰ πεῖ κανεῖς γιὰ τὸν Πρεβελάκη ὅ,τι
ἔγραψε ὁ μεταφυσικός ποιητὴς καὶ στοχαστὴς Εὐγένιος Μπαρατύνσκη γιὰ τὸ θάνατο
τοῦ μεγάλου Γκαῖτε: *Μονάχα μέσα στὴ Φύση ἀγάπησε τὴ ζωὴ/ τοῦ ρυακιοῦ ποὺ μουρ-
μούριζε ἔπιανε τὸ μῆνυμα./ Ἄκουγε τὴ λαλιὰ τῶν φύλλων ποὺ θρόιζαν. / Κι' ἔνιωθε
πῶς φούσκωνε ἡ βλάστηση.*

Πάνω ἀπ' ὅλα εἶχε μιὰ τίμια καθαρὴ καὶ ἐλεύθερη καρδιά ἀφοσιωμένη στὸν ἄν-
θρωπο καὶ στὸ Θεό. Γιατὶ ὁσμίζοταν τὸ αἰεζωο πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀλή-
θειας, ἀπὸ τὴν ὁποία κανεῖς ποτὲ δὲ θρῆκε βλάβη.

ΚΑΙ ΘΡΥΜΜΑΤΙΣΜΕΝΟΙ

*Καὶ θρυμματισμένοι οἱ καθρέφτες,
καὶ θρυμματισμένοι
ὥραῖοι εἶναι·
σὰν ἀπὸ χιλιάδες χρόνια ἔρχονται
κρατοῦν στὰ χέρια λέξεις
ἀρχαῖες τριήρεις
καὶ τὴν ψυχὴ τους κρατοῦν
στὰ χέρια.
Ἔρχονται τὰ παιδιὰ
δὲν ξέρουν ἀπὸ λέξεις, ἀρχαῖες τριήρεις·
ὥραῖα πουλιὰ ποὺ κρατοῦν στὰ
χέρια οἱ ποιητὲς λένε...*

*καὶ θρυμματισμένοι
ὥραῖοι εἶναι
λένε.*

Γιώτα Παρθενίου

ΒΑΣΙΛΗ Κ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΒΑ

ΜΙΑ ΑΠΡΟΣΜΕΝΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

(διήγημα)

Ἡ παραμυθένια πόλη λεγόταν Βασιλεία. Τὸ διάβασα καλὰ σὰν περνοῦσα τὴν καμπύλη της. Τὸ ὄνομα ἦταν σκαλισμένο πάνω σὲ δυὸ παραλληλόγραμμες μαρμάρινες πλάκες, ἐντοιχισμένες μιὰ δεξιά καὶ μιὰ ἀριστερά, στὸ πιὸ ψηλὸ σημεῖο ἀπὸ δυὸ λιθόχτιστους παραστάτες ποὺ πλαισίωναν μιὰ ξύλινη καγκελόπορτα ποὺ ἦταν ὁλάνοιχτη. Πάνω στὰ κάγκελα τῆς πόρτας κρεμασμένη ἄλλη μιὰ ταμπελίτσα ἔγραφε: «ΚΑΛΩΣ ΗΛΘΑΤΕ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ». Εἶχα μόλις κατεβεῖ ἀπὸ τὸ λεωφορεῖο τοῦ ΚΤΕΛ καί, καθὼς ἐκεῖνο πάλι ἔφευγε, ἓνα αἶσθημα πανικοῦ μὲ κυρίεψε. Ἐνοιωσα σὰν μικρὸ παιδί ποὺ τὸ ἐγκατέλειψαν στὸ δάσος ἢ στὴν ἔρημο μιᾶς ἄγνωστης χώρας ἀπ' ὅπου δὲν ὑπάρχει πιά δρόμος ἐπιστροφῆς. Καμμιὰ παρουσία δὲν μαρτυροῦσε τὴν ὑπαρξὴ ζωῆς στὴν πόλη. Πέρασα ἀνάμεσα ἀπὸ ἔρημους δρόμους καὶ πλατεῖες καὶ τὸ μόνο ποὺ ἀντίκρισα ἦταν ἄμαξες σταματημένες μὲ δυό, τρία καὶ τέσσερα ἄλογα, ἀλλὰ οἱ ἄμαξάδες δὲν φαίνονταν πουθενά. Ἀλλὰ τὸ πιὸ παράξενο ἦταν αὐτό. Ἦταν τὸ ὅτι τὰ ἄλογα στέκονταν σὰν μαρμαρωμένα. Κι' ἔμοιαζαν σὰν ἀγάλματα ἀλόγων! Μέσα στὴν παγερὴ νύχτα, ὑπῆρχε μιὰ ἀπόλυτη σιωπὴ, μιὰ ἡσυχία καὶ στοὺς δρόμους ἀχνοφώτιζαν τὰ κίτρινα λαμπιόνια, κρεμασμένα σὲ παμπάλαιους, ξύλινους φανοστάτες. Φοβήθηκα νὰ πλησιάσω κοντά. Ἀρχισα νὰ σκέπτονται πῶς ὅλα αὐτὰ ἦταν ἓνα σκηνικὸ γιὰ τὸ γύρισμα μιᾶς ταινίας... Μὲ συνέφερε νὰ πιστεύω κάτι τέτοιο, ὅταν ξαφνικά...

Εἶχα βρεθεῖ ἀποκαμωμένος, μὲ τὰ γόνατα κομμένα φάτσα μπρὸς στὸν τοῖχο ἐνὸς παμπάλαιου κτιρίου, χωρὶς πόρτες καὶ παράθυρα. Ποιὰ δύναμη μ' ἔφερε σ' αὐτὴ τὴν πόλη; Μὰ ξαφνικά ὁ τοῖχος ἀνοιξε διάπλατα καὶ χωρίστηκε στὰ δύο κομμάτια, ποὺ τὰ κομμάτια μετακινήθηκαν δεξιά καὶ ἀριστερά σὰν τὰ φύλλα μιᾶς συρόμενης πόρτας. Πέρασα τὸ ἀνοιγμα καὶ ὁ τοῖχος πίσω μου. Καὶ τότε ἔγινε αὐτὸ ποὺ ὅλοι μας μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐπιθυμοῦμε. Βρέθηκα στὸν κόσμο τοῦ Παραμυθιοῦ.

Σὲ κάθε πέρασμά μου πόσοι τοῖχοι ἀνοιξαν καὶ ἔκλεισαν: πόσες αἰθουσες νὰ διέσχισα: Δὲν μπορῶ νὰ ὑπολογίσω. Στὴν ἀρχὴ παραξενευόμουν μ' ὅλα αὐτά, ἀλλὰ σιγὰ - σιγὰ συνήθισα καὶ σὰν κάποια μυστηριώδης δύναμη νὰ μὲ εἶχε ὑποβάλλει, νὰ μὲ μαγέφει, πίστευα πιά πῶς ὅσα ἔβλεπα ἦταν πραγματικά καὶ ἀπόλυτα φυσικά νὰ συμβαίνουν στὸν ἴδιο τόπο καὶ στὸν ἴδιο χρόνο. Πραγματικὸ θαῦμα. Ὅλη ἡ ἀφρόκρεμα τοῦ πνεύματος, ὅλοι οἱ μεγάλοι κάθε ἐποχῆς, συνωστίζονταν μέσα σὲ κεῖνες τὶς αἰθουσες. Ποιητές, διανοούμενοι, πολιτικοί, καλλιτέχνες, ἐπαναστάτες, ἐπιστήμονες, λο-

γοτέχνες. Καί ποιὸς δὲν ἦταν ἐκεῖ μέσα. Σὲ δέκα συνεχόμενες σάλες δινόταν δεξίωση. Ὁ χορὸς ἔδινε κι ἔπαιρνε. Μποροῦσες νὰ δεῖς τὸν *Καίσαρα* νὰ χορεύει βάλς μὲ τὴν *Μαντάμ Κιουρί*, ἢ τὸν *Σαίξπηρ* μὲ τὴν *Γεωργία Σάνδη* νὰ κάνουν φυγούρες. Σ' ἄλλες αἰθουσες δινόταν διαλέξεις. Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶδα τὸν Δημοσθένη Κόκκينو νὰ εἶχε ξηλώσει τὰ μικρόφωνα, εἶχε βγάλει ἔξω τὴν ἔδρα καί, μεταφέροντας ἓνα βαρέλι, ἔδινε διάλεξη σκαρφαλωμένος πάνω σ' αὐτὸ καὶ γύρω συνωστισμὸς γιὰ νὰ πῶν ἀκούσουν. Μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ συγκρατήσω ὅλα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα, καθὼς διαδεχόταν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο μὲ ἱλιγγιώδη ταχύτητα. Τὶ ἀλήθεια εἶναι ὁ χρόνος! Σὲ ἄλλη μιὰ αἶθουσα ὁ *Πλάτων* μὲ τὸ *Αἰνστάιν* ἔπαιζαν τάβλι. Ὁ *Πλάτων* ἔπαιζε ἥρεμα ὀδηγώντας τὴν παρτίδα σὲ μεγάλες περιπλοκὲς ὅμοιες μ' ἐκεῖνες ποὺ χρησιμοποιοῦσε στὸν λόγο του, κι ὁ *Αἰνστάιν* βρισκόμενος σὲ πίεση χρόνου δάγκωνε νευρικὰ τὸ μουστάκι του κι ἐκτελοῦσε μὲ ἀστραπιαία ταχύτητα τὶς κινήσεις του πᾶνω στὸ τάβλι. Ὁ *Πλάτων* ἔγραφε τὶς κινήσεις του μὲ ἄνεση καὶ χαμογελοῦσε πιέζοντας τὸ κουμπάκι τοῦ στυλοῦ τοῦ ἐκνευρίζοντας τὸν *Αἰνστάιν* ποὺ μόνο μὲ θαῦμα θὰ κέρδιζε τὴν παρτίδα. Δίπλα τους ὁ *Θουκυδίδης* ψιθύριζε καθὼς ἔδειχνε μὲ τὸ χέρι του κάποια κίνηση: *Καὶ μάλα γιὰ ἐξεταστέον εἴ τις ξυνδοασμὸς ἐστὶν τούτου κινήσει ἅμα τε θυσία ...* Ὁ αἰώνιος *Θουκυδίδης* σκέφθηκα...

... *Τὶ μονομουρῶς ἐκεῖ, Χ ἔκανε ὁ Ἀἰνστάιν τσατισμένος*

... *Ἐὰ μὲ λογιζόμενον, ὦ βέλτιστε, ἐὰ με... σκόπει τῇ ὑμετέρα παιδία... Καὶ γὰρ οὔ ἂν φύγης τὸ ἡσσωμένον...*

Μὲ τρόμαξε πάρα πολύ.

...*Κάτω τὰ χέρια σοῦ λέω. Θὰ μοῦ σκίσεις τὸ πανωφόρι.*

... *Σιγὰ τὸ ἔνδυμα. Ἄμα θέλω σοῦ ἀγοράζω χίλια τέτοια, ψωμοζήτη. Ἀλλὰ δός μου το ... στὸ πληρώνω ὅσο, ... θὰ σοῦ πάρω ὅ,τι λαχταρήσεις! Ροῦχα, παπούτσια, μπλούζα ... Ἀλλὰ δῶσε μου αὐτὸ τὸ κουρέλι.*

Ἦταν ἓνας νομπελίστας κι ὁ *Παπαδιαμάντης* ποὺ εἶχε ἔρθει στὰ χέρια γιὰ τὸ πανωφόρι. Ὁ νομπελίστας ἤθελε τὸ πανωφόρι τοῦ *Παπαδιαμάντη* γιὰ τὸ ἰδιωτικὸ του μουσεῖο, μιᾶς καὶ ἦταν συλλέκτης ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Καὶ τί δὲν θάδινε γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὸ πολυσυζητημένο κανελὶ πανωφόρι, τὸ μοναδικὸ ποὺ φοροῦσε ὁ «φτωχούλης τοῦ θεοῦ» κύρ - Ἀλέξανδρος.

.... Τὸ νόμπελ μου γιὰ τὸ πανωφόρι σου φώναξε σὲ μιὰ στιγμή ἑξαλλος. *Τὶ ἄλλο θέλεις. Ἐσένα δὲν σοῦ χρειάζεται. Σκέψον ὅμως τὸ μουσεῖο μου. Σκέψον τὰ ἀνταλλάγματα ποὺ θὰ πάρεις γι' αὐτὸ τὸ πανωφόρι. Ξεροκέφαλε, δός μου το ρέ. Καὶ προσπαθοῦσε νὰ τοῦ τὸ πάρει μὲ τὸ ζόρι.*

.... *Βλάκα κακομοίρη, φτωχέ, δός μου το καὶ θὰ φροντίσω μὲ τὶς διασυνδέσεις μου θὰ πάρεις καὶ ἐσὺ ἓνα Νόμπελ.*

.... *Ὅχι δὲν σοῦ τὸ δίνω. Στάσου ὅμως θὰ παίξουμε μιὰ παρτίδα τάβλι καὶ ἂν μὲ κερδίσεις πάρτο. Ἀλλὰ ἂν σὲ κερδίσω θὰ μοῦ δώσεις τὸ δικό σου ἢ θὰ μεσολαβήσεις νὰ μοῦ δώσουν καὶ ἐμένα οἱ κριτικοὶ ἓνα Νόμπελ.*

... Ἐντάξει, εἶπε. Γρήγορα ἓνα τάβλι. Ἀρχισα νὰ μὴν καταλαβαίνω, ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔδειξε τόσο βαθεῖα περιφρόνηση ἀπέναντι σὲ κάθε κοινωνικὴ προαγωγή,

κάθε διάκριση, ό κοσμικός έρημίτης, ό μποέμ, ό άνθρωπος τών καπηλιών και τών τρωγλών, ό ήρωας τών ταπεινών και τών λαϊκών στρωμάτων. Αυτός που γύρισε την πλάτη στους λόγιους όταν εκείνοι έδιναν μάχη να τον εντάξουν στα σαλόνια τους. Αυτός που δεν άπλωσε χέρι όταν του τó άπλώναν, αυτός που ξεγλίστρησε από τó μασονικό άγκάλιασμα τών γραμμάτων και τών τεχνών και τους διαφόρους προστάτες. Αυτός που δεν άφησε τó βιτριόλι τους, τής λεγόμενης συμμορίας τών Λογοτεχνών, να πέσει στην ρίζα του πολύτιμου άνθους και να τó ξεράσει. Αυτός ό επαναστάτης, ό ασυμβίβαστος δεν πρόδωσε ποτέ την Τέχνη. Ό Παπαδιαμάντης... Αυτός λοιπόν ζητάει τώρα ένα κοσμικό Νόμπελ και τó χειρότερο να παίζει τα ιμάτιά του στο ζάρι, πώς γίνεται; ... Στην εύχή βρυχήθηκε ό "Αϊνσταϊν και άμέσως υπέγραφε την παραίτησή του αφού πέταξε τα πούλια και έκλεισε τó τάβλι.

Στην διπλανή αίθουσα ό Χέμινγουαιη και ό Λένιν έπαιζαν μπόξ. "Εμεινα μ' άνοιχτό τó στόμα. Καλά ό Χέμινγουαιη είπα. Μιά ζωή σπόρ... αλλά ό Λένιν, πώς έφθασε σ' αυτό τó σημείο;

Πλάι τοποθετημένο σ' ένα σκαμπώ, ήταν ένα κουβαδάκι με πάγο και μέσα ένα μπουκάλι γεμάτο με σαμπάνια. Ό γέρο - Χέμινγουαιη (έτσι τον έλεγαν οί θαυμαστές του, έπειδή είχε γράψει τó γέρος και Θάλασσα) έκανε πολύ συχνά διαλείμματα και κατέβαζε δυό ποτηράκια προσφέροντας συγχρόνως και στόν Λένιν.

Παραξενεύτηκα πολύ όταν είδα ότι στην παρέα τους ήλθε και ό Γκόρκυ και συμφώνησαν όλοι μαζί να πάνε για μπιλιάρδο στο «ΡΟΛΙΓΚ» αλλά με την προϋπόθεση να περάσουν πρώτα να πάρουν δυό μπουκάλια κρασί από τά «Ναυτάκια». "Όση ώρα πυγμαχοῦσαν τó στόμα του Χέμινγουαιη δεν σταμάτησε. Πότε προλάβαινε κι έλεγε τόσα πολλά μαζί. Τι κοσμοπολίτικη ζωή, τι διακοπές, τι γλέντια, τι κραιπάλες, τι κριτική ξενοδοχείων, μπάρ, γυναίκες κλπ. "Ανέφερε εκατοντάδες από αυτά μιλούσε για άμέτρητες μάρκες κρασιού, έλεγε άπ' έξω όλα τά μενού άπ' τά πολυτελέστερα έστιατόρια του Λουξεμβούργου και του Παρισιού, σέ ποιές πόλεις υπάρχουν οί εύγενικότεροι μπάρμαν. «Τά ιδανικά» του Χέμινγουαιη σκέφτηκα. Δεν είναι πρώτη φορά που τά άκούω. Μιά ζωή τó σύστημα συντηρεί καλό φαί, καλό πιστό και τέλος καλό, σ' ένα λάκκο με σχολίγια.

Ψευδοδιλλήματα, προστυχίες, αίσθηματολογικής φύσης, σκεπασμένος μελοδραματισμός με περίτεχνη σπουδαιολογία, αλλά εκεί που επέμενε πιο πολύ όση ώρα έπαιζε μπόξ ήταν τó φάρμακ. Οί ταλαίπωροι Λένιν και Γκόρκυ τόν άκουγαν υπομονετικά μ' ένα χαμόγελο θαυμασμού ή έκαναν πώς τόν άκουγαν. Τόν έλεγαν και ίσως άκόμη τόν λένε συγγραφέα τής χαμένης γενιάς. Ποτέ δεν μπόρεσα να καταλάβω τι σημαίνει αυτός ό χαρακτηρισμός τών κριτικών. "Αραγε για τά μεγάλα του ιδανικά ή μήπως έπισημαίνουν με την υποκρισία τους, όπως και τόσοι άλλοι, ότι υπήρξε ένα άνυπεράσπιστο θύμα τής άδειας έποχής του. "Όμως ένα είναι βέβαιο: τó έπιστέγασμα τών θέσεων και τών δραστηριοτήτων κάθε συγγραφέα δεν θά μπορούσε νάναι τίποτε άλλο άπό τó Νόμπελ... "Αλήθεια πόσοι θά ήθελαν να είχαν ένα Νόμπελ ... Πολλοί... Βγήκα από την αίθουσα. Αυτό που είδα στην πλαϊνή αίθουσα ό νομπελίστας χτυπούσε τώρα

τὰ πούλια δυνατὰ ἰδρωμένοις ἀπὸ ἀγωνία καὶ χαρά. Κι ἄλλη πόρτα, φώναξε κοιτάζοντας τὰ ζάρια του μὲ μάτια ποὺ ἔλαμπαν. Ἐπιτέλους τὸ κανελὶ πανωφόρι θὰ πάρει τὴν θέση του στὸ μουσεῖο μου.... Χέ χέ! Χά χά! ... δὲν μπορούσε νὰ γίνει κι ἄλλοιῶς.

Ξαφνικὰ ξύπνησα καὶ τὸ μάτι μου ἔπεσε ἀπέναντι στὸ κάδρο μὲ τὴν φωτογραφία τοῦ κύρ - Ἀλέξανδρου καὶ γιὰ πρώτη φορά, τὸ πικραμένο στόμα του μοῦ φάνηκε πὼς χαμογελοῦσε μέσα ἀπὸ τὴν κορνίζα του καὶ δόξασα τὸν Θεό, γιατί εἶμαι ὑπερήφανος ποὺ γεννήθηκα Ἕλληνας καὶ Ὁρθόδοξος....

ΟΙ ΑΛΛΟΤΡΙΩΜΕΝΟΙ

*Τις νύχτες διασχίζουνε συναισθήματα
ἀποστάσεις χωρὶς ἐρμηνεῖς,
συναγωνιζόμενοι ἀραιὰ καὶ ποὺ
τὸ βάθος ἐκείνων ποὺ κλείνονται στὸν ἑαυτὸ τους.*

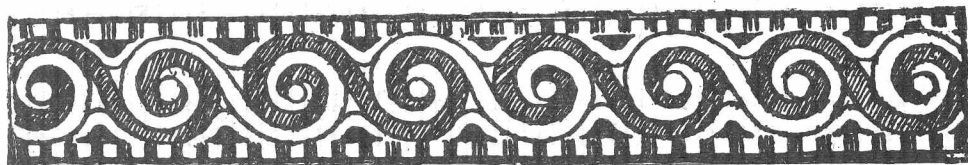
*Τις νύχτες οἱ γραμμὲς τῶν χειρῶν τους
ἀποκαλύπτουν προδότες ποὺ δακρύζουν
γυμνόστηθες γυναῖκες ποὺ ἀγρυπνοῦν
σημάδια ποὺ χτυποῦν τὸ θαῦμα ἀπεγνωσμένα.*

*Τις νύχτες ὁ ἐνθουσιασμὸς ἀντίδοτο ἀνελευθερίας
προορίζεται νὰ χαθεῖ στὸ φῶς τῆς ἡμέρας
κι' αὐτοὶ γεμάτοι ὑπόφτες ἔμφυτον φόβου
ἐπεξεργάζονται ἐνοχὲς χωρὶς ἐνοχή.*

*Τις νύχτες οἱ ἀντιστάσεις μάχονται κρυφὲς ἐπιθυμίες,
ἀτομικὲς ἱλαρότητες, φανταστικὲς ἱστορίες αὐτοκαταστροφῆς.
Ἐχθροὶ τους οἱ ἀνυπόταχτοι ἄνθρωποι
ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ δημιουργοῦν στὸν αἰῶνα τῆς ἀποξένωσης.*

Σπύρος Κοκκινάκης

ΔΗΜΗΤΡΗ Ι. ΚΑΡΑΜΒΑΛΗ

ΤΟ ΦΩΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥ- ΛΟΥ

(Πέντε χρόνια από τὸ Θάνατό του)

(δοκίμιο)

Ὁ κάθε ποιητὴς μέσα σὲ σκοτεινὸ λαβύρινθο. Ἀναζητᾷ λοιπὸν μὲ τοὺς στίχους του τὴ φωτεινὴ Κερκόπορτα, τὴ διέξοδο, τὴ χαραμὰδα ποὺ θὰ δώσει μορφὴ καὶ κίνηση, θὰ τὸν φωτίσει γιὰ τὴν ἀνέυρεση τῆς ἀλήθειας. Ἄλλωστε καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ποιήσεως ταυτίζεται μὲ τὸ σκοπὸ τοῦ φωτὸς (τὰ περὶ σκοτεινῆς ποιήσεως προσωπικὰ μᾶς ἀφήνουν ἀδιάφορους).

Ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος μέσα ἀπὸ τὶς τέσσερις ποιητικὲς καταθέσεις του (ΡΥΘΜΟΙ ΣΤΑ ΚΥΜΑΤΑ - 1920, «ΑΠΛΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ ΣΕ ΣΤΙΧΟΥΣ» - 1939, «Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΩΝ ΣΟΝΕΤΤΩΝ» - 1946 καὶ «ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΕΣ» - 1955), ἐπιζήτησε αὐτὸ ποὺ ἐπιζήτησε καὶ στὸ συγγραφικὸ του ἔργο· τὴν ἀνέυρεση τῆς ἀλήθειας, μέσα ἀπὸ λόγὸ ἀπλό, κατανοητό, χωρὶς νοηματικὲς ἀκρότητες (στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ) καὶ μεγαλοστομίες. Τὸ φῶς, ποὺ σημαίνει τὴ λύτρωση, τὸν ἐσωτερικὸ καθαρισμὸ τῆς ψυχῆς. Τὴν Αὐγὴ, ποὺ στὸ ξεκίνημά της τὰ πάντα χαράζονται μὲ ἄλλες διαστάσεις, τὴν ἀφετηρία, τὸ ξεκίνημα γιὰ νέους ἀγῶνες.

Ὁ ποιητὴς βρίσκεται μέσα στὸ σπίτι μὲ μιὰ κοπέλλα, καὶ τὴν παρακαλᾷ νὰ μὴν ἀνάψει τὴ φωτιά. Δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ φῶς καὶ ζεστασιά. Τὸ ἐσωτερικὸ φῶς, τὸ φῶς τῆς ψυχῆς εἶναι αὐτὸ ποὺ φέγγει καὶ τοὺς θερμαίνει.

Ὁ Κανελλόπουλος περιμένει ἕνα νεῦμα τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ «κι ὁ κόσμος γέμισε χαρὰ καὶ φῶς καὶ πνεῦμα». Κάθε σκέψη μας, κινεῖται ἀπὸ τὴ θεία ἐπιφοίτηση. Αὐτὴ διώχνει τὰ σκοτάδια καὶ σκορπίζει φῶς στὴν ἀβεβαιότητα καὶ τὴ σύγχυση ποὺ ἐπικρατοῦν στὸν κόσμον.

Τὸ ἡλιοβασιλεμα δὲν ἦταν δυνατόν ν' ἀφήσει ἀσυγκίνητο ἕναν ποιητὴ, τὴ στιγμὴ ποὺ τρεμοπαίζει τὸ φῶς, καὶ σμίγουν ὁ Θάνατος μὲ τὴ ζωὴ, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Οἱ διαστάσεις τοῦ φωτὸς ποὺ καὶ λιγοστεύει, ξυπνοῦν τὴ μνήμη καὶ τὴν περισυλλογὴ, καθὼς γίνεται ταυτόχρονα κι ἕνας ἀπολογισμὸς τῆς μέρας ποὺ πέρασε.

Ἔρχονται ὅμως στιγμὲς ποὺ φοβόμαστε τὸ ἀπροσδιόριστο μέλλον. Τότε εἶναι ποὺ «τοῦ μέλλοντος ἡ σκιά βαρεῖα καὶ μαύρη πέφτει στὸν κόσμον καὶ στὸ νοῦ μου ἐπάνω».

Εἶναι οἱ στιγμὲς ἐκεῖνες ποὺ αἰσθανόμαστε τὴν ἀδυναμία μας καὶ περιμένουμε τὴν ἄνωθεν βοήθεια, τὴν «προστασία τῶν Ἀγγέλων».

«Μὰ μήτε ὁ ἥλιος τ' ἅγια σκότη
 νὰ τὰ διαλύσει δὲ μπορεῖ.
 Στὸν κόσμο ἡ δύναμη εἶναι ἡ πρώτη
 ποὺ καὶ στὴ μέρα ὡς ἴσκιος εἰσχωρεῖ».

Τοῦ Κανελλόπουλου,
 Ποίημα γραμμένο στὰ 1955.

Ἡ μεγάλη μέρα ὅπου ὅλα θὰ φωτίσουνε καὶ θὰ λάμψει ἡ ἀλήθεια δὲν ἦρθε ἀ-
 κόμη, ὅμως ἡ πίστη καὶ ἡ ἐλπίδα εἶναι βέβαιες γιὰ τὸν ἐρχομὸ της:

«Ἀκόμα οἱ μέρες δὲ φωτίσανε
 τὸν κόσμο πέρα ὡς πέρα.
 Μὰ θάρθει κάποτε ἡ μεγάλη Μέρα».

Μιλώντας γιὰ τὸν ἐκατόνταρχο Τίτο ὁ ποιητὴς γράφει πὼς πάλεψε σ' ὅλη του
 τὴ ζωὴ γιὰ τὸ φῶς, καὶ τώρα ἀκόμη ποὺ ἔχει πεθάνει ἀστράφτουνε τὰ μάτια του. Κοι-
 νὴ ἡ μοῖρα τοῦ ἐκατόνταρχου καὶ τοῦ ποιητῆ:

«Δὲν ξέρω ἂν ἀπ' τὴν Ἱστορία κόβω
 τὸ κύριο μέρος, οὔτε ἂν δίνω
 τὸ χρῶμα ποὺ τῆς πρέπει... Ἐγὼ θνῄμαι
 μονάχα τὶ ἔγινε μὲ μένα:
 Τὰ μάτια μου στὸ φῶς εἶναι δοσμένα
 καὶ τώρα ποὺ στὸν τάφο ἐγὼ κοιμᾶμαι!»!

Ἕπάρχει ὅμως καὶ κάποιο φῶς σὲ κάποιο ἀστέρι ποὺ φωτίζεται ἀπὸ τὸν ἴδιο,
 κι αὐτὸ εἶναι τὸ ἀστέρι τῆς ψυχῆς στὸ ὁποῖο ἀναγνωρίζει πὼς
 «κι ὅλο περσότερο τοῦ ὀφείλω φῶς»!

Δὲ σημαίνει πὼς ὁ ἐρχομὸς τῆς αὐγῆς θὰ γιομίζει μὲ φῶς ἂν τυραννᾷ τὴν ψυχὴ
 μας κάποιοις ἀνεκπλήρωτος πόθος:

«Καὶ πάλι ἐχάραξε.
 Τὸ φῶς μ' ἐτάραξε
 χωρὶς γιὰ μένα νᾶναι αὐγὴ».

Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ωραιότερα ποιήματα τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου, ποὺ ἐπι-
 γράφεται «ΟΙ ΗΧΟΙ», μὲ καθαρὰ φιλοσοφικὲς προεκτάσεις καὶ μηνύματα, ὅπου κα-
 λεῖται ἡ ψυχὴ ν' ἀκούσει κάποιους μυστικούς ἤχους, κι ἡ Μοῖρα στρογγυλεῖει σὰν
 καρπός. Τὸ φῶς ἀόρατο, κι ὅμως ὑπάρχουν:

«... Ψυχὴ μου ἀκούμπησε στὴ Γῆς τ' ἀντί σου. Βήματα ἐρχονται ἀπὸ
 πέρα...

Ἡ Μοῖρα τὴ φοβᾶται τὴν ἡμέρα.
 Μονάχα μέσ' τὴ νύχτα τὴ βαθεῖα τῆς ἀκοῆς
 (τ' αὐτιά τὸ φῶς δὲν τὸ γνωρίζουν)
 οἱ μαῦρες σκιὲς στριφογυρίζουν τῆς Μοίρας. Ἄκου καὶ μὴ σκιάζεσαι!
 Τὸ μήνυμα τῆς Μοίρας (τ' ἀφονγκράζεσαι;)
 βλασταίνει μέσα ἀπὸ τὴ Γῆ σὰν ἦχος
 καὶ στρογγυλεύει σὰν καρπός, πὺν δίχως
 νὰ πιάνει τόπο κάτω ἀπὸ τὸ φῶς
 θὰ τὸν γευτῆς, ψυχὴ μου».

Σὲ ἄλλο ποίημα τοῦ Κανελλόπουλου, γραμμένο στὴν Κάρυστο (τόπο ἐξορίας τοῦ ποιητῆ) στίς 23 Αὐγούστου 1940, δυὸ μῆνες δηλαδὴ προτοῦ φύγει σὰν ἐθελοντὴς στὸν ἐλληνοϊταλικὸ πόλεμο, ἀπευθυνόμενος στὸν κάθε ἄνθρωπο ὁ ποιητὴς λέει:

«ὦ, πρόσεχε ἄνθρωπε μὴ σοῦ ξεφύγει
 στῆς ὕλης τ' ὄριο (ἐκεῖ πὺν ἀρχίζει ἡ λήγει
 τῶν ἄστρον καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὥρα)
 ἡ μιὰ στιγμούλα· ἐκείνη πὺν εἶν' ἀκέρια
 στὴ διάθεση τοῦ Θεοῦ. Μπορεῖ καὶ τώρα
 νὰ δίνει ἐντὸς σου φῶς ὁ Θεός, σ' ἀστέρια».

Τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως, πλημμυρίζει τὸν Κανελλόπουλο:
 «Υπάρχει Ἀνάσταση ὅπου ὑπάρχουν Τάφοι».

Ἡ Ἀνθρωπότητα, πίνει φῶς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα. Σὲ ποίημα τοῦ Κανελλόπουλου, γραμμένο τὴν παραμονὴ τῆς κήρυξης τοῦ Πολέμου, (27 Ὀκτωβρίου 1940 στὴν Κάρυστο) μὲ τὴν Ἰταλία, διαβάζουμε:

«Τὴ ράχη πὺν σήμερα ἔρμη μαύρη ἔχει ἀπομείνει
 τὴ φώτισε ἄλλοτε ἓνας ἥλιος. Πίνει,
 ναί, πίνει ἀκόμα ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡ δόλια»...

Τὰ ἐπόμενα ποιήματά του γράφονται στὸ μέτωπο, καὶ ὅπως εἶναι φυσικὸ κυριαρχοῦν ἀπὸ τὴ σκοτεινιά, τὴ λάσπη καὶ τὴν ἀντάρρα.

Στὰ 1943, βρισκόμενος στὸ Λονδίνο, ὁ ποιητὴς ἐκφράζει μιὰ μύχια ἐλπίδα γιὰ τὸ τέλος τοῦ παγκόσμιου σπαραγμοῦ, πὺν τὴν ἐναποθέτει στὸ Θεό.

«Σκοτάδι εἶναι κι ἡ ἀγάπη καὶ τὸ μῖσος.
 Δὲ βλέπω Θεέ μου, πῶς θαρθεῖ τὸ φῶς.
 Ἄν - «γεννηθῇτω σκότος» πεῖς, τότε, ἔσως...»

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

ΟΚΤΩ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΜΝΗΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΚΟΚΚΙΝΟΥ

(συνέχεια από τὰ φύλλα 7, 8, 9 τῆς ἐφημερίδας μας)

ΠΡΟΣΩΠΕΙΟ ΠΕΠΡΩΜΕΝΟΥ

Στὸ φίλο μας τὸν Δημοσθένη Κόκκινο

Λυπόμουν τὰ φυτὰ καὶ τὰ ὀρυκτὰ καὶ τὰ παραμελημένα ζῶα
τὴν ἀνάγκη τῆς γέννησης νὰ περιφέρουν χωρὶς νὰ βρίσκουν
τὴν τροφή τους στὰ σκουπίδια ὅπως οἱ ἄνθρωποι
τῆς κατοικικῆς πείνας στὴν Ἀθήνα ποὺ πέδαιναν
ξαπλωμένοι στὰ δικτυωτὰ τῆς Πάουερ στὴν Ὀμόνοια
γιὰ νὰ ξεστάνουν ἐκεῖνο τὸ δριμὺ καὶ ἀσίτιστο
χειμῶνα μας· λυπόμουν τὴ θάλασσα τὴν ἀναγκασμένη
νὰ ἐπαναλαμβάνει τὴν τιμωρία τῶν ταλαιπωριῶν τῆς
τῆς Κυριακῆς τῶν γλάρων ὅταν νωθρὰ πετοῦσαν
χωρὶς ν' ἀναγνωρίζουν καμιὰν ἀργία τοῦ Θεοῦ· τέλος
λυπόμουν τοὺς ἑαυτοὺς μου ποὺ πολὺ καλὰ
μὲ τὸ σημεῖο τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ μοῦ ἦταν σημειωμένοι·
μὰ ἔπρεπε ὅλα αὐτὰ νὰ συντελεσθοῦν σὰ νὰ 'ταν
ὅλα ἔγκοπα κι ἐγχάρakta λίγο πολὺ ἀπὸ τοῦ
πεπρωμένου μας τὸ προσωπεῖο, ὅπως ἐκείνη
ἡ σαρανταποδαρούσα γεμάτη ἀπὸ πόδια τῆς
ἔμελλε νὰ σκοτωθεῖ ἀπὸ ἓνα ἄνθρωπο ποὺ τοῦ
ἦταν κομμένα τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του.

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ

Λέτε νὰ 'ταν τὸ νερὸ τῆς βροχῆς τὸ κρασί τῶν λουλουδιῶν;
Λέτε νὰ 'ταν τὸ νερὸ τῆς βροχῆς τὸ αἷμα τῶν καρπῶν
τῶν δέντρων ἓνας ὅσιος ἰχώρας;
Λέτε νὰ 'ταν τὸ φῶς τῶν ἡλίων ἡ μέδη τῶν χυμῶν;

Γι' αὐτὸ λατρεύαμε αὐτὴ τὴ σιγανὴ βροχή,
 ποὺ γνώριζε τόσο καλὰ νὰ μελωδεῖ γιθυριστὰ
 πάνω στὸ πλυμένο γέλιο τῶν κεραμυδιῶν,
 γιατί ἦταν ἡ μητέρα τῶν λιμνῶν
 τῶν ποταμῶν καὶ τῆς μεγάλης θάλασσας τῆς εὐρύχωρης
 γιὰ νὰ μνημονεύει διαρκῶς στίς ἀμμουδιές της
 τὴν ἐλευθερία της μὲ τοῦ περιορισμοῦ της
 τὸ ἀθάνατο παράπονο.

ΤΟ ΑΛΟΓΟ

Στὸ Δημοσθέν Κόκκινο

Κάποτε ζοῦσα πάνω στὰ βουνὰ ποὺ κοίταζαν τὴ θάλασσα·
 ντυνόμουν σπηλιές γιὰ προστασία ἀπὸ τὴ βροχή· κατέβαινα στὴ
 λαγκαδιὰ κι εἶχα τὸν ἄνεμο πίσω μου στὴν πλάτη μου στὸν ὦμο πάνω
 τοῦ βουνοῦ· κι ὅταν πρυτάνευε μιὰ γαλάζια λαμπρότητα ξαπλώνομουν
 σ' ἓνα βράχο μὲ τὴ βελούδινη τὴν ἀνδισμένη λειχήνα του ἢ κάτω
 ἀπὸ ἓνα δέντρον ἀκίνητος σὰν καρφωμένος τόσο ποὺ πολλὲς φορές
 τὸ φοβισμένο ζῶο μὲ τὰ ὄρδια τ' αὐτιά του γελιόταν καὶ σκουντουφλοῦσε
 ἐπάνω μου· κι ἔπειτα κατατρομαγμένο ἀνηφόριζε μ' ὅλη του τὴ γρηγο-
 ράδα
 γιὰ νὰ χαδεῖ ἀπὸ τὴν ὄγν μου· πότε ἄκουγα τὴν ἀναχώρηση ἑνὸς πλοίου
 ὅταν σφύριζε καὶ γινόταν στὴ θάλασσα μακριὰ μιὰ σβησμένη σιγὰ - σιγὰ
 κουκκίδα, μιὰ τελεία θαλασσινὴ στιγμή στῆς θάλασσας τὴν ἀνοιχτὴ
 τὴ βίβλο· τ' ἀπογέματα ἀφουγκραζόμουν μέσα στὴ φωτεινὴ σιωπὴ
 τῶν ἡλίων τὸ ἄλογο δίπλα μου τὸ χορτάρι μὲ τοὺς τραπεζίτες του
 πριονίζοντας, πριονίζοντας νὰ τρώγει.

ΜΥΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Μνήμη τοῦ Δημοσθέν Κόκκινου

Τὴν ἴδια σπίδα συντηροῦσαν στὸ τραγούδι τους τὸ αὐγινὸ
 τὸ μελισσάκι ποὺ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας τὸ ξυπνοῦσε
 καὶ τὸ γαλανὸ τὸ χελιδόνι· μὰ τὰ δέντρα ὅλα καὶ
 τὰ λογχοειδῆ καὶ τὰ βελονωτὰ κι ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν
 τὸ σχῆμα τῆς καρδιᾶς ἔμενα ἀσάλευτα καὶ δὲν εἶπαν

ὅλη τὴ νύχτα τοὺς οὔτε μιὰ λέξη σὰν παραδομένα σὲ λήδαργο
ἢ σὲ κάποια μακρινή τοὺς ἀστρική προσοχή· κι οὔτε
καμιὰ προηγούμενη μπόρα τὰ ἔχε δείρει, οὔτε
κανένας ἄνεμος μανιακὸς ἀθλητὴς τὰ ἔχε ἐξαντλητικά,
γυμνάσει· παρὰ σὰ νὰ ἔχαν πετρώσει καθὼς σὲ μαγικὸ παλάτι πετρώνον-
ταν κάποτε στὰ παραμύδια σὲ χρυσοὺς
σταύλους ἢ ἄλογα μὲ τοὺς ἵπποκόμους τοὺς κι οἱ θαλαμηπόλοι·
καὶ τὰ πολύτιμα ρολόγια πετρώνονταν στοὺς τοίχους,
μιὰ πολύτιμη συναρμολογημένη συμφωνία σπάνιων
πετραδιῶν κι ὁ χτύπος τοὺς κι αὐτὸς πέτρινος
στὴν ὀρισμένη δέση τοῦ περιμένοντας νὰ ῥθει
πάνω στὸν φτερωμένο τὸν ἵππο τοῦ
τὸ χαριτωμένο, τὸ πετρωμένο πριγκιπόπουλο
ἢ ἀπολιθωμένο στὸν ὕπνο τοῦ ὁμορφοκόριτσο
νὰ ξεπετρώσει καὶ νὰ ξυπνήσει γιὰ νὰ λειτουργήσουν
ὅλα τὰ ρολόγια στὰ στολισμένα τὰ δωμάτια
καὶ στὸν παρθενικὸ τῆς πεντάμορφης θάλαμο.

ΙΚΕΤΗΣ ΣΤΟΝ ΗΛΙΟ

"Ἦλιε μου δές
τὰ παιδιὰ ποὺ κάθονται βουβά
στὸ πεζούλι τῆς βραδιᾶς

"Ἦλιε μου κοσμογυριστὴ
κράτα γελαστὰ τὰ παιδιὰ
στὸ λεύτερο ἄλωνακι σου

"Ἦλιε μου διῶξε
τὸ χιόνι ἀπ' τὰ κλώνια τῆς μυγδαλιᾶς
καὶ τὴν πίκρα ἀπ' τὰ μάτια τῆς μάνας

Δημήτρης Ἀλεξίου

ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ

Η ΚΑΛΥΜΝΟΣ (Φιλοσοφική Περιήγηση)

Στὴν Κάλυμνο ἡ σχέση τοῦ βάθους μὲ τὴν ἐπιφάνεια, τοῦ χρόνου μὲ τὴν καιρικότητα καὶ τοῦ πεπερασμένου μὲ τὸ ἄπειρο ἀναζητοῦν τὴν σύμπτωσή τους στὴν ἐξαίσια παραστατικότητα τῆς μορφολογίας της ἀλλὰ καὶ στὸν πρακτικὸ λόγο ὡς κινητοποιήσι τῆς ὕπαρξης νὰ τεθεῖ ὡς ἱστορία. Ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Προφήτη Ἡλίου μέχρι τὴν Κάρα Ψνὴ καὶ τὴν Ἀλίκαντρο ἀπλώνεις τὴν θαυμάσια ἑκτασή σου στὴν γαλάζια αἰγαιοπελαγίτικη φαντασμαγορία, ἐνῶ στὰ πρωτόζωα τῶν τεταρτογενῶν ἀποδεμάτων σου καὶ στοὺς μαύρους ἀσβεστόλιθους διασαλπίζεται ἡ αὐτοφανέρωση τοῦ ὄντος στὰ κράσπεδα καὶ στὶς παραδοχὲς τοῦ πεπερασμένου, τὶς κρύφειες καὶ τὶς πιὸ μακρινές.

Καὶ τὰ φημισμένα παιδιὰ σου, ἡ ἀθάνατη γενιὰ τῶν σπογγαλιέων νὰ παρακάθονται στὸ μέγα «δεῖπνο τῆς ἀγάπης» πρὶν ἀποχαιρετίσουν ἐστία λατρεμένη γιὰ ταξίδια μακρινά, ἐκεῖ δ' ἀνεβάσουν ἀπὸ τὰ ἥρεμα ὠκεάνεια βύθη, στὸ φῶς τοῦ κόσμου, τὴν ἐκπληξὴ τῶν βυθῶν. Στὴν Ἀγία Μαρίνα καταλάμπει ἡ καταγραφή τοῦ Ὁμήρου, μαζὶ μὲ τοὺς πανάρχαιους ἀργυροὺς στατῆρες σου καὶ τὴν δωρικὴ ἀνδροπρέπεια τῶν καταβολῶν σου. Χτυποῦν τὰ σήμαντρα τῆς Ὁρθοδοξίας στὸ περίλαμπρο αἰγαιοπελαγίτικο δειλινό σου καὶ καλοῦν τὸν χρόνο νὰ παραδοθεῖ ἢ τὸ μυστικὸ καὶ τὸ κρύφιο νὰ βγεῖ στὸ φῶς γιὰ νὰ καταλάμψει.

Στὶς ἀκτογραμμές σου, τὸ κατακερματισμένο προσωπεῖο σου μάχεται νὰ βρεῖ τὴ συνοχή του ὡς πολιτικὴ κοινωνία, μὲ μιὰ μετακίνηση ἀπὸ τὶς σκοτεινὲς καὶ ἀθέατες παραδοχὲς τῆς συνείδησης στὸ νόμο τῆς ἱστορίας ὡς ἐλευθερίας· εἶναι ἡ κλήσις γιὰ μιὰ σύγκλιση ἐσώτερη καὶ μιὰ σύμπτωση ὁλοκληρωτική.

Ὡστόσο κάτι θὰ μένει γιὰ πάντα ἀσύμπτωτο καὶ προβληματικὸ. Καὶ σὺ, ἡσυχὰ διαλαλεῖς τὴν πληρότητα τοῦ ἐπιτεύγματος, τὴν τετελεσμένη ὄγῃ τοῦ κόσμου, τὴν συντελεσμένη αὐτοσυνείδηση στὴν ἔφοδο τοῦ πρακτικοῦ λόγου καὶ στὴν κλήσις τῆς ἱστορικότητας. Χωρὶς τὸν νόμο σου, τὸν νόμο τοῦ Αἰγαίου, ἡ ἐξωτερικὴ κίνηση τῆς ἱστορίας ἀφήνει κάτι ἀκάλυπτο. Στὶς λογιστὲς πεδινὲς ἐστίες σου ρουφοῦν τὸν ἥλιο τὰ πλατάνια καὶ οἱ ὀπῶρες, προφέροντας τὴν βεβαιότητα τῆς αὐτάρκειας.

Χτυπᾷ τὰ πέλματα ὁ καιρὸς, ἀλλὰ πρὶν ἐνδώσεις στὴν κλήσις του, ἀφουγκράζεσαι τὸν χρόνο καὶ τὶς ἀνήλιαγες παραδοχὲς του, γιὰ νὰ θέσεις τὴν συντελεσμένη θέαση ὡς ἐπιβεβαίωση τοῦ συμπαντικοῦ δράματος. Στοὺς δρόμους καὶ στὶς πλατεῖες τῶν οἰκισμῶν σου, στὰ ξέφωτα καὶ στοὺς λιγοστοὺς δρυμοὺς ἢ στὰ εὐδυτεῖν καμπαναριὰ τῆς Ὁρθοδοξίας μάχομαι νὰ συλλάβω τὸν ρυθμὸ τῆς ἰθαγένειάς μου καὶ τὴν ἐγγύτητα τῶν στοιχείων της. Ἡ ἴδια διεκδικεῖς τὴν πειδῶ τῆς αὐτάρκειας πέρα ἀπὸ τὴν νομοτέλεια.

καὶ τὸ δεδομένο, στὴν μεθόριο τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν ἀναγκαιότητα. Τὸ γαλάζιο φῶς σου γίνεται τίμημα τῆς ἴδιας τῆς ὑπαρξῆς μου, καὶ ἐγγράφεται μέσα μου ὡς βιολογικὸς συντελεστής τοῦ πνεύματος. Τὸ πέλαγός σου διαστέλλεται γιὰ νὰ περιλάβει κατὰ πέρα ἀπὸ τὸ οἰκεῖο, τὴν ἀνοικείωτη κλήση τοῦ ἀχανοῦς, ποὺ ἀκουμπᾷ στοὺς γιालοὺς σου ζητώντας μορφοποίηση. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀσύμπτωτη, χωρὶς συμμετρία, ἀναζήτηση, ἐνῶ τὸ κατευώδιο τῶν παιδιῶν σου σὲ βεβαιώνει περισσότερο ἀπὸ ὅτι τὸ καλοσῶρισμά τους στὴν θαλπωρὴ τῆς ἐστίας καὶ στὴν αὐστηρὰ σιωπὴ τῶν ἀκρωτηρίων σου. Ἔρχονται γιὰ νὰ καταδέσουν σὰ πόδια σου τὴν οἰμωγὴ τοῦ χρόνου καὶ τὴν ἐκπληξή του ἢ νὰ βεβαιώσουν τὸν ἴδιο τὸν κόσμον στὴν μέδεξή του μὲ τὸ ἀνοικείμενόν καὶ τὸ ἀδέατο, τὸ μύχιον καὶ τὸ ἀρχέγονον. Μὲ περιμένεις στὴν ἀχλὺ τοῦ καλοκαιριάτικου πρωϊνοῦ, μέσα ἀπὸ τὴν πηχτὴ ἀνάσα τῆς ἀτμόσφαιρας σου, στὴν ἐξαίσια περιπολία τῶν πελαγίσιων πουλιῶν σου, ποὺ στὸ θρόισμα τῶν φτερῶν τους, νοιώθεις κατὰ ἀπὸ τὸν νόμον τῆς αἰωνιότητος νὰ σὲ δέλγει καὶ νὰ σὲ σαγηνεύει, ὅπως ἀκουμπᾷ στοὺς κροτάφους σου.

ΠΕΝΤΕ ΣΤΙΓΜΕΣ

I

Ἐπίμονος ὁ δρόμος τῆς ἀκεραιότητος.
Τὸν φτάνει
ἐκεῖνος ποὺ κρίνει μὲ εἰλικρίνεια.

II

Φωνάζει ἀπεγνωσμένα ἡ γειτονιά του.
Μάταια.
Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν καταλάβει, ἔτσι
ὅπως στέκει σὰ δυσερμηνευτὴ ἱατρικὴ συνταγή.

III

Ἦρθε γεμάτος γνώσεις καὶ ἦθος.
Ἐργάστηκε.
Ὅταν ἀποχωροῦσε,
εἶχε μάθει πλέον
ὅτι ἐκεῖνο ποὺ τελικὰ ὑπερίσχυσε
ἦταν οἱ συμμαχίες μετριοτήτων.

IV

Σφίγγοντάς του τὸ χέρι
εἶπε: «Θάρθω στὴν πατρίδα σου,
νὰ τὴν γνωρίσω μὲ τὰ δικά σου μάτια».

V

Ποτὲ δὲν φοβήθηκε, μήπως συντρίψει τὰ φτερά του.
Εἶχε κάθε δικαίωμα στὴν ἐλπίδα καὶ στὸ αὖριο.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΣΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ

Η ΣΟΜΠΑ

(διήγημα)

Ξαφνικά σταμάτησε κάθε ήχος. Ή αιθουσα ολόφωτη με τὰ αἰρκοντίσιον στὸ φούλ. Οἱ πιὸ πολλές κυρίες εἶχαν βγάλει τὶς γοῦνες καὶ τὰ παλτὰ νὰ δείξουν τὰ μοντελάκια τους. Οἱ πιὸ τολμηρὲς τὰ ντεκολτέ τους, ἀναφοκοκκινισμένες ἀπὸ τὴν ἐπιτηδευμένη κοσμικὴ συζήτηση καὶ τὸν «ἐμφιαλωμένον οἶνον».

Δίπλα τῆς ὁ Κώστας μιλοῦσε με κάποιον, σχετικὰ με τὴν ἔκθεση. Βαριεστημένα καὶ ταξιδεμένοι. Θὰ προτιμοῦσε νὰ εἶναι στον καφενέ. Νὰ παίζει τάβλι με τοὺς φίλους καὶ νὰ τσακώνεται γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν ὁμάδα του. Ἐδῶ ἦταν σὰν φάρι ἔξω ἀπὸ τὰ νερά του.

“Οἱ μιλάνε, τρῶνε, πίνουν γιὰ νὰ μὴν ἀφήνουν περιθώρια γιὰ σκέψη, κι’ ὅμως κανένας ἤχος δὲν ὑπάρχει πὺ νὰ δονεῖ αὐτὸν τὸ χῶρο. Πόσο ἀδιάφορα ξένοι κι’ ἄς γνωρίζονται χρόνια.

Πάλι τὸ βλέμμα τῆς στὴν τζαμαρία. Ἐβλεπε τὸ πάνω μέρος ἑνὸς μισόγυμνου καστάνυχρουσου δέντρου. Ὁ ἀγέρας κινοῦσε τὰ κλαδιά του, πὺ ὅμοια χέρια, ἰκέτευαν μιὰ κατανόηση.

Τῆς θύμισε τὰ χειμωνιάτικα βράδια στὴν Κηφισιά, τότε, ὅταν μαζεύονταν στὴν ποδιά τῆς γιαιγιάς κάθε πὺ ὁ ἀγέρας οὐρλιαζε, μαστιγώνοντας τὰ δέντρα.

Σηκώθηκε. Προχώρησε πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Ἡ γιαιγιά ἔλεγε πῶς ὅταν ξέρεις νὰ ἀφουγκράζεσαι τὴ φύση, τότε μπόρεῖς ν’ ἀκούσεις τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ.

Τὸ τζάμι ἦταν κρύο. Ἐστελνε παγωμένα κύματα σὲ ἀπόσταση ἑνὸς μέτρου. Γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀνατρίχιασε καὶ ρίγησε, καθὼς τὰ ἔνιωσε στὸ ζεστὸ μέτωπό τῆς.

Ἦστερα τὰ μάτια ἔπαψαν νὰ δέχονται εἰκόνες, καθὼς οἱ μνηῖμες ξεδιπλώθηκαν μέσα τῆς.

Ἡ μεγάλη τετράγωνη σόμπα με τὰ γυαλιστερά πλακάκια. Βαθὺ κεραμυδί, τὸ χρῶμα τους, θύμιζε αἶμα ζεστὸ καὶ ἐπικοινωνιακό. Ἦταν ἐκεῖ στὴ μέση τοῦ ἀντρεί,* με τὰ χοντρά μπουριά τῆς νὰ διακλαδίζονται στὶς κάμαρες, νὰ φέρουν ὡς ἐκεῖ τὴ ζεστασιά.

Ὁ γέρο-γάτος κούρνιαζε κοντὰ στὴν πόρτα τῆς. Χάζευε κι’ αὐτὸς μαζί τῆς τὸ χορὸ τῆς φωτιάς, πὺ ὑλοποιοῦσε τόσα ὄνειρα καὶ τόσα μηνύματα ἔφερνε, μόνο γιὰ κείνην.

Τὰ ξύλα, καθὼς τὰ ἔγλυφαν οἱ φλόγες, ἄφηναν ἕνα σιγανὸ σφύριγμα, ὅπως τοῦ φιδιοῦ, ἔλεγε ἡ γιαιγιά, πὺ στὰ 92 τῆς καὶ μετὰ ἀπὸ δύο ξεριζωμοὺς ἦταν στητὴ σὰν πλάτανος, με βλέμμα καθάριο, ἀστραφετὸ καὶ μαῦρα κοραχίσια τὰ μαλλιά τῆς, κοτσιδὲς ἕνα γύρω στὸ κεφάλι τῆς.

Εἶχε ἕνα τρόπο νὰ τὸ κρατᾶ ὄρθιο, ἔτσι πὺ ν’ ἀτενίζει τὴ μιζέρια καὶ τὴν κακία ἀπὸ ψηλά.

— «Αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος τὰ κουβαλᾷ μέσα του. Ὅ,τι βλέπεις γύρω σου, ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ξεκινᾷνε».

Μιλοῦσε γιὰ τόσα πράγματα ποὺ δὲν ἤξεραν οἱ ἄλλοι. Ζωγράφισε τόσες εἰκόνες, ποὺ μάτι ἀνθρώπινο δὲν μποροῦσε νὰ δεῖ ἐκεῖ δίπλα στὴ σόμπα. Μὲ τὰ κάστανα καὶ τὶς γλυκοπατάτες νὰ φῆνονται πάνω στὸ μαντέμι καὶ τὸν ἀγέρα νὰ σφυρίζει στὶς κερασιές, τὶς μουριές, τὶς συκιές μὲ νότες διάφορες στὸ χαθένα.

Εἶχε μία ζεστασιά τὸ κορμὶ της ποὺ ἀνάδουε σιγουριὰ κι' ἦταν τόσο ὁμορφα ν' ἀνακλαδίζεται ἀλλὰ-τούρκα, στὸ πάτωμα, μὲ τὶς πλάτες της νὰ στηρίζονται στὰ γόνατά της. Τὰ μάτια της, μιὰ στὴ φωτιά μιὰ στὸ στόμα τῆς γιαγιᾶς, μὲ τὸ πρόσωπο ἀνασηκωμένο.

Κάποιος τὴν σκούντιζε ἀπότομα. Τότε σὰν σμάρι ἀπὸ μέλισσες σκόρπισε. Θολὸ τὸ γυαλὶ ἀπὸ τὴν ἀνάσα της. Κι' ἕνα ζευγάρι μάτια καστανὰ νὰ συγκατοῦν τὴ μορφή της. Καὶ πρᾶγμα παράξενο, νὰ τῆς μεταδίδουν τὶς εἰκόνες τῆς γιαγιᾶς.

Τὸ χέρι μὲ μιὰ τρυφερὴ ζεστασιά στὸν ἀριστερὸ ὦμο της καὶ λόγια δὲν χρειάζονται.

Πῶς ἤξερε τὸ παλτὸ της; Καὶ τὸ δρόμο μὲ τὰ πλατάνια μ' ἕνα στρώμα χρυσὸ τὰ φύλλα, κάτω τους;

Τὸ διώροφο πέτρινο σπίτι μὲ τὰ ἄγκρενὰ κουφώματα ἕνα ξάφνιασμα. Ἡ ξύλινη σκάλα νὰ τρίξει σὲ κάθε ἀκούμπισμα. «Καλῶς ὄρισες. Καλῶς ὄρισες». Φθαρμένη σὲ μερικὲς γωνιές, δηλώνει τὴν ἀνθρώπινη παρουσία στὸ χρονικὸ διάστημα...

Στὸν ἀντρὲ μὲ τὴ μαβιά μοκέτα, ἡ σόμπα μὲ γαλάζια λαμπερὰ πλακάκια νὰ θυμίζει τὰ κινέζικα λιοντάρια, βιβλιοστάτες. Δύο σειρὲς μαξιλάρες τεράστιες, ὅλες στὶς ἀποχρώσεις τοῦ μώβ, νὰ χρησιμεύουν σὰν καθίσματα.

Αὐτὴ ἡ γνώριμη ζεστασιά στὴν ἄκρη τῶν σπονδύλων. Κι εἶναι ἀφημένα τὰ παπούτσια, στὸ κατῶφλι, τὰ πέλματα γυμνὰ νὰ διασχίζουν ἀθόρυβα τὸ χῶρο.

Καὶ μέσα στὴν ἀπόλυτη σιγῇ, ὁ ἦχος τῆς παρουσίας τους νὰ αἰσρεῖται.

Δίπλα στὰ μαξιλάρια ὁ παλιὸς σοφρᾶς. Πάνω του πῆλινες κοῦπες προσφέρουν σύκα, δαμάσκηνα, σταφίδες, φουντούκια καὶ καρύδια ἄφητα.

Τὸ σαμβάρι πάνω στὸ μαντέμι ὑπόσχεται, ὑπόσχεται... ὅπως ἡ γιαγιὰ τὶς πρωτοχροινιάτικες ἐκπλήξεις.

Πάλι ἀνακούρκουδα στὸ πάτωμα καί, καθὼς ὁ ἀντρας ἀνακλαδίζεται ἔτσι ποὺ νὰ ζεσταίνεται τὴ ράχη της καὶ νὰ ἐτοιμάζει τὸ καυτὸ τσαΐ, ὅλα εἶναι σὰν τότε.

— Ἡ φωτιά εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος κάθε μορφῆς ζωῆς. Μὴ βλέπεις τώρα ποὺ ἔχουν βρομίσει ὅλα. Καὶ μὲ πετρέλαιο, κατώτερη μορφή ὕλης, παλιόχαρτα καὶ σαβοῦρες, γιατί ἔτσι στοιχίζει φθηνότερα. Τὶ δονήσεις μποροῦν νὰ δώσουν αὐτὰ τὰ κατάλοιπα τῆς μιζέριας!

Ἡ μπάσα φωνὴ του εἶναι σὰ νὰ ἔρχεται ἀπὸ παντοῦ. Κάνει νὰ ἀναπηδοῦν βιολεὲ φλόγες γύρω ἀπὸ τὰ κούτσουρα. Παράξενο πῶς ἀναδιπλώνονται, ἀκολουθώντας τὸ ρυθμὸ τῶν φθόγων.

— Ἄν μπορέσεις ν' ἀποκρυπτογραφήσεις τὰ σύμβολα τῆς φωτιᾶς, θὰ ἔχεις γνωρίσει τὸν ἑαυτό σου καὶ τὸ σύμπαν. Πρόσεξε πόσα χρώματα ἀλλάζει, καθὼς μετουσιώνει τὸ ξύλο ποὺ πεθαίνει γιὰ νὰ δώσει μία νέα μορφή ζωῆς. Ξέρεις πόσα αὐτὸ τὸ ξύλο κρατᾷ ἀπὸ τὴ γῆ μέσα ἀπὸ τὶς ρίζες του, τὸ κατώτερο πεδίο, ἄς ποῦμε. Κι' ἀπὸ τὰ φύλλα του, πάνω ἀπ' τὸν αἰθέρα, ἀνώτερο

πεδίο. "Όλα αυτά συνυπάρχουν μέσα του και δίνουν το στίγμα της δικής του πορείας, σ' αυτό το τρισδιάστατο γήινο πεδίο. Και μέσα σέ μās, σέ μένα, σέ σένα, είναι αυτό. Κι' έμεις υπάρχουμε μέσα σ' εκείνο. "Όπως οί μνήμες που υπήρχαν μέσα σου και ανάβλυσαν στη θέα του δέντρου.

Τό ξαφνιασμένο στόμα της έντυσε με τρυφερότητα το χάδι του στις ρίζες των μαλλιών. — Σαν χρυσαλίδα ήσουν τυλιγμένη σέ πορτοκαλόχρυσο κουκούλι, φλόγινο με μαβιές ανταύγειες.

Τώρα που το αναθυμόταν, ναί, είχε αυτή την αίσθηση της ζεστασιάς, σά να την τύλιγε μία ζεστή πνοή κι' είχε την αίσθηση της παρουσίας της προστατευτικής, μέσα σ' εκείνο το χώρο τον ανταγωνιστικό και έχθρικό. Δεν ήταν ή συγκεκριμένη παρουσία της γιαγιάς. Ήταν δύο παλάμες φλόγινες που την έκλειναν μέσα τους, όπως ο καρπός το σπόρο.

Κι' αυτές ό άντρες που ούτε το όνομα του δε γνώριζε, είχε διαβάσει όλα αυτά που νόμιζε δικά της. Και μιλούσε όπως εκείνη. Και ήξερε να αποκυτταγραφεί τὰ μηνύματα της φωτιάς.

Ή τσάσκα* με το άχνιστό τσάι ζέστανε τις χούφτες της και δρόσισε, με μία γεύση μέντας τον ούρανίσκο της. Στο νοϋ της πάλι οί άρμαθιές με τις γαλαζοπράσινες φούντες που στέγνωναν στον ήλιο. Πόσα ήξερε ή γιαγιά...

— "Όλη αυτή τη γνώση την κουβαλάς κι' έσύ μέσα σου. Φτάνει να μην τρέχει ό νοϋς σου στο χθές, κάθε που βλέπεις ή που άκους κάτι. Να είσαι έδω, στο τώρα. Το τώρα έμπεριέχει το χθές και το αύριο. Και φάξε με προσοχή μέσα σου. Είσαι το μεγάλο άρχεϊτο της φύσης.

Τώρα καταλάβαινε τις σκόρπιες εικόνες που πρόβαλαν ξαφνικά στην όθόνη του νοϋ της, κάθε φορά που ξένη μέσα στον κόσμο της και μόνη στους πολυσύχναστους ασφυκτικούς δρόμους.

Μόνο που δεν ήξερε να τις συνδέσει, να τις μελετήσει. Ήξερε πώς άναζητούσε κάτι που της διάφευγε. Κι' άκόμη πώς γαλήνευε, κάθε που βούταγε στη δεξαμενή της μνήμης, γιατί εκεί υπήρχαν πράγματα που έσβηναν την άγωνία της. Κι' άκόμα εκεί μπορούσε ν' αναπτύξει ένα σιωπηλό διάλογο με τη γιαγιά. Μιά κουβέντα παράξενη, δίχως ήχους και στοιχεία γλωσσικά ιδιαίτερα. Ναί δεν υπήρχαν συγκεκριμένοι φθόγγοι ή σχήματα. Ύπηρχε μία επικοινωνία μέσα από μία κατανόηση, γεμάτη χρώματα και φως, που δεν θα μπορούσε να την περιγράψει με λόγια σ' έναν τρίτο, χωρίς να τη χαλάσει.

Κοίταξε ξανά τη φωτιά. Χρυσοπορτοκαλές φλόγες ξεδιπλώνονταν σαν χορικό άρχαίας τραγωδίας. Μία φίλη θά έλεγε ό λυγμός της φωτιάς, όμως έπειν ή δεν το δεχόταν πώς είχε έστω και μία υποφία θλίψης αυτή όλη ή όμορφοιά και ή γαλήνη. Τελικά ήταν αυτό. Άντικατόπτριζε ό,τι καθένas κουβαλούσε μέσα του. Καθρέφτης της ψυχής του γινόταν.

Πόσο άλλιώτικα τώρα όλα μέσα της κι' ό μύθος του Προμηθέα μία άποκάλυψη. — Ξέρεις που έχει κλείσει τη σπίθα που έκλεψε από τους Όλύμπιους; έδω! Σ' αυτούς τους τρεις σπονδύλους που ή ράχη σου τελειώνει.

Τό χέρι του ν' άγγίζει το σημείο σταθερά, χωρίς ήχους πονηρίας ή διεκδίκησης.

Αυτό ήταν! Γι' αυτό πάντα ένιωθε σιγουριά, όταν ή παρουσία κι' ή ζεστασιά του άλλου την άγγιζε εκεί. "Όμως, πώς να την φάξει και να την βρεϊ. Πώς μ' αυτή την ψυχή της να ξεπα-

γώσει, για ν' ἀφεθεῖ λεύτερα νὰ ξεδιπλωθεῖ σὲ κόσμους ποὺ ἐδῶ δὲν μποροῦσε νὰ γνωρίσει; — Ἐχεῖ θὰ φάξεις, μέσα σου. Εἶναι ἓνα φίδι ναρκωμένο, διπλωμένο τρεῖς καὶ μισὴ φορές. Ἄν τὸ ξυπνήσεις κι ἀναδιπλωθεῖ, ὅμοια χρυσὴ κλωστή θὰ ξεγλιστρήσει, σπόνδυλο-σπόνδυλο ὡς τὸ τέρμα κι ἀπὸ κεῖ, στὸ κέντρο τῆς καρδιᾶς σου θ' ἀνοίξει σὰν φωτεινὸς λωτός. Τὸ σφύριγμά του θ' ἀκούσεις, ἂν ἀφουγκραστεῖς. Νά, ἀφουγκράσου τὴ φωτιὰ τώρα, γιὰ νὰ ξέρεις πῶς θὰ εἶναι...

— Τὸ φίδι εἶναι ἡ γνώση. Τότε θὰ μάθω τοὺς ἀνέμους νὰ ὀρίζω καὶ τὰ νερά ποὺ μὲ τρομάζουν. Κι ἀκόμα τὴ φωτιὰ θὰ μπορῶ νὰ κρατῶ χωρὶς νὰ καίγομαι καὶ τὴ γῆ νὰ διαπερνῶ, δίχως νὰ μὲ φοβίζει τὸ σκοτάδι.

— Ναί, ἂν τὴν ἀγάπη κλείνεις μέσα σου γιὰ ὅλους. Ἄν ὁ πόνος τοῦ ἄλλου καὶ δικός σου γίνεται. Κι ἂν πάνω ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ δίκαιη μπορεῖς νὰ εἶσαι.

Τὸ κεφάλι της στὰ πόδια του μὲ οἰκειότητα αἰώνων, ν' ἀκούει τὸ σφύριγμα τῆς φωτιᾶς καὶ τοῦ σφυγμοῦ του τὸν ἦχο. Κι εἶν' ὅλα φῶς· διάχυτο ποὺ ἐναλλάσσεται στίς ἀποχρώσεις τοῦ οὐράνιου τόξου.

Τὰ δάχτυλά του εὐλύγιστα μ' εὐλάβεια ν' ἀγγίζουν ἱερὴ τὸ περίγραμμα τοῦ προσώπου τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ στήθους, ὡς κάτω.

Γαλήνια ἀπλώνεται ἡ παλάμη πάνω στὸν ἀφαλό. Τὰ χεῖλη φλόγα, καθὼς ἀγγίζουν τίς γωνιὲς τῶν δικῶν της.

— Πρέπει ν' ἀνάψεις τὸ καμίνι τοῦ Ἡφαίστου, γιὰ νὰ δουλέψεις τὸ ἀτσάλι τοῦ ἑαυτοῦ σου. Ψίθυρος ἢ φωνή του, μὴ σπάσει τὴ γαλήνη τοῦ τώρα.

— Ὅταν τὴ φλόγα θὰ νιώσεις νὰ ξυπνᾷ μὲ τὴν ἀνάσα σου, χάμ, πάνω θὰ τὴν τραβήξεις, οὐράνια νὰ εἶναι δημιουργία. Ὅταν ὁ ἄντρας κι ἡ γυναίκα μὲ τρυφερότητα ἐνώνονται καὶ θερμῇ, γεννιέται ἓνα Ἐλοχίμ. Κι ἂν πίστη ἔχεις γιὰ κεῖνο που πάνω ἀπ' ὅλα βρίσκεται καὶ γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἀλήθεια καλύτερο νὰ εἶναι καὶ νὰ γίνεῖ πρέπει, τότε κι ἡ ἴδια νὰ τὸ δεῖς μπορεῖς.

Κι εἶν' ὅλα μία φωτιὰ, διάφορη σὲ πρωτόγνωρους δρόμους τοῦ κορμιοῦ της. Καινούριους τρόπους γιὰ ν' ἀνοίγουν μονοπάτια τὰ χέρια καὶ τὰ χεῖλη της φάχνουν.

Μὲ τὴν ἀνάσα της, ἀργὰ τὴ χρυσαφιά φλόγινη κλωστή ἀπάνω σέρνει καὶ τὴν περιεργάζεται, καθὼς μὲ μία ἐκπνοὴ λωτὸς φωτεινὸς στὸ κέντρο τῆς καρδιᾶς της ανοίγει.

Ἀνακλαδισμένοι κι ἀντικρουστὰ ὁ ἓνας στὸν ἄλλο μέσα, σὲ μία τέλεια ἀκίνησια. Μόνο τὰ χεῖλη καὶ τ' ἀκροδάχτυλα νὰ μεταδίδουν τὰ μηνύματα.

Σκίασμα ἢ λαχτάρα καὶ τρύπωσε, λαχάνιασε τὸ στήθος της.

— Μὴ τὸ κύπελο ἀφήσεις ν' ἀδειάσει τοῦ Ἑρμῆ. Ὅλος αὐτὸς ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δύναμη δική σου. Ἐδῶ θὰ μένω, δίπλα σου κι ὄχι ἐντός σου, ὡς τὴν ἀνάσα καὶ τὴ σπῖθα σου νὰ ἐλέγχεις.

Κι εἶναι τὸ κορμί του ἐκεῖ μὲ τὸ πρόσωπο δίπλα στὸ δικό της. Τὰ χέρια πάνω μὲ τίς παλάμες τους δεμένες, νὰ δίνουν καὶ νὰ παίρνουνε. Τὰ μάτια του μία ἄβυσσος, χιλιόμετρα καὶ χρόνια γῆινα νὰ τὴ διαβεῖς.

Σιγανὴ ἢ φωνὴ του μὴ τὴ γαλήνη σπάσει, νὰ τὴν καθοδηγεῖ πῶς τὴν φωτιὰ θὰ κρατήσει ζωντανή, χωρὶς τὸ κύπελλο ν' ἀδειάσει.

Πάλι ἡ ἀνάσα στὸ ρυθμὸ τῆς ἄνωσής καὶ τὸ κορμί του στὸ δικό της. Οἱ ἦχοι τους ἄρμο-

νικοί νὰ δονοῦν τὸ χῶρο. Πορτοκαλόχρυση φιγούρα αὐτὴ ἡ γυναῖκα δίπλα της, σὰν Ἀθηνᾶ ἢ σὰν τὴ Δήμητρα, μόλις σιωπηρὰ ἐπικαλέστηκε τὴ μητέρα.

Τὸ πρόσωπό του ὅλο φῶς, λευκό, παράξενο. Τὰ μάτια του νὰ ἀντιφεγγίζουν ἄλλους κόσμους.

— Θεϊκὰ ὁμορφος ποὺ εἶσαι!

— Εἶσαι κι ἐσύ μία θεά. Κοίτα ἂν τὴν φιλοσοφικὴ λίθο δὲν ξεχάσεις καὶ τὴν ἀλχημεία συνεχίσεις, σίγουρα θὰ τὸ δεῖς τὸ Ἑλοχίμ.

Μία γαλῆνη ὅλα γύρω μὲ τὴ φωτιά νὰ καίει καὶ τὰ κορμιὰ μὲ τρυφερότητα ν' ἀκουμποῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Τὰ σχήματα τους δὲν ἔχουν κανένα νόημα, κανένα ρόλο δὲν παίζουν οἱ διαστάσεις τους. Εἶναι ἓνα φάσμα φωτὸς ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ μέσα τους καὶ μέσα τους τελειώνει καὶ δίνει τὸ στίγμα τοῦ σύμπαντος.

Τώρα κατανοεῖ τὰ λόγια τῆς γιαγιάς καὶ ξέρει τί εἶναι ἡ ἀγάπη ποὺ λυτρώνει πέρα ἀπὸ κάθε ἔκφραση. Στὴν ἥβη της σὲ σχῆμα μισοφέγγαρου ποὺ τίς γωνιὲς σηκώνει πρὸς τὰ πάνω, σὰν ταύρου κέρατα, στεγνὰ γιασεμιά καὶ ροδοπέταλα. Τὸ στόμα του πιὸ πάνω.

— Αὐτὴν τὴ γωνιά τοῦ κορμιοῦ σου κανεὶς νὰ μὴν ἀγγίζει, ποὺ ἐχθρικός ἢ ἀδιάφορος σου εἶναι. Μπορεῖ τοὺς κραδασμοὺς σου νὰ χαλάσει.

Πάλι τὰ χέρια ἐνωμένα, κύκλος ποὺ ἡ ἐνέργεια ἐναλλάσσεται, διαπερνᾷ ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο σῶμα.

Ἀντίγραφα ἀρχαίων ἱερῶν σὲ γκραβοῦρες καὶ προπλάσματα θεῶν στὶς τέσσερις γωνιὲς τοῦ ἀντρέ. Τὰ γύφισα στὴν ὀροφὴ σχηματίζουν γιρλάντες καὶ κίονες, θυμίζουν τὸν ἀντρέ τῆς Κηφισιάς μὲ τὴ σόμπα στὸ χρῶμα τοῦ αἵματος καὶ τὴν ἱστορία τῆς Γενοφέβας κρεμασμένη στοὺς τοίχους, μέσα σὲ καρυδένια πλαίσια.

Ἀπὸ τὴν ἀνασηκωμένη κουρτίνα τὸ φῶς κουβαλᾷ τίς διαθλάσεις τῆς πρῶνῃς δροσιάς κι' εἶναι ὅλα μία γαλῆνη. Μία αἴσθησις πληρότητας καὶ εὐτυχίας. Καμιά κούρασις στὰ κορμιὰ.

Στον καθρέφτη τοῦ μπάνιου ὑποχωρεῖ στὸ εἰδωλό της. Μία ἐξωπραγματικὴ ἀκτινοβολία τὴν περιχλείει.

— Στὸ εἶπα εἶσαι μία θεά. Μπορεῖς καὶ πρέπει νὰ κάνεις θαύματα.

Τρυφερότητα καὶ πάλι, καθὼς ἀγγίζονται κάτω ἀπὸ τὸ ντοῦς καὶ ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου τὰ ἐσώρουχα περνάει.

— Νοιώθω πὼς θὰ μπορούσα νὰ περπατήσω γυμνὴ πάνω ἀπὸ τὴ γῆ. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἦταν ἔτσι. Ὡς τώρα, ὅλα βιαστικὰ καὶ μὲ ταχύτητα· κι' ἐκεῖνες οἱ παλινδρομικὲς κινήσεις καὶ οἱ σπασμοὶ ποὺ σ' ἔκαναν νὰ νιώθεις φρικτὰ μόνη καὶ ἄσχημη. Κι' ὑπῆρχε μία τάση κριτικῆς καὶ ἐπιθετικότητας, γιὰ νὰ καλύψει ὁ καθένας τίς ἀτέλειες καὶ τὸν ἐγωϊσμό του, κάτω ἀπὸ τίς παραλείψεις ἢ τὸ συκρατημένο παίξιμο τοῦ ἄλλου. Τώρα τὸ ξέρω δὲν θὰ ξαναγυρίσω στὰ μονοπάτια ἐκεῖνα. Ὅμως οἱ ἄλλοι θὰ μὲ καταλάβουν;

— Ἐστὶν τὸ μονοπάτι τὸ δικό σου θὰ βαδίζεις, κι ὅποιος τὸ φάχνει, κοντὰ σου θὰ βρεθεῖ. Ὅμως θὰ πρέπει νὰ εἶσαι ἑτοιμὴ γιὰ τὴ μοναξιά, γιὰτὶ πολὺ λίγοι ἢ σπάνιοι θάναυ οἱ συνοδοιπόροι. Τὴ γνώση πρέπει νὰ δώσεις σ' ἄλλους, ὅπως σ' ἐσένα τὴν προσέφεραν.

Σκέφτηκε πὼς δὲν θὰ ἦταν δύσκολο, ἀφοῦ μιὰ ζωὴ πάντα μόνη. Ἀκόμα κι ὅταν ὁ Κώστας ποὺ ἀγαποῦσε, στὸ καμίνι προσπαθοῦσε σχῆμα νὰ δώσει, στὸ ἀτσάλι ποὺ ἔρεε μέσα της.

Δίπλα στὴν πόρτα στὴν ἀγκαλιά της ἔβαλε μιὰ γλάστρα μὲ ἀλόη.

— Ἡ ζωὴ εἶναι ἔτσι ἐδῶ. Πρέπει νὰ τὴν ἀγγίζεις, κάθε πού θὰ νιώθεις νὰ βουλιάξεις, θὰ σὲ προστατέψει καὶ θὰ σὲ βοηθήσει νὰ κρατηθεῖς ὀρθή ὡς νὰ γυρίσεις ἐκεῖ πού ἀνήκεις.

Τὸν φίλησε στὴν ἄκρη τοῦ καρποῦ, ἐκεῖ πού ἤχουσε ὁ σφυγμός του. Κι ἦταν σὰ νὰ ἀγγίζει τὸν πατέρα ἢ τὸ γιό της, πρὶν βγοῦν ἀπὸ τὸ σπίτι τὸ πρῶι.

Στὸ δρόμο ἀγουροξυπνημένοι μεροκαματιάρηδες τὴν κοίταζαν ἀπορημένοι, νὰ περπατᾷ μὲ μία γλάστρα στὴν ἀγκαλιά, σὰ νὰ χορεύει μαζί της αἰωρούμενη.

Ὁ Κώστας εἶχε φέρει τὴν τσάντα της στὸ σπίτι. Καθὼς τὴν εἶδε στὸ σιδερένιο τραπεζάκι του χῶλ, συνειδητοποίησε πὼς ἦταν χωρὶς χρήματα, χωρὶς ταυτότητα, τὰ κοινωικά της διαπιστευτήρια, ΕΚΕΙΝΗ, δίχως τίς φοριτοῦρες τῆς συγκεκριμένης προσωπικότητάς της.

Ἐκεῖνος εἶχε ἀποκοιμηθεῖ στὸν καναπὲ περιμένοντάς την. Στὴν τηλεόραση τὸ ἰσπανικὸ κανάλι εἰδειχνε ποδόσφαιρο. Αὐτὸς ἦταν ὁ κόσμος του καὶ θὰ συνέχιζε νὰ εἶναι χωρὶς κανένα ξάφνιασμα ἢ ἀπορία, γιὰ κάτι πέρα ἀπ' αὐτὸ ἢ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς γήινης ἐμπειρίας του. Πάτησε τὸ κουμπὶ καὶ πέρασε στὴν κρεββατοκάμαρα. Ἀκούμπησε τὴ γλάστρα στὸ μπαλκόνι, ἀπέναντι ἀπὸ μία γαρυφαλιά.

Καθὼς ξαναγύριζε στὴ φύση ἀφαιρώντας καὶ τὸ τελευταῖο ἐσώρουχο, κάποιον ροδοπέταλο κύλησε στὸ χαλί.

Τὸ μάζεψε μὲ τρυφερότητα καὶ τ' ἀπόθεσε στὸ προσκεφάλι της. Θυμήθηκε τὸν Λώρενς καὶ τὸν ἐραστὴ τῆς Λαίδης Τσατέρλυ. Ἀναρωτήθηκε πόσοι ἄραγε νὰ ἔπιασαν τὸ μήνυμά του γιὰ τίς ἀνθρώπινες σχέσεις καὶ γιὰ τὸ μεγαλεῖο τῆς σεξουαλικῆς δημιουργίας.

Ὁ ἥλιος γλιστροῦσε μέσα ἀπὸ τὰ τζάμια, ζέσταινε τὸ κορμί της, μοναδικὸ κλινοσκέπασμα. Κι ἔνοιωσε διπλὰ λεύτερη καὶ εὐτυχισμένη πού κανεὶς δὲν ἔμενε ἀκρίχρυ της καὶμποροῦσε νὰ ἀπολαύσει αὐτὴ τὴν εὐμένεια, καθὼς δρασκελοῦσε τίς πύλες τῆς ὑπάρξεώς της.

ΞΥΛΑ

Κομμένα ξύλα στὴ γωνιὰ τοῦ δάσους
περιμένουν τὴν ἀνοιξὴ ν' ἀνθίσουν,
ἔτσι πεταμένα ἀπ' τοῦ ξυλοκόπου
τὸ χέρι, δὲν μποροῦν. Μυρίζουν ὅμως
ξύλο - ρετσίνι ἄφθονο,
δίνουν ὅ,τι τοὺς ἀπόμεινε στὴ φύση,
στὴν πρώτη ἡλιόλουστη μέρα τοῦ Μαγιοῦ.

Η ΦΥΣΗ

Τι ὥραϊα πού 'ναι ἡ φύση στὸ δρομάκι
ἀνάμεσα στὰ δέντρα!
Ἄν τὴν ἀγαπᾷς γίνεται δυὸ φορὲς ὥραϊα.
Ἄν τὴ σέβῃσαι κρατᾷς αὐτὸ πού ἡ γῆ
πασχίζει ἀπλόχερα νὰ σοῦ δώσει.

ΝΙΚΟΣ Γ. ΜΟΥΖΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

‘Η Ήπειρωτική Έστία από τὸ 40ό στὸ 41ο ἔτος της

‘Η «Ήπειρωτική Έστία» γιὰ 39 χρόνια, ἀνάμεσα ἀπὸ ἀναρίθμητες ἀντιζοότητες, διαδράματισε ἓνα κορυφαῖο ρόλο στὸ χῶρο τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ τύπου.

Φιλόξενη γιὰ τοὺς νέους λογοτέχνες, ἱστορικοὺς καὶ λαογράφους, ἀνέδειξε δεκάδες πνευματικοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἐτράφηκαν ἢ ξεκίνησαν ἀπὸ τοὺς κόλπους της. Ἀφοσιωμένη στὴν παρουσία τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδας καὶ ἑκφρασῆς της στὴν ἐπαρχία της, ὑπῆρξε κιβωτός Λογοτεχνίας, Ἱστορίας καὶ Λαογραφίας ὄχι μόνον στὴν Ἠπειρο ἀλλὰ σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη, ὅπου μελετᾶται ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμός.

Τέκνον τοῦ ἀείμνηστου λογοτέχνη Δημοσθένη Κόκκινου ἔμεινε δίχως πνοὴ καὶ παλμό, ἀπὸ τὴν αἰφνίδια ἐδῆμία του.

Τὰ προβλήματα ποὺ συναντήσαμε γιὰ τὴ συνέχισή της ἦταν ὀξύτατα καὶ πολύμορφα. Μὴ ἔχοντας τὴν πείρα τοῦ πραγματικοῦ διευθυντῆ της, ὄντας μερικῶς ξένοι ὡς πρὸς τὴν τωρινὴ νεοελληνικὴ πραγματικότητα, ἀντιμετωπίζοντας ἐπίσης ὀξύτατα οἰκονομικὰ προβλήματα, βρεθήκαμε ἀντιμέτωποι ὄχι μόνον μὲ τὸ «μούδιασμα» τοῦ ἐκλεκτοῦ της κοινού, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν εὐθύνη ποὺ ἔχουμε γιὰ τὴν ἐπιβαλλόμενη συνέχισή της.

Ἡ πολιτιστικὴ κρίση ποὺ διέρχεται ἡ χώρα μας, καὶ ποὺ ἀπειλεῖ ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τὴν πνευματικὴ ὑπόσταση τῆς φυλῆς, καθιστᾷ ἀναγκαῖα τὴν εὐρεία κυκλοφορία τοῦ πνευματικοῦ της τύπου, ποὺ παρ’ ὅλα τὰ προβλήματά του, βρίσκεται σ’ ἓνα ἐπίπεδο ποὺ θὰ τὸ ζήλευαν καὶ χώρες μὲ πλούσια πνευματικὴ παράδοση καὶ διεθνὴ ἀκτινοβολία.

Τέτοιου εἶδους ἐντυπα μποροῦν νὰ σταθοῦν σὰν μιὰ πυξίδα στὴν χωροχρονικὴ ὑφὴ τοῦ σύγχρονου Ἑλλήνα, ποὺ ἀποπροσανατολίζεται ὄχι μόνον ἀπὸ καταναλωτικὰ ἢ πολιτικὰ μηνύματα ποὺ στενεύουν ἀσφυκτικὰ τοὺς πνευματικοὺς του ὀρίζοντες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐπιβουλές ἐνέργειες ἐχθρικῶν βουλήσεων καὶ συλλογισμῶν.

Αἰσθανόμενοι τὸ βάρος τῆς πνευματικῆς κληρονομιάς, καταβάλλαμε κάθε προσπάθεια ἑκδόσεως τῆς «Η.Ε.» καὶ ἐκμεταλλευθήκαμε ὅλες τῆς δυνατότητες τῶν πενιχρῶν μας μέσων.

Ἔτσι λοιπὸν τὸ περιοδικὸ περιορίστηκε στὴν ἑκδοση τῆς ἐπετηρίδας, ἐνῶ πιστεύουμε ὅτι ἡ ἐφημερίδα μας κάλυψε ἓνα μεγάλο μέρος τῶν δημοσιευμάτων, ποὺ θὰ ἐκδίδονταν μὲ κανονικὲς συνθῆκες. Δηλαδή τὰ 10 φύλλα τῆς ἐφημερίδας καὶ ἡ ἐπετηρίδα μας μπόρεσαν νὰ καλύψουν τὸ 90% τῆς ὕλης τοῦ ΛΘ’ τόμου. Ἐκδόσαμε ἓνα ἀφιέρωμα στὸν Δημοσθένη Κόκκινο, καὶ ἐντὸς τῶν ἡμερῶν στὸ ὑπ’ ἀριθ. 10 φύλλο τῆς ἐφημερίδας μας θὰ λάβετε καὶ ἓνα ἐντυπο μὲ τοὺς συνεργάτες καὶ περιεχόμενα τοῦ Μ’. ἔτους.

Γι’ αὐτὸ τὸ δύσκολο Μ’. ἔτος τῆς «Η.Ε.» θὰ θέλαμε νὰ εὐχαριστήσουμε ὅλους αὐτοὺς ποὺ μᾶς βοήθησαν καὶ χάρις στὴν ἀγάπη τους γιὰ τὸ περιοδικό, κλείνουμε τὸ Μ’. ἔτος, ἀντιμετωπίζοντας τὸ ΜΑ’ ἔτος μὲ περισσότερην βεβαιότητα.

Τὸ 1992 ἡ «Η.Ε.» θὰ κάνει κάπως πιὸ τακτικὴ τὴν ἑκδοση τοῦ περιοδικοῦ, ἐνῶ ἡ ἐφημερίδα δ’ ἀλλάξει μέγεθος. Θὰ ἐκδίδεται μὲ τῆς διαστάσεις τοῦ περιοδικοῦ σὲ 16 - 32 σελίδες, ἐνῶ τὸ Δεκέμβριο θὰ δώσουμε ἓνα ἐξώφυλλο, γιὰ νὰ μποροῦν οἱ συνδρομητὲς νὰ δέσουν τὰ 12 φύλλα τῆς ἐφημερίδας καὶ νὰ ἐντάξουν τῆς σελίδες της στὸ ΜΑ’ τόμο.

Τέλος, θὰ θέλαμε νὰ διαβεβαιώσουμε τοὺς συνδρομητὲς, ὅτι ἡ «Η.Ε.» ἂν καὶ ἀνανεωμένη γιὰ τὸ 1992, δὲν πρόκειται νὰ κάνει καμιὰ παραχώρηση ἢ ἀλλαγὴ σὲ αὐτὸ ποὺ ἀφορᾷ τὸ ὕψος της, τὸ ἥθος της καὶ τὴν ποιότητα τῶν δημοσιευμάτων της.

Θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὄχημα καὶ γέφυρα ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ποὺ δημιουργήσαν καὶ ἐπεκτείνουν τὸ πνευματικὸ μας πᾶνθεον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀξία πέραν τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων, δὲν εἶναι ὅπως πρέπει ἀναγνωρισμένη.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Καθηγητής Πανεπιστημίου

ΑΝΑΔΡΟΜΕΣ

στα πρώτα χρόνια της Φιλοσοφικής Σχολής Ίωαννίνων,
στην «Ήπειρωτική Έστία» και στα λαογραφικά ενδιαφέροντα
του Δημοσθένη Κόκκινου

Ἀναλογίζομαι συχνὰ τὶς χαρούμενες ἡμέρες ποὺ πέρασαν οἱ Γιαννιώτες, πρῶτα μὲ τὴν ἐπίσημη τελετὴ τῆς Ἰδρυσης τοῦ Πανεπιστημίου των (τέλη τοῦ 1964) κι' ὕστερα μὲ τὴν ἑναρξη μαθημάτων τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς (ἀπὸ τὶς 10 Ἰαν. 1965), καὶ πόση ἰδιαίτερα συγκίνηση εἶχαν, γι' αὐτό, οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τοῦ τόπου, ποὺ ἦταν πολλοὶ καὶ καλοὶ, καὶ ζοῦσαν ὡς τότε μὲ τὸ βάρος τῆς εὐθύνης τους, νὰ κρατοῦν σταθερὸ τὸ τρίτο ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς πανελληνίας φήμης τῶν Γιαννίνων, ὅτι ἦσαν «πρῶτοι καὶ στὰ γράμματα».

Αὐτὲς τὶς ὥραιες ἡμέρες καὶ ὥρες τῶν Γιαννιωτῶν ποὺ μετουσιώνονταν σὲ ἀγάπη, σὲ φιλοξενία καὶ σὲ σεβασμὸ γιὰ τὴν πραγματοποιημένη παρουσία τοῦ «Πανεπιστημίου» των, τὶς νιώθαμε ἰδιαίτερα κι' ἐμεῖς, οἱ ἐπὶ σκηνῆς, οἱ τέσσαρες πρῶτοι διδάξαντες καθηγητές:

Ὁ Στυλιανὸς Κ α ψ ω μ ἔ ν ο ς, ὁ Σταμάτης Κ α ρ α τ ζ ά ς ὁ Δημήτριος Λ ο υ κ ά τ ο ς καὶ ὁ «Γυμναστής» τῶν πρώτων φοιτητῶν μας Κώστας Τ σ ι ά ν τ α ς, ἀργότερα δὲ (στὸν ἴδιο πρῶτο χρόνο) Καὶ οἱ συνάδελφοι: Ν. Κ ο ν ο μ ή ς, Φ. Κ α κ ρ ι δ ή ς καὶ Λ. Χ ο υ σ ι ά δ α ς ποὺ μαζί μὲ τοὺς βοηθοὺς μας καὶ τοὺς 200 περίπου πρώτου φ ο ι τ η τ έ ς καὶ φ ο ι τ ή τ ρ ι ε ς, «ριχτήκαμε στὴ δουλειὰ» μὲ ἓνα «νεοσύλλεκτο» ἐπιστημονικὸ κέφι, ἀλλὰ καὶ παιδαγωγικὸ ἦθος, ὅπως μᾶς τὸ ὑπαγόρευε ἡ πνευματικὴ κοινωνία καὶ ἡ μεγάλη σ χ ο λ ι κ ή παράδοση τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων.

Ἀπορῶ πῶς, ὡς τώρα, κάποιοι ἀπομνηματευτικὸς πρωτοφοιτητῆς (ἢ καὶ μεταγενέστερος) τῆς Φ. Σχολῆς, δὲν καταπιάστηκε μὲ τὴν περιγραφὴ ἐκείνης τῆς ἀνεπανάληπτης (ὅσο καὶ ἀνόθευτης ἀτμόσφαιρας καὶ χαρᾶς, μὲ τὰ δύσκολα, ἀλλὰ καὶ τὰ εὐχάριστα στιγμιότητά της τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ Πανεπιστημίου, στὴ Σχολὴ καὶ στὴν πόλη.

Θὰ εἶχε πολλὰ νὰ μᾶς θυμίσει, ἀπὸ τὶς ὥρες τῆς ἔ δ ρ α ς, τῶν ἐ ξ ε τ ά σ ε ω ν, τοῦ φοιτ. ἐ σ τ ι α τ ο ρ ί ο υ, τῶν π α ν η γ υ ρ ι σ μ ῶ ν μὲ τὴν πρῶτη χορωδία τῶν ἐκδρομῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀμοιβαίου ἀ ν τ ι κ ρ ύ σ μ α τ ο ς φοιτητῶν καὶ Γιαννιωτῶν, σὶς κοινωνικὲς ἢ ἐμπορικὲς ἐπικοινωνίες τους. Θυμᾶμαι π.χ. χαρακτηριστικὰ (ἀπὸ τὴν πρώτη δημόσια ἐμφάνιση τῆς Φ. Σχολῆς), τὴν ὥραία Ὁμάδα τιμῆς, φοιτητῶν, φοιτητριῶν, ποὺ εἶχε ἐτοιμάσει ὁ Τσιάντας, νὰ πλαισιώνουν τὴν τοπικὴ γιορτὴ τοῦ Νεομάρτυρα ἀγίου Γεωργίου (17 Ἰανουαρίου) μὲ ὁμοιόμορφες στολὲς καὶ ἄσπρα γάντια. Ἦταν μία εὐγενὴς καὶ ἐντυπωσιακὴ παρουσία τῶν πρώτων φοιτητῶν - τριῶν, στὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων.

Θυμᾶμαι ἐπίσης (ἀπὸ ἐμπορικὴ πλευρά), ποὺ ὅταν οἱ φοιτήτριες ἐβγαίνουν

στά μαζαγιά τῶν Ἰωαννίνων (τ' ἀπογεύματα) καί ζητοῦσαν τοῦτο κι' ἐκεῖνο, ἀνάγκαζαν τοὺς καταστηματάρχες νὰ σ η μ ε ι ὡ ν ο υ ν μ ο ν τ ἔ ρ ν α εἶδη θὰ προμηθεύονταν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ἐνα τέτοιο εἶδος ἦταν καὶ οἱ πολύχρωμες ὁμπρέλες βροχῆς, ποὺ ὅταν τὶς ἀνοίγαν, σχολαΐνοντας τὰ μεσημέρια, οἱ φοιτητρίες, στόλιζαν τὴ μεγάλη λεωφόρο, σὰν κινούμενα μανιτάρια! Στὶς ἐκδρομὲς μας πάλι, ἐκεῖ ποὺ ἀνεβαίναμε στὰ Ζαγοροχώρια, οἱ νησιῶτες φοιτητὲς (ποὺ ἡ τυφλὴ μοῖρα τῶν ἐξετάσεων τοὺς εἶχε ρίξει ὡς ἐδῶ πάνω, μὲ ρωτοῦσαν, στὴ διαδρομὴ: «*Θὰ δοῦμε καὶ θάλασσα, κ. Καθηγητά*»; Καὶ τοὺς ἀπαντοῦσα (μὲ κατανόηση): «*Ὁχι πιά, ξενιτεμένοι μου*». Καὶ κἀτὶ ἂ π ῖ σ τ ε υ τ ο, γιὰ τοὺς σημερινούς φοιτητὲς: Ὅταν κάποιος ἀπὸ τοὺς συναδέλφους τύχαινε ν' ἀπουσιάζει καὶ δημιουργόταν «κενὸ», οἱ φοιτητὲς χτυποῦσαν διακριτικὰ τὴν πόρτα τῶν Γραφείων μᾶ; καὶ ρωτοῦσαν. «Θέλετε νὰ μᾶς κάμετε μάθημα ἐσεῖς; (Ἀλλὰ κι' ἐμεῖς σὲ μία περίπτωση ἑορτασμοῦ, στὴν Ἄρτα, πήραμε ταξί, μετὰ τὸ γεῦμα, γιὰ ν ἂ μ ἦ λ ε ῖ ψ ο υ μ ε ἀπὸ τ' ἀπογευματινὰ μας μαθήματα).

Θέλω, ὅμως, τώρα νὰ σημειώσω ἓνα πνευματικότερο «Χρονικό», ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ χῶρο μας, τῶν Ἰωαννίνων: Τόσο οἱ λόγιοι κύκλοι τῆς πόλεως, ὅσο καὶ οἱ δημοσιογράφοι τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων, μᾶς ἐπισκέφτηκαν στὸ Γραφεῖο τῆς Φιλοσοφικῆς (στὴ Ζωσιμαία) καὶ μᾶς ἐδήλωσαν θ ε ρ μ ἦ σ υ μ π α ρ ἄ σ τ α σ η. Ἦρθε κι' ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία», μὲ τὸν ἐπίσης τώρα ἀείμνηστο Κ. Φ ρ ό ν τ ζ ο, ἦρθε κι' ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία», μὲ τὸν ἐπίσης τώρα ἀείμνηστο Δ η μ ο σ θ έ ν η Κ ό κ κ ι ν ο. Ἡ ΕΗΜ μᾶς ἐδήλωσε ὅτι θὰ εἶναι στὴ διάθεσή μας ἡ Αἴθουσα τῶν Ὀλικιῶν τῆς (ὅπως καὶ ἦταν), οἱ δὲ Ἐπιτελεῖς συνεργάτες τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας» (θυμᾶμαι πάντα τὰ ὀνόματα τῶν Ἀ. Γ ε ρ ο ν - τ ι κ ο ὦ, Ἰ. Ν ι κ ο λ α ῖ δ η, Τ. Σ ι ω μ ό π ο υ λ ο υ, Π. Φ ά ν τ η, Κ. Λ α ζ α ρ ί δ η, Κ. Φ ω τ ό π ο υ λ ο υ) μᾶς ἐρώτησαν, διακριτικά, ἂν μποροῦν νὰ παρακολουθοῦν, ὡς ἀκροατές, τὰ βραδυνὰ μας μαθήματα. Τὸ δεχτήκαμε εὐχαρίστως, θυμᾶμαι δὲ, ὅτι τὸν ἀείμνηστο Ἰωαννινογράφο Δ η μ ή τ ρ ι ο Σ α λ α μ ά γ κ α, τὸν παρουσίασα καὶ ἐπίσημα στοὺς φοιτητὲς μας, ἓνα βράδυ ποὺ μᾶς ἐπισκέφτηκε στὸ μάθημα, μὲ τὴν καλὴ σύζυγό του (τὴν ἴδια πανεπιστημιακὴ φιλοξενία ἐδώσαμε εὐχαρίστως καὶ σὲ πνευματικὲς κυρίες τῶν Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω τὴ κυρία Α. Κατσίλα, κόρη τοῦ Λογοτέχνη Χ ρ ή σ τ ο υ Χ ρ η σ τ ο β α σ ί λ η).

Γιὰ τὸν Δ η μ ο σ θ έ ν η Κ ό κ κ ι ν ο, τὸ σημερινὸ αὐτὸ ἄρθρο μου, στὴν «Ἐπετηρίδα» τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας (ποὺ ἄ ν τ ἄ ξ ι α καὶ ἐ π α ι ν ε τ ἄ ἐκδίδει ὁ υἱὸς Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Δ. Κ ό κ κ ι ν ο ς) γράφτηκε καὶ ὡς Μ ν η μ ό σ υ ν ο τιμῆς γιὰ τὸν ἴδιο καὶ τὸ περιοδικό του, ποὺ ἔδινε (ἀπὸ τὸ 1952) ἓνα «παρὼν» ποικίλης πνευματικότητος καὶ «μόρφωσης» στὸν Ἑπειρωτικὸ χῶρο.

Θὰ ἐπαναλάβω, ἐδῶ; ὅσα ἔχω πεῖ δημοσίᾳ (ἀπὸ πλευρὰ λαογραφικῆ), γιὰ τὴν Ἑπειρωτικὴ Ἑστία καὶ τὸν ἐκδότης τῆς, τὸ 1982, ὅταν ὡς Πρόεδρος τῆς Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς Λ α ο γ ρ α φ ι κ ῆ ς Ἑ τ α ι ρ ε ῖ α ς, ὀργάνωσα στὴν Ἀθήνα ἐκδήλωση γιὰ τρία μαζὶ «περιφερειακὰ» περιοδικὰ (Ἑπείρου, Πελοποννήσου

καὶ Κρήτης) ποὺ ἐπρόσφεραν ἀπὸ ἐτῶν ὑπηρεσίες στὴν ἐλληνικὴ παράδοση. Στὴν ἐκδήλωση αὐτῇ, εἰδικότερος ὁμιλητὴς γιὰ τὴν Ἠπ. Ἑστία καὶ τὸ ἔργο τοῦ Δ. Κόκκινου, ἦταν ὁ τότε Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, συνάδελφος καὶ Γεν. Γραμματέας τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας κ. *Μ.Γ. Μερακλῆς*. Θὰ σημειώσω ὅμως, τώρα καὶ τῇ δικῇ μου τότε ἐῖς ἡ σὴ η σ η, ποὺ ἀφορᾷ γενικότερα τὴν προσφορὰ τοῦ εἵδους αὐτοῦ τῶν περιοδικῶν, στὴν Λαογραφία¹.

Ἔλεγα τότε, στὸ Μουσεῖο τῆς Ἑλλ. Λαϊκῆς Τέχνης, ὅπου ἦσαν παρόντες ὁ Δ η μ ο σ θ ἔ ν η ς Κ ό κ κ ι ν ο ς καὶ οἱ ἄλλοι τιμῶμενοι: "Τὰ περιοδικὰ αὐτὰ ἔστησαν τὴν ἀρχικὴ τοπικὴ ἐστία τους, πολὺ πρὶν ξυπνήσουν, ὅπως σήμερα [1982], τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν ἐλληνικῶν Τόπων, Φορέων καὶ Κοινοταρχῶν, ποὺ οἱ «πολιτιστικές» αἰτιολογίες τους, εἶναι παράλληλα καὶ «τουριστικές»..." Ὁ ἔπαινος λοιπὸν εἶναι μεγαλύτερος, γιὰ τοὺς πρωτοπόρους αὐτοὺς ποὺ τιμοῦμε, ἀφοῦ οὔτε τὰ οἰκονομικὰ μέσα διέθεταν (πενιχρὲς συνδρομές, χωρὶς ἐπιχορηγήσεις), οὔτε σὲ ἀτμόσφαιρα κατανόησης (ἐξωπολιτισμικῆς τους) ἐζοῦσαν, οὔτε ὀργανωμένη π ρ α κ τ ό ρ ε υ σ η εἶχαν. Καὶ πολὺ διορατικά, ἔστρεφαν τὴν προσοχή τους σὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ τοπικοῦ των πολιτισμοῦ: ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, λαογραφικά, γλωσσικά, λογοτεχνικά, τονώνοντας ἔτσι (ἢ καὶ ξυπνώντας) τὸ π α τ ρ ι δ ι κ ό συναίσθημα τῶν ἀναγνωστῶν τους. Καὶ ἔδιναν, ἀπὸ τὸν τόπο τους, ἕνα ἐκδοτικὸ «παρὼν» (ὅπως ἢ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία»), ὄχι λιγότερο ἀξιοπρόσεχτο ἀπὸ τὰ πρωτευουσιάνικα.

Σημαντικὴ εἶναι ἰδιαίτερα ἡ λ α ο γ ρ α φ ι κ ῇ π ρ ο σ φ ο ρ ᾶ τῶν περιοδικῶν τοῦ εἵδους αὐτοῦ, σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ποὺ πρόθυμα δίνουν τὶς σελίδες τους γιὰ σ υ λ λ ο γ ἔ ς καὶ μ ε λ ἔ τ ε ς. Κάποτε, ὅταν μὲ τὰ χρόνια καὶ τὶς ἀλλαγές θὰ λείψει, γιὰ τὶς παραδόσεις μας, ἡ π ρ ο φ ο ρ ι κ ῇ μ ν ῆ μ η, αὐτὰ τὰ προνοητικὰ δημοσιεύματα, θ' ἀποτελοῦν «θ η σ α υ ρ ο φ υ λ ά κ ι ο».

Τὸ παράδειγμα τῶν προσφύγων τῆς Μικρασίας καὶ τῆς Θράκης, ἀπὸ τὸ 1922, μὲ τοὺς τοπικοὺς Συλλόγους καὶ τὶς πυκνὲς ἐκδόσεις τους, ἔδειξαν καὶ δείχνουν, χαρακτηριστικά, ὄχι μόνο τὴν ἱστορικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν ψ υ χ ο λ ο γ ι κ ῇ σημασίᾳ τῶν καταγραφῶν τῆς παράδοσης, γιὰ τὴ διατήρηση τῆς πατριδικῆς ταυτότητος καὶ τῆς μεταβίβασής της στοὺς ν ε ώ τ ε ρ ο υ ς. Σήμερα [1982] ὁ κίνδυνος μᾶς «προσφυγιᾶς» εἶναι γιὰ ὅλους παρόμοιος. Ὅχι γιατί μᾶς διώχνει κανεὶς, ἀλλὰ εἴτε γιατί φεύγουμε ἐ θ ε λ ο ν τ ι κ ᾶ ἀπὸ τὶς γενέτειρες, εἴτε γιατί φεύγει ὁλόκληρο τὸ παραδοσιακὸ ἔ δ α φ ο ς κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας. Ἡ καταγραφὴ καὶ ἡ διαρκὴς θύμηση τῶν προγονικῶν βιωμάτων μᾶς χρειάζεται γιὰ κάποια στερέωση τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ· στερέωση γιὰ νὰ προχωρήσουμε ἀ κ ί ν δ ο υ ν ᾶ ὅσο καὶ ἀ ν θ ρ ῶ π ι ν ᾶ πρὸς τὸ μέλλον μας. Θὰ πρέπει οἱ νεότεροι νὰ ε ὑ γ ν ω μ ο ν ο ῦ ν ἐμᾶς τοὺς παλαιότερους, ὅτι περισώσαμε

1. Σύντομο Χρονικὸ γιὰ τὴν ἐκδήλωση ἐκείνη, μὲ τὶς συγκινητικὲς ἐντυπώσεις του, ἔγραψε ὁ Δ.Γ.Κ. στὸ Τεῦχος 357 - 9 τοῦ περιοδικοῦ του «Ἠπ. Ἑστία» (Ἰαν. - Μάρτ 1982), στίς σελ. 124 - 125.

γί' αὐτοὺς (τεράστια καὶ πανελλήνια ἢ βιβλιογραφία) τὴν ἐθνική μας παράδοση. Δὲν θὰ τοὺς ἀφήσουμε (ἐγώστικὰ) & νὰ π λ ή τ τ ο υ ν, χωρὶς ἐνημέρωση καὶ ζεστασιὰ ἀπὸ τὰ παλαιὰ μας «λ ο γ ι κ ό τ ε ρ α βιώματα».

Ὁ Δ η μ ο σ θ έ ν η ς Κ ό κ κ ι ν ο ς, λογοτέχνης, κριτικὸς ποιητής, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὸς στοχαστής, ὁ ἴδιος δὲν παρέλειψε, ἀπὸ τὸ 1952 ποὺ ἴδρυσε τὴν «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία», νὰ πλουτίζει τὶς σελίδες της καὶ μὲ λαογραφικὰς συνειργασίαι. Θεωροῦσε τὴ λαογραφία «*ἱστορικὸ ὑπόβαθρο ἀλλὰ καὶ πλαισίωμα τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς*» (Τῆς ἐπρομήθευσε λοιπόν, στὸ Περιοδικό του, πλούσια καὶ ἐνδιαφέρουσα ὕλη, πού, δ ὡ δ ε κ α χ ρ ό ν ι α πρὶν ἀπὸ τὴν πανεπιστημιακὴ διδασκαλία της στὰ Γιάννινα, ἦταν σοβαρὴ κι' ἐπιστημονικὴ, στὶς σελίδες του.

Χάρηκε πολὺ, ὅταν στὴν ἴδρυση τῆς Σχολῆς (1964) περιελήφθηκε καὶ ἔδρα Λ α ο γ ρ α φ ί α ς. Στὶς φιλικὰς συναντήσεις μας μοῦ ἔλεγε: «*Σὲ Πανεπιστήμιο παραδοσιακοῦ χώρου, ὅπως ἡ Ἑπειρος δὲν γινόταν νὰ μὴ διδάσκεται ἡ Λαογραφία. Θὰ βλέπουμε τώρα τὴν παράδοσή μας μὲ ἄλλο φῶς*».¹

Συναντηθήκαμε, γιὰ τελευταία φορά, μὲ τὸν Δημοσθένη Κόκκινο, στὰ Γιάννινα, τὸ βράδυ τῆς 15 Ἰουνίου 1988, στὴν Αἴθουσα πάλι τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, ὅταν ἦλθε, πρόσχαρος πνευματικὸς φίλος, νὰ παραστεῖ στὴν τιμητικὴ βραδυὰ τῆς προσφορᾶς, τοῦ ἀφιερωματοῦ Τόμου «Σ ὕ ν - δ ε ι π ν ο ν», γιὰ τὰ 80 χρόνια μου, ποὺ παλαιοὶ φ ο ι τ η τ έ ς μου, καὶ μὲ τὴν ἀρωγὴ τοῦ Πρύτανι κ. Δ. Μ ε τ α ξ ᾱ, μοῦ συνέθεσαν.

Ἦταν καὶ γιὰ μένα, ἡ βραδιὰ ἐκείνη, μιὰ χ ρ ο σ ῆ π ε ρ ί λ η ψ η τῆς διδακτικῆς ζωῆς μου στὰ Γιάννινα, μὲ τὴ θερμὴ καὶ ζωντανὴ συμπαράσταση Μ α θ η τ ῶ ν, Σ υ ν α δ έ λ φ ω ν καὶ πολλῶν Π ν ε υ μ α τ ι κ ῶ ν φ ί λ ω ν μ ο υ, τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων.

Δημ. Σ. Λουκάτος

---

¹ Ἄν ζοῦσε ἀκόμη ὁ καλὸς συνομιλητής μου, θὰ τοῦ ἔλεγα, κάπως μελαγχολικά. - Καὶ ὅμως νὰ ποῦ σήμερα (1991) τὸ Πανεπιστήμιο τῆς παραδοσιακότατης Κρήτης δὲν διδάσκει Λαογραφία!

ΠΑΥΛΙΑ

Ἀπὸ τὴν Ἀπολλώνια ἀκαδημία πολιτιστικῶν ἐρευνῶν

Στὴν κρίσιμη ἐποχὴ ποὺ ζοῦμε, ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἀνθρώπου μέσω τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καθίσταται ἀναγκαία, γιὰ νὰ στερεωθεῖ καὶ νὰ καταξιωθεῖ ἡ πνευματικὴ του ὑπόσταση, ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς σειρήνες τοῦ οἰκονομικοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ ἐξαφανίζουν ἐπικίνδυνα κάθε ὑπαρξιακὴ ἰδιαιτερότητα τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο. Ζώντας στὴ χώρα ὅπου ὁ πολιτισμὸς τῆς καὶ ἡ γλῶσσα τῆς ἔδωσαν προβολὴ καὶ φιλοσοφικὴ οὐσία στὸ κήρυγμα τοῦ Ναζωραίου, τοῦ ὁποῖου κύριος ἐμψυχωτὴς ὑπῆρξεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, θὰ ἦταν σοβαρότατη παράλειψη ἐὰν αὐτὸ δὲν γινόταν αἰσθητὸ ἀπὸ τὸν πνευματικὸ κόσμον τῆς πατρίδας μας. Ἡ Ἀπολλώνια Ἀκαδημία πολιτιστικῶν ἐρευνῶν ποὺ ἐδρεύει ἐκεῖ ποὺ ἔζησε ἓνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀναποκρίθηκε στὸ μήνυμα αὐτῆς τῆς ἀναγκαιότητας καὶ διοργάνωσε τὸ συνέδριο «ΠΑΥΛΙΑ» μὲ τὴ συμμετοχὴ λογίων ἀπ' ὅλη τὴν ὑφήλιο. Οἱ διαχρονικὲς καὶ πανανθρώπινες διαστάσεις τοῦ πνεύματος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ πρώτου Ἐπισκόπου τῆς Κορίνθου προβλήθηκαν καὶ ἀναπτύχθηκαν σφαιρικά, ἐνῶ μία σειρά διαφόρων ἐκδηλώσεων ἐπέτρεψαν στὴν Κόρινθον νὰ ζήσει τρεῖς ξεχωριστὲς ἡμέρες στὶς ὁποῖες κυριαρχοῦσε τὸ πνεῦμα τῶν πεπραγμένων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Θὰ πρέπει ν' ἀναφέρουμε ὅτι σημαντικὸ ἦταν τὸ θέμα εἰσήγησης τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Τιμαῆζο Τζιάππα, ποὺ παραλλήλῃς τοὺς δύο Ἀγίους Πέτρο καὶ Παῦλον μὲ τὶς δύο πόλεις Ρώμη καὶ Κόρινθο, ποὺ μὲ τὴν ἀκτινοβολία τους δημιούργησαν ἓνα νέο πολιτισμὸ, ὅπου ὁ ἄνθρωπος τείνει νὰ γίνῃ σεβαστὸς σὰν πνευματικὴ καὶ ὕλικὴ ὄντοτητα. Ἡ ἐπαναφορὰ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ μπορούσε νὰ στρέψει τὰ βλέμματα τῆς οἰκουμένης πάνω σ' αὐτὸ τὸ κοινὸ φῶς τῶν δύο πόλεων καὶ φυσικὰ ν' ἀπομακρυνθεῖ κάθε κίνδυνος μονίμου ἐγκαθιδρύσεως ἐνὸς ἀντιουτοπικοῦ πολιτικοκοινωνικοῦ καθεστώτος. Πέραν ὅμως αὐτῶν τῶν θεωρητικῶν φιλοσοφικῶν σχεδιαγραμμάτων, θὰ μπορούσε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ὁ βάνουσος βιασμὸς τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ οἱ πολυάριθμες ἐστίες πολέμου ποὺ ἐξαερώνουν κάθε ἔννοια ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, θὰ μπορούσαν νὰ ἐξαληφθοῦν ἀπὸ τὴ δημιουργία μιᾶς ὑπαρξιακῆς συνείδησης, μιᾶς ἐπίσης διαχρονικῆς βιοθεωρίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ μιᾶς εὐαισθησίας του στὶς μνῆμες καὶ στὰ πλάσματα ποὺ τὸν περιβάλλουν καὶ ὄχι στὰ ὑποκριτικὰ καὶ περιστασιακὰ μηνύματα τῆς πολιτικῆς καὶ στὴν ὑποτεταγμένη στὶς οικονομικὲς δράσεις ἔρευνα. Αὐτὴ ἡ εὐγενὴς καὶ ἀνώτερη ὑφὴ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ συχνὰ τὴν νοσταλγεῖ, χωρὶς ποτὲ νὰ τὴν ἔχει μετατρέψει σὲ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ βιώματα, ἐκφράζεται στὸ Χριστιανικὸ μήνυμα ἀγάπης ποὺ φιλοσοφικὴ καὶ λογοτεχνικὴ, ἀνέπτυξε καὶ διέδωσε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν τὸ συνέδριο ποὺ ἔγινε στὴ Κόρινθο, ἐκφράζουμε τὴν ἀνησυχία γιὰ τὸ τοῦ δόθηκε ἡ δέουσα προσοχή, πέραν τῶν ὁρίων τοῦ νομοῦ Κορινθίας καὶ εὐχόμαστε νὰ δοῦμε δοκίμια καὶ συγγράμματα ποὺ ν' ἀφοροῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

ΜΝΗΜΗ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΥ

Βαρειά πληγωμένη ή «Ήπειρωτική Έστια» από την απροσδόκητη έκδημία του Διευθυντού της, επιβίωσε ως εκ θαύματος στο 40ό έτος της λειτουργίας της εκδίδοντας την ομώνυμη Λογοτεχνική εφημερίδα. Με την επανάκαμψή της στη μορφή του περιοδικού πάντα θα θυμάται τον ιδρυτή της Μιχαήλ Μάνο, που κάτω από τη πίεση των τότε οικονομικών συνθηκών αποδήμησε στην Αμερική ζώντας με το όνειρο της επιστροφής, που έμεινε μια ιδέα. Στο δεκαεφτάχρονο διάστημα του νόστου του δυνήθηκε να επιστρέψει δύο φορές (μία το 1967 και μία το 1972 για λίγες μόνο μέρες και να συναντήσει τους πνευματικούς αγωνιστές που με αυτούς ίδρυσε την «Ήπειρωτική Έστια» και την συνέχισε ακούραστα αφήνοντας την τελευταία του πνοή μέσα στους χώρους της, ο αείμνηστος Δημοσθένης Κόκκινος.

Ο Μιχαήλ Μάνος, με την ιδιαίτερη ευαισθησία του και την φιλοπατρία του αγάπησε την «Ήπειρωτική Έστια» και την θεώρησε υπόθεση ζωής και προσφορά στην παράδοση και πνευματική αναγέννηση του τόπου. Από τους ουράνους μαζί με τον παλαιό των ημερών Δημοσθένη Κόκκινο μπορούν να βλέπουν τις προσπάθειές τους ν' αποδίδουν.

Εμείς παραλαμβάνοντας πλέον την «Η.Ε.» όρφανή βαδίζουμε (ο Θεός ξέρει πώς) προς το 41ο έτος της, έχοντας τη πεποίθηση ότι η κατάθεση του Μιχαήλ Μάνου θα γίνει σεβαστή από το χρόνο. Το παράδειγμα του θα μās δείχνει ότι πέρα απ' τις φθαρτές συμβατικότητες της καθημερινής ζωής, υπάρχουν και κάποιες αξίες που δεν εξαργυρώνονται στα χρηματιστήρια, αλλά το αντίκρυσμά τους βρίσκεται στην προσωπική τους ακτινοβολία, που δημιουργεί όχι μόνον όράματα, αλλά και έργα.

Η ΟΡΦΑΝΗ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ - ΕΚΔΗΜΙΑ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΦΑΚΑΤΣΕΛΗ

Μετά από το βαρύ πλήγμα που υπέστημεν λόγω της αναπάντεχης έκδημίας του διευθυντή μας Δημοσθένη Κόκκινου, η άμέσως ερχόμενη έκδημία του Βαγγέλη Φακατσέλη συμβόλισε και τυπικά το όρφανημα αυτής της πνευματικής επαλξής της Ήπειρου. Ο Βαγγέλης Φακατσέλης υπήρξε ιδρυτής της μαζί με τον αείμνηστο Μιχαήλ Μάνο και για δύο χρόνια η συμβολή του στο σχηματισμό αυτού του Περιοδικού υπήρξε σημαντική. Οι συμβουλές του και οι αποφάσεις του ήταν ένα αποστάλαγμα της εκδοτικής του ικανότητας, ή οποία, μετά το 1954, προσέφερε πολλά στην Ήπειρωτική Δημοσιογραφία. Η αίσθηση του δικαίου και η οξυδέρκεια του επέτρεψαν την πολυετή υπαρξη της καθημερινής εφημερίδας «ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ», που προσέφερε πολλά στα Γιάννινα κάτω από τις χειρίστες εκδοτικές συνθήκες της τότε εποχής. Ο χρόνος όμως, όπως όλους τους θνητούς, τον έκαμψε και του επέτρεψε να βρεθεί σε ένα κόσμο καλύτερο, απαλλαγμένο απ' τις καθημερινές μικρότητες και σκοπιμότητες. Από κει ψηλά μπορεί να βλέπει την «Η.Ε.» που δημιούργησε να οδεύει στο 41ο έτος της ανταποκρινόμενη στις δύσκολες συνθήκες της αποστολής της.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

Στὴν Μνήμη τῆς ποιήτριας Ρωζάνης Παυλέα

«Καλὴ μέρα σπουργίτη τῆς σκεπῆς μου/ πῶς κοιμήθηκες
χτές/ κουρασμένος μὲς' τὰ κεραμίδια,/ τώρα ξέρω πῶς
ζῶ μόνο γιὰ/ νὰ ἀνασαίνω τριαντάφυλλα./ Πεθαίνω γιὰ/
νὰ φροντίσω/ τὶς ἰδέες τὶς ἀγνωστες/ γιὰ μένα ποὺ
σχεδίασε Πλάστης».

«Ζήτημα» Ρωζάνης Παυλέα

Τὴν τέταρτη ἡμέρα τὴν Πυθαγόρεια πρώτη τετράδα τὸ μήνα Ὀκτώβριο ἔκλεισε ἓνας χρόνος ἀπὸ τὴν ἀναχώρηση τῆς ποιήτριας ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια. Ἡ Ρωζάνη Παυλέα ἦταν γεννημένη ποιήτρια ἂν καὶ σπούδασε φαρμακευτικὴ καὶ ἔλαβε τὸ πτυχίον της ἀπὸ τὸ Ἀριστοτέλειο, καθὼς καὶ τὴν ἄδεια, χωρὶς νὰ ἐξασκήσει τὸ ἐπάγγελμα, γιὰτὶ πίστευε πῶς ἡ ποίηση εἶναι τὸ πᾶν, καὶ σὲ χρόνο πολὺ παλαιὸ σ' ἓνα ἀνέκδοτο ποίημα τραγουδοῦσε σὰν ἰέρεια τῆς ποίησης ἔτσι. Ἔλεγα λόγια/ γιὰ τροπικὰ νησιά./ Τώρα μέσα μου/ κτίζω ἓνα μνημεῖο/ τῆς ποίησης/ νὰ προσεύχομαι/ γιὰ δυὸ αἰτίες/ γιὰ τὸ θεό/ ποὺ ἔφυγε/ καὶ γιὰ τὴν ποίηση/ ποὺ θὰ τὸν ξαναφέρει. Σύσσωμη ἡ σοβαρὴ κριτικὴ καὶ ὅλοι οἱ εὐδοκιμοῦντες λογοτέχνες ἐγκωμίασαν τὴν παρουσία τῆς Ρωζάνης Παυλέα στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Περιορίζομαι σὲ μερικὲς τέσσερις κρίσεις γιὰ τὰ βιβλία της ποὺ τυπώθηκαν στὴ «Νέα Ἑστία», ὅπου καὶ τὴν πρωτοπαρουσίασε ὁ Πέτρος Χάρης.

Στὸ πρῶτο της μικρὸ βιβλίον, ὁ Ἀνδρέας Καραντῶνης ἔγραφε γιὰ τὰ ἄνθη τῆς λήθης «Ἀρκετοὶ φτασμένοι ποιητὲς θὰ ἀναγνώριζαν γιὰ δικούς τους πολλοὺς στίχους τῆς Ρωζάνης Παυλέας.» Ὁ Ε. Ν. Μόσχος στὴ «Νέα Ἑστία», ἔγραφε ὅτι ἡ Ποίηση τῆς Ρωζ. Π. εἶναι ἓνας κρουνοὺς εἰκόνων, σκέψεων καὶ βιωμάτων ποὺ ἀποκρυσταλλώνονται σὲ ποίηση ἀληθινὴ, αὐθόρμητη καὶ πηγαία, κρίνοντας τὴν ποιητικὴ συλλογὴ της τὰ «Γεωμετρικὰ πουλιά». Στὸ ἴδιο περιοδικόν, ὁ μεγάλος κριτικὸς, ὁ ἀλυσμόνητος ποιητὴς Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου ἔγραφε μεταξὺ ἄλλων γιὰ τὴ «Χλωμὴ τῆς Ὀμίχλης» Σταχυολογώντας μερικοὺς στίχους ὅπως: ὅλο ἀντιθέσεις ἡ ζωὴ/ κι ἐμεῖς ἀκροβάτες/... Μέσα μας/ εἴμαστε γεμάτοι σκουπίδια/ ... ξέρω νὰ προσεύχομαι/ μὲ κομποσχοίνι/ χαλασμένο/... τὰ κοχύλια ἦταν/ οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς θάλασσας./ ἔχει τὴ γεύση τῆς ἀδικίας/ τὸ πνεῦμα μου... Ἡ περηφάνεια εἶναι ἀρετὴ/ ὁ πόθος τοῦ ὠραίου ἐπίσης./ Βλέπω ἓνα νότιο ἄνεμο/ γεμάτο πορτοκαλιές./ ... προσαρμόζομαι/ σημαίνει ἀντέχω. Καὶ κατέληγε «ἡ ποίηση τῆς Ρωζάνης Παυλέα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μουσικὴ μεταστοιχείωνει ποιητικὰ τὴ μαρτυρία της ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ ὀνείρου ἕως τῆς ἀβύσσου τὸ χεῖλός κάτω ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ ἴσκιον μιᾶς δύστροπης μοίρας». Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἔκρινε ὅτι τὰ ποιήματα τῆς Ρ.Π. ἦταν ἀληθινὰ διαμάντια. Ἔτσι στὰ «Παραλειπόμενα ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅγνη» παραθέτοντας τὸ ποίημά της «Διάνωψη»: Ζητῶ μιὰ τέλεια εἰκόνα/ τοῦ νοῦ

μου./ Ένα ιατρικό δελτίο μου/είπε ότι δεν αξίζω./ Ζητώ την έννοια της αξίας./ Ζητώ προσοχή στη σκέψη μου./ Τα δελτία είπαν/ πώς ή ιατρική είναι σίγουρη./ Έγώ ιατρικά είμαι μηδέν για να τη διαβεβαιώσει και μεταθανάτια πώς αν το ιατρικό δελτίο της είπε πώς δεν αξίζει το ποιητικό δελτίο της λέει πώς υπεραξίζει. Όλοι οι κριτικοί χαιρέτησαν τη Ρωξάνη Παυλέα κι όλοι συμφώνησαν πώς διακρινόταν η ποίηση της γιατί ήταν αυθόρμητη και πρό πάντων προσωπική κι ο Πέτρο Χάρης και ο Γ. Θ. Βαφόπουλος, κι ο Τάκης Βαρβιτσιώτης κι ο Μ.Φ. Μερακλής κι ο Κώστας Στεργιόπουλος κι ο Γιωργής Κόταρης και η Χρυσάνθη Ζιτσαία κι ο Χρ. Λαμπρινός κι ο Νίκος Μπακόλας και ο Γιώργος Κεχαγιόγλου και ο Βασίλης Λαζανός, ο Δημοσθένης Ζαδές και η Ρούλα Παπαδημητρίου, ο Φώτης Τριάρης, ο Νίκος Τέντας, ο Δημοσθένης Κόκκινος και ο Γιώργος Κόκκινος, όπου πήγε μαζί της σ' ένα συνέδριο νέων ποιητών της Μπολώνιας ως εκπρόσωποι της πατρίδας και ο Νίκος Μπλέτας - Δούκαρης που μετέφρασε πολλά της ποιήματα στα Ιταλικά. Ο Άκαδημαϊκός μάλιστα μεγάλος μυθιστοριογράφος μας Τάσος Άθανασιάδης διαπίστωνε πώς η Ρωξάνη Παυλέα είναι μια αυθεντική ποιήτρια. Ο μεγάλος Δημιουργός του Νέου Έρωτόκριτου, αισθητικός και μαγικός πεζογράφος μας Παντελής Πρεβελάκης ήταν κοντά στην ποίησή της και την ένδυνάμωνε. Δεν ξεχνούμε το φίλο μας Ντίνο Ταξιάρχη και τον καλόν εργάτη των Γραμμάτων μας τόν Γ.Μ. Πολιτάρχη και τον διακεκριμένο καθηγητή Καρ. Μητσάκη.

Η Ρωξάνη Παυλέα δεν έφυγε τερματίζοντας τη ζωής της από απελπισία αλλά από μια πίστη στο Θεό είχε την πεποίθηση ότι ανήκει, ότι ανήκουμε περισσότερο στών άστρων το υπέρλαμπρο και ανεξερεύνητο της γυχής και των πνευμάτων διάστημα, ότι θα γινόταν, όπως τραγουδούσε στα τραγούδια της μια μακρινή συμπαντική αστρική πεταλούδα κι έτσι πέταξε του σώματός της τον όλιγοχρονό μανδύα. Πίστευε όπως ο Σωκράτης, ότι θα πήγαινε να ζήσει σ' άλλους Θεούς αγαθούς, ότι δεν υπάρχει για ένα αγαθόν άνθρωπο κανένα κακό ούτε όταν ζούσε, ούτε όταν πέδαινε.

Στο ποίημά της «Είρωνεία» διαφαίνεται η τόλμη και η υπομονή της.
 «Μιά γαλήνη όνειρεύτηκα/ τόσο μεγάλη που όλοι είχαν/ ξεχάσει τον άνεμο. Μιά λήθη αγάπης/ σ' ένα παρελθόν/ που θα το ζήλευαν και οι πιο δυστυχισμένοι,/ Σ' ένα μαρμάρينو μνημείο/ Θα προσκυνήσω./ Θέλω να γράφει:/ Ήρθαν στή ζωή και έζησαν/ κι άς ήξεραν αυτά/ που πρόκειται να ζήσουν» σ' ένα άλλο ποίημα με τον τίτλο «σιγουριά» μ' ένα μονολεκτικό και επιγραμματικό στίχο διατυπώνεται ο πόθος της φυγής της «στην αγορά των άστρων» «Μιά νυχτερίδα/θήλαζε τα μικρά της/ Ένας έρωτιδός κορόιδευε την εποχή του. Πώς με ζάλιζε/ εκείνο το άστέρι το πιο μακρινό/ ήταν το όριο των/ αστρικών μου γνώσεων./ Μιά μέρα θα σπάσω το φράγμα/ Μιά μέρα/ θα δείξω τη δύναμή μου./ Και σάν αετόπουλο θα λικνίζω περήφανα/ το βάρος μου στον άέρα».

Διαισθανόταν το Σύμπαν. Θεωρούσε ότι τίποτε δεν ήταν τυχαίο· ήταν κι αυτή ένα σχέδιο του Θεού, μια φιγούρα μέσα στα Σύμπαντα χαραγμένη μ' όρισμένο το χρόνο της που είχε «δεδομένη» την λειτουργία της.

Άγαπούσε τα πουλιά και τα ζώα, για να παίρνει τη σοφία της ξεγνοιασιάς και της υπομονής τους στο ποίημα «αγαπώ την αλήθεια» λέει: «Άγαπώ τα βουβά

γεράνια./ Τὶ σιωπηλὰ που εἶναι τὰ λουλούδια./ Γεννήθηκα μιὰ μέρα μὲ βροχή./ Τὰ μαλλιά μου καὶ τὰ μάτια μου/ εἶναι μαῦρα σὰν τὸ μαῦρο κοτσύφι/ ποὺ τρώει τοὺς σπόρους τοῦ κήπου μου./ Ἔχουμε τὴν ἴδια μπογιὰ τοῦ λέω/ Ζῶ μόνη/ μέσα σὲ μιὰ καταγίδα στὴ θάλασσα/ κι ἐνῶ θυδίζομαι/ παλεύω ἀκόμα.

Τὸ τελευταῖο τῆς βιβλίου τὸ τύπωνε ὅταν ἔξη μὲ τὸν τίτλο «Ἡ ἄλλη ὄγνη» τραγουδοῦσε ἔτσι: «Ἐφτασα ἀργά/ μαράθηκε τὸ γιασεμί/ Τώρα φόρεσα σκεπτικὴ ματιά./ Ἐβαλα κι ἓνα ἡετίκο/ ὄνομα ἀκόμη/ τώρα θέλω νὰ μὲ φωνάζουν/ Μαρκεσία, μαρκεσία τῶν ἀγγέλων/ Κοίτα βραδιάζει/ ἄς κυνηγήσουμε τ' ἄστρο/ Ἐνα πρωῒν ἐρωτεύτηκα/ τὸ μέλλον/ ἦταν ὁμορφο/ σὰν κοριτσίστικες κοτσίδες». Γιόρταζε ὁ πελεκάνος μὲ στολὴ ὑπουργοῦ./ Γελοῦσε τὸ πρωῒν /ὑποσχόμενο μέρα ἀγνωστῇ./ Κι ἐγὼ ἀγαποῦσα μὲ πάθος τὸ σωστό/ καὶ σὰ μυρμηγκάκι τὸ κουβαλοῦσα στὴ φωλιά μου». Ὅλα ἔγιναν θιαστικά/ ἔμαξα, δὲ βρῆκα/ ἔφυγα.

Τελειώνουμε μὲ τὸ τελευταῖο τῆς συλλογῆς τῆς «Τὰ παραλειπόμενα ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄγνη».

Τὸ ἐκκρεμὲς σταμάτησε,
ὅταν ἔπιασε φωτιά ἡ ζωὴ μου.
Κι ἐγὼ εἴλωτας καὶ ἀρχηγὸς
βλέπω τὴν γῆ νὰ καίγεται
Τώρα τὰ σταφύλια ἔγιναν
πιὸτὸ γλυκὸ.
Ἐγὼ ὅμως πίνω
μέλι μελισσῶν ἄλλου κόσμου.

Τὰ ποιήματα τῆς Ρωζάνης Παυλέα δὲ διαβάζονται ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια περισσότερο, ὅταν ὁ κόσμος μας ὅλος δὲ ἐπιστρέφει στὴ σύνεση καὶ τὴν τιμιότητα, τὴν πρώτη ἀρετὴ, ὅταν ἡ ποίηση δὲ εἶναι ποίηση κι ὄχι χόμπυ. Ἡ Ρωζάνη Παυλέα δὲ συγκινεῖ μέσα στοῦ χρόνου τὸν ἀπέραντο, γιατί ἔκανε ὅ,τι πίστευε πράξη, ὅταν ἡ ποίηση εἶναι ποίηση καὶ δὲν γίνεται κοσμικὴ, ὥστε νὰ καταλήξει σύμφωνα μὲ τὸν Καβάφη «μιὰ ξένη κυρία φορτικὴ».

Η ΡΩΞΑΝΗ ΠΑΥΛΕΑ

Στή τραχεία πορεία της «Ήπειρωτικής Έστιας», αναλογιζόμαστε όλο και πιο πολύ ότι η αραίωση των ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών είναι ανησυχητική, ενώ η αντικατάστασις του είναι προβληματική. Είναι δυστυχώς μία πραγματικότητα η πτώχευση στη πνευματική μας ζωή, αφού οι επώνυμοι άνθρωποι άφησαν ένα σημείο προσανατολισμού στους μεταγενέστερους, που δεν ακολουθήθηκε, αλλά λησμονήθηκε κάτω απ' τα φανταχτερὰ σχήματα του οικονομισμού και της εύδαιμονίας.

Το τραγικότερο όλων αυτών είναι, όταν έχουμε και απώλειες μέσα στην τάξη των λιγιστών νέων που αποτελούν μία σπίδα ελπίδας μπροστά στο σκότος που απειλεί το σύγχρονο άνθρωπο, που βρίσκεται ενώπιον της νυχοπνευματικής του αχρήστευσης, στην οποία αποσκοπούν οι τυποποιημένοι υπολογισμοί των ηλεκτρονικών υπολογιστών που λειτουργούν στα διάφορα γραφεία οικονομοτεχνικών σχεδιασμών. Μία νέα ποιήτρια που άφησε δυσαναπλήρωτο κενό στα νεοελληνικά γράμματα, είναι και η Ρωζάνη Παυλέα.

Ό απλός και άγνός χαρακτήρας της, αποτελούσε μία σπάνια παρουσία στον πνευματικό μας χώρο, που δυστυχώς, διακρίνεται από έγκεντρικούς ανθρώπους.

Συνεργάτης της «Ήπειρωτικής Έστιας», η νέα ποιήτρια, έδωσε νέες διαστάσεις και οράσεις στην Νεοελληνική Ποίηση, κρατώντας και εκφράζοντας την προσωπική της εξαισθησία και αντιπαραβάλλοντας το λυρικό στίχο, τα πολλά άτεχνα και έγκεφαλικά πεζογραφήματα, που εκφράζουν τον άχρωμο σύγχρονο άνθρωπο.

Η παρουσία της από την «Η.Ε.», από άλλα επίσης έγκυρα λογοτεχνικά περιοδικά, καθώς δε και από τις ποιητικές της συλλογές, έδωσε μία μουσική νότα στην ποίηση με αισιοδοξία, ελπίδα, και με έκφραση ηθικής υπόστασης.

Η λακωνική της γραφή συνδυάζει φιλοσοφικό στοχασμό, αισθητική, πάλη για το καλό και την αγνότητα. Πρόκειται για μια αναζήτηση του τέλει οράματος, απαλλαγμένο από την μαγεία της Κίρκης και από το χοϊκό βάρος που καθιστά πολλές φορές το στίχο βαρύ, τραχύ και νυχικά θάναυσο. Η ειλικρίνειά της ποιήτριας και ο ιριδισμός του λυρισμού της, μάς έκανε να αισθανθούμε τη δροσιά του χαρακτήρα της που δε σημαδεύτηκε από τους θορύβους και τη μολυσμένη ατμόσφαιρα της άπλης καθημερινότητας.

Η πνοή της Ρωζάνης Παυλέα αποτελεί μία ασφαλή αντιμετώπιση της αλλοτρίωσης από τον έγκεφαλικό κάματο του σύγχρονου ποιητή, που δεν πρέπει ν' αποκόπτεται από την φυσική ζωή, αλλά με την γλώσσα του να δίδει μιαν απάντηση στους νόμους της πολυκατοικίας και των απρόσωπων κτισμάτων των μεγαλουπόλεων. Αυτό το μήνυμα που πηγάζει απ' την ποίηση της Ρωζάνης Παυλέα, είναι ένα όνειρο, η αφετηρία ενός νέου μύθου, μέσα σ' ένα κιλτραρισμένο ταξίδι που φέρνει τον σύγχρονο τεχνοκράτη σ' επαφή με «τάς έαρινους απδόνας» με τον Θεό και τον κάνει να κουβαλήσει μία χούφτα χώμα, απ' τις αναμνήσεις των χαμένων παραμυθιών.

Τώρα που η Ρωζάνη αποφάσισε την «τολμηρή της αναχώρηση» και απαλλάχτηκε από την θάναυση ώδη των αμνήμωνων μαζών, εμείς με τη θλίψη για το κενό της θα συνεχίσουμε την κοινή πορεία ελπίζοντας στην ανταπόκριση των μεγάλων προσδοκιών της τρομερής εκείνης ημέρας.

Θα την ανταμώνουμε συνεχώς στους στίχους της, μέσα από τις εσπέρες των αναμνήσεων των παιδικών σχεδιασμών, κρατώντας τηθύμνηση και το απόσταγμα του λόγου της που θα μείνει άπειρα από το χρόνο.

Η «Ήπειρωτική Έστια», πάντα θα κάνει μνεία στην ποίηση της Ρωζάνης Παυλέα ενώ σε προσέχ της έκδοση δ' αναφερθούμε εκτενώς στην προσφορά της στον Νεοελληνικό στίχο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

**Πάνου Δ. Τζιόβα: Ο ΠΗΛΙΟ ΓΟΥΣΗΣ
— Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΔΟΣΙΑΣ — Η ΑΠΟ-
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, Ίωάννινα 1990**

Χρέος ήθικό κάθε επιστήμονα και κάθε διανοούμενου και πνευματικού ανθρώπου είναι η ανεύρεση της αλήθειας. Και αν η αλήθεια είναι αναγκαία σε κάθε κλάδο της επιστήμης και της ζωής του ανθρώπου, αναγκαιότητα καθίσταται αυτή στην Ιστορία. "Αν η Ιστορία δέν στηρίζεται στην αλήθεια και την αμεροληψία, παύει να έχει κύρος και αξία. Άκριβώς από αυτή την αρχή ξεκινάει και ο κ. Παν. Δ. Τζιόβας, διανοούμενος, ιστοριοδίδης μελετητής, όταν άρχισε να ασχολείται με τον Πήλιο Γούση. "Ετσι η μελέτη του με τον τίτλο: «Ο Πήλιος Γούσης. Ο Μύθος της προδοσίας. Η Αποκάτσταση», την οποία εξέδωσε, πρὸς αὐτὸ τὸ σκοπὸ κατευθύνεται, δηλαδή στην ανεύρεση της αλήθειας.

Ο συγγραφέας, ὕστερα ἀπὸ ἓνα σύντομο πρόλογο, στὸν ὁποῖο ἐκθέτει τὴν ἀφορμὴ πού τοῦ δόθηκε νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα αὐτό, τὴν ὅλη μελέτη του διαιρεῖ στὰ ἑξῆς τρία (3) κεφάλαια: Α! Συγκριτικὴ παράθεση τῶν τριῶν ἐκδόσεων τοῦ Περραιβοῦ. Ἡ προδοσία - Τὰ αἷτια. Γιατὶ ἔπεσε τὸ Σούλι. Β! Ἀπὸ τὸ Ζάλογγο στὸ Σέλτσο. -Γ! Οἱ Σουλιῶτες στὴν Κέρκυρα. Ὁ Ἄλῃς Φερμανλῃς. Ὁ Πήλιος ζητάει τὴν Πατρίδα. - Συμμετοχὴ στὶς μάχες τῆς Ἡπείρου. Ἐνδοξος θάνατος εἰς Μεσολόγγι.

Δὲν θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ ὑπαισέλθουμε στὴν οὐσία τῆς μελέτης, γιατί σκοπὸς μας εἶναι νὰ παρουσιάσουμε αὐτὴ καὶ νὰ προβάλουμε τὰ σπουδαιότερα σημεῖα της, οὐδέποτε δὲ νὰ εἰσχωρήσουμε σὲ βάθος καὶ νὰ κάνουμε κριτικὴ τοῦ περιεχομένου. Τοῦτο καὶ δύσκολο καὶ ἐπικίνδυνο εἶναι. Ἐκεῖνο, ὅμως, πού ἀπερίφραστα μπορούμε νὰ τονίσουμε εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι, ὁ συγγραφέας, μὲ τὸ ἥ-

θος πού τὸν διακρίνει καὶ μὲ ἐργατικότητα ἀξιοθαύμαστη, προσπαθεῖ, μὲ τὴ μελέτη καὶ ἔρευνα τῶν πηγῶν, νὰ ἀποδείξει ὅτι ἡ ἀναφερόμενη ἀπὸ τὸν Περραιβὸ προδοσία τοῦ Πήλιου Γούση στὸ Σούλι εἶναι ἀνυπόστατη.

Στὸ 1ο κεφάλαιο ὁ συγγραφεὺς, ἀφοῦ μνημονεύει καὶ τὶς τρεῖς ἐκδόσεις τοῦ Περραιβοῦ μὲ θέμα: «Ἡ Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», προσπαθεῖ νὰ ἐρευνήσει αὐτὲς ἀπὸ πλευρᾶς ἱστορικῆς ἀξιοπιστίας, γιατί, ὅπως ἀναφέρει «εἶναι δεδομένο ὅτι ὁ Περραιβὸς ἐλέγχεται γιὰ τὴν χαρακτῆρα του, τὸν ἐπηρεασμένο ἀπὸ συμπάθειες καὶ ἀντιπάθειες καὶ γιατί πολέμοῦσε χωρὶς κανένα οἶκτο, τὸν κάθε ἀντίπαλο τῆς φάρας τῶν Τζαβελλαίων, στοὺς ὁποίους καὶ ἦταν ἀφοσιωμένος». "Ετσι, κατὰ τὴν ἔρευνά του, μὲ ἐπιχειρήματα καὶ μαρτυρίες ἄλλων πηγῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπιτόπια ἐπίσκεψή του στὸ χωρὸ τοῦ Σουλίου, καταλήγει στὸ συμπέρασμα, ὅτι: «κάπως ἀλλιῶς ἔγιναν τὰ γεγονότα» καὶ ὅχι ὅπως τὰ ἐκθέτει ὁ Περραιβός, μὲ προφανῆ ἀσφαλῶς σκοπὸ νὰ ἀποδείξει τὴν προδοσία τοῦ Πήλιου Γούση. Πῶς ἔγιναν τὰ γεγονότα ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ ἐκθέσει στὴ συνέχεια, στηριζόμενος σὲ μαρτυρίες διαφόρων συγγραφέων καὶ ἱστορικῶν. Ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν μαρτυριῶν, καταλήγει στὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Περραιβὸς ὀδηγήθηκε νὰ χαρακτηρίσει «προδότη» τὸν Πήλιο Γούση ἀπὸ ἐμπάθεια, ἀφοῦ συγγενεῖς του κατηγοροῦν τὸν Περραιβὸ γιὰ φιλοπρωτία, ἀλλὰ καὶ γιὰ πολιτικούς λόγους. Αὐτὸς «χαρακτηρίζονταν ἀνεκαθεν σὰν Γαλλόφιλος... ἐνῶ ἀντίθετη, ἀλλὰ σταθερὴ ἦταν ἡ τοποθέτηση τοῦ Πήλιου Γούση, ὁ ὁποῖος ἀνεκαθεν χαρακτηρίζεται σὰν Ρωσόφιλος». "Ετσι, συνεχίζει ὁ συγγραφεὺς, ὁ Πήλιος Γούσης «τὴν περίφημη στάση του τὴν πλήρωσε ἀκριβὰ, μὲ μιὰ χαλικευμένη προδοσία». Τέλος σύντομα ἐκθέτει τὰ αἷτια πού ὀδήγησαν στὴν πτώση τοῦ Σουλίου, τὰ ὁποῖα ἀποδίδει στὴν ἔχθρα πού ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὶς φάρες τῶν Τζαβελλαίων καὶ Μποτσαράϊων, ὁπότε «στὴ Σουλιώτικη κοινωνία ἔπαψε πᾶ νὰ ὑπάρχει ἡ παλαιὰ σύμπνοια».

Στὸ 2ο κεφάλαιο μὲ ἱστορικὲς μαρτυρίες προσπαθεῖ νὰ κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία τοῦ Πήλιου Γούση, ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Σουλίου μέχρι καὶ τῆς πορείας τῶν Σουλιωτῶν στὸ Σέλασο, ὅπου, παρὰ τοὺς ἀγῶνες τῶν ἐναντίων τοῦ Ἀλῆ, κἀμπτεται ἡ ἀμυντικὴ διάταξη τῶν Σουλιωτῶν καὶ κυριολεκτικὰ συντρίβονται. Ἔτσι «οἱ φάρες τῶν συνθηκολόγων τσακίστηκαν καὶ ὁ Κίτσος Μπότσαρης, σέρνοντας τὰ ἀπομεινάρια τῆς φάρας του, ἔφτασε στὴν Πάργα μαζὶ καὶ ὁ Πήλιος Γούσης».

Στὸ 3ο κεφάλαιο κάνει λόγο γιὰ τὴν προσφυγιά τῶν Σουλιωτῶν στὴν Κέρκυρα. «Ἀνάμεσα στοὺς πρόσφυγες ἦταν καὶ ὁ Πήλιος Γούσης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν ἀδελφῶν τῆς Παναγίας τῶν Ξένων». Ἐκεῖ μετέχει σὲ ὅλες τὶς προσπάθειες τῶν Σουλιωτῶν γιὰ τὴν ἐπιστροφή στὴν πατρίδα τους. Στὴ συνέχεια βρίσκεται στὸ Μεσολόγγι, ὅπου κατὰ τὴν πολιορκία τοῦ 1825 «διακρίθηκε μαζὶ μὲ ἄλλους Σουλιωτὲς». Τὸ ἐπόμενο ἔτος, κατὰ τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογίου, «μέσα στὸ γενικὸ χαλασμὸ σκοτώθηκε καὶ ὁ Πήλιος Γούσης ἐνδοξα, πολεμῶντας κατὰ τῶν ἐχθρῶν».

Ἡ ὅλη μελέτη φανερώνει τὴ μεγάλη φιλοτιμία τοῦ συγγραφέως, ἀφοῦ μὲ πλούσια βιβλιογραφία προσπαθεῖ νὰ τεκμηριώσει τὸ θέμα μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται, καθὼς καὶ τὴν ἐργατικότητα του, γιατί ἡ ἐργασία του αὐτὴ καὶ χρόνος καὶ μόχθος πολὺ χρειάστηκε. Πιστεύουμε ὅτι καὶ ἡ μελέτη αὐτὴ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ θὰ δώσει τὴν εὐκαιρία στοὺς μελετητὲς τῆς Ἱστορίας τοῦ Σουλίου νὰ ἀντλήσουν πλούσιο ἱστορικὸ ὕλικό. Γι' αὐτὸ καὶ τοῦ ἀνήκει ὁ δίκαιος ἔπαινος.

ΘΕΜ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Θὰ ἐπιχειρήσουμε ἐδῶ νὰ ἐξετάσουμε μὲ ἀντικειμενικότητα ὅλη αὐτὴ τὴν μαρτυρία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ποὺ τὴν ἀντιπροσωπεύει κυρίως ἡ ἀρνησιμὴ κριτικὴ.

Τὶ συμβαίνει λοιπὸν μὲ τοὺς Ἕλληνες κριτικούς; Σὲ τί ἔχουν βοηθήσει καὶ πόσο οὐσιαστικὰ τὴν σύγχρονη ἐλληνικὴ λογοτεχνία;

Ἐρωτήματα ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν συνέχεια, ἀφοῦ βρισκόμασθε ἀποδεικτικὰ μέσα στὸ χῶρο τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας πάνω ἀπὸ τριάντα χρόνια τώρα.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τὴ σχετικὴ συνάρτηση ὁρισμένων κριτικῶν ποὺ γράφουν στὶς ἐφημερίδες μὲ τοὺς ἐκδοτικὸς οἴκους μὲ συνέπεια νὰ προβάλλονται καὶ νὰ διαφημίζονται οἱ ἴδιοι πάντα λογοτέχνες καὶ τὰ ὅμοια πολλαπλὰ κοιτάγματα, ἐνῶ παράλληλα νὰ μὴν ἐπιτρέπεται κι ἓνας ἄλλος καὶ κάποιος ἀντίλογος πρὸ σωστῆς ἀξιολόγησης. Πάνω σ' αὐτὴ τὴν πληροφόρηση γράφουμε ἀκόμα ὅτι οἱ ἴδιοι αὐτοὶ κριτικοὶ ἔχουν κυριεύσει κατὰ καιροὺς μάλιστα, τὴν τηλεόραση καὶ τὸ ραδιόφωνο. Ἔτσι τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ παραδέρνεται χρόνια στὸ ἔλεος τῆς κἀππλης κριτικῆς ποὺ ἀξιολογεῖ προκλητικότερα ὅτι δεύτερο καὶ φθνὸ γράφεται.

Παράλληλα ἔχουμε καὶ τοὺς δημοσιογράφους ποὺ εἰσβάλουν στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία καὶ γράφουν καὶ προβάλλουν βιβλία καὶ ποιότητες ἀπαράδεχτα, ἄδλια καὶ σκόπιμα.

Εἰδικότερα στὶς ἐφημερίδες κάθε ἓνας ὑπογύφιος δημοσιογράφος τὸ πρῶτο ποὺ κάνει εἶναι νὰ γράβει ἀθλητικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σημειώματα. Ἰδιαίτερα γιὰ τὴν δεύτερη περίπτωση, ἔχουμε τὶς διπλωματούχους ξένης γλώσσας καὶ ὁμορφες νεαρές ποὺ κακοποιοῦν ἀσύστολα τὸν χῶρο τῆς κριτικῆς μὲ τὰ στρεβλὰ κείμενα τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ πρωτόλειας ἐπίδοσής τους.

Φυσικὰ, αὐτὲς τὶς ἐνέργειες τὶς ἐπιτρέπουν καὶ οἱ ὑπεύθυνοι συντάκτες οἱ ὁποῖοι δὲν ἀποδίδουν καὶ τόση σημασιολογία καὶ δὲν τρέφουν καμμία σχεδὸν γνώση καὶ ἴσως καὶ ἐκτίμηση στὴν ἐπιβαλλόμενη σωστὴ λειτουργία τῆς λογοτεχνικῆς ιδίως κριτικῆς.

Τὰ ἴδια ὅμοια καὶ ἀπαράλλακτα διαδραματίζονται καὶ στὰ νεότερα λογοτεχνικά περιδικά.

Κυκλώματα, σπουδαιοφάνεια, φλυαρία, καμμία ἀναφορὰ σοβαρότητας, κανένας προβληματισμὸς οὐσίας.

Ἰδιωτικὲς σχέσεις, συμφέροντα αὐτοπροβολῆς, ἐπιδιώξεις ποικιλλότροπου χαρακτήρα, πολιτικοποιήσεις καὶ ἡ θολοκουλούρα ρυθμίζουν ὅπως τοὺς συμφέρει τὶς στήλες τῆς νεοελληνικῆς κριτικῆς. Ἀκόμα βρίσκουμε ὅτι οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς σημερινούς Ἕλληνες κριτικούς δὲν παρακολουθοῦν τὴν ξένη λογοτεχνία μ' ἀποτελέσμα νὰ μὴν μποροῦν νὰ διακρίνουν τὴν ἐκδανειοδότηση ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, στὰ λογοτεχνικά βιβλία τοῦ τόπου μας. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει μόνο αὐτό. Αὐτοῖσι ἴδιοι κριτικοὶ ἀξιολογοῦν θετικά τὴν ἐκδανειοδοτημένη ποιότητα τῆς λογοτεχνίας μας - χωρὶς ὅμως καὶ νὰ γνωρίζουν τὴν ἔχει προηγηθεῖ.

Ἐλάχιστοι σήμερα κριτικοὶ μποροῦν νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν τεχνικὴ κάθε γραφῆς. Ἔτσι ὅταν κρίνουν τὴν ποιότητα τοῦ βιβλίου παραλείπουν νὰ ἐπισημάνουν τὸ ὕφος καὶ τὰ εὐρήματα τοῦ συγγραφέα. Ἐπιότητα ποὺ εἶναι ἀπαράδεκτη καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ δοῦνε, καθαρὸ οὐρανό, οἱ νέοι Ἕλληνες λογοτέχνες. Μία συνεχιζόμενη τακτικὴ παραγνώρισης ποὺ συνιστᾷ τὴν ἀπόρριψη καὶ τὸν παραμερισμὸ τῆς νεώτερης ἐλληνικῆς λογοτεχνίας μας καὶ ποὺ εἶναι πληθωρικὴ ἀπὸ τὴν κακότητα τῆς γεροντικῆς καὶ γνωστῆς συμπεριφορᾶς. Θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναφερθοῦμε συγκεκριμένα σὲ περιοδικὰ καὶ σὲ κριτικούς ποὺ δουλεύουν σωστὰ στὶς πνευματικὲς αὐτὲς διαδικασίες καὶ ποὺ εἶναι πάντα ἡ λειτουργία τῆς κριτικῆς τέχνης μέσα στὴ ζωὴ.

Εἴμαστε σὲ θέση νὰ δώσουμε ἀναλυτικὰ τὰ θέματα καὶ ἀρνητικὰ στοιχεῖα. Ὅμως ἔτσι τὸ κείμενό μας θὰ πρέπει τότε νὰ θεωρηθεῖ ὅτι χαρίζει πιστοποιητικά ξένης πνευματικῆς ιδιοκτησίας.

Ἀντίθετα ἐπιδιώκουμε τὰ λόγια μας αὐτά, νὰ γίνουν ἓνα μήνυμα γιὰ περισσότερο προβληματισμὸ καὶ γιὰ μιὰ πιὸ σωστὴ στάση στὰ χρόνια καὶ στὴν τέχνη τους, ποὺ μᾶς ἔρχονται. Πρέπει ἀκόμα μὲ πρωτοβουλία τῶν λογοτεχνικῶν σωματείων. Νὰ γίνει ἓνα συνέδριο γιὰ νὰ μελετήσουμε ἐπὶ τέλους καὶ τὴν ποιότητα τῆς

ἐλληνικῆς κριτικῆς.

Παραδεχόμαστε ὅτι ὑπάρχουν καὶ ὁρισμένοι ἐντιμοὶ κριτικοὶ ποὺ δουλεύουν στὶς διαστάσεις τῆς σοβαρότητας καὶ τῆς εὐθύνης.

Ὅμως κί' αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι σιγὰ - σιγὰ δὲν σκεπασθοῦν ἀπὸ τὸ σύννεφο τοῦ πνευματικοῦ νέφους αὐτῇ τῇ φορᾷ, γιὰ νὰ ἐπικρατήσει τὸ χειρότερο καὶ τὸ πιὸ ἐξετελιστικὸ εἶδος τῆς κριτικῆς ἀξιολόγησης ποὺ γνώρισε αὐτὸς ὁ δύσμοιρος τόπος στὴ λογοτεχνία του.

Π.Δ. Μαστροδημήτρη: ΑΝΑΤΥΠΟ ΓΙΑ ΤΟ Ι.Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟ

Μία ἐμπεριστατομένη μελέτη πάνω στὴ σχέση τοῦ παλίου περιοδικοῦ - Μούσα 1920 - καὶ τῆς πρώτης λογοτεχνικῆς παρουσίας τοῦ κορυφαίου τῆς Ἑλληνικῆς γραμματείας, Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου, κυκλοφορεῖ σὲ ἀνάτυπο ὁ Πανεπιστημιακὸς Π.Δ. Μαστροδημήτρης.

Ἡ ἐργασία εἶναι μία προσφορά ποιότητας καὶ πνευματικῆς ἐπικοινωνίας καὶ εἶναι καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἐπιμόρφωσή μας, σχετικὰ μὲ τὶς προσωπικότητες τῶν περασμένων λογοτεχνικῶν χρόνων τῆς πατρίδας μας.

Ὁ κ. Μαστροδημήτρης μὲ ἐπιστημονικὴ καὶ ὑπεύθυνη ἀνάλυση ἐξετάζει διαλεκτικὰ τὰ ὅσα παρουσιάστηκαν καὶ γράφηκαν γύρω ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐλληνικῆς νεώτερης λογοτεχνίας καὶ μὲ τὸν διακρινόμενο τότε ὡς κριτικὸ καὶ συγγραφέα Ι.Μ. Παναγιωτόπουλο.

Μὲ τὴν εὐκαιρία σημειώνουμε, ὅτι ἔχει κυκλοφορήσει ἓνα ἀφιέρωμα στὸ Ι.Μ. Παναγιωτόπουλο - ἐκδόσεις Μαλλιάρης - Παιδεία, σελίδες 352. Τὴν φροντίδα γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ τόμου τὴν εἶχε μιὰ τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς Γ.Θ. Βαφόπουλο, Ἐμμ. Κριάρα, καὶ Θ. Φραγκόπουλο.

Ἀκόμα γράφουμε ὅτι στὴ τιμητικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ βιβλίου - ἀφιέρωμα στὸ Ι.Μ. Παναγιωτόπουλο, ἦσαν ὁ Γ. Θ. Βαφόπουλος ὁ κ. Παν. Κανελλόπουλος, ὁ Ἐμμ. Κριάρας, ὁ Μιχαὴλ Σακέλλαρίου, ὁ κ. Τρυπάνης, ὁ Θ. Φραγκόπουλος καὶ ὁ Πέτρος Χάρης.

Τόσο ἡ μελέτη τοῦ Π.Δ. Μαστροδημήτρη ὅσο καὶ τὸ ἀφιέρωμα στὸ Γ.Μ. Παναγιω-

τόπουλο είναι μία από τις λίγες άπαντητικές και παρήγορες θέσεις, μπροστά στον άθλιο κατακλυσμό της σκοπιμότητας και των οργανωμένων ομάδων, που κακοποιούν την σύγχρονη ελληνική γραμματεία.

Ντίνος Κούγκουλος: ΕΝΑΣ ΞΕΝΙΤΕ-ΜΕΝΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ. (Έλλάς - Έλληνας - ελληνικός).

Με ιδιαίτερη ίκανοποίηση και μέσα από τις στήλες της 'Ηπειρ. 'Εστίας, παρουσιάζουμε τον Ντίνου Κούγκουλο που ζει ή και εργάζεται επαγγελματικά στο Άννοβερο της Δ. Γερμανίας αλλά και που προσφέρει παράλληλα και θετικό έργο στη Λογοτεχνία και στη πνευματική Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, ο Ντίνος Κούγκουλος, μάς έστειλε σε δική του μετάφραση μια μεγάλη ποιητική σύνθεση της Άμαλίας Χέλβικ - Ίχμοφ που έζησε το 1876 - 1831 και αναφέρεται στο καυτό φιλελληνισμό της Εύρωπης στα χρόνια της Έλληνικής Έπανάστασης. Το ποίημα επιγράφεται «Κατάταξη στην Ελλάδα» και είναι πληθωρικό σε λατρεία και συμβολικές εικόνες σεβασμού και μνήμης στη αιωνιότητα της Ελλάδος των κλασικών γραμμάτων και τεχνών.

Η προσφορά αυτή κερδίζει και την ποιότητα μιας εξαιρετικής πνευματικής ανάκαμψης.

Απ' ότι μάς γράφει ο Ντίνος Κούγκουλος σκοπεύει να αναζητήσει και να φέρει στο φως της δημοσιότητας πολλά παρόμοια κείμενα, που γράφτηκαν από Φιλέλληνες Γερμανούς εκείνης της εποχής.

Μ. Πράτσικας

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΟ ΜΑΝΩΛΗ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

Σ' ένα κόσμο κατακερματισμένο, όπου όλα είναι τυποποιημένα και φτιαχτά, ο Μανώλης Πράτσικας μάς καλεί σε μία «Κοινή Διαβίωση», όπως τότε στην Κιβωτό του Νώε. Σε μία εποχή κυριαρχίας της λογικής και του στεγνού υπολογισμού, μάς ζητά παρα-

κλητικά, και μάς καλεί σε μία αναζήτηση του χαμένου προσώπου μέσα μας και έξω από μας, στον συνάνθρωπο και τη φύση, γιατί τελικά «αργότερα» και βαθύτερα θα πρόσθετα, έγω «θα συναντηθούμε όλοι μας» Εκεί.

Θεατρικός συγγραφέας ο Μ.Π. (έτσι παρουσιάζεται και σε δύο διηγήματα του βιβλίου) γνωρίζει καλά τη σημασία του σκηνοθέτη, το ρόλο των πρωταγωνιστών και δευτεραγωνιστών, αλλά και την αξία της σιωπής και του υπαικτικού λόγου. Λειτουργεί ο ίδιος σαν ξεναγός - σχολιαστής στο χώρο και τη δράση των ήρώων του αλλά και ως φωνή αφύπνισης του αναγνώστη.

Κρύβει όσα νομίζει ότι πρέπει, αφήνοντας πάντα μία χαραμάδα για να μπει και η δική μας ματιά να συμπληρώσει την ιστορία, να καταγράψει και να καταθέσει και η δική μας ψυχή, τα βιώματα και τις αγωνίες της.

Ο διάλογος, ο έσωτερικός μονόλογος και η αφήγηση εναλλάσσονται για να κάνουν το λόγο ζωντανό και δραστικό. Πρόκειται για ένα λόγο δοκιμαστικό, στέρεο και ζεστό, ποιητικό και αποκαλυπτικό με τον οποίο ο Μ.Π. προσπαθεί ν' ανιχνεύσει, τι συμβαίνει στο βάθος του είναι, ή έστω κάτω από την επιφάνεια της ήθικότητας και του «καθωσπρεπι-σμού» του σύγχρονου κόσμου.

Τα πρόσωπά του και κυρίως ο Κ. δέν έχουν συγκεκριμένη ταυτότητα σε μια κοινωνία απρόσωπη αλλά έχουν συγκεκριμένα βιώματα, έρωτήματα και αγωνίες. Είναι περισσότερο τύποι ανθρώπων που έχουν κάτι από τον καθένα μας. Ίσως γι' αυτό ο βασικός ήρωας να αναφέρεται με το αρχικό Κ. μόνο. Γιατί είναι ο ΚΑΝΕΝΑΣ της Όδύσσειας και ο ΚΑΘΕΝΑΣ του σήμερα. Είναι οι καταφρονούμενοι και οι άπλοι που είναι πιο πολύ ΚΥΡΙΟΙ της ζωής μέσα στην απλότητα και την αμωότητα τους, τη συνείδηση της μικρότητάς τους, παρά εμείς οι δήθεν κυρίαρχοι. Είναι τελικά ο ΚΟΣΜΟΣ μας μέσα στον οποίο, ο Μ.Π. (τα αρχικά μας θέλουν οι άλλοι, όχι το πρόσωπο και την ψυχή μας) μάς οδηγεί για να μάς δείξει το δύσκολο δρόμο της αυτογνωσίας και της αυτοπραγμάτωσης, την τραγικότητα της ύπαρξης και τις φοβερές αμαρτίες, που διαπράττουμε με την βοήθεια των μαγικών μηχανισμάτων «μπροστά στην καθορισμένη αλήθεια της ζωής και της αγάπης».

«Όλα τὰ ψευτίσαμε καὶ τὰ πλαστικοποιήσαμε ἀκόμη καὶ τὸ γεγονός τοῦ θανάτου, ἀφοῦ καὶ στὶς μικρὲς πόλεις τείνει νὰ γίνει ἓνα τυπικὸ γεγονός ἐμπορικῆς συναλλαγῆς». Ἐνὰ σφαγεῖο εἶναι ἡ ζωὴ, κατὰ τὸν Μανώλη Πράτσια, καὶ μάλιστα σήμερα ποὺ ὁ μακελάρης ἀνθρώπος μὲ τελειοποιημένα καὶ θαυμαστὰ σύνεργα «ὅλα τὰ σφάζει κι ὅλα τὰ μαχαιρώνει». Σ' αὐτὸ τὸ σφαγεῖο ὁ συγγραφέας μᾶς καλεῖ μέσα «... ἀπὸ τὴν ἅγια πίκρα, ἀπὸ τὸν ἱερότατο ἐκείνο θρῆνο τῆς κακομεταχείρησης» μὲ καρδιά νηπιῶν καὶ τὴν εὐλογία τοῦ ΑΥΞΟΝΤΟΣ ΘΕΟΥ. Νὰ κερδίσουμε τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο ποὺ μᾶς ταιριάζει μέσα ἀπὸ τὸ «μυστήριό τῆς ἀρνήσεως».

Ἐμμεσα ἀλλὰ μὲ σαφήνεια καλούμαστε νὰ ἀρνηθοῦμε τὴ μικρότητα καὶ τὴν ὑποκρισία, τὸν τύπο καὶ τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας, τὸ μίσος, τὴν ἐκμετάλλευση καὶ τὴν ἀπρόσωπη συμβίωση. Κι' ὅλα αὐτὰ τὰ λείει, ὅπως ἀναφέρει στὸ τελευταῖο διήγημα τῆς συλλογῆς, «μ' αὐτὴ τὴν παλλόμενη φωνή -ποῦ ἔμοιαζε μὲ ἦχο ἀπὸ μοιρολόγι καὶ ἐπιμνημόσυνη δέηση».

Θεατὲς ἐμεῖς, ἀναγνώστες καὶ συγγραφεῖς μαζί, γινόμαστε καὶ πρωταγωνιστὲς στὶς σκηνὲς ποὺ περιγράφει ὁ Μ.Π. στὰ κείμενά του, γιατί καλούμαστε ν' ἀπαντήσουμε σὲ μίαν σειρά ἀπὸ ὑπαρξιακά, θρησκευτικά καὶ κοινωνικά προβλήματα, ποὺ ἀναδύονται καὶ προβάλλονται μέσα στὸ ἔργο χωρὶς νὰ παίρνουν καμμία ἄμεση καὶ ἐτοιμὴ ἢ ἡχηρὴ ἀπάντηση ἀπὸ τὸ συγγραφέα. Γιατὶ ὅλα εἶναι πιθανὰ σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ. Κανείς δὲ γνωρίζει τὸ μυστήριό ποὺ συντελεῖται στὸν Ἄλλον, ἀλλὰ καὶ στὶς δυνάμεις ποὺ λειτουργοῦν μέσα μας. Ὁ συγγραφέας χρησιμοποιώντας τὴν κινηματογραφικὴ τεχνικὴ, μᾶς προβάλλει κοντινὰ καὶ μακρινὰ πλάνα ἀπὸ ἀνοιχτοὺς καὶ κλειστοὺς (κυρίως) χώρους καὶ καλούμαστε, ὡς ἀναγνώστες, ν' ἀνασυνθέσουμε τὸ ΟΛΟΝ σὲ μίαν ἐποχὴ ποὺ ὅλο καὶ περισσότερο διαχέεται καὶ διαλύεται πρὸς δόξαν τοῦ ἐπι ΜΕΡΟΥΣ. Ὁ χρόνος ὡς μνήμη, φόβος, βίωμα, ἀναμονὴ καὶ προσδοκία, πολὺ σημαντικό ρόλο παίζει στὴ ζωὴ τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ ἔργου ἀλλὰ καὶ τὴ δική μας. Εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς, εἶναι ζωὴ καὶ θάνατος μαζί.

Μὲ ἔντονα σαρκαστικὴ διάθεση ὁ Μ.Π.

παρατηρεῖ πὺς ἡ ζωὴ ἦταν οὐσιαστικὰ ἡ ἴδια καὶ ὅταν φάνταζε ὡς μακάρια καὶ εὐτυχισμένη τὴν ἐποχὴ τοῦ μεσοπολέμου. Ἦταν πάντα τραγικὴ, ὅπως καὶ σήμερα, ἀπλὰ δὲν τὸ βλέπαμε.

«Ἀλλὰ, θὰ πρέπει νὰ σᾶς ζητήσουμε καὶ πάλι συγνώμη, γιατί παραθέτουμε ἔτσι δημόσια καὶ σὲ ἀνοικτὴ ἀνάγνωση μιὰ ξεθωριασμένη ἱστορία ἀπὸ μερικὰ κατάλοιπα ζωῆς, ποὺ ἔτυχε καὶ βρέθηκαν σφραγισμένα - ἀλήθεια γιατί; - ἀπὸ τὴ γνωστὴ Μοῖρα τῆς ἀδιατάραχτης φτώχειας τοῦ καιροῦ ἐκείνου». Καὶ μὲ αὐτὸ τὸ ἄλλοθι βγάξει στὸ φῶς αὐτὰ ποὺ ἀποτελοῦν μυστικά τοῦ καθενὸς καὶ κοινοποιεῖ μύχιες συγκρούσεις καὶ καταστάσεις ποὺ ἀποτελοῦν ἴσως κοινὸ παρονομαστὴ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ ὅλοι συναντιόμαστε στὸν πόνο, στὸν πικρὸ ἀπολογισμό καὶ στὴν πάλιν - ἐκεῖ μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους - «ἐνὶ πῶς ἐνὶ πῶς».

Πόσο εὐκολο εἶναι νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴν ἀνθρώπινη συμπεριφορά; Τί εἶναι ψεύτικο καὶ τί ἀληθινό; Τί ἅγιο καὶ τί μολυσμένο καὶ ἁμαρτωλὸ καὶ πόσο μποροῦν ν' ἀποτελοῦν τελεσίδικες κρίσεις αὐτὰ τὰ κατηγορήματα; Τὸ λογικὸ καὶ ὁ ὀρθολογισμὸς τῆς ἐποχῆς μας πόσο μᾶς βοηθοῦν νὰ αἰσθανθοῦμε ἀνθρώποι; «...πίστεψα πιά - τώρα τελευταῖα -, σημειώνει ὁ Μ.Π., ὅτι οἱ ἀνθρώποι μὲ τοὺς πρωτόγονους τρόπους, ἔχουν τὸ πιδὸ καθαρὸ στὴ ζωὴ, στὸ θάνατο. Ἀπλοί, ταπεινοί, ἀσήμαντοι: Ἐκ τῶν ἔσω, ὁ συγγραφέας ἀνατρέπει κατὰ κάποιο τρόπο τὶς σταθερὲς ποὺ ὀρίζουν τὴ ζωὴ μας. Καὶ διερωτᾶται: «ὅμως ὑπάρχουν;»

Διαμαρτύρεται καὶ καταθέτει: «Ἦμουν πρωτόγονος, ἀληθινός, ἴσιος στὰ λόγια, στὰ ἔργα. Τούτῃ ἡ κοινωνία μὲ ψεύτιζε· προσπαθοῦσε νὰ μὲ ξευτελίσει μέσα σ' ἓναν ἀλλιώτικο κόσμο, τόσο διαφορετικὸ ἀπ' τὴν ψυχὴ τῆς μακρινῆς γῆς. Μὲ πίεζαν ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὸ φερσιμό τους ποὺ λογάριζε τὸ θάνατο».

Ἀλλὰ ἡ ἀνθρωπιὰ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ τοὺς δυνατοὺς. Τὶς συγκλονιστικὲς προσευχὲς καὶ τὶς τραγικὲς ἐξομολογήσεις ὁ Μ.Π. τίς βάζει στὰ χεῖλ τῶν καταφρονουμένων καὶ τῶν ἁγιασμένων ἀπὸ τὸν πόνο.

«Ἀλλωστε, τὸ μικρὸ παιδί, τ' ἀρνάκια

κι' άκόμα και ό κάθε άγιασμένος άνθρωπος μάς μπερδεύουν πάντα με τη φωνή της επίκλησης».

Και τά δώδεκα διηγήματα της συλλογής είναι μία επίκληση ανθρωπιάς. Μιά πρόκληση νά νιώσουμε ότι γύρω μας κάθε μέρα σηκώνεται κι' ένας νεκρός Χριστός, ή Ζωή σταυρώνεται με τη βία, τά ναρκωτικά, τήν περιφρόνηση και τήν έκπτωση του ανθρώπου. Είναι μία παράκληση για ένα ταξίδι επίστροφής στη γενέθλια γή, μία πρόταση για νόστο, έστω και επιθανάτιο, στην πολιτιστική και γεωγραφική ρίζα μας, για νά μήν είμαστε άνέστιοι και μετέωροι, περιπλανώμενοι Έλπίνωρες. Γιατί «πάντα μάς προλαβαίνει ό θάνατος και τó κακό». Κι' έτσι φτάνουμε στο νά βοηθάει ό ένας, τόν άλλον. Άλλά μόνο σ' αυτές τς περιπτώσεις...».

Έστω, άς συναντάνε τη ζωή στο θάνατο, έστω στο θάνατο του συνανθρώπου μας, εκεί στον οίκο του Θεού, τήν. έκκλησία όπου άκόμη — κάποτε, κάποτε — συναντιούνται πραγματικά οι άνθρωποι.

«Περαστικός από μια γειτονιά, βρέθηκα σέ μία έκκλησία: Ήταν κόσμος, ήταν μία κηδεία. Καθώς πλησίαζα, μ' έπιασε ταραχή, μία συγκίνηση, άνεξήγητη. Ένα βούρκωμα ήθελε με πείσμα νά μου κλείσει τά μάτια, έγώ τó 'διωχνα ... Ύστερα όμως κατάλαβα. Ζύγωσα περισσότερο, ρώτησα. Μου απάντησαν. Πήρα τó «ναί» και προχώρησα εύλογόντας τη μοίρα γιατί μου χάρισε ίσως μία τυχερή θέση ανάμεσα στη ματαιότητα της ζωής. Γιατί μου πρόσφερε τήν Πατρίδα της ράτσας μου.».

ΠΑΝ. ΦΩΤΙΟΥ

Πέτρου Χάρη: ΠΑΛΙΟΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΙΝΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ: Έκδόσεις 'Αστέρος - Αθήνα 1991.

Ό Πέτρος Χάρης, με τήν πολυετή θητεία του στα Νεοελληνικά γράμματα, διευθυντής του περιοδικού «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», προσωπικά για 57 χρόνια, έδωσε μορφή και οντότητα στη λογοτεχνία μας, τόσο άπέναντι στους σύγχρονους Έλληνες λογίους, όσο και σ' αυτούς που έκαναν παρόμοιους αγώ-

νες στον υπόλοιπο Εύρωπαϊκό χώρο και άποτέλεσε ένα λαμπρό παράδειγμα ένεργου λογοτέχνη με 51 έργα.

Τό τελευταίο του έργο «παλιοί και σημερινοί πνευματικοί άγώνες», άποτελεί μία σημαντική μαρτυρία του πνευματικού μας κόσμου από μία εποχή που ή χώρα μας ήταν χώρα και συντελέστηκαν συνταρακτικά γεγονότα, μέσα στα όποια προικισμένοι Έλληνες λογοτέχνες έδωσαν σκληρούς αγώνες για νά δημιουργήσουν τό λαμπρό μας Πάνθεον και έμειναν στην παγκόσμια ιστορία του πνεύματος σά σηματοδότες του άμνήμονος και χωρίς κρίση σημερινού τεχνοκρατικού ανθρώπου.

Τό πρώτο κείμενο του βιβλίου με τίτλο «Νεοελληνικός κριτικός λόγος» άποτελεί ένα σημαντικό μελέτημα πάνω στα διάφορα λογοτεχνικά ρεύματα που δημιουργήθηκαν και στους αγώνες που έγιναν για τη καταξίωσή τους. Ή όραση του συγγραφέα είναι αντικειμενική και δέν παρασύρεται από τς σκοπιμότητες που δημιουργούσαν άτυχείς συλλογισμούς και άπόψεις. Πέραν όμως της φιλολογικής άνάλυσης, ό Πέτρος Χάρης άποδεσμεύει τήν ποιητική ύφή της συγγραφής του, και, με τήν προσωπική του εύαισθησία επιτρέπει στον άναγνώστη νά συμμετάσχει και ν' άναβιώσει τó κλίμα εκείνης της εποχής. Ή πλειάδα των συγγραφέων που παρουσιάζονται στο έν λόγω έργο, άνασχηματίζει και άνασυνθέτει τήν ταυτότητα μορφών που χρησιμοποίησαν τη γλώσσα μας, που οίκόδομησε τόν ανθρώπινο πολιτισμό και κατόρθωσαν νά δώσουν τό μέτρο ένός μηνύματος που θα διαφύλασσε τήν ανθρώπινη ύπόσταση, όχι μόνο στον σύγχρονο Έλληνα που περνά μία πολύμορφη ύποστασική και ύπαρξιακή κρίση, αλλά και στον σύγχρονο οίκουμενικό άνθρωπο, που γκρεμίζοντας τά τείχη των συνόρων, εύρίσκεται στην άναζήτηση μιας νέας ταυτότητας. Πέραν όμως αυτών των συμβάντων, ό συγγραφέας δίδει μία άρτια εικόνα του βιβλιοκριτικού, καθώς και του δοκιμιογράφου, τονίζοντας τη σημασία των και τήν εύθύνη των για τήν πνευματική πορεία της πατρίδας μας.

Τό γλαφυρό ύφος του Πέτρου Χάρη με τό πλήθος των στοχασμών του και με τόν άπλό του λόγο καθιστούν τό έργο του εύχάρι-

στο στήν ανάγνωση και διατηρούν τη προσοχή του τεταμένη.

Η ὅλη συγκρότηση τοῦ μελετήματός του, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σπάνια εἶδη ἐγκυρης ἀναφορᾶς στὸν Ἑλληνικὸ κριτικὸ λόγο γιὰ τὸν μελετητὴ τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

Τὰ ὑπόλοιπα κεφάλαια τοῦ βιβλίου περιέχουν διάφορα θέματα καὶ γεγονότα ποὺ προβάλλουν ἀντικειμενικὴ τὴν ἐνεργὸ παρουσία τοῦ διανοοῦμενου στὴ σύγχρονη ζωὴ. Χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὶς ἠθικές, θρησκευτικές καὶ παραδοσιακές ἀξίες ποὺ στηρίζαν τὸ ἔθνος μου καὶ σχημάτισαν τὴ σκέψη του, τὶς ὁποῖες ὁ γράφων ἐβίωσε ἔντονα καὶ πρόβαλλε μὲ τὴν ἰδική του εὐαίσθησι καὶ ὑγρότητα. Ἀναφερόμενος σὲ Ἑλληνικά καὶ ξένα παραδείγματα ἀγώνων πνευματικῆς καταξίωσης, εἴτε σὲ ἀτομικὸ εἴτε σὲ συλλογικὸ ἐπίπεδο, ὁ συγγραφέας δημιουργεῖ γέφυρες ἐπικρινωνίας πνευματικῶν χώρων διαφόρων τόπων καὶ ἐποχῶν καὶ προβάλλει σατιρικὰ τὴν ἐννοία καὶ τὸ νόημα τῶν πνευματικῶν ἀγώνων ποὺ δίνουν μιὰ ὑπόσταση στὸ λόγιον ἀνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας.

Ὅστος ὁ Πέτρος Χάρης δίνει καὶ ἀπτὰ παραδείγματα πνευματικῶν ἀγώνων καὶ συγκεκριμένο παράδειγμα αὐτῶν εἶναι ἡ σύγκρουση τῆς «Νέας Ἑστίας» μὲ τὴ λογοκρισία τὸν Ἰούλιο τοῦ 1969, μαζὶ μὲ τὴν γενναία παρουσία τοῦ διευθυντῆ τῆς καὶ ἄλλων λογοτεχνῶν στὸ στρατοδικεῖο.

Ἄλλα κεφάλαια θέτουν ἀντικειμενικά πάντα ἐκφρασμένο σὲ λογοτεχνικὸ ὕφος συλλογισμοὺς ποὺ ἀναφέρονται στὸ ποιόν, στὴν ὑφὴ τοῦ λογοτέχνη, σὲ σχέση μὲ τὸ περιβάλλον του ἢ τὴ ἐποχὴ του. Ἐτσι ὁ ἀναγνώστης ἔχει μιὰ διαυγὴ ἰδέα τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀρχαίου γιὰ παράδειγμα θεατῆ, τῆς ἐννοίας τοῦ κλασικισμοῦ σὲ σχέση μὲ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὸ περιβάλλον, τὸν ἀπόηχο τοῦ Σοβιετικοῦ ἀνθρώπου στὸ σύγχρονο πνευματικὸν ὡς κ.ἄ.

Τὸ ἀπάνθισμα ἀναφορῶν καὶ στοχασμῶν τοῦ Πέτρου Χάρη ποὺ ἐπιτρέπουν στὸν ἀναγνώστη νὰ συνθέσει μόνος του τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνες τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ἀποτελεῖ μιὰ πλούσια προσφορὰ στὰ Νεοελληνικά γράμματα καθ' ὅσον ἡ ἀντικειμενικότητα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν προσωπικὴ

συμμετοχὴ τοῦ συγγραφέα, ἀποτελεῖ ἓνα σπανιότατο λογοτεχνικῆς ὑφὴς ἔργο, ποὺ θὰ καθοδηγεῖ ἐπὶ τοῦ ἀσφαλοῦς, τὸν μέλλοντα μελετητὴ τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Ἐπὶ πλεόν θὰ μποροῦσε ν' ἀποτελέσει ἀφετηρία, γιὰ μιὰ πὺδ ἐνεργὴ ὑπαρξὴ καὶ δράση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων στὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας.

Ἀντωνίου Κ. Δρούγκα: ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΠΟΙΗΜΑΤΑ, Αθήνα 1991

Ἱστορικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, ἔθεσε πολλὰ ἐρωτήματα πάνω στὸ θετικὸ χαρακτήρα τῆς ὑπαρξιακῆς του ὑπόστασης σὲ σχέση μὲ τὴν ἁρμονικὴ δημιουργία τοῦ Ὑψιστοῦ. Ἀμφιεπὴς πρὸς τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ, διφυὴς στὴ ὀργανικὴ καὶ δημιουργικὴ του λειτουργία, ἡ κορωνίδα τοῦ Πλάστη δὲν συνέλαβε τὴν πορεία καὶ τὸν προορισμὸ τῆς ὑπαρξιακῆς τῆς καταξίωσης στὸ σύμπαν καὶ προσέβαλε ἀκόμη καὶ τὸν ἴδιο τὸν ὡς ζεῖ, μὲ ἀποτέλεσμα ν' ἀπειλεῖ τὴν ἴδια του τὴν ἐπιβίωση.

Ἐξω ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ μηνύματα, ὁ Ἀντωνίου Δρούγκας χωρὶς νὰ παγιδευθεῖ στὶς ὑποκριτικὲς ἀντηχήσεις στοχασμῶν ξένων ἀπὸ τὴ πραγματικὴ μετουσία ποὺ δημιουργεῖται στὴ σχέση φύση - ἀνθρώπου, ἐκφράζει τὴν ἀγωνία τοῦ εὐαίσθητου ποιητῆ ποὺ ζεῖ καὶ βιώνει τὸ θάνατο τοῦ περιβάλλοντος μὲ τὶς προεκτάσεις του πάνω στὴν ψυχὴ, ποὺ ἀσφυκτιᾷ μέσα στὸν ἀλλόκοτο κόσμον ποὺ δημιουργήθηκε.

*Ἄπειροι ἀριθμοὶ
καὶ ὁδοὶ περισσώτεροι
καὶ προσόψεις πολλῆς
οἰκίῳ ἀψύλων ...
— ἅπαντα παγερὰ
ἐπὶ τοῦ σώματος ἐναποθέτουν
καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς μου
ὁμοίως.*

Ὁ ποιητὴς δὲ στέκεται μόνον στὸν ὡμὸ βιασμὸ τοῦ περιβάλλοντος ποὺ συντελεῖται ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μας. Μὲ βαθιὰ διαίσθηση, ἀντιλαμβάνεται τὴν κρίση ποὺ διέρχεται τὸ περιβάλλον ἐξ αἰτίας τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ ποὺ μεγενθύνει τὴν καταστρεπτικὴ

δυνατότητα του ανθρώπου, αλλά μπορεί και προβληματίζεται πάνω στις συνήθεις κοσμοκότητες του παρελθόντος, που καθιστούν τον άνθρωπο ξένο σώμα πάνω στο πλανήτη μας. Μ' αυτό τον τρόπο αναφέρεται στη ματαιότητα των φιλοδοξιών που δημιουργήσαν τις άχρηστες και ανασταλτικές βιωτικές αποτιμήσεις, καθώς δε και τις βάρβαρες εκφράσεις κατωτέρων ενστίκτων που ήρωοποιήθηκαν και ώραιοποιήθηκαν και έλαβαν ήθικες ιδιότητες που δεν είχαν:

*Ἀνώφελα τὰ ξίφη ἐκάρφωσαν
στούς ὤμους τοῦ ζώου
ποῦ ἀπλόχειρα ἡ φύσις
ἐδώρησεν τὴν δύναμιν ὡς μάνη
καὶ ἡ σκληρότης αὐτοῦ τοῦ ἔργου μας ἐκ-
πλήσσει
καθὼς ὁ θάνατος ἀναίτιου ἀντιπάλου
θὰ ἔπρεπε τουλάχιστον ὁδύνην
νὰ ἀποθέσῃ εἰς τὸ δωμάτιο τῆς ψυχῆς μας.*

Τέλος, θὰ θέλαμε νὰ προσθέσουμε ὅτι ἡ καθαρευσιάνικη ὑφή τῆς γλώσσας τοῦ Α. Κ. Δροῦκα δίνει μία ιδιαίτερη εὐγένεια στὸ ὕφος του, ποῦ καθιστᾷ τὴν κατακραυγὴ του γιὰ τὴ λεηλασία τοῦ περιβάλλοντος μία ἀξιόλογη εἰλικρινὴ φωνή, ποῦ δὲν παγιδεύεται στοὺς φυσιολατρικοὺς τύπους σκέψης ποῦ παραμορφώνουν τὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου στὸ σύμπαν.

Μαρία Μιχαήλ Δέδε: ΤΟ ΑΣΕΜΝΟ - ΑΝΙΕΡΟ - ΥΒΡΙΣΤΙΚΟ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ. Ἐκδόσεις Φιλιππότη - Ἀθήνα 1991

Στὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὑπάρχει καὶ μία κατηγορία ποῦ εἶναι λίγο γνωστὴ λόγῳ τοῦ περιεχομένου της: τὰ ἀσεμνα ποῦ μὲ τὴ βωμολοχία τους θὰ ἐσόκαρναν εὐκολα ἕναν ἀναγνώστη. Ἡ καταξιωμένη λαογράφος Μαρία Μιχαήλ Δέδε μὲ πολὺ θάρρος καὶ κίνδυνον νὰ παραξηγηθεῖ, ἔκανε μία αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα πάνω σ' αὐτὴ τὴ λίγο γνωστὴ κατηγορία Δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ἄν καὶ αὐτὰ ἀριθμητικὰ εἶναι λίγα, σὲ σχέση μὲ αὐτὰ ποῦ τραγουδήθηκαν, καὶ τὸ περιεχόμενό τους ἀντιτίθεται μὲ τὸ ὕφος καὶ ἦθος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὥστόσο οἱ συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες γράφτηκαν, οἱ παραλλαγές

τους, τὰ ἀντικείμενά τους καὶ οἱ ἱστορικὲς τους προελεύσεις θὰ μπορούσαν νὰ φανοῦν χρήσιμα, ὄχι μόνον στοὺς λαογράφους, ἀλλὰ καὶ σὲ μελετητὲς ἄλλων ἐπιστημῶν, ὅπως λ.χ. κοινωνιολόγων ἢ ψυχολόγων.

Ἡ συγγραφέας μὲ λεπτομερὴ ἐρευνα καὶ μὲ στατιστικὰ δεδομένα, δίδει ὅλα τὰ στοιχεῖα ποῦ ἀφοροῦν αὐτὰ τὰ τραγούδια, ἐντάσσοντάς τα σὲ κατηγορίες, σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ κοινωνικὴ τους κατεύθυνση. Ἐπισημαίνεται ἡ χυδαιότητά τους, ποῦ ἀντιτίθεται σὲ διάφορους θεσμούς, τοὺς ὁποῖους τοὺς ἀμφισβητεῖ παθητικά, προβάλλοντας τὸ γενετήσιο ἔνστικτο τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ὅλη διεργασία τῆς Μαρίας Μιχαήλ Δέδε, δὲν ὑπῆρξε εὐκολη. Οἱ διαφορὲς πηγές ποῦ ἐπικαλέσθηκε πολλὲς φορὲς εἶναι ἀσαφεῖς ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους μελετητὲς, πρᾶγμα ποῦ καθίσταται σαφὲς χάρις στὴν καλὴ ταξινομημένη ἐρευνητικὴ ὁραση τῆς συγγραφέας.

Ἐδῶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπισημάνουμε τὴν ἀπόσταση ποῦ κρατᾷ ἡ ἐρευνήτρια σὲ σχέση μὲ τὸ περιεχόμενο ποῦ δὲν τὴν παγιδεύει, οὕτως ὥστε νὰ ἐπηρεασθεῖ τόσο ἀπὸ τὶς προκαταλήψεις τῆς ἠθικῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν ὑπερβολικὸ ζήλο ποῦ θὰ μπορούσε νὰ παρασυρθεῖ λόγῳ τῆς ιδιουτυπίας τοῦ περιεχομένου της. Τὰ σχόλιά της διακρίνονται ὄχι μόνον ἀπὸ ἀντικειμενικότητα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἕνα ιδιαίτερο ἀξιολογικὸ ὕφος, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ κρατήσῃ ζωηρὸ τὸ ἐνδιαφέρον ἑνὸς «συντηρητικοῦ» ἀναγνώστη, ἢ ἑνὸς ἄλλου ἐπιρρεπὴ στὶς βωμολοχίες.

Τέλος ἡ ἀναφορά της σὲ ἀντίστοιχες ἀρχαῖες πηγὲς ὁλοκληρώνει ἐπιστημονικὰ τὸ μελέτημα, ἐνῶ ἡ μνεῖα της στὴν «Ἱερὴ αἰσχρολογία» ἀποτελεῖ ἕνα σημαντικὸ σημεῖο μαρτυρίας τοῦ μικροῦ καὶ ἀδύναμου ἀνθρώπου ποῦ ψάχνει νὰ βρεῖ τὸ δρόμο τῆς καταξίωσης μέσα στὸ ἀπέραντο σύμπαν ὅπου συγχαιόνται οἱ ἔννοιες τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Δημήτρη Τσιμπουκίδη: «ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΚΑΙ ΔΟΥΛΟΙ» (μονογραφία).

Ευχάριστη ασφαλώς σύμπτωση αποτελεί τὸ γεγονός ὅτι σὲ τοῦτο ἀκριβῶς τὸ τεῦχος δημοσιεύεται, μὲ προσωπικὴ μου προώθηση πρὸς τὴν ἀνανεωμένη «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» μας, κι ἓνα σημαντικὸ δοκίμιο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ Ἀριστοτέλη Παπανικολάου γιὰ τὴ δουλεία στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ὁ συγγραφέας του, ἀριστος δάσκαλος, μετεκπαιδευμένος γιὰ χρόνια στὴ Γερμανία, ἐπιμένει στὴν ἐμφάνιση, τὴν κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ ἀξιολόγηση καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ θεσμοῦ στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ χῶρο. Καὶ ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, ἄκρως ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα, μελετὰ καὶ τὴ μαρτυρία τοῦ Πausανίου (Ἀττικά ΧΧΧΙΙ, 3) πῶς στὴν κοσμοϊστορικὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα (Σεπτέμβρι τοῦ 490 π.Χ.) «πρῶτῃ φορὰ πολέμησαν καὶ δοῦλοι», τῶν Ἀθηναίων, φυσικά, «Ἑλλήνων προμαχοῦντες» κι αὐτοί, ποὺ θὰ πεῖ: πολεμώντας, πρῶτῃ φορὰ στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου, γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ... ἀφεντάδων τους! Τὸ ἔχω, κι ὁ ἴδιος ἐγώ, γράψει τὸ παράδοξο τοῦτο παλιότερα καὶ ἄλλοῦ. Ἀλλοῦ ἐπίσης, εἶχα ἐπισημάνει καὶ κάποιες ἄλλες θλιβερὲς ἱστορικὲς ἀλήθειες, στηριγμένος, ἂν θυμᾶμαι καλὰ, στὴ μονογραφία τοῦ Γάλλου Gaston Bouthoul. «Ὁ πόλεμος» μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν Κώστα Ζαρούκα καὶ τυπωμένη στὰ 1966 ἀπὸ τὸν Ι.Ν. Ζαχαρόπουλο: πῶς κάθε χρόνο λ.χ., ἡ ἀρχαία Σπάρτη κήρυχνε συμβολικὰ τὸν πόλεμο ἐναντὶα στοὺς *εἰλωτες*, καὶ οἱ περὶεργοὶ ἐκεῖνοὶ δουλοπάροικοι τοῦ ἀρχαίου κόσμου, κυρίως τὰ νέα βλαστάρια τους, πλήρωναν πάρα πολὺ ἀκριβὰ τὸ θεάρεστο ἐκεῖνο λακωνικότερο ἔθιμο...

Ὁ κ. Παπανικολάου, ὅπως θὰ δεῖτε, στηρίζει τὸ δοκίμιό του σὲ φιλολογικὲς κυρίως πηγές (Ὁμηρο, Εὐριπίδη, Δημοσθένη, Πausania, Ἀριστοτέλη, Πλούταρχο κ.λπ.). Ὁ κ. Τσιμπουκίδης ὁμως, ὁμότιμος καθηγητής, δι-

δάκτορας Ἱστορίας τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, στὴν πρωτότυπῃ τούτῃ μονογραφίᾳ του, πραγματεύεται συνθετικότερα καὶ φιλοσοφικότερα τὸ θέμα «*Ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι*», προβαίνοντας πραγματικὰ σὲ μιὰν εὐρύτερη καὶ βαθύτερη ἀνατομία τῆς δουλοκτητικῆς κοινωνικῆς σκέψης. Διερευνᾷ, ἐπομένως, τὸ θέμα σφαιρικὰ καὶ σὲ παγκόσμια κλίμακα ἀπὸ τὰ ἀρχαία καὶ ὄχι μόνο τὰ ἑλληνικὰ χρόνια ἕως τὰ σημερινά, στηριγμένος σὲ φιλοσοφικὲς, κοινωνιολογικὲς, πολιτιστικὲς καὶ ἱστορικὲς πηγές, ἀφοῦ, καθὼς γράφει κι ὁ ἴδιος, «τὸ μαρτυρολόγιο τῶν δούλων θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ μυκηναϊκὸ, ὁμηρικὸ, ἀρχαῖο, κλασσικὸ, ἑλληνιστικὸ, ρωμαϊκὸ».

Ἔτσι, ὁ γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλα σημαντικὰ ἔργα του ὁ συγγραφέας («Φίλιππος Β' ὁ Μακεδὼν καὶ ὁ ἱστορικὸς του ρόλος», «Ἀλέξανδρος καὶ ἡ Ἀνατολή», «Ἱστορία τοῦ ἐλληνιστικοῦ κόσμου», «Ὁ βιογράφος Πλούταρχος», «Ὁ Πολύβιος καὶ ἡ ἐποχὴ του» κ.ά.) φωτίζει ἀρκετὲς νέες πλευρὲς τοῦ σπουδαίου προβλήματος τῆς δουλοκτησίας, προχωρώντας σὲ μιὰν οὐσιαστικὰ νέα διερεύνηση τοῦ θέματος καὶ ἀποδείχνοντας ὅτι ἡ ἀρχαία κοινωνία δὲν μπορούσε νὰ ἀποφύγει τὸν βάρβαρο δουλικὸ θεσμό, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν βαθμὸ ἀνάπτυξής της. Καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ, θυμούμαστε τὶς τραχιεῖς συνθήκες τῆς ζωῆς τῶν δούλων (ἀρσενικῶν, θηλυκῶν καὶ γέρων). Συνθήκες ποὺ τὶς τονίζει ὅλως ἰδιαιτέρως καὶ τὸ μακάβριο εὔρημα στὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου: τὰ λείψανα σκελετῶν, ποὺ ἦταν δεμένοι μὲ χειροπέδες στὰ χέρια καὶ μ' ἀλυσίδες στὰ πόδια. Οἱ δοῦλοι τουλάχιστον, ποὺ εἶχαν δουλέψει γιὰ τὸν Παρθενῶνα καὶ τὴν Ἀκρόπολη, δὲν ἦταν δεμένοι μὲ χειροπέδες καὶ μ' ἀλυσίδες... ἴσως γιὰτὶ ἄλλος ὁ ... Παρθενῶνας καὶ ἄλλο τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου.... Καί, γιὰ νὰ μιλήσουμε καὶ κάπως ἀλλιῶς: πολὺ πρὶν ἀπ' τὸ χριστιανισμὸ («οὐκ ἐνὶ δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος» κ.λ.π.) καὶ ἡ ἀρ-

χαία ελληνική σκέψη είχε καταδικάσει τη δουλεία. Ο ρήτορας λ.χ. του Δ' π.Χ. αιώνα 'Αλκιδάμας - αντίθετα από τον «'Αρχίδαμο» του 'Ισοκράτη, - στόν «Μεσσηνιακό» του, συμβούλευε τους Λακεδαιμόνιους νά κλείσουν ειρήνη με τους Μεσσήνιους, αφήνοντας ελεύθερους όσους είχαν πιάσει αιχμάλωτους, δηλ. τους δούλους! Και τούτο, γιατί, καθώς έλεγε, - ό 'Αριστοτέλης τό βεβαιώνει στα «Ρητορικά» του! Όλοι οι άνθρωποι είναι από θεού απελεύθεροι και ή φύση δέν δημιουργεί δούλους»!

Αυτό άλλωστε προκύπτει και ως άμεσο ή έμμεσο, έστω, συμπέρασμα από τή μονογραφία «'Ελεύθεροι και δοῦλοι» του καθηγητή Τσιμπουκίδη.

ΔΗΜ. ΓΙΑΚΟΣ

Αλέξ. Σπανόπουλου: «ΑΔΙΕΞΟΔΟ» (Νουβέλα) — «ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΕΣ» (Διηγήματα).

Πλουσιότατο τό λογοτεχνικό έργο του 'Αλέξ. Σπανόπουλου. 'Εννιά ποιητικές συλλογές, ένα δοκίμιο και τρία πεζογραφικά. Τριάντα έφτά χρόνια προσφοράς στα Γράμματα δέν είναι λίγα. Στα χέρια μας φτάσανε μόνο δυο ποιητικές του συλλογές και τὰ δυο παραπάνω πεζά, που θα μιλήσουμε στη συνέχεια.

Τό «'Αδιέξοδο» είναι μιὰ μικρή νουβέλα που κρατάει τό ενδιαφέρον του αναγνώστη από τήν πρώτη ίσαμε τήν τελευταία σελίδα. Δυο άνθρωποι σ' ένα έρημο κι εγκαταλειμμένο σπίτι από τόν ιδιοκτήτη, δυο και πιότερα χρόνια. 'Η φτώχεια τους δέρνει μέσα στο καταιγίσμωνο και γιά νά ζεσταθούν καίνε ό,τι βρισκότανε μέσα. 'Ητανε και ή Μάρθα ανάμεσα τους, που έφυγε και κείνη. Και τους προσμένανε και τους δυο. Τούτ' ή άγονη προσμονή, ή άκαρπη έλπίδα τής επιστροφής τους ζεσταίνει τις καρδιές. 'Η καθημερινότητα με τις άσήμαντες λεπτομέρειές της, δίνεται μ' ένα λόγο τόσο άπλο κι άπείριστο, που μόνο ένας χρυσοκοντυλιστής ανατολίτης παραμυθάς, ήξερέ παλιά νά χρησιμοποιεί.

Μας έτυπωσίασε ή άπεγάδιαστη άφήγηση. 'Επειτα ή γλαφυρότητα του ύφους, ή ζεστασιά του λόγου, ή ανθρωπιά που ξεχύνεται από τους διαλόγους. Κι ή άγάπη, ή έμπιστοσύνη, ή ειλικρίνεια που σφιχτόδενη τή βαθύρριξη φιλία τους, ένας άνεξήγητος δεσμός, σαν εκείνου που σφυρηλατεί ή ανθρωπινή μοίρα, που φτάνει μέχρι τή θυσία. Σαν εκείνη που χαλκεύουν τ' άδυσώπητα, τ' άνίκητα ένστικτα στ' άγρια θεριά και στούς ανθρώπους. Δυο άνθρωποι μοναχικοί, μ' άσήμαντα όνειρα, που τὰ χρύσωνε ή καλοσύνη και ή πραδότητα: νά βρούνε κι οι δυο μαζί, όπως ζήσανε τόσα χρόνια, μιὰ δουλειά σ' ένα χτήμα, νά κυλιούνται εύτυχισμένοι στο γρασίδι, στίς μαργαρίτες. 'Επειτα έρχόταν ή Μάρθα και τους γιόμιζε τρυφερότητα. Θα ζούσανε κι οι τρείς μαζί, χαρούμενοι κι εύτυχισμένοι. Μά, ή ζωή είν' άμείλιχτη, σαν τή μητριά. Μαθαίνουν από τόν άδερφό της, πώς ή Μάρθα γύρισε με τὰ παιδιά της και ξανάφυγε. 'Ακόμα, τώρα τό σπίτι θα 'βγαине στο σφυρί από τήν 'Εφορία και θα 'πρεπε νά φύγουνε. Ποιός ξέρει όμως ... Μπορεί τό τελευταίο όνειρό τους ν' αληθέψει. Νά ριζώσουνε σε κάποια άγροκατοικία. Μήτε μιὰ στιγμή δέν τους εγκαταλείπει ή έλπίδα και τ' όνειρο. 'Ο ένας δίνει κουράγιο στον άλλο: «νά δείς, πώς μόλις βγούμε έξω από τήν πόλη, θα βρούμε τις μαργαρίτες». Ειλικρινά χαρήκαμε που μέσα σε τούτη τή φριχτή έποχή του άγχους και τής άγωνίας, ό 'Αλ. Σπανόπουλος μάς έδωσε δυο ανθρώπους τόσο πράους, τόσο άγνούς, σαν τους ανθρώπους του Χάμσου.

'Ας περάσουμε τώρα στα διηγήματά του «Αιχμαλωσίες». 'Εντεκα διηγήματα που άπλώνονται σ' έξήντα σελίδες. Τό κύριο χαρακτηριστικό τους γνώρισμα, ή μικρή τους έκταση. Τό διήγημα είναι τό δυσκολότερο είδος στον πεζό λόγο. Τό μικρό, είναι ακόμα πιό δύσκολο. 'Οπως τό σονέτο στην ποίηση. 'Ο Τσέχωφ έδινε άριστουργηματικά διηγήματα σ' έκταση μιās ... παλάμης, λένε. Στην έποχή του τó χαρτί ήτανε πανάκριβο και πολύτιμος ό χώρος στα έντυπα. Και του Σπανόπουλου τὰ διηγήματα είναι μικρά, όμως με πολλή ανθρωπιά κι άπλότητα, όπως κι ή νουβέλα που μιλούμε πιό πάνω. 'Εντονα ψυχογραφημένος «'Ο ύρισμός». Βγαλμέ-

νος απ' την καρδιά της ζωής. Ζούμε καθημερινά τέτοιους είδους μικροδράματα. Μά, ή ξεστασία από ξεχύνεται απ' τις λίγες σελίδες τούτες, απαλαίνει τη θλίψη που αναδεύει τα δάχτυλά της στην ψυχή μας. 'Η «Μοναξιά», ψυχογραφημένη βαθιά. "Ένα απ' τα καλύτερα διηγήματα της συλλογής. Νιώθεις την άνατριχίλα της παγωνιάς να είσχωρεί μέσα σου. Οί μνήμες δέ ζεσταίνουνε. Μήτε και ή φωτιά... 'Ο άνθρωπος που σέρνει μέσα του την άπέραντη μοναξιά του, την έγκατάλειψη, που δίνεται εδώ με περίσσια δύναμη, βελούδινη αφήγηση, με τέχνη. Τό ίδιο δυνατό, γλυκό σά φθινοπωριάτικο δειλινό, άδικαίωτο, δάκαίρο ένα λυρικό, αναπάντητο ερωτηματικό, τό «Τελευταίο καλοκαίρι». 'Η ωρικότητα του λόγου του συγγραφέα, είναι καταπληχτική. Πρωτότυπη «'Η συνάντηση» με συνειδησιακές προεχτάσεις, δύο ανθρώπων που συντρίβει ή μονοτονία, τό κατεστημένο, ή άρνηση και πάλι ή μοναξιά τόν έναν· κι ό άλλος που «έπρεπε να γυρίσει... στ' άδυσώπητο τώρα. Στά ίδια». Νά, πάλι τό άδιέξοδο, που βασανίζει ανελέητα τό συγγραφέα και στήν όμώνυμη νουβέλα και στα διηγήματά του.

'Η «Προσαρμογή», που βασίζεται στο άμοραλιστικό δόγμα «οί άδίσταχτοι προχωρούν», μάς άπώθησε. 'Αδικαίωτη ή πράξη του ήρωα. Μπορούσε να τινάξει στον άέρα μιάν ανθρώπινη ύπαρξη, να οδηγήσει έναν τίμιο άνθρωπο στήν άτίμωση, στή φυλακή, στήν αύτοχτονία. Πόσα φοβερά ύποθετικά «άν» ξεπετάγονται σάν αναμμένα καρφιά μπροστά σέ μιá τίμια συνείδηση, που θά έμπροδίζανε τήν ίδιοποίηση της ξεχασμένης τσάντας με τις τετρακόσιες χιλιάδες. "Αν ήταν ένας φτωχός εισπράκτορας σέ μιá εταιρία, άν τις είχε δανειστεί για μιάν έγχείρηση κάποιου δικού του, άν του τις έμπιστευτήκανε να τις καταθέσει σέ μιá τράπεζα, άν έπρεπε να έξοφλήσει ένα χρέος, άν ... άν ... Δέ μάς Ικανοποίησε τούτ' ή άπανθρωπιά του συνανθρώπου μας, όσο κι άν είναι συνηθισμένο φαινόμενο... Στο «Ζωές», έν' άπλό, καθημερινό θέμα γίνεται άρτιο διήγημα. Ναί, ή ζωή είν' άμείλικτη. Για όλους. Κανένας δέ μπορεί να καυχηθεί πώς δέν έχει προβλήματα. Κι ό φτωχός κι ό πλούσιος. 'Ο πρώτος, δέν έχει να πληρώσει τό ... φώς. Νά πάρει έ-

να μπουφάν στο γιό του. Και γίνεται κόλαση ή ζωή του απ' την άνέχεια. 'Ο δεύτερος, τά 'χει όλα. Είναι βιομήχανος. Μα, τότε καίει έννας καημός: δέν έχει παιδιά. Κι είναι κι οί δυό δυστυχισμένοι. 'Η δύναμη του ταλέντου του Σπανόπουλου κάνει τις «Ζωές» ένα διήγημα συγκλονιστικό, που παίρνει πολλές προεχτάσεις. Τό χαρήκαμε. Τρισήμιση σελιδούλες «Η άκτινογραφία». 'Ο ύφηγητής - γιατρός, που ύποψιάζεται πώς έχει καρκίνο. ό άχτινολόγος, που δέν ξέρει τό γιατρό και του άποκαλύπτει τήν αλήθεια. Μά, για να βεβαιωθεί εκείνος, πάει σ' ένα φίλο του χειρουργό. Τούτος, του τό έπιβεβαιώνει κι' ό άσθενής ύφηγητής, του ζητάει σάκχαρη να τόν έγχειρήσει ό ίδιος. 'Η τραγικότητα φτάνει σέ ύψηλό σημείο, κι ή ψυχραιμία του άρρωστου στόν ήρωισμό. Σάν τούς μελλοθάνατους, που περιμένουνε κάποια αύγή τήν έχτέλεσή τους.

Μιά παραίστηση σέ «Μιά νύχτα καταιγίδας» είναι τό έπόμενο διήγημα. Δυσόμηση μόλις σελίδες, μα τό αναρριπίζει ή συγκίνηση, ή γλυκιá αναπόληση, ή τρυφερότητα. Τ' δνειρο για «Τό σπίτι με τις τριανταφυλλιές», πραγματώνεται. Με κόπωση, μ' άγώνες κι άγωνίες. 'Η φθοερή μοίρα παίρνει γρήγορα τή γυναίκα, μ' άπομένει ή κόρη του. "Ομως, ή κόρη μας δέν είναι δική μας. Θάρθει ή αγάπη, θά μάς τήνε πάρει. Θά φύγει απ' τό σπίτι μας και θά μείνουμε μονάχοι. Τούτ' ή μοναξιά είν' άβάσταχτη. "Εντονα, ζωηρά ζωγραφισμένη απ' τό συγγραφέα, που γιομίζει τήν ψυχή μας θλίψη και πόνο. Βρεθήκαμε και μείς στήν ίδια θέση με τόν ήρωά του. Κι ή τραγική διαπίστωση είναι ίδια με τή δική του: «Τίποτα λοιπόν δέν μένει τό ίδιο. Τίποτα δέν είναι δικό μας. Φτάνει κάποια στιγμή κι' ή μέρα τελειώνει. Κι όλα θολώνουν». Μάς συγκόρμισε ό ρεαλισμός κι ή ψυχρή λογική του. "Ετσι είν' ή ζωή... Μιά «Παραμονή Πρωτοχρονιάς» σμίγουνε δυό μοναξιές. 'Ο άντρας προσπαθεί να ξεγελαστεί. Άγοράζει ένα δαχτυλίδι και φεύγει για τό σπίτι του. Σέ μιá γωνία συναντάει μιá γυναίκα που προσμένει πελάτη. Τήνε πάει στό δικό του πύτι. Τήν αφήνει να φρεσκαριστεί και τήν οδηγεί στήν τραπεζαρία. Τραπέζι για δέκα άτομα. Μά, πουθενά οί καλεσμένοι. Δέν υπάρχουνε καλεσμένοι. Τά κοντράστα πολύ δυνατά, οί προεχτάσεις

ποικίλες. Τὸ διήγημα κλείνει μ' ἀνατριχιαστικό συγκλονισμό, καὶ μιὰ πικρὴ δαγκωματιά στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη γιὰ τὴν ἀπέραντη μοναξιά ποὺ δέρνει τὸν ἄνθρωπο, ἀνάμεσα στὰ δισεκατομμύρια τῶν συνανθρώπων του. Ὁ Ἄλ. Σπανόπουλος καὶ στὴν πεζογραφία του εἶναι ποιητής.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Γεωργ. Πλατάρη: ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ-ΡΙ ΕΝΟΣ ΜΕΤΣΟΒΙΤΗ (1871 - 1943) ΚΩΔΙΚΑΣ ΧΩΡΑΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ — Βραβείο Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Πρὸ ἡμερῶν ἀισθανθήκαμε ἓναν εὐχάριστο ἀνα-ταραγμὸ ποὺ πολλὲς φορές, μᾶς προσ-δίνει, μᾶς προσ-φέρει, ἂν θέλετε, τὸ ἀπροσδόκητο. Ἀναπάντεχα, λές, πήραμε δυὸ περισπούδαστα βιβλία: «Τὸ Σημειωματὰρι ἑνὸς Μετσοβίτη» καὶ «ὁ Κώδικας χώρας Μετσόβου». Εἶναι ἔργα καὶ τὰ δυὸ τοῦ θαυμαστοῦ Νεοβυζαντινοῦ ἀγιογράφου καὶ δασκάλου Γεωργίου Πλατάρη - τοῦ, ἐκ Μετσόβου.

Βέβαια, ἡ γνωριμία μας μὲ τὸν Πλατάρη, ἡ πρώτη μας ἀχνὴ προσέγγιση, μὲ τὴ μεγαλόπνευστη καλλιτεχνικὴ του παρουσία εἶναι πολὺ παλιά. Ἦδη ἀπὸ τὸ Μάρτιο τοῦ 1963, στὸ περιοδικό «Τὸ Σχολεῖο καὶ τὸ Σπίτι» - τεύχος 3 (15), εἶδαμε μιὰ νεοβυζαντινῆς τεχνοτροπίας εἰκόνα: Τὸν «Εὐαγγελισμό», καθὼς καὶ ἓνα σύντομο καὶ πολὺ ἐπαινετικό ἄρθρο, τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Περιοδικοῦ, προφανῶς.

Τὸ ἄρθρο μιλοῦσε γιὰ τὸν Ἠπειρώτη, Γ. Πλατάρη δάσκαλο, ἀγιογράφο, αὐτοδίδακτο-λάτρη καὶ μύστη, τῆς νεοβυζαντινῆς μας παράδοσης, συνεχιστὴ τοῦ ἔργου τοῦ Πανσέληνου, τοῦ Θεοφάνη μέχρι καὶ τοὺς σημερινούς: Κόντογλου καὶ Ράλλη, Κοψίδη, μὲ πολὺ ἐνθουσιασμό. Μνημόνευε καὶ τὶς ἀπόψεις τῆς ἐπίσημης κριτικῆς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου, μὲ ἀφορμὴ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Πλατάρη, στὴν ὁμαδικὴ ἔκθεση νέων

Καλλιτεχνῶν τοῦ Πρακτορείου Πνευματικῆς Συνεργασίας (Ἀκαδημίας καὶ Λυκαβητοῦ 2) τοῦ ἀλησμόνητου Μάριου Βαϊάνου.

Τριάντα χρόνια περίπου μετὰ καὶ ἰδοὺ ὁ Γεώργιος Πλατάρης τῆς ὠριμότητος καὶ καταξίωσης βραβευμένος ἀπὸ τὸ ἀνώτερο Πνευματικὸ Καθίδρυμα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1983) γιὰ τὸν «Κώδικα Χώρας Μετσόβου...». Καὶ μιὰ δεκαετία πρὶν 1972 ὁ Πλατάρης ξεκινᾷ τὸ βαρυσήμαντο ἔργο του μὲ «Τὸ Σημειωματὰρι ἑνὸς Μετσοβίτη 1871 - 1943 - Ἱστορικὲς μαρτυρίες γιὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα...»

Ἀπ' τὰ προλεγόμενα, ἀκόμα, στὸ «Σημειωματὰρι» ἔχεις τὴν αἴσθηση τῆς μοναδικότητος τοῦ συγγραφέα, ποὺ παλεύει ἀποτελεσματικὰ καὶ ἐξασφαλίζει τελικὰ τὴν πνευματικὴ διάρκεια τῶν κειμένων, ποὺ ὑπομνηματίζει.

Πρόκειται γιὰ τὸ χρονικὸ μιᾶς ζωῆς, τοῦ Δημητρίου Μέρανου - δασκάλου καὶ τούτου. Ὁ Μέρανος κρατοῦσε ἡμερολόγιο, θὰ λέγαμε. Κατέγραφε στὴν πορεία τοῦ χρόνου, τὸ γίνεσθαι τῆς ζωῆς - ζωῆς του καὶ τοῦ Κόσμου. Ἀφνε ἓνα μακρόπνοο καθαρολογικὸ κείμενο, ἀπ' ὅπου περνάει ὀλοζώντανη μιὰ ὀλάκερη ἐποχὴ: ἀπ' τὶς τρεῖς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα, 1871 ἕως τὴν κατοχὴ, 1943 χρονιά τελευτῆς τοῦ χρονικογράφου...

Ὅλο αὐτὸ τὸ στερεότυπο κείμενο τοῦ Μέρενου, ἂν δημοσιευόταν αὐτόουσιο καὶ ἀσχολίαστο καὶ χωρὶς τὴν ἐμπνευσμένη ἐπιμέλεια τοῦ Γ. Πλατάρη, δὲν θὰ παρουσίαζε κανένα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Μὲ πολὺ κόπο θὰ τὸ διεξήρχετο κανεὶς καὶ εἶναι ζήτημα, ἂν ποτὲ θὰ ὀλοκλήρωνε τὴν ἀνά - γνώσῃ του.

Ὁ Πλατάρης ἔδωσε πνοὴ ζωῆς στὸ «νεκρὸ» Κείμενο τοῦ Μέρανου. Συνάθροισε, ὑπομνημάτισε, προλόγισε... Κατόρθωσε νὰ στήσει μνημεῖο ἀγέραςτης αἰγλῆς καὶ ἀρετῆς. Τέλος, δίδαξε, πὼς ἓνας εὐδοξος τόπος καθὼς τὸ Μέτσοβο - ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα, ἡ γενέθλια Γῆ μπορεῖ νὰ γίνῃ ὁ πυρήνας, ἡ κοιτίδα ἀπ' ὅπου νὰ ἐξακτινώνεται ἡ ἱστορία. Ὅχι ἡ δική του μόνο, ἀλλὰ ὀλάκερης

τῆς Ἑλλάδας.

Στὴν περίπτωση, λοιπόν, τοῦ Πλατάρη βρεθήκαμε μπροστὰ σὲ ἓνα ἑκτακτο φαινόμενο, μπροστὰ σ' ἓνα ἐξαιρετικό αἰσθητικό γεγονός. Πρῶτα ὁ Πλατάρης μᾶς πείθει πῶς πρέπει νὰ ἐνδιαφερθοῦμε γιὰ τὸ μάθημα, μιᾶς ἀνθρώπινης ζωῆς, ποὺ προσφέρει διδασχὴ ἐξαιρετῆς Ἱστορίας καὶ Μνήμης. Ἀκόμα, καθιστᾷ τὴ Γενέθλια Γῆ του - οἰκουμένη, καὶ μᾶς κάνει πολὺ αἰσθητὸ τὸ γεγονός πῶς τὸ γράψιμο εἶναι ἀγῶνας.

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο τὸ «γράψιμο» ὅταν τοῦ προσδώσεις τὸ ὕφος καὶ τὸ ἦθος, ποὺ τοῦ ταιριάζει, ζωντανεύει... καὶ ὁ «ἄγνωστος» δάσκαλος Μέρανος ἀναδεικνύεται συγγραφέας-μέσω τοῦ ἀληθινοῦ συγγραφέα, κάτι ποὺ δὲν, ποτέ, τὸ εἶχε ὑποψιαστεῖ ἴσως καὶ οὐδόλως τὸ ἤθελε· καθὼς ὁμολογεῖ καὶ ὁ παρουσιαστὴς του.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐντυπωσιάζει τὸ «Σημειωματᾶρι» εἶναι ὁ τρόπος παρουσίας ἐνὸς παλαιογραφικοῦ - κειμένου μνήμης ἀπὸ τὸ συγγραφέα Πλατάρη. Στὸ «Σημειωματᾶρι» καὶ πιδὸ πολὺ στὸν «κώδικα» ὁ Μετσοβίτης δάσκαλος εἶναι ἀπ' ὅλα: Καὶ γλωσσόλογος (ἡ ἐπιχειρηματολογία του σχετικὰ μὲ τὸ ἔτυμο τῆς λέξης *Μέτσοβο* μοῦ θυμίζει Μ. Φιλήντα) καὶ σχολιαστὴς ἀριστος, μὲ πληθώρα παραπομπῶν καὶ βιβλιογραφικῶν παρορμησεων, καὶ ἐρανιστὴς σοφὸς ἀναρίθμητων ἐγγράφων, ποὺ τοὺς ρίχνει φῶς καὶ τὰ ἐρμηνεύει θαυμαστά. Τέλος, ὡς εὐφυῆς λογογράφος δίνει ἐνότητα καὶ συνοχὴ στὸ κατακερματισμένο κείμενο τοῦ δεδικοιμένου σε πολλὰ... Μέρανου.

Καὶ τὰ ἔξυπνα περιστατικά, νὰ μὴ λείπουν - (ῶλη γιὰ συναρπαστικό μυθιστόρημα) καθὼς ἐκεῖνο τὸ ἀρχιτέλικο Μετσοβίτη Φλόκου καὶ τοῦ Μεγάλου Βεζύρη... Τὸ σώσιμο τοῦ Βεζύρη ἀπ' τὴν Ὀργὴ τοῦ Πατισάχ χάρη στὸ Καλὸ Φλόκο... Κί' αὐτὴ ἡ αἰτία ἀπόχτησης προνομίων αὐτοδιοίκησης καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας Μετσόβου. Πολιτικά νὰ ὑπάγεται στὸ Νομὸ Εὐβοίας, δικαστικά στὸ Μεχκεμέν Λεβαδείας, ἐκκλησιαστικά νὰ χεῖ πατριαρχικὸ Ἐξάρχον αὐτοκέφαλο...

Καὶ ἰδοὺ μέσα στὴ σκλαβιά ἡ πρώτη λεύτερη Δημοκρατία τοῦ Μετσόβου, μὲ πρόεδρο ἐκλεγόμενο Γέροντα τοῦ Βοϊβοδολίκου τῆς χώρας. Ἡ λευτεριά, ἔφερε στοὺς Μετσοβίτες καὶ τὴν οἰκονομικὴ εὐμάρεια: Χρυσοχόοι, ἀργυραμοιβοί, σαράφηδες, κομψο-καλλιτέχνες εὐγενῶν μετᾶλλων, ἐργετές σὲ πολλὰ... ὅλων ἡμῶν τῶν ὑπόλοιπων Ἑλλήνων...

Ἀκολουθοῦν πολλὰ σημαδιακά γεγονότα καὶ συμβάντα πανελληνίου ἐνδιαφέροντος, καὶ ὄχι μόνο Θάνατος τοῦ Κ. Κρυστάλλη, οἱ Γαριβαλδῖνοι στὸ Μέτσοβο, ὁ χαμὸς τοῦ Σονετίστα Μαβίλη στὸ Δρίσκο... Τὰ κείμενα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Μετσόβου, γιὰ τὸ θρυλικὸ Μπιζάνι τὴν ἄλωση τῶν Ἰωαννίνων ἀπ' τὸ νικηφόρο Ἑλληνικὸ στρατό... Καὶ παντοῦ παρὸν ὁ Πλατάρης μὲ τὶς γλαφυρὲς ὑπομνήσεις του, μ' ἓνα λόγο ἔξοχο καὶ τόνο δωρικό, ἀπ' τοὺς γνησιότερους.

Ἀλλὰ τὸ ζενίθ τῆς ἀπόδοσός του ὡς λογογράφου καὶ ζωγράφου καλλιτέχνη σπουδαίου, τὸ βρίσκει κανεὶς στὸν κώδικα τῆς χώρας Μετσόβου... Μιὰ κυκλώπεια δουλειά, προσπάθεια ποὺ φτάνει σὲ μιὰ ὕψιστης ἐθνικῆς σημασίας, θὰ ἔλεγα, δικαίωση. Διασώζει Ἱστορία καὶ ζωὴ τριῶν ὁλοκλήρων αἰῶνων περίπου 1708 - 1943... Ὁ Πλατάρης ἀντιγράφει, ἐδῶ, μὲ ὑπέροχη καὶ ἀσφαλτὴ Βυζαντινὴ γραφὴ, τριακοσίων εἰκοσι ὀχτῶ σελίδων μὲ τὸ χέρι του. Περιγράφει καὶ ζωγραφεῖ μὲ βινιέτες, σχήματα, προσωπογραφικά ἀγιογραφήματα. Φτιάχνει αὐτοῦσιες ρετζεβούτες καὶ βοῦλες καὶ νομίσματα, ὡς ἔχουν. Καταγράφει δισεῦρετα κείμενα ὕψιστης Ἱστορικῆς σημασίας, προσδίδοντας τοὺς τὴν θερμὴν τῆς ζωῆς. Βέβαιος γιὰ τὸ δῶμα καὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια ποὺ κρύβεται σ' αὐτὰ τὰ παλαιογραφικά σημαδιακά γραπτά, ὁ Πλατάρης ὁδηγεῖται μόνος σ' ἓνα ἀπηνὴ ἀγῶνα ἐνάντια στὴ λησμονιὰ καὶ τὴ λήθη. Καὶ βγαίνει νικητὴς!

Ὁ ἀναστηλωτὴς τοῦ «Κώδικα Χώρας Μετσόβου...» εἶναι στὶς μέρες μας ἓνα ἰδανικὸ παράδειγμα ὑπο-μονῆς καὶ ἐπίμονῆς. Ἐπὶ τέλεσε ἓνα ἔργο μοναδικό, ποὺ μέσα ἀπ' αὐ-

τὸ δια-φαίνεται μιὰ αὐθόρμητη φύση καλο-
σύνης, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὶς ρίζες μιᾶς ἰδιο-
συγκρασίας εὐαίσθητης, μὰ καὶ ὑπεύθυνης.

Ἐναν τέτοιο καλλιτέχνη σίγουρα, θὰ
τὸν εὐγνωμονεῖ στὸ μέλλον ἡ ἰδιαίτερη πα-
τρίδα του τὸ Μέτσοβο, ἀλλὰ καὶ ἡ
εὐρύτερη- ἡ Ἑλλάδα ὅλη. Καὶ ἅς τὸ ξανα-
ποῦμε τὸ συνηθισμένο: οἱ δάσκαλοι εἶναι ὑ-
περήφανοι γιὰ τὸ συναδελφὸ τους Γιώργο
Πλατάρη (μᾶς ἔφερε πλησίον σου μὲ τὸν Λ.
Μαβίλη).

Καὶ τὸ συνηθίζουμε νὰ σονετογρα-
φοῦμε τὶς συγκινήσεις μας, ἰδίως, ὅταν τὰ
κείμενα, ὅπως αὐτὰ τοῦ Πλατάρη, ἀποπνέ-
ουν τὸ ἄρωμα μεγάλων ἐποχῶν καὶ τὴν
πνευματικὴ εὐωδία τῶν μορφῶν ποὺ τὶς ἀ-
ποθανατίζουν:

ΤΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΤΗ ΔΑΣΚΑΛΟΥ
Γ. ΠΛΑΤΑΡΗ

*Τῆς Ἱστορίας περπάτησες τοὺς μαγεμένους
δρόμους
τὸ Πνεῦμα ὄλων τῶν καιρῶν ἀνάστησες ξανὰ
ἔφερες φῶς στὴ σκέψη μας θέσπισες νέους
«νόμους»*

καὶ τὶς καρδιές μας ἀνθίσεις - πινδαϊκὰ βουνά.

*

*Ἦρθες σιμὰ στὴν ὁμορφιά, μὲ τοὺς ἀχούς λυ-
ράρη
καὶ τὴν πλατιά μας πρόσφες τοῦ γένους δι-
δαχὴ
Βυζαντινὰ σημάδεψες τὴ χώρα σου, ὦ Πλατά-
ρη
κι ἀνέβασες τὸ Μέτσοβο μὲ ρίγους
μοναχὴ !...*

*

*Ἐκεῖ, ποὺ λάμπει ἀθάνατα τῆς ἀφθαρσίας τὸ
ρεῦμα
καὶ τὸ πατρῷο σου ὄνομα ἀστράφτει Ἀστερι-
σμός
Ἄγγελος δόξης ὡς μηνᾶ μὲ εὐδοξίας νεῦμα.
Κι' ἀπ' τὶς κορφές τὶς ἀστρικές τῶν βλάχων
θυμητάρι
μὲ δάφνες πλέκει Οὐρανικές τ' ἄγιο σου συ-
ναξάρι.
Κόσμος βαθὺς κι ἀπέθαντος τῆς ἐκκλησιᾶς
εἰρμός!*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΣΜΟΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

Θ Ε Α Τ Ρ Ο

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έχοντας παρακολουθήσει από κοντά τις παραστάσεις του ΔΗΠΕΘΙ, μπορούμε να δώσουμε κάποιες προσωπικές διαστάσεις στη δραστηριότητα αυτού του τοπικού θεατρικού οργανισμού.

Η ύπαρξη και η δραστηριότητά του αποτελεί ένα σημαντικό πολιτιστικό φορέα για την Ήπειρωτική πρωτεύουσα, που πέρα από τις συγκεκριμένες παραστάσεις ενδιαφέρει γενικότερα την πνευματική και καλλιτεχνική ζωή του τόπου μας.

Διατηρώντας κάποιες επιφυλάξεις για τη θεσμική καθιέρωση των Δημοτικών Περιφερειακών Θεάτρων (συχνά ρυμολκούμενα από την εκάστοτε Δημοτική Αρχή που δυστυχώς εκφράζει όρισμένες πολιτικές αντιλήψεις), θα μπορούσαμε να επισημάνουμε, ότι η φετινή παρουσία του Θεάτρου μας, υπήρξε ικανοποιητική. Ξεφεύγοντας από τα γνώριμα προβλήματα που μπορούν να επηρεάσουν τη ποιότητα παραστάσεων των Δημοτικών και περιφερειακών θεάτρων, ο εν λόγω θεατρικός φορέας, έδωσε μεν παραστάσεις, αλλά πολύ καλά ανεβασμένες. Δύο δύσκολα μονόπρακτα που παίχτηκαν τον Ιανουάριο και τον Ιούλιο απέδειξαν ότι το έμπυχο υλικό του ΔΗΠΕΘΙ, είναι σε θέση να συλλάβει την διανοητική έκφραση, σε νοερές αφηγηματικές πράξεις, ενός μονόπρακτου και μάλιστα σε πολλές διαστάσεις.

Η φιλοσοφική αλληγορία του Γιάννη Ρίτσου στο μονόπρακτο «Ισμήνη» απαιτεί διαφορετική συγκινησιακή έρμηνεία από το κλειστό διηγηματικό μονόλογο του μονόπρακτου «ή Ανθρώπινη φωνή» του Ζάν Κοκτώ.

Αυτά τα δύο διαφορετικά μονόπρακτα έδωσαν στο ΔΗΠΕΘΙ την **εύκαιρία ν' αποδείξει** την σκηνική προσαρμοστικότητα και τη θεατρολογική **έμβάθυνση που δύναται να κάνει** σκηνικό του προσωπικό.

Στα κανονικά θεατρικά έργα θα θέλαμε να εκφράσουμε κάποια **άνησυχία**. **Δύο μόνο** θεατρικές κανονικές παραστάσεις, είναι πράγματι λίγες, για την πνευματική **άκτινοβολία** της πόλεως των Ιωαννίνων.

Γνωρίζουμε τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι έπαρχιακοί θεατρικοί φορείς και έχουμε συνείδηση για την σχεδόν αδιαφορία με την οποία τους αντιμετωπίζει η πολιτεία. Ωστόσο, όμως, ο τόσο μικρός αριθμός παραστάσεων θα έπρεπε να **άνησυχήσει** τους Δημοτικούς υπεύθυνους για το θέατρό μας.

Οι δύο κανονικές θεατρικές παραστάσεις, παίχτηκαν πολύ καλά και ιδιαίτερα θα μπορούσαμε να σταθούμε στο Λουίτζι Πιραντέλλο «έτσι είναι αν νομίζετε» έτσι ή όποια ήταν άρτια σε όλους τους τομείς (1).

Η παράσταση «Μέναιχοι» του Πλύτου, αποτελεί μία πρωτοτυπία της τοπικής μας σκηνής και παρ' όλο που δεν συνηθίζεται η παρουσία του Λατινικού Θεάτρου στη χώρα

1. Βλέπε «Ήπειρωτική Έστια - έφημερίδα» αριθ. 2, σελ. 6 κριτικό σημείωμα του ίδιου.

μας, μπορούμε να πούμε ότι όλοι οι ήθοποιοί, ανταποκρίθηκαν στο ύψος των περιστάσεων. Ωστόσο, όμως, η μετάφραση του Δημήτρη Ράιου, παγιδεύτηκε από το σύγχρονο συρμό παραποίησης των αρχαίων θεατρικών έργων (2).

Το επιτυχές ανέβασμα των δύο μονοπράκτων και των δύο θεατρικών έργων, που και τα τέσσερα ήταν δύσκολα στην έρμηνεία τους, μάς έχουν πείσει ότι το ΔΗΠΕΘΙ έχει αξιόλογους ήθοποιους και καλό σκηνοθέτη και μπορεί να σταθεί ισάξια με τη μεγαλύτερα Θέατρα της Ελλάδας. Δυστυχώς, όμως, τόσο η αναρμοδιότητα των κεντρικών πολιτιστικών φορέων όσο και η μεροληψία τους, μάς δίνει μία αίσθηση πικρίας και αδικίας. Η καταξίωση του ΔΗΠΕΘΙ στον Έλληνικό χώρο πρέπει να γίνει μία πεποίθηση σε όλους μας και ν' αγωνιστούμε γι' αυτή.

2. Βλέπε «Ήπειρωτική Έστια - έφημερίδα», αριθ. 6, σελ. 8, κριτικό υπόμνημα του ίδιου.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΗΠΕΙΡΟΥ (Θ.Ε.Η.)

Το Θεατρικό Έργαστήρι Ήπειρου είναι ένας τόπος συνάντησης των πνευματικών ανθρώπων, όπου στην πρωτότυπα διακοσμημένη έστια υποδοχής, οι διανοούμενοι με ιδιαίτερες πνευματικές ανησυχίες, έχουν την ευκαιρία να ανταλλάξουν απόψεις για διάφορα θέματα του χώρου δημιουργίας, ν' αμφισβητήσουν μερικές υπάρχουσες καταστάσεις και να έρθουν σ' επαφή με πολλά πνευματικά περιοδικά ή βιβλία.

Πέραν όμως της «πνευματικής συντροφιάς» το Θ.Ε.Η. έχει προβεί φέτος σε μία σειρά εκδηλώσεων που ανεβάζουν το πνευματικό επίπεδο της πόλης των Ιωαννίνων και φέρνουν το κοινό σε επαφή με τις ρίζες του πολιτισμού μας, καθώς δε και με τις οικουμενικές προεκτάσεις του. Αυτές οι εκδηλώσεις έγιναν με πρωτοβουλία του διευθυντού αυτού οργανισμού Γιώργου Νάκου, ο οποίος άκούραστα, και με πενιχρά οικονομικά μέσα δημιούργησε ένα νέο κοινό και έδωσε μια νέα πνοή στην Ήπειρωτική πρωτεύουσα.

Φέτος, διοργανώθηκαν σεμινάρια θεάτρου στην αίθουσα Βαδαλούκα, δόθηκαν θεατρικές παραστάσεις, έπραγματοποιήθηκαν διαλέξεις, εκθέσεις ζωγραφικής, συναυλίες και μία παράσταση καραγκιόζη.

Πρέπει ν' αναφέρουμε ότι με πρωτοβουλία τους, δόθηκε η ευκαιρία και σε βορειοηπειρώτες να δείξουν στο Έλληνικό κοινό, ότι μπορούν να εκτελέσουν άσφα δύσκολα έργα κλασσικής μουσικής και να επιβεβαιώσουν για μια ακόμη φορά ότι το Έλληνικό έθνος δύναται να πρωτοστατήσει σε κορυφαίες πνευματικές εκδηλώσεις.

Τέλος, θα θέλαμε ν' αναφερθούμε στη προσπάθεια σύστασης μιās βιβλιοθήκης με έργα πρωτοποριακής κυρίως τεχντροπίας.

Το Θεατρικό Έργαστήρι Ήπειρου αποτελεί ένα δυναμικό πολιτιστικό φορέα της πόλης των Ιωαννίνων και πιστεύουμε ότι η στήριξή του από το πνευματικό της κόσμο, θα συμβάλλει σημαντικά στην ένιςχυση της πολιτιστικής παράδοσης και ταυτότητας του τόπου μας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

II ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Χορεύοντας με τους λύκους (Dances with wolves) και Συρανὸ Ντὲ Μπερζεράκ (Cyrano de Bergérac)

Ἡ τέχνη τοῦ κινηματογράφου, μέσα σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα κατόρθωσε νὰ δώσει ἀξιόλογα ἔργα, τὰ ὁποῖα ν' ἀναφέρονται τόσο σὲ ἱστορικὲς μνῆμες, ὅσο καὶ σὲ σύγχρονες καὶ τολμηρὲς μορφὲς ἔκφρασης μὲ μελλοντικὲς προεκτάσεις. Βέβαια, οἱ ἐμπορικοὶ ὁραματισμοὶ ζημίωσαν σοβαρὰ αὐτὴ τὴν τέχνη, ὅπως καὶ ἄλλες καὶ φυσικὸν εἶναι μέσα στοῦ πληθους τῶν παραγωγῶν νὰ συναντήσουμε πολλὰς ταινίες χαμηλοῦ ἐπιπέδου, καὶ προβολὴ ἀτάλαντων καλλιτεχνῶν, ποὺ ὄχι μόνον δὲν προσέφεραν τίποτε σ' αὐτὸ τὸ χῶρο δημιουργίας, ἀλλὰ ἀπηγορεύσαν ἀπολύτως ἐπικίνδυνα τὸ πλῆθος καὶ τὸ ὥθησαν στὴ λήθη τῶν ἀνθρωπίνων μνημῶν καὶ τὴν μηχανικὴ δράση τοῦ, χωρὶς προσδοκίες καὶ προβληματισμούς.

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἠλεκτρονικῶν μέσων ἐπικοινωνίας προκάλεσαν μία γενικὴ κοινωνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κρίση καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια τὰ ἀνούσια ἔργα ποὺ ἐπιβάλλει ἡ τηλεόραση, μὲ τὴν ἠλεκτρονικὴ παραμόρφωση τῆς εἰκόνας, ποὺ τραυματίζει θανάσιμα τὸ αἰσθητικὸ κριτήριον τοῦ θεατῆ, ἐπέφεραν ἓνα σημαντικὸ πλῆγμα στὴν ἑβδομὴ τέχνη, ἡ ὁποία παρ' ὅλα τῆς τὰ προβλήματα, πάντα εἶχε νὰ δώσει κάτι τὸ ἀξιόλογο στοῦ θεατῆ.

Ὅστόσο, τοῦλάχιστον στὴ Δυτικὴ Εὐρώπῃ, ὁ κινηματογράφος γνωρίζει μία νέα ἀνέλιξη, καθ' ὅσον καταβλήθηκαν σημαντικὲς προσπάθειες στοῦ νὰ διαχωρισθεῖ σαφῶς ἡ ποιότητα θεάματος τῆς μεγάλης ὀθόνης, σὲ σχέση μὲ τὴν προχειρότητα τῶν τηλεοπτικῶν σήριαλς.

Τὸν τελευταῖον καιρὸ, δύο μεγάλα ἔργα ἔκαναν τὴν ἐμφάνισίν τους στὶς αἰθουσες προβολῆς, ποὺ ἀπετέλεσαν ἀντικείμενο συζητήσεων, ἀντιπαράθεσεων, ἀλλὰ καὶ σκοπιμοτήτων. Ἦταν τὸ «Συρανὸ Ντὲ Μπερζεράκ» μὲ τὸ Ζεράρ Ντὲ καὶ τὸ «Χορεύοντας με τοὺς Λύκους» τοῦ Κέβιν Κόστνερ. Πρόκειται γιὰ δύο πολὺ καλὰ ἔργα μὲ ἱκανοποιητικὴ ἀπόδοση ἡθοποιῶν, σκηνοθεσίας, μὲ πλούσιο φιλοσοφικὸ καὶ κοινωνικὸ περιεχόμενο, μὲ διαλόγους θεατρικῆς ὕφης καὶ σπάνια γλώσσα γιὰ τὰ κινηματογραφικὰ δεδομένα.

Τὸ θέμα τοῦ «Συρανὸ Ντὲ Μπερζεράκ» εἶναι εἰλημμένο ἀπὸ τὸν μεγάλο θεατρικὸ συγγραφέα τοῦ 19ου αἰῶνα Edmond Rostand, καὶ σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἔργου γίνεται αἰσθητὴ ἡ πνοὴ τοῦ μεγάλου Γάλλου δημιουργοῦ. Στεκόμενοι στοὺς διαλόγους τοῦ ἔργου μὲ κάποια ἐπιφύλαξη γιὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ὑπότιλους (μόνιμη, δυστυχῶς, κατάσταση γιὰ τὰ εἰσαγόμενα ἔργα), δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ σχολιάσουμε τὴν γλώσσα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ἀπλῶς θὰ ὑπενθυμίσουμε τὸ λεκτικὸ πλοῦτο, τὸ κομψὸ γλωσσικὸ ὕφος ποὺ ἀποδίδεται σὲ μία εὐκαμπτὴ γραμματικὴ, ποὺ συνδυάζει τὴν ἀκρίβεια τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ τὴν χάρη τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας. Αὕτῃ ἡ γλωσσικὴ τελειότητα, ὄχι μόνον δὲν συναντᾶται συχνὰ σὲ σύγχρονα καὶ κινηματογραφικὰ ἔργα, ἀλλὰ οὔτε καὶ σὲ θεατρικὰ ἢ ἀκόμη λογοτεχνικά.

Τὰ ντεκόρ εἶναι ἐπιλεγμένα μὲ αὐστηρὰ αἰσθητικὰ κριτήρια τῆς τότε ἐποχῆς, ποὺ μὲ τὴν χρωματικὴ ἁρμονία, τὴν εὐγένεια τῆς κλασσικῆς μουσικῆς, τὴν ἐκλέπτυνση τῆς γλώσσας καὶ τὴν ἐκφραστικότητά τοῦ πρωταγωνιστοῦ, δίδουν ἓνα θαυμάσιο σύνολο ὑψηλῆς τέχνης, ποὺ δὲν τὸ πρόσεξαν μὲ τὴ δέουσα προσοχὴ οἱ διεθνεῖς τεχνοκριτικοί.

Τὸ θέμα χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀνώτερη ἠθικὴ καὶ παρουσία τοῦ Συρανό, πρωταγωνιστῆ, ἀνθρώπου μὲ λεπτὴ ποιητικὴ εὐαίσθησι, κομψότητα λόγου, εὐγένειας, ἥθους ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀσυμβίβαστου μὲ τὰ ὑποκριτικὰ ἀστικά δεδομένα τῆς τότε ἐποχῆς. Ἡ προ-

σήλωσή του στα ιδανικά της δικαιοσύνης και ανθρωπιάς, χωρίς, ἐν ὀνόματι αὐτῶν, νὰ παρাসυρθεῖ στοῦ λαϊκισμού, ἀποτελεῖ ἕνα μήνυμα γιὰ τὸν σημερινὸ οἰκουμενικὸ ἄνθρωπο, ποὺ ταυτισμένος μὲ τὶς ἄλογες ἐφευρέσεις του, αἰσθάνεται τὸ παγερὸ ἄγγιγμα στὴ ψυχὴ του ἀπὸ τὰ κενὰ μηνύματα τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου.

Τὸ ἔργο «Χορεύοντας μὲ τοὺς Λύκους», ἀκολουθεῖ τὴ κλασσικὴ μορφή τοῦ ἀμερικανικοῦ ψυχοδράματος, ἀντλώντας ἐνέργεια ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, στοιχεῖο ποὺ τροφοδότησε πολλὰ κινηματογραφικὰ σενάρια αὐτῆς τῆς χώρας. Δίχως νὰ ἔχουμε κριτικὴ διάθεση γιὰ τὰ «Γουέστερν» ποῦ, κατὰ τὴ γνώμη μας, δὲν ἀξίζουν ὅλα αὐτὰ τὰ ἀρνητικὰ σχόλια, ποῦ κατὰ καιροὺς ἐκφράστηκαν, θὰ ἦταν θετικὸ νὰ ἐξετάσουμε στὰ πλαίσια μιᾶς τεχνοκριτικῆς, τὸ περιεχόμενόν του μέσα στοῦ χώρου ποὺ τοποθετεῖται, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὰ διάφορα στοιχεῖα ποῦ τὸ ἀποτελοῦν.

Ἡ κεντρικὴ ιδέα αὐτῆς τῆς ταινίας εἶναι ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύσις καὶ θέτει τὴν συνύπαρξη τῶν ἀνθρώπων πάνω σὲ ἀρχὲς καὶ τρόπους ἐπικοινωνίας οἰκουμενικὰ ἀποδεκτοὺς. Ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν λαῶν δὲν ἀποτελεῖ μία εὐχὴ ἢ μία ὑποκριτικὴ συνθηματολογία, ἀλλὰ στηρίζεται σ' ἕναν κώδικα ἀτομικῆς συμπεριφορᾶς, ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἀγάπη, καὶ σὲ ὅλα τὰ εὐγενῆ συναισθήματα ποὺ πηγάζουν ἀπ' αὐτὴ καὶ ἐξευγενίζουν τὸν ἄνθρωπο, ἐναρμονίζοντάς τον μὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Ἡ ψυχοδραματικὴ ὕψις τοῦ ἔργου ἀναλύει λεπτομερῶς αὐτὰ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ ἀντιπαραθέτει στὴ χοικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τὸν παρασύρει στὴ πιὸ ἀγρία δυνατὴ συμπεριφορὰ.

Οἱ διάλογοι καὶ ἡ μουσικὴ ἐναρμονίζονται μὲ τὸ μήνυμα τῆς ἐν λόγῳ δημιουργίας, ἐνῶ τὰ ντεκόρ ὄχι μόνον ἀκολουθοῦν μία ὕψηλὴ αἰσθητικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ κινηματογραφικὴ τους λήψη ἐξελίσσεται σύμφωνα μὲ τὴν προσαρμογὴ τοῦ λοχαγοῦ Ντάμπαρ μὲ τὸ φυσικὸ του περιβάλλον.

Εὐρισκόμενοι μπροστὰ στὰ τὰ δύο αὐτὰ ἀριστουργήματα τοῦ κινηματογράφου, ἡ ἐπιλογή τοῦ καλύτερου εἶναι δυσχερὴς, καθ' ὅσον ὅλα τὰ γενικὰ τους χαρακτηριστικὰ εἶναι ποιοτικά, χωρὶς πολλὰ ἐλαττώματα.

Ὡστόσο, πιστεύουμε ὅτι τὸ «Συρανὸ Ντέ Μπερζεράκ», ἀδικήθηκε, γιὰ τὴν κριτικὴ τῶν κριτικῶν ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὰ «ἠθικῆς» λεγόμενα γιὰ τὸν Ντέ Παρντιέ, καὶ ἀσφαλῶς πίσω ἀπὸ αὐτὰ πολλὰ μπορεῖ νὰ κρύβονται.

Ἡ λεπτὴ πνοὴ τοῦ Rostand παραμένει ἀθικτὴ στοῦ Γαλλικοῦ ἔργου καὶ ἡ ἐν γένει μεγαλόπνοη ἐμπνευση τοῦ συγγραφέα, συσχετισμένη μὲ τὴν τόσο σημαντικὴ γιὰ τὰ γράμματα ἐποχὴ, προσδίδει σ' αὐτὸ τὸ ἔργο μία ὑπόσταση, ποὺ δὲν ἔγινε αἰσθητὴ σὲ πολλοὺς κριτικούς τοῦ κινηματογράφου.

ἐν χρόνῳ ἢ ἡ ροὴ τοῦ χρόνου

Διονύση Ἀνδρῶνη

Μία νέα τεχνотροπία μὲ παραστατικὸ συλλογισμό διακρίνει τὴν ταινία μικροῦ μήκους (5' 30" λεπτῶν) τοῦ νεαροῦ καλλιτέχνη Διονύση Ἀνδρῶνη.

Τὸ περιεχόμενό της στηρίζεται σὲ τρία ντεκόρ μὲ σκιώδη φωτισμὸ ποὺ ἀποδίδει ἐνα πεσσιμιστικὸ τόνο στὶς σκέψεις ποὺ μπορεῖ νὰ δώσει στοῦ θεατῆ. Ἡ κινητικότητα τῶν παραστάσεων δὲν μπορεῖ ν' ἀποδοθεῖ σὲ θεαματικὲς ἀντιθέσεις, ἀλλὰ σὲ στατικὲς εἰκόνες μέσα στὶς ὁποῖες ἡ κίνησις μορφοποιεῖται μὲ διακριτικὴ μετατόπιση τοῦ ἡλίου ἢ τῆς εἰκονοληπτικῆς συσκευῆς, ὅπου δημιουργεῖται ἕνα πλῆθος ἐντυπώσεων καὶ ἐρωτημάτων στὸν

παρατηρητή που πηγάζουν κυρίως από τὸ ὑποσυνείδητό του.

Ὁ φωτισμὸς δημιουργεῖ μία καινούργια πλαστικότητα ποὺ συμβολίζει τὴ μερικῶς ὁρατὴ θέα τῶν δημιουργημάτων τῆς σύγχρονης ἐποχῆς.

Αὐτὴ ἡ «ἐσωτερικὴ» κίνηση μπορεῖ νὰ συμβολίζει τὴν ἐξέλιξη ποὺ δὲν γίνεται ἁμείση ἀπλή, ἀλλὰ θὰ μπορούσε νὰ τὴν αἰσθανθεῖ ἔντονα κανεῖς, καθ' ὅσον ὁ χρόνος ἀφήνει ἀνεξίτηλα τὰ ἴχνη του πάνω στὰ ἔργα καὶ στὶς ἀνθρώπινες συνθήκες.

Τὰ γενικὰ χρώματα ποὺ σχηματίζουν τὰ πλαίσια τῆς ταινίας, χαρακτηρίζονται ἀπὸ μία ποιητικὴ ἐκφραστικότητα ποὺ φέρει μία μελαγχολία ἀπὸ τὴ μοναξιά ποὺ αἰσθάνεται κανεῖς στὶς σύγχρονες μητροπόλεις. Ὡστόσο, ἡ ἀπαισιοδοξία περιορίζεται χάρις στὴν παρουσία τοῦ ἡλίου, τῶν φωτεινῶν δεσμῶν, ποὺ μέσα στὸ συμβολικὸ κλίμα τοῦ ἔργου, ὅπου οἱ φιλοσοφικοὶ στοχασμοὶ δημιουργοῦνται κυρίως ἀπὸ τὸν θεατὴ, σὲ συνδυασμὸ μέ τοὺς ἱμπρεσιονιστικοὺς τόνους τοῦ σκηνοθέτη, ἀπεικονίζεται μία αἴσθηση φωτεινότητος καὶ ἐνατενισμοῦ ἄλλων χώρων ὑπαρξιακῆς δημιουργίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Οι εκδόσεις - βιβλιοπωλείο «Δωδώνη»
Ασκληπιδίου 3, Αθήνα

29 χρόνια κοντά σας

- Με ευθύνη
- Με συνέπεια
- Με σεβασμό στον αναγνώστη

Οι εκδόσεις - βιβλιοπωλείο «Δωδώνη»
Μιχαήλ Αγγέλου 27, Γιάννινα

9 χρόνια κοντά σας

- Με ενημέρωση
- Με εξυπηρέτηση
- Με φιλική διάθεση

Στα βιβλιοπωλεία «ΔΩΔΩΝΗ» θα βρείτε βιβλία
φιλοσοφίας, ιστορίας, παιδαγωγικής επιστήμης,
λογοτεχνίας, καλών τεχνών, δοκιμίου, πολιτικής κ.ά.

Για τα παιδιά: οργανωμένο παιδικό τμήμα.

Επιπλέον, για τους φιλόμουςους,
λειτουργεί και στα δύο βιβλιοπωλεία τμήμα δίσκων.

Στη «ΔΩΔΩΝΗ», έχει γίνει παράδοση πια
η εξυπηρέτηση των πελατών μας